

L. ANNÆI SENECAE
AD LVCILIVM
EPISTVLARVM MORALIVM

LIBRI I-XIII

AD CODICEM PRÆCIPVE QVIRINIANVM

RECENSUIT

ACHILLES BELTRAMI

BONONIÆ
IN ÆDIBUS NICOLAI ZANICHELLI
MCMXVI

L. ANNAEI SENECAE
AD LVCILIVM
EPISTVLARVM MORALIVM

LIBROS I-XIII

AD CODICEM PRAECIPVE QVIRINIANVM

RECENSVIT

ACHILLES BELTRAMI

BRIXIAE
TYPIS F. APOLLONII ET S.
MCMXVI

ATHENAEO BRIXIANO

QVOD CIVICAE APVD DOCTOS VIROS HVMANITATIS DOCVMENTVM

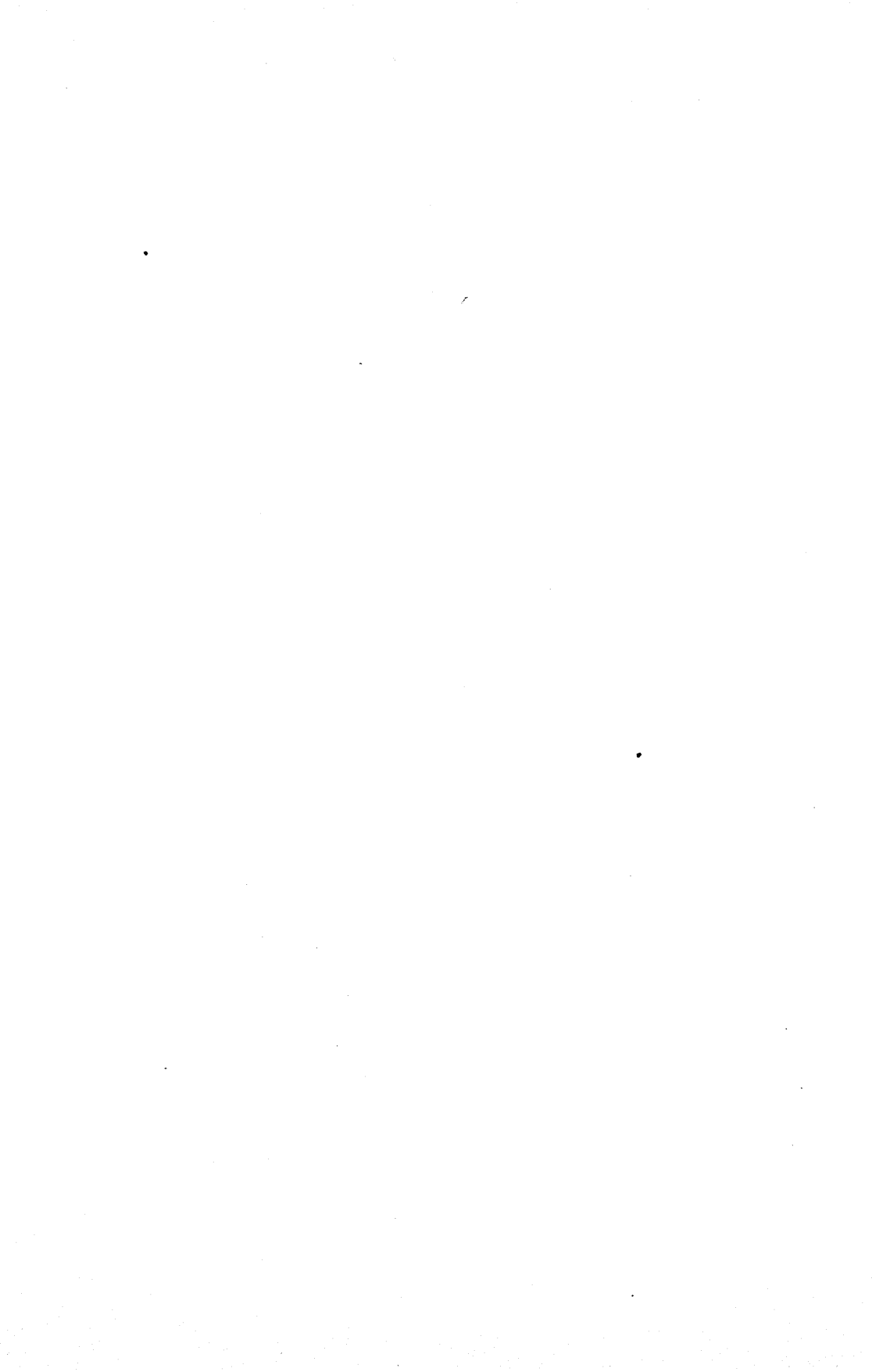
IN BIBLIOTHECA QVIRINIANA ADSERVATVM

SVO IN LVCEM PROFERENS SVMPTV

LABOREM MVNIFICE HONESTAVIT MEVM

GRATI ANIMI CAVSA

D

PRAEFATIO.

Inter Senecae philosophi opera, quae quidem hodie supersunt, Epistulas morales Lucilio inscriptas et in XX libros distributas multis eminere nominibus constat. Quarum corpus non integrum ad nos pervenit: Gellius enim (N. A. XII 2, 3) Senecae iudicia quaedam de Ennio, Cicerone, Vergilio ex libro «vicesimo secundo epistularum moralium,» quas ad Lucilium composuit » deprompta reprehendit. At illos, qui exstant, libros per mediam aetatem legentium ac librarium gratia floruisse manu scripti, qui suppetunt, codices complures priorum tredecim praecipue librorum testantur, quamquam nullus supra saeculum nonum ascendit. Hanc vero suppellectilem haud parvam quidem sed multis locis aut incertae fidei aut prorsus depravatam ut secernerent aestimarentque aut expolirent atque ederent, inde a renatis litteris impense enisi sunt viri docti, quorum operam fusius percensere ab huius praefationis indole ac finibus alienum foret, cum praesertim ex eis, quae nuper O. Rossbach in commentatione «de Senecae philosophi librorum recensione et emendatione» (1) et O. Hense in utriusque epistularum editionis praefatione (2) subtiliter ac diserte disceptaverunt,

(1) Breslau, 1888, c. IV et alibi. Cf. etiam Berl. philol. Wochenschr. 1899, p. 614 ss. et p. 647 ss.: ibid. 1907, p. 1478; ibid. 1914, p. 490 ss.

(2) *L. Annaei Senecae ad Lucilium Epistularum moralium quae supersunt* edidit OTTO HENSE: Lipsiae, 1898¹, 1914².

VIII

satis pateat, quid de manu scripta Senecae epistularum moralium traditione res critica collegerit. Quae cum non mediocribus et codicum et doctrinae subsidiis per Des. Erasmus, Fern. Pincianum, Fr. Modium, M. A. Muretum, I. Opsopoeum, Fr. Iuretum, Ia. Gruterum, Iu. Lipsium, I. Dalechampium et Th. De Iuges, Io. Fred. Gronovium, Fr. Ern. Ruhkopfium, Io. Schweighaeuserum, L. Ianum, C. R. Fickertum frueretur, recentiores ingeniosi viri permulti sive librorum manu exaratorum copia adaucta et ad pleniorē severioremque conlationem et crisin redacta, sive coniecturali emendandi opera acriore, interdum paulo audaciore facta, eam vel magis promoverunt, in primis O. Rossbach et O. Hense, quos supra laudavi, Fr. Haase, M. Haupt, Io. Nic. Madvig, E. Chatelain, Franc. Buecheler, Aem. Hermes, M. Cl. Gertz, P. Thomas, R. Muecke, G. Kroll, P. Wolters, G. Gemoll, G. Hess, alii.

Itaque, cum libri vetustiores, qui quidem usque ad hanc aetatem cogniti erant, Senecae epistulas non omnes, quae aetatem tulerunt, sed aliam alii partem exhibent, harum corpus ante saeculum nonum aut non multo post in duo prope dimidia esse discissum, quorum altero epp. 1-88, reliquae altero continerentur, neque ante saeculum XII haec duo diversa volumina in unum denovo coaluisse critici effecerunt. Annaeani vero operis recensio ita est constituta ut volumen prius codicibus potissimum Parisinis tribus n. 8540 (P) s. X in. (1), n. 8658 A (P) s. X (2), n. 8539 (Par. b, brevius b Hense²) s. XI (3), praeterea cod. Laurentiano plut. LXXVI 40 (L) s. IX ex. aut X in. (4) et cod. Veneto sive Marciano n. CCLXX Arm. 22,4 (V) s. IX/X (5) niteretur.

(1) Continet epp. 1-71,7 in.: in his autem desunt ep. 6,1 *aegris* — ep. 8,10 *auferri*, ep. 51,1 *enim legi* — ep. 53,4 *dum uiam*: folia autem 31 et 32 ex alienae originis libro inserta exhibent ep. 121, 12 ss. et ep. 122. Cf. Hense², praef. p. VI s.

(2) Continet epp. 1-88. Cf. Hense², praef. p. VII s.

(3) Continet epp. 1-88: epistularum contextus incipit a versu antepaenultimo folii 2^v, antiqua manus desinit verbis *protagore credo* ep. 88,45. Cf. Hense², praef. p. VIII et adnot. ad p. 375,7.

(4) Continet epp. 1-65. Cf. Hense², praef. pp. IX-XI

(5) Continet epp. 53-88. Cf. Hense², praef. pp. XI-XIV.

Horum quidem perpetua conlatione usus est Hense¹ (1), alterius autem voluminis adhibuit codices Bambergensem V 14 (B) s. IX (2) et Argentoratensem C. VI. 5 (A) s. IX/X (3), quorum posterior cum Fickerti editione a Buechelero conlatus est, sed urbis postea a Germanis obsessae incendio absumptus periit. Huc scripturae quaedam accedunt ex libris undecimo saeculo inferioribus (5) alterum epistularum volumen aut utrumque exhibentibus depromptae, nominatim ex Harleiano 2659 s. XII, ex Velzensi a. 1416 aliisque paucis.

Quod vero ad rationem inter hos codices intercedentem attinet, posterioris partis codices praecipuos B A ex uno fonte fluxisse Buechelero adsentitur Hense, qui prioris quoque partis codices vetustiores p P L V g Par. b arta cognatione inter se ita esse colligatos statuit ut non alter ab altero transcriptus sed ab eodem archetypo omnes deducti videantur. De recentioribus autem codicibus cum in proecdosi (praef. p. XXII s.) Hense opinatus esset nihil in eis inesse, ex quo archetypum a praestantioribus diversum pelluceret, in alterius vero editionis praefatione (p. XXVI) ad Rossbachii sententiam accedens eos non ad unum omnes ex paucis illis antiquioribus, qui tunc noti erant, originem duxisse iudicavit.

Quam librorum manu exaratorum condicionem haud infelicem cum Annaeano operi fata concesserint doctorumque coniecturae ad illud genuino nitori restituendum insigniter contulerint, epistularum tamen contextum haud paucis adhuc sordibus lacunisque laborare mirum non est, quae aut medela omnino careant aut a codicibus incertae fidei sanationem aliquam saepe vix probabilem petant. Itaque Hense

(1) De codicibus autem Metensi (M) s. XI in., Vossiano F. 70, 1 et Canoniciano lat. class. 279 unum eundemque efficientibus librum (O) s. X ut videtur, Guelferbyitano-Gudianum 335 (g) s. X/XI, Arg. b conlato ab Oberino, quos Hense hic illic adhibuit, cf. ipsius praef. pp. XIV-XXI.

(2) Cf. FRANC. BUCHELERUM, *Senecae epp. aliquot ex Bambergensi et Argentoratensi codicibus ed.* (Bonnae, 1879) p. VI s., et Hense¹ praef. p. XXI s.

(3) Cf. Buechelerum, op. cit., p. V s., et Hense¹ praef. pp. XX et XXII ss.

auguratur (1), si quis unum alterumve exemplar vetustiorum antea neglectum vel parum cognitum adsciverit, insperati hinc auxilii nonnihil esse futurum eorumque locorum numerum valde deminutum iri, ubi ad recentiores libros confugiendum sit. Quod et ipsi patefecerunt librorum P et Par.b lectiones plenius quam in proecdosi receptae et nunc magis magisque codex quidam confirmat aetate scripturaque insignis, quem Brixiae, unde sum, in bibliotheca publica Quiriniana inveni.

* * *

Hic quidem liber, cui signum est B. II. 6, in membranis fere mm. 352 × 270 exaratus folia centum sexaginta septem praeter custodias continet in unum et viginti quaterniones octonum foliorum discripta, quorum vicesimus primo folio caret, postremum autem vicesimus alter haud dubie subsequeretur, qui cum revulsus sit, liber utramque epistularum partem complectens mutilus exstat et verbis *meum esse* (sic) *asperum* (2) *est* (ep. 120, 12) desinit.

Quae vero in hoc codice notabiliora essent quidque hinc de ipsius aetate atque origine colligendum videretur, fuse iam et quam maxima potui diligentia in *Rivista di Filologia e di Istruzione classica* (a. 1913) vol. XLI p. 549 ss. (3) persecutus sum. Nunc, ut summam breviter perstringam addens si quid mihi praeter ea, quae exposui, succurrerit, Quiriniani libri, quem Q voco, paginae tricenos versus habent, raras undetricenos (97^{r-v}, 98^{r-v}, 103^{r-v}, 104^{r-v}, 132^r, 133^{r-v}), tricenos singulos duae (88^r et 96^r), quarum priori extremum

(1) Cf. ed. alt., praef. XXVI s.

(2) Syllabam extremam *-um* compendiose scriptam exhibet Quirinianus, sed typographicae operae sublevandae causa in hac praefatione notas ubique explico, quas in commentario critico accurate describo.

(3) Cf. *Un nuovo codice delle Epistole morali di Seneca*, Torino, 1914, ubi in unum contraxi quae de Quiriniano codice disserueram in *Riv. di Filol. e di Istr. cl.* a. XLI (1913) pp. 549-78 et a. XLII (1914) pp. 1-32 et 455 s.

versum eadem manus ad lacunam supplendam addidit. Scripturae autem insignia aliquatenus ita permixta obversantur, ut carolinae forma rotundior magisque dilatata in prioribus 42 foliis, in reliquis inde a verbis *sternumenta singultus* (ep. 47, 3) ductus artior erectiorque in insularis scripturae modum emineat. In quibusdam vero foliis (113^v, 123^v, 144^r, 158^v) propter atramentum diffusum aut membranam erosam factum est ut nonnulla vocabula parum perspicua vel omnino obscurata sint; alibi tamen manus modo antiqua modo recens evanidas litteras redintegravit. Illud quoque inde a folio 43^r notatu dignum est, saepe non in diversis tantum foliis sed etiam in una eademque pagina (cf. f. 58^r, 10; 67^r, 8; 79^r, 17 alibi) scripturae densitatem, tractum, elegantiam, atramentum nonnihil variare usque ad f. 160^r: a quo, scilicet a verbis *non minus esse pusillis* (ep. 115, 2), illius forma constantior pergat. At difficile est diiudicatu, utrum in Quiriniano diversarum manuum an unius manus diversis temporibus scribentis opera suspicanda sit. Mihi quidem Quirinianum saepius repetenti atque attente consideranti hoc magis magisque persuasum est, quod Carolus Cipolla in epistula humanitatis plena ad Hectorem Stampinium missa atque publici iuris facta in *Riv. di Filol. e d'istr. cl.*, a. XLII (1914) pp. 93-95, animadvertit, scripturarum discrimina non eiusmodi existere, ut singulae partes ad singulos stilos ubique referendae videantur, nedum ab alio scripturae genere ad aliud transitus fiat, qualem doctissimus vir in tabula XXI operis inscripti *Codici Bobbiesi della Biblioteca Nazionale universitaria di Torino* (Milano, 1907) exhibet, ubi scriptura insularis saec. VI in eadem pagina a semiunciali ad cursivam formam transilit. Nihilominus in ea perstiterim sententia, ut aliam manum folia 1^r-39^v, aliam subsequencia scripsisse et inde a folio 40^r duos saltem librariorum operam navasse putem. De quibus incertum mihi est, utrum laborem alternum in hanc Quiriniani partem ambo impenderint, an ff. 40^r-159^v diversis temporibus alter, alter reliqua folia scripserit. Cum autem nulla usquam discrepantia cernatur, unde scriptura penitus inmutata evadat, et duos ex illis scribis emendandi munere etiam in parte non ab ipsis

XII

exarata functos esse appareat, hinc et manus, quae Quirinianum scripserint, aequales aut non multum inter se distantes fuisse et codicem non ex vetustioribus libri frustulis serius suppletis atque conexis exstitisse, sed eius compagem antiquam esse colligas licet, cum praesertim etiam medellae aut depravationes a pluribus manibus profectae per totum librum patescant. Quarum opera modo diligens et salutaris modo perniciosa et inverecunda cum a Quiriniani aetate usque ad saeculum XV (1) pertineat et saepe multiplex in una eademque pagina ita versetur ut non ubique singulae manus facile internosci possint, has in varia genera sic distinguo ut *m. ead.* vel *pr.* manum quae codicis eam partem scripsit, ad quam lectio respicit, *Q¹* manum alteram aequalem vel eiusdem prope aetatis, *Q²* manum ab ea aliquanto maiore temporis intervallo distantem, *m. rec.* manum recentiorem significet. Iuxta autem huiusmodi emendationes aut interpolationes in Quiriniano, ut in reliquis libris fieri solet, satis multa occurrunt, quae librarius veloci impetu abreptus cum male incohasset, postea erasit.

* * *

Bibliothecae igitur Brixianae beneficio codicem habemus scripturae forma nobilem, cuius aetas quae sit atque origo quamquam nulla subscriptio monet, palaeographica tamen indicia et comparatio cum antiquioribus Annaeanarum epistularum moralium libris, quorum quidem specimina cum Quiriniano conferre mihi licuit, omnem in hac re dubitationem eximere videntur, ut ego in ea, quam memoravi, commentatione ostendere conatus sum et Carolus Cipolla assensus est suisque confirmavit argumentis. Nam carolina scriptura in maxima libri parte incertam, ut iam dixi, speciem prae se ferens atque ad insularem prope accedens litteras ita digestas saepe exhibet, ut verba magis conserta inter se et nexa quam

(1) In mea commentatione *Un nuovo codice cet.*, p. 34 lege: *durante il sec. XIV ed il XV.*

distincta sint. Praeterea vocalium formae quaedam antiquiores, quae hic illic in Quiriniano occurrunt, non omnino obsoletae tunc fuisse videntur, quoniam ibi prodeunt, ubi scribam eas imitatum esse, quod non intellegeret, vix suspicari licet, sicut - a - formam *cc* (1) vel *ic* (2) exprimens aut *a* instar habens nisi quod ductum, quo litterae orbis clauditur, etiam in superiore parte aduncum praebet (3). Adde vocalem - e - per figuram *é* effectam (4), item - u - et - a - identidem inter se confusas, saepius *u* pro *a*, rarius *a* pro *u*, ita ut alicubi dubites, num *a* hiantibus ductibus scripta, non *a* interpretanda sit (5).

Nec minora antiquitatis vestigia in consonantibus deprehenduntur, ut hastula apice carens in *d* et *b*, *n* et *m* plane convexae, *n* grandis etiam in interiore vocabulorum syllaba (6), tractuum alter erectus in *r* infra versum saepissime plus minusve descendens, in *t* supra tractum alterum aut minime aut vix paululum ascendens. Huc accedunt grandes litterae modo capitales modo unciales modo litteris minusculis paulo maiores (7), nexus *rt* frequentes et *rs* praeter vulgatiores *st* et *ct* (8), *v* vocalis supra versum addita emen-

(1) Cf. exempla in *Un nuovo codice cet.*, p. 8 s., quibus et alia addi possunt, ut f. 19^r, 9 (ep. 19,7) exposita, f. 25^r, 20 (ep. 24,11) langore cet. Interdum autem haec forma *cc* nexa est cum *e* vel *é*, unde scripturae *ce* = *ae* ut in f. 7^v, 23 (ep. 9,10) quae ad commodum, et *c&* = *aet* ut in f. 27^v, 12 (ep. 26,3) *c&*ati.

(2) Cf. exempla ibid., p. 9 s.: *ic* correctum, ut ad *cc* accedat, vide etiam in f. 8^v, 13 (ep. 9,20) *iam*, et alibi.

(3) Cf. exempla ibid., p. 10: adde f. 39^r, 14 (ep. 41,3) *quadam*, f. 75^r, 12 (ep. 74,11) *pauca*, cet.

(4) Cf. exempla ibid., p. 12, quibus alia multa addi possunt.

(5) Cf. exempla ibid., p. 10: adde ep. 15, 1 *aeger* corr. ex *ueger*, 9 *stultam* corr. ex *stultum*; ep. 17,4 *hunc* pro *hanc*; ep. 19,16 *illam* corr. ex *illum*; ep. 20,2 *aut* corr. ex *uui*, 5 *exceptiunculam* corr. ex *-lum*; ep. 24,21 *solum* pro *solam*; ep. 29,10 *ultimum* pro *-am*; ep. 44,1 *primum* pro *-am*; ep. 45,8 *suum* pro *-am*; ep. 48,7 *malum* pro *-am*; ep. 59,1 *demonstrandum* pro *-am* cet.

(6) Cf. exempla ibid., p. 15.

(7) Cf. ibid., p. 7 s.

(8) Cf. ibid., p. 17.

dationis causa (1), syllaba *et* haud raro etiam in media vocabuli parte per α vel α expressa (2). Quamquam autem scripturae compendia pauca et simplicioris generis deprehenduntur, in exitu plura quam in tenore versuum, pleraque vulgaria, qualia in commentario critico passim exscripsi, aliquid tamen et ipsa praebent, quod non praetereundum videtur, ut insignior nexus *nŕ* vel *nŕi* (= noster) (3), *q*; (= *que*) etiam in syllaba vocabuli interiore, tractus transversus aequum secans ad significandum non modo *-um* in syllaba *-rum* sed etiam *-us* in *-mus* et *-nus* adhibitus (4). Ceterum syllaba finalis *-us* perscripta plerumque, raro per compendium aut unco aut *s* litterae simile est notata (5). Neque illud omittendum est, ut vocem *est* aut totis litteris aut per *e* et superpositam lineolam, bis per notam \approx , sic syllabam *con* per *c* et superpositam lineolam interdum, nusquam per vulgarem notam numero 9 similem esse scriptam itemque syllabae *et* compendium ad numeri 7 instar nusquam in antiquae saltem manus scriptura apparere (6). Quod autem ad diphthongos *ae* et *oe* attinet, priorem alias litteris distinctis aut conexas alias per ϵ significatam, saepe *e* simplicem pro diphthongo aut hanc pro illa usurpatam, multo rarius *oe* et *e* confusas videmus (7). Qua in re nonnihil admirationis hoc habet, quod homo sane rudis correctoris munere inepte functus saepe *a* ex *ae* aut rasura aut punctis inde expunxit, ubi diphthongus et sententia et grammatica ratione poscitur, reliquit contra ubi *ae* locum simplicis *e* usurpat.

(1) Cf. *ibid.*, p. 16.

(2) Cf. *ibid.*, p. 6 s. et 17.

(3) Cf. *exempla ibid.*, p. 19, adn. 1: adde ff. 55^r, 25; 71^r, 14; 89^v, 2; 90^v, 29; 93^r, 8 ubi compendium correctum est in *nosti* (ep. 83, 6); 95^r, 5 alia.

(4) Cf. *ibid.*, p. 17 s.

(5) Quod ad notam instar *s* habentem attinet, praeter illa duo *exempla*, quae attuli in *Un nuovo codice cet.*, p. 5 et 18 tamquam unica, unum alterumve occurrit.

(6) Cf. *ibid.*, p. 18.

(7) Cf. *ibid.*, pp. 13-15.

Insularis denique scripturae consuetudinem repetunt accentus quidam eam syllabam distinguentes, qua vocis sonus innitur aut inniti putabatur a librario, praecipue in verbis monosyllabis vel praefixis. Acuti enim accentus crassioris in parte inferiore, in superiore tenuioris exempla, quae protuli (1), aliis multis in Quiriniano passim occurrentibus cumulari possunt. Aliquanto autem rarius accentum quendam circumflexum supra syllabam longam cernas, ut in f. 2^v, 21 (ep. 4, 2) *formîdant*, 30 (ibid., 4) *formîdo*, f. 3^r, 14 (ibid., 7) *huîc*, f. 4^r, 19 (ep. 5, 7) *incêdunt*, f. 5^v, 10 (ep. 7, 6) *transîtur*, f. 13^v, 25 (ep. 14, 13) *uîs* alibi, aut supra syllabam quae longa perperam est habita, ut in f. 3^r, 25 (ep. 4, 9) *du-cêris*, et alibi.

Haec igitur omnia et interpungendi rationem (2) et verborum incertam divisionem consideranti mihi hic Quirinianus liber inter Brixianae bibliothecae codices vetustate notabiles locum eximium obtinere isque saeculo decimo non recentior visus est, quam opinionem Henricus Rostagno et Petrus Egidi docte ac benigne confirmaverunt. In epistula autem, quam supra laudavi, Carolus Cipolla ex mea descriptione atque ex tabulis huic adiunctis de optima libri aetate assensus est eumque saeculo nono exeunte vel decimo ineunte non inferiorem esse statuit. Ad cuius eruditissimi viri sententiam eo libentius accedo, quod ex E. Chatelainii *Paléogr. des class. lat.* tabulis CLXX 2 et 3, CLXXI 1 et 2, CLXXIII 1 specimina vetustiorum librorum P, L, p, Par.b, B deinceps exhibentibus, si recte cerno, liquet cum ceteros, excepto Par.b saeculi XI qui notabilius differre videtur, tum maxime B saeculi IX cum Quiriniani scriptura congruere. Hoc testatur etiam Bambergensis libri imago, quam Franciscus Buecheler in tabula Annaeanis epistulis aliquot ex codd. Bambergensi et Argentoratensi editis adiecta delineandam curavit cum deperditi Argentoratensis saec. IX/X specimine (3),

(1) Cf. ibid., p. 16.

(2) Cf. ibid., p. 19 s.

(3) Bonnae, 1879.

quod et ipsum similitudinem cum Quiriniano perspicuam habere manifestum est.

Quod vero ex scripturae indole atque similitudine cum codice Vatic. lat. 5775, olim Monasterii S. Columbanj Bobiensis, non sine aliqua dubitatione collegeram, Quirinianum librum ex Bobiensi illa officina prodisse (1), id coniectura valde probabili niti adseveravit C. Cipolla, cuius auctoritatem in Bobiensibus codicibus praecipuam summo esse firmitate in re alioquin incerta nemo non videt. Itaque me illud minus movet, quod Quirinianum nulla ex eis adnotationibus distinguit, quae in Bobiensium librorum pagina prima adscriptae esse solent, neque usquam eius mentio fit in illius monasterii librorum inventario, quod renovatum est anno MCCCCLXI (2), aut in altero eiusdem bibliothecae indice, qui sub finem saeculi XVIII compositus et nuper a C. Cipolla in opere saepius laudato editus atque illustratus est.

Quomodo autem ad Quirinianam bibliothecam codex nunc demum a tenebris vindicatus commigrasset, aliqua fortasse subscriptio docebat extremae paginae addita. At nunc, cum ultimus quaternio deperditus sit nec aliud certum exstet iudicium, vix statui potest, utrum liber ex Cardinalis Quirini stipe, qui litterarum amore ductus Italiam aliasque Europae regiones peragravit et publicam bibliothecam a se Brixiae institutam Ottoboni Cardinalis libris auxit, an ex alicuius sublatis monasterii thesauro aut civis munifici legato

(1) Cf. *Un nuovo codice cet.*, pp. 21-23. Inter Bobienses codices saeculi IX, quibuscum Quirinianus insigniorem scripturae similitudinem habet, memorare iuvat etiam Ambrosianos A. 135 inf. «Origenis explanationes in epistolam Pauli ad Romanos, cet.» et B. 102 sup. «Dungali adversus perversas Claudij Taurinensis Episcopi sententias» continentes, quos Aloysius Grammatica, Ambrosiana bibliothecae praefectus, mihi humaniter subiecit, et specimina duo membranarum exhibentium «Abbreviationes de rebus Ebo-liensi monasterio pertinentibus», quae C. Cipolla in tab. XLIX edidit.

(2) Cf. AM. PEYRON, *M. Tulli Ciceronis orationum pro Scauro, pro Tullio et in Clodium fragmenta inedita cet.*: Stuttgartiae et Tubingae, 1824, pp. 1-68.

adventus sit. Quantum tamen coniectura assequi licet, veri simile est ut alios multos ex Quirinianis codicibus manu scriptis sic Q penes Congregationis Oratorii Brixiani Patres olim fuisse, quorum domesticam bibliothecam anno MDCCXCVII abrogatam non mediocri rariorum librorum copia RR. PP. Sylvanus Bonfadius et Petrus Crotta locupletaverant (1). Cuius rei si quis certum testimonium in huius Congregationis chartis detexerit, vehementer gratulabimur: nunc satis habeamus de Quiriniani aetate et origine aliquid probabile potuisse iudicare.

* * *

Quod vero exemplar antiquius Quiriniani codicis librario obversatum sit adumbrare si etiam difficilium erit, nemo mirabitur. Ut igitur audacioribus coniecturis parcamus, libri illius scripturam continuam fuisse Quiriniani verba testantur saepius conserta aut tam prave conflata distractave, praesertim in posteriore epistularum volumine, ut librarii inscientiam declarent et interpolationis instar haud raro habeant (2). Nec ubique ea, quae in exemplari inerant, exscriptorem intellexisse ex hoc apparet, quod interdum, ut in commentario critico adnotamus, verborum vel compendiorum formas delineando imitatur. De vitiorum autem generibus variis,

(1) Quam magna librorum supellex Oratorium Brixianum ornaverit atque ex eo ad Quirinianam bibliothecam migraverit, argumentatur Antonius Soncini, huius bibliothecae praefectus, tam ex eis quae leguntur in *Collectaneis de rebus Brixiae* a Bald. Zambonio perscriptis et in altero libro manu scripto qui sub titulo *Breve istoria dell' Antica Libreria della Congregazione* ab Oratorii Patribus adservatur, quam ex praefatione operis quod inscribitur *Sulpicii Severi opera ad Mss. codices emendata notisque cet. illustrata studio et labore Hieronymi de Prato Veronensis* (Veronae, 1741, vol. I p. X): «Spectat hic codex ad Patres Congregationis Oratorii Brixiani, a quibus benigne in meos usus accepi et hunc et alios libros ex rarioribus, quibus et abundat et in dies magis, opera potissimum admodum Reverendi Patris Crottae, locupletatur bibliotheca ipsorum domestica».

(2) Cf. *Un nuovo codice* cet., pp. 20 et 23.

quae Quirinianus communia cum reliquis libris manu scriptis habet, difficile est diiudicare, quatenus ad librarii oculos, manum, arbitrium, quatenus ad exemplar, unde exscripserit, referenda sint. Quapropter verborum tritorum vel praenominum corruptelas interdum mirabiles, geminationes et iterationes, detruncationes et lacunas, litterarum adsimilationes ad formam in vocabulorum exitu similem obtinendam vel sententiam falso accommodandam pertinentes aut alia de causa aut mero casu factas, particularum praecipue monosyllabarum permutationes, litterarum, verborum, interdum sententiarum transpositiones, interpunctionis errores fusius percensere in rem non foret. In universum tamen considerantes paucis offendimur in utroque epistularum volumine interpolationibus, quas quidem prima manus fuderit, eaeque alios etiam vetustos codices plerumque vitiant, ut ep. 65,10 *pronuntia, quis tibi uideatur uerisimillimum dicere* Q L V P Par.b, deinceps *dicere* pro *dicat* sed verbis *non quis uerissimum dicat* iteratis Q L; ep. 75,7 *verba didiceris adfiges tibi ita ut bis scripta* Q V P Par. b; ep. 110, 18 *verba quam pauper tu eras Seneca qui ista dixisti inculcata inter ipsi et controuersiam* in enuntiato *Ioui ipsi controuersiam de felicitate faciamus*. Quas et alias eiusmodi interpolationes recentioris manus nullum indicium exhibentes in Quirinianum ex libro antiquiore manasse non dubitaverim, cum primaria manus plus quidem diligentiae in prioribus epistularum libris quam in posterioribus praestet, sed plerumque et bona et vitiosa ex archetypo fideliter transtulisse videatur. Quamquam igitur, si quid male se incohasset aut perperam scripsisset animadverterat, identidem correxit, veri simile tamen non est coniecturam saepe ab ea esse temptatam, ut constructionem, quae ipsi minus recta appareret, adiectione aut mutatione aliqua fulciret. Atque etiam alii vel aequales vel a Quiriniani aetate propiores verecunda et plerumque recta emendandi ac supplendi ratione usi sunt: interpolandi contra libidinem recentiores manus ostendunt, quae ad novicios codices, unde pristinam scripturam inmutarent, plane confugientes errata audacter novando sustulerunt aut recta depravarunt aut mendosa, nedum correxerint, in peius deflexe-

runt (1). In hanc quidem operam complures, ut supra dixi, manus incubuerunt priora praesertim codicis folia correctionibus ita vexantes ut, cum earum ubique dignoscendarum acribiam, in qua acquiescerem, assequi me posse spem depone- re debuerim, ad eam quam maxime accedere pro meis viribus nisus sim et distinctionem, quam in *Un nuovo codice* cet. pp. 32 - 35 speciminis causa protuleram, in editione aliquantum commutaverim et laxioribus terminis circumscripserim. Hae autem manus, vetustiores potissimum, etiam in glossis interlinearibus et in scholiis figurisve margini haud raro impositis sui vestigia reliquerunt.

In rebus quidem orthographicis, quantum ex Q colligimus, licet aliqua ex librarii indole fluxisse suspicandum sit, a certa tamen lege etiam archetypon a fuisse concedi oportet. Si enim vocabulorum formam consideramus, alia in incerto magis versari videmus ut *balineum* et *baln-*, *cludere* et *claud-*, *cotidie* et *cott-*, *intelligere* et *intelleg-*, *nactus* et *nact-*, *sequuntur* et *sec-*, *uinculum* et *uincl-* cet., aliorum formam certiore praeponderare, ut *adolescens adolescentia* prae *adul-*, *alioquin* prae *alioqui*, *dii diis* prae *di dis*, *epistola* (saepe compendiose scriptum) prae *epistula*, *hi his* prae *ii iis* praesertim ubi pronomen relativum sequitur (cf. comment. crit., p. 3,6), *prehendere* et composita prae *prendere*, *urgueo* prae *urgeo*, *ualitudo* prae *ualet-*, *uinculum* prae *uincl-* cet.; praeterea *desit*, *desimus*, *perit*, *petit* cet. prae *desiit* cet.

Ut vero praeteream si quid anceps in declinationis quibusdam casibus occurrit, ut in tertiae declinationis accusativis numeri pluralis tum in *-is* tum in *-es* desinentibus, item in genitivis numeri pluralis, ut *uoluptatum* et *uoluptatum* cet., illud profecto notabile est praepositionum *ad*, *con*, *in*, *ob*, *sub* cet. formam in verbis vel nominibus minus sibi constare, ut *affectus* et *adf-*, *affero* et *adf-*, *compono* et *comp-*, *impetus* et *inp-* cet. Quamvis igitur, ut aliquid certi effici possit, praepositionum cum verbo compositarum diligentem rationem per totum codicem inire et adsimilationum ac

(1) Cf. *ibid.*, p. 34.

dissimilationum indices singillatim digerere necesse sit, attamen, nisi libro saepius perlecto et cum Hensii editione conlato fallor, summa in hac re existit varietas. Qua non moverer, cum codices magis librariorum quam scriptorum veterum in orthographia rationes fere expriment, nisi reputarem proximum vero esse quod O. Rossbach argumentatur (1), Senecae temporibus « usum ita fluctuassee, ut etiam tum multo in usu essent formae non assimilatae, sed praevalerent assimilatae », nec utique esse credendum in rebus orthographicis « ad prorsus severam normam Senecam se applicavisse ». Itaque diu dubitavi, utrum certam editioni meae imponerem legem an Quiriniano me addicerem. Ut enim cogitanti mihi Alexandrinos quidem grammaticos analogiam esse secutos, consuetudinem vero auriumque suavitatem Pergamenos et ab horum disciplina Stoicos stetisse, Senecam ipsum ab analogia alienum fuisse veri simile apparet, ita non me fugit Quintilianum inter eos, qui analogiae « molestissima diligentiae perversitate » inhaerent (I. O. I 6, 17), Senecam fortasse vellicare voluisse. Cum autem mihi occurrerent quae de Annaeanae aetatis scriptorum consuetudine Remigius Sabbadini in commentatione *L'anomalia e l'analogia nell'ortografia latina* (2) docte disseruit, media quadam ratione uti animum induxi, qua, Quiriniani inconstantia plerumque servata, aliquas tamen scripturas, ut *asscribi*, *ammirari* et *ammiratio*, *ammittere*, *ammonere*, *obtate* et derivata, *obtimus*, *ommittere*, *opcupare*, *quemammodum* cet. reicerem et ubique scriberem *adulescens* et *adulescentia*, *epistula* cet.

Sed ut ad archetypon sive huius apographon vetustius, unde Quirinianus exscriptus sit, revertar, licet de eius versibus atque paginis aliquid suspicari, quod a vero nimis abesse non videatur. Nam si inter supplementa egregia, quae Annaeandarum epistularum contextui Quirinianus acquirit, unum ex insignioribus consideramus, scilicet ep. 82, II *sed ille*

(1) Cf. O. ROSSBACH, *De Sen. phil.* cet., p. 124 s.

(2) Cf. *Riv. de Filol. e d'istr. cl.*, XXXI (1903), p. 28.

Rutilius, qui fortiore uultu in exilium, hoc statim sub oculos cadit, unde viginti syllabarum summam his verbis efficit. Atque eiusdem mensurae sunt in ep. 66, 32 verba *uiruti: nihil enim aliud est uirtus quam recta ratio*, quae in ceteris libris mutila, in uno Q integra exstare videntur. Obversatur igitur utrobique versus, quem archetypon suppeditabat, omiserant autem vel detruncarant librarii, qui libros V P Par.b exarauerunt? Hoc ut colligam, etiam Quiriniani lacunis quibusdam adducor paulo maioribus, quae neque in margine suppletae sunt neque homoeocatarcto aut homoeoteleuto excusantur: in ep. 49, 3 verbis *quae tota — longioris spatii* duodequadraginta syllabarum spatium completur, huius vero dimidia pars in ep. 82, 18, si verbis *nisi cui totus animus incubuit atque adfuit*, quae desunt post *honeste fit* (1), alterum *nisi* addideris, quod ad sententiam apte quadrat. Nec latius patet lacuna in ep. 94, 49 *ex his est: et facit illa et ex illis ipse fit*. Deinde istud, si deinde tamquam bisyllabum metimur. Quod si ad eas lacunas transimus, quas vel librarius vel eiusdem aetatis manus in margine supplet, exceptis hinc quoque et minimis et quae a perspicua causa sunt profectae, nonnisi unam inuenio, quae a mensura illa aliquantum discedat. In epistula enim 76, 17 verba *cupiditates nostras inritant, deprimunt quoque animum et labefaciunt et cum videntur attollere*, quae Q¹ in margine inf. supplet, ex triginta tribus syllabis constant: at hoc spatii discrimen a continuatae scripturae varietate originem duxisse mirum non est. In ep. 9, 12 autem Q pr., sicut L pr. et p P Par.b, lacunam viginti duarum syllabarum *propter se ipsam (ipsa Q) adpetenda sit*. Immo uero nihil magis probandum est exhibet, ubi tamen homoeocatarcton *propter se ipsam adpetenda sit — propter se ipsam expetenda est* magnam vim habuisse liquet, etsi verba *nam si* intercedant. In ep. 108, 16 lacuna *inde in omnem uitam unguento abstinemus, quoniam optimus odor in corpore est nullus: inde uino carens stomachus*, quae a Q¹ suppleta est in margine superiore, quamuis a per-

(1) Hic fortasse lacuna ex homoeoteleuto *fit — adfuit* orta est.

spicuo homoeocatarcto profecta sit (sequuntur enim verba *inde in omnem uitam balneum fugimus* cet.), hoc tamen notabile prae se fert, quod ex novem et triginta syllabis constat atque librarius a primo *inde* non ad alterum (*inde uino carens stomachus*), quod in parte versus interiore esse debebat, sed ad tertium (*inde in omnem uitam* cet.) transiit ideoque tres versus ante eius oculos versatos esse patet, quorum primus et tertius cum ab adverbio *inde* inciperent, librarius, duobus prioribus versibus omissis, ad tertium *inde* aberravit.

Ex his igitur indiciis audacius non erit conicere unde vicenarum fere syllabarum spatium antiquioris libri versus occupasse ideoque talem prope eorum mensuram fuisse, qualem Bambergensis codicis specimen a Chatelainio in tab. CLXXIII 1 oblatum, cui Quiriniani scripturam simillimam esse adfirmavimus, ostendit. Cum vero, ut commentarius criticus subicit et iam Hense in proecdosi (p. XIX) animadvertit, etiam alii codices vetustiores eiusdem prope mensurae lacunas et supplementa praebeant, hoc magni momenti esse ad statuendam librorum cognationem ex eodem archetypo proficiscentium nemo non videt.

Quot autem versus singulae antiquioris codicis paginae complecterentur, ne ad hoc quidem argumentandum indicia idonea deficient, si animum ad eam textus perturbationem adverteris, quam in Quiriniani foliis 99-104 offendimus, cum totus locus a verbis *laboribus rusticis* (ep. 86, 5 m.) usque ad verba *non nascitur itaque* (ep. 87, 25 m.) transpositus sit in ep. 88, 4 post verba *et ad musicen*. Cum enim traiectam partem Quiriniani paginae septem non integrae (ff. 101^r, 7-30; 101^v; 102^{r-v}; 103^{r-v}; 104^r usque ad v. 22) tricenorum versuum pleraeque, undetricenorum duae (f. 103^{r-v}), contineant, versuum autem spatium fere ad vicenas septenas vel duodetricenas syllabas supputari possit, hinc efficitur illam textus partem octo antiquioris codicis paginas opplevisse tricenos senos⁷ versus unde vicenarum plerumque syllabarum complectentes. Quam computationem si etiam ad eam partem adhibemus, quae a verbis *ex malo bonum* (ep. 87, 25 m.) ad verba *et ad musicen* (ep. 88, 4 in.) pertinet ac paulo plus quam tres Quiriniani paginas occupat (ff. 99^r,

27-30 ; 99^v ; 100^{r-v}, 101^r usque ad v. 7), illam intra quattuor libri antiquioris paginas stetisse colligimus. Haec autem duo folia cum in exemplari non post quattuor superiora, ut debebat, sed ante conglutinator, ut videtur, collocasset, inde turba exstitit, quae Quiriniani librarium fugit et ad coniecturam de versuum numero in singulis antiquioris exemplaris paginis instituendam nobis aptam viam communivit.

* * *

Ceterum hanc tantum, de qua locuti sumus, perturbationem deprehendimus in Quiriniano, quem sordes quidem nec multae nec notabiliores quam in alio quovis libro manu scripto vitiant, eximia autem scripturae forma et peculiarium egregiarumque lectionum copia insperatam multis Annaeani operis locis salutem adferentium dignum esse comprobant, qui a tenebris in lucem ac laudem dignam prodeat. Atque hoc Quiriniani momentum ad Senecae verba in aliquot mutilis aut quomodocumque incertis corruptisque locis restituenda eo augetur, quod unus inter vetustiores adhuc cognitos totum epistularum corpus, quale ad nostram aetatem pervenit, amplectitur, duabus tantum exceptis partibus, altera ab ep. 109, 17 *nondum exerceri uacat* ad ep. 110, 11 *nec enim nouis malis*, altera ab ep. 120, 12 *asperum est* usque ad finem, quae in revulsis foliis haud dubie inerant. Quod igitur ex traditionis condicione, qualem ceteri libri manu scripti cogitare iuebant, coegit O. Rossbach (1), magnae molis opus ante saeculum nonum in duo volumina discissum atque haec saeculo duodecimo coniungi denuo coepta esse, id Quirinianus infirmat, si modo huius aetas, ut omnia admonent, recte est constituta.

Iam Hense, qui hanc dispertitionem « nono, ut videtur, saeculo » in proecdosis praefatione (p. III) factam esse opinatus erat, « decimo, ut videtur, saeculo » in editione altera

(1) Cf. O. ROSSBACH, *De Sen. phil. rec. cet.*, p. 32.

(praef. p. VI) eam adiudicavit. Quod vero Quirinianus legentis oculis subicit libri quarti decimi inscriptionem secus atque ceteras verba L. ANNAEI SENECAE EPISTVLARVM MORALIVM et in priore parte, qua libri XIII finis significatur, et in posteriore, qua sequentis libri initium signatur, experimentem, scriptura et pagina minime mutata (1), id in eam potius me adducit sententiam ut, Annaeanum opus cum antiquitus bipertitum fuisset, per saecula in alios libros alterum utrum volumen aut partem aliquam corporis minorem, in alios utrumque volumen coniunctim esse transcriptum putem, ita tamen ut divisionis vestigium appareret: casu autem factum esse ut posteriorum exemplaria, quae quidem ante Quirinianum innotuerunt, recentiores prioribus essent. Omnia vero mihi suadent ut recentiores, quos ϵ Hense vocat, si cum vetustioribus comparentur, ex eiusdem archetypi diversis exemplaribus manavisse et epigonos esse statuam sive eorum librorum qui corpus totum, sive eorum qui partem eius tradiderunt. Itaque nec ea necessitudo, qua Q et alii vetusti libros undecimo saeculo inferiores saepe contingunt, nec quicquid discriminis illos ab his seiungit, admirationem habet, cum ab antiquo fonte quidem non diverso utriusque fluxerint, operae autem et studii, quo docti lectores lacunosos mendososque locos redintegrare conati sunt, multo plura vestigia in recentioribus nimirum exstant.

Sed etiam infra de hoc videbimus: nunc praetereundum non est in Quiriniano epistularum libros sua quemque inscriptione esse distinctos, exceptis I, XII, XIII, XVIII, XX: de libro autem XIX nihil certi conicere licet, cum propter lacunam ex avulso folio ortam et ab ep. 109, 17 ad ep. 110, 11 patentem mutilus principio sit. Quod folium non minus quam extremum quaternionem dissipatum esse quamvis valde sit dolendum, Quiriniani tamen beneficio etiam librorum IX-XI initia, quae quidem in P et Par.b nullo vestigio, maioris tantum intervalli scriptura vacantis indicio in V produntur ideoque

(1) Cf. comment. crit., p. 383, 13 s.

in incerto usque adhuc fuerunt, nunc ita definiiri posse videntur, ut liber IX ab ep. 75, X ab ep. 81, XI ab ep. 84 incipiat.

In obscuro igitur manent librorum XII, XIII et XVIII initia, quorum neque in Quiriniano neque in reliquis vetustioribus libris ulla exstat inscriptio, si indiculum LIB. XVIII manu recentissima in A additum ante ep. 104, ut Hense testatur (p. 495, 14), excipias. Valedicendi autem formula, quam omittit Q, sicut L, in epistulae 52 clausula plane propter novi libri inscriptionem, recte deest in ep. 48, 5, de qua vide comment. crit., p. 150, 8. Epistularum vero inscriptiones aut versum proprium aut versus, in quo praecedens epistula desinit, vacuum spatium aut et huius et sequentis versus extremas partes obtinent: desiderantur in epp. 106, 107, 108, 109 (de ep. 110, quae, ut dixi, initio caret, incertum est), 111, 112, 113, 114, 115, 117, 119, 120. Epistulae denique 75, unde liber nonus incipit, inscriptionem et ante et post libri titulum Quirinianus exhibet.

Itaque, ut virorum doctorum auctoritatem sequar, qui iam pridem manu scriptae supellectilis condicione adducti sunt, ut in critica de Senecae epistulis re instituenda priores 1 - 88 a posterioribus 89 - 124 disiungerent, nunc ad volumen prius circumspectum aggrediens pro meis viribus exquiram, quid rationis Quirinianus cum ceteris codicibus adhuc cognitis, vetustioribus potissimum, habeat quidque novae lucis Annaeano operi ad archetypon delineandum locosque corruptos aliqua ex parte restituendos afferat.

* * *

In hac Quiriniani aestimatione ut ab eo iudicio proficiscar, quod de codicibus ad partem epistularum priorem pertinentibus fecere qui in Annaeanas epistulas recensendas mentem praecipue intenderunt, et breviter primum perstringam, quid Hense ex suis atque Chatelainii, Buecheleri, Rossbachii, L. Radermacheri, C. Kalbfleischii, Henrici Lebègue, Guil. Krollii, P. Woltersii aliorumque curis subtilibus atque eruditius effecerit, ille vir doctus in praefatione (pp.

XVII-XXX) sic statuerat, praestantiores libros ad unum idemque archetypon post Macrobbii aetatem et ante aevi Carolingii doctrinam scriptum esse revocandos: cum autem modo hic modo ille a primigenio libro propius abesset nec ullo posset prorsus careri, difficile esse dictu, cui palma deferenda esset, libro tamen p, si primae tantum scripturae a manifestis quibusdam glossematis et mendis liberae ratio haberetur, auctoritatem aliquanto maiorem esse tribuendam: recentiores denique libros (ε) nihil melius pleniusve exhibentes, quod archetypon a praestantioribus diversum proderet, ne dignos quidem esse, qui diligentius pertractarentur. In posteriore autem editione, cum librorum P et Par.b, ex quibus antea variarum lectionum specimen modo protulerat, integram et continuam conlationem adhibuisset, eos communi vinculo cum optimis quam manifestissime esse colligatos et utrumque librum peridoneum esse animadvertit ad minuendum eorum locorum numerum, ubi in proecdosi noviciorum librorum testimonia advocaverat (1). Hos vero pluris quam antea faciens et aliquatenus, ut supra dixi, Rossbachio assentiens, qui fieri non posse obiecerat, ut iuxta antiquiores codices recensionem alteram fuisse negaretur haud parum diversam, cuius scripturae aliquot praestantiores et lacunarum nonnullarum supplementa in ε superessent, non ad unum omnes ex paucis illis antiquioribus originem duxisse et, quamvis summa cautione in ε adhibendis opus esset, his tamen in neutra epistularum parte prorsus careri posse concessit (p. XXVI).

Quem igitur locum quidque momenti in hac quaestione de Annaeanarum epistularum priore parte recensenda Quirinianus sibi vindicat? Hoc ut statuamus, ab epistulis 53-65 ordiamur, ubi librorum omnium vetustiorum, qui nobis hodie noti sunt, testimonia, praeter brevem lacunam codicis p in prioribus epistulae 53 mematis, suppetunt. Qua ex conlatione primum patet mirabilis Quiriniani et Laurentiani (L) in bonis malisque concordia, cuius indicia perspicua iam in

(1) Cf. Hense² praef., p. IX.

libri sexti inscriptione deprehenduntur. Haec enim tam similis exstat in Q et L, ut alter liber L ex VEL correctum, alter X pro L exhibeat: aliquantum vero dissimilis legitur in V et P, deest in Par. b. Nec minus convenientiae deprehendimus in libri septimi inscriptione, quae prope similis etiam in p inest, deest cum salutationis formula in V P Par.b.

Huc accedit maxima congruentium lectionum copia, quarum testimonia ut excerpam, eas primum proferre videntur, quas utriusque codicis peculiare conlatio cum Hensii² editione ostendit: ep. 53, 4 *fuisset* (t punct. Q), 6 *excepit*, 7 *quam ut in ullo* (inullo Q) *intellectus sui est*, 9 *subsiciua*] in marg. *subsequens*, 10 *re ezero*, 11 *defatigat* (fort. etiam P pr.); — ep. 54, 4 *proderemus*; — ep. 55, 1 *Egestionem*, 2 *clauditur*, ibid. *Erat autem*, 3 *possit*, 6 *et ante exposita* om. Q exp. L (1), ibid. *sed illiricum* (pro *sed illi cum*), ibid. *paschitur* (pro *parcitur*), 8 *ergo* (pro *ego*); — ep. 56, 2 *deprehensum*, ibid. *cogita tenuam* (*cogitate nuam* Q), ibid. *uellit ex uelit* Q² L², 5 *foras*, 6 *nisi supra vers.*, ibid. *non* (*Non* Q) pro *nam*, 7 *somnum*, ibid. *propitius* (ti punct. Q) pro *propius*, 9 *desiit*; — ep. 57, 3 *insolito*, 4 *horrescet*, 8 *nec-quidem* (etiam m. rec. V); — ep. 58, 5 *quia cotidie*, 6 *ad te* (*adte* Q), 7 *hic* (*id* rell. vett.) et sic § 20 *hic* (*hoc* rell. vett.), 8 *dicebatur*, 9 *quidem* (pro *quid est*) et sic § 19 *idem* (*em* compend. Q) pro *id est*, 19 *quod* (d punct. Q) *tibi*, ibid. *et* om. post *docet*, 23 *currus* (pro *cursus*), 31 *humana errati* (*humanaerr-* Q) pro *humanae rati*, ibid. *consummasset et*, ibid. *parat ausisset*; — ep. 59, 1 *demonstrandum*, 6 *loquebantur* idemque verbum post *parabolis* iteratum, *inre mihi presentem* (m extr. punct.) Q *in remihi praesentem* (m extr. exp.) L pro *in rem praesentem*, ibid. *adducantur*, 8 *munitur intentus*, 14 *erectis*, 18 *supprema*, ibid. *desinet desineret*; — ep. 60, 2 *impleuimus*; — ep. 61, 1 *uoluimus*, 4 *plenius* pro *plenus* (sed in ep. 65, 7 *plenus* Q, *plenius* L rell.); — ep. 62, 1 *temporis* om., 2 *tempus aliquid* (*ad supra scr. ante ali-*

(1) Cf. ep. 65, 2 *et post format* om. Q exp. L, 7 *ibi ante ipse* om. Q exp. L, 15 *ambigant sed m punct.* Q exp. L, 20 *id est ante iubes* om. Q exp. L².

quid L); — ep. 63, 2 *tristis ibi* (pro *tristis sibi*), 4 *et cum aliqua* (litteris continuis Q) pro *ut cum aliquo*, 6 *retractio*, ibid. *aceruitate*, 11 *dispoliatus*, 14 *quia anneum*; — ep. 64, 1 *heri* (etiam V sed ex corr.) bis, 2 *sexti* (etiam P sed ex corr.), 8 *nouum ille erit*, 10 *semitam cedam*; — ep. 65, 3 *est om.* ante *ex eo*, 6 *templum*, 10 *dicere* pro *dicat* et continuo iterata verba genuina *non quis* (*nonquis* Q) *uerissimum dicat*, 16 *euacuatio* (pro *euagatio*), 18 *adsectator quo* Q, *adsectatorquo* L pr., *ass-*L² (pro *adsectatorque*), 21 *illum* (pro *ullum*), 22 *bona* (pro *bono*). Praeterea similis in orthographia ratio saepe in Q et L cernitur, ut ep. 53, 3 *uergilii*, 4 *psycrolutam*; — ep. 55, 2 *uaciae*; — ep. 56, 4 *serarium*; — ep. 57, 3 *feditas*; — ep. 58, 2 *illicibusque*, 6 *dissertum*, 23 *ammiror* Q (*admiror* L sed lineola super *a* addita), 26 *comprimat*; — ep. 59, 11 *agnoscimus*, 12 *obtorpuisset*, 14 *diis*; — ep. 64, 8 *humor* (etiam V² ut videtur); — ep. 65, 5 *doriphoros*. Interdum autem manus non primaria ita correxit ut aut discreparent quae similia in Q et L primo erant, aut congruerent quae discrepabant, sicut ep. 53, 1 *maris languidus* Q pr. L², 4 *nautis* Q pr. et L, ibid. *timere* Q L²; — ep. 55, 3 *quoties* bis Q pr. et L (item § 9 et alibi passim), 8 *occupati* Q pr. et L; — ep. 58, 5 *sit* (pro *situs*) Q pr. et L, 9 *animalis* Q L², 17 *agit* Q⁴ L, 32 *amphorem* Q pr. et L; — ep. 59, 7 *sentient* Q ex corr. et L, 9 *tota* Q et pr. L, 15 *circumfusam* Q pr. et L; — ep. 60, 3 *et* (pro *ut*) *uastissimorum* Q et pr. L; — ep. 61, 3 *est repugnantiinuolenti* Q *est repugnanti in uolenti* L pr.; — ep. 62, 2 *At* Q *at* L pr. (pro *ad*); — ep. 63, 2 *uis* Q pr. et L; — ep. 64, 4 *pateram* Q L² (pro *pecora*), 8 *hac* pro *ac* Q et pr. L, 10 *cleantithen quae* Q et pr. L; — ep. 65, 2 *uersat et* Q L², 11 *ponent* Q et pr. L, 18 *corpori* Q L², 21 *quam aut* Q et pr. L, 22 *mecum* Q pr. et L (pro *metum*).

Hic quidem consensus singularis inter Q et L eo notabilior est quod, si cum eo comparentur lectiones quas Q a L diversas et cum singulis seorsum ex aliis veteribus libris communes habet, has multo pauciores atque ex obvia orthographiae similitudine plerasque profectas esse patebit, ut Q p in ep. 56, 3 *crhysippum*, ibid. *Admehercules* Q *adme hercules* p; ep. 58, 2 *locum* (corr. in *lucum* Q), 5 *actium*,

13 *aliut* (corr. in *aliud* Q), 34 *quamius*; ep. 59, 9 *dispicio* (etiam L²); ep. 65, 11 *comprendit*, 20 *dimisso*: — Q V in ep. 56, 1 *acerbissimas* ex *aceru-* (item § 5 *acerbissima* ex *aceru-*), 2 *balineo* sed *i* punct., 7 *sedicio*, 13 *imperitus*; ep. 57, 8 *obprimi*; ep. 58, 9 *aliquid* (corr. in *aliquod* V), *ibid.* *complectatur*, 12 *qua* mutatum in *quia* bis, 20 *uirgilium* ex *uerg-*; ep. 59, 7 *inquid* (*inquit* V²); ep. 65, 19 *inspectionem* (etiam L²); — Q P in ep. 59, 2 *nostram* (etiam p pr.), 14 *idem* (pro *id est*); ep. 65, 7 *id quod*, 19 *distinxerit*, 22 *compellet*: — Q Par.b in ep. 54, 5 *utrumque*; ep. 55, 11 *sic* (c punct. Q); ep. 56, 5 *affectus*, 6 *composuit*; ep. 57, 4 *affectio*, 8 *affligi* (L P corr. ex *effl-*); ep. 58, 36 *afferam*, 37 *mortis moras* (etiam L²).

Quoniam autem L cum ceteris probatissimis arto vinculo coniunctus est, mirum non erit si Q cum L simulque cum uno alterove ex ceteris antiquioribus codicibus saepe concordat; qua in re illud est notabile, consensum Q p L (1) aliquanto frequentiore esse quam Q L V (2) aut Q L P (3) aut Q L Par.b (4). Quod si eas scripturas addimus, ubi Quirinianus cum L et pluribus aliis primariis libris convenit (5), et sive

(1) Cf. ep. 56, 11 *contemptus* (*concentus* L²); ep. 58, 2 *asylum* (pro *asilum*), 32 *expectat*, 34 *aliam* (pro *aleam*); — ep. 59, 6 *ut et* (*utet* Q), 12 *tam* (pro *iam*), 14 *illud* (pro *illuc*), 16 *uellis* (pro *uelis*); — ep. 60, 1 *quantum alii* (*quantumalii* Q) pro *quantum mali*, 2 *et terra et mari* (*etterra etmari* Q) *pascitur*; — ep. 61, 1 *ergo* (r erasa L); — ep. 64, 3 *cetera* om. ante *exanguia*, 5 *exerceatur* (pro *exercear*), 7 *ad me* (*adme* Q); — ep. 65, 15 *quod* om. ante *facilius*, 16 *nunc*, 23 *ita* (*ista* L³).

(2) Cf. ep. 55, 5 *cupiditatum* (*i* tertia punct. Q); ep. 56, 9 *obirata* (*ober-* L²); ep. 57, 8 *urgetur*, *ibid.* *nec-quidem* (V ex corr.); ep. 58, 29 *uoluptatis* (*-tes* L²), 32 *opperiri*; ep. 59, 4 *imperitus*, 12 *persedere* (*persid-* V²).

(3) Cf. ep. 53, 4 *uicesimo*; ep. 56, 9 *compscunt*; ep. 57, 4 *dispererit*; ep. 58, 23 *eraclitus*, 32 *exsorbet* (P ex corr.); ep. 59, 4 *coepisse*; ep. 61, 3 *componamus*; ep. 63, 3 *tristitia*.

(4) Cf. ep. 53, 1 *paucam illi* (pro *pauca millia*); ep. 56, 3 *assidua*; ep. 57, 4 *ad tristitiam*; ep. 58, 19 *atque* (pro *ad quae*), 31 *octogesimum*; ep. 59, 7 *his quos*; ep. 60, 1 *dii*; ep. 63, 4 *iocunda*, 8 *intelligimus* (pro *intellegemus*); ep. 65, 12 *retulistis* (s prior supra vers Q), 17 *praeclarum* (*prae* compend. Q, *pre* L).

(5) Cf. ep. 53, 2 *perit* Q L, V ex corr., P Par.b; 3 *obuertant* (Q L V, P pr., Par.b; 4 *eripio* Q L V, P pr., Par.b; *ibid.* *me ferre* (*meferre* Q) Q p L V Par.b; 6 *punctiungulas* Q L V, P pr., Par.b;

ex his sive ex superioribus locis varios gradus respicimus, quibus optimi Qairinianum contingunt, locum longe primum.]

ibid. *ut talaria* Q p L, V ex corr., P pr., Par.b; 7 *capit aliquando* (om. *et*) Q L P Par.b; 8 *expergescamur* (*Exp-* Q) Q L, V P pr.; 8 *digna te est* Q L V Par.b; 11 *dii* Q L V P; ibid. *sapienti* Q L P Par.b: — ep. 54,2 *agere* Q L V P Par.b; 3 *uicisse se* (*uicissese* Q) Q L V P; 4 *at ego* Q L V, P ex corr., Par.b; 5 *et extinguimur* (*etexting-* Q) Q L V P Par.b; ibid. *secuta* Q p L V P; 7 *inde expelli* Q p L, V ex corr., P Par.b: — ep. 55,1 *desimus* Q p L, V P pr., Par.b; 2 *fluctus enim* Q p L P; 4 *sollicitus* Q p L V, V pr., Par.b; 5 *religauit* Q p L, V P pr., Par.b; 6 *cuius* Q p L, V pr., P Par.b; 7 *uatiā* Q L V Par.b; 8 *dehis* Q Par.b, *de his* L V: — ep. 56,2 *sordalum* Q p L, V pr., P Par.b; ibid. *biberari* Q p L V M; ibid. *ex clustularium* Q p L V; ibid. *suam* Q L V P Par.b; 4 *essedas* Q L V P Par.b; 6 *tacita* Q p L V; 11 *contempsimus* Q, *contemps-* L ex corr., V P Par.b; 12 *introrsus* Q L V P Par.b; 12 *uirgilius* Q L V P Par.b; 13 *inter* Q p L P Par.b; ibid. *cum* Q p L V Par.b; *deiecit* Q L V P Par.b; ibid. *faciant* Q, p ex corr., L, V P pr., Par.b; 15 *syrenas* Q p L V P: — ep. 57,8 *diffugit* (*diff-* Q) Q L V P Par.b O; 9 *propter* Q L, V pr., P Par.b; ibid. *quod non perit* Q L V P Par.b: — ep. 58,1 *cum* Q p L P Par.b; 2 *pluribus* Q p L, V pr., P Par.b; *intelligi* Q p L Par.b; 3 *coisse* Q L V P; 6 *naturam* Q L V P²; 9 *relii* Q p L Par.b; 11 *aliqua* (pro *aliquid*) Q L, V P pr., Par.b; ibid. *diducantur* Q p L V; 14 *impetum* Q L V P; 18 *hae* (*Hae* Q) Q L V Par.b; 25 *his* Q L V Par.b; 26 *natione* Q P L, V P pr., Par.b; 27 *inter ualla constituumus* Q p Par.b, *intervalla* c. L V P; 30 *impleuit* Q L V P; 32 *tuto* (pro *puto*) Q p L, V P pr.; ibid. *exsiccat* Q L V Par.b; 34 *finiendae* Q L, *-de* p, P pr., Par.b: — ep. 59,2 *aluum* Q p L V P, Par.b ex corr.; ibid. *ex nuptiis* Q L V P Par.b; 4 *homine ista* Q p L O Par.b; 6 *itaque* Q p L P Par.b; 8 *pacatum* Q L V P; 10 *impedisce* Q pr., p L, V pr. Par.b; 11 *adolatio* Q L, V P pr.; ibid. *tum maxime* Q p L V, P pr., Par.b; 12 *dum* om. Q p L V, P pr., Par.b; ibid. *absistere* Q L V P; 14 *errus qui* Q L V P Par.b; 16 *mundi* Q p L, V P pr., Par.b ex corr.; ibid. *ergo ut* Q p L, V pr.; ibid. *esse quia si numquam* (*sinumq-* Q) Q L V, P pr., O Par.b; 17 *nancti* Q L, V pr., O: — ep. 60,1 *Quaeror* Q L V P; 2 *quasi ita* Q L V P Par.b; ibid. *impletur* Q L V P: — ep. 61,4 *in instrumento* Q, p pr., L V; ibid. *expecto* Q L P Par.b: — ep. 62,2 *quoque* Q L P Par.b: — ep. 63,4 *sicut* (*Sicut* Q) Q p L, V pr.; 6 *incolomes* Q L V P, Par.b pr.; 9 *habeant* Q L V P Par.b; 10 *his* Q L, V pr., Par.b; 14 *tamen* Q V P Par.b, *tamem* L: — ep. 64,3 *habent tantum* Q L V P Par.b; 10 *et zenone* Q L V P: — ep. 65,1 *ualitudine* Q L P Par.b; 3 *constat* Q L V P Par.b; 7 *idaeā* Q p L V; 8 *statua* (om. *est*) Q L V P Par.b; 10 *uideatur ueri simillimum* (*uerisim-* Q) Q L V P Par.b; 15 *aufer* (*Aufer* Q) Q p L, V pr.; ibid. *peiora* Q L Par.b, V P pr.; ibid. *pacatur* Q L P, V pr., Par.b; 16 *ita* (pro *ista*) Q L P Par.b; ibid. *urguetur* Q L V P; 17 *quae intentione quaeint-* Q) Q p L V; ibid. *defatigant* Q L, P pr., Par.b.

ex congruentium lectionum natura et copia Laurentiano deberi, reliquos haud multum inter se distantes sequi videmus ita ut cum ipso p similitudinem et proprius consensus Q p et frequens Q p L in bono lumine collocent, soleat autem Quiriniani ab optima fidei libro discrepantia ad reliquos quoque veteres pertinere (1).

Propinquitatis igitur vinculo Quirinianum cum probatissimorum librorum familia coniunctum esse haec, quae dixi, plane testari videntur: non paucas tamen scripturas suas Q iam in epp. 53 - 65 suppeditat. In quibus quamvis orthographiae discrimina aliaque leviora omnia proferre et longum et parum utile foret, aliqua tamen exempla non praetereunda puto, quae notam aliquatenus singularem Quiriniano adiunctam produunt, ut ep. 53, 11 *futurum* (pro *interfuturum*): — ep. 54, 1 *innotum*; 4 *experitum*, i erasa (*expertum* ex *experitum* VL²): — ep. 55, 2 *sit pro scit*, et rursus *scit pro sit* ep. 58, 7 alibi; 5 *alio res* Q pr., *alias res* Q²; ibid. *uentris omni libidini*; 9 *quialiquando*; 10 *utique* (pro *utrique*): — ep. 56, 1 *conuentum* (pro *contentum*); ibid. *enumerare* (pro *et numerare*); 4 *hac* (pro *ac*: cf. ep. 58, 30; 59, 17 alibi); 6 *Nec exhibet* (pro *nox exh-*): — ep. 57, 8 *Quem ammodum* et ibid. *quemamm-* et sic fere semper; ibid. *tenuior*, om. *est* (*est* etiam alibi saepe om. Q): — ep. 58, 15 *naturam quaedam*; 17 *homo* (pro *hoc*); 21 *intus* (pro *intuens*); 22 *esse* (pro *est*) et sic alibi non raro; ibid. *uidimus* (pro *uidemus*); 23 *corpus* om. (fort. necessarium non est); 25 *inquis mihi* (pro *mih i inquis*); 35 *reseruat*: — ep. 59, 6 *sunt* pro *sint*, et sic mox *expandit* pro *expan-*

(1) Cf. ep. 56,4 *eredas p, essedas* Q rell. vett.; 11 *contempnimus p, contemsimus* Q, *contemps-* rell. vett.; 12 *introsus p, introrsus* Q rell. vett.; 13 *deicit p, deiicit* Q rell. vett.: — ep. 57,8 *effugit p, difugit* Q, *diff-* rell. vett.; 9 *preter p, propter* Q rell. vett.; ibid. *quod poterit p, quod non perit* Q rell. vett.: — ep. 59,14 *erras uix p, erras qui* Q rell. vett., 16 *esse et sinum quam p, esse quia si numquam* Q rell. vett.: — ep. 61,4 *faciunt p, faciente* (e punct.) Q, *facient* rell. vett.: — ep. 62,2 *optimo quocumque p, optimo quoque* Q rell. vett.; 14 *autem p, tamen* Q rell. vett. (*tamem* L): — ep. 64,3 *habent tum p, habent tantum* Q rell. vett.: — ep. 65,10 *uideatur uerissimum p, uideatur ueri simillimum* Q rell. vett.; 15 *placatur p, pacatur* Q rell. vett. (*pascatur* V ex corr.).

dat; 7 *equitemque qui* (pro *equitem qui*); 9 *dispicio recte*; II *pendimus*; *ibid. audit* (pro *audit*); *ibid. liberarissimum pro liberal-* (cf. § 15 *liberarium*; ep. 62, I *liberalia ex liberaria*, alibi): — ep. 60, 2 *strumenta*: — ep. 61, 2 *et in senectute (et postea punct., sed haec particula etiam alibi modo recte modo perperam addit aut omittit Q (I): — ep. 63, 6 hac (pro haec) acria*: — ep. 64, 9 *suscipiendi* (pro *suspici-*): — ep. 65, I *elatione* (pro *elect-*); 6 *haec om.* (fort. necessarium non est); 9 *propter om.*; 22 *uindictet quae scriptura vulgatae ducet praeferenda videtur.*

At non raro factum est ut Quiriniani scripturam primo discrepantem ad reliquos veteres libros emendatorum manus concinnaverint (2) aut recta interpolaverint vel leviter errata in peius mutaverint, praesertim Q² et m. rec., ut ep. 57,4 *rationi* Q pr., *ratione* m. rec.; ep. 59, 5 *tumidi* Q pr., *tumidum* m. rec., 18 *luxuriosi* Q pr., *luxor-* Q²; ep. 65, 2 *sinemoueat* (ur compend.) pro *si nemo moueat* Q pr., *si non moueat* Q¹ (3) Quominus igitur Quiriniani congruentia cum Laurentiano saepe mirabilis nos adducat ut hos libros eiusdem aetatis transcriptos alterum ex altero putemus, obstant et lectiones Quiriniani propriae, quas modo attuli multisque aliis ex aliis epistulis augeri videbimus, et aliae ubi Q cum aliis co-

(1) Cf. ep. 63,13 *uix et* (et punct. recte) *retractis*; ep. 65,3 *sit ex* (pro *fit et ex*), 19 *et materia et inerti* (alterum *et non quadrat*); 21 *et aspicio* (et punct. recte), alibi.

(2) Cf. ep. 53,2 *meum* sed *m* extr. punct., *ibid. Aiebat* ex *Aiegebat*, 3 *attingimus* sed *n* punct., 4 *ulixem* ex *ulixest*, 10 *Idem* ex *idest* (item in ep. 56,10, rursus autem *id est* ex *idem* in ep. 58,3): — ep. 54,1 *desinit* ex *desiit*, 4 *fugit* sed *g* erasa, 6 *illud* ex *ille*, 7 *praeparatus* ex *paratus*, *ibid. eici est* ex *eiciem*: — ep. 55,2 *a recentii* ex *e rec.* (primam scripturam praefero), 10 *quemcumq;* ex *quemq;*: — ep. 56,1 *inlissae* ex *inillis ae*, 3 *audiam* ex *audaciam*, 8 *putas* ex *putat*, 13 *ad omnem* ex *adeo nempe*: — ep. 57,1 *in crypta* ex *et cr.*, 5 *inspectionemq;* ex *inspectionem quae* (*quae* et alibi saepe, rarius *qui*, pro *que* Q pr.): — ep. 58,5 *inquis* ex *inquit* (saepius *inquit* pro *inquit* Q pr.), 22 *adietione* ex *deietione*, 32 *producere* ex *perducere*: — ep. 63,6 *Si* ex *Sed*, 16 *praemissus* ex *perm-*: — ep. 64,7 *pracludetur* ex *procl-*: — ep. 65,1 *coercerent* ex *cernerent*, 14 *solita* ex *soluta*, 20 *solutam* ex *solitam*, alibi.

(3) Cf. alia exempla in *Un nuovo codice* cet., p. 34 adn. 5.

dicibus a L discedit aut primo discedebat. Iam enim aliquos locos supra percensuimus, qui in Q cum p aut V aut P aut Par.b seorsum congruunt: plures autem sunt scripturae, ubi Q a L ad alios veteres deflectit, ut ep. 53,7 (1) *se habet* Q VP, *habet se* L pr.; 11 *Ad* Q pr. (*ad* P pr., Par.b), corr. in *At* (at p V), *an* L; ibid. *quod* Q P pr., Par.b, *quo* L: — ep. 54,1 *graeco* Q V P Par.b, *graece* L; 7 *unde* Q p P Par.b, *ut* L, V pr.: — ep. 55,2 *arenis* Q p P, *har-* L V Par.b (et sic *umore* Q pr., V P Par.b, *hum-* p L), 7 *elegisse* Q p V P Par. b, *egisse* L. Item in epp. 56–65 interdum aut L unum contra Q et reliquos veteres stare (2) aut ex his alios cum Q alios cum L conspirare videmus (3).

* * *

Hoc quidem de Quiriniano ad ceterorum vetustiorum codicum rationem epistolae 53–65 nos docent: quid vero reliqua prioris voluminis pars aperit? Quousque L patet, Quiriniani praecipuam cum hoc cognationem eamque non modo peculiaribus scripturis sed etiam variarum lectionum margini

(1) In his quoque exemplis et deinceps plerasque orthographiae discrepantias omitto.

(2) Cf. ep. 56,2 *atque* L, *aquae* Q rell., 9 *in qua* L, *in quam* Q rell., 14 *quaecumque* L, *quemcumque* Q rell. (*quemqumque* p), 15 *conuictio* L, *conuicto* Q rell.; ep. 58,9 *modo* om. L, 10 *animum* L, *animam* Q rell.; ep. 64,6 *quae* (a exp.) L, *quem* Q rell.; ep. 65,7 *ad quos* L pr., *id quod* Q P, 19 *distrinxerit* L, *distinx-* Q P, 24 *idem enim* L, *id est enim* Q rell.

(3) Cf. ep. 57,8 *affligi* Q Par.b, *effi-* L P pr.; ep. 58,6 *usia* Q V P Par.b, *graecis litteris* L (sic Q in margine), item 7 *to on*, 14 *inanima* Q p V P, *inanimantia* L, 37 *mortis moras* Q Par.b, *mortes meras* p V, L pr.; ep. 59,15 *conuiuus* Q V P Par.b, *coniuuis* p L; ep. 60,1 *secuntur* Q p P; ep. 61,3 *et qui* Q p, V pr., *sed qui* L Par.b; ep. 63,14 *facta* Q p, Par.b pr., *fata* L V P, Par.b ex corr.; ep. 65,12 *ita* (*Ita* Q) Q V P Par.b, *ista* p L, 19 *inspectionem* Q V, *-one* p, L pr., P Par.b. Vide etiam ep. 63,6 *melle ex mella* Q, *mella ex melle* L, ibid. *placencia* sed i punct. Q, *placencia* sed post t supra scr. i L; ep. 65,5 *nisi hoc non fuisset* Q, *si hoc fuisset* sed post hoc supra scr. non L m. sec.

adscriptarum aut emendationum congruentia insignem permanere, ita tamen ut Q quibusdam scripturis vel propriis vel utique cum L discrepantibus distinguatur, satis probare videntur quae iam disserui (1) antequam altera Hensii editio in lucem prodiret. Ubi vero L deest, Quirinianum consideranti primum occurrit conspicua cum p similitudo, scilicet ab ep. 66 ad ep. 71,7 ubi Parisinus hic codex optimae fidei desinit: frequentes enim scripturae consensum Q p distinctum a V P Par. b praebent, ut ep. 66, 7 *multae plus species*, 9 *quid (Quid Q) accedere*, 14 et 15 *pars*, 15 *neesse est (Nec-Q)*, 18 *iacet*, 21 *perseueravit ne quid*, 26 *sanum filium*, 44 *tristitia et acerba (tristitia et accerba p)*, ibid. *uirtutes* (sed te punct. Q), 53 *quod sic*: — ep. 67,5 *istorum*, ibid. *ne ab (neab p) ominandum quidem*, ibid. *sit sed*, 6 *periculo*, 10 *in promptus* (s punct.) Q, *in promptus p*, 12 *poenas*, ibid. *uulgis* (s abrasa) Q, *uolgis p*, 13 *parum autem (autem om. V P Par.b)*: — ep. 68,3 *optior iners Q, optiorin ers p*, 8 *ostenderit*, 13 *extinguat (exst - p)*: — similis libri octavi inscriptio in Q et p (om. V P Par. b): — ep. 70, 4 *quae (que p) scis*, om. *ut*, 5 *sit (Sit Q) simulata*, 6 *pertinet non Q pr.*, p. 8 *commendauit*, 12 *optima est (obt-p)*, 15 *placet ut uiuet (uiue p)*, 19 *cumque incommodo*, 28 *ut scilicet*: — ep. 71,1 *nimis tardum est*.

Ceterum, quem locum in epp. 1-65 Laurentianus obtinet, eundem fere in epp. 71-88 Venetus sibi vindicat, sicut elucet ex eis, quae de librorum divisione supra exposui, atque e lectionum frequentia, ubi Quiriniani et Veneti consensus a ceteris libris discedit: ep. 71,18 *bonum om.*, 26 *se esse natum oneri ferendo*; — ep. 74, 1 *uitae beatae*, 9 *inuidendique (-quae Q)*, 13 *si timemur (in timemus corr. V) labor (Labor Q)*, 18 *tamquam*, 31 *audacter (aucd- Q)*, 33 *in corporibus insignis langorem (languorem V)*; — ep. 75,9 *ex ora est*; — ep. 76,4 *petentis Q V pr.*, 7 *quare autem*, 15 *ratio eius (eius om. P Par.b)*, 16 *ipsa bonum (ipsum bona P Par.b)*, 20 *torqui*, 29 *ac uocat (aduocat P Par. b)*, 31 *non est magnus (non est om. P Par.b)*; — ep. 77,9 *liquit (aliquid P Par.b)*; —

(1) Cf. *Un nuovo codice cet.*, pp. 36-45.

ep. 78,15 *illa*, 16 *predicationis* (s exp. V) et sic ep. 79,8 *magnitudinis*, 19 *nunc licet* (non l. P Par. b), *ibid. urgueret* (cf. ep. 80,7 *urgetur*), 22 *contingit*; — ep. 79,2 *ipsum ex se est* (V ex corr.), 10 *inferius*, 15 *quanto opere* (sed corr. in *quantop*— V), 16 *verba non satis* — *Epicurum* leguntur in Q V, om. P Par.b; — ep. 80, 2 *contemptionem*, 7 *argis*; — ep. 81,4 *iudicii* (fort. etiam P pr.), 14 *omnia inter se*, 18 *gratuitum*, 19 *quo uolet*, 27 *esse gratus*; — ep. 82, 12 *qui uitae*, 24 *pithio*; — ep. 83,1 *in pectus*, 4 *pharuius* (h et i punct. V), 10 *agit*, 14 *noctis partem* (*partis noctem* P Par.b), 15 *mersum et uino et madentem* sed prius *et exp.*, 20 *ne cubiculum* (*necub*— Q), 21 *quid cum* (*quid curo* P Par.b); — ep. 84,8 *si magni uiri nicensii* (*nec*— V), 11 *egerimus fusi* (*egerimus nisi* P Par. b); — ep. 85,8 *mitigata*, 28 *quod sit malum*, *ib. quod sit malum et quod non sit*, 38 *aptatus*; — ep. 86,4 *extructam*, 18 *pisatione*, 20 *radicescit* Q V pr., *ibid. iam* (*etiam* P Par.b); — ep. 87,1 *ascenderem*, 6 *et excutere* (*et om.* P Par.b), 11 *contiscam* Q V pr., 19 *diuinum aliquid caeleste*, 24 *si remiseris* — *sponderis*; — ep. 88,6 *serenae* (*serante* P Par.b), 23 *nostris autem* (*n. his* P pr., Par. b, *n. has* P²), 36 *usibus* (*usus* P, *usu ibi* Par. b), 39 *aristarchi* (*aristachi* Q) *notas*, 44 *et ait*.

Quod autem de L supra animadvertimus, idem de V patet: non modo enim in epistulis 53-71, sed etiam in reliquis haud paucae suppetunt scripturae, ubi Quiriniani cum Veneto consensus ad alios veteres libros manat (1) aut, quod est

(1) Brevitatis causa singulis lectionibus notas illorum codicum non adscribo, in quibus idem atque in Q V legitur: hoc tantum animadverto, consensum Q V Par.b longe praeponderare. Cf. ep. 75,7 *verba didiceris adfiges tibi ita ut bis scripta*; — ep. 77,12 *in hoc punctum*, *ibid. 14 fungi seruili et*; — ep. 78,12 *cauere*; — ep. 79,13 *aliquando umbra*; — ep. 81,4 *tamen beneficiis donetur tamen quod*, *ibid. plus profuit*, 8 *pro eo debeat*, 22 *uitemus*; 32 *quam me beneficii uiolati pudere*; — ep. 82,13 *ut des*, 15 *uirum*; — ep. 83,9 *satis enim est*, 10 *qui sit*, 11 *noluit*, 15 *tiberius multa sua manu*, 18 *extendi*, 21 *explanata*, 26 *uillatur* (*uiolatur* Q²); — ep. 84,10 *esse nostrum*; — ep. 85,30 *Falsum est*; — ep. 86, 14 *patre familiae*, 16 *mihi hodie*; — ep. 87,41 *hanc* (*Hanc* Q); — ep. 88,11 *discere*, 31 *puer eius*. Illud autem non est praetereundum, quosdam occurrere locos, ubi Q et V a P et Par.b ad O aut M deflectunt, ut ep. 80,5 *coicitur* Q V O; ep. 81,4 *pro eo debeat* Q V M; ep. 83,4

maius, Q a V recedens cum aliis veteribus consonat (1). Quapropter etiam de V colligere licet, quamvis arto vinculo cum Quiriniano coniunctus sit, alterum tamen ex altero non esse exscriptum; similitudinis autem cum Brixiano codice locum proximum a V, sed haud parvo intervallo, in epp. 71-88 ad Par. b, tertium ad P pertinere videbit quisquis varias lectiones in commentario critico recognoverit.

Verum ad Quiriniani genus pretiumque inter ceteros voluminis prioris codices delineandum haud minus ex usu est diligenter perpendere, quid rationis inter ipsum et novicios libros intercedat quibusve scripturis Annaeanum opus nunc primum eius beneficio ditetur. Itaque, si epistulas 53 — 65 respicimus, prope nullam in Q invenimus ex eis lectionibus, quas in his epistulis Hense cum in proecdosi ex ϵ advocasset, codicum P et Par.b auctoritate in editione altera corroboravit: unam autem scripturam deprehendimus eamque a manu recenti invectam, quae cum ϵ consonans neque in P neque in Par.b inest: ep. 58, 10 *animalia* Q pr. cum rell.

inter duos in diversum Q V O, *ibid. ascendit* Q V O, 15 *quia bene illi* Q V O (*quia illi bene* P Par.b M); ep. 84,1 *studio* Q V O; ep. 85,37 *tunc* (*Tunc* Q) *enim* Q V M; ep. 86,1 *iudico* Q V M; ep. 87,27 *hic* Q V M, et sic mox *istud*, 29 *bonum non sunt divitiae* Q V M; ep. 88,45 *coice* Q V M.

(1) Hic quoque brevitatis causa notae Q aut V non adicio eos codices, quibuscum alteruter convenit: animadverto tamen V fere ubique scripturam propriam exhibere, raro cum P aut Par.b aut M facere, Q contra in epp. 66-71 saepe cum p et aliis, in universum cum Par.b saepius quam cum P conspirare. Cf. ep. 66,23 *et servorum* Q, *ex s.* V, 28 *potest* Q, *potes* V, 40 *maius* Q, *magis* V; ep. 68,5 *transit* Q, *trasit* V; ep. 71,15 *exilii* Q, *exhili* V; ep. 78,3 *nihil illi minus* Q, *nihil minus illi* V, 28 *quantulumlibet* Q, *quantumlibet* V; ep. 79,8 *verba perueneris* — *incremento prave iterat* V unus; ep. 80,1 *inrumpit* Q, *inrumpet* V pr.; ep. 81,3 *explicatum* Q, *explicandum* V, 14 *quod dederat* Q, *quod derata* V, 31 *cur quis* Q, *cur inquis* V pr.; ep. 82,21 *contentionem* Q, *contionem* V; ep. 83,7 *nec-quidem* Q, *ne-q.* V, 17 *his* Q, *is* V; ep. 84,5 *adhibita* Q, *habita* V, 8 *intellegetur* Q, *intellegetur* V; ep. 85,31 *quidam stoici* Q, *q. e stoicis* V, 34 *alioquin gubernatoris* Q, *alioqui gubernatis* V; ep. 86,4 *ex consuetudine* Q, *et c.* V; ep. 87,15 *videmus* Q, *uidebimus* V, 16 *non consurgunt* Q, *nec c.* V, 25 *ex bono malum* Q, *ex malo bonum* V; ep. 88,14 *nec posse* Q, *non p.* V, 33 *quaerantur* Q, *quaeruntur* V, 45 *illam* (m exp.) *mihi* Q, *illi mihi* V.

vett., *animata* corr. m. rec. ex plerisque ς (*animantia* rectius Hense ex uno ς). Qua stipe certe spernenda moveri non debemus, cum multo maiora vereque egregia de suo penu alibi suppeditet Quirinianus, cuius discrimen hac in re a P et Par.b reliquae epistulae modo diluunt modo confirmant. Brixianus enim codex testimonium suum cum P et Par.b alterove horum ad noviciorum fidem augendam nonnumquam consociat (1); saepius tamen a ς discedit in scripturis, quas etiam hi Parisini libri seorsum a p L V tradunt (2). Hinc

(1) Cf. ep. 12,5 *deuxa* (ex *diu*-Q¹); ep. 19,1 *quotiens* (Q ex corr.); ep. 24,1 *tibi ipse*, 24 *at* (At Q) *in utrumque enim m.* (at vel aut recte seclisit Hense); ep. 25,4 *paratae sunt* (at sunt corr. in sint radendo Q); ep. 27,5 *troianos*; ep. 40,2 *philosophum* (Q ex corr.); ep. 43,3 *magnus es*; ep. 44,3 *hi maiores*; ep. 45,11 *demittat*; ep. 48,3 *aliquid*, 8 *aduocatus es*; ep. 50,2 *tenebricosam*; ep. 71,7 *quisquis*, 18 *illam* (Q ex corr.); ep. 76,29 *grata*, ibid. *ego*; ep. 79,9 *ex his*, 17 *frequentabit* (Q ex corr.).

(2) In percensendis per epp. 1-88 eis locis, ubi Q differt a P Par.b ς vel a P ς vel a Par.b ς , brevitatis causa profero Quiriniani tantum scripturas, omissis eis quas in editione plerumque recepat novicii suppeditant, et codicum notis, qui cum Quiriniano secedunt ab horum consensu cum P et Par.b vel cum altero horum: utrasque commentarius criticus subicit. Cf. ep. 7,8 *in te ipse* (praefero scripturae *in te ipsum* quam Hense ex Par.b et ς recepit): — ep. 9,2 *referre*, 4 *in integro*, 16 *diis*, 17 *tulit*, 18 *stilboni ille*, 19 *se enim ipse* (praefero scripturae *se enim ipso* quam Hense ex Par.b et ς recepit): — ep. 11,8 *diligendus* (praefero cum Hensio scripturae *eligendus* P Par.b ς): — ep. 12,2 *arripio* (praefero cum Hensio scripturae *arripui* Par.b ς), 11 *iuravit*: — ep. 13,12 *time-retur*, 14,8 *faciet*: — ep. 15,4 *quos libet* (scribo cum Hensio *quouis libet* ex Buecheleri emendatione), 8 *et hoc*, 16 *et quid*: — ep. 17,6 *quod promittitur* (recte): — ep. 18,4 *temperantius*: — ep. 19,3 *ele-gantiae*: — ep. 20,7 *discedit*, 13 *ego iudico*: — ep. 21,2 *mitet*, 7 *phy-toclea*, 9 *sequor*. *Pro eo*: — ep. 22,12 *circumaspicias*: — ep. 23,3 *deuitandas* (praefero cum Hensio scripturae *deuitanda* P ς), 7 *quod sit istud* (praefero scripturae *quid sit i.* quam Hense in textu recepit ex P Par.b ς): — ep. 24,20 *consumat* Q pr., *consumit* Q² deterius: — ep. 25,6 *aut alicuius* (scribo *alius cuius* ex Chatelainii emendatione): — ep. 26,10 *servire didicit*: — ep. 27,4 *dilatationem* Q pr., *dilatationem* m. rec. deterius: — ep. 28,3 *concitatum et in-stigatum*, 7 *mallet*: — ep. 30,6 *quisquam aut*, 12 *diis*, 14 *haberet*, 16 *proprios*: — ep. 31,3 *ut una ulla* (praefero cum Hensio scripturae *ut una* P Par.b ς), ibid. *proferenda*, 6 *magnus ille*, 9 *per deos*: — ep. 33,4 *adsignauimus*, 6 *carmini*, 9 *quid est quodarte*: — ep. 34,1 *his qui*: — ep. 35,4 *experire*: — ep. 36,1 *ostendit*,

profecto, qualis Quiriniani indoles sit, vel magis elucet, cum praesertim eis locis, ubi is Parisinorum stipi ad du-bias lectiones comprobandas vel mendosas sanandas non favet, alii complures opponantur, quibus certio-rem fidem ipse addit aut novum lumen nunc primum praefert. Haud rarae enim sunt scripturae, quae noviciis codicibus tra-ditae ac Parisinorum auxilio destitutae Quiriniani aucto-ritate commendantur; ep. 19,9 *elocuti*: — ep. 24,1 *scito sed s punct. (cito s recte)*: — 48,9 *prodessent*: — ep. 66,7 *species sunt quae pro vitae varietate (quae om. rell. vett. : cf. comm. crit. p. 217,6), 15 in utraque enim re (in utra-que etiam Haase : re deest in rell. vett.)*: — ep. 68,13 *exierunt (Q ex corr.)*: — ep. 71,13 *dimittet (Q cum ed. Mentel.)*: — ep. 73,5 *alios quoque*: — ep. 74,5 *ita nos (praefero cum Hensio¹ scripturae nos ita quam ex V P Par.b recepit Hense² Baehrensium secutus), 8 modo in hanc partem (om. V P Par.b), 30 et in ullo (et om. rell. vett.), 33 possis (cf. comm. crit., p. 274,15)*: — ep. 75,6 *eloquentem (Q ex corr.)*; — ep. 76,5 *ne tibi (cf. comm. crit., p. 283,3), 29 Respondebit*: — ep. 77,4 *nec hee (Q ex corr. : nec hae s), 11 tibi uidetur (Q cum ed.*

9 *incumbent*: — 37,1 *deridebit se, ibid. ueri, 4 stulta*: — ep. 39,3 *temperavit*: — ep. 40,4 *regere potest*: — ep. 41,4 *credis*: — ep. 42,5 *quandam*: — ep. 44,5 *quis es, 7 summe*: — ep. 45,2 *mutare, 3 desertum*: — ep. 47,2 *incessit, 10 Illis tu cogitare, ibid. ex hisdem, 17 anicula te*: — ep. 48,2 *a te, 11 qui discentis*: — ep. 49,1 *coer-tionem, 6 colligarat*: — ep. 50,9 *regete, ibid. facilius quae*: — ep. 52,6 *expedita (om. et, recte), 10 ingemescatis (quam scripturam recipio cum Hensio²), — ep. 54,5 secuta*: — ep. 56,2 *ex clustularium, 3 uestrum, 6 tacita, 13 cum, 14 circumstrepit*: — ep. 58,7 *sed si ita recte*: — ep. 59,11 *tum maxime*: — ep. 60,2 *strumenta*: — ep. 63,10 *qui parum* — ep. 64,10 *et zenone*: — ep. 70,4 *uiuēt, 7 nil, 13 aliquid genus, 26 Quare quare* — ep. 71,19 *quam saepe, 23 miseritus industri*: — ep. 72,4 *Incide, 6 eandem, 7 dant*: — ep. 74,14 *pava nobis, 17 proprietas (propietas Q) quidem, 18 ut deseratur*: — ep. 76,11 *homini, 12 eorum (recte), 23 positum (om. est), 25 mersantur, 27 erit*: — ep. 78,4 *metum, 19 post hoc (recte)*: — ep. 79,2 *numis*: — ep. 81,24 *illud*: — ep. 84,8 *exemplaria*: — ep. 87,5 *ad beneficia*. In noviciorum autem paucis scripturis, quas alii quam P ac Par.b veteres commendant, Q cum Parisinis consentit, ut ep. 28,2 *ibidem Q p P¹ Par.b, idem L M s*; ep. 48,2 *id expedit Q p L P Par.b, idem e. M s*; ep. 70,8 *commendavit Q, commodabit M s*; ep. 76,19 *nec sit Q V P Par.b, ne sit M s*.

Ven. a. 1492): — ep. 81, 21 *nemo sibi gratus est, qui alteri non fuit. Hoc me putas dicere: qui ingratus est, miser erit?* (verba qui alteri — *ingratus est* om. V P Par.b); — ep. 82, 11 *sed ille quem (non Q) paupertas* — ep. 83, 2 *et id raro; quid fecerimus, non cogitamus* (om. V P Par.b): — ep. 85, 7 *libidinem sed non insanam*: — ep. 87, 20 *mittit*, 24 *si ut*, 30 *qui incommoda*, 40 *significaretur*: — ep. 88, 5 *quae quisquis ignorat* (cf. comm. crit., p. 371, 24), 12 *usu capi publicum: hoc, quod tenes, quod tuum dicis, publicum est* (verba *publicum* — *dicis* om. V P Par.b), 25 *Aliquod nobis praestat (prest-Q) geometria ministerium* (cf. comm. crit., p. 377, 17 s.), 41 *non vis cogitare* (cf. comm. crit., p. 382, 2).

Nec solum Quiriniani ope magis magisque necessitas tenuatur, qua ad recentiorum librorum testimonia est confugiendum, sed inter lectiones eius peculiare (1) egregiae quaedam eminent, quae aut locis nonnullis mutilis depravatisve medentur aut novum et insperatum habitum quibusdam scripturis, quae nullam adhuc dubitationem habuerunt, induunt. Qua insigniore stipe Quiriniani momentum inter vetustiores Annaeanarum epistularum libros quantopere auge-

(1) Inter lectiones Quiriniani proprias eas omitto, quas perspicuus error genuit; aliae vero, etsi gravioris momenti non sunt, nihil tamen absurdum habent aut a vero non abhorrere videntur, ut ep. 15, 10 *Tu te ipse*; ep. 25, 2 *perfecturus sim*; ep. 28, 6 *ubi quoque*; ep. 33, 7 *dicat iste*; ep. 35, 2 *praecipio (prec-Q)*; ep. 36, 3 *se dabit et in uetustate*; ep. 44, 2 *produxit*; ep. 55, 5 *alias res*; ep. 66, 12 *pugnans*, 50 *bona et exercita et fortia*; ep. 69, 6 *et exerce te*; ep. 70, 18 *Nullius meditatio rei*; ep. 71, 12 *de hoc cursu*, 22 *ferunt de uirtute s.*, 25 *non est mirum*; ep. 72, 2 *gignimus*, 3 *est parum idoneum*, 5 *fixum est*; ep. 74, 6 *honesto esse contentum*; ep. 75, 11 *ut ambitio nimia ac uetus et animum* (cf. comm. crit., p. 279, 27); ep. 76, 10 *Quid est in homine*, 17 *Ergo id unum bonum*, 29 *et ultimi*; ep. 78, 3 *Et in remedium*, 4 *multum autem (enim Q) mihi*, 6 *salus*; ep. 82, 10 *nec mala nec bona*; ep. 83, 27 *multo uino non inebriari*; ep. 84, 2 *non scribere tantum*, 6 *accipimus (sic Q pr.)*; ep. 85, 10 *ut crudelitas ut nocentia impietas*, 18 *putabant*, 23 *non potest hoc nomen*, 33 *nisi rectam obrues*; ep. 86, 8 *apta*; ep. 87, 22 *diuitiae autem frunt, frunt enim (autem Q) ex auaritia*, 29 *incommode ueniunt*, 31 *neesse nocet*; ep. 88, 2 *hoc est sapientia sublimem fortem magnanimum*, 10 *me docet*, 12 *Num quid ante auum t.*, *ibid.*, *potes expedire*, 39 *quaeram om.*, 40 *Huius (om. rei)*, 45 *proferunt*.

retur, iam ostendi (1) : quamvis autem multas ex his lectionibus Hense probans plerumque vel admirans, interdum in dubium vocans vel aspernans persecutus sit (2) et singulis locis commentarius criticus excussa summatis praebat et quantum novi occurrerit vel amplius animadvertendum fuerit, subiciat, hic tamen aliquot ex eis revocare abs re non videtur : ep. 1,5 *superest. De homine moderato sat est* (correxī *superest. Da hominem moderatum : sat est* : cf. comm. crit., p. 2,14) : — ep. 6,3 *cum amicos* ; — ep. 7,5 *agatur* (sic Q pr., ut conī. Rossbach) : — ep. 42,2 *nequitiaest* (ut conī. Hense) (3) : — ep. 48,1 *quae tam longa quam* : — ep. 65,22 *uindictet* : — ep. 66,23 *fluuida*, 32 *ergo et uirtus uirtuti : nihil enim aliud est uirtus quam recta ratio* (cf. comm. crit., p. 223, 26 s.), 44 *Idem enim finis*, 47 *Beatum autem diem agere* : — ep. 68, 14 *Non est tamen ut* : — ep. 70, 15 *possimus* (ut Erasmus³) : — ep. 71,7 *nisi qui omnia prior ipse (priori se Q) contempserit, nisi qui omnia bona exaequauerit* (cf. comm. crit., p. 249, 3), 21 *iacere in conuiuio malum est, iacere in eculeo bonum est* (ut conī. Wolters : cf. comm. crit., p. 253,3 s.) : — ep. 72,3 *Non cum uacaueris, philosophandum est, sed ut philosopheris, uacandum est* (cf. comm. crit., p. 258,8 s.) : — ep. 75,1 *desideremus*, 7 *quando tam multa discas ?* : — ep. 76,20 *et concupita uulgo et formidata, ibid. inuentus est, qui diuitias proiceret, inuentus est, qui flammis manum inponeret* (cf. comm. crit., p. 286,19 s.) : — ep. 77,17 *Quid est aliud, quod tibi eripi doleas ? Amicos ? scis enim amicus esse ? Patriam ?* (cf. comm. crit., p. 295, 1 s.) : — ep. 78,9 *longior impetus mora extinguitur* (cf. comm. crit., p. 299,1), 17 *fuit ferre, tulisse (retulisse Q) iucundum est* (cf. comm. crit., p. 300,17) : — ep. 81,8 *Non omnes esse grati sciunt ; debere beneficium potest* (cf. comm. crit., p. 315,5) : — ep. 82,11 *sed ille Rutilius, qui fortiore uultu in exilium iit quam misis-*

(1) Cf. *Un nuovo codice cet.*, pp. 55-62.

(2) Cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, pp. 125-27, 604-08, 635-39. Cf. etiam O. Rossbach, *ibid.* p. 491 s.

(3) Cf. ep. 5,5 *lauriaest* Q pr. (sic etiam Buecheler et Hense¹).

set (cf. comm. crit., p. 325,3-5): — ep. 84,11 *si nihil egerimus nisi ratione suadente, nihil uitauerimus nisi ratione suadente* (verba *nihil uitauerimus — suadente* habet etiam unus s, om. rell. et vulgo edd.: cf. comm. crit., p. 342,13), *ibid. quam ne secum*: — ep. 86,18 *magna pars eius*: — ep. 87,13 *His* (ut con. Koch) *respondebimus*: — ep. 87,26 *si aurum ex urna sustuleris, non ideo sustuleris, quia illic et u. e.* (cf. comm. crit., p. 366,14 s.).

* * *

Quantum ad genuinum habitum nitoremque locis haud paucis reddendum hinc redundet, neminem fugit. Quod autem ad omnem prioris epistularum voluminis traditionem manu scriptam attinet, si Quiriniani lectiones, quas attigimus, universas animo complectimur, hunc librum loco sane excelso inter vetustiores (4) dignum esse et scripturis qui-

(4) Haec scilicet de Quiriniano colligo ad librorum vetustiorum rationem, quorum perpetuam conlationem Hense subicit. Quod ad alios attinet, quos hic vir doctus in praefatione attingit et in commentario critico obiter laudat, de M (etensi) saeculi XI in. supra vidimus (p. XXXVII, adn. 2) cum huius libri utraque parte Quirinianum non congruere in quibusdam epistularum locis, ubi M noviciorum scripturam confirmat, atque hoc discrimen etiam in epp. 53-65 permanet, ubi quidem non de aliqua littera varie a librariis interpretata sed de re agitur, ut ep. 56,3 *uestrum Q nostrum M*, ep. 61,3 *inuolenti Q innuenti M*, ep. 65,16 *ne nunc quidem Q ne hoc q. M*. Incertus similitudinis gradus inter Quirinianum et Metensem deprehenditur in eis lectionibus, quas Hense⁸ profert in praefatione (pp. XV-XVII); nam Q et M concinunt in ep. 66,1 *ad contemptum* (*ad contemti- Q*), ep. 68,9 *malo illa cum discesseris dicas*, ep. 74,28 *circumdatur*, 29 *stabile grande*, ep. 78,4 *metum*, ep. 81,14 *omnia inter se*, 27 *esse gratus*, 32 *quam me beneficii utolati pudere*, ep. 83,9 *satis enim est*, ep. 84,1 *studio quare*, 8 *necenii* (*nic- Q*), ep. 86,1 *iudico*, ep. 87,14 *his me*, ep. 88,34 *illi ne*, 41 *temporis tibi*, in reliquis dissident. Quiriniani autem fides maior eo probatur, quod ex Metensis scripturis ad ep. 81 pertinentibus, quibus Hense ibidem demonstrare studet, quam longe a pristina archetypi virtute liber ille declinaverit, Quirinianus duas tantum praebet, § 21 *formatumque* (corr. ex *form-*) et § 23 *commemoratio delectat* (*dil- Q*): dubium est de § 7 ubi *alus iniuriam M pr., aliis in. Q pr.* (Cf. etiam *Un nuovo codice* cet., pp. 41 s. et 52).
Artiore autem vinculo cum O(αoniensi) Canoniciano 279 sae-

busdam magni ponderis ac raro interpolationem redolentibus, quas aut ipse unus aut aliquis etiam ex noviciis servavit, magnopere commendari videmus. Quominus autem Quiriniano originem a reliquis antiquioribus diversam statuamus, deterret profecto aperta atque interdum singularis cum optimis illis similitudo, quam eiusmodi esse patet ut perspicuum quidem vinculum cum fidissimo p prae se ferat, multo autem insigniore necessitudine cum L et V cohaereat, cum P denique et Par. b interpolatione magis laborantibus saepe discrepet, haud pauca tamen recentioribus tantum libris antea tradita confirmandi proprietatem communicet. At si archetypum idem fuisse cogitandum est, inde duas codicum familias originem duxisse suspicari oportet, quarum altera, quamvis cognationis cum altera vinculum proderet, complures tamen lectiones emendatiores, quarum pars usque ad hanc aetatem in deterioribus tantum libris supererat, per saecula tradidit. In hanc quidem familiam ex paucis vetustioribus, qui hodie noti sunt, Q P et Par.b referendi videntur, ita tamen ut Q insignius quam P et Par.b ad probatissimos p, L et V accedens auctoritate magis valeat et inter codices totum Annaeanarum epistularum corpus complectentes princeps et aetate et, nisi fallor, fide exstet. Atque hanc indolem

culi X, qui inter meliores libros referendus est, Quirinianus cohaerere videtur, quantum quidem ex codicis illius testimoniis colligere licet, quae Hense in praefatione (p. XVIII) et obiter in apparatu critico affert: nam prope ubique Q et O conspirant. Cf. ep. 54,1 *diu expirat* (exp- O), ep. 57,8 *diffugit* (dif- Q), ep. 58,16 *comprehenditur* Q *comprehend-* O, 20 *adendas*, ep. 59,4 *epistola* (compend. Q: item ep. 75,9), *ibid. homine ista*, 16 *esse quia si* (is O pr.), 17 *nanti*, ep. 65,7 *idaeas*, ep. 73,7 *nihil magis suum iudicat*, 75,14 *ambitionem*, 17 *inbecillum est*, ep. 77,18 *mediabulo laetatione* Q *media boletatione* O, ep. 83,4 *inter duos in diuersum*, 15 *bene illi cesserat*. Cf. p. XXXV, adn. 1.

Quantum denique similitudinis Quirinianus cum A(rgentoratensi) C. VI, 5 saeculi IX/X in primis prioris partis epistulis (cognationem Q A vel magis in posteriore volumine eminere videbimus), in extremis cum Arg. b, necnon cum Guelferb. Gudiano 335 (g) saeculi X/XI exhibeat, commentarius criticus suo loco subicit. De ratione autem inter Quirinianum et Harleianum docebit potissimum altera epistularum pars: de Velzensi cf. Hense² praef. p. XXVIII s.

et coniunctionem tam cum vetustioribus quam cum recentioribus conspicuam etiam in posteriore epistularum parte Quirinianus, sicut in editionis huius volumine altero ostendemus, praestat ideoque vel magis confirmat inter vitia, quibus recentiores libri gliscente interpolatione deformati sunt, haud raro bonae ac sinceræ notæ scripturas ex antiquo fonte profectas nobis obversari, ut diserte doctèque Hector Stampini de Catulli carminum codice Brixiano sæculi XV nuper comprobavit (1). Quod si vetustiorum librorum copia Quiriniano nunc ditata aliis deinceps exemplaribus augeatur, recentiorum cum his congruentiam magis magisque confirmatum iri veri simile est.

Quæ cum ita sint, Quiriniano præcipue duce Annaeana-
rum epistularum editionem aggressus sum, ubi quicquid
in hoc codice præstans vel omnino novum vel ad Senecæ
verba recte constituenda non inutile visum esset, legentibus
proferrem simulque complures locos controversos pro meis
viribus retemptatos exhiberem. (2) Atque hac in re, quam-
quam Hensii editione altera et luculento eius commentario
critico potissimum nisus sum, non modo tamen priorem
eiusdem docti viri non neglexi, sed etiam Frid. Haasii,
C. R. Fickerti, Io. Schweighæuseri, F. E. Ruhkopfi editio-
nes assidue, identidem etiam superiores aut quæ selec-
tas epistulas continent, ante oculos habui. Præterea, ut
multas ex eis symbolis, quas ad interpretandum et emen-
dandum ab aliis Annaeani sermonis studiosis datas Hense
in commentario critico et præfatione laudat, ubicumque
coniecturarum rationes singulas excutere necesse fuit, ipse
inspexi, ita inprimis et quæ Hense post suam editionem de
Quiriniani scripturis a me prolatis disseruit et quæ O. Ross-

(1) Cf. HECTOREM STAMPINI, *Il codice bresciano di Catullo, osservazioni e confronti*: Torino, 1916 (ex *Atti della Reale Accademia delle Scienze di Torino* vol. LI).

(2) Ut autem Quiriniani codicis, ad quem præcipue hæc editio respicit, quam accuratissima imago viris doctis obversaretur, in commentario critico ne leviora quidem prætermittenda putavi et volumini aliquas tabulas scripturæ et novarum lectionum specimina exhibentes subieci.

bach in iudicio et censura de Hensii editione animadvertit, mecum reputavi. Neque ea praeterii, quae R. Waltz in *Revue de philologie, de littérature et d'histoire anciennes*, XXXVIII (1914), pp. 98-107, et Aloysius Castiglioni in schedis manu scriptis, quas mihi tradidit, de quibusdam Annaeanarum epistularum locis emendandis coniecerunt (1). Aliquid denique etiam ex Quiriniano codice A. IV. 4 epistulas 66-124, septuagesima quinta excepta, complectente sumpsi, quem q voco et saeculo XIV non recentiore declarat scriptura prorsus similis Chatelainii tabulae CIV, quae Ambrosiani codicis B. 26 sup. Tibulli carmina continentis specimen exhibet (2).

His igitur subsidiis et intenta saepiusque iterata Quiriniani inspectione fretus rem criticam ita institui, ut Brixianum codicem praecipue respicerem, non tamen serviliter sequerer; coniecturas autem hactenus ab aliis acciperem aut ipse proponerem, quoad optimorum librorum testimonia probabili emendationi nihil luminis praeferrent; iudicium denique et de codicum lectionibus et de coniecturis ad Annaeani sermonis indolem et consuetudinem in primis referrem. Quot vero et quibus locis ab Hensii editione altera recesserim, ex eo indice apparet, quem editioni huic subicio. Quod si labori, ad quem suscipiendum doctorum virorum auctoritas de Quiriniani virtutibus eximiis mecum consentientium stimulos addidit, non omnino impar fuero, magnopere me iuvabit quicquid poteram eo contulisse, ut Annaeanae philosophiae atque elocutionis amatores hunc codicem in pretiosissima Quiriniana bibliothecae supellectile dehinc numerarent.

Insignem autem liberalitatem, qua Brixiani Athenaei rectores amplissimi Hu. Da Como, B. Castiglioni, C. Fornasini, F. Glissentini, P. Da Ponte ceterique sodales operi huic eden-

(1) Cf. etiam G. GEMOLL, *Hermes* XLIX (1914), p. 621 s.

(2) De hoc quidem codice, ut de Q, cf. *Indicem codicum classicorum latinorum qui in bibliotheca Quiriniana Brixiana conservantur*, editum in *Studi di Filol. class.*, Vol. XIV, 1906, pp. 41 et 69. Etiam librum q diligenter excutere in animo mihi est, statim ut de Q munus absolvero.

do suffragati sunt, grato animo commemoro, itemque viris doctis Hectori Stampini et Carolo Cipolla meas de codice in lucem vindicato curas benigno assensu prosecutis et Arnaldo fratri meo carissimo, cuius sapienti consilio sum adiutus, necnon Quiriniana bibliothecae praefecto A. Soncini maximas gratias ago. Mentionem denique officinae praetermittere non possum, quae librum typis excrispsit et solertem diligentiam adhibuit, ut haec editio decora exsisteret.

Scribebam Genuae mense Ianuario a. MCMXVI.

CONSPECTVS SIGNORVM

I. quae ab Hensio mutuatus sum :

<i>p</i>	cod. Parisinus n. 8540
<i>P</i>	cod. Parisinus 8658 A
<i>Par.b</i>	cod. Parisinus n. 8539
<i>L</i>	cod. Laurentianus pl. LXXVI 40
<i>V</i>	cod. Venetus sive Marcianus n. CCLXX
<i>M</i>	cod. Metensis 300
<i>O</i>	cod. Vossianus F. 70.1 et Canonicianus lat. class. 279
<i>g</i>	cod. Guelferb. Gudianus 335
<i>Arg.b</i>	(cf. Hense ² praef. - p. xxs.)
<i>A</i>	cod. Argentoratensis C. VI. 5
<i>ε</i>	codices saeculo XI inferiores;

II. quae ipse induxi :

<i>Q</i>	cod. Quirinianus B. II. 6
<i>q</i>	cod. Quirinianus A. IV. 4
<i>Q pr.</i>	(vel <i>q pr.</i>) pristina codicis lectio, quae postea mutata est
<i>ead. m.</i>	(vel <i>pr. m.</i>) manus quae codicis partem scripsit, ubi lectio emendata inest
<i>Q¹</i>	manus aequalis Quiriniani vel eiusdem prope aetatis
<i>Q²</i>	manus a Quiriniano aliquantum aetate distans
<i>m. rec.</i>	manus recens, saeculo XV non inferior
<i>punct.</i>	scriptura puncto vel punctis notata
<i>rell.</i>	(vel <i>rell. vet.</i>) reliqui codices vetustiores
<i>vulg.</i>	vulgata scriptura.

¶ Codicum autem, quibuscum *Q* congruit, notas ita subiungo, ut plerumque ii praecedant, quorum primaria scriptura cum *Q* conspirat: inter *Q* vero et reliquorum codicum notas inserere *cum* soleo ubi lectio similis aliquod levius scripturae vel orthographiae discrimen exhibet, quo congruentia non infirmatur. Vocabulum denique *manus* de *Q¹*, *Q²* et *m. rec.* usurpatum est ad significandam unam ex iis manibus, quae ad temporis spatium signo indicatum pertinent.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

I ta fac, mi Lucili, uindica te tibi, et tempus, quod adhuc aut auferebatur aut subripiēbatur aut excidebat, collige et serua. Persuade tibi hoc sic esse, ut scribo :
 5 quaedam tempora eripiuntur nobis, quaedam subducuntur, quaedam effluunt. Turpissima tamen est iactura, quae per negligentiam fit. Et si uolueris attendere, maxima pars uitae elabitur male agentibus, magna nihil agentibus, tota uita aliud agentibus. Quem mihi dabis, 2
 10 qui aliquod pretium tempori ponat, qui diem aestimet, qui intellegat se cotidie mori? In hoc enim fallimur, quod mortem prospicimus: magna pars eius iam praeterit. Quicquid aetatis retro est, mors tenet. Fac ergo, mi Lucili, quod facere te scribis, omnes horas complectere. Sic fiet
 15 ut minus ex crastino pendeas, si hodierno manum inieceris. Dum differtur, uita transcurrit. Omnia, Lucili, aliena sunt, tempus tantum nostrum est: in huius rei unius fugacis ac lubricae possessionem natura nos misit,

1 Ep. I.
fol. 1^r

Libri inscriptio desideratur, adest salutationis formula in Q p L P (LIBER PRIMVS in marg. sup. L³): utraque omissa est in A Par.b, sed duobus versibus vacuis relictis in A || 2 mi sed deinceps duae litterae abr., plane hi Q, mihi sed hi exp. p A | uindica Q pr., uendica Q¹ L Par.b || 8 uite Q || 12 preterit Q pr., ut videtur, cum A P Par.b, preterit Q¹ cum L¹ et pr. p: praeterit Hense² quem sequor || 14 compl- sic Q Par.b || 15 manū Q sed lineola compendii rubro colore add. || 18 lubrice Q

ex qua expellit quicumque uult. Et tanta stultitia mortali-
 um est ut, quae minima et uilissima sunt, certe repara-
 bilia, imputari sibi, cum inpetrauerunt, patiantur, nemo
 se iudicet quicquam debere, qui tempus accepit, cum
 interim hoc unum est, quod ne gratus quidem potest red-
 4 dere. Interrogabis fortasse, quid ego faciam, qui tibi ista
 praecipio. Fatebor ingenue: quod apud luxuriosum sed
 diligentem euenit, ratio mihi constat impensae. Non pos-
 sum dicere nihil perdere, sed quid perdam et quare et
 quemadmodum, dicam; causas paupertatis meae red-
 10 dam. Sed euenit mihi, quod plerisque non suo uitio ad
 5 inopiam redactis: omnes ignoscunt, nemo succurrit. «Quid
 ergo est? non puto pauperem, cui quantulumcumque
 superest. *Da hominem moderatum*: sat est.» Tu ta-

I ex qua] *subaudi* tamen nos || 3 imp- sic Q p P Par.b et, ut
 uidetur, A pr. | cū inseruit Q' | imp- sic Q L P || 7 precipio Q
 || 8 uenit Q L: rectius euenit A P Par.b | impense Q || 9 me
 inserunt post dicere aut post nihil nonnulli ε, transposuit ante
 dicere Hense, om. Q cum plerisque codd.. Huius quidem praeter-
 missionis exempla apud Ciceronem ipsum non deesse constat: cf.
 et alios locos et de Orat. I 22, 101 dum mihi liceat negare posse
 quod non potero et fateri nescire quod nesciam || 12 ss. *Virgulis*
distinguo uerba Quid ergo — sat est quippe quae eius excusa-
 tionem continere uideantur, qui Senecae ignoscit sed non succurrit.
 Cuius schematis per subiectionem a Seneca crebro usurpati haud rara
 exempla etiam alii scriptores exhibent, ut Horatius in ep. ad Pis.,
 v. 382 ss. Qui nescit, versus tamen audet fingere. 'Quidni? |
 Liber et ingenuus — ab omni.' Tu cet. || 14 *superest*. Dehomine
 moderato sat est. Tutamen Q, superest, sat est: t. t. *vulgata*. Verba
 Dehomine moderato quae unus Q exhibet, glossematis suspicionem
 prima specie movent, sed cf. ep. 49,10 ubi scripturam de aequani-
 mitate, quam tradunt et Q et p L P Par. b, recte Schweighaeuser
 mutauit in da aequanimitatem. Si autem cogitemus pronomini
 quicumque et similium absolutum usum iam inde a poetis au-
 gustae, quae dicitur, aetatis magis magisque inualuisse, (cf. ep.
 80,4 tu non concupisces quantulumcumque ad libertatem peruenire cet.,
 et alibi), nihil obstat quominus sic legamus 'Quid ergo est?
 non puto pauperem, cui quantulumcumque superest. *Da hominem*
moderatum: sat est.' Tu tamen cet. Quae uerba ut deprauaret,
 eo facilius adductus est librarius, quod de hoc satis et eiusmodi
 locutiones usitatae ei obuersabantur. Quiriniani uero codicis addi-
 tamentum Senecae stilo consentaneum quam apte in hunc locum

men malo serues tua, et bono tempore incipies. Nam ut
uisum est maioribus nostris, || sera parsimonia in fundo est : tol. 1v
non enim tantum minimum in imo, sed pessimum rema-
net. VALE.

5 SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ex his quae mihi scribis, et ex his quae audio, bo- 1 Ep. II.
nam spem de te concipio : non discurreis nec locorum muta-
tionibus inquietaris. Aegri animi ista iactatio est : primum
argumentum compositae mentis existimo posse consistere
10 et secum morari. Illud autem uide, ne ista lectio aucto- 2
rum multorum et omnis generis uoluminum habeat ali-
quid uagum et instabile. Certis ingeniis inmorari et innu-
triri oportet, si uelis aliquid trahere, quod in animo fide-
liter sedeat. Nusquam est, qui ubique est. Vitam in pere-
15 grinatione exigentibus hoc euenit, ut multa hospitia
habeant, nullas amicitias. Idem accidat necesse est his,
qui nullius se ingenio familiariter applicant, sed omnia
cursim et properantes transmittunt. Non prodest cibus 3
nec corpori accedit, qui statim sumptus emittitur ; ni-
20 hil aequae sanitatem impedit quam remediorum crebra
mutatio ; non uenit uulnus ad cicatricem, in quo me-

cadat, neminem fugiet || 1 incipias Q pr., incipies corr. m. rec.
|| 2 nostris add. compendiose in exitu versus m. ead. Q

5 in epistulae inscriptione vix legitur LVCILIO Q || 6 his - his
Q A L Par. b: iis - iis (vel is - is) Hense, cui assentiret ii (vel i) pro
hi, iis (vel is) pro his saepe esse reponendum (cf. quod Hense adnotat
in comment. crit. p. 2, 20 et in Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 637
s.; cf. etiam O. Rossbachium, de Sen. phil. librorum rec. et em.,
pp. 132-34, et M. C. Gerzium, L. A. Sen. diall., p. 437 alibi),
nisi Q cum vulgata scriptura hi aut his prope ubique, praesertim
ante qui, exhiberet ex Senecae aliorumque argenteae et posterioris
latinitatis auctorum consuetudine (cf. St.-Schm.⁴, p. 621 s.) || 7 s.
locorum mutationibus, litterae rum mu vix leguntur Q || 9 com-
positae Q¹ ex composita || 15 hospicia Q || 16 nullas, a in ras. Q |
his Q A L, iis sed h supra i priorem p || 20 aequae Q || 21 inier
in quo et medic- m. rec. inseruit crebro Q

dicamenta temptantur; non conualescit planta, quae
 saepe transfertur; nihil tam utile est, ut in transitu pro-
 sit. Distringit librorum multitudo: itaque cum legere
 non possis, quantum habueris, satis est habere, quantum
 4 legas. «Sed modo, inquis, hunc librum euoluere uolo, modo 5
 illum.» Fastidientis stomachi est inulta degustare; quae
 ubi uaria sunt et diuersa, inquinant, non alunt. Proba-
 tos itaque semper lege, et si quando ad alios deuerti li-
 buerit, ad priores redi. Aliquid cotidie aduersus pauper-
 tatem, aliquid aduersus mortem auxilii compara, nec mi- 10
 nus aduersus ceteras pestes; et cum multa percurreris,
 5 unum excerpe, quod illo die concoquas. Hoc ipse quo-
 que facio; ex pluribus, quae legi, aliquid adprehendo.
 Hodiernum hoc est, quod apud Epicurum nactus sum
 — soleo enim et in aliena castra transire, non tamquam 15
 transfuga, sed tamquam explorator —: «honesta, inquit, ||
 6 res est laeta paupertas.» Illa uero non est paupertas, si laeta
 fol. 2^r est: non qui parum habet, sed qui plus cupit, pauper
 est. Quid enim refert, quantum illi in arca, quantum
 in horreis iaceat, quantum pascat aut feneret, si alieno 20
 imminet, si non acquisita sed acquirenda computat?
 Quis sit diuitiarum modus, quaeris? primus habere
 quod necesse est, proximus quod sat est. VALE.

2 sepe Q || 3 Distringit librorum Q pr. cum p A P Par. b, sed m.
 rec. corr. distrahit et super addidit aius (sic), eadem interpolatio in
 L a manu tertia, quae scripsit Distrat animum (imum super add.) ||
 6 stomachi, sed deinceps una littera abr. Q (videtur fuisse sto-
 machum) || 8 deuerti Q p A L Par. b, deuerti Hense ex P ubi i
 fort. ex e facta radendo || 10 comp- sic Q L || 14 nactus Q A L P
 Par. b, nactus Haase et Hense ex p | sū ex sit corr. Q || 16 in-
 quid Q || 17 verba laeta paupertas prope evanida Q || 18 verba
 cui cum paupertate — diues est, quae ex fine epistolae quartae
 perperam huc retracta post si laeta est offerunt p P Par. b, recte
 omittit Q cum A L¹ g | non ex nam corr. Q | verba hab& sed
 prope evanida Q || 20 alieno Q || 21 verba si non prope evanida Q
 || 22 Quid Q | quaeris? Q, quaeris: (vel quaeris.) edd. inde a
 Ficherio. Interrogationis nota cum sententia et Senecae stilo con-
 venit: cf. epp. 9,6; 23,1 et alibi || 23 VALE evanidum Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Epistulas ad me perferendas tradidisti, ut scribis, ¹ Ep. III. amico tuo; deinde admones me, ne omnia cum eo ad te pertinentia communicem, quia non soleas ne ipse quidem id facere: ita eadem epistula illum et dixisti amicum et negasti. Itaque si priuo illo uerbo quasi publico usus es et sic illum amicum uocasti, quomodo omnes candidatos bonos uiros dicimus, quomodo obuios, si nomen non succurrit, dominos salutamus, hac abierit. Sed si ² aliquem amicum existimas, cui non tantundem credis quantum tibi, uehementer erras et non satis nosti uim uerae amicitiae. Tu uero omnia cum amico delibera, sed de ipso prius: post amicitiam credendum est, ante amicitiam iudicandum. Isti uero praepostero officia permiscent, ¹⁵ qui contra praecepta Theophrasti, cum amauerunt, iudicant, et non amant, cum iudicauerunt. Diu cogita, an tibi in amicitiam aliquis recipiendus sit. Cum placuerit fieri, toto illum pectore admitte: tam audacter cum illo loquere quam tecum. Tu quidem ita uiue, ut nihil ³

² Epistolas Q p A L P Par.b¹; sic fere ubique epistola aut huius uerbi compendium Q || ³ uerba ne omnia prope euanida Q || ⁵ ita Q A L P Par.b: ita in Hense² ex coniectura Gertzii || ⁶ Itaq; prope euanidum Q | sic Q p A L P Par.b: si corr. Hense | priore Q p A L P Par.b: proprio Hense ex coniectura Gertzii. Mihi potius uidetur scribere priuo ex poetarum usu, quem Seneca plerumque sectatus est || ¹¹ satis sed s extr. super add. ead. m. Q || ¹² uere Q || post amicitiae recte om. Q uerba errat et ille — quibus ipse non est quae P et Par.b ex ep. 19, 11 huc perperam retrahunt leuiter immutata || ¹⁵ p̄cepta Q | theoprasti Q || ¹⁷ placuerit, t super add. Q³ || ¹⁸ audacter Q P. Hanc formam Senecae consuetudini respondere etiam alii epistularum ipsarum loci ostendunt (cf. epp. 7, 5; 10, 4; 74, 31; 93, 8 alibi). Perraro audaciter occurrit, numquam in Q: itaque, audacter retineo, quamquam pulidiusculam Senecae elocutionem uellicasse uidetur Quintilianus adfirmans 'audaciter' potius dicere quam 'audacter' eos qui analogiae molestissima diligentiae perversitate inhaerent (I 6, 17)

tibi committas, nisi quod committere etiam inimico tuo
 possis: sed quia interueniunt quaedam, quae consuetudo
 fecit arcana, cum amico omnes curas, omnes cogitationes
 tuas misce. Fidelem si putaueris, facies: nam quidam
 fallere docuerunt, dum timent falli, et alii ius peccandi 5
 suspicando fecerunt. Quid est, quare ego ulla uerba coram
 amico meo retraham? quid est, quare me coram illo non
 4 putem solum? Quidam quae tantum amicis committenda
 sunt, obuiis narrant et in quaslibet aures, quicquid illos
 urit, exonerant: quidam rursus etiam carissimorum 10
 conscientiam reformidant et, si possent, ne sibi quidem
 credituri interius premunt omne secretum. Neutrum
 fol. 2^v faciendum est: utrumque enim uitium est, || et omnibus
 credere et nulli, sed alterum honestius dixerim uitium,
 5 alterum tutius. Sic utrosque reprehendas, et eos qui 15
 semper inquieti sunt, et eos qui semper quiescunt. Nam
 illa tumultu gaudens non est industria sed exagitatae mentis
 concursatio, et haec non est quies, quae motum omnem
 6 molestiam iudicat, sed dissolutio et languor. Itaque hoc,
 quod apud Pomponium legi, animo mandabitur: « quidam 20
 adeo in latebras refugerunt, ut putent in turbido esse,
 quicquid in luce est. » Inter se ista miscenda sunt: et quie-
 scienti agendum et agenti quiescendum est. Cum rerum
 natura delibera: illa dicet tibi et diem fecisse se et noc-
 tem. VALE 25

§ illius Q p¹ L pr.: illi ius A P Par.b²: pro illi con. ipsi van
 der Vliet, aliis sive alii Guil. Gemoll cui assentior || 6 ergo Q A L
 Par.b p pr. || 10 urit Q A L P Par.b, corr. ex urs erit p: urserit
 Hense || 15 reprehendas corr. Q¹ ex reprehendas || 16 ante quie-
 scunt duae litterae abr. Q || 17 gaudes Q pr. cum p L¹; m. rec.
 corr. gaude (sic) | exagitatae Q || 21 petent sed u supra e priorem
 scr. eadem m. Q || 24 fecisse se, alterum se super add. eadem m. Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

P¹erseuera ut coepisti et quantum potes propera, quo ¹ Ep. IIII.
 diutius frui emendato animo et composito possis. Frueris
 quidem etiam dum emendas, etiam dum componis: alia
⁵ tamen illa uoluptas est, quae percipitur ex contemplatione
 mentis ab omni labe purae et splendidae. Tenes utique ²
 memoria, quantum senseris gaudium, cum praetexta posita
 sumpsisti uirilem togam et in forum deductus es: maius
 expecta, cum puerilem animum deposueris et te in ui-
¹⁰ ros philosophia transscripseris. Adhuc enim non pueritia
 sed, quod est grauius, puerilitas remanet. Et hoc quidem
 peior *res* est, quod auctoritatem habemus senum, uitia pue-
 rorum, nec puerorum tantum sed infantum: illi leuia,
¹⁵ hi falsa formidant, nos utraque. Profice modo: intelleges ³
 quaedam ideo minus timenda, quia multum metus affe-
 runt. Nullum magnum, quod extremum est. Mors ad te
 uenit: timenda erat, si tecum esse posset; *set* necesse est
 aut non perueniat aut transeat. «Difficile est, inquis, ani- ⁴
 mum perducere ad contemptionem animae.» Non uides,

² quod *sed* d punct. Q: quod L || ³ comp-, et sic etiam
mor || ⁶ labe pure & splendide Q || ⁷ memoriã, sed ã punct. Q
 | pretexta Q || ¹⁰ transscripseris Q p et pr. P Par.b (sed transcr-
 P Par.b), transscripserit vulgo: transscripseris praefendum puto,
 cum enuntiatum epexegetin contineat eorum quae praecedunt pue-
 rilem animum deposueris ideoque persona secunda concinne ser-
 uetur || ¹² peius (us compend.) ex peior corr. m. rec. Q, item L³ et
 m. rec. P Par.b, peius g: peior res coní. Gertz, hoc abl. proleptice
 adhibito. Gertzii additamentum res reicit et ad peior subaudit pue-
 rilitas R. Waltz (cf. Revue de philologie XXXVIII 1914, pp. 98 ss.)
 || ¹⁵ s. aff- sic Q || ¹⁶ Nullum magnum Q cum rell. codd.: nullum ma-
 gnum malum Erasm.² idque commendavit Madvig, Adv. cr. II p. 461:
 nullum malum est magnum Hense ex coniectura Gertzii. Equidem
 cum Ruhkopfio, Schweighausero, Fickerto, Haasio supplementum
 omitto, quia nullum magnum idem valet atque non est magnum
 (scil. res gravis et magni momenti) || ¹⁷ Necesse est Q cum rell.
 codd.: sed inseruit Gertz, set Hense² || ¹⁹ anime

quam ex friuolis causis contemnatur? Alius ante amici
fores laqueo pependit, alius se praecipitavit e tecto, ne do-
minum stomachantem diutius audiret, alius ne reducireretur
e fuga, ferrum adegit in uiscera: non putas uirtutem
hoc effecturam, quod efficit nimia formido? Nulli po-
fol. 3^r test segura uita con||tingere, qui de producenda nimis
cogitat, qui inter magna bona multos consules numerat.
5 Hoc cotidie meditare, ut possis aequo animo uitam relin-
quere, quam multi sic complectuntur et tenent, quomodo
qui aqua torrente rapiuntur, spinas et aspera. Plerique 20
inter mortis metum et uitae tormenta miseri fluctuantur
6 et uiuere nolunt, mori nesciunt. Fac itaque tibi iucundam
uitam omnem pro illa sollicitudinem deponendo. Nul-
lum bonum adiuuat habentem, nisi ad cuius amissionem
praeparatus est animus; nullius autem rei facilior amissio 15
est, quam quae desiderari amissa non potest. Ergo aduer-
sus haec, quae incidere possunt etiam potentissimis, ad-
7 hortare te et indura. De Pompei capite pupillus et spado
tulere sententiam, de Crasso crudelis et insolens Par-
thus: Gaius Caesar iussit Lepidum Dextro tribuno prae- 20
bere ceruicem, ipse Chaereae praestitit: neminem eo fortuna
prouexit, ut non tantum illi minaretur, quantum permi-
serat. Noli huic tranquillitati confidere: momento mare
euertitur; eodem die ubi luserunt nauigia, sorbentur.
8 Cogita posse et latronem et hostem admouere jugulo tuo 25
gladium: ut potestas maior absit, nemo non seruus habet
in te uitae necisque arbitrium. Ita dico: quisquis uitam

1 amici Q L Par.b¹, amicae vulg. || 2 precip- Q | etecto Q ||
5 efficit Q p L, effecit alii codd. et nonnulli edd. || 10 ante spinas
supra scr. p Q², item p; per in marg. Par.b || 11 fluctuantur Q. L¹
Par.b M recte || 12 iocundam Q || 15 prepar- Q || 16 que Q || 17 haec
Q L, hec p, omnia P Par.b || 18 te add. in extr. versu Q¹ || 19 s.
partus, sed h supra scr. Q¹ || 20 tribuno ex tribunu Q¹ | preb- Q
|| 21 chereae Q | praestitit Q pr. cum L, corr. prestitit ead. m.
| fortuna ex forma eadem m. Q || 23 Momento ex Memento Q¹
|| 27 uite Q

suam contempsit, tuae dominus est. Recognosce exempla eorum, qui domesticis insidiis perierunt, aut aperta ui aut dolo : intelleges non pauciores seruorum ira cecidisse quam regum. Quid ad te itaque, quam potens sit quem
 5 times, cum id, propter quod times, nemo non possit? At si forte in manus hostium incideris, uictor te duci iu- 9
 bebbit : eo nempe quo duceris. Quid te ipse decipis et hoc nunc primum, quod olim patiebaris, intellegis? Ita dico: ex quo natus es, duceris. Haec et eiusmodi uersanda in
 10 animo sunt, si uolumus ultimam illam horam placidi expectare, cuius metus omnes alias inquietas facit.

Sed ut finem epistulae inponam, accipe quod mihi ho- 10
 dierno die placuit; et hoc quoque ex alienis hortulis sump-
 tum est. « Magnae diuitiae sunt lege naturae composita
 15 paupertas. » Lex autem illa naturae scis quos nobis ter-
 minos statuatur? non esurire, non sitire, non algere. || Vt fol. 3v
 famem sitimque depellas, non est necesse superbis adsi-
 dere liminibus nec supercilium graue et contumeliosam
 etiam humanitatem pati, non est necesse maria temptare
 20 nec sequi castra. Parabile est, quod natura desiderat,
 et adpositum: ad superuacua sudatur. Illa sunt quae 11
 togam conterunt, quae nos senescere sub tentorio cogunt,
 quae in aliena litora inpingunt: ad manum est quod
 sat est. Cui cum paupertate bene conuenit, diues est.
 25 VALE.

I tuę Q | exemplum eorum Q L P Par.b: corr. Schweig-
 haeuser || 4 Inter Quid et ad te erasum est te || 8 intelligis Q
 || 12 epistolę Q || 14 Magnę Q | naturae ex natura corr. Q² || 16 sta-
 tuatur. Q, statuatur? vulgo codd. et edd. rectius. Interpunctionis va-
 riantis, quam Q exhibet, deinceps in eis tantummodo locis mentionem
 faciam, ubi aliquid momenti habere vel sententiae esse accommodatior
 videatur || 22 quę Q || 23 litora Q pr., m. rec. supra scr. alteram t;
 littora p || 25 Vale add. Q¹ in ras.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. V. 1 **Q**uod pertinaciter studes et omnibus omissis hoc unum agis, ut te meliorem cotidie facias, et probo et gaudeo, nec tantum hortor, ut perseueres, sed etiam rogo. Illud autem te admoneo, ne eorum more, qui non proficere sed
 5 conspici cupiunt, facias aliqua, quae in habitu tuo aut
 2 genere uitae notabilia sint. Asperum cultum et intonsum caput et neglegentio-rem barbam et indictum argento odium et cubile humi positum, et quicquid aliud ambi-
 10 tionem peruersa uia sequitur, euita. Satis ipsum nomen
 philosophiae, etiam si modeste tractetur, inuidiosum est: quid si nos hominum consuetudini coeperimus excerpere? Intus omnia dissimilia sint, frons populo nostra conueniat.
 3 Non splendeat toga, ne sordeat quidem; non habeamus
 argentum, in quod solidi auri caelatura descenderit, sed
 15 non putemus frugalitatis indicium auro argentoque caruisse. Id agamus, ut meliorem uitam sequamur quam uul-
 gus, non ut contrariam: alioquin quos emendari uolumus, fugamus a nobis et auertimus. Illud quoque effi-
 20 cimus, ut nihil imitari uelint nostri, dum timent, ne imi-
 4 tanda sint omnia. Hoc primum philosophia promittit, sensum communem, humanitatem et congregationem: a qua professione dissimilitudo nos separabit. Videamus, ne ista, per quae admirationem parare uolumus, ridicula et odiosa sint. Nempe propositum nostrum est secundum
 25

4 tantum, tan supra scr. ead. m. Q || 7 uite Q | sint ex sunt radendo Q || 9 s. ambitione peruersa Q p L P Par.b: ambitio peruersa corr. Haase, ambitio nempe perversa Hense ex coniectura Gerzii, librorum scripturam tuetur K. Waltz quem sequor || 11 phyl- Q || 12 caep- Q || 15 quo Q p L P Par.b, quod s || 16 frugalitatis ex fragil- corr. Q², fragilitatis Par.b¹ | indicium ex iud- corr. ead. m. Q || 21 phyl- Q || 24 que Q | ridicula & odiosa Q sine ullo posterioris m. vel correct. signo || 25 propos- ex prepos- corr. Q² | est in ras. ead. m. Q

naturam uiuere: hoc contra naturam est, torquere corpus suum et faciles odisse munditias et squalorem || appetere fol. 4^r et cibis non tantum uilibus uti sed taetris et horridis. Quem- 5 admodum desiderare delicatas res luxuriaest, ita usi- 5 tatas et non magno parabiles fugere dementiae. Frugalitatem exigit philosophia, non poenam : potest autem esse non incompta frugalitas. Hic mihi modus placet : temperetur uita inter bonos mores et publicos ; suspiciant omnes uitam nostram, sed agnoscant. « Quid ergo? eadem 6 10 faciemus, quae ceteri? nihil inter nos et illos intererit? » Plurimum: dissimiles esse nos uulgo sciat, qui inspexerit propius. Qui domum intrauerit, nos potius miretur quam suppellectilem nostram. Magnus ille est, qui fictilibus sic utitur quemadmodum argento, nec ille minor est, 15 qui sic argento utitur quemadmodum fictilibus. Infirmi animi est pati non posse diuitias.

Sed ut huius quoque diei lucellum tecum communi- 7 cem, apud Hecatonem nostrum inueni cupiditatum finem etiam ad timoris remedia proficere. « Desines, inquit, 20 timere, si sperare desieris. » Dices : « quomodo ista tam diuersa pariter eunt? » Ita est, mi Lucili: cum uideantur dissidere, coniuncta sunt. Quemadmodum eadem catena et custodiam et militem copulat, sic ista, quae tam dissimilia sunt, pariter incedunt : spem metus sequitur. 25 Nec miror ista sic ire : utrumque pendentis animi est, 8

1 naturā.... naturā, *lineolam super add.* Q^a || 2 ap̄ere Q || 3^r uilibus *ex uirilibus, ut uidetur, corr. radendo* Q : uirilibus L¹ | certis Q p L¹ P Par.b, tetris ε. *An fuerit curtis?* || 4 delicatas *ex dil- Q^a | luxuriaest Q pr., ut uidetur; luxuriest fortasse corr. m. non prima, sed scriptura haud perspicua est | ita Q L P Par.b recte* || 5 dementiae Q p L P Par.b, dementia est ε || 6 phyl- Q || 7 incompta, in *supra scr. ead. m. Q* || 8 Suscipiant Q *perperam* || 9 sed et agnoscant *prop. Castiglioni* || 10 nihil *supra scr. ead. m. Q* || 11 esse nos *sic Q L P Par.b recte* || 13 suppellectilem Q L P Par.b || 18 hae catonem Q *pr.* | cupiditatum Q p^a, cupiditatum alii || 21 sunt Q p L P Par.b : eunt *Volkmann et Koch: cf. mox pariter incedunt* || 25 miror *ex minor corr. Q^a*

utrumque futuri expectatione sollicitum. Maxima autem utriusque causa est, quod non ad praesentia aptamur, sed cogitationes in longinqua praemittimus. Itaque providentia, maximum bonum condicionis humanae, in malum uersa est. Ferae pericula, quae uident, fugiunt; cum effugere, securae sunt: nos et uenturo torquemur et praeterito. Multa bona nostra nobis nocent: timoris enim tormentum memoria reducit, providentia anticipat. Nemo tantum praesentibus miser est. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

10

Ep. VI. 1 **I**ntellego, Lucili, non emendari me tantum sed trans-
fol. 4^v figurari: || nec hoc promitto iam aut spero, nihil in me su-
peresse, quod mutandum sit. Quidni multa habeam, quae
debeant colligi, quae extenuari, quae adtolli? Et hoc
ipsum argumentum est in melius translatis animi, quod
uitia sua, quae adhuc ignorabat, uidet. Quibusdam
aegris gratulatio fit, cum ipsi aegros se esse senserunt.
2 Cuperem itaque tecum communicare tam subitam mutatio-
nem mei: tunc amicitiae nostrae certiores fiduciam ha-
bere coepissem, illius uerae, quam non spes, non timor, non
utilitatis suae cura diuellit, illius, cum qua homines mo-
3 riuntur, pro qua moriuntur. Multos tibi dabo, qui non

1 expect- sic Q | sollicitum Q L Par.b, solliciti p P ex correct.
idque commendavit Madvig, Adv. cr. II p. 462, adn. 1: praefero
sollicitum, cui vocabulo activam plerumque vim tribuit Seneca
|| 3 prem- Q || 4 condit- Q p Par.b | humane Q || 5 Fere Q
|| 6 s. pret- Q || 9 pres- Q | Vale add. Q¹

11 Intellego Q L | transfigurari Q sed s supra scr. ead. m.
|| 12 Nec Q sed c supra scr. ead. m. | aut Q sed a supra scr.
ead. m. || 13 que Q || 14 adt- sic Q || 15 argentum Q primo, im
argumentum corr. Q² || 16 que Q | ignorabat Q sine ullo correct.
signo, ut L || uideo Q L¹ perperam || 17 egris Q | ipsos Q L per-
peram || 19 nostrę Q | fiduciam ex fud- Q² || 20 caep- Q | uere
Q || 21 suę Q || 22 Multas, sed o supra a ead. m. Q

amico, sed amicitia caruerunt: hoc non potest acciderè,
 cum amicos in societatem honesta cupiendi par uoluntas
 trahit. Quidni non possit? sciunt enim ipsos omnia habere
 communia, et quidem magis aduersa. Concipere animo
 5 non potes, quantum momenti afferre mihi singulos dies
 uideam. «Mitte, inquis, et nobis ista, quae tam efficacia 4
 expertus es.» Ego uero omnia in te cupio transfundere, et
 in hoc aliquid gaudeo discere, ut doceam: nec me ulla
 res delectabit, licet sit eximia et salutaris, quam mihi uni
 10 sciturus sum. Si cum hac exceptione detur sapientia,
 ut illam inclusam teneam nec enuntiem, reiciam: nullius
 boni sine socio iucunda possessio est. Mittam itaque ipsos 5
 tibi libros, et ne multum operae inpendas, dum passim
 profutura sectaris, inponam notas, ut ad ipsa protinus,
 15 quae probo et miror, accedas. Plus tamen tibi et uiua
 uox et conuictus quam oratio proderit: in rem praesentem
 uenias oportet, primum quia homines amplius oculis quam
 auribus credunt, deinde quia longum iter est per prae-
 cepta, breue et efficax per exempla. Zenonem Cleanthes 6
 20 non expressisset, si tantummodo audisset: uitae eius
 interfuit, secreta perspexit et obseruauit illum, an ex for-
 mula sua uiueret; Platon et Aristoteles et omnis in diuersum
 itura sapientium turba plus ex moribus quam ex uerbis

1 'amicitia corr. ex amicitiae radendo Q | caruerint Q P ||
 2 amicos Q, animos codd. rell. et edd.: praefendum mihi
 uidetur amicos, praesertim cum ad insequens comma sciunt enim —
 aduersa subaudire praestet subiectum amici quam animi (ex con-
 trario in ep. 19, 11 ad conciliandos amicos Haase et Hense, ad
 conciliandos animos Q cuius lectio hic quoque potior apparet)
 || 3 non compend. post Quidni super add. ead. m. Q || 5 po-
 test Q L | aff- sic Q | 6 efficacia Q || 7 omnia Q L¹ P Par.b
 || 9 quam mihi Q L¹ P Par.b recte || 12 ioc- Q L Par.b | istos
 (pro ipsos) con. G. Hess, Curae Annaeanae, 1887, p. 4 || 13 o-
 pere Q || 18 s. pcepta Q || 19 cleantes Q L Par.b || 20 uita Q || 21 per-
 spexit & obseruauit (ex obseruabit corr. Q¹) Q: perspexit, obser-
 uauit vulgo. Particulae et vis epexegetica inest | ex super add.
 ead. m. Q || 22 Platon Q pr., platonis Q² perperam | aristotilis Q L¹
 || 23 sapientium sic Q L¹ P Par.b

Socratis traxit; Metrodorum et Hermarchum et Poly-
aenum magnos uiros non schola Epicuri sed contubernium
fol. 5^r fecit. || Nec in hoc te accerso tantum, ut proficias, sed
ut prosis: plurimum enim alter alteri conferemus.

7 Interim quoniam diurnam tibi mercedulam debeo, 5
quid me hodie apud Hecatonem delectauerit dicam. «Quae-
ris, inquit, quid profecerim? amicus esse mihi coepi.»
Multum profecit: numquam erit solus. Scito hunc amicum
omnibus esse. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

10

Ep VII. 1 Quid tibi uitandum praecipue existimes, quaeris:
turbam. Nondum illi tuto committeris. Ego certe confi-
tebor inbecillitatem meam: numquam mores, quos extuli,
refero. Aliquid ex eo, quod composui, turbatur; aliquid
ex his, quae fugauit, redit. Quod aegris euenit, quos longa 15
inbecillitas usque eo adfecit, ut nusquam sine offensa
proferantur, hoc accidit nobis, quorum animi ex longo
morbo reficiuntur. Inimica est multorum conuersatio:
2 nemo non aliquid nobis uitium aut commendat aut in-
primit aut nescientibus adlinit. Vtique quo maior est 20
populus, cui miscemur, hoc periculi plus est. Nihil uero
tam damnosum bonis moribus quam in aliquo spectaculo

1 s. poliaenum Q || 2 scola Q L P Par.b || 4 pro sis Q pr.,
aliis super add. m. rec. || 5 qm̄, ut videtur, Q pr.; Q¹ supra scr.
quantū || 6 aput Q || Queris Q || 7 profecerim ex profic- corr. m.
rec. Q, proficerim L¹ | coepi Q L, om. P Par.b || 8 proficit Q L P
Par.b, profecit s || 9 Vale add. Q¹

11 Quod Q L¹ | prec- Q | existimes Q L P Par.b, existimem s
| queris. Q, quaeris? Hense cum plerisque edd. ante Fickertum et
Haasium. Interrogationis nota, quae post quaeris alibi apte quadrat
(cf. ep. 2,6), hic recte omittitur, ne epistolae initium abruptius fiat
|| 12 cōmitteris Q || 13 inbecillitatē ex inbecillicitē corr. Q¹ | post quos
duae litterae abr. Q || 14 comp- sic Q Par.b. || 15 his Q L Par.b: iis
Hense | redit sic Q L P | egris Q

desidere : tunc enim per uoluptatem facilius uitia subre-
 punt. Quid me existimas dicere ? auarior redeo, ambi- 3
 tiosior, luxuriosior, immo uero crudelior et inhumanior,
 quia inter homines fui. Casu in meridianum spectaculum
 5 incidi lusus exspectans et sales et aliquid laxamenti, quo
 hominum oculi ab humano cruore adquiescant : contra
 est. Quicquid ante pugnatum est, misericordia fuit ; nunc
 omissis nugis mera homicidia sunt : nihil habent quo
 tegantur, ad ictum totis corporibus expositi numquam
 10 frustra manum mittunt. Hoc pleriquè ordinariis paribus 4
 et postulaticis praeferunt. Quidni praeferant ? non galea,
 non scuto repellitur ferrum. Quo munimenta ? quo artes ?
 omnia ista mortis morae sunt. Mane leonibus et ursis
 homines, meridie spectatoribus suis obiciuntur. Inter-
 15 fectores interfecturis iubent obici et uictorem in aliam deti-
 nent caedem ; exitus pugnantium mors est : ferro et igne ||
 res geritur. Haec fiunt, dum uacat harena. « Sed latrocinium
 fecit aliquis, occidit hominem ». Quid ergo ? Quia occidit, 5
 ille meruit ut hoc pateretur : tu quid meruisti miser, ut hoc
 20 spectes ? « Occide, uerbera, ure ! quare tam timide incurrit
 in ferrum ? quare parum audacter occidit ? quare parum
 libenter moritur ? plagis agatur in uulnera, mutuos ictus
 nudis et obuuis pectoribus excipiant. » Intermissum est
 spectaculum : « interim iugulentur homines, ne nihil agatur. »

2 s. ambic- Q L P || 3 inhumanior, in *super add.* Q¹ || 4 meri-
 dianum, ri *super add.* Q¹: meridianorum O M, *praeferit Rossbach* ||
 5 expectas Q L¹ || 6 contra Q L¹ *Par.b cum vulgata* || 9 expositi.
 Numquã Q || 10 manūmittunt, *lineolam super u priorem add.* Q¹ |
 partibus Q L || 11 postulaticis Q *pr.*, postulaticis Q¹ | preferunt Q |
 preferant Q || 13 moræ Q || 15 interfectis Q L P *Par.b*: interfec-
 turis ε || 18 quid ergo occidit hominē Q, q. e. occidit h. L P
Par.b (sed it in ras L¹, occidet ut videtur L¹). Hense transposuit
et scripsit occidit hominem. quid ergo ? *quae immutatio ad sen-*
tentiae perspicuitatem et vim multum conferre videtur | occidit
 ille, meruit *Fickert, Haase, Hense* || 20 uerbera *ex uerbara corr.* Q² ||
 22 agatur Q *pr.*, *confirmat emendationem Rossbachii, quam accepit*
Hense²: agitur Q corr. ead. m. et rell. codd. | uulnera *sic Q L*
Par.b M

Age, ne hoc quidem intellegitis, mala exempla in eos
 redundare, qui faciunt? Agite diis immortalibus gratias,
 quod eum docetis esse crudelem, qui non potest discere.
 6 Subducendus populo est tener animus et parum tenax
 recti: facile transitur ad plures. Socrati et Catoni et Laelio 5
 excutere morem suum dissimilis multitudo potuisset:
 adeo nemo nostrum, qui cum maxime concinnamus in-
 genium, ferre impetum uitiorum tam magno comitatu
 7 uenientium potest. Vnum exemplum luxuriae aut auaritiae
 multum mali facit: conuictor delicatus paulatim enervat 10
 et mollit, uicinus diues cupiditatem inritat, malignus comes
 quamuis candido et simplici rubiginem suam adfricuit,
 quid tu accidere his moribus credis, in quos publice factus
 8 est impetus? Necessè est aut imiteris aut oderis. Vtrum-
 que autem deuitandum est: neue similis malis fias, 15
 quia multi sunt, neue inimicus multis, quia dissimiles
 sunt. Recede in te ipse, quantum potes; cum his uersare
 qui te meliorem facturi sunt, illos admitte quos tu potes
 facere meliores: mutuo ista fiunt, et homines, dum docent,
 9 discunt. Non est quod te gloria publicandi ingenii pro- 20
 ducat in medium, ut recitare istis uelis aut disputare;
 quod facere te uellem, si haberes isti populo idoneam
 mercem: nemo est, qui intellegere te possit. Aliquis
 fortasse, unus aut alter incidet, et hic ipse formandus tibi
 erit instituendusque ad intellectum tui. «Cui ergo ista di- 25
 dici?» Non est quod timeas, ne operam perdidideris, si tibi
 didicisti.

1 intelligitis Q L Par.b || 2 diis Q L P Par.b. || 6 mor-
 tem suam Q P Par.b: mentem suam aut rectius morem suum
 edd. ex aliis codd. Ex contrario mortē ex morē corr. Q¹ recte in
 ep. 24,15 || 11 mollit Q L Par.b; emollit P², praefertur a plerisque
 edd. || 15 malis, s super add. ead. m. Q | facias Q | 17 ipse Q L¹ P;
 ipsum Par.b s, praefertur Haase et Hense || 23 mercē ex mercedem
 corr. Q¹ | intelligere recte, c super add. Q¹: intelligere (re
 exp. fort. L²) te L, intelligere te Par.b vulgo: emendare uelim intel-
 legere recte te, sed cf. mox ad intellectum tui et sub finem epistu-
 lae quem intellegant multi || 26 si tibi Q L P: si om. Par.b Hense²

Sed ne soli mihi hodie didicerim, communicabo tecum 10
 quae occurrunt mihi egregie dicta || circa eundem fere sen- fol. 6^r
 sum tria ; ex quibus unum haec epistula in debitum sol-
 uet, duo in antecessum accipe. Democritus ait : « unus
 5 mihi pro populo est, et populus pro uno. » Bene et ille, 11
 quisquis fuit, — ambigitur enim de auctore — cum quae-
 reretur ab illo, quo tanta diligentia artis spectaret ad pau-
 cissimos peruenturae, «satis sunt, inquit, mihi pauci, satis
 est unus, satis est nullus. » Egregie hoc tertium Epicurus,
 10 cum uni ex consortibus studiorum suorum scriberet :
 « haec, inquit, ego non multis, sed tibi: satis enim magnum
 alter alteri theatrum sumus. » Ista, mi Lucili, condenda 12
 in animum sunt, ut contemnas uoluptatem ex plurium
 adsensione uenientem. Multi te laudant : ecquid habes,
 15 cur placeas tibi, si is es, quem intellegant multi ? introrsus
 bona tua spectent. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

« Tu me, inquis, uitare turbam iubes, secedere et con- 1. Ep. VIII.
 scientia esse contentum ? ubi illa praecepta uestra, quae
 20 imperant in actu mori ? » Quid ? *quod* ego tibi uideor interim
 suadere, in hoc me recondidi et fores clusi, ut prodesse
 pluribus possem. Nullus mihi per otium dies exit : par-
 tem noctium studiis uindico : non uaco somno, sed suc-
 cumbo et oculos uigilia fatigatos cadentesque in opere
 25 detineo. Secessi non tantum ab hominibus, sed a rebus, 2

2 occurrunt Q L P, occurrerunt Par.b edd. : *praefero* occur-
 runt, *scil.* in mentem || 3 epistola Q L P Par.b || 5 pro populo,
 po *super* add. Q¹ : propulo Par.b¹ || 6s. quer- Q || 8 peruenture
 Q || 9 Egregie Q || 14 & quid Q *cum* *rell. coad.* : ecquid Hense
duce Erasmo || 16 Vale add. Q¹

18s. conscientiae Q L || 19 contentum *ex* contentum *ra-*
dendo Q | prec- Q || 20 Quid ergo Q : Quid ? ego *vel* Quod ego
 edd. : *propono* Quid ? quod ego

et inprimis a meis rebus : posterorum negotium ago. Illis aliqua, quae possint prodesse, conscribo : salutare admonitiones, uelut medicamentorum utilium compositiones, litteris mando, esse illas efficaces in meis ulceribus expertus, quae etiam si persanata non sunt, serpere desierunt. Rectum iter, quod sero cognoui et lassus errando, aliis monstro. Clamo : « uitate quaecumque uulgo placent, quae casus adtribuit : ad omne fortuitum bonum suspiciosi pauidique subsistite. Et fera et piscis spe aliqua oblectante decipitur. Munera ista fortunae putatis ? insidiae sunt. Quisquis uestrum tutam agere uitam uolet, quantum plurimum potest, ista uiscata beneficia deuitet, in quibus hoc quoque miserrimi fallimur : habere nos putamus, haeremus. In praecipitia cursus iste deducit : huius eminentis uitae exitus cadere est. || Deinde ne resistere quidem licet, cum coepit transuersos agere felicitas, aut saltim rectis aut semel ruere : non uertit fortuna, sed cernulatur et allidit. Hanc ergo sanam ac salubrem formam uitae tenete, ut corpori tantum indulgeatis, quantum bonae ualitudini satis est. Durius tractandum est, ne animo male pareat : cibus famem sedet, potio sitim extinguat, uestis arceat frigus, domus munimentum sit aduersus infesta corporis. Hanc utrum caespes erexerit an uarius lapidum gentis alienae, nihil interest : scitote tam bene hominem culmo quam auro tegi. Contemnite omnia, quae superuacuum labor uelut ornamentum ac decus ponit : cogitate nihil praeter animum esse mirabile, cui magno nihil ma-

5 non compendiose super addidit inter persanata et sunt eadem m. Q || 7 que cumq; Q || 10 s. insidie Q || 11 uestrum compendiose Q | uol& ex ual& Q || 14 heremus Q : habemur uulgo ante Schweighaeuserum, tuetur Rosbach, non improbat Hense | prec- Q | huius secl. Hess || 15 uita Q || 16 caepit Q || 17 saltim Q L P M | fruere Q L | uertit Q cum uell. codd. : euertit editio Mentelini, quam scripturam laudant Madvig et Hense || 19 uita Q || 20 bonae Q || 21 extinguat ex extinguit corr. Q^s : extinguit L¹ | 22 s. infesta corpori R. Waltz, praecunte Erasmo || 23 cespes Q | uarius (us compend.) ex uariis corr. Q^s || 24 alienae Q || 27 pret Q

gnum est. » Si haec mecum, si haec cum posteris loquor, 6
 non uideor tibi plus prodesse quam cum ad uadimonium
 aduocatus descenderem aut tabulis testamenti anulum
 inprimerem aut in senatu candidato uocem et manum
 5 commodarem? Mihi crede: qui nihil agere uidentur, maiora
 agunt, humana diuinaque simul tractant.

Sed iam finis faciendus est et aliquid, ut institui, pro 7
 hac epistula dependendum. Id non de meo fiet: adhuc
 Epicurum complicamus, cuius hanc uocem hodierno die
 10 legi: « philosophiae seruias oportet, ut tibi contingat
 uera libertas. » Non differetur in diem, qui se illi subie-
 cit et tradidit; statim circumagitur: hoc enim ipsum
 philosophiae seruire libertas est. Potest fieri, ut me inter- 8
 roges, quare ab Epicuro tam multa bene dicta referam
 15 potius quam nostrorum: quid est tamen, quare tu istas
 Epicuri uoces putes esse, non publicas? Quam multi poetae
 dicunt, quae philosophis aut dicta sunt aut dicenda?
 Non attingam tragicos nec togatas nostras: habent enim
 hae quoque aliquid seueritatis et sunt inter comoedias
 20 ac tragoedias mediae. Quantum disertissimorum uersuum
 inter mimos iacet! quam multa Publilii non excalceatis,
 sed coturnatis dicenda sunt! Vnum uersum eius, qui ad 9
 philosophiam pertinet et ad hanc partem, quae modo
 fuit in manibus, referam, quo negat fortuita in nostro
 25 habenda: « alienum est omne, quicquid optando euenit. »
 Hunc uersum a te dici non paulo melius et adstrictius

8 ep̄la Q | adhuc *sed n punct.* Q || 9 complicamus Q *cum optimis codd.*, compilamus ε: *cf. ep. 18, 14* || 10 phyl- Q | contingat Q *pr.*, contingit *corr.* Q¹ *perperam* || 11 differetur Q, differtur *vulg.* || 12 phylosophyae Q || 16 Quem Q || 17 ante philosophis *super add. a Q², item L²* || 18 tragiquos Q || 19 haec quoq; Q L *Par. b¹* | comedias Q L || 20 dissert- Q L M || 21 minimos Q | multi Q | pu/blii Q L | excalceatis Q *pr.*, excalciatis *corr.* Q² || 22 dicenda Q *pr.*, dicendi *corr.* Q² *perperam* || 23 phyl- Q || 26 uersum Q *cum rell. codd.*, sensum *Buecheler et Hense²*, *sed hunc uersum idem significat atque tantundem* | *sed Q L P Par. b, et Muretus*

fol. 7^r memini: « non est tuum, fortuna quod fecit tuum. » || Illud etiam nunc melius dictum a te non praeteribo: « dari bonum quod potuit, auferri potest. » Hoc non imputo in solutum: de tuo tibi. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

5

Ep. IX 1

An merito reprebeudat in quadam epistula Epicurus eos qui dicunt sapientem se ipso esse contentum et propter hoc amico non indigere, desideras scire. Hoc obicitur Stilboni ab Epicuro et his quibus summum bonum uisum est
 2 animus impatientis. In ambiguitatem incidendum est, si exprime- 10
 mere ἀπάθειαν uno uerbo cito uoluerimus et impatientiam dicere: poterit enim contrarium ei, quod significare uolumus, intellegi. Nos eum uolumus dicere, qui respuat
 3 omnis mali sensum: accipietur is, qui nullum ferre possit malum. Vide ergo, num satius sit aut inuulnerabilem ani- 15
 mum dicere aut animum extra omnem patientiam positum. Hoc inter nos et illos interest: noster sapiens uincit
 4 quidem incommodum omne, sed sentit; illorum ne sentit quidem. Illud nobis et illis commune est, sapientem se
 ipso esse contentum: sed tamen et amicum habere uult 20
 et uicinum et contubernalem, quamuis sibi ipse sufficiat.
 4 Vide quam sit se contentus: aliquando sui parte contentus est. Si illi manum aut morbus aut hostis exciderit, si

2 preter- Q || 3 s. in solutum de tuo Q cum uell. codd.: ante de tuo suppl. do Gruterus, dedi Hense. Malo librorum scripturam retinere, subaudito esto uel sit ad de tuo

6 epistola Q L P Par.b || 7 contentum ex contemptum radendo Q || 9 his Q L, iis Haase et Hense || 10 Inambiguitate Q || 11 aphantian Q P M || 13 intelligi Q L Par.b | eum Q¹, enim Q pr., fort. recte | quis Q || 14 referre Q p L¹, ferre P Par.b: perferre Chatelain, rev. de phil. I p. 105. Etiam in ep. 78,14 quod acerbum fuit ferre retulisse iucundum est Q, q. a. fuit retulisse i. e. uell. codd., ubi contextus postulat q. a. fuit ferre, tulisse (uel pertulisse) a. e. || 15 ut inu. Q || 21 & uicinū add. Q¹ in extr. versu || 23 morbis Q pr., sed u supra i puncti. ead. m. Q

quis oculum uel oculos casus excusserit, reliquiae illi suae satisficient, et erit inminuto corpore et amputato tam laetus quam in integro fuit: sed quae si sibi desunt, non desiderat, non deesse mauult. Ita sapiens se contentus 5
 5 est, non ut uelit esse sine amico, sed ut possit. Et hoc quod dico «possit», tale est: amissum aequo animo fert. Sine amico quidem numquam erit: in sua potestate habet, quam cito reparat. Quomodo si perdidit Phidias statuam, protinus alteram faciet, sic hic faciendarum amicitiarum artifex substituet alium in locum amissi. Quaeris, 6
 10 quomodo amicum cito facturus sit? Dicam, si illud mihi tecum conuenerit, ut statim tibi soluam quod debeo, et quantum ad hanc epistulam, paria faciamus. Hecaton ait: «ego tibi monstrabo amatorium sine medicamento, sine
 15 herba, sine ullius ueneficae carmine: si uis amari, ama.» Habes autem non tantum usum amicitiae ueteris et certe magnam uoluptatem, sed etiam initium et comparationem nouae. Quod interest || inter metentem agricolam et
 7
 10l. 7^v serentem, hoc inter eum qui amicum parauit et qui parat.

I uel oculos *reicit* Rossbach, *fort. merito* | reliquiae... suae Q || 3 in integro Q cum plerisque codd. . Subest fort. interpolatio e praeced. inminuto quod cum librari legissent in minuto, addiderunt in etiam in altero comparationis membro. Hense dubitans proponit quam ante integro fuit | sibi Q p L P Par.b: si Buecheler et C. Watzinger, ubi Haupt: praefero si sibi || 8 reparat, re super add. ead. m. Q || 9 sic Q sed c super add. ead. m. || 11 facturus sit? Q: interrogationis notam, quae ad sententiam quadrat, habent etiam edd. ante Fickertum: cf. ep. 2,6 || 12 ut super add. ead. m. Q || 13 eptam Q || 16-18 Habes — usum (m. punct.) — certe — comparationem Q cum p L P Par.b (sed in his usu — certae). Hense cum plerisque edd. ex coniectura Mureti habet — usus — comparatio (certae autem pro certe scribit Hense cum ceteris), unde probabilis quidem sententia fit, de orationis vero contextu deflectens. Ex contrario traditam scripturam retinuerunt Fickert et Haase, quorum uterque probauit usu — certae, Haase autem suppleuit inter ante initium. Potior mihi quidem uidetur scriptura codicis Q, quam sic interpretor Si ita autem facis (scil. si amas), habes in tua potestate (cf. paulo ante in sua potestate habet, quam cito reparat) non tantum usum amicitiae ueteris et certe magnam uoluptatem (scil. quae certe est magna uoluptas), sed etiam initium et comparationem nouae (scil. nouae ineundae et comparandae modum)

Attalus philosophus dicere solebat iucundius esse amicum
facere quam habere, «quomodo artificii iucundius pingere est
quam pinxisse.» Illa in opere suo occupata sollicitudo in-
gens oblectamentum habet in ipsa occupatione. Non
aeque delectatur, qui ab opere perfecto remouit manum: 5
iam fructu artis suae fruitur; ipsa fruebatur arte, cum
pingeret. Fructuosior est adulescentia liberorum, sed infan-
8 tia dulcior. Nunc ad propositum reuertamur. Sapiens etiam
si contentus est se, tamen habere amicum uult, si nihil
aliud, ut exerceat amicitiam, ne tam magna uirtus ia- 10
ceat, non ad hoc, quod dicebat Epicurus in hac ipsa epistula,
«ut habeat, qui sibi aegro adsideat, succurrat in uincula
coniecto uel inopi», sed ut habeat aliquem, cui ipse aegro
adsideat, quem ipse circumuentum hostili custodia liberet.
Qui se spectat et propter hoc ad amicitiam uenit, male 15
cogitat. Parauit amicum aduersum uincula laturum opem:
9 cum primum crepuerit catena, discedet. Hae sunt amicitiae,
quas temporarias populus appellat: qui utilitatis causa as-
sumptus est, tamdiu placebit, quamdiu utilis fuerit. Hac re
florentes amicorum turba circumsedet; circa euersos soli- 20
tudo est, et inde amici fugiunt, ubi probantur. Hac re
ista tot nefaria exempla sunt aliorum metu relinquen-
tium, aliorum metu prodentium. Necesse est initia
inter se et exitus congruant. Qui amicus esse coepit,

1 phyl- Q | ioc- Q L Par.b, item mox Q L || 4 oblectamentum,
am ex corr. Q || 6 suq Q || 7 adol- Q L Par.b | infanti adultior
Q || 8 adpositum Q pr., adpropositum (pro compend.) Q¹ || 9 s. si
nihil aliud Q cum fere omnibus codd., si ob nihil a. Par.b: si in
nihil a. mauult Rossbach || 11 in hac epla, om. ipsa Q || 16 uerba
quemadmodum coepit, sic desinet quae Q cum uell. codd. exhibet
post male cogitat, iraienda puto in sequens imema post uerba qui
amicus esse coepit, ut uidebimus infra | aduersum Q cum aliquot
codd., aduersus uulgo ante Fickertum || 17 He Q || 18 s. ass- sic Q
|| 20 circumsed& Q pr., circumsid& Q¹ || 22 m&um rel- Q p L P Par.b
|| 23 metum Q | prouidentium Q p L P Par.b || 24 s. Quiaamicus
esse (sse in ras) coepit (co add. m. rec.) quiaexpe/dit placebit Q
cum uell. codd.: quia expedit, et desinet addidit Haase inter coepit

quia expedit, quemadmodum coepit, sic desinet: placebit
 aliquid pretium contra amicitiam, si ullum in illa pla-
 cet praeter ipsam. « In quid amicum paras? » Vt ha- 10
 beam pro quo mori possim, ut habeam quem in exilium
 5 sequar, cuius me morti et obponam et impendam: ista,
 quam tu describis, negotiatio est, non amicitia, quae ad
 commodum accedit quaeque, quid consecutura sit, spectat.
 Non dubie habet aliquid simile amicitiae affectus aman- 11
 tium; possis dicere illam esse insanam amicitiam: num-
 10 quid ergo quisquam amat lucri causa? numquid ambi-
 tionis aut gloriae? Ipse per se amor omnium aliarum
 rerum negligens animos in cupiditatem formae non sine
 spe mutuae caritatis accendit. Quid ergo? ex honestiore
 causa coit turpis affectus? « Non agitur, inquis, nunc de hoc, 12
 15 an amicitia propter se ipsam adpetenda sit. » Immo uero
 nihil magis probandum est: nam si propter se ipsam
 expetenda est, potest ad illam accedere, qui se ipso con-
 tentus est. || « Quomodo ergo ad illam accedit? » Quomodo fol. 8^r
 ad rem pulcherrimam, non lucro captus nec uarietate for-

et quia. Quem lacunae explendae conatum quamquam non sine causa probat Hense, malo tamen, nullo supplemento addito, huc transponere verba quemadmodum coepit, sic desinet quae codd. exhibent in tmemate praeced. post male cogitat. Illic enim supervacanea et prope molesta sunt: hic sententiam optime complent et verborum constructioni apte conveniunt || 2 precium Q || 3 preter Q | Inquit Q L, in quid P Par.b | paras Q L P Par.b: paro Ruhkopf, Haase, Hense ex aliis codd. At a lectione codicis Q optimis aliis libris commendata discedere dubito et verba In quid amicum paras quae Senecam sibi obici finxisse putandum est, virgulis includo Schweighausero duce qui con. In quid, inquis, amicum paras? (cf. O. Rossbachium, de Sen. phil. librorum rec. et em., p. 36) || 5 obp- Q L pr., opp- L^s | imp- sic Q | Istam Q cum Par.b, ista p P et corr. forti. ex istam L || 6 negoc- Q || 7 commodum ex commod- corr. ead. m. Q | Quae quicquid Q cum p L Pr Par.b, quae quid s: quaeque quid con. Buecheleer || 8 effectus Q L || 12 for/me Q || 13 mutue Q | onest- Q || 14 aff- sic Q P Par.b | iniquis Q || 15 s. propter (propt̄ Q) seipsa adpetenda sit immo ueronihil magis probandum est in marg. Q¹ ut L¹ (ubi se ipsa ex se ipsa L^s), om. p P Par.b || 16 nam] scil. et iniuria me ad quaestionem revocas, nam cet. | post se eras. m&, ut videtur, Q || 17 potest sic Q L P Par.b recte | 19 uaritate Q

tunae perterritus. Detrahit amicitiae maiestatem suam,
 13 qui illam parat ad bonos casus. Se contentus est sapiens.
 Hoc, mi Lucili, plerique perperam interpretantur: sa-
 pientem undique submouent et intra cutem suam co-
 gunt. Distinguendum autem est, quid et quatenus uox 5
 ista promittat; se contentus est sapiens ad beate uiuen-
 dum, non ad uiuendum. Ad hoc enim multis illi rebus opus
 est, ad illud tantum animo sano et erecto et despiciente
 14 fortunam. Volo tibi Chrysippi quoque distinctionem in-
 dicare. Ait sapientem nulla re egere, et tamen multis illi 10
 rebus opus esse: « contra stulto nulla re opus est; nulla
 enim re uti scit, sed omnibus eget. » Sapienti et manibus
 et oculis et multis ad cotidianum usum necessariis opus
 est, eget nulla re: egere enim necessitatis est, nihil necesse
 15 sapienti est. Ergo quamuis se ipso contentus sit, amicis 15
 illi opus est, hos cupit habere quam plurimos, non ut
 beate uiuat: uiuet enim etiam sine amicis beate. Summum
 bonum extrinsecus instrumenta non quaerit: domi colitur,
 ex se totum est. Incipit fortunae esse subiectum, si quam
 16 partem sui foris quaerit. « Qualis tamen futura est uita 20
 sapientis, si sine amicis relinquatur in custodiam coniec-
 tus, uel in aliqua gente aliena destitutus, uel in nauiga-
 tione longa retentus, aut in desertum litus eiectus? »
 Qualis est Iouis, cum resoluta mundo et diis in unum
 confusis paulisper cessante natura adquiescit sibi cogita- 25
 tionibus suis traditus. Tale quiddam sapiens facit: in se

1 perterritus sic Q P L recte || 2 suos pro bonos proposuit
 Niemeyer || 3 mihi Q cum P ubi hi eras. || 6 permittat Q,
 promittat vell. codd. rectius: cf. ep. 11,7 nihil aduersus haec
 sapientia promittit || 8 despiciente Q L P¹ Par.b || 17 beate et sic
 mox Q || 19 fortune Q | subiectus Q p L P Par.b: corr. Erasm.³
 || 24 est Q p L P Par.b M, et Fickeri et Haase: non puto subau-
 diendum futura, ut opinatur Hense. Stoicorum dogma de mundi
 conflagratione et regeneratione significari a Seneca uidetur || 25 Ad-
 quiescit Q (d super add. ead. m.) cum plerisque codd.: adquiescet
 Volkmann | tibi Q pr., sed s supra t ead. m. | agitationibus
 Q L

reconditur, secum est. Quamdiu quidem illi licet suo arbi- 17
 trio res suas ordinare, se contentus est et ducit uxorem
 [se contentus] et liberos tollit, se contentus est et tamen
 non uiueret, si foret sine homine uicturus. Ad amicitiam fert
 5 illum nulla utilitas sua, sed naturalis irritatio: nam ut
 aliarum nobis rerum innata dulcedo est, sic amicitiae.
 Quomodo solitudinis odium est et adpetitio societatis,
 quomodo hominem homini natura conciliat, sic inest huic
 quoque rei stimulus, qui nos amicitiarum appetentes fa-
 10 ciat. Nihilominus cum sit amicorum amantissimus, cum 18
 illos sibi comparet, saepe praeferat: omne intra se bo-
 num terminabit et dicet, quod Stilbon ille dixit, Stilbon
 quem Epicuri epistula insequitur. Hic enim capta patria,
 amissis liberis, amissa uxore cum ex incendio publico solus
 15 et tamen beatus exiret, interroganti Demetrio, || cui cogno- fol. 8^v
 men ab exitio urbium Poliorcetes fuit, numquid perdidisset,
 «omnia, inquit, bona mea mecum sunt.» Ecce uir fortis 19
 ac strenuus! ipsam hostis sui uictoriam uicif. «Nihil,
 inquit, perdidit»: dubitare illum coegit, an uicisset. «Om-
 20 nia mea mecum sunt»: iustitia, uirtus, prudentia, hoc
 ipsum, nihil bonum putare quod eripi possit.. Miramur

i illic & Q P Par.b, illicet L¹ || 2s. se contentus est. Et ducit uxorem se contentus. & liberos tulit se contentus. (Et tamen Q. Sententiae hanc interpunctionem, quam etiam vell. codd. exhibent, emendauit Madvig, op. cit. p. 463: est ante et liberos editores ante Schweighaeuserum, Madvig et Hense, om. Q cum plerisque codd. recte, ut putat etiam Bourgery. Mihi autem etiam se contentus ante et liberos insititium et concinnitati contrarium uidetur: tulit pro tollit etiam L, tolit (tulit corr.) p: est ante et tamen etiam L P Par.b M, om. p || 4 uiu& si fuerit Q L P Par.b M, uiueret si foret Haase et Hense ex p || 7 solitudo in Q, solitudo in p L P Par.b: solitudinis corr. Haupt || 9 app-sic Q L P || 12 stilboni ille Q p L || 13 epta Q: uerba Stilbon — insequitur secl. R. Waltz || 16 uerba ab exitio (exicio Q, excidio s) urbium quae secluserat Hense¹, recte defendit Roszbach || 20 inter mea et mecum eras. est cū Q | Iustitia (id est om. Q L P Par.b) uirtus prudentia Q p L P Par.b: haec uerba tamquam glossema secl. Hense Buechelerum secutus (id est iustitia iam secluserat Haase) || 21 est post ipsum Hense e p: om. Q L P Par.b | poss&. Miramur Q L P Par.b, possit. Et miramur p, defendit Chatelain, rev. de phil. I p. 105

animalia quaedam, quae per medios ignes sine noxa corporum transeunt: quanto hic mirabilior uir, qui per ferrum et ruinas et ignes inlaesus et indemnis euasit! Vides, quanto facilius sit totam gentem quam unum uirum uincere? Haec uox illi communis est cum Stoico: aequae et hic intacta bona per crematas urbes fert. Se enim ipse contentus est: hoc felicitatem suam fine designat. Ne existimes nos solos generosa uerba iactare: et ipse Stilbonis obiurgator Epicurus similem illi uocem emisit, quam tu boni consule, etiam si hunc diem iam expunxi. «Si cui, inquit, sua non uidentur amplissima, licet totius mundi dominus sit, tamen miser est.» Vel si hoc modo tibi melius enuntiari uideatur — id enim agendum est, ut non uerbis seruiamus, sed sensibus —: «miser est, qui se non beatissimum iudicat, licet imperet mundo.» Vt scias autem hos sensus esse communes, natura scilicet dictante, apud poetam comicum inuenies: «non est beatus, esse se qui non putat.» Quid enim refert, qualis status tuus sit, si tibi uideatur malus? «Quid ergo?, inquis, si beatum se dixerit ille turpiter diues et ille multorum dominus sed plurium seruus, beatus sua sententia fiet?» Non quid dicat, sed quid sentiat, refert, nec quid uno die sentiat, sed quid assidue. Non est autem quod uerearis, ne ad indignum res tanta perueniat: nisi sapienti sua non placent. Omnis stultitia laborat fastidio sui. VALE.

2 transeunt Q L P Par.b, transeant Hense e p || 3 inlaesus Q || 6 percrematas Q, per concrematas vulg. | ipse Q p L P, ipso Par.b s Hense et alii || 9 epicurus ex op-corr. Q² || 12 hoc modo tibi sic Q L P Par.b recte || 16 natura ex naturatu vadendo Q || 17 esse sequinon Q pr., parum clare corr. m. rec. quae adscripsit in marg. Non est beatus qui non credit se beatum. || 20 ille ante multorum supra scr. ead. m. Q || 21 suae sententiae Q pr., ut L || 22 assidue Q, assidue Par.b || 24 plac& Q pr., N supra scr. ead. m.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

Sic est, non muto sententiam: fuge multitudinem, ¹ Ep. X. fuge paucitatem, fuge etiam unum. Non habeo, cum quo te communicatum uelim. Et uide, quod iudicium meum
⁵ habeas: audeo te tibi credere. Crates, ut aiunt, huius ipsius Stilbonis auditor. cuius mentionem priore epistula feci, cum uidisset adulescentulum secreto ambulans, interrogauit, quid illic solus faceret. «Mecum, inquit, loquor.» Cui Crates «caue, inquit, rogo || et diligenter ad- ^{fol. 9^r}
¹⁰ tende: cum homine malo loqueris.» Lugentem timen- ² temque custodire solemus, ne solitudine male utatur. Nemo est ex imprudentibus, qui relinqui sibi debeat: tunc mala consilia agitant, tunc aut aliis aut ipsis futura pericula struunt, tunc cupiditates improbas ordinant;
¹⁵ tunc quicquid aut metu aut pudore celabat, animus expromit, tunc audaciam acuit, libidinem irritat, iracundiam instigat. Denique quod unum solitudo habet commodum, nihil ulli committere, non timere indicem, perit stulto: ipse se prodit. Vide itaque, quid de te
²⁰ sperem, immo quid spondeam mihi — spes enim incerti boni nomen est — : non inuenio, cum quo te malim esse quam tecum. Repeto memoria, quam magno animo ³ quaedam uerba proieceris, quanti roboris plena. Gratulatus sum protinus mihi et dixi: «non a summis labris
²⁵ ista uenerunt, habent hae uoces fundamentum: iste homo

6 priore Q cum plerisque codd., i super add. Q^a | eplae sed e punct. Q: epistola L P || 7 adol- Q L Par.b | 8 faceret. Q || 10 cum — loqueris Q Hense: ne cum — loquaris P Par.b | lugentem amentemq. coni. Haupt || 12 exprudentibus Q pr, in super add. ead. m. || 14 cupiditates Q || 15 celabat ex celebrat corr. Qⁱ || 16 exponit Q (expo in ras.) cum optimis codd., expromit s et uel. edd. ante Ruhkopfium rectius | irritat sic Q L Par.b || 19 perit, ii in corr. Q pr. m.; perit vulgo. Recte suspicatus est formam perfecti Rossbach, qui proposuit perit, Berl. phil. Wochenschr. 1914, p. 493 || 23 quaedam ex quidem corr. ead. m. Q || 25 hae Q sed ae in ras.

4 non est unus e populo, ad salutem spectat.» Sic loquere,
 sic uiue; uide ne te ulla res deprimat. Votorum tuorum
 ueterum licet diis gratiam facias, alia de integro suscipe:
 roga bonam mentem, bonam ualitudinem animi, deinde
 tunc corporis. Quidni tu ista uota saepe facias? Audacter 5
 deum roga: nihil illum de alieno rogaturus es.

5 Sed ut more meo cum aliquo munusculo epistulam
 mittam, uerum est, quod apud Athenodorum inueni:
 «tunc scito esse te omnibus cupiditatibus solutum, cum
 eo perueneris, ut nihil deum roges, nisi quod rogare 10
 possis palam.» Nunc enim quanta dementia est homi-
 num! turpissima uota diis insusurrant: si quis admouerit
 aurem, conticiscent, et quod scire hominem nolunt, deo
 narrant. Vide ergo, ne hoc praecipere salubriter possit: sic
 uiue cum hominibus, tamquam deus uideat; sic loquere 15
 cum deo, tamquam homines audiant. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XI. 1 **L**ocutus est mecum amicus tuus bonae indolis, in
 quo quantum esset animi, quantum ingenii, quantum
 iam etiam profectus, sermo primus ostendit. Dedit nobis 20
 gustum, ad quem respondebit: non enim ex preparato
 locutus est, sed subito deprehensus. Vbi se colligebat,
 uerecundiam, bonum in adulescente signum, uix potuit
 excutere: adeo illi ex alto suffusus est rubor. Hic illum,

1 ē unus e populo Q cum L recte || 2 uoue Q L¹ || 3 diis Q L
 || 4 s. deinde item prop. G. Gemoll (Adn. cr. in L. A. Sen. epp.
 morales, p. 6 s.): expectes tum item || 7 epistolam Q L P || 10 per
 uenier is Q || 12 diis Q L | amouerit Q P¹ Par. b || 13 conticiscent
 Q P L, conticescent p g sed ex conticiscent corr. g || 14 precipi Q
 18 bonę Q || 21 res pendebat Q, res pendebit p L¹ P Par. b,
 respondebit s | prep- Q || 22 Ibi Q cum L P Par. b || 23 uerecundia
 Q L P | adolesc- Q Par. b || 24 post excutere una littera erasa Q
 | robur Q

quantum suspicor, etiam cum se confirmauerit et omnibus || uitii exuerit, sapientem quoque sequetur. Nulla fol. 9^r enim sapientia naturalia corporis [aut animi] uitia ponuntur: quicquid infixum et ingenitum est, lenitur
 5 arte, non uincitur. Quibusdam etiam constantissimis in 2 conspectu populi sudor erumpit, non aliter quam fatigatis et aestuantibus solet, quibusdam tremunt genua dicturis, quorundam dentes colliduntur, lingua titubat, labra concurrunt: haec nec disciplina nec usus umquam
 10 excutit, sed natura uim suam exercet et illos uitii sui etiam robustissimos admonet. Inter haec esse et ruborem 3 scio, qui grauissimis quoque uiris subitus adfunditur. Magis quidem in iuuenibus apparet, quibus et plus caloris est et tenera frons: nihilominus et ueteranos et
 15 senes tangit. Quidam numquam magis, quam cum erubuerint, timendi sunt, quasi omnem uerecundiam effuderint. Sulla tunc erat uiolentissimus, cum faciem 4 eius sanguis inuaserat. Nihil erat mollius ore Pompei: numquam non coram pluribus rubuit, utique in con-
 20 tionibus. Fabianum, cum in senatum testis esset inductus, erubuisse memini, et hic illum mire pudor decuit. Non 5 accidit hoc ab infirmitate mentis, sed a nouitate rei, quae inexercitatos, etiamsi non concutit, mouet naturali in hoc facilitate corporis pronos: nam ut quidam

3 verba aut animi, quae Q cum rell. codd. exhibet, tollenda recte putat Madvig, op. cit., p. 464, quoniam 'et omni philosophiae et Stoicae vehementissime repugnant et totam disputationem evertunt': sicut (ita ut Buecheley) animi con. Gloeckner || 9 concurrant Q pr., sed u supra a ead. m. || 10 supra excutit add. prorsus m. rec. Q | illos Q p L P Par. b: illo uitio sui corr. Schweighaeuser. Praefero illos uitii sui cum vet. edd. ante Ruhkopfium || 11 roborem Q pr., sed u supra o priorem ead. m. || 13 quidem ex quidam corr. Q^s || 15 s. cū (super add. ead. m.) erubuerint Q cum rell. codd.: erubuerunt Schweighaeuser idque commendauit Madvig, op. cit., p. 449, sed coniunctivum iterativum apud Senecam aliosque complures argenteae, quae dicitur, aetatis scriptores inualuisse constat || 16 omnem ex hominem radendo Q L || 17 Sylla Q L P || 18 pompeii Q pr., alteram i add. rubricator || 19s. conc- Q

boni sanguinis sunt, ita quidam incitati et mobilis et cito in
 6 os prodeuntis. Haec, ut dixi, nulla sapientia abigit: alioquin
 haberet rerum naturam sub imperio, si omnia eraderet
 uitia. Quaecumque attribuit condicio nascendi et corporis
 temperatura, cum multum se diuque animus composuerit, 5
 haerebunt. Nihil horum uetari potest, non magis quam
 7 accersi. Artifices scaenici, qui imitantur affectus, qui metum
 et trepidationem exprimunt, qui tristitiam repraesentant,
 hoc indicio imitantur uerecundiam: deiciunt enim uultum,
 uerba summittunt, figunt in terram oculos et deprimunt. 10
 Ruborem sibi exprimere non possunt: nec prohibetur hic
 nec adducitur. Nihil aduersus haec sapientia promittit,
 nihil proficit: sui iuris sunt, iniussa ueniunt, iniussa
 discedunt.

8 Iam clausulam epistula poscit. Accipe equidem utilem 15
 fol. 10^r ac salutarem, quam te affigere animo || uolo: « aliquis uir
 bonus nobis diligendus est ac semper ante oculos habendus,
 ut sic tamquam illo spectante uiuamus et omnia tam-
 9 quam illo uidente faciamus. » Hoc, mi Lucili, Epicurus
 praecepit; custodem nobis et paedagogum dedit, nec inmerito: 20
 magna pars peccatorum tollitur, si peccaturis testis adsistit.
 Aliquem habeat animus, quem uereatur, cuius auctoritate
 etiam secretum suum sanctius faciat. O felicem illum, qui
 non praesens tantum, sed etiam cogitatus emendat! O

1 boni Q cum uell. codd.: lenti pro boni conl. Haase, in-
 moti Roszbach, boni tranquilliq. mauult Hense | incitati ex -ate Q
 || 2 prodeuntis (ex prudentis corr. Q¹) Q L P Par.b, prodeuntis 5
 || 4 que cumq; Q | attr- sic Q L P | conditio Q L P Par.b
 || 6 haerebunt Q || 7 scenici (c priorem inseruit Q²) Q p L P Par.b
 | quimitantur Q | aff- sic Q || 8 repres- Q || 10 summ- sic
 Q L P || 13 iniussa (ante discedunt), in supra scr. Q¹ || 15 epistolae
 Q pr., sed e posterior punct. | ante accipe supra scr. & Q¹ | equi-
 dem Q p L Par.b, equidem P: et quidem Erasmus. Videtur re-
 tineri posse equidem, quae particula iam apud Sallustium, prisco-
 rum scriptorum more, etiam cum persona non prima coniungitur
 || 16 affigere sic Q L || 18 s. Spectant ante (ant exp.) — tamquam
 illo in marg. Q¹ || 20 prec- Q | ped- Q || 22 habeam Q pr., sed t
 supra m exp. scr. m. ead. | quem ex quam corr. Q² || 24 praesens Q

felicem, qui sic aliquem uereri potest, ut ad memoriam quoque eius se componat atque ordinet! Qui sic aliquem uereri potest, cito erit uerendus. Elige itaque Catonem : 10 si hic tibi uidetur nimis rigidus, elige remissioris animi uirum Laelium. Elige eum, cuius tibi placuit et uita et oratio et ipse animum ante se ferens uultus : illum semper tibi ostende uel custodem uel exemplum. Opus est, inquam, aliquo, ad quem mores nostri se ipsi exigant : nisi ad regulam praua non corriges. VALE.

10 SENECA LYCILIO SVO SALVTEM.

Quocumque me uerti, argumenta senectutis meae uideo. Veneram in suburbanum meum et querebar de impensis aedificii dilabentis. Ait uilicus mihi non esse neglegentiae suae uitium, omnia se facere, sed uillam esse ueterem. 15 Haec uilla inter manus meas creuit : quid mihi futurum est, si tam putria sunt aetatis meae saxa? Iratus illi proximam occasionem stomachandi arripio. « Apparet, inquam, has platanos neglegi : nullas habent frondes. Quam nodosi sunt et retorridi rami, quam tristes et 20 squalidi trunci ! Hoc non accideret, si quis has circumfoderet, si inrigaret. » Iurat per genium meum se omnia facere, in nulla re cessare curam suam, sed illas uetulas

2 comp- sic Q L || 6 oratione Q pr., sed ne punct. | antefurens Q pr. cum L, corr. ferens Q² | semper compend. super add. ante tibi Q¹, semper tibi L P Par. b M, tibi semper vulgo

11 uerti Q pr., uerto Q² || 12 quaerebar Q || 13 dilabentis Q et fort. L pr., vulgo dilabentis rectius || 14 esse ueterē Q pr., super addito transpositionis signo, ueterem esse vulgo : praefero lectionem primam nostri codicis, qua et chiasmus efficitur et uisitur trimeter dactylicus catal. sed uillam ueterem esse. Clausularum quidem et interioris numeri legem apud Senecam nondum satis investigatam esse animaduertit Rosbach, Berl. phil. Wochenschr. 1914, p. 493 || 16 iam putria Muretus, Lebègue | saxam, m punct. Q || 18 in quā ex inquam corr. Q¹ || 19 nodosesunt ex nodossunt corr. ead. m. Q | retrorridi Q || 22 facere ex facer& corr. ead. m. Q

esse. Quod intra nos sit, ego illas posueram, ego illarum
 3 primum uideram folium. Conuersus ad ianuam «quis est
 iste? inquam, iste decrepitus et merito ad ostium admotus?
 foras enim spectat. Vnde istunc nactus es? quid te
 delectauit alienum mortuum tollere?» At ille «non co-
 5 gnoscis me? inquit: «ego sum Felicio, cui solebas sigillaria
 afferre: ego sum Philositi uilici filius, deliciolum tuum.»
 «Perfecte, inquam, iste delirat: pupulus etiam delicum
 meum factus est? Prorsus potest fieri: dentes illi cum
 maxime cadunt.» ||

fol. 10^v 4 Debeo hoc suburbano meo, quod mihi senectus mea,
 quocumque aduerteram, apparuit. Complectamur illam et
 amemus: plena est uoluptatis, si illa scias uti. Gratissima
 sunt poma, cum fugiunt; pueritiae maximus in exitu decor
 est; dedito uino potio extrema delectat, illa quae mergit,
 5 quae ebrietati summam manum imponit. Quod in se
 iucundissimum omnis uoluptas habet, in finem sui differt.
 Iucundissima est aetas deuexa iam, non tamen praeceps, et
 illam quoque in extrema tegula stantem iudico habere suas
 uoluptates: aut hoc ipsum succedit in locum uoluptatum,
 20 nullis egere. Quam dulce est cupiditates fatigasse ac reli-
 6 quisse! «Molestum est, inquis, mortem ante oculos habere.»
 Primum ista tam seni ante oculos debet esse quam iuueni:

1 scit Q || 2 s. est iste inquam iste decrepitus Q L, etiam
 Hense²: est inquam iste d. p P Par.b || 3 ostium, h punct. Q
 || 4 foras ex faras corr. ead. m. Q | his (h punct.) tunc nactus
 es Q || 6 singillaria Q L¹, n punct. Q || 7 aff- sic Q | uilici Q
 p L Par.b, uilici Haase et Hense ex P: cf. paulo ante uilicus
 || 8 delirat ex delerat Q P, delirat L sed i in ras., delerat
 p Par.b | populus Q L P Par.b || 9 meum ex mecum ra-
 dendo Q || 12 auerteram Q L P Par.b || 13 plena (om. est) Q
 L¹ P¹ Par.b: fort. plenam || 15 Illaq; emergit ex Illaquaemergit,
 ut videtur, Q¹: illa quae m. p P Par.b, illaque m. L. pr. || 16 imp-
 sic Q || 17 iocundissimum Q L et sic mox iocundissima | ho-
 mi/nis Q L, hominis P Par.b, omnis Haase, Hense cum aliquot
 codd. rectius || 18 deuexa ex diu- Q¹ L² | prec- Q || 19 tegula Q
 p L¹ g P Par.b M Hense², commendat Lebègue, regula vulgo ead.
 || 21 aegere Q | cupiditates ex cupiditatis corr. Q¹: cupiditatis L¹

non enim citamur ex censu. Deinde nemo tam senex est, ut improbe unum diem speret. Vnus autem dies gradus uitae est: tota aetas partibus constat et orbis habet circumductos maiores minoribus. Est aliquis, qui omnes
 5 complectatur et cingat; hic pertinet a natali ad diem extremum. Est alter, qui annos adulescentiae excludit: est qui totam pueritiam ambitu suo adstringit: est deinde per se annus in se omnia continens tempora, quorum multiplicatione uita componitur. Mensis artiore praecingitur
 10 circulo: angustissimum habet dies gyrum, sed et hic ab initio ad exitum uenit, ab ortu ad occasum. Ideo Heraclitus, cui cognomen fecit orationis obscuritas, «unus, inquit, dies par omni est.» Hoc alius aliter exceptit. Dixit enim *alius* parem esse horis, nec mentitur: nam si dies
 15 est tempus XX et IIIIor horarum, necesse est omnes inter se dies pares esse, quia nox habet, quod dies perdidit. Alius ait parem esse unum diem omnibus similitudine: nihil enim habet longissimi temporis spatium, quod non et in uno die inuenias, lucem et noctem, et in alternas
 20 mundi uices plura facit ista nox alias contractior, alias

I citatur *Q pr.*, sed in *supra t posteriorem ead. m.* | excessum *Q*, excessum sed excus renovatum vel correctum manu *tertia L*, ex censu *p recte* || 2 impr- sic *Q Par.b* | gra/dius sed i punct. *Q* || 3 uitae est ex uitae est *ead. m. Q* || 4 omnes *Q*, omnes *L*, omnis *Fickert, Haase, Hense cum aliquot codd.* || 6 adulescentiae *Q Par.b* | excludit *Q cum rell. codd.*: cludit *C. Brakman, Hense*²: includit *Schweighaeuser, P. Thomas. Retinendum mihi videtur* excludit (*scil. a ceteris aetatis orbibus*) || 7 astringit *Q pr.*, sed d super as *add. ead. m.* || 9 comp- sic *Q Par.b* | prec- *Q* || 11 ad ex ab *ead. m. ante occasu Q* || 12 obscuritas ex obscuritas *corr. Q* | unus dies, inquit *Haase* || 12 exceptit *Q cum rell. codd.*, ex seclusit *Hense*³, sed in 'Add. et corrig.' adnotat 'vereor ne frustra mutaverim quod libri offerunt exceptit' et recte conjert ep. 82,2. Ceterum hunc excipiendi verbi usum etiam apud *Livium, Tacitum, Suetonium etc. inuenias* || 14 alius *suppl. G. Gemoll* | par est esse *Q*. || 15 *XX & IIII or Q*, uiginti et IIII or *L* || 17 similitudinem *Q pr. cum L*¹, sed in *extremam transfixit m. rec.* || 18 eni super *add. Q*¹ || 20 inter non et alias (*sic Q cum rell. codd.*) *Gronovius supplevit*

8 productior. Itaque sic ordinandus est dies omnis, tamquam
 cogat agmen et consummet atque expleat uitam. Pacu-
 uius, qui Syriam usu suam fecit, cum uino et illis
 funebribus epulis sibi parentauerat, sic in cubiculum fere-
 fol. 11^r batur a cena, ut inter plausus || exoletorum hoc ad 5
 symphoniam caneretur: βεβλωται, βεβλωται. Nullo non se
 9 die extulit. Hoc, quod ille ex mala conscientia faciebat,
 nos ex bona faciamus et in somnum ituri laeti hilaresque
 dicamus: « uixi et quem dederat cursum fortuna, peregi ». Crastinum si adiecerit deus, laeti recipiamus. Ille beatis- 10
 simus est et securus sui possessor, qui crastinum sine
 sollicitudine exspectat. Quisquis dixit « uixi », cotidie ad
 lucrum surgit.

10 Sed iam debeo epistulam includere. « Sic, inquis, sine
 ullo ad me peculio ueniet? » Noli timere: aliquid secum 15
 fert. Quare aliquid dixi? multum. Quid enim hac uoce
 praeclarius, quam *illi* trado ad te perferendam? « Malum
 est in necessitate uiuere: sed in necessitate uiuere neces-
 sitas nulla est. » Quidni nulla sit? patent undique ad
 libertatem uiae multae breues, faciles. Agamus deo gratias, 20

alia (*scil.* non aliud quam lucem et noctem), *at vix subauditur enuntiati subiectum* dies, *ad quod referantur uerba* alias contractior alias productior. *Maiorem lacunam suspicatus Buecheler coni.* non alia, licet dies sit (*vel cum nox sit*) alias contractior alias productior: *brevius Hense in alt. m. uices paria facit ista nox alias contractior al. pr., cui ex parte assentior, cum retinendum mihi videatur* plura; *nam plura ista idem ualet atque plura istorum (scil. lucis et noctis) genera, quod ad spatium non ad naturam eorum attinet* || 2 consummet Q, *sed prior in punct. perperam* | Pacubius Q p L P || 3 usura suam con. R. *Volkmann* || 4 parentauerit Q L P¹ Par.b, parentauerat g P² rectius || 5 caena Q || 6 bebiote bebiote Q L || 12 exsp- sic Q | dixi Q pr., *sed t super add.* Q² || 14 epistolam Q L P Par.b || 16 dixit, t punct. Q || 17 precl- Q | illi om. Q | Malum ex Multum corr. ead. m. Q, multum p || 19 sint Q L¹

quod nemo in uita teneri potest: calcare ipsas necessitates licet. «Epicurus, inquis, dixit: quid tibi cum alieno?» Quod ¹¹ uerum est, meum est: perseuerabo Epicurum tibi ingerere, ut isti, qui in uerba iurant, nec quid dicatur aestimant, ⁵ sed a quo, sciant, quae optima sunt, esse communia. VALE.

EXPLICIT LIBER PRIMVS

1 teneri *ex tenere corr. ead. m. Q* || 2 inquit *Q L*, inquis *p Par.b rectius* || 3 mecum *Q p L P Par.b*, ingerere *supra scr. L^s rectius* || 4 isti *ex ista corr. ead. m. Q* | iurarant *Q p L¹*, iurant *P Par.b rectius* | ne *Q p L P Par.b* | aestimant *Q pr. recte, mutauit perperam in aestiment ead. m., ut uidetur* || 5 quaeq; *Q*, quaeq; *L*, quae *ε edd.* 7 EXPLICIT LIBER PRIMVS INCIPIT LIBER II *Q L (SECVDVS, litt. rubr. L), om. p P Par.b¹*

INCIPIT LIBER II

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

Multum tibi esse animi scio: nam etiam antequam 1 Ep. XIII.
 instrueres te praeceptis salutaribus et dura uincensibus,
 5 satis aduersus fortunam placebas tibi, et multo magis, post-
 quam cum illa manum conseruisti uiresque expertus es
 tuas, quae numquam certam dare fiduciam sui possunt,
 nisi cum multae difficultates hinc et illinc apparuerunt,
 aliquando uero et propius accesserunt. Sic uerus ille
 10 animus et in alienum non uenturus arbitrium probatur:
 haec eius obrussa est. Non potest athleta magnos spiritus 2
 ad certamen adferre, qui numquam sugillatus est: ille,
 qui sanguinem suum uidit, cuius dentes crepuere sub
 pugno, ille, qui subplantatus aduersarium toto tulit
 15 corpore nec proiecit animum proiectus, qui quotiens
 cecidit, contumacior resurrexit, cum magna spe descendit
 ad pugnam. Ergo, ut similitudinem istam prosequar, 3
 saepe iam fortuna supra te fuit, nec tamen tradidisti te,
 sed subsiluisti et acrior constitisti: multum enim adicit
 20 sibi uirtus || lacessita. Tamen si tibi uidetur, accipe a me fol. iiv
 auxilia, quibus munire te possis. Plura sunt, Lucili, quae 4
 nos terrent, quam quae premunt, et saepius opinione

3 etiam Q vulg.: et iam proponit Hense dubitanter || 4 prec- Q
 || 8 apparuerunt Q et, ut uidetur, L¹, apparuerint sed i in ras. L²
 || 11 obrusa Q, obrussa p P Par. b || 12 sugillatus Q L, sugg-
 vulgo || 15 proiecit ex proicit corr. Q² | quoties, lineolam super
 add. Q², quoties L¹ || 16 contumacior Q || 18 sepe Q | superate Q
 pr., mutauit in superata m. rec. peius || 21 que Q || 22 sepius Q

quam re laboremus. Non loquor tecum Stoica lingua, sed hac submissiore. Nos enim dicimus omnia ista, quae gemitus mugitusque exprimunt, leuia esse et contemnenda: omittamus haec magna uerba, sed, dii boni, uera. Illud tibi praecipio, ne sis miser ante tempus, cum illa, quae uelut imminentia expausti, fortasse nunquam uentura sint, certe non uenerint. Quaedam ergo nos magis torquent quam debent; quaedam ante torquent quam debent; quaedam torquent, cum omnino non debeant. Aut augemus dolorem aut fingimus aut praecipimus. Primum illud, quia res in controuersia est et litem contestatam habemus, in praesentia differatur. Quod ego leue dixerō, tu grauissimum esse contendes: scio alios inter flagella ridere, alios gemere sub colapho. Postea uidebimus, utrum ista suis uiribus ualeant an inbecillitate nostra.

6 Illud praesta mihi, ut, quotiens circumsteterint, qui tibi te miserum esse persuadeant, non quid audias, sed quid sentias, cogites et cum patientia tua deliberes ac te ipse interroges, qui tua optime nosti: quid est, quare isti me complorent? quid est, quod trepident, quod contagium quoque mei timeant, quasi transilire calamitas possit? Est aliquid istic mali, an res ista magis infamis est quam mala? Ipse te interroga: numquid sine causa crucior et maereo et quod non est malum, facio? «Quomodo, inquis, intellegam, uana sint an uera, quibus angor?»

2 hac corr. ex haec radendo Q || 4 dei Q L¹ | boni ex bona corr. ead. m. Q. || 5-7 uerba Illud tibi — non uenerint secludit Haase, relegari ad finem tmematis septimi uult Schultess | 5 prec- Q | nescis Q || 6 inm- sic Q p || 9 quā debent quēdā torquent in margine Q¹ || 10 s. ꝑcipimus Q: aut praecipimus aut fingimus mauult G. Hess || 12 inpresentia Q || 17 presta Q | quotiēs, lineolam super add. Q², quoties L¹ || 18 nonquid ex nunquid corr. Q² || 19 pac- Q || 20 quia Q sed a punct. || 21 isti ex iste corr. Q¹ | compl- sic Q¹ || 22 quoq; Q ꝑr, quodque m. rec. perperam || 24 mala, ma in ras. Q | nunquid Q || 25 mereo Q P Par.b || 26 intellegam Q L Par.b

Accipe huius rei regulam: aut praesentibus torquemur aut futuris aut utrisque. De praesentibus facile iudicium est: si corpus tuum liberum et sanum est, nec ullus ex iniuria dolor est. Videbimus quid futurum sit: hodie nihil negotii
 5 habet. «At enim futurum est.» Primum dispice, an certa 8
 argumenta sint uenturi mali: plerumque enim suspicio-
 nibus laboramus, et inludit nobis illa, quae conficere
 bellum solet, fama, multo autem magis singulos conficit.
 Ita est, mi Lucili: cito accedimus opinioni: non coar-
 10 guimus illa, quae nos in metum adducunt, nec excutimus,
 sed trepidamus et sic uertimus terga, quemadmodum
 illi, quos puluis motus fuga pecorum exiit castris, aut
 quos aliqua fabula sine auctore sparsa conterrui. || Nescio 9
 quomodo magis uana perturbant: uera enim modum fol. 12^r
 15 suum habent; quicquid ex incerto uenit, coniecturae et
 pauentis animi licentiae traditur. Nulli itaque tam perni-
 ciosi, tam inreuocabiles quam lymphatici metus sunt:
 ceteri enim sine ratione, hi sine mente sunt. Inquiramus 10
 itaque in rem diligenter. Verisimile est aliquid futurum
 20 mali: non statim uerum est. Quam multa non expectata
 uenerunt! quam multa exspectata nusquam conparuerunt!
 Etiam si futurum est, quid iuuat dolori suo occurrere?
 satis cito dolebis, cum uenerit: interim tibi meliora pro-
 mitte. Quid facies lucri? tempus. Multa interuenient, 11
 25 quibus uicinum periculum uel prope admotum aut subsi-

I presentibus Q, et sic in seq. versu de pres- || 3 liberum
 ē. sanum est Q, liberum est sanum est p L P Par.b: liberum et
 sanum est corr. Madvig; liberum est, sanum [est] mauult Rossbach
 | ex iniuria in ras. Q¹ || 4 dolor est, videbimus *interpungendum*
putat Madvig, ita ut apodosis a videbimus incipiat: dolor est. Vide-
bimus Q | negotii Q || 8 cōficit, c̄ supra scr. ead. m. Q || 10 Illaq; Q
 || 15 coniecturae Q || 17 lymphatici Q sed h supra vers., item L¹
 || 19 inre Q cum L¹ ubi in marg. † inrē || 20 s. non expectata uenerunt
 (runt *compend.*) quā multa *supplevit in marg. Q¹ || 21 exsp- sic Q*
 || 23 dolebit Q p L P Par.b, dolebis ε || 25 periculum ut Q L Par.b
 P¹, p. aut (sed a supra versum) p, et ex ut *radendo corr. P*, uel ex
 ed. Veneta n. 1492 fol. 4^v Hense et alii, quos sequor, cum praesertim

stat aut desinat aut in alienum caput transeat: incendium ad fugam patuit; quosdam molliter ruina deposuit; aliquando gladius ab ipsa ceruice reuocatus est; aliquis carnifici suo superstes fuit. Habet etiam mala fortuna leuitatem. Fortasse erit, fortasse non erit: interim non
 12 est. Meliora propone. Nonnumquam nullis apparentibus signis, quae mali aliquid praenuntient, animus sibi falsas imagines fingit: aut uerbum aliquod dubiae significationis detorquet in peius aut maiorem sibi offensam proponit alicuius quam est, et cogitat non quam iratus ille
 10 sit, sed quantum liceat irato. Nulla autem causa uitae est, nullus miseriarum modus, si timetur quantum potest: hic prudentia prosit, hic robore animi euidentem quoque metum respue: si minus, uitio uitium reppelle, spe metum tempera. Nihil tam certum est ex his, quae timentur,
 15 ut non certius sit et formidata subsidere et sperata decipere. Ergo spem ac metum examina, et quotiens incerta erunt omnia, tibi faue: crede quod maus. Si plures habebit sententias metus, nihilominus in hanc partem potius inclina et perturbare te desine, ac subinde hoc in
 20 animo uolue, maiorem partem mortalium, cum illi nec sit quicquam mali nec pro certo futurum sit, aestuare ac discurrere. Nemo enim resistit sibi, cum coepit impelli, nec timorem suum redigit ad uerum. Nemo dicit: «uanus auctor est, uanus haec aut finxit aut credidit.» Damus
 25

etiam alibi ut pro uel habeat Q: uicinum uel prope admotum malum aut coni. O. Rossbach || 4 mala ex mola corr. Q¹ || 6 apar- Q || 7 pre nun/tient Q p (-cient p) L Par.b || 12 timeretur Q L¹ Par.b, timeatur corr. ex timeretur p, timetur ex P (ubi tur in ras.) et s Fickert, Rossbach et dubitanter Hense cum edd. superioribus, quos sequor, cum indicativus commendetur vi particulae si causali (= si quidem) || 14 reppelle sic Q P || 15 tempera ex tempora corr. Q², tempora Par.b¹ | mentitur Q || 17 quotiēs, lineolam super add. Q², quoties L¹ || 18 maus ex maus corr. ead. m. Q || 19 habebis Q L P Par.b, habes corr. ex habis p: habet Madvig. Praefero habebit, quod legitur in antiquioribus quibusdam editionibus, ut Romana et Mureti || 21 post illi una littera erasa, c ut uidetur Q || 23 caepit Q | imp-sic Q Par.b || 24 s. uanus auctor est. uanus est aut (auctor est.

nos ferendos: expauescimus dubia pro certis: non
 seruamus modum rerum: statim in timorem uertit scru-
 pulus. Pudet me ibi sic tecum loqui et tam lenibus te 14
 remediis focilare. Alius dicat: « fortasse non ueniet. » Tu || fol. 12^v
 5 dic: « quid porro, si ueniet? uidebimus uter uincat: for-
 tasse pro me uenit, et mors ista uitam honestabit. » Cicuta
 magnum Socratem confecit. Catoni gladium adsertorem
 libertatis extorque: magnam partem detraxeris gloriae.
 Nimum diu te cohortor, cum tibi admonitione magis 15
 10 quam exhortatione opus sit. Non in diuersum te a natura
 tua ducimus: natus es ad ista, quae dicimus. Eo magis
 bonum tuum auge et exorna.

Sed iam finem epistulae faciam, si illi signum suum 16
 inpressero, id est aliquam magnificam uocem perferendam
 15 ad te mandauero. « Inter cetera mala hoc quoque habet
 stultitia: semper incipit uiuere. » Considera quid uox ista
 significet, Lucili uirorum optime, et intelleges, quam
 foeda sit hominum leuitas cotidie noua uitae fundamenta
 ponentium, nouas spes etiam in exitu inchoantium. Cir- 17
 20 cumspice tecum singulos: occurrent tibi senes, qui se
 cum maxime ad ambitionem, ad peregrinationes, ad nego-
 tiandum parent. Quid est autem turpius quam senex

uanus est aut *in ras.* Q) Q L M *Par.b*: uanus auctor est, uanus
 haec (haec *ex P*) aut *Hense*, cui assentior || 1 referendos Q p L' P
Par.b: referentibus nonnulli ε, rei (vel timori) ferendos *Haase*,
 aurae f. *Buecheler*, rumori f. (vel referenti f.) proponit *Hense*: suf-
 ficere uidetur ferendos quod coniecit *Haupt* (cf. ep. 9,2 referre pro
 ferre et adnot., quamvis huic verbo alia ibi vis subiecta sit). Fort.
 auri ferendos || 2 uenit Q p L', uertit *Hense*, praeeunte *Haasio*
 || 3 ibi Q cum prope omnibus codd.: tui *Haupt*, si uis *Madvig*,
 Lucili (vocat.) *Hense*, et *O. Rossbach*, sed ibi idem ualet atque in
 eiusmodi re | & iam Q L' || 4 focilare sic Q L P *Par.b* || 7 So-
 craten *mauult Hense* | confecit Q p L P, fecit ε: cfecit corruptum
 ex effecit suspicatur *Hense*, sed magnum Socratem confecit idem
 significat atque Socratem abripuit, magnum fecit || 10 exort-
 ficat *corr. ead. m.* Q || 13 epistolę Q, epistolae L || 17 significet *ex* signi-
 ficat *corr. ead. m.* Q || 20 occurrent Q sed re *in ras.* || 21 perecr- Q
 || 22 autem *compendiose supra scr. ead. m.* Q, om. p.

uiuere incipiens? Non adicerem auctorem huic uoci, nisi esset secretior nec inter uulgata Epicuri dicta, quae mihi et laudare et adoptare permisi. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

Ep. XIII. 1 **F**ateor insitam esse nobis corporis nostri carita- 5
tem; fateor nos huius gerere tutelam. Non nego indul-
gendum illi, seruiendum nego: multis enim seruiet, qui
corpori seruit, qui pro illo nimium timet, qui ad illud
2 omnia refert. Sic gerere nos debemus, non tamquam
propter corpus uiuere debeamus, sed tamquam non possi- 10
mus sine corpore: huius nos nimius amor timoribus
inquietat, sollicitudinibus onerat, contumeliis obicit.
Honestum ei uile est, cui corpus nimis carum est. Aga-
tur eius diligentissime cura, ita tamen, ut cum exiget
ratio, cum dignitas, cum fides, mittendum in ignes sit. 15
3 Nihilominus, quantum possumus, euitemus incommoda
quoque, non tantum pericula, et in tutum nos reduca-
mus excogitantes subinde, quibus possint timenda de-
pelli. Quorum tria, nisi fallor, genera sunt: timetur
inopia, timentur morbi, timentur quae per uim poten- 20
4 tioris eueniunt. Ex his omnibus nihil nos || magis concutit,
fol. 13^r quam quod ex aliena potentia impendet: magno enim
strepitu et tumultu uenit. Naturalia mala quae retuli,
inopia atque morbi, silentio subeunt nec oculis nec

6 huius *compend. super add. Q^s* || 8 illud *ex illum corr. ead. m. Q* || 15 mittendum in ignes sit *Q L, aliter alii codd. : mittendum et in ignes sit com. R. Muecke* || 16 euite/mus *Q, mus compend. corr. Q^s, sed etiam Q pr. videtur scripsisse mus* || 17 quaeq; *Q, quaeque p L P Par.b, quoque s* || 18 s. *post depelli una litt. rasi Q, item Par.b* | 20 timetur.... timetur, *lineola super add. posterius Q* || 22 imp- sic *Q* || 23 retuli sic *Q p L Par.b* || 24 inopie *Q P Par.b, inopiae L* | morbum *pr. Q L, morbi corr. Q^s*; inopiae a. morbi *Fickert alii, inopia a. morbus Haase, Hense. Praefero cum Schweighausero inopia a. morbi*

auribus quicquam terroris incutiunt: ingens alterius mali
 pompa est, ferrum circa se et ignes habet et catenas et
 turbam ferarum, quam in uiscera inmittat humana. Cogita 5
 hoc loco carcerem et cruces et eculeos et unicum et adac-
 5 tum per medium hominem, qui per os emergeret, stipitem
 et distracta in diuersum actis curribus membra, illam tun-
 nicam alimentis ignium et inlitam et textam, et quicquid
 aliud praeter haec commenta saeuitia est. Non est itaque 6
 mirum, si maximus huius rei timor est, cuius et uarietas
 10 magna et apparatus terribilis est. Nam quemadmodum
 plus agit tortor, quo plura instrumenta doloris exposuit
 — specie enim uincuntur qui patientia restitissent —: ita
 ex his, quae animos nostros subigunt et domant, plus
 proficiunt, quae habent quod ostendant. Illae pestes non
 15 minus graues sunt, famem dico et sitim et praecordiorum
 suppurationes et febrem uiscera ipsa torrentem. Sed
 latent, nihil habent quod intentent, quod praeferant: haec
 ut magna bella aspectu paratuque uicerunt. Demus itaque 7
 operam, abstinence offensis. Interdum populus est, quem
 20 timere debeamus; interdum si ea ciuitatis disciplina
 est, ut plurima per senatum transigantur, gratiosi in
 eo uiri; interdum singuli, quibus potestas populi et in
 populum data est. Hos omnes amicos habere operosum
 est, satis est inimicos non habere. Itaque sapiens num-
 25 quam potentium iras prouocabit, immo [nec] declinabit,

2 catenas Q || 4 aec- Q || 5 p supra addidit eadem m.
 ante os Q || 6s. tunicam Q || 7 et ante quicquid secludit Haase,
 om. nonnulli codd. Etiam in Q librarius coeperat scribere quicquid
 (om. et), ut testatur q eyasa ante & quicquid || 8 preter Q | comenta Q
 | seu- Q || 11 agit ex agat corr. Q³ || quod Q || 12 patiente Q
 pr., patien Q², patientiae aut rectius patientia edd. ex aliis codd.
 || 13 ex his Q L P Par.b : ex iis (vel is) Hense | 14 qui/habent Q P
 Par.b | Ille Q | pestes, priorem s supra scr. ead. m. Q || 15 & sitim Q
 cum rell. codd., om. Fichert et Haase | prec- Q || 16 supp- Q L Par.b
 || 17 pref- Q || 18 paratuq; Q L P Par.b : apparatuque Hense ex
 p ubi ap supra versum || 25 immo necdeclinabit (corr. ex declinauit
 ead. m.) Q cum p L¹ et P Par.b pr.: nec recte secludunt aut

8 non aliter quam in nauigando procellam. Cum peteres Sici-
 liam, traiecisti fretum. Temerarius gubernator contemp-
 sit austri minas — ille est enim, qui Siculum pelagus
 exasperet et in uertices cogat — ; non sinistrum petit
 litus, sed id, a quo propior Charybdis maria conuoluit. At 5
 ille cautior peritos locorum rogat, quis aestus sit, quae
 signa dent nubes; longe ab illa regione uerticibus in-
 fol. 13^v fami cursum tenet. Idem facit sapiens: || nocituram po-
 tentiam uitat, hoc primum cauens, ne uitare uideatur.
 Pars enim securitatis et in hoc est, non ex professo eam 10
 9 petere, quia, quae quis fugit, damnat. Circumspicien-
 dum ergo nobis est, quomodo a uulgo tuti esse possi-
 mus. Primum nihil idem concupiscamus: rixa est inter
 competitores. Deinde nihil habeamus, quod cum magno
 emolumento insidiantis eripi possit: quam minimum 15
 sit in corpore tuo spoliolum. Nemo ad humanum san-
 guinem propter ipsum uenit, aut admodum pauci.
 Plures computant quam oderunt: nudum latro trans-
 10 mittit; etiam in obsessa uia pauperi pax est. Tria deinde
 ex praecepto ueteri praestanda sunt ut uitentur: odium, 20
 inuidia, contemptus. Quomodo hoc fiat, sapientia sola
 monstrabit: difficile enim temperamentum est, uerendum-
 que, ne in contemptum nos inuidiae timor transferat, ne

omittunt edd., quia, ut adnotavit Fickert 'negatio ferri nequit propter sequentia': immo uero d. proponit Hense || 1 silicium Q || 4 petit Q cum rell. codd.: petiit scripsit Schweighaeuser, cuius sententiam sequens scribo petit || 5 sed, ita quo Q L M P Par.b, sed id quo uulgo: sed id, quod Madvig, sed id, a quo Hense et P. Thomas rectius | prior Q | charybdys (h supra scr. ead. m.) Q || 6 aestus Q || 8 faciat Q L, facit uulgo: faciat — vitet Castiglioni || 11 petere Q cum rell. codd.: fugere con. Muretus, non petere Haase, quem mire aberrasse ait Madvigius, op. cit., p. 465 adn. 1 || 14 comp- sic Q L || 18 comp- sic Q L || 20 prec- Q | prestanda ex prestande corr. Q || 21 hic Q pr., sed o supra i scr. ead. m. || 22 monstraui Q L | temperamentum ex tempor- corr. Q² || 23 contemtu nos Q, contemptum nos P | inuidia & timor Q, p pr. L P Par.b: corr. Muretus | transferat ex transeat corr. ead. m. Q

dum calcare nolumus, uideamur posse calcari: multis
timendi attulit causas timeri posse. Undique nos re-
ducamus: non minus contemni quam suspici nocet. Ad 11
philosophiam ergo confugiendum est: hae litterae, non dico
5 apud bonos, sed apud mediocriter malos infularum loco
sunt. Nam forensis eloquentia et quaecumque alia popu-
lum mouet, aduersarios habet: haec quieta et sui negotii
contemni non potest, cui ab omnibus artibus etiam apud
pessimos honor est. Numquam in tantum conualescet
10 nequitia, numquam sic contra uirtutes coniurabitur, ut
non philosophiae nomen uenerabile et sacrum maneat.
Ceterum philosophia ipsa tranquille modesteque tractanda
est. « Quid ergo?, inquis, uidetur tibi M. Cato modeste 12
philosophari, qui bellum ciuile sententia reprimit? qui
15 furentium principum armis medius interuenit? qui aliis
Pompeium offendentibus aliis Caesarem simul lacessit
duos? » Potest aliquis disputare an illo tempore capes- 13
senda fuerit sapienti res publica. Quid tibi uis, Marce
Cato? iam non agitur de libertate: olim pessumdata
20 est. Quaeritur, utrum Caesar an Pompeius possideat rem
publicam: quid tibi cum ista contentione? nullae partes
 tuae sunt: dominus eligitur. Quid tua, uter uincat? potest
melior uincere, non potest non peior esse, qui uicerit.
Ultimas partes attigi Catonis; sed ne priores quidem anni
25 fuerunt qui sapientem in illam rapinam rei publicae

1 calca/ri Q p L P Par.b, calcare ε | nolumus ex uolumus
corr. Q², nolumus L || 4 phyl- Q | littere Q || 6s. alia ars po-
pulum *maluit Buecheler* || 7 nego/cii Q || 11 phylosophye Q
|| 12 phyl- Q | tranquilla Q | modesteq; ex modestoq; corr. ead.
m. Q || 13 M in margine Q¹, in textu spatium vacuum: tibi met
cato p || 14 phyl- Q || 20s. rempublicā. (*lineolam super add. m. rec.*)
Quid Q, rem. quid (qui P¹) L P Par.b, rem. praequid p: rem
p. Hense² || 22 quid tu (*post tu addidit interrogationis notiam m.*
rec. Q) alter Q p L (*aliter sed i erasa L*): quid tua, uter Lipsius
|| 24 Ultimas, s *supra scr. ead. m. Q* | catonis ex cot- corr. ead.
m. Q | ne priores (*nepriores Q*) quidem Q L P Par.b M, nec
priores Haase et Hense¹ ex p, ubi c *supra vers.* || 25 p erasa ante
publicae (*ex publica corr. Q¹*) Q, rei p. L P Par.b Hense²

fol. 14^r admitterent. Quid aliud || quam uociferatus est Cato et
 misit irritas uoces, cum modo per populi leuatus manus
 et obrutus sputis exportantium extra forum traheretur,
 14 modo e senatu in carcerem duceretur? Sed postea uide-
 bimus, an sapienti opera *rei p.* danda sit: interim ad 5
 hos te Stoicos uoco, qui a re publica exclusi secesserunt ad
 colendam uitam et humano generi iura condenda sine ulla
 potentioris offensa. Non conturbabit sapiens publicos
 15 mores nec populum in se uitae nouitate conuertet. « Quid
 ergo? utique erit tutus, qui hoc propositum sequetur? » 10
 Promittere tibi hoc non magis possum quam in homine
 temperanti bonam ualitudinem, et tamen facit tempe-
 rantia bonam ualitudinem. Perit aliqua nauis in portu:
 sed quid tu accidere in medio mari credis? Quanto huic
 periculum paratius foret multa agenti molientique, cui 15
 ne otium quidem tutum est? Pereunt aliquando inno-
 centes: quis [ne] negat? nocentes tamen saepius. Ars ei
 16 constat, qui per ornamenta percussus est. Denique consi-
 lium rerum omnium sapiens, non exitum spectat. Initia in
 potestate nostra sunt: de euentu fortuna iudicat, cui 20
 de me sententiam non do. « At aliquid uexationis afferet,
 aliquid aduersi. » Non damnatur latro, cum occidit.

3 &portandus *Q* cum *p* *P* *Par.b.*, et portandis, u *supra* i *exp.*
L: exportandus *Pincianus*, portantium *S. Linde*, et portantis *P.*
Hauck; exportantium (vel eportantium) *ante*, *deinde* et expro-
 brationibus *coni.* *O. Rossbach*, cuius *priorem emendationem prae-*
fero | extra *ex* *extro* *corr.* *Q*¹ || 4 assenatu *Q*, a senatu *L P*, e
 senatu *p* *rectius*, esse natu *Par.b* || 5 ansapientiora (sapienti. ora *p*)
 opera per/denda (per *add. in spatio vacuo in fine versus Q*¹;
 -danda *p*¹) sint *Q* cum *p* *L*, an sapientiora opera perpendenda
 sunt *Par.b*: *corr. Madvig praeuente Pinciano* (an sapienti opera
iam O teste Rossbachio) | ad hoste (hostes *corr. m. rec. perperam*)
 stoicos *Q* cum *L P Par.b* (os *P*¹ *Par.b*; te, e *L*³ *ex corr.*) | 6 qui
 a re/publica *Q*, qui a re *p.* *Hense*² *ex L P Par.b* (quia *Par.b*)
 || 10 sequitur *Q L*¹ (*in marg. † sequetur L*¹) || 12 temperanti *Q pr.*
 (temperante *corr. m. rec. perperam*) *L*¹ *P Par.b* | facit tempe-
 rantia ad bonam ualitudinem *coni. A. I. Kronenberg* || 13 porto
ex porto *corr. ead. m. Q* || 15 fore (*scil. credis*) *coni. Buecheler*,
 erit *Hense* || 17 quisne *Q in exitu versus*, ne *plane ex dittographia*
cum prima syllaba insequentis negat || 21 aff- *sic Q* || 22 damnatur

Nunc ad cotidianam stipem manum porrigis. Aurea 17
 te stipe implebo, et quia facta est auri mentio, accipe
 quemadmodum usus fructusque eius tibi esse gratior
 possit. « Is maxime diuitiis fruitur, qui minime diuitiis
 5 indiget. » « Adde, inquis, auctorem. » Vt scias quam benigni
 simus, propositum est aliena laudare: Epicuri est aut
 Metrodori aut alicuius ex illa officina. Et quid interest 18
 quis dixerit? omnibus dixit. Qui eget diuitiis, timet
 pro illis; nemo autem sollicito bono fruitur: adicere
 10 illis aliquid studet. Dum de incremento cogitat, obli-
 tus est usus; rationes accipit, forum conterit, kalenda-
 rium uersat: fit ex domino procurator. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Mos antiquis fuit usque ad meam seruatus aetatem, 1 Ep. XV
 15 primis epistulae uerbis adicere: 'si uales bene est, ego
 ualeo.' Recte nos dicimus: « si philosopharis, bene est. »
 Valere enim hoc demum est; sine hoc aeger est ani-

*Q cum rell. codd.: damnat proposuit Gronovius: damnatur retinuit Fickert et, dum locum explicare conatur, ibi tamen sane argutam et obscuram breuitatem esse roncedit. Haase interpungit Non damnatur latro, cum occidit? et lacunam signal. Plura addidisse Senecam etiam Hense putat, fortasse non necessario, ut mihi uidetur: nam uerbis Non damnatur — occidit et sententia confirmatur Initia — iudicat et respondetur monenti At aliquid — aduersi, cum subaudiendo addi possit fortuna eum poena eximere potest || 4 minime, a'teram m scr. Q¹ supra litteram abrasam || 5 adde Q, etiam L¹ in marg., L² ex corr., et de L, ede p P Par.b. Lectio adde (scil. stipi, id est sententiae, auctoris nomen) negligenda non uidetur, quamquam magni est ponderis etiam lectio ede quam potiozem habent edd. | inquit Q L p¹ || 6 sumus Q p L P Par.b, simus ε | prop- ex prep- corr. Q¹ || 9 sollicitus Q M¹ et, ut uidetur, L¹, sollicito uulg, rectius || 11 s. kalendarium (i supra scr. Q¹) Q, -arum L¹
 13 SAL Q || 15 epistolae Q || 16 phyl- Q || 17 enim Q L P Par.b; autem p, Haase. Hense; praefero enim, quia hoc enuntiatu probatur untecedens Recte nos dicimus — bene est et confirmatur philosophia ueram ualitudinem contineri | aeger ex ueg- corr. Q*

mus : corpus quoque, etiam si magnas habet uires,
 2 non aliter quam furiosi || aut phrenetici ualidum est. Ergo
 fol. 14^v hanc praecipue ualitudinem cura, deinde et illam secun-
 dam, quae non magno tibi constabit, si uoueris bene
 ualere. Stulta est enim, mi Lucili, et minime conueniens 5
 litterato uiro occupatio exercendi lacertos et dilatandi
 ceruicem ac latera firmandi : cum tibi feliciter sagina
 cesserit et tori creuerint, nec uires umquam opimi
 bouis nec pondus aequabis. Adice nunc, quod maiore
 corporis sarcina animus eliditur et minus agilis est. 10
 Itaque quantum potes, circumscribe corpus tuum et animo
 3 locum laxa. Multa secuntur incommoda huic deditos
 curae : primum exercitationes, quarum labor spiritum
 exhaurit et inhabilem intentioni ac studiis acrioribus
 reddit ; deinde copia ciborum subtilitas impeditur. Ac- 15
 cedunt pessimae notae mancipia in magisterium recepta,
 homines inter oleum et uinum occupati, quibus ad uotum
 dies actus est, si bene desudauerunt, si in locum eius,
 quod effluxit, multum potionis altius in ieiunio iturae reges-
 4 serunt. Bibere et sudare uita cardiaci est. Sunt exercita- 20
 tiones et faciles et breues, quae corpus et sine mora
 lassent et tempori parcant, cuius praecipua ratio ha-
 benda est : cursus et cum aliquo pondere manus motae
 et saltus uel ille, qui corpus in altum leuat, uel ille,
 qui in longum mittit, uel ille, ut ita dicam, saliaris 25

2 frenetici (r supra addidit ead. m.) Q cum p L P Par.b
 || 3 prec- Q | secundam ex secundum corr. ead. m. Q || 6 lit-
 terato ex litterato corr. ead. m. Q || 15 imp- sic Q P || 16 pes-
 sime Q || 19 quod effluxit Q, quo defluxit L, quod effluxit P |
 in ieiunio Q L¹ : in seclusit Hense Madvigium securus, at in ieiunio
 apte conuenit ei significationi quam Madvigius desiderat 'quod
 ieiuni sunt', op. cit., p. 465 : ieiuno Fichert, Haase, Rossbach ex s ;
 in uenas ieiunorum proponit Hense. Fort. in ieiunios | iturę Q
 || 20 s. exercitationes, ta supra ser. Q¹ || 22 prec- Q | 25 salutaris
 Q p L Par.b, saltaris ex salut- radendo fecit P : saliaris corr.
 Erasmus

aut, ut contumeliosius dicam, fullonius: quouis libet ex his
 elige usum rudem, facilem. Quicquid facies, cito redi a cor- 5
 pore ad animum; illum noctibus ac diebus exerce: labore
 modico alitur ille. Hanc exercitationem non frigus,
 5 non aestus impedit, ne senectus quidem: id bonum
 cura, quod uetustate fit melius. Neque ego te iubeo 6
 semper imminere libro aut pugillaribus: dandum est ali-
 quod interuallum animo, ita tamen ut non resoluatur,
 sed remittatur. Gestatio et corpus concutit et studio
 10 non officit: possis legere, possis dictare, possis loqui,
 possis audire, quorum nihil ne ambulatio quidem uetat
 fieri. Nec tu intentionem uocis contempseris, quam ueto 7
 te per gradus et certos modos extollere, deinde deprimere.
 Quid si uelis deinde quemadmodum ambules dis-
 15 scere? Admitte istos, quos noua artificia docuit fames:
 erit qui gradus tuos temperet et buccas edentis obseruet fol. 15^r
 et in tantum procedat, in quantum audaciam eius patientia
 et credulitate produxeris. Quid ergo? a clamore protinus
 et a summa contentione uox tua incipiet? usque eo
 20 naturale est paulatim incitari, ut litigantes quoque a
 sermone incipiant, ad uociferationem transeant: nemo
 statim Quiritium fidem implorat. Ergo utcumque tibi 8
 impetus animi suaserit, modo uehementius fac [uicinis

1 fullonius Q L¹ P Par.b | quos libet Q p L¹, quod libet P Par.b:
 quouis libet Hense ex coniectura Buecheleri || 2 usum rude/facile
 Q L (rudē facilē L³) P (m erasa ex usum) Par.b, usum rudem
 facilem Hense ex p: rudi facilem con. G. Gemoll; quod libet ex
 his elige. usu redde facile Haase, quod libet ex his elige usus
 ex facili Madvig. Fortasse quas libet ex his (scil. exercitationibus)
 elige ad usum rudi faciles || 5 imp-Q L P || 7 inm-corr. ex imm-Q
 || 9 Gestatio, tio ex corr. Q || 14-18 verba Quid si uelis — pro-
 duxeris transposuit Haase post sed ut exerceat, sed recte aduersatur
 Madvig || 17 ut tantum Q, et in t. vell. codd.: fort. particulae ut
 consecutiva vis subest | patientiae crudelitate Q L¹ (pati- L¹),
 patientiae (pac- Par.b) credulitate p P Par.b: corr. Lipsius || 18 ad
 sed d erasa Q | protinus ex potius corr. ead. m. Q || 22 impli-
 sic Q L P || 23 uicinis 'adscripterit, qui conviciium perperam accepit
 de litigantibus: nec de uitiis agitur (uiciis s)' adnotat Hense.

conuicium] modo lentius, prout uox quoque te hortabitur, in id latus. Modesta, cum receperis illam reuocarisque descendat, non decidat; media oris tui abeat nec indocto et rustico more desaeuiat. Non enim id agimus, ut exerceatur uox, sed ut exerceat.

- 9 Detraxi tibi non pusillum negotii: una mercedula et manupretium ad haec beneficia accedet. Ecce insigne praeceptum: «stulta uita ingrata est, trepida, tota in futurum fertur.» «Quis hoc, inquis, dicit?» idem qui supra. Quam tu nunc uitam dici existimas stultam? Babae et Isionis? Non ita est: nostra dicitur, quos caeca cupiditas in nocitura, certe numquam satiatura praecipitat, quibus si quid satis esse posset, fuisset, qui non cogitamus, quam iucundum sit nihil poscere, quam magnificum sit plenum esse nec ex re fortuita pendere. Subinde itaque, Lucili, quam multa sis consecutus recordare: cum

Sed conuicium quoque expungendum puto: nam uerbis uicinis conuicium lectoris cuiusdam prave interpretantis adnotatio contineri uidetur || 1 uox tequoq; Q cum p (te supra uersum) L P, uox quoque te Par.b, vulgo || 2 in id latus Q p (ex corr. p) L, recte accepit Hense praecunte Buachelero: et latus Par.b, vulgo: hortabitur. In elatis con. Madvig. Fort. in id latus coniungendum est cum hortabitur et locutio ex gladiatorio sermone sumpta est | recipies Q cum plerisque codd.: praefero receperis ex p teste Fickerto | reuocaris quae Q, reuocabisque s || 3 Mediatoris/sui habeat Q L' P, mediatorisui habeat p, moderatoris sui temperamentum habeat Par.b, vulgo: media oris uia abeat Hense ex coniecturis Madvigii et Buachelero, mediam oris uim habeat G Hess. Malo scribere media (subaudi via ut saepe apud Senecam) oris tui abeat | et (& Q) hoc Q p L' P, nec Par.b, vulgo || 4 deseuiat Q. || 6 Detraxit Q p L P Par.b, detraxi g complures edd. || 7 unum graecum Q cum aliquot codd., retinuit Hense, ante quem praetulerant munus gratum vel munus graecum edd.: unum pretium Madvig (qui probat Detraxit), manupretium O. Rossbach, cui nimia arte sic explanare unum graecum conatus esse Hense uidetur 'quia supra graeca artificia et negotia detraxit' || 8 prec- Q | est trepida Q L' P Par.b, est et trepida Haase et Hense ex p || 9 idem Q ex prava compendii e interpretatione || 10 stultam ex stultum ead. m. Q | babae et (& Q) isionis sic Q L Par.b || 12 prec- Q || 14 ioc- Q Par.b || 15 fortuita Q pr. L, fortuito corr. Q², fortuna vulgo: propono ex re fortuita

aspexeris, quot te antecedant, cogita, quot sequantur. Si uis gratus esse aduersus deos et aduersus uitam tuam, cogita, quam multos antecesseris. Quid tibi cum ceteris? Tu te ipse antecessisti. Finem constitue, quem
 5 transire ne uelis quidem, si possis: discedant aliquando ista insidiosa bona et sperantibus meliora quam adsecutis. Si quid in illis esset solidi, aliquando et implerent: nunc haurientium sitim concitant. Mittantur speciosi apparatus: et quod futuri temporis incerta sors uoluit,
 10 quare potius a fortuna impetrem, ut det, quam a me, ne petam? Quare autem petam? oblitus fragilitatis humane congeram? in quid laborem? Ecce hic dies ultimus est: ut non sit, prope ab ultimo est. VALE.

fol. 15v

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

15 **L**iquere hoc tibi, Lucili, scio, neminem posse beate 1 Ep. XVI.
 uiuere, ne tolerabiliter quidem sine sapientiae studio et beatam uitam perfecta sapientia effici, ceterum tolerabilem etiam inchoata. Sed hoc, quod liquet, firmandum et altius cotidiana meditatione figendum est: plus operis
 20 est in eo, ut proposita custodias quam ut honesta proponas. Perseuerandum est et adsiduo studio robur ad-

1 quot (*ex quod corr. ead. m. Q*) te *Q L¹ Par.b.*, quod (*que sed e in ras P¹*) te *P* | 4 te ipse *Q* cum plerisque *codd.*, sed in *marg.* tu *add. ead. m.*, unde tu te ipse quod hyperbaton ad enuntiati significantiam haud parum confert || 5 ne possis quidem si uelis *Q* cum *p L¹ P Par.b.*: *trahit Hense, praecedente Gerizio* || 6 s. adsecutis *Q*, adsecutis *p* ut uidetur, *Par.b.*, adsecutis (*ass ex corr. L¹*) *L P* || 7 impl- sic *Q L P* || 8 aurientium *Q p¹ P* | imitantur *Q L P Par.b.*, immit- *p*: *corr. Madvig* || 9 quid *Q p L P Par.b.*, quod *M¹*: *fort. quicquid* || 10 imp- sic *Q L* || 11 s. humane *Q* || 12 inquit *Q p L* (*corr. ex inquit p*), in quid *Par.b.*, inquit *P*: congeram in quod laborem? *Fichert, Koeh, Hess*: congeram? in quid laborem? *Hense* || Ecce, ce *supra ser. Q¹*.
 15 beatae *Q* || 18 inchoata *Q pr.*, inchoata *Q¹*

dendum, donec bona mens sit quod bona uoluntas est. Itaque tibi *opus* apud me *non est* pluribus uerbis ut
 2 adfirmantis nec tam longis : intellego multum te profecisse.
 Quae scribis, unde ueniant, scio : non sunt ficta nec colorata. Dicam tamen quid sentiam : iam de te spem 5
 habeo, nondum fiduciam. Tu quoque idem facias uolo : non est, quod tibi cito et facile credas. Excute te et uarie scrutare et obserua : illud ante omnia uide,
 3 utrum in philosophia an *in ipsa uita* profeceris. Non est philosophia populare artificium nec ostentationi paratum : 10
 non in uerbis, sed in rebus est. Nec in hoc adhibetur, ut cum aliqua oblectatione consumatur dies, ut dematur otio nausia : animum format et fabricat, uitam disponit, actiones regit, agenda et omittenda demonstrat, sedet ad gubernaculum et per ancipitia fluctuantium dirigit 15
 cursum. Sine hac nemo intrepide potest uiuere, nemo secure : innumerabilia accidunt singulis horis, quae consilium exigant, quod ab hac petendum est. Dicit aliquis : « quid mihi prodest philosophia, si fatum est ? quid prodest, si deus rector est ? quid prodest, si casus imperat ? 20
 Nam et mutari certa non possunt et nihil praeparari

2s. aut adfirmatis nec tã/multum longis Q cum L, aut adfirmatis nec tam longis p P Par.b M. Multorum acumen exercuerunt haec verba plane corrupta: haud adfirmandum nec tam longis con. Schweighaeuser et Fickert: ut adfirmantis nec tam longis Haase qui inserit non opus est post Itaque: (iam Erasmus suppleverat opus non est post uerbis), aut affirmatione iam nil opus Madvig et Hense (adf- Hense): aut adfirmatis tam longis nil opus P. Hauck: hanc (scil. bonam voluntatem) adfirmantis nego iam opus esse Roszbach: aut affirmatione tam longa non opus est S. Linde. Equidem accedo ad Haasii emendationem, sed excidisse opus ante apud et non est (ñ ē) post me puto. Videtur autem multum quod Q exhibet ante longis, iteratum esse ex inseqq. i. multum te profecisse || 3 intellego Q L Par.b | profecisse ex profic- Q^s, proficisse L¹ p corr. || 5 sententiam quod (qd Q) iam Q p L P Par.b, quid sentiam iam ε || 8 uariae Q || 9 phyl- Q | an ipsa, om. in Q L¹ | profeceris ex profic- Q L || 10 phylosophya Q || 14 omittenda Q L || 15 dirigit Q p L Par.b, derigit Hense || 17 securę Q || 19 phyl- Q || 21 prep- Q

potest aduersus incerta, sed aut consilium meum deus occupauit decreuitque quid facerem, aut consilio meo nihil fortuna permittit. » Quicquid est ex his, Lucili, uel 5
 si omnia haec sunt, philosophandum est: siue nos in-
 5 exorabili lege fata constringunt, siue arbiter deus
 uniuersi cuncta disposuit, siue casus res humanas sine
 ordine impellit et iactat, philosophia nos tueri debet.
 Haec adhortabitur, ut deo libenter pareamus, ut fortuna-
 nae contumaciter: haec docebit, ut deum sequaris, feras
 10 casum. Sed non est nunc in hanc disputationem trans- 6
 eundum, || quid sit iuris nostri, si prouidentia in imperio fol. 16r
 est, aut si factorum series inligatos trahit, aut si repentina
 ac subita dominantur: illo nunc reuertor, ut te mo-
 neam et exhorter, ne patiaris impetum animi tui delabi
 15 et refrigescere. Contine illum et constitue, ut habitus
 animi fiat, quod est impetus.

Iam ab initio, si te bene noui, circumspecies, quid 7
 haec epistula munusculi attulerit: excute illam, et in-
 uenies. Non est quod mireris animum meum: adhuc
 20 de alieno liberalis sum. Quare autem alienum dixi?
 quicquid bene dictum est ab ullo, meum est. Istuc
 quoque ab Epicuro dictum est: « si ad naturam uiues,
 numquam eris pauper: si ad opiniones, numquam eris
 diues. » Exiguum natura desiderat, opinio immensum. 8
 25 Congeratur in te quicquid multi locupletes possederant;
 ultra priuatum pecuniae modum fortuna te prouehat,

1 s. deus occupauit Q L g P Par.b M: 'fortasse recte' adnotat Hense, qui cum Haasio in textu scribere maluit occupauit deus ex p ut uidetur || 4 phyl-Q | 5 facta Q pr., sed c prope abr. || 6 siue Q ante ordine || 7 imp- sic Q L | philosophya Q | debet Q vulg.: debemus Hess et Mueller ex p corr. || 8 s. fortunę Q || 14 imp- sic Q L Par.b || 16 imp- sic Q L P || 18 epta Q, epistola L P || 21 Sicut Q p L P Par.b: istuc Buecheleer, istuc Hense², sic illud P. Hauck, sicut illud (illud) O. Rossbach || 22 quoque (quoq; Q) Q p L¹ P Par.b, quod post quoq. supra scr. L²: quod, om. quoque, Haase || 24 opinio immensum ex opinionii immensum Q² || 25 possederant ex possid- corr. Q²

auro tegat, purpura uestiat, eo deliciarum opumque perducatur, ut terram marmoribus abscondas: non tantum habere tibi liceat, sed calcare diuitias. Accedant statuæ et picturæ et quicquid ars ulla luxuriæ elaborauit: maiora cupere ab his disces. Naturalia desideria 5 finita sunt; ex falsa opinione nascentia ubi desinant, non habent: nullus enim terminus falso est. Via eunti aliquid extremum est: error inmensus est. Retrahe ergo te a uanis, et cum uoles scire, quod petes, utrum naturalem habeat an caecam cupiditatem, con- 10 sidera, num possit alicubi consistere: si longe progresso semper aliquid longius restat, scito id naturale non esse. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XVII. 1

Proice omnia ista, si sapis, immo ut sapias; ad 15 bonam mentem magno cursu ac totis uiribus tende: si quid est, quo teneris, aut expedi aut incide. « Moratur, inquis, me res familiaris: sic illam disponere uolo, ut sufficere nihil agenti possit, ne aut paupertas 20 mihi oneri sit aut ego alicui. » Cum hoc dicis, non uideris uim ac potentiam eius, de quo cogitas, boni nosse: et summam quidem rei peruides, quantum philosophia prosit, partes autem nondum satis subtiliter dispicis, necdum scis, quantum ubique nos adiuuet, quemadmodum et in maximis, ut Ciceronis utar uerbo, 25 opituletur *et* in minima descendat. Mihi crede, aduoca illam in consilium: suadebit tibi, ne ad calculos

3 s. statuæ & picture Q || 5 disces, prior s supra scr. ead. m. Q || 7 Via Q cum L P Par. b, uia p, uiam Gruterus, Haase, Hense || 10 utrum Q L P Par. b recte

15 ad Q L, et ad edd. cum rell. codd. || 17 expediunt Q L, expedi aut p P Par. b || 18 inquis me res Q L P recte || 22 s. phyl-Q || 23 partes Q L P Par. b || 26 et in ε, in Q p L' P Par. b

sedeas. Nemp̄ hoc || quaeris et hoc ista dilatione uis³
consequi, ne tibi paupertas timenda sit: quid si ad-^{fol. 16^r}
petenda est? Multis ad philosophandum obstitere diui-
tia; paupertas expedita est, secunda est. Cum classicum
5 cecinit, scit non se peti; cum aqua conclamata est,
quomodo exeat, non quid efferat, quaeritat. Si nauigan-
dum est, non strepunt portus nec unius comitatu
inquieta sunt litora: non circumstat illam turba ser-
uorum, ad quos pascendos transmarinarum regionum
10 est optanda fertilitas. Facile est pascere paucos uentres 4
et bene institutos et nihil aliud desiderantes quam im-
pleri: paruo fames constat, magno fastidium. Paupertas
contenta est desiderii instantibus satis facere: quid est
ergo, quare hanc recuses contubernalem, cuius mores
15 sanus diues imitatur? Si uis uacare animo, aut pauper 5
sis oportet aut pauperi similis. Non potest studium
salutare fieri sine frugalitatis cura: frugalitas autem
paupertas uoluntaria est. Tolle itaque istas excusationes:
« nondum habeo, quantum satis est; si ad illam sum-
20 mam peruenero, tunc me totum philosophiae dabo. »
Atqui nihil prius quam hoc parandum est, quod tu
differs et post cetera paras; ab hoc incipiendum est.
« Parare, inquis, unde uiuam uolo. » Simul et parare te

2 nec, c abr. Q || 3 phyl- Q | obstitere ex obstin- corr. Q²:
obstitere sed t alt. in ras. L || 5 scit supra scr. Q¹ | aliqua (in
aliquo mutatum rec. m. Q) conclamata Q p L¹ P Par.b, ex aliquo
conclamato corr. p, aliqua conclamatio vulgo: aliquando concla-
matum consi. O. Roszbach, aqua conclamata corr. Geriz et Bue-
cheleer || 6 quaerit. Vt Q, quaerit ut p L¹, quaerit aut P Par.b O:
quaerit; huic Buecheleer, quaeritat Geriz, quem sequor, quaerit uel
G. Hess, quaerit; et Castiglioni, quaerit; illi malit Hense || 7 stre-
punt (r corrigendo facta Q) portus Q L P Par.b, strepitat portus
Hense ex p, ubi strepit at portus corr. in ras. || 8 illum Q alii
vett., illum s || 14 ergo, r supra scr. ead. m. Q | hunc Q || 16 similis
ex similes corr. ead. m. Q || 20 phylosophie Q || 22 differs Q cum
plerisque codd.; profers p commendat Chatelain rev. de phil. I p. 105
| post Q L P Par.b, prius (pro p¹) p || 23 & parare Q cum p L P
Par.b: et para et Madvig, et te parare Haase, et parare te
Roszbach

disce : si quid te uetat bene uiuere, bene mori non
 6 uetat. Non est quod nos paupertas a philosophia
 reuocet, nec egestas quidem. Toleranda est enim ad
 hoc properantibus uel fames: quam tolerauere quidam in
 obsidionibus, et quod aliud erat illius patientiae prae- 5
 mium quam in arbitrium non cadere uictoris? Quanto
 hic maius est quod promittitur: perpetua libertas,
 nullius nec hominis nec dei timor. Et quidem uel esu-
 7 rienti ad ista ueniendum est. Perpessi sunt exercitus
 inopiam omnium rerum, uixerunt herbarum radicibus 10
 et dictu foedis tulerunt famem. Haec omnia passi sunt
 pro regno, quo magis mireris, alieno: dubitabit aliquis
 ferre paupertatem, ut animum furoribus liberet? Non
 est ergo prius acquirendum: licet ad philosophiam etiam
 8 sine uiatico peruenire. Ita est? cum omnia habueris, 15
 tunc habere et sapientiam uoles? haec erit ultimum
 uitae instrumentum et, ut ita dicam, additamentum?
 10l. 17^r Tu uero, siue aliquid habes, iam philosophare || — unde
 enim scis, an iam nimis habeas? — siue nihil, hoc prius
 9 quaere quam quicquam. « At necessaria deerunt. » Pri- 20
 mum deesse non poterunt, quia natura minimum petit,
 naturae autem se sapiens accommodat. Sed si necessi-
 tates ultimae inciderunt, iamdudum exhibit e uita et

1 bene ex bone corr. Q¹ || 2 adphylosophiā (lineolam super add.
 m. rec.) Q, ad philosophiam Par.b || 3 nec egestas quidem QL
 (aeg- L), ne e. q. vulg. Audeo reponere nec in locum particulāe ne,
 quoniam nec — quidem ad significandum ac (uel et) ne — quidem
 interdum usurpatum esse ipsius Senecae aetate constat || 5 illius
 Q L edd. ante Hensium, illis Hense ex p Chatelainio accedens:
 at illius Senecae elocutioni magis consentaneum est | premium Q
 || 7 hoc Q p L P Par.b : hic Hense ex coniectura Madvigii | quod
 Q P L, quo P Par.b || 8 Etquid Q L¹ Par.b, haec quid P, hec
 quidem p : equidem Fickert, et quidem Haase et Hense, Ecquid
 uel es. ad i. ueniendum est? Madvig || 11 foedis Q pr.; corr.
 in foedius (us compend.) m. rec. : foedis L¹ P¹ Par.b, foedius p
 || 12 mireris ex miseris corr. Q¹ || 14 phyl- Q || 17 ut supra scr. Q¹
 || 20 An necessaria Q L¹ || 21 potuerunt Q L¹ || 22 accomodat Q
 || 23 ultima Q pr., ultimas (s supra scr.) m. rec. deterius | exi&
 Q p L, exhibet P¹ O, exhibet Par.b, exhibit M Fickert Rossbach

molestus sibi esse desinet. Si uero exiguum erit et angustum, quo possit uita produci, id boni consulet nec ultra necessaria sollicitus aut anxius uentri et scapulis suum reddet et occupationes diuitum concursationesque ad diuitias euntium securus laetusque ridebit ac dicet: « quid in longum ipse te differs? expectabisne fenoris quaestum aut ex merce compendium aut tabulas beati senis, cum fieri possis statim diues? Repraesentat opes sapientia, quas cuicumque fecit superuacuas, dedit. » Haec ad alios pertinent: tu locupletibus propior es. Saeculum muta, nimis habes: idem est autem omni saeculo, quod sat est.

Poteram hoc loco epistolam claudere, nisi te male instituissem. Reges Parthos non potest quisquam salutare sine munere: tibi ualedicere non licet gratis. Quid istic? ab Epicuro mutuuum sumam: « multis parasse diuitias non finis miseriarum fuit, sed mutatio. » Nec hoc miror: non est enim in rebus uitium, sed in ipso animo. Illud, quod paupertatem nobis grauem fecerat, et diuitias graues fecit. Quemadmodum nihil refert, utrum aegrum in ligneo lecto an in aureo colloces — quocumque illum transtuleris, morbum secum suum transferet —, sic nihil refert, utrum aeger animus in diuitiis an in paupertate ponatur.: malum illum suum sequitur. VALE

*Hense*², *exsiliet ed. Rom., Schweighaeuser, Hense*¹ || 3 suum Q L P Par.b, uim corr. ex suis p || 4 conuersationesq; (q; ex quae Q¹) Q, concursationesque vulgo || 5 Ac dic& Q L P Par.b, accidet p || 6 foeno/ris Q L P || 7 ex super add. Q¹ || 8 Repres- Q || 10 propior Q | saeculum Q L, sec- p P Par.b || 11 Idest Q L M, id est p, idem P Par.b : idem est Gertz et Hense, idem autem — sat est *seclusit Fickert*, idem autem omni seculo sat est *coni. Madvig* || 12 epistolam Q L P || 13 parthos Q p L P Par.b, Parthorum Gertz || 15 epicurio, sed i puncti. Q || 17 animo ex anima corr. Q¹ : inter animo et Illud inseruit etiam *compend. m. rec. Q*

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XVIII. 1 **D**ecember est mensis: cum maxime ciuitas sudat.
 Ius luxuriae publice datum est. Ingenti apparatu sonant omnia, tamquam quicquam inter Saturnalia intersit et dies rerum agendarum: adeo nihil interest, ut 5
non uideatur mihi errasse, qui dixit olim mensem Decem-
 2 brem fuisse, nunc annum. Si te hic haberem, libenter tecum conferrem, quid existimares esse faciendum: utrum nihil ex cotidiana consuetudine mouendum an, ne dissidere uideremur cum publicis moribus, et hilarius cenandum et exuendam togam. Nam quod fieri nisi in tumultu et tristi tempore ciuitatis non solebat,
 10 uoluptatis causa ac festorum dierum || uestem mutauimus.
 3 Si te bene noui, arbitri partibus functus nec per omnia nos similes esse pilleatae turbae uoluisses nec per omnia dissimiles: nisi forte his maxime diebus animo imperandum est, ut tunc uoluptatibus solus abstineat, cum in illas omnis turba procubuit: certissimum enim argumentum firmitatis suae capit, si ad blanda et in
 4 luxuriam trahentia nec ita nec abducitur. Hoc multo 20
 fortius est, ebrio ac uomitante populo siccum ac sobrium esse, illud temperatius, non excerpere se nec insignire, nec misceri omnibus et eadem, sed non eo-

2 December *ex* Decimber *corr.* Q², Decimber L || 3 publice Q, recte retinuerunt nonnulli edd. inde ab Erasmo et Mureto: publicae vulgo || 5 s. ut uideatur Q p L P Par.b, ut non uideatur s: ut uideatur mihi si errasse con. Hense || 6 s. decim/brem Q || 11 caen- Q L P, coen- p, cen- Par.b M || 15 pillae atq; Q pr., sed a puncti. ante e et extrema e prope abr. || 18 in illas Q cum plerisque codd., in illis p defendit Chatelain, *rev. de phil.* I p. 106 | omnes Q pr., sed i supra e ead. m. || 19 suq; Q || 20 nequit Q L Par.b || 22 temperantius Q p L, temperatius P Par.b, vulgo | excerpere se sic Q L P Par.b recte || 23 insign/nire Q p¹ L P Par.b, insigniri p², vulgo. An non excerpere se uel insignire? | sed misceri Volkmann et Waltz parum opportune

dem modo facere : licet enim sine luxuria agere festum
 diem. Ceterum adeo mihi placet temptare animi tui firmi- 5
 tatem, ut ex praecepto magnorum uirorum tibi quoque
 praecipiam : interponas aliquot dies, quibus contentus mi-
 5 nimo ac uilissimo cibo, dura atque horrida ueste dicas
 tibi : « hoc est quod timebatur ? » In ipsa securitate ani- 6
 mus ad difficilia se praeparet et contra iniurias for-
 tulae inter beneficia firmetur. Miles in media pace
 decurrit, sine ullo hoste uallum iacit et superuacuo
 10 labore lassatur, ut sufficere necessario possit. Quem in
 ipsa re trepidare nolueris, ante rem exerceas. Hoc se-
 cuti sunt, qui omnibus mensibus paupertatem imitati
 prope ad inopiam accesserunt, ne unquam expauesce-
 rent quod saepe didicissent. Non est nunc quod exi- 7
 15 stimes me dicere Timoneas cenas et pauperum cellas,
 et quicquid aliud est, per quod luxuria diuitiarum tae-
 dio ludit : grabatus ille uerus sit et sagum et panis
 durus ac sordidus. Hoc triduo et quadriduo fer, inter-
 dum pluribus diebus, ut non lusus sit, sed experi-
 20 mentum : tunc, mihi crede, Lucili, exultabis dipondio
 satur et intelleges ad securitatem non opus esse for-
 tuna : hoc enim, quod necessitati sat est, dabit et irata.
 Non est tamen quare tu multum tibi facere uidearis : 8
 facies enim, quod multa milia seruorum, multa milia
 25 pauperum faciunt. Illo nomine te suspice, quod facies
 non coactus, quod tam facile erit tibi illud pati semper

3 prec- Q || 7 prep- Q | fortunae Q recte, sed a puncti. et sic pas-
 sim || 9 post decurrit distinxit P. Thomas rectius, antea interpunge-
 batur post hoste | iac̄ ex iac& corr. Q², eadem corr. in P, iacet L,
 iacit P : ducit Cornelissen, facit Willems et P. Thomas, sed recte
 Hense confert Liv. XXX 10,1 L. || 11 uolueris Q L | exerceas Q
 cum plerisque codd.: exerce Muretus || 15 temoneas Q p L P Par.b :
 corr. Turnebus | Caenas Q cum p L P Par.b || 16 s. ted- Q || 17 Gra-
 batus Q cum P Par.b M, grabatus L, grabattus p || 20 dipondio
 sed s puncti Q, dispondio Par.b || 22 necessitati ex necessitate corr.
 ead. m. Q, necessitate p¹ | deb& Q p L P Par.b : dat et Schwei-
 ghaeuser, dabit et Haupt || 25 suscipe Q Par.b

quam aliquando experiri. Exerceamur ad palum et ne
 inparatos fortuna deprehendat, fiat nobis paupertas fa-
 tol. 18^r miliaris. Securius diuites erimus, si scierimus, || quam
 9 non sit graue pauperes esse. Certos habebat dies ille
 magister uoluptatis Epicurus, quibus maligne famem 5
 extingueret, uisurus, an aliquid deesset ex plena et
 consummata uoluptate, uel quantum deesset et an
 dignum quod quis magno labore pensaret: hoc certe
 in his epistulis ait, quas scripsit Charino magistratu
 ad Polyaeum. Et quidem gloriatur non toto asse se pa- 10
 sci, Metrodorum, qui nondum tantum profecerit, toto.
 10 In hoc tu uictu saturitatem putas esse? Et uoluptas est;
 uoluptas autem non illa leuis et fugax et subinde refi-
 cienda, sed stabilis et certa. Non enim iucunda res est
 aqua et polenta aut frustum hordeacei panis, sed 15
 summa uoluptas est posse capere etiam ex his uolupta-
 tem et ad id se deduxisse, quod eripere nulla fortunae
 11 iniquitas possit. Liberaliora alimenta sunt carceris, se-
 positos ad capitale supplicium non tam anguste, qui
 occisurus est, pascit; quanta est animi magnitudo ad 20
 id sua sponte descendere, quod ne ad extrema quidem
 decretis timendum sit! hoc est praeoccupare tela for-
 12 tunae. Incipe ergo, mi Lucili, sequi horum consuetu-
 dinem et aliquos dies destina, quibus secedas a tuis
 rebus minimoque te facias familiarem; incipe cum pau- 25

1 ad paululum Q p L P Par.b || 2 inper- Q pr. || 9 in his Q cum
 plerisque codd.: in iis (vel is) O. Rossbach | epistolis Q L Par.b,
 aep- P || 10 s. assepasci Q cum vell. codd., se add. Muretus || 11 me-
 trodorum sed altera r abr. Q | profecerit ex profic- Q^s, proficerit
 L P || 14 iocunda ex iuc- Q^s, iocunda L pr. Par.b || 15 hordeacii
 Q p L (e supra i priorem L) P, hordeacei Par.b, uulgo || 18 Libe-
 riora (i aliter in ras., o add. ineuntis uersus ead. m.) Q cum p
 L P Par.b: liberaliora Muretus, uberiora Buecheler || carceris.
 sepositos ad capitale supplicium non tam anguste Q pr., carceris
 sepositis ad capitale supplicium. non tam anguste corr. m. rec.
 || 22 decretis Q p L P Par.b: redactis Muretus, deiectis Mudwig,
 damnatis G. Hess, secretis R. Waltz | preocc- Q | tali fortunae Q,
 tale fortunae sed in marg. † talē fortunā manu vet. L

pertate habere commercium: « aude, hospes, contemnere
opes et te quoque dignum | finge deo. » Nemo alius est deo 13
dignus quam qui opes contempsit; quarum possessionem
tibi non interdico, sed efficere uolo, ut illas in-
5 trepide possideas: quod uno consequeris modo, si te
etiam sine illis beate uicturum persuaseris tibi, si illas
tamquam exituras semper aspexeris.

Sed iam incipiamus epistulam complicare. « Prius, 14
inquis, redde quod debes. » Delegabo te ad Epicurum,
10 ab illo fiet numeratio: « inmodica ira gignit insaniam. »
Hoc quam uerum sit, necesse est scias, cum habueris
et seruum et inimicum. In omnes personas hic exar- 15
descit affectus; tam ex amore nascitur quam ex odio,
non minus inter seria quam inter lusus et iocos: nec
15 interest, ex quam magna causa nascatur, sed in qualem
perueniat animum. Sic ignis non refert quam magnus,
sed quo incidat: nam etiam maximum solida non re-
ceperunt, rursus arida || et corripī facillia scintillam fol. 18^v
quoque fouent usque in incendium. Ita est, mi Lucili,
20 ingentis irae exitus furor est, et ideo ira uitanda est
non moderationis causa, sed sanitatis. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Exulto, quotiens epistulas tuas accipio: implent 1 Ep. XIX.
enim me bona spe et iam non promittunt de te, sed 1

1 commercium Q L || 3 s. possessionē Q p L P Par. b M: pos-
sessione *mauult ex Trossii libro Hense cum nonnullis vet. edd.*
|| 6 beatae Q || 8 epistolam Q L P Par. b | compl- sic Q L
|| 13 affectus tam Q L P (adf- L¹ P) Par. b M, affectus et tam p
defendit Chatelain rev. de phil. I p. 106 || 16 refert, t *add. Q^s*
|| 17 sed quo/incidat sic Q L p^s P recte || 18 facilla pr. Q p L,
facilli corr. Q^s et, ut videtur, L, facillia p^s || 19 quoque ex quoquo
corr. Q | in *supra scr. ead. m. Q*

23 quoties Q pr. p¹ L, | epistolas Q L P Par. b | impl- sic Q L P

spondent. Ita fac, oro atque obsecro: — quid enim habeo melius, quod amicum rogem, quam quod pro ipso rogaturus sum? — si potes, subduc te istis occupationibus; si minus, eripe. Satis multum temporis sparsimus: incipiamus uasa in senectute colligere. Numquid invidiosum est? in freto uiximus, moriamur in portu. Neque ego suaserim tibi nomen ex otio petere, quod nec iactare debes nec abscondere. Numquam enim usque eo te abigam generis humani furore damnato, ut latebram tibi aliquam parari et obliuionem uelim: id age, ut otium tuum non emineat, sed appareat. Deinde uidebunt de isto, quibus integra sunt et prima consilia, an uelint uitam per obscurum transmittere: tibi liberum non est. In medium te protulit ingenii uigor, scriptorum elegantia, clarae et nobiles amicitiae; iam notitia te inuasit: ut in extrema mergaris ac penitus recondaris, tamen priora monstrabunt. Tenebras habere non potes; sequetur, quocumque fugeris, multum pristinae lucis: quietem potes uindicare sine ullius odio, sine desiderio aut morsu animi tui. Quid enim relinques, quod inuitus relictum a te possis cogitare? clientes? quorum nemo te ipsum sequitur, sed aliquid ex te. Amicitia olim petebatur, nunc praeda: mutabunt testamenta destituti senes, migrabit ad aliud limen saluator. Non potest paruo res magna constare: aestima, utrum te relinquere an aliquid ex tuis malis. Vtinam quidem tibi senescere

I habeo *Q L Par.b* || 5 Numquid *Q* || 7 ocio *Q* || 10 & obliuionē *Q L Par.b* (et supra scr. *Par.b*¹), obliuionem *P*, obliuione *Haase et Hense ex p*: ad obliuionem *Muretus*, in obliuionem *G. Gemoll*. Iam inde ab *Erasmio*¹ complures edd. probarunt vulgatam lectionem latebram.. aliquam... et obliuionem quae per *hendiaēdyn* idem significat atque latebram aliquam obliuionis || 15 elegantiae *Q p L*, elegantia sed post a alt. una litt. rasa *P*, eligantie *Par.b* | clarae *Q* || 16 in extrema *Q cum rell. codd.*: in extremo *coni. Mædvig*, inter extrema *Io. Mueller* || 19 uindi/care *Q pr.*, uend- *Q^a perperam* || 22 olim amicitia *Q L P Par.b*, amicitia olim *Haase et Hense ex aliis codd.* || 24 potest, t alteram inseruit *Q^a*, potes *p¹*

contigisset intra natalium tuorum modum, nec te in
 altum fortuna misisset! tulit te longe a conspectu uitae
 salubris rapida felicitas, prouincia et procuratio, et quic-
 quid ab istis promittitur: maiora deinde officia te
 5 excipient et ex aliis alia. Quis exitus erit? quid expec- 6
 tas, donec desinas habere, quod cupias? || numquam erit fol. 19^r
 tempus. Qualem dicimus seriem esse causarum, ex
 quibus nequitur fatum, talem esse cupiditatum: altera
 ex fine alterius nascitur. In eam demissus es uitam,
 10 quae numquam tibi terminum miseriarum ac seruitutis
 ipsa factura sit. Subduc ceruicem iugo tritam: semel
 illam incidi quam semper premi satius est. Si te ad 7
 priuata retuleris, minora erunt omnia, sed adfatim
 implebunt: at nunc plurima et undique ingesta non
 15 satiant. Vtrum autem maus ex inopia saturitatem an
 in copia famem? et auida felicitas est et alienae
 auiditati exposita: quamdiu tibi satis nihil fuerit, ipse
 aliis non eris. « Quomodo, inquis, exibo? » Vt cumque: 8
 cogita, quam multa temere pro pecunia, quam multa
 20 laboriose pro honore temptaueris; aliquid et pro otio
 audendum est, aut in ista sollicitudine procurationum
 et deinde urbanorum officiorum senescendum in tu-
 multu ac semper nouis fluctibus, quos effugere nulla
 modestia, nulla uitae quiete contigit. Quid enim ad

2 mississ& Q, || 3 felicitas. Prouincia & procuratio Q cum L P
 (prouincia P) Par. b M, felicitas et preparatio p || 5 s. expectas Q,
 expectas L Par. b, spectas p P. Madvig interpungit Quid expectas?
 Donec d. h. q. cupias? Numquam erit tempus || 8 talem esse
 cupiditatum Q cum vell. mss.: t. et c. vel t. dicimus esse c. add.
 vell.: post esse suppl. scias vel puta Madvig, necesse est C Brahman,
 necesse Bourgery. At nulla emendatione locum egere puto || 9 na-
 sciturus Q L (us lineola notatum L²) | dimissus Q L || 11 factura
 ex corr. Q² || 12 illam ex illum corr. Q² || 13 retuleris sic Q p L P
 Par. b || adf- sic Q L P || 15 Vtrumq; Q pr., sed q; punct. ead.
 m. | maius Q L | inopiam sed in transfixii Q² || 17 felicitati Q L
 || 20 temptaueris ex temporaueris corr. Q || 22 deinde ex deinde
 corr. Q² | urbanorum, ut ex corr. Q | senescendum Q L P Par. b:
 hunc locum varie emendare conati sunt viri docti, sed non necessario

rem pertinet, an tu quiescere uelis? fortuna tua non uult. Quid si illi etiam nunc permiseris crescere? quantum ad successus accesserit, accedet ad metus. Volo tibi hoc loco referre dictum Maecenatis uera in ipso eculeo elocuti: « ipsa enim altitudo attonat summa. »⁵ Si quaeris, in quo libro dixerit: in eo, qui Prometheus inscribitur. Hoc uoluit dicere, attonita habet summa. Est ergo tanti ulla potentia, ut sit tibi tam ebrius sermo? Ingeniosus ille uir fuit, magnum exemplum Romanae eloquentiae daturus, nisi illum enervasset felicitas, immo castrasset. Hic te exitus manet, nisi iam contrahes ueia, nisi, quod ille sero uoluit, terram leges.

10 Poteram tecum hac Maecenatis sententia parem facere rationem: sed mouebis mihi controuersiam, si noui te, nec uoles quod debeo, nisi in aspero et probo¹⁵ accipere. Vt se res habet, ab Epicuro² uersura facienda est. « Ante, inquit, circumspicendum est, cum quibus edas et bibas, quam quid edas et bibas: nam

11 sine amico uisceratio leonis ac lupi uita est. » Hoc non continget tibi, nisi secesseris: alioquin habebis conuiuas,²⁰

fol. 19^v || quos ex turba salutantium nomenclator digesserit. Errat autem, qui amicum in atrio quaerit, in conuiuio probat. Nullum habet maius malum occupatus homo et bonis suis obsessus, quam quod amicos sibi putat,

3 accedat Q L P Par.b || 4 meç-Q || 5 aeculeo Q | elocuti Q s, locuti L || 6 queris Q | pro/m&us Q || 9 ille uir sic Q L Par.b P M cod. Arg. || 10 romanę Q || 11 castr- ex crast- corr. Q || 12 legis Q L || 15 in aspero / & probo Q L P Par.b M, nisi anteposuit Erasmus et defendit Madvig qui aut nisi supplendum aut nec tollendum putat (op. c., p. 468 s.): in aspero et improbo Haase et Hense ex p; Hense tamen dubitans coni. debeo in aspero et probo, in improbo: Fickeri proposui si noui te, et uoles q. d., in aspero et probo accipere || 16 adepicuro Q || 18 aedas.... aedas Q || 20 Alioquin sic Q cum L P Par.b (alioquin Par.b) M || 21 nomenclator Q pr. plane deprauatum ex nomenclator, nomenclator corr. Q², in marg. † clator Q¹; item in marg. L qui in textu exhibet nomenclator || 24 obsessus sed s post ob supra scr. Q², in marg. † obsessus Q¹: item L ubi in marg. obsessus L¹

quibus ipse non est, quod beneficia sua efficacia iudicat ad conciliandos animos, cum quidam, quo plus debent, magis oderint: leue aes alienum debitorem facit, graue inimicum « Quid ergo? beneficia non parant 12
5 amicitias? » Parant, si accepturos licuit eligere, si collocata, non sparsa sunt. Itaque dum incipis esse mentis tuae, interim hoc consilio sapientium utere, ut magis ad rem existimēs pertinere, quis, quam quid acceperit.
VALE.

10 SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Si uales et te dignum putas, qui aliquando fias tuus, 1 Ep. XX
gaudeo: mea enim gloria erit, si te istinc, ubi sine spe exeundi fluctuaris, extraxero. Illud autem te, mi Lucili, rogo atque hortor, ut philosophiam in praecordia
15 ima demittas et experimentum profectus tui capias non oratione nec scripto, sed animi firmitate, cupiditatum deminutione: uerba rebus proba. Aliud propositum est 2
declamantibus et adsensionem coronae captantibus, aliud his, qui iuuenum et otiosorum aures disputatione uaria
20 aut uolubili detinent: facere docet philosophia, non dicere, et hoc exigit, ut ad legem suam quisque uiuat, ne orationi uita dissentiat aut ipsa inter se uita, ut unus sit omnium actionum color [sit]. Maximum hoc est et officium sapientiae et indicium, ut uerbis opera

1 efficacia Q || 2 animos Q P Par.b: 'fortasse rectius' adnotat Hense, qui in textu posuit cum Haasio amicos || 4 erga Q L || 7 tuę Q || 8 quisquam Q pr., mutauit in qui quam (quam compend.) m. rec. perperam

14 phyl- Q | prec- Q || 15 dimittas Q L || 16s. firmitate cupiditatum deminutione (ex deminit- corr. Q²) sic Q P Par.b (dim- Par.b) recte || 17 proba Q L | propositum ex prepos- corr. Q² || 20 aut ex uult corr. ead. m. Q | uolubili Q || 22s. utipsainterse uita un ussit (inter un et ussit aliquid abrasum) omniumactio/ dissentionum color. Sit Q. Hunc locum corruptum etiam uell. codd. exhibent, inter

concordent, ut ipse ubique par sibi idemque sit. « Quis hoc praestabit? » Pauci, aliqui tamen. Est enim difficile hoc: nec hoc dico, sapientem uno semper iturum gradu, 3 sed una uia. Obserua te itaque, numquid uestis tua domusque dissentiant, numquid in te liberalis sis, in 5 tuos sordidus, numquid cenes frugaliter, aedifices luxuriose. Vnam semel, ad quam uiuas, regulam prende et ad hanc omnem uitam tuam exaequa. Quidam se domi contrahunt, dilatant foris et extendunt: uitium est haec diuersitas et signum uacillant^{is} animi ac nondum habentis 10 4 tenorem suum. Etiamnunc dicam, unde sit ista inconstantia et dissimilitudo rerum consiliorumque: nemo proponit sibi, quid uelit, nec si proposuit, perseuerat fol. 20^r ia eo, sed transilit; nec tantum || mutat, sed redit et 5 in ea, quae deseruit ac damnauit, reuoluitur. Itaque ut 15 relinquam definitiones sapientiae ueteres et totam conplectar humanae uitae modum, hoc possum contentus esse: quid est sapientia? semper idem uelle atque idem nolle. Licet illam exceptiunculam non adicias, ut rectum sit, quod uelis: non potest enim cuiquam idem semper 20 6 placere nisi rectum. Nesciunt ergo homines, quid uelint,

quos proxime ad Q accedunt L P Par.b ubi legitur ut ipsa inter se uita una/sit (a ex u ut uidetur L³, unus sit P Par.b) omnium actio dissensionum (in marg. † dissensio) color sit. Varie emendare conati sunt viri docti iam ab ed. Mentel., quorum neminem adhuc probabiliter hunc locum expedisse adfirmat Hense² in Add. et Corr.: a uero tamen non multum abhorrere mihi uidetur coniectura Madwigii aut ipsa inter se uita, unus sit omnium actionum color ita ut alterum comma unus — color sit explicatio alterius aut — uita et tota sententia congruat cum eis quae continuo secuntur Maximum hoc est — par sibi idemque sit. Quod quidem Madwig animaduersit (op. cit., p. 469) de uocabulo dissensio 'in medio uerbo actionum male ex superioribus dissentiat interpositum est', magis etiam confirmatur codice Q ubi legitur dissentionum. Ficherium autem sequens addo ut ante unus || 2 prest-Q | aliquid sed t puncti. et abras. Q || 3 hoc ante nec seclusit Haaga | iterum Q. sed u supra e scy. ead. m., iterum p¹ || 4 Obseruare Q p L R (sed re ras. P) Par.b Arg.b M: obserua te Hense || 6 caenes Q L R Par.b | aedifices sed a abr. Q || 15 eam Q L | seruit Q || 16 ueteris Q p L R Par.b || 19 exceptiunculam at exceptiuaculum corr. Q²

nisi illo momento, quo uolunt : in totum nulli uelle aut
 nolle decretum est. Variatur cotidie iudicium et in con-
 trarium uertitur ac plerisque agitur uita per lusum. Preme
 ergo quod coepisti, et fortasse perduceris aut ad summum
 5 aut eo, quod summum nondum esse solus intellegas. « Quid 7
 fiet, inquis, huic turbæ familiarium sine re familiari? »
 Turba ista cum a te pasci desierit, ipsa se pascet, aut
 quod tu beneficio tuo non potes scire, paupertatis scies :
 illa ueros certosque amicos retinebit ; discedet quisquis
 10 non te, sed aliud sequebatur. Non est autem uel ob hoc
 unum amanda paupertas, quod a quibus ameris ostendet?
 O quando ille ueniet dies, quo nemo in honorem tuum
 mentiatur ! Huc ergo cogitationes tuæ tendant, hoc cura, 8
 hoc opta, omnia alia uota deo remissurus, ut contentus
 15 sis temet ipso et ex te nascentibus bonis. Quæ potest
 esse felicitas propior ? Redige te ad parua, ex quibus
 cadere non possis, idque ut libentius facias, ad hoc per-
 tinebit tributum huius epistolæ, quod statim conferam.

Inuideas licet, etiam nunc libenter pro me dependet 9
 20 Epicurus. « Magnificentior, mihi crede, sermo tuus in
 grabato uidebitur et in panno : non enim dicentur tantum
 illa, sed probabuntur. » Ego certe aliter audio, quæ dicit
 Demetrius noster, cum illum uidi nudum, quanto minus
 quam [in] stramentis incubantem : non praeceptor ueri,
 25 sed testis est. « Quid ergo ? non licet diuitias in sinu positas 10
 contemnere ? » Quidni liceat ? Et ille ingentis animi est,
 qui illas circumfusas sibi, multum diuque miratus, quod

2 in supra scr. ead. m. Q || 6 turbæ (a perperam punct. m. rec. Q) familiarium siue rei fami/liari Q p L P Par.b: corr. Hense || 7 te Q p L P Par.b, se s | pascit Q L || 9 discedit Q p L P Par.b || 10 ob ex ab corr. ead. m. Q, ab P^a || 11 ameris ex aemradendo Q || 12 ueniet, id in ras. Q || 16 propior (pro add. compendiose Q¹) Q L || 18 huius epistolæ (eplæ, a perperam punct. m. rec. Q) Q p L || 21 grabatto ex crab- corr. m. rec. Q, crabatto L, grabatto P || 22 probantur Q L P^a | Ergo Q || 24 instrumentis Q, in delevit Haupt, seclussit Hense | prec- Q || 26 contemnere Q

ad se uenerint, ridet suasque audit magis esse quam sentit. Multum est non corrumpi diuitiarum contubernio; 11 magnus ille, qui in diuitiis pauper est. «Nescio, inquis, quomodo paupertatem iste laturus sit, si in illam inci- fol. 20^v derit.» Nec ego, Epicuree, an gulosus iste pauper contemp- || 5 turus sit diuitias, si in illas inciderit: itaque in utroque mens aestimanda est inspiciendumque, an ille paupertati indulgeat, an hic diuitiis non indulgeat: alioquin leue argumentum est bonae uoluntatis grabatus aut pannus, nisi apparuit aliquem illa non necessitate pati, sed malle. 10 12 Ceterum magnae indolis est ad ista non properare tamquam meliora, sed praeparari tamquam ad facilia. Et sunt, Lucili, facilia; cum uero multum ante meditatus accesseris, 13 iucunda quoque: inest enim illis, sine qua nihil est iucundum, securitas. Necessarium ergo iudico, id quod tibi 15 scripsi magnos uiros saepe fecisse, aliquos dies interponere, quibus nos imaginaria paupertate exerceamus ad ueram. Quod eo magis faciendum est, quod deliciis permaduimus

5 epicuri angulus siiste Q p L, e. angulus. si iste P. Hunc locum corruptum multimodis temptarunt viri docti: Epicuri an aemulus iste con. Schweighaeuser quem secuti sunt Fickert et Haase; Epicure, an uetus iste Madvig; Epicure, an tuus iste P. Thomas; Epicure, an pullatus iste Hense dubitans; Epicure, an gulosus iste P. Hauck. Epicuri an gulosus i. R. Waltz. Malo scribere Epicuree, an gulosus iste et sic interpretor Nec ego (sub. scio ex praeced. nescio), Epicuree (scil. Epicuro pertinaciter addicte: cf. ep. 23,9 Possum enim tibi uocem Epicuri tui reddere cet.), an gulosus iste pauper (scil. si pauper sit) contempturus sit diuitias cet., quae uerba tamquam ira exandescenti Senecae ex imo pectore erumpunt. Epicurie autem malle quam Epicuree scribere, si qua certa exempla illius formae etymo fretae (cf. Aristoteleus et -ius, Democriteus et -ius similia) Senecae aetas suppeditaret | contemt- Q || 6 inciderit, ci supra scr. ead. m. Q || 7 e exp. ante mens | exis/timanda Q L || 9 bonę Q | grabatus ex crab- corr. m. rec. Q, crabattus L, grabattus p P M || 10 illa necessitate Q || 11 magne Q || 12 prep- Q 13 multum Q pr. et p, multo vulg.: multum ut obiectum participii meditatus defendit Chatelain rev. de phil. I p. 106 || 14 iucunda Q pr, ioc- corr. m. rec.; iocunda L¹ Par. b || 15 iocundum Q pr., sed u supra o ead. m., postea u abr. et iocundum corr. in iocunda perperam m. rec.; iocundum L Par. b | ego Q cum plerisque codd. | 18 quom del. O. Rossbach

et omnia dura ac difficilia iudicamus : potius excitandus
 e somno et uellicandus est animus admonendusque na-
 turam nobis minimum constituisse. Nemo nascitur diues ;
 quisquis exit in lucem, iussus est lacte et panno esse
 5 contentus : ab his initiis nos regna non capiunt. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Cum istis tibi esse negotium iudicas, de quibus scrip- 1 Ep. XXI.
 seras : maximum negotium tecum habes, tu tibi molestus
 es. Quid uelis nescis ; melius probas honesta quam
 10 sequeris : uides, ubi sit posita felicitas, sed ad illam
 peruenire non audes. Quid sit autem, quod te impediatur,
 quia parum ipse dispicis, dicam : magna esse haec exi-
 stimas, quae relicturus es, et cum proposuisti tibi illam 2
 securitatem, ad quam transiturus es, retinet te huius
 15 uitae, a qua recessurus es, fulgor tamquam in sordida
 et obscura casurum. Erras, Lucili : ex hac uita ad illam
 ascenditur. Quod interest inter splendorem et lucem,
 cum haec certam originem habeat ac suam, ille niteat
 alieno, hoc inter hanc uitam et illam : haec fulgore
 20 extrinsecus ueniente percussa est, crassam illi statim um-
 bram faciet quisquis obstiterit : illa suo lumine inlustris
 est. Studia te tua clarum et nobilem efficient. Exem- 3
 23 plum Epicuri referam. Cum Idomeneo scriberet et illum a
 uita speciosa ad fidelem || stabilemque gloriam reuocaret, fol. 21r

2 uellicandus *ex uellicandius corr. radendo Q* || 4 Iussus *Q sed sus ex corr.*

7 s. scripseras maximum *Q* ; scripseras ? maximum *Haase et Hense* || 9 nescis *ex nescius radendo Q* || 10 scit *Q* || 11 imp- sic *Q* || 12 s. existimes *Q L* || 15 uitę *Q* | fulgur *Q L* || 17 asc- sic *Q L Hense*¹ | int. † *supra scr. ead. m. Q* | splendorę, *lineolam super add. m. rec. Q* || 18 habeat hac *Q L* | nitę *Q p¹ L P¹ Par. b M*, niteat *vulgo* || 19 fulgure *Q L* || 22 nobilę *ex nobilent corr. Q¹* | efficient *sic Q L P Par. b M recte*

rigidae tunc potentiae ministrum et magna tractantem:
 « si gloria, inquit, tangeris, notiozem te epistulae meae
 facient quam omnia ista, quae colis et propter quae
 4 coleris. » Numquid ergo mentitus est? quis Idomeneae
 nosset, nisi Epicurus illum litteris suis incidisset? Omnes 5
 illos megistanas et satrapas et regem ipsum, ex quo
 Idomenei titulus petebatur, obliuio alta suppressit. Nomen
 Attici perire Ciceronis epistulae non sinunt: nihil illi
 profuisset gener Agrippa et Tiberius progener et Drusus
 Caesar pronepos; inter tam magna nomina taceretur, 10
 5 nisi sibi Cicero illum adplicuisset. Profunda supra nos alti-
 tudo temporis ueniet, pauca ingenia caput exerent et in
 idem quandoque silentium abitura obliuioni resistant ac
 se diu uindicabunt. Quod Epicurus amico suo potuit
 promittere, hoc tibi promitto, Lucili: habebō apud 15
 posteros gratiam, possum mecum duratura nomina educere.
 Vergilius noster duobus memoriam aeternam promisit et
 praestat: « fortunati ambo: siquid mea carmina possunt, |
 nulla dies umquam memori uos eximet aeuo, | dum domus
 Aeneae Capitolii immobile saxum | accolet imperiumque 20
 6 pater Romanus habebit. » Quoscumque in medium for-
 tuna protulit, quicumque membra ac partes alienae po-
 tentiae fuerunt, horum gratia uiguit, domus frequentata
 est, dum ipsi steterunt; post ipsos cito memoria defecit.
 Ingeniorum crescit dignatio nec ipsis tantum honor 25

I rigide Q: regiae conī. Lipsius || 5 incidisset, ci supra scr. ead. m. Q sed ci mut. in di Q², incidisset p¹ L P Par.b, indid- p² || 6 megisthanas Q L P || 8 antici, N in ras. Q¹, antici p | epistolę Q, epistolae L || 11 sibi inseruit Gertz | supra Q L Par.b, super Hense cum aliis codd. et vet. edd.: cf. ep. 23,3 supra omnia Q L P Par.b || 13 obitura ex oblit- radendo Q, obitura p L P, abitura s || 14 uindicabunt ex iudic- corr. ead. m. Q | Quood Q || 16 durata Q || 18 prest- Q || 19 memori, ri in ras. et continuo abrasum alterum ri Q || 20 gneae ex aēennae corr. Q¹ | capitolii Q pr., capitolii Q² | imperium quae, a punct. Q || 23 fuerant Q p L P Par.b, defendit A. Uhl: fuerunt Gloeckner et Gertz || 24 cito supra scr. Q¹

habetur, sed quicquid illorum memoriae adhaesit, excipitur.

Ne gratis Idomeneus in epistolam meam uenerit, 7
 ipse eam de suo redimet. Ad hunc Epicurus illam nobilem
 5 sententiam scripsit, qua hortatur, ut Pythoclea locupletem
 non publica nec ancipiti uia faciat. « Si uis, inquit, Py-
 thoclea diuitem facere, non pecuniae adiciendum, sed
 cupiditati detrahendum est. » Et apertior ista sententia 8
 est quam ut interpretanda sit, et disertior quam ut adiu-
 10 uanda. Hoc unum te admoneo, ne istud || tantum existimes fol. 21v
 de diuitiis dictum : quocumque transtuleris, idem poterit.
 Si uis Pythoclea honestum facere, non honoribus adici-
 endum est, sed cupiditatibus detrahendum; si uis Pythoclea
 esse in perpetua uoluptate, non uoluptatibus adiciendum
 15 est, sed cupiditatibus detrahendum; si uis Pythoclea
 senem facere et implere uitam, non annis adiciendum
 est, sed cupiditatibus detrahendum. Has uoces non est 9
 quod Epicuri esse iudices : publicae sunt. Quod fieri
 in senatu solet, faciendum ego in philosophia quoque
 20 existimo : cum censuit aliquis, quod ex parte mihi placeat,
 iubeo illum diuidere sententiam et sequor quod probo. Eo
 libentius Epicuri egregia dicta commemoro, ut istis, qui ad
 illum confugiunt spe mala inducti, qui uelamentum ipsos

1 quicquid ex quidq- corr. ead. m., postea restituit quidq- m.
 rec. Q: praefero quicq- ut solet Q || 3 epistolam Q L P || 4 Adhuc
 Q cum p' || 5 phytooclea Q L, pythoclea P || 6 uia, i supra ser.
 ead. m. Q | phythoclea Q, phytooclea L || 9 ut ante interpretanda
 om. Q p L P Par.b, habent ε | dis/sertior Q p L P || 13 si uis
 — 15 detrahendum in marg. super Q' || 16 semen Q, senen sed
 n priore correcte ex m L | impl- sic Q L P | uita Gertz: fort.
 et eius implere uitam || 17 ē post adiciendum supra scr. Q' || 19 ergo Q
 sed r exp. | phyl- Q || 21 sequor. Pro eo Q p L, sequor probo P
 Par.b: sequor quod probo. Eo Hense ex coniectura Hauptii et
 Madvigii || 22 isti Q p L P Par.b, istis Muretus | adillam Q cum L,
 ad illa p vulg.: ad illum Hense ex coniectura Hauptii || 23 ibique
 pro qui con. Gertz | ipsos Q p L P Par.b, defendit Madvig recte,
 ut mihi videtur: cf. ep. 22,10 quod aegre ferre ipsos et misere
 locuntur et alibi

uitiorum suorum habituros existimant, probem, quo-
 10 cumque ierint, honeste esse uiuendum. Cum adieris huius
 hortulos, en inscriptum hortulis « hospes, hic bene manebis,
 hic summum bonum uoluptas est »: paratus erit istius domi-
 cillii custos hospitalis, humanus, et te polenta excipiet et 5
 aquam quoque large ministrabit et dicet: « ecquid bene
 acceptus es? Non irritant, inquit, hi hortuli famem,
 sed extinguunt, nec maiorem ipsis potionibus sitim faciunt,
 sed naturali et gratuito remedio sedant: in hac uoluptate
 11 consenui. » De his tecum desideriis loquor, quae consolati- 10
 onem non recipiunt, quibus dandum est aliquid, ut
 desinant. Nam de illis extraordinariis, quae licet differre,
 licet castigare et opprimere, hoc unum commonefaciam:
 ista uoluptas naturalis est, non necessaria. Huic nihil
 debes: si quid impendis, uoluntarium est. Venter praecepta 15
 non audit: poscit, appellat. Non est tamen molestus cre-
 ditor: paruo dimittitur, si modo das illi, quod debes,
 non quod potes. VALE.

SENECAE EPISTVLARVM MORALIVM AD LVCILIVM
 EXPLICIT LIBER SECVNDVS

1 Proben *Q L P Par.b*: probem corr. Muretus || 2 au/die-
 rit his *Q L*, audierithis *p*¹: adieris eius Usener, adieris enim
 Gertz, adieris O. Rossbach. Scribo adieris huius, cum praesertim
 pronomen hic multo saepius quam is usurpetur a Seneca nostro ||
 3 & inscriptū hortulis *Q*, et inscriptum hortulis *p L*. Inter conamina,
 quibus viri docti hunc locum emendare studuerunt, veri simillimum
 mihi videtur quod O. Rossbach proposuit (Berl. phil. Wochenschr. 1914,
 p. 493) en (pro et) inscriptum (vel inscriptumst) hortulis, quamquam
 ad verum prope accedere etiam Linde videtur qui supplet titulum
 post et inscriptum hortulis. Glossematis speciem prae se ferit hortu-
 lis, sed expungere non audeo: fort. portulae vel portulis || 6 ecce
 quid *Q L* || 7 irrit- sic *Q L* (sed n supra lin. L) *Par.b* || 8 extin-
 guunt *Q L P Par.b* || 10 desideriis, alteram i supra scr. *Q*¹ || 13 com/
 mune faciam *Q Par.b* || 15 imp- sic *Q* | prec- *Q* || 16 posscit *Q*
 || inter est et tamen duae litterae abr. *Q* || 18 quod om. *Q* | potest
Q L

Epicurus
Diogenes dicitur
adversissimo.
loquitur

Si quis probet se esse sapientem, non oportet se ad hunc modum sed cupideri deprehendere.

tantum metus deditur dicitur quocumque transferis idem potere. Si
autem prothoclea honestam facere non honoribus adiciendum est. sed cupidi-
tatis deprehendum. Si uero prothoclea temerem facere & implere uiam
non annis adiciendum. sed cupiditatibus deprehendum. huius uocem non
est quod epicurus esse iudicet publici sunt. Quod fieri in senatu solet.
Diciendum ergo in phisosophia quoque existimo. cum censuit aliquis quod
ex parte mihi placeat. iubeo illum diu uideri sententiam & sequor. Proco-
liberatus epicuri egregia dicta commemoro. ut si quia dillim confugi-
unt spemula induci qui uel ueniam ipsas uisitorum suorum habituros
gastrant. Probent quocumque uerit. honeste esse uiuendum. cum ui-
dicentur horatius & inscripti horatius. hos per hie bene manebit.
In otiumnum bonum uoluptas est. paratus que istius domicilii iustor
hospitibus hum. in uis & accepta ex capiet. & aquam quoque large
ministrabit. & dicit ecce quid bene acceptus est. non irruant inquit
huius horatius famem. sed extingunt. nec maior em ipsis potonibus
transfaciunt sed naturalis & gratia uero remedio sedant. In hac uolupa-
te contenti. Dedit uicem desideris loquor. quae consolationem non recipi-
unt; quibus dandum est. aliquid uel determinant. Nam dicitur quod quidna
ritus quod dicit differre licet castigare & opprimere hoc unum com-
mune facium ista uoluptas naturalis est. non necessarium huius nihil
debet si quid impendit uoluntaria est. uenit precepti non uide-
posse appellat. Non est tamen molestus cur croditur paruo dicitur simodo
dicitur aliquid debet non potest. uale.

SEN E CAE MORALIUM AD LUCILLUM. EXPLICIT LIBER
SECUNDUS. INCIPIT LIBER TERTIUS DE SEN.
SEN E CAE LUCILLO SUO SALUTEM.

Iam intelligis educendum erete gastris occupationibus speciosis amulor
sed quomodo hic id consequi possis quaeris. quaedam non nisi a presente
monstrantur. Non potest medicus per epurcular cibum balneumque
eligere. uenat angenda est. uerit pro uerbum est gladiator em in harena

INCIPIT LIBER TERTIVS EIVSDEM

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

I am intellegis educendum esse te ex istis occupatio- 1 Ep. XXII.
 nibus speciosis et malis, sed quomodo [hic] id consequi
 5 possis, quaeris. Quaedam non nisi a praesente monstrantur.
 Non potest medicus per epistulas cibi aut balnei tempus
 eligere: uena tangenda est. Vetus prouerbiū est gla-
 diatorem in harena || capere consilium: aliquid aduersarii fol. 22^r
 uultus, aliquid manus mota, aliquid ipsa inclinatio cor-
 10 poris intuentem monet. Quid fieri soleat, quid oporteat, 2
 in uniuersum et mandari potest et scribi; tale consilium
 non tantum absentibus, etiam posteris datur: illud alterum,
 quando fieri debeat aut quemadmodum, ex longinquo
 nemo suadebit, cum rebus ipsis deliberandum est. Non 3
 15 tantum praesentis, sed uigilantis est occasionem obseruare
 properantem. Itaque hanc circūspice, hanc si uideris,
 prende et toto impetu, totis uiribus id age, ut te istis
 officiis exuas. Et quidem quam sententiam feram, attende:

*Libri inscriptio prope eadem in Q et L, quorum uterque omittit
 EPISTVLARVM; in L autem legitur L. ANNAEI ante SENECAE || 3 in-
 telligis Q L Par.b || 4 spetiosus Q, petiosus p | quomodo hic id Q L,
 hic om. vell.: fort. quomodo hoc idem || 5 a presente Q, e praesente
 L P Par.b, presenti (i in ras.) p, praesenti a praesente Haase
 || 6 epistolas Q L P | balnei sic Q L Par.b M || 12 absentibus
 Q | ante & iam, a quo versus initium capit, add. in marg. set (vel
 sed) compendiose Q^a (sed addunt s), om. Q pr. et pⁱ L P Par.b
 M Hense^a recte | at ante illud addit Haase ex pⁱ || 13 debeat, a
 supra scr. ead. m. Q || 15 pres- Q || 16 properantem ex prepar-
 corr. ead. m. Q || 17 imp- sic Q L P || 18 sentiã Q | att- sic Q L*

censeo aut ex ista uita tibi aut e uita exeundum. Sed idem illud existimo, leni eundum uia, ut quod male implicuisti, soluas potius quam abrumpas, dummodo, si alia soluendi ratio non erit, uel abrumpas. Nemo tam timidus
 4 est, ut malit semper pendere quam semel cadere. Interim, 5
 quod primum est, impedire te noli: contentus esto negotiis, in quae descendisti, uel quod uideri mauis, incidisti. Non est quod ad ulteriora nitaris, aut perdes excusationem et apparebit te non incidisse. Ista enim, quae dici solent, falsa sunt: « non potui aliter. Quid, si nollem? » 10
 necesse erat. » Nulli necesse est felicitatem cursu sequi: est aliquid, etiam si non repugnare, subsistere nec instare
 5 fortunae ferenti. Numquid offenderis, si in consilium non uenio tantum, sed aduoco, et quidem prudentiores quam ipse sum, ad quos soleo deferre, si quid delibero? 15
 Epicuri epistulam ad hanc rem pertinentem lege, Idomeneo quae inscribitur, quem rogat, ut quantum potest fugiat et properet, antequam aliqua uis maior interueniat et
 6 auferat libertatem recedendi. Idem tamen subicit nihil esse temptandum, nisi cum apte poterit tempestiueque 20
 temptari: sed cum illud tempus captatum diu uenerit, exiliendum ait. Dormitare de fuga cogitantem uetat et sperat salutarem etiam ex difficillimis exitum, si nec
 7 properemus ante tempus nec cessemus in tempore. Puto, nunc et Stoicam sententiam quaeris. Non est quod quis- 25
 quam illos apud te temeritatis infamet: cautiores quam
 fol. 22^v fortiores sunt. || Expectas forsitan, ut tibi haec dicant: « turpe est cedere oneri: luctare cum officio, quod semel recepisti. Non est uir fortis ac strenuus qui laborem fugit, nisi crescit illi animus ipsa rerum difficultate. » 30
 8 Dicentur tibi ista, si operae pretium habebit perseue-

2 leniendum Q L | impl- sic Q || 7 que Q | quia Q L P
 Par. b || 11 cursus Q L || 16 eplam Q, epistolam P L || 17 scribitur Q
 cum uell. codd.: corr. Haase || 24 Poto sed u supra o priorem ead. m. Q
 || 28 luctari. Q L P^a || 31 opere Q

rantia, si nihil indignum bono uiro faciendum patien-
 dumue erit: alioquin sordido se et contumelioso labore
 non conteret nec in negotiis erit negotii causa. Ne
 illud quidem, quod existimas facturum eum, faciet,
 5 ut ambitiosis rebus implicitus semper aestus earum ferat:
 sed cum uiderit grauia, in quibus uolutabatur, incerta, anci-
 pitia, referet pedem, non uertet terga, sed sensim recedet
 in tutum. Facile est autem, mi Lucili, occupationes eua- 9
 dere, si occupationum pretia contempseris. Illa sunt,
 10 quae nos morantur et detinent: « quid ergo? tam magnas
 spes relinquam? ab ipsa messe discedam? nudum erit
 latus, incommitata lectica, atrium uacuum? » Ab his ergo
 inuiti homines recedunt et mercedem miseriarum amant,
 ipsas execrantur. Sic de ambitione quomodo de amica 10
 15 queruntur: id est, si uerum adfectum eorum inspicias,
 non oderunt, sed litigant. Excute istos, qui, quae cupiere,
 deplorant et de earum rerum locuntur fuga, quibus carere
 non possunt: uidebis uoluntariam esse illis in eo moram,
 quod aegre ferre ipsos et misere locuntur. Ita est, Lucili: 11
 20 paucos seruitus, plures seruitutem tenent. Sed si depo-
 nere illam in animo est et libertas bona fide placuit, in
 hoc autem unum aduocationem petis, ut sine perpetua
 sollicitudine id tibi facere contingat, quidni tota te cohors
 Stoicorum probatura sit? omnes Zenones et Chrysippi
 25 moderata et honesta tibi suadebunt. Sed si propter hoc 12
 tergiuersaris, ut circumspicias, quantum feras tecum et

2 Alioquin Q p, ex alioqui L² || 5 implicitus supra vers. scr. Q¹
 || 6 uolutatur (ex uoluntatur Q) Q L P Par.b, uolutabatur Haase
 et Hense ex p || 7 feret Q || 9 praetia Q || 10 ergo, r supra scr.
 ead. m. Q || 12 incommitata Q || 15 quaeruntur Q L P Par.b
 || 16 que Q || 17 locuntur Q p P et sic infra || 19 aegre ex age
 corr. Q¹ || 25 moderata & honesta sic Q L P Par.b, et om. p | tua
 Q cum plerisque codd., et tua cod. Rehdigeramus I s. XIV, et
 uera alii s: tuta comi. Schweighauser et Madvig, sed tua (scil.
 quae vere sunt tua) defendit Hense, qui scribit moderata, honesta,
 tua. Puto fuisse tibi || 26 tergiuersaris ex tergau- corr. rubric. Q,
 i prior in ras. L | circumspicias Q, circum asp- p L P¹ Par.b

quam magna pecunia instruas otium, numquam exitum inuenies: nemo cum sarcinis enatat. Emerge ad meliorem uitam propitiis diis, sed non sic, quomodo istis propitii sunt, quibus bono ac benigno uultu mala magna tribuerunt, ad hoc unum excusati, quod ista, quae urunt, 5 quae excruciant, optantibus data sunt.

- 13 Iam imprimebam epistulae signum: resoluenda est, ut cum sollempni ad te munusculo ueniat, et aliquam magni- ||
 ol. 23^r ficam uocem ferat secum: et occurrit mihi ecce nescio utrum uerior an eloquentior. « Cuius ? » inquis: Epicuri 10
 14 — adhuc enim alienas sarcinas adoro —: « nemo non ita exit e uita, tamquam modo intrauerit. » Quemcumque uis occupa, adulescentem senem medium: inuenies aequae timidum mortis, aequae inscium uitae. Nemo quicquam habet facti: in futurum enim nostra distulimus. Nihil me 15
 15 infantia. « Nemo, inquit, aliter quam qui modo natus est, exit e uita. » Falsum est: peiores morimur quam nascimur. Nostrum istud, non naturae uitium est; illa nobiscum queri debet et dicere: « quid hoc est? sine cupiditatibus 20
 16 ceterisque pestibus: quales intrastis, exite. » Percepit sapientiam, si quis tam securus moritur quam nascitur: nunc uero trepidamus, cum periculum accessit, non animus nobis, non color constat, lacrimae nihil profuturae cadunt. 25
 Quid est turpius quam in ipso limine securitatis

3 diis sic Q p L P Par.b | istis ex istius corr. ead. m. Q || 5 quae urunt sic Q p L recte || 7 epistolae Q L P || 11 adoro Q L P Par.b, defendit O. Rossbach, Berl. philol. Wochenschr. 1914 p. 493 s.: adorno Erasmus¹, adfero Haase ex p², adgero Buecheler, adopto Hense, adior Hauck, adaperio C. Bruhmann | exit, t in ras. Q || 13 adol- Q L Par.b | aequae Q et sic mox | 14 timidum ex timendum, ut uidetur, corr. ead. m. Q | 16 exprobat Q P¹ || 17 quomodo Q p L Par.b, defendit Aem. Thomas: qui modo Wolters || 18 e supra vers. scr. Q¹ || 19 s. nobis conqueri Q p L P Par.b: corr. Haase || 23 moritur Q L P Par.b, morietur Haase et Hense ex p² || 24 Nam animus Q || 25 lacrimae Q | profuturae Q

esse sollicitum? Causa autem haec est, quod inanes 17
 omnium bonorum sumus, uitae laboramus. Non enim
 apud nos pars eius ulla subsedit: transmissa est et
 effluxit. Nemo quam bene uiuat, sed quam diu, curat,
 5 cum omnibus possit contingere, ut bene uiuant, ut diu,
 nulli. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Putas me tibi scripturum, quam humane nobiscum 1 Ep. XXIII.
 hiemps egerit, quae et remissa fuit et breuis, quam
 10 malignum uer sit, quam praeposterum frigus, et alias
 ineptias uerba quaerentium? Ego uero aliquid, quod et
 mihi et tibi prodesse possit, scribam. Quid autem id
 erit, nisi ut te exhorter ad bonam mentem? Huius
 fundamentum quod sit quaeris? ne gaudeas uanis.
 15 Fundamentum hoc esse dixi: culmen est. Ad summa 2
 peruenit, qui scit, quo gaudeat, qui felicitatem suam
 in aliena potestate non posuit; sollicitus est et incertus
 sui, quem spes aliqua proritat, licet ad manum sit,
 licet non ex difficili petatur, licet numquam illum
 20 sperata deceperint. Hoc ante omnia fac, mi Lucili: 3
 disce gaudere. Existimas nunc me detrahere tibi multas
 uoluptates, || qui fortuita submoueo, qui spes, dulcissima fol. 23v
 oblectamenta, deuitandas existimo? immo contra nolo
 tibi umquam deesse |laetitiam. Volo illam tibi domi
 25 nasci: nascetur, si modo intra te ipsum sit. Ceterae

2 Vitę Q cum vulg.: vitae desiderio (vel desiderii) vet. edd.,
 usu vitae Madvig.; quod inanem o. b. vitam agebamus Hauck;
 vitae (vel vitaeq.) iactura Hense. At supplemento opus non esse
 rectius vidit Hess, cum vitae dativus commodi sit || 4 curat ex
 curatur radendo Q, curatur L

14 gaudeat Q p L P Par.b, gaudeas ε || 16 quis scit Q L || 21 tibi
 multas sic Q P Par.b L corr. || 22 subm- sic Q p || 23 deuitandas
 sic Q p L Par.b recte || 25 Nascitur Q cum reli. codd.: nascetur
 Lipsius, Lebègue | si modus W. Gemöll, Hermes XLIX p. 621 s.

hilaritates non implent pectus, frontem remittunt, leues sunt, nisi forte tu iudicas eum gaudere, qui ridet: animus esse debet alacer et fidens et supra omnia
 4 erectus. Mihi crede, uerum gaudium res seuera est. An tu existimas quemquam soluto uultu et, ut isti delicati 5 locuntur, hilariculo mortem contemnere, paupertati domum aperire, uoluptates tenere sub freno, meditari dolorum patientiam? Haec qui apud se uersat, in magno gaudio est, sed parum blando. In huius gaudii possessione esse te uolo: numquam deficiet, cum semel, unde petatur, 10
 5 inueneris. Leuium metallorum fructus in summo est: illa opulentissima sunt, quorum in alto latet. uena adsidue plenius responsura fodienti. Haec, quibus delectatur uulgus, tenuem habent ac perfusoriam uoluptatem, et quodcumque inueticium gaudium est, fundamento caret: hoc, de quo 15 loquor, ad quod te conor perducere, solidum est et quod
 6 plus pateat introrsus. Fac, oro te, Lucili carissime, quod unum potest praestare felicem: dissice et conculca ista, quae extrinsecus splendent, quae tibi promittuntur ab alio uel ex alio: ad uerum bonum specta et de tuo 20
 gaude. Quid est autem hoc «de tuo»? te ipso et tui optima parte. Corpusculum quoque, etiam si nihil fieri sine illo potest, magis necessariam rem crede quam magnam: uanas suggerit uoluptates, breues, paenitendas, ac nisi magna moderatione temperentur, in contrarium 25
 abituras. Ita dico: in praecipiti uoluptas ad dolorem

3 supra Q L P Par.b, super edd. vulgo || 5 ut & Q, et ut vulg.
 || 6 hilariculo Q, hilari oculo p², hilariculo vulgo | contēp/nere Q
 || 11 Leuium Q pr., Leuior corr. m. rec. || 12 adsidue Q || 13 uulgus
 sic Q L p² P Par.b || 15 inuen/titium Q L, inuentic- p: corr.
 Muretus || 17 karissime Q et sic fere ubique || 18 prest- Q | Dissice
 sic Q cum p L P Par.b || 19 quae extr- Q pr., sed a abr. | quae
 tibi Q pr., sed e abr. || 20 uel ex alio secl. Hess || 23 illo ex ullo ra-
 dendo Q | necessariam, ariam in ras. Q || 24 breues paenitendas
 (a prior punct. Q) Q L P Par.b: braui paen- praefert Roszbach
 ex p ubi poen- || 26 habituras Q p L et pr. L P | prec- Q | post
 uoluptas distinguunt aliquot edd., stat supplevit Madvig

uergit, nisi modum tenuit. Modum autem tenere in eo
 difficile est, quod bonum esse credideris: ueri boni
 auiditas tuta est. Quod sit istud, interrogas, aut unde 7
 subeat? dicam: ex bona conscientia, ex honestis con-
 5 siliis et rectis actionibus, ex contemptu fortuitorum,
 ex placido uitae et continuo tenore unam prementis
 uiam. Nam illi, qui ex aliis propositis in alia transi-
 liunt aut ne transiliunt quidem, sed casu quodam trans-
 mittuntur, quomodo || habere quicquam certum mansu- fol. 24^r
 10 rumue possunt suspensi et uagi? Pauci sunt, qui consilio 8
 se suaque disponant; ceteri eorum more, quae fluminibus
 innatant, non eunt, sed feruntur. Ex quibus alia
 lenior unda detinuit ac mollius uexit, alia uehementior
 rapuit, alia proxima ripae cursu languescente deposuit,
 15 alia torrens impetus in mare eiecit. Ideo constituendum
 est, quid uelimus, et in eo perseuerandum.

Hic est locus soluendi aeris alieni. Possum enim 9
 tibi uocem Epicuri tui reddere et hanc epistolam libe-
 rare « molestum est semper uitam inchoare »; aut si
 20 hoc modo magis sensus potest exprimi, « male uiuunt,
 qui semper uiuere incipiunt. » « Quare? » inquis: desi- 10
 derat enim explanationem ista uox. Quia semper illis
 imperfecta uita est. Non potest autem stare paratus
 ad mortem, qui modo incipit uiuere. Id agendum est,
 25 ut satis uiixerimus: nemo hoc putat, qui orditur cum
 maxime uitam. Non est quod existimes paucos esse 11

2 uiri Q L P¹ Par. b || 3 Quod Q p L 'fort. recte' adnotat Hense: quid vulgo || 4 s. consiliis & rectis Q L: hanc lectionem praefero vulgatae consiliis, ex rectis quia consilium et actio prope inseparabilia sunt atque ex eis unus fere sensus conflatur || 6 praes/mentis sed a punct. Q || 8 s. transmittunt Q, fort. recte || 9 s. mansuramus, ut Q¹ in n.s. || 10 suspensi ex suspendi corr. ead. m. Q || 11 eorum ex cor- corr. ead. m. Q | que Q || 12 Alia ex quibus Q cum L || 14 proxima eripae sed e prior. truncat. et e posterior ex e Q, proxima eripae L et, ut videtur, p | cursu languescens cons. G. Gemelli || 18 epistolam Q L P || 19 inchoare sic Q L P Par. b || 23 imperfecta Q sed a supra vers. || 26 quod ex quid corr. Q¹

hos: propemodum omnes sunt. Quidam uero tunc incipiunt, cum desinendum est. Si hoc iudicas mirum, adiciam quod magis admireris: quidam ante uiuere desierunt quam inciperent. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

5

Ep. XXIII. 1 **S**ollicitum esse te scribis de iudicii euentu, quod tibi furor inimici denuntiat; existimas me suasurum, ut meliora tibi ipse proponas et adquiescas spei blandae. Quid enim necesse est mala accersere, satis cito patienda cum uenerint, praesumere ac praesens 10 tempus futuri metu perdere? Est sine dubio stultum, quia quandoque sis futurus miser, esse iam miserum: 2 sed ego alia te ad securitatem uia ducam. Si uis omnem sollicitudinem exuere, quicquid uereris ne eueniat, euenturum utique propone, et quodcumque est *illud* 15 malum, tecum ipse metire ac timorem tuum taxa: intelleges profecto aut non magnum aut non longum 3 esse, quod metuis. Nec diu exempla, quibus confirmeris, colligenda sunt: omnis illa aetas tulit. In quamcumque partem rerum uel ciuiliu uel externarum me- 20 moriam miseris, occurrent tibi ingenia aut profectus aut impetus magni. Numquid accidere tibi, si dam- fol. 24^v naris, potest || durius quam ut mittaris in exilium, ut

7 existimas Q, sic etiam Hense; et existimas P. Par.b, Fickeri, Haase || 9 blande Q | necesse, s prior supra scr. Q² | accersere. satis Q pr. cum p L, et compend. supra vers. add. ante satis Q² ut legitur etiam in P Par.b | 10 scito, s punct. Q, scito L P Par.b, cito s | presens Q || 12 quando quae Q | sis, s prior in ras. Q || 13 aliã (sed lineola abr. Q) te ad securitatem uiam (sed m exp. m. rec. Q) Q L || 15 illud om. Q || 19 s. in quãcumq; (lineolam super add. Q²) partem Q, in quacumque partem (parte p²) p¹ L || 21 Occurrent, Q cum L P Par.b recte | ut profectus Q || 23 s. utducaris Q cum optimis codd., defendit Hense: aut (vel. et) d. s: quam ut d. Koch, vel d. Gertz, [ut] d. Castiglioni

ducaris in carcerem? Numquid ultra quicquam ulli
 timendum est quam ut uratur, quam ut pereat? Sin-
 gula ista constitue et contemptores eorum cita, qui
 non quaerendi, sed eligendi sunt. Damnationem suam 4
 5 Rutilius sic tulit, tamquam nihil illi molestum aliud
 esset quam quod male iudicaretur. Exilium Metellus
 fortiter tulit, Rutilius etiam libenter: alter, ut rediret,
 rei p. praestitit, alter reditum suum Sullae negavit,
 cui nihil tunc negabatur. In carcere Socrates disputavit
 10 et exire, cum essent qui promitterent fugam, noluit re-
 mansitque, ut duarum rerum grauissimarum hominibus
 metum demeret, mortis et carceris. Mucius ignibus 5
 manum inposuit. Acerbum est uri: quanto acerbius,
 si id te faciente patiaris! Vides hominem non eruditum
 15 nec ullis praeceptis contra mortem aut dolorem suborna-
 tum, militari tantum robore instructum, poenas a se
 inriti conatus exigentem: spectator destillantis in hostili
 foculo dexteræ stetit nec ante remouit nudis ossibus fluen-
 tem manum, quam ignis illi ab hoste subductus est.
 20 Facere aliquid in illis castris felicius potuit, nihil
 fortius. Vide quanto acrior sit ad occupanda pericula
 uirtus quam crudelitas ad inroganda: facilius Por-
 senna Mucio ignouit, quod uoluerat occidere, quam sibi
 Mucius, quod non occiderat. « Decantatae, inquis, in om- 6
 25 nibus scholis fabulae istae sunt; iam mihi, cum ad contem-
 nendam mortem uentum fuerit, Catonem narrabis. » Quid-

i ultra/quicquam illi Q L P¹ Par.b || 5 aliud, i supra scr. Q¹
 | 8 rei (r supra scr. Q¹) om. publicae Q L: plane scriptum erat p.
 (ut in P Par.b), quod excidit ante praestitit (prest- Q) | sylle Q,
 syllae complures alii || 9 tunc ex tam corr. Q¹ || 12 Mutius Q
 cum p L P¹ || 13 aceruum.... aceruius Q pr. || 15 prec-Q || 17 in-
 riti sic Q pr. | conatis sed u supra i ead. m. Q | destillantis Q L
 P recte || 18 dextere Q || 19 illi ex illa corr. Q || 22 s. porsenna sic
 Q L P Par.b || 23 mutio Q L P et sic mox mutius || 24 Decan-
 tate Q || 25 scolis fabulae iste Q | tam Q et pr. p, tam corr. m. rec.,
 iam p² | contempn- Q

ni ego narrem ultima illa nocte Platonis librum legentem posito ad caput gladio? Duo haec in rebus extremis instrumenta prospexerat, alterum ut uellet mori, alterum ut posset. Compositis ergo rebus, utcumque conponi fractae atque ultimae poterant, id agendum existimauit, ne cui Catonem aut occidere liceret 5 aut seruare contingeret. Et stricto gladio, quem usque in illum diem ab omni caede purum seruauerat: « nihil, inquit, egisti, fortuna omnibus conatibus meis obstando. Non pro mea adhuc sed pro patriae libertate 10 pugnaui, nec agebam tanta pertinacia, ut liber, sed ut fol. 25^r inter liberos || uiuerem: nunc quoniam deploratae sunt res 8 generis humani, Cato deducatur in tutum. » Inpressit deinde mortiferum corpori uulnus: quo obligato a medicis cum minus sanguinis haberet, minus uirium, animi idem, 15 iam non tantum Caesari sed sibi iratus nudas in uulnus manus egit et generosum illum contemptoremque omnis potentiae spiritum non emisit, sed eiecit. 9 Nam in hoc exempla non congero, ut ingenium exerceam, sed ut te aduersus id, quod maxime terribile uideatur, exhorter. Facilius autem exhortabor, si ostendero non fortes tantum uiros hoc momentum efflandae animae contempsisse, sed quosdam ad alia ignauos in 20

3 prosperat, (t *supra scr.*) Q *perperam* || 5 conponit *sed t exp.* Q, conponi L *Par.b* | fracte atq; ultime Q || 8 ab *ex* ad *corrigendo fecit ead. m.* Q || 9 s. meis obstando, meis ob *prope evanida* Q || 11 pug/naui Q *cum vell. codd.*, sed pug *evanidum* | pertinacia *ex* pertinentia *corr.* Q¹ || 12 quantū *supra* qm̄ *abrasum scr.* Q¹ *perperam* | deplorate Q || 13 generis, s *supra scr.* Q | Inpraessit Q || 14 oblicato Q || 15 uirium Q L P *Par.b* | idest Q, ideest L || 16 nudus *sed a supra u poster.* Q || 19 Nam in hoc Q, et ante ut ing. *supra scr. ñ m. rec.*, unde Nam..... non ut.... sed ut *cel.* Particula Nam *sententiarum nexum aptiorem cum efficiat* (cf. *supra* Quidni ego narrem *cel.*), *eam accipio, quamvis nam pro non Q exhibeat etiam in epp.* 2;6 (Q *pr.*), 22,16 et alibi. In locum autem *particulae nunc iam Fickerto suspectae non substituendam puto: nunc pro non exhibit Q etiam in ep.* 28,5 ubi *Schweighaeuser coni.* nunc non || 21 exhortabor *sed r fin. add.* Q¹, exhortabor *sed r fin. exp. m. rec.* L

hac re aequasse animum fortissimorum, sicut illum Cn.
 Pompei socerum Scipionem, qui contrario in Africam
 uento relatus cum teneri nauem suam uidisset ab hosti-
 bus, ferro se transuerberauit et quaerentibus, ubi im-
 5 perator esset, « imperator, inquit, se bene habet. » Vox 10
 haec illum parem maioribus fecit et fatalem Scipio-
 nibus in Africa gloriam non est interrumpi passa.
 Multum fuit Carthaginem uincere, sed amplius mortem.
 « Imperator, inquit, se bene habet: » an aliter debebat
 10 imperator, et quidem Catonis, mori? Non reuoco te ad 11
 historias nec ex omnibus saeculis contemptores mortis,
 qui sunt plurimi, colligo; respice ad haec nostra
 tempora, de quorum languore ac deliciis querimur: om-
 nis ordinis homines suggerent, omnis fortunae, omnis
 15 aetatis, qui mala sua morte praeciderint. Mihi crede,
 Lucili, adeo mors timenda non est, ut beneficio eius nihil
 ante uerendum sit. Securus itaque inimici minas audi: et 12
 quamuis conscientia tibi tua fiduciam faciat, tamen
 quia multa extra causam ualent, et quod aequissimum
 20 est, spera et ad id te, quod est iniquissimum, com-
 para. Illud autem ante omnia memento, demere rebus
 tumultum ac uidere, quid in quaque re sit: scies
 nihil esse in istis terribile nisi ipsum timorem. Quod 13
 uides accidere pueris, hoc nobis quoque maiusculis
 25 pueris euenit: illi quos amant, quibus adsueuerunt,
 cum quibus ludunt, si personatos || uident, expauescunt: fol. 25v

1 s. generum pompeii Q *perperam* || 2 contrario In *ex* con-
 trarium *corr. ead. m. Q* || 4 quer- *Q* || 7 africam *sed m exp. Q* |
 gloriam, m *punct. perperam m. rec. Q* || 8 cartaginem *Q L* || 9 Impe-
 rator imperator *Q* | deb& *Q* || 13 langore *Q P* | quaerimur *Q*
 || 14 fortune *Q* || 15 precciderint *Q pr. p¹ P¹*, preccesserint *corr. m.*
rec. Q || 17 anteferendum *Q L*, timendum *p*: anteferendum ti-
 mendumue *Par. b et plerique vet. edd.*: a te uerendum timendumue
coni. Lipsius: ante (*i. e. ante mortem*) uerendum *Rosbach et Gertz*
 | audi& *Q cum p L* || 20 s. comp- *sic Q L* || 24 uides, es *erasum in*
extr. versu Q

non hominibus tantum, sed rebus persona demenda est
 14 et reddenda facies sua. Quid mihi gladios et ignes osten-
 dis et turbam carnificum circa te frementem? tolle
 istam pompam, sub qua lates et stultos territas: mors
 es, quam nuper seruus meus, quam ancilla contempsit. 5
 Quid tu rursus mihi flagella et eculeos magno appa-
 ratu explicas? quid singulis articulis singula machi-
 namenta, quibus extorqueantur, aptata et mille alia
 instrumenta excarnificandi particulatim hominis? Pone
 ista, quae nos obstupesciunt, iube contiscere gemitus
 10 et exclamationes et uocum inter lacerationem
 elisarum acerbiter: nempe dolor es, quem podag-
 ricus ille contemnit, quem stomachicus ille in ipsis
 deliciis perfert, quem in puerperio puella perpetitur.
 Leuis es, si ferre possum, breuis es, si ferre non possum. 15
 15 Haec in animo uoluta, quae saepe audisti, saepe dixisti:
 sed an uere audieris, an uere dixeris, effectu proba.
 Hoc enim turpissimum est, quod nobis obici solet,
 uerba nos philosophiae, non opera tractare. Quid, tu
 nunc primum tibi mortem imminere scisti, nunc exi- 20
 lium, nunc dolorem? in haec natus es: quicquid fieri
 16 potest, quasi futurum cogitemus. Quod facere te moneo,
 scio certe te fecisse. Nunc admoneo, ut animum tuum non
 mergas in istam sollicitudinem: hebetabitur enim et mi-
 nus habebit uigoris, cum exsurgendum erit. Abduc illum 25
 a priuata causa ad publicam: dic mortale tibi et fragile
 corpusculum esse, cui non ex iniuria tantum aut ex poten-
 tioribus uiribus denuntiabitur dolor: ipsae uoluptates in

I homibus Q || 5 est Q cum rell. codd.: es corr. Lipsius || 6
 aec- Q || 10 s. gemitus ex -tur Q² || 12 acerbiter ex aceru- Q¹ | est
 Q cum rell. codd.: corr. Gertz, et sic infra leuis est — breuis est
 codd., l. es — br. es Gertz || 13 contempuit Q || 14 perpetitur, ti supra
 scr. Q¹ || 15 Leuis, s in ras. Q || 16 quae saepe Q || 17 an uere dixeris
 in marg. Q¹ || 19 phyl- Q || 20 morte ex more corr. Q¹ || 21 hac Q
 L P¹ Par. b || 23 scio certe/fecisse Q p L P, scio certe te f. s
 || 25 exsurg- sic Q L || 27 s. po/tentioribus Q cum vet. codd., poten-
 tioris s Fickert, Haase, Roszbach || 28 Ipse Q

tormenta uertuntur, epulae cruditatem afferunt, ebrietates neruorum torporem tremoremque, libidines pedum, manuum, articularum omnium deprauationes. Pauper fiam : 17 inter plures ero. Exul fiam : ibi me natum putabo, quo mittar. Alligabor : quid enim ? nunc solutus sum ? ad hoc me natura graue corporis mei pondus adstrinxit. Moriar : hoc dicis, desinam aegrotare posse, desinam alligari posse, desinam mori posse. Non sum tam ineptus, 18 ut Epicuream cantilenam hoc loco persequar et dicam uanos esse inferorum metus, || nec Ixionem rota uolui fol. 26^r nec saxum umeris Sisyphi trudi in aduersum nec ullius uiscera et renasci posse cotidie et carpi : nemo tam puer est, ut Cerberum timeat et tenebras et laruaem habitum nudis ossibus cohaerentium. Mors nos aut consumit aut exuit : emissis meliora restant onere detracto, consumptis nihil restat, bona pariter malaque summota sunt. Per- 19 mitte mihi hoc loco referre uersum tuum, si prius admonuero, ut te iudices non aliis scripsisse ista, sed etiam tibi. Turpe est aliud loqui, aliud sentire: quanto 20 turpius aliud scribere, aliud sentire ! Memini te illum locum aliquando tractasse, non repente nos in mortem incidere, sed minutatim procedere. Cotidie morimur : cotidie enim demitur aliqua pars uitae, et tunc quoque, cum crescimus, uita decrescit. Infantiam amisimus, deinde 25 pueritiam, deinde adulescentiam. Vsque ad hesternum, quicquid transit temporis, perit ; hunc ipsum, quem agimus, diem cum morte diuidimus. Quemadmodum clep-

1 Aepule Q | cruditatem Q pr. | aff- sic Q || 2 torporē, lineolam super add. Q² | manuum, u alt. super add. Q² || 7 desinam ex desinam corr. ead. m. ante aegr- Q || 11 humeris Q L || 12 cottidie Q || 13 cerbe/rem, sed u supra e posteriorem ead. m. Q || 14 coher- Q || 15 exuit, xuit in ras. Q | restent sed a supra e posteriorem Q¹ || 16 summotasunt Q cum L P Par.b (subm- Par.b) || 17 s. admon- ex admun- corr. Q || 18 iudices ex iudicas corr. Q² | sed iam Q L || 24 crescimus Q sed s fin. in ras. | amissimus Q || 25 esternū Q, aesternum L || 26 transit... perit Q cum optimis codd., transiit... perit ε : transit... perit Hense² quem sequor || 27 Quemamm- Q

sydram non extremum stillicidium exhaurit, sed quicquid ante defluxit, sic ultima hora, qua esse desinimus, non sola mortem facit, sed sola consummat: tunc ad illam peruenimus, sed diu uenimus. Haec cum descripsisses quos soles ore, semper quidem magnus, numquam tamen acrior quam ubi ueritati commodas uerba, dixisti: « mors non una uenit, sed quae rapit, ultima mors est. » Malo te legas quam epistulam meam: apparebit enim tibi hanc, quam timemus, mortem extremam esse, non solam.

22 Video quo spectes: quaeris, quid huic epistolae infulerim, quod dictum alicuius animosum, quod praeceptum utile. Ex hac, ipsa materia, quae in manibus fuit, mittetur aliquid. Obiurgat Epicurus non minus eos, qui mortem concupiscunt, quam eos, qui timent, et ait: « ridiculum est currere ad mortem taedio uitae, cum genere uitae, ut currendum ad mortem esset, effeceris. » Item alio loco dicit: « quid tam ridiculum quam adpetere mortem, cum uitam inquietam tibi feceris metu mortis? » His adicias et illud eiusdem notae licet, tantam || hominum imprudentiam esse, immo dementiae, ut quidam timore 20 mortis cogantur ad mortem. Quicquid horum tractaueris, confirmabis animum uel ad mortis uel ad uitae patientiam: [at] in utrumque enim monendi ac firmandi sumus, et ne nimis amemus uitam et ne nimis oderimus. Etiam cum ratio suadet finire se, non temere nec cum procurso 25

3 consumat Q pr., sed i supra a punct. scr. Q¹: consumat² p, consumit L || 4 descripsisses Q sed sis supra scr. || 6 commendas Q p L P Hense¹, commodas & Hense² rectius || 7 ultima Q p L P Par.b: una Muretus | que Q || 8 episto/lam Q L P || 9 solum Q et, ut uidetur, L¹ || 10 quos exspectes (ex expectas corr. Q¹) Q L (exp- L) | hic epistolę Q L (-lae L) || 11 prec- Q || 15 ted- Q || 17 quid ex quod corr. ead. m. Q || 19 notę Q || 20 dementiae ex dementiaest corr. Q² | quidem sed a supra e punct. ead. m. Q || 23 At in utrumq. enim monendi Q P Par.b., aut (mutatum ex ad p¹) in u. e. m. p L. At uel aut ex librorum errore coniungentium in utrumque cum antecedd.: ad utrumq. enim movendi Schweighaeuser || 25 finire. sed Q cum p L P Par.b: corr. Madvig

capiendus est impetus. Vir fortis ac sapiens non fugere 25
 debet e uita, sed exire; et ante omnia ille quoque uitetur
 affectus, qui multos occupauit, libido moriendi. Est enim,
 mi Lucili, ut ad alia, sic etiam ad moriendum incon-
 5 sulta animi inclinatio, quae saepe generosos atque acer-
 rimae indolis uiros corripit, saepe ignauos iacentesque:
 illi contemnunt uitam, hi grauantur. Quosdam subit 26
 eadem faciendi uidendique satietas et uitae non odium sed
 fastidium, in quod prolabimur ipsa impellente philosophia,
 10 dum dicimus: « quousque eadem? nempe expergiscar dor-
 miam, esuriam *satiabor*, algebo aestuabo. Nullius rei finis
 est, sed in orbem nexa sunt omnia, fugiunt ac secuntur.
 Diem nox premit, dies noctem, aestas in autumnum
 desinit, autumno hiemps instat, quae uere compescitur;
 15 omnia sic transeunt ut reuertantur. Nihil noui facio,
 nihil noui uideo: fit aliquando *et* huius rei nausia. »
 Multi sunt, qui non acerbum iudicent uiuere, sed super-
 uacuum. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM

20 **Q**uod ad duos amicos nostros pertinet, diuersa uia 1 Ep. XXV.
 eundum est: alterius enim uitia emendanda, alterius
 frangenda sunt. Vtar libertate tota: non amo illum,
 nisi offendo. « Quid ergo? inquis, quadragenarium pu-
 pillum cogitas sub tutela tua continere? Respice aetatem
 25 eius iam duram et intractabilem: non potest reformari:

1 imp- sic Q L P | fugire *ex* fugere, *ut uidetur*, Q; fugere *ex*
 fugire L || 2 & supra vers. *inter* exire *et* ante Q || 5 sepe Q
 | acerrime Q || 7 contempn- Q || 8 sac- Q || 9 probabimur Q *et*
pr. p | imp- sic Q | phyl- Q || 11 esuriam Q *p L P Par. b*, esuriam
 satiabor s: edam esuriam Gertz, esuriam fastidiam Hense, esuriam
 explebor O. Rossbach || 14 comp- sic Q || 15 transeuntur *sed* *ur*
exp. Q L || 16 *et om.* Q | nausia Q *pr. p P Par. b M*, nausea Q^s
 L *pr.* || 17 acerbum *ex* aceru- *corr.* Q^s

2 tenera finguntur. » An perfecturus sim nescio; malo successum mihi quam fidem deesse. Nec desperaueris etiam diutinos aegros posse sanari, si contra intemperantiam steteris, si multa inuitos et facere coegeris et pati. Ne de altero quidem satis fiduciae habeo, excepto eo, quod 5 adhuc peccare erubescit: nutriendus est hic pudor, qui fol. 27^r quamdiu in animo eius durauerit, aliquis erit bonae 3 spei locus. Cum hoc ueterano parcius agendum puto, ne in desperationem sui ueniat: nec ullum tempus adgrediendi fuit melius quam hoc, dum interquiescit, dum emendato 10 similis est. Aliis haec intermissio eius imposuit, mihi uerba non dat: expecto cum magno fenore uitia reditura, quae nunc scio cessare, non deesse. Inpendam huic rei dies et utrum possit aliquid agi an non possit, experiar.

4 Tu nobis te, ut facis, fortem praesta et sarcinas contrahe. 15 Nihil ex his, quae habemus, necessarium est: ad legem naturae reuertamur. Diuitiae paratae sunt; aut gratuitum est, quo egemus, aut uile: panem et aquam natura desiderat. Nemo ad haec pauper est, intra quae quisquis desiderium suum clusit, cum ipso Ioue de felicitate contendat, ut ait Epicurus, cuius aliquam uocem 20 huic epistolae inuoluam. « Sic fac, inquit, omnia, tamquam spectet Epicurus. » Prodest sine dubio custodem sibi imposuisse et habere, quem respicias, quem interesse

1 perfecturus Q, prof- vulgo | Malo successum Q cum L P Par.b recte, et sic fidem deesse || 3 diuti nos Q pr., diutius (us compendiose) nos corr. Q^s || 4 coege/ris Q L || 6 huic Q || 7 durauerat sed i supra a posteriore Q^s | spei (i supra vers.) bone transpositionis signo addito Q || 10 inter quiescit Q Par.b | emendatus Q L^s || 11 imp- sic Q || 12 Exp- sic Q cum P Par.b M | fenore sic Q | redditura Q et pr. L || 15 facias Q L (sed s supra as L) P | forte Q | presta Q || 17 parate Q | sint ex sunt radendo Q || 18 quod agemus Q cum vet. codd., quo egemus s || 22 epistolę Q | inuoluamus Q L || 23 spectet ex spectat corr. ead. m. Q, spectat p | Epicurus Q vulg.: aliquis nonnulli s et vet. edd., defendit Hess quem fugit aliquod infra discrimen inuictum esse inter sapientem virum, id est Epicurus, et obuium quendam, id est aliquis || 24 imp- sic Q

cogitationibus tuis iudices. Hoc quidem longe magnificientius est, sic uiuere tamquam sub alicuius boni uiri ac semper praesentis oculis, sed ego etiam hoc contentus sum, ut sic facias, quaecumque facies, tamquam spectet
 5 aliquis: omnia nobis mala solitudo persuadet. Cum iam 6 profeceris tantum, ut sit tibi etiam tui reuerentia, licebit dimittas paedagogum: interim aliquorum te auctoritate custodi, aut Cato ille sit aut Scipio aut Laelius aut alius, cuius interuentu perditu quoque homines uitia suppri-
 10 merent, dum te efficis eum, cum quo peccare non audeas. Cum hoc effeceris, et aliqua coeperit apud te tui esse dignatio, incipiam tibi permittere, quod idem suadet Epicurus: « tunc praecipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba. » Dissimilem te fieri multis oportet, dum tibi 7
 15 tutum [non] sit ad te recedere. Circumspice singulos: nemo est, cui non satius sit cum quolibet esse quam secum. « Tunc praecipue in te ipse secede, cum esse cogeris in turba »: si bonus uir, si quietus, si temperans. Alioquin in turbam tibi a te recedendum est: istic malo uiro
 20 propius es. VALE.

2 sicui (ui ex dittographia) uiuere Q || 3 pres- Q || 6 reuerentiam Q L || 7 ped- Q || 8 Ielius Q | aut alicuius Q p (aliquis p¹) L, aut cuius P Par.b: ante cuius nomen quoddam proprium (fort. Epicurus) excidisse suspicatur O. Roszbach: aut talis cuius Hense² ex coniectura Herm. Disselbeckii et Buecheleri: praefero emendationem Chatelainii (l. c., p. 106 s.) aut alius cuius qua aptissimus sensus efficitur || 9 s. supprimerent Q cum vulg., -rentur p || 11 hoc supra vers. Q¹ || 13 prec- Q et sic mox | cū esse (esse compend.) supra vers Q¹ || 15 sit Q cum vell. codd., est Muretus: oportet, dum tibi tutum sit ad te recedere. Circumspice P. Thomas quem sequor || 18 es inserunt alii post uir alii post temperans, non necessario

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM. ||

Ep. XXVI. 1
fol. 27^v

Modo dicebam tibi, in conspectu esse *me* meae senectutis: iam vereor, ne senectutem post me reliquerim. Aliud iam his annis, certe huic corpori, uocabulum conuenit, quoniam quidem senectus lassae aetatis, non fractae 5
2 tangentis. Gratias tamen mihi apud te ago: non sentio in animo aetatis iniuriam, cum sentiam in corpore. Tantum uitia et uitiorum ministeria senuerunt: uiget animus et gaudet non multum sibi esse cum corpore: 10
magnam partem oneris sui posuit. Exultat et mihi facit controuersiam de senectute: hunc ait esse florem suum.
3 Credamus illi: bono suo utatur. Ire in cogitationem iubet et dispicere, quid ex hac tranquillitate ac modestia morum sapientiae debeam, quid aetati, et diligenter 15
excutare, quae non possim facere, quae nolim prodesse abiturus. Atqui, si nolim quicquam, *id* non posse me

2 esse *compendiose* ex es Q¹ | meae senectutis Q p et, ut videtur, L. pr., me s. vulgo: scribo me meae s. *quamquam infinitivus ex verbo dicendi pendens etiam sine subiecto cogitari potest: cfr. ep. 1,4 || 3 reliquerim sed n punct. Q || 4 uocabulum Q || 5 qm̄ Q || lassae Q | fractae Q || 6 extre/ma ex extra/ma corr. Q² || 9 Viget ex Veget corr. ead. m. Q || 10 gaud& & m. Q || 14 iubeat Q, iubet vulgo: iuuat Ruhkopf, Roszbach, alii, lubet P. Thomas | tranquillitate, ta supra vers. Q² || 15 qui aetati Q cum L pr. || 16 s. prodesse habiturus. Atquisinolim quicquid (ex quicquam corr. ead. m.) nonposse/megaudeo Q, quae verba eodem prope modo corrupta etiam reli. codd. exhibent. Huius loci emendationes adhuc propositae de codicum vestigiis longius deflectunt nec sententiam efficiunt in qua acquiescere liceat: dubito an, librorum scriptura levissime immutata, sit scribendum quae nolim prodesse abiturus (scil. nunc cum sim abiturus e vita: cf. ep. 23,6 habituras pro ab- Q p et pr. L P, ep. 29,4 adhibo Q et saepe alibi). Atqui, si nolim quicquam, id non posse me gaudeo: quae enim cet. Hypo-thetici enuntiatii formam si sit — est iam argentea, quae dicitur, aetate in usum paulo frequentiore[m] venisse constat. At fortasse maior lacuna hic latet, ut suspicatus est Haase qui inter quae nolim et prodesse supplevit quidni fatear multum mihi senectutem eo, quod non possum facere, quae nolim*

gaudeo: quae enim querela est, quod incommodum, si
 quicquid debebat desinere, defecit? «Incommodum sum- 4
 mum est, inquis, minui et deperire *et*, ut proprie dicam,
 liquescere. Non enim subito impulsus ac prostratus sumus:
 5 carpimur, singuli dies aliquid subtrahunt uiribus.» Ecquis
 exitus est melior quam in finem suum natura soluente
 dilabi? non quia aliquid mali ictus *est* et e uita repenti-
 nus excessus, sed quia lenis haec est uia, subduci. Ego
 certe, uelut adpropinquet experimentum et ille laturus
 10 sententiam de omnibus annis meis dies uenerit, ita me
 obseruo et alloquor: « nihil est, inquam, adhuc, quod aut 5
 rebus aut uerbis exhibuimus. Leuia sunt ista *et* fallacia
 pignora animi multisque inuoluta lenociniis: quid profe-
 cerim, morti crediturus sum. Non timide itaque componor
 15 ad illum diem, quo remotis strophis ac fucis de me iudi-
 caturus sum, utrum loquar fortia an sentiam, numquid
 simulatio fuerit et mimus, quicquid contra fortunam iactaui
 uerborum contumacium. Remoue existimationem homi- 6
 num: dubia semper est et in partem utramque diuidi-
 20 tur. Remoue studia tota uita tractata: mors de te pro-
 nuntiatura est. Ita dico: disputationes et litterata || con- fol. 28^r
 loquia et ex praeceptis sapientium uerba collecta et eru-
 ditus sermo non ostendunt uerum robur animi: est enim
 oratio etiam timidissimis audax. Quid egeris, tunc appa-
 25 rebit, cum animam ages. Accipio condicionem, non reformi-
 mido iudicium. » Haec mecum loquor, sed tecum quoque 7

1 quaerela Q L || 2 quicq- sic Q L P Par.b | debeat Q
 cum plerisque codd.: corr. Madvig praeunte Fickerto || 3 et om.
 ante ut Q | propriae Q || 5 & quis Q L P Par.b: corr. Madvig (Ec
 quis cod. Wirceburg.) || 6 suam Q | soluentem pr. Q L || 7 delabi
 Q et complures alii | ictus & Q cum plerisque codd.: est ante-
 posuerunt Hense et alii ex nonnullis s ubi legitur est citus et:
 praeferd ictus est et: corr. in continet Madvig || 9 uelud Q
 || 11 alloq- sic Q L^s P Par.b || 12 et s, om. Q || 13 quod Q, quid s
 || 14 componor Q, comp- alii: componar Haase || 15 s. iudicaturus,
 ru supra vers. Q¹ || 17 minus Q L P Par.b, mimus s | iactaui, i
 add. Q² || 18 contumat- Q || 20 tracta/ Q L P Par.b || 22 prec- Q
 || 25 condit- Q L P Par.b || 26 tecu, cu supra scr. ead. m. Q

me locutum puta. Iuuenior es: quid refert? non dinumerantur anni. Incertum est, quo loco te mors expectet: itaque tu illam omni loco exspecta.

8 Desinere iam uolebam et manus spectabat ad clausulam: sed conficienda sunt aera et huic epistulae uaticum dandum est. Puta me non dicere, unde sumpturus sum mutuuum: scis cuius arca utar. Exspecta me pusillum, et de domo fiet numeratio; interim commodabit Epicurus, qui ait: «meditare mortem» uel si commodius sit
9 transire ad *diuos*. Hic patet sensus: egregia res est mortem
condiscere. Superuacuum forsitan putas id discere, quo
semel utendum est: hoc est ipsum, quare meditari debeamus; semper discendum est, quod an sciamus, experiri
10 non possumus. «Meditare mortem»: qui hoc dicit, meditari libertatem iubet. Qui mori didicit, seruire dedidicit: supra
omnem potentiam est, certe extra omnem. Quid ad illum carcer et custodia et claustra? liberum ostium habet. Vna est catena, quae nos alligatos tenet, amor uitae, qui ut non est abiciendus, ita minuendus est, ut si quando res exiget, nihil nos detineat nec inpediat, quo minus
20 parati simus, quod quandoque faciendum est, statim facere. VALE.

2 quo *ex* quid *corr.* Q¹ | expectat Q || 3 *exp-* sic Q p || 5 *sacra* Q *cum* *rell.* *codd.*: aera *coni.* *Madvig quem sequor cum Hessio* | eptae Q || 7 *Exp-* sic Q || pusillū sic Q *cum* L P *recte* | 8 *Interim*, n *supra* *scr.* Q || 9 *commodius* sic Q L || 10 *adnos* Q, at *vel* ad nos *rell.* *codd.*: ad *diuos* *Haase*, ad *deos* O. *Roszbach: uerba* uel si — *deos* (*vel* *diuos*) *quae cum praecedd.* *meditare mortem Epicuro tribuebantur vulgo, Senecae ipsius esse monuit Buecheler* || 11 quo Q L P *Par.b*, quod *Hense* *ex p M* || 15 *seruire didicit* Q p L *Par.b* || 19 ē *supra* *vers.* *ante abic-* *add.* Q¹: *fort. praesiat id omittere* || 21 *sumus* *sed* i *supra* u *priorem* Q², *simus* *ex* *sumus* *etiam* L P

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

« Tu me, inquis, mones? iam enim te ipse monuisti, ¹ Ep. XXVII. iam correxisti? ideo aliorum emendationi uacas? » Non sum tam improbus, ut curationes aeger obeam, sed tamquam in eodem ualitudinario iaceam, de communi tecum malo conloquor et remedia communico. Sic itaque me audi, tamquam mecum loquar: in secretum te meum admitto et te adhibito mecum exigo. Clamo mihi ipse: « numera ² annos tuos, et pudebit eadem uelle, quae uolueras puer, ¹⁰ eadem parare. Hoc denique tibi circa mortis diem praesta: moriantur ante te uitia. Dimitte istas uoluptates turbidas, magno luendas: non uenturae tantum, sed praeteritae nocent. Quemadmodum || scelera etiam si non sunt deprehensa ^{fol. 28^v} cum fierent, sollicitudo non cum ipsis abit: ita improbarum ¹⁵ uoluptatum etiam post ipsas paenitentia est. Non sunt solidae, non sunt fideles: etiam si non nocent, fugiunt. Aliquod potius bonum mansurum circumspecte: nullum ³ autem est, nisi quod animus ex se sibi inuenit. Sola uirtus praestat gaudium perpetuum, securum: etiam si quid obstat, ²⁰ nubium modo interuenit, quae infra feruntur nec unquam diem uincunt. » Quando ad hoc gaudium peruenire ⁴ continget? non quidem cessatur adhuc, sed festinetur. Multum restat operis, in quod ipse necesse est uigiliam, ipse laborem tuum impendas, si effici cupis: delega-

6 remedio Q L || 7 amm-Q || 9 te post pudebit P. Thomas et Hense²: necessarium non uidetur || 10 presta Q || 11 uicia Q | turpidas Q L || 12 magno ex magna corr. Q¹ | leuan/das Q L Par.b. corr. Pincianus | uenture Q | preterite Q || 13 Quemamm-Q | sunt Q L P Par.b. sint vulgo: cf. mox etiam si non nocent et § 3 etiam si quid obstat || 14 abit Q L M, abiit vulgo, abit Hense² || 16 solidę Q || 18 inueniat sed a punct. Q || 19 prestat Q || 22 festinatur Q cum rell. codd., corr. Gronovius: cessatur adhuc, sed festinato m. r. o. Lipsius: cessatur, sed adhuc festinetur consi. Haase dubitans || 24 s. deligationem Q pr. p L P¹ Par.b. dilationem corr. m. rec. Q

- 5 tionem res ista non recipit. Aliud litterarum genus adiu-
torium admittit. Caluisius Sabinus memoria nostra fuit
diues : et patrimonium habebat libertini et ingenium :
numquam uidi hominem beatum indecentius. Huic memo-
ria tam mala erat, ut illi nomen modo Vlixis excideret, 5
modo Achillis, modo Priami, quos tam bene nouerat quam
paedogogos nostros nouimus. Nemo uetulus nomenclator,
qui nomina non reddit, sed imponit, tam perperam tri-
bus quam ille Troianos et Achiuos persalutabat : nihilo-
6 minus eruditus uolebat uideri. Hanc itaque compendiarium 10
excogitauit : magna summa emit seruos, unum, qui Ho-
merum teneret, alterum, qui Hesiodum ; nouem praeterea
lyricis singulos adsignauit. Magno emisse illum non est quod
mireris : non inuenerat, faciendos locauit. Postquam haec
familia illi comparata est, coepit conuiuas suos inquietare. 15
Habebat ad pedes hos, a quibus subinde cum peteret
uersus, quos referret, saepe in medio uerbo excidebat.
- 7 Suasit illi Satellius Quadratus, stultorum diuitum arrosor,
et quod sequitur, arrisor, et quod duobus his adiunctum
est, derisor, ut grammaticos haberet analectas. Cum dixis- 20
set Sabinus centenis millibus sibi constare singulos seruos :
« minoris, inquit, totidem scrinia emisses ». Ille tamen in ea
opinionem erat, ut putaret se scire, quod quisquam in domo
8 sua sciret. Idem Satellius illum hortari coepit, ut lucta-
retur, hominem aegrum, pallidum, gracilem. Cum Sa- 25
binus respondisset : « et quomodo possum ? uix uiuo »,
fol. 29^r « noli, obsecro te, || inquit, istuc dicere : non uides, quam

1 Aliud Q cum P¹ || 2 ammittit Q || 5 ulixis radendo ex uil- Q
| excederet Q cum L Par. b || 6 primi Q | nouerat seclusit Hense
Gronovium, Schweighaeuserum et Madvigium secutus qui hoc uerbum
abesse maluerunt || 7 ped- Q | nomenclator (tor supra scr. Q¹)
Q L || 8 imp- sic Q | pperam, p supra scr. Q¹ || 9 troianos
Q L² P Par. b recte || 10 compediarium Q || 12 pret- Q || 15 comp-
sic Q P || 18 arrosor sic Q et mox arrisor || 20 derisor ex dir- Q² L
|| 21 millibus sic Q p Par. b || 22 scrinea (ex screnea corr. Q¹) Q L
| tamen Q L P Par. b recte || 24 hor/tari ex hor/tare Q², hortare
L¹ P¹ | luctaretur Q pr., sed Q² scr. r supra t priorem exp.

multos seruos ualentissimos habeas? » Bona mens nec commodatur nec emitur; et puto, si uenalis esset, non haberet emptorem: at mala cotidie emitur.

Sed accipe iam quod debeo et uale. « Diuitiae sunt 9
5 ad legem naturae composita paupertas. » Hoc saepe dicit Epicurus aliter atque aliter: sed numquam nimis dicitur, quod numquam satis discitur. Quibusdam remedia monstranda, quibusdam inculcanda sunt. VALE.

SENeca LVCILIO SVO SALVTEM.

10 **H**oc tibi soli putas accidisse et admiraris quasi rem 1 Ep. XXVIII.
nouam, quod peregrinatione tam longa et tot locorum
uarietatibus non discussisti tristitiam grauitatemque
mentis? animum debes mutare, non caelum. Licet uas-
tum traieceris mare, licet, ut ait Vergilius noster, « ter-
15 raeque urbesque recedant»: sequentur te, quocumque per-
ueneris, uitia. Hoc idem querenti cuidam Socrates ait: 2
« quid miraris nihil tibi peregrinationes prodesse, cum te
circumferas? premit te eadem causa, quae expulit. »
Quid terrarum iuuare nouitas potest? quid cognitio ur-
20 bium aut locorum? in irritum cedit ista iactatio. Quaeris
quare te fuga ista non adiuuet? tecum fugis. Onus animi
deponendum est: non ante tibi ullus placebit locus.
Talem nunc esse habitum tuum cogita, qualem Vergilius 3
noster uatis inducit iam concitatae et instigatae mul-
25 tumque habentis in se spiritus non sui: « bacchatur uates,
magnum si pectore possit | excussisse deum. » Vadis huc

5 comp.- sic Q L || 7 satis dicitur Q L
14 uirgilius Q L P Par.b et sic infra | terreque Q || 15 sequenter
sed u supra alteram e Q || 16 ibidem Q p P¹ Par.b | quaer- Q L Par.b
|| 18 premitte ex premitte Q² || 20 irr- Q, ex inr- L || 24 uatis Q pr.,
uates corr. m. rec. | concitatae & instigatam Q cum p L Par.b
|| 25 bachatur Q L Par.b

illuc, ut excutias insidens pondus, quod ipsa iactatione
 incommodius fit, sicut in naui onera inmota minus
 urgent, inaequaliter conuoluta citius eam partem, in
 quam incubuere, demergunt. Quicquid facis, contra te
 4 facis et motu ipso noces tibi: aegrum enim concutis. At 5
 cum istuc exemeris malum, omnis mutatio loci iucunda
 fiet: in ultimas expellaris terras licebit, in quolibet bar-
 bariae angulo colloceris, hospitalis tibi illa qualiscumque
 sedes erit. Magis quis ueneris quam quo, interest, et ideo
 fol. 29^v nulli loco addicere debemus animum. Cum hac || persua- 10
 sione uiuendum est: « non sum uni angulo natus, patria
 5 mea totus hic mundus est. » Quod si liqueret tibi, non
 admirareris nihil adiuuari te regionum uarietatibus, in quas
 subinde priorum taedio migras: prima enim quaeque pla-
 cuisset, si omnem tuam crederes. Nunc *non* peregrinaris, sed 15
 erras et ageris ac locum ex loco mutas, cum illud, quod
 6 quaeris, bene uiuere, omni loco positum sit. Num quid
 tam turbidum fieri potest quam forum? ubi quoque licet
 quiete uiuere, si necesse sit. Sed si liceat disponere se,
 conspectum quoque et uiciniam fori procul fugiam: nam 20
 ut loca grauia etiam firmissimam ualitudinem temptant,
 ita bonae quoque menti necdum adhuc perfectae et con-
 7 ualescenti sunt aliqua parum salubria. Dissentio ab his,
 qui in fluctus medios eunt et tumultuosam probantes
 uitam cotidie cum difficultatibus rerum magno animo 25
 concludantur. Sapiens feret ista, non eliget, et malet in
 pace esse quam in pugna: non multum prodest uitia
 8 sua proiecisse, si cum alienis rixandum est. « Triginta,

3 urgent sic Q || 6 istuc Q L P¹ Par.b M 'fort recte' iam
 adnotauit Hense | iucunda Q pr., ioc- corr. Q² || 8 coll- sic Q L¹
 | Hostalis Q || 9 sedes erit ex sederit corr. ead. m. Q || 10 nulli
 ex nulla corr. ead. m. Q || 13 nihil Q L, nil vulgo || 14 ted- Q
 || 15 Nunc Q p L Par.b, non P ex corr., Nunc non Schweighaeuser
 || 16 haec locum Q pr., naec l. corr. m. rec.: plane haec pro ac,
 pro quo saepius hac legitur in Q || 17 queris Q || 18 ubi Q, ibi
 vulgo || 26 mall& Q cum p L Par.b et pr. P || 27 uicia Q || 28 e
 posi rixandum add. supra vers. Q¹

inquis, tyranni Socraten circumsteterunt nec potuerunt animum eius infringere. » Quid interest, quot domini sint? seruitus una est: hanc qui contempsit, in quantalibet turba dominantium liber est.

5 Tempus est desinere, sed *si* prius portorium soluero. 9
 « Initium est salutis notitia peccati. » Egregie mihi hoc dixisse uidetur Epicurus: nam qui peccare se nescit, corrigi non uult; deprehendas te oportet, antequam emendes. Quidam uitii gloriantur: tu existimas aliquid 10
 10 de remedio cogitare, qui mala sua uirtutum loco numerant? Ideo quantum potes, te ipse coargue, inquire in te; accusatoris primum partibus fungere, deinde iudicis, nouissime deprecatoris: aliquando te offende. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

15 **D**e Marcellino nostro quaeris et uis scire, quid agat. 1 Ep. XXIX.
 Raro ad nos uenit, non ulla alia ex causa quam quod audire uerum timet, a quo periculo iam abest: nulli enim nisi audituro dicendum est. Ideo de Diogene nec minus de aliis Cynicis, qui libertate promiscua || usi sunt et obuios fol. 30^r
 20 monuerunt, dubitari solet, an hoc facere debuerint. Quid 2
 enim, si quis surdos obiurget aut natura morboe mutos?
 « Quare, inquis, uerbis parcam? gratuita sunt. Non possum scire, an ei profuturus sim, quem admoneo: illud scio, alicui me profuturum, si multos admonuero. Spar-
 25 genda manus est: non potest fieri, ut non aliquando succedat multa temptanti. » Hoc, mi Lucili, non existimo 3

1 inquis Q L P Par.b: inquit Haase et Hense ex p ubi legitur inquit | socraten sic Q L P M || 2 quit sed o supra i Q¹ || 5 si om. Q L | portarium Q pr. p L P Par.b, portorium corr. Q²
 16 non ulla sic Q p L Par.b || 24 s. Spargenda manus est Q cum rell. codd.: 'nisi vulgaris locutio est, scripserim spargendum plena manu est' adn. Hense, sed enuntiati vis minuitur

magno uiro faciendum : diluitur eius auctoritas nec apud
 eos habet satis ponderis, quos posset minus obsole-
 facta corrigere. Sagittarius non aliquando ferire debet,
 sed aliquando deerrare ; non est ars, quae ad effectum
 casu uenit. Sapientia ars est : certum petat, eligat profec- 5
 turos, ab his, quos desperauit, recedat, non tamen cito
 relinquat et in ipsa desperatione extrema remedia temptet.
 4 Marcellinum nostrum ego nondum despero : etiamnunc
 seruari potest, sed si cito illi manus porrigitur. Est qui-
 dem periculum, ne porrigentem trahat : magna in illo in- 10
 genii uis est, sed iam tendentis in prauum. Nihilominus
 5 adibo hoc periculum et audebo illi mala sua ostendere. Fa-
 ciet quod solet : aduocabit illas facetias, quae risum euocare
 lugentibus possunt, et in se primum, deinde in nos ioca-
 bitur : omnia, quae dicturus sum, occupabit. Scrutabi- 15
 tur scholas nostras et obiciet philosophis congiaria, amicas,
 6 gulam. Ostendet mihi alium in adulterio, alium in popina,
 alium in aula ; ostendet mihi lepidum philosophum Aristo-
 nem, qui in gestatione disserebat : hoc enim ad edendas
 operas tempus acceperat. De cuius secta cum quaereretur, 20
 Scaurus ait : « utique Peripateticus non est. » De eodem cum
 consuleretur Iulius Graecinus, uir egregius, quid senti-
 ret, « non possum, inquit, tibi dicere ; nescio enim, quid
 de gradu faciat », tamquam de essedario interrogaretur.
 7 Hos mihi circulatores, qui philosophiam honestius negle- 25
 xissent quam uendunt, in faciem ingeret. Constitui tamen
 contumelias perpeti : moueat ille mihi risum, ego fortasse

1 s. nec apud eos habet satis ponderis quos Q L, qui uerborum
 ordo est accommodatior et efficacior quam uulgatus nec habet apud
 eos s. p. quos || 6 his Q L P Par.b: is Hense^s ex p || 12 adhibo Q
 || 15 occupabit Q P Par.b L² recte || 16 phyl-Q || 18 mihi Q p | lepi-
 dum Q cum uett. codd. (scil. molliter ostentantem doctrinam suam:
 cf. mox Hos.... circulatores qui philosophiam.... uendunt): M. Lepi-
 di Hense, cuius uide comm. crit. p. 95, 7 || 20 quer- Q || 22 cosola-
 retur Q pr., cōsularetur m. rec. cum L pr. | grec- Q L P Par.b
 || 23 tibi inquit super addito transpositionis signo Q || 24 de esse
 dario Q || 25 phyl- Q

illi lacrimas mouebo, aut si ridere perseuerabit, gaudebo
 tamquam in malis, quod illi genus insaniae hilare con-
 tingerit. Sed non est ista hilaritas longa: obserua, uidebis fol. 30^v
 eosdem intra exiguum tempus acerrime ridere et acer-
 5 rime rabere. Propositum est adgredi illum et ostendere, 8
 quanto pluris fuerit, quum multis minoris uideretur.
 Vitia eius etiam si non excidero, inhibebo; non desi-
 nent, sed intermittent: fortasse autem et desinent, si
 intermittendi consuetudinem fecerint. Non est hoc
 10 ipsum fastidiendum, quoniam quidem grauiter affectis
 sanitatis loco est bona remissio. Dum me illi paro, tu 9
 interim, qui potes, qui intellegis, unde quo euaseris, et
 ex eo suspicaris, quousque sis euasurus, compone mores
 tuos, attolle animum, aduersus formidata consiste: nu-
 15 merare eos noli, qui tibi metum faciunt. Nonne ui-
 deatur stultus, si quis multitudinem eo loco timeat, per
 quem transitus singulis est? aeque ad tuam mor-
 tem multis aditus non est, licet illam multi minentur.
 Sic istuc natura disposuit: spiritum tibi tam unus eri-
 20 piet quam unus dedit.

Si pudorem haberes, ultimam mihi pensionem remi- 10
 sisses: sed ne ego quidem me sordide geram in finem
 aeris alieni et tibi quod debeo, impingam. « Numquam
 uolui populo placere: nam quae ego scio, non probat
 25 populus, quae probat populus, ego nescio. » « Quis hoc? » 11
 inquis, tamquam nescias, cui imperem: Epicurus. Sed

2 utare Q, uitare p L, fere similiter P Par.b, hilare quidam cod.
 Erasmi || 3 hilaritas Q sed g punct. || 6 quam Q p L P Par.b,
 quū Erasmus², quom Rossbach || 8 sed inter mittent Q, sed in-
 termittent L M: Hense² (Add. et Corrig., p. 632) cum Lindio
 mauult si i. ut habent p P Par.b et nonnulli edd. || 9 inter mi-
 tendi Q || 10 quū Q || aff- sic Q Par.b || 11 est om. Q || 12 unde
 Q p P Par.b recte || 15 faciant sed u supra alteram a ead. m. Q
 || 21 ultimum Q | remisisses Q L recte || 22 s. infinē aeris (supra
 scr. aeris) alieni corr. Q² ex infinis alieni || 24 quē || 26 nescias ex
 nescios ead. m. Q | imperem Q L P Par.b: imputem Rossbach, t.
 n. aes cui imperem Buecheler

idem hoc omnes tibi ex omni domo conclamabunt, Peripatetici, Academici, Stoici, Cynici: quis enim placere populo potest, cui placet uirtus? Malis artibus popularis fauor quaeritur: similem te illis facias oportet: non probabunt, nisi agnouerint. Multo autem ad rem ⁵ magis pertinet, qualis tibi uidearis quam qualis aliis: conciliari nisi turpi ratione amor turpium non potest.

12 Quid ergo illa laudata et omnibus praeferenda artibus rebusque philosophia praestabit? scilicet ut malis tibi placere quam populo, ut aestimes iudicia, non numeres, ¹⁰ ut sine metu deorum hominumque uiuas, ut aut uincas mala aut finias. Ceterum, si te uidero celebrem secundis uocibus uulgi, si intrante te clamor et plausus, pantomimica ornamenta, obstrepuerint, si tota ciuitate te feminae puerique laudauerint, quidni ego tui miserear, ¹⁵ cum sciam, quae uia ad istum fauorem ferat? VALE.

SENECAE AD LVCILIVM
LIBER TERTIVS EXPLICIT

1 s. peripatetici *ex* paripate tici Q¹ || 2 achademici *ex* achademici *radendo* Q | sthoici *ex* isthoici *radendo* Q, sthoici L || 6 pertinet *ex* pertinent *radendo* Q || 8 illa *supra scr.* Q¹ | pref- Q || 9 phyl- Q | 12 finies Q L | celebre Q L || 13 et *ante* pantom. *p* *com- plures* *edd.*, *om.* Q L P Par.b M Hense² || 15 quidni Q L *recte*, quid *p* | tui Q *cum* *rell.*, tibi *p* || 17 SENECA AD LUCILI, Q

INCIPIT LIBER III.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Bassum Aufidium, uirum optimum, uidi quassum et 1 Ep. XXX.
 aetati oblutantem. Sed iam plus illum || degrauat quam fol. 31^r
5 quod possit adtolli: magno senectus et uniuerso pon-
 dere incubuit. Scis illum semper infirmi corporis et ex-
 sucti fuisse: diu illud continuit et, ut uerius dicam,
 concinnauit: subito defecit. Quemadmodum in naue, 2
 quae sentinam trahit, uni rimae aut alteri obsistitur,
10 ubi plurimis locis laxari coepit et cedere, succurri non
 potest nauigio dehiscenti: ita in senili corpore aliqua-
 tenus inbecillitas sustineri et fulciri potest. Vbi tam-
 quam in putri aedificio omnis iunctura diducitur, et
 dum alia excipitur, alia discinditur, circumspiciendum
15 est, quomodo exeas. Bassus tamen noster alacer animo 3
 est: hoc philosophia praestat, in conspectu mortis hi-
 larem esse et in quocumque corporis habitu fortem laetum
 que nec deficientem, quamuis deficiatur. Magnus guber-
 nator et scisso nauigat uelo, et, si exarmauit, tamen

*Libri initium eisdem prope verbis signatum in Q p L, nulla
 inscriptio in P Par. b | 3 obt- Q | quassum & a&ati Q, et om. vulg.
 || 5 adt- sic Q p || 6 s. & sucti Q pr., ti punct. et i supra scr. Q²
 || 8 concinnauit Q L P Par. b, continiauit p: continuauit Hense
 ex coniectura Buecheleri || 9 rime Q || 12 s. tamquam Q L P Par. b
 recte || 13 aed- Q pr., ed- m. rec. | om̄s Q || 14 illa discinditur
 (s supra scr. Q) Q L || 16 Hoc Q cum vulg., hunc nonnulli s et
 P. Thomas | phyl- Q || 17 post hilarem add. esse G. Gemoll*

reliquias nauigiū aptat ad cursum. Hoc facit Bassus
 noster et eo animo uultuque finem suum spectat, quo
 4 alienum spectare nimis securi putares. Magna res est,
 Lucili, haec et diu discenda, cum aduentat hora illa
 ineuitabilis, aequo animo abire. Alia genera mortis spei 5
 mixta sunt: desinit morbus, incendium extinguitur,
 ruina quos uidebatur obpressura deposuit; mare quos
 hauserat, eadem ui, qua sorbebat, eiecit incolumes; gla-
 dium miles ab ipsa perituri ceruice reuocauit: nil ha-
 bet quod speret, quem senectus ducit ad mortem. Huic 10
 uni intercedi non potest: nullo genere homines mollius
 5 moriuntur sed nec diutius. Bassus noster uidebatur mihi
 prosequi se et componere et uiuere tamquam superstes
 sibi et sapienter ferre desiderium sui. Nam de morte
 multa loquitur et id agit sedulo, ut nobis persuadeat, si 15
 quid incommodi aut metus in hoc negotio est, morientis
 uitium esse, non mortis; non magis in ipsa quicquam
 6 esse molestiae quam post ipsam. Tam demens autem est,
 qui timet, quod non est passurus, quam qui timet, quod
 non est sensurus. An quisquam hoc futurum credit, ut 20
 per quam nihil sentiatur, ea sentiatur? « Ergo, inquit,
 mors adeo extra omne malum est, ut sit extra omnem
 7 malorum metum. » Haec ego scio et saepe dicta et saepe
 dicenda, sed neque cum legerem, aequae mihi profue-
 fol. 31^v runt, neque cum audirem || aliis dicentibus, qui negabant 25
 timenda, a quorum metu aberant: hic uero plurimum
 apud me auctoritatis habuit, cum loqueretur de morte

2 spectat *Q cum rell. codd.*, expectat *coni. Haase* | anquo *Q cum L*, quo *rell. vet.* || 3 spectare *Q cum rell. exc. p* || 4 discenda *sed i supra priorem e Q* || 7 obpr- sic *Q* || 8 eicit *Q L* | incolumes *Q p L* || 9 perituri *ex periturae Q^s*, periture *p* || ceruice *ex ceruici Q^s* || 13 super stes *Q* || 14 ferr& *Q cum L* || 15 ait *Q L* || 18 demens *in ras. Q*: tam demens, ait, est *Gertz* || 20 quisquam aut *Q L*, q. hoc *vulg.* || 21 Ergo, r *supra scr. Q^s* || 22 omnem malum *Q* || 23 sepe *Q et sic mox* || 25 diis *Q p L Par. b*, his *sed h in ras. P*: iis *Gertz*. Praefero aliis (*unde facile fieri potuit corruptum diis*) ut exhibet *Arg. b, teste Fickero*

uicina. Dicam enim quid sentiam: puto fortiorem esse 8
 eum, qui circa mortem est quam qui in ipsa morte.
 Mors enim admota etiam inperitis animum dedit non
 uitandi ineuitabilia: sic gladiator tota pugna timi-
 5 dissimus iugulum aduersario praestat et errantem gla-
 dium sibi adtemptat. At illa, quae in propinquo est
 utique uentura, desiderat lentam animi firmitatem, quae
 est rarior nec potest nisi a sapiente praestari. Liben- 9
 tissime itaque illum audiebam quasi ferentem de morte
 10 sententiam et qualis esset eius natura uelut propius in-
 spectae indicantem. Plus, ut puto, fidei haberet apud te,
 plus ponderis, si quis reuixisset et in morte nihil mali
 esse narraret expertus: accessus mortis quam pertur-
 bationem adferat, optime tibi hi dicent, qui secundum
 15 illam steterunt, qui uenientem et uiderunt et receperunt.
 Inter hos Bassum licet numeres, qui nos decipi noluit: 10
 is ait tam stultum esse, qui mortem timeat, quam qui
 senectutem. Nam quemadmodum senectus adulescentiam
 sequitur, ita mors senectutem: uiuere noluit, qui mori
 20 non uult. Vita enim cum exceptione mortis data est, ad
 hanc itur: quam ideo timere dementis est, quia certa
 expectantur, dubia metuuntur. Mors necessitatem ha- 11
 bet aequam et inuictam: quis queri potest in ea con-
 ditione se esse, in qua nemo non est? prima autem pars
 25 est aequitatis aequalitas. Sed nunc superuacuum est

I etiam Q cum uell. uett. codd.: enim Hense² ex ed. Mentel.
 || 2 qui in ipsa morte est quam qui circa mortem Q cum uell.
 codd.: commatis membra inuertienda esse uidit Rossbach, de Sen. phil.
 libr. rec. et em. p. 153 et Berl. phil. Wochenschr. 1914, p. 494
 || 4 tota, to supra scr. Q¹ | timidissimis sed u supra tertiam i Q
 || 5 prest- Q | gladium sibi adtemperat Q L P Par.b, gl. s. ad-
 temptat recte mauult Rossbach ex p ubi legitur adtemptatur || 6 At
 illa ex Attila ut uidetur Q | que Q || 7 lentem Q L || 10 s. in-
 specte Q L Par.b || 13 narrare Q | turbationem Q || 15 recoeperunt Q
 || 18 quem amm- Q | adul- sic Q P || 20 s. ad hanc itur Q cum
 uell. exc. p || 23 queri Q | condit- Q || 24 nemo/ om. non Q | Prima
 autem (autem compend.) Q cum uett. codd.: prima enim s

naturae causam agere, quae non aliam uoluit legem no-
 stram esse quam suam : quicquid composuit, resoluit, et
 12 quicquid resoluit, componit iterum. Iam uero si cui con-
 tigit, ut illum senectus leniter emitteret non repente auul-
 sum uitae, sed minutatim subductum : o ne ille agere 5
 gratias diis omnibus debet, quod satiatus ad requiem
 homini necessariam, lasso gratam perductus est. Vides
 quosdam optantes mortem, et quidem magis quam rogari
 solet uita. Nescio utros existimem maiorem nobis animum
 dare, qui deprecantur mortem an qui hilares eam quieti- 10
 que opperiantur, quoniam illud ex rabie interdum ac
 repentina indignatione fit, haec ex iudicio certo tranquil-
 fol. 32^r litas est. Venit aliquis ad mortem iratus : mortem
 uenientem nemo hilaris excipit, nisi qui se ad illam
 13 diu composuerat. Fateor ergo ad hominem mihi carum 15
 ex pluribus me causis frequentius uenisse, ut scirem,
 an illum totiens eundem inuenirem, numquid cum cor-
 poris uiribus minueretur animi uigor : qui sic cresce-
 bat illi, quomodo manifestior notari solet agitatorum
 laetitia, cum septimo spatio palmae adpropinquant. 20
 14 Dicebat quidem ille Epicuri praeceptis obsequens, pri-
 mum sperare se nullum dolorem esse in illo extremo
 anhelitu ; si tamen esset, habere aliquantum in ipsa bre-

1 naturę Q || 2 comp- sic Q p L P | resoluit. & Q cum. L recte
 || 3 componit Q L p (comp- p), composuit P Par.b || 4 leniter Q
 cum vet. codd., leniter s | auulsū Q cum L P Par.b || 5 uitę Q |
 ille Q L, illum Haase et Hense ex p P¹ Par.b || 6 diis sic Q p L
 Par.b | deb& Q cum L P Par.b, decet Haase et Hense ex aliis codd.
 || 7 gradū Q, gradu L || 8 optanti (i punct.) es Q | quam supra
 scr. Q¹ || 9 uitā sed lineola erasa Q || 11 operiuntur Q P Par.b
 et pr. L, opperiantur p defendit Uhl, Quaest. crit. in L. Ann. Sen.
 dialogos, p. 33 | qm̄ Q | rabiae Q || 13 iratus morti Q p L P,
 iratus mortem s || 14 adillam ex adillum Q¹ || 15 composuerat
 Q L P Par.b (comp- Par.b), composuerunt p accepit Haase, de-
 fendit Uhl (op. c., p. 47): malim composuerit ut habent cod. Bernensis
 et ed. Theod. Iugis, teste Ficherto || 17 totiēs, lineolam super addidit
 m. rec. Q, toties L || 20 palmę Q || 21 prec- Q || 23 haber& Q cum
 p L Par.b et pr. P

uitate solacii: nullum enim dolorem longum esse, qui
 magnus est. Ceterum succursurum sibi etiam in ipsa
 distractione animae corporisque, si cum cruciatu id fieret,
 post illum dolorem se dolere non posse. Non dubitare
 5 autem se, quin senilis anima in primis labris esset nec
 magna ui distraheretur a corpore. « Ignis, qui alentem
 materiam occupauit, aqua et interdum ruina extinguen-
 dus est: ille, qui alimentis deficitur, sua sponte subsi-
 dit. » Libenter haec, mi Lucili, audio non tamquam noua, 15
 10 sed tamquam in rem praesentem perductus. Quid ergo?
 non multos spectauit abrumpentes uitam? Ego uero uidi,
 sed plus momenti apud me habent, qui ad mortem ue-
 niunt sine odio uitae et admittunt illam, non adtrahunt.
 Illud quidem aiebat tormentum nostra nos sentire opera, 16
 15 quod tunc trepidamus, cum prope a nobis esse credimus
 mortem: a quo enim non prope est, parata omnibus
 locis omnibusque momentis? « Sed consideremus, inquit,
 tunc, cum aliqua causa moriendi uidetur accedere, quanto
 aliae propiores sint, quae non timentur. » Hostis alicui
 20 mortem minabatur, hanc cruditas occupauit. Si distin- 17
 guere uouerimus causas metus nostri, inueniemus alias
 esse, alias uideri. Non mortem timemus, sed cogitatio-
 nem mortis: ab ipsa enim semper tantundem absumus.
 Ita si timenda mors est, semper timenda est: quod enim
 25 morti tempus exemptum est? Sed uereri debeo, ne tam 18
 longas epistulas peius quam mortem oderis. Itaque finem
 faciam: tu tamen mortem ut numquam timeas, semper
 cogita. VALE.

1 solatii Q p L Par.b, solacii P || 3 ani/mae Q, anime
 p, animi Hense ex aliis codd.: cf. infra senilis anima || 4 sedo-
 lore Q cum Par.b || 5 selis Q || 6 ualentem Q cum vell., alentem
 Hense² ex coniectura Cornelissenii || 8 s. subdit Q L || 10 inrem
 pre/sente Q || 14 Illum Q | alebat Q p L Par.b || 15 credimus Q
 p, credidimus P Par.b et pr. L || 16 est parata Q cum vell. exc. p
 || 19 alie Q | propiores Q p L || 24 Quid enim Q, ubi m. rec. addidit
 interrogationis notam || 26 epistolas Q L P || 27 ut non umquam Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XXXI. 1 **A**gnosco Lucilium meum: incipit, quem promiserat, exhibere. Sequere illum impetum animi, quo ad optima quaeque calcatis popularibus bonis ibas: non desidero maiorem melioremque te fieri quam moliebaris. Fundamenta tua multum loci occupauerunt: tantum
 fol. 32^v effice, quantum conatus es, || et illa, quae tecum in animo
 2 tulisti, tracta. Ad summam sapiens eris, si cluseris aures, quibus ceram parum est obdere: firmiore spissamento opus est quam in sociis usum Vlixem ferunt. Illa vox, 10 quae timebatur, erat blanda, non tamen publica: at haec, quae timenda est, non ex uno scopulo, sed ex omni terrarum parte circumsonat. Praeteruehere itaque non unum locum insidiosa uoluptate suspectum, sed omnes urbes. Surdum te amantissimis tuis praesta: bono animo mala 15 precantur. Et si esse uis felix, deos ora, ne quid tibi
 3 ex his, quae optantur, eueniat. Non sunt ista bona, quae in te isti uolunt congeri: unum bonum est, quod beatæ uitæ causa et firmamentum est, sibi fidere. Hoc autem contingere non potest, nisi contemptus est labor et in 20 eorum numero habitus, quae neque bona sunt neque mala: fieri enim non potest, ut una ulla res modo mala sit, modo bona, modo leuis et perferenda, modo expauescenda. Labor bonum non est: quid ergo est bonum?
 4 laboris contemptio. Itaque in uanum operosos culpa- 25 uerim: rursus ad honesta nitentes, quanto magis incuruerint minusque sibi uinci ac strigare permiserint,

6 tua multum loci Q cum L P Par.b vulg. || 8 siccluseris Q cum L || 11 ad Q P¹ || 12 quæ supra scr. Q¹ || 13 Praeter uehere Q cum Par.b || 14 insidiose Q L || 17 eueniant Q P et pr. L | iste Q L || 18 beatæ Q || 22 ut una ulla Q p (quæ p) L M, cm. ulla P Par.b || 23 profere/renda Q p L || 24 quod ergo bonum Q pr., quid est (est supra vers.) ergo bonum corr. Q¹

admirabor et clamabo: « tanto melior, surge et inspira et
 cliuum istum uno, si potes, spiritu exsupera. » Generosos
 animos labor nutrit. Non est ergo, quod ex illo uetere 5
 uoto parentum tuorum eligas, quid contingere tibi uelis,
 5 quid optes: et in totum iam per maxima acto uiro turpe est
 etiamnunc deos fatigare. Quid uotis opus est? fac te
 ipse felicem: facies autem, si intellexeris bona esse, qui-
 bus admixta uirtus est, turpia, quibus malitia coniuncta
 est. Quemadmodum sine mixtura lucis nihil splendidum
 10 est, nihil atrum, nisi quod tenebras habet aut aliquid in
 se traxit obscuri, quemadmodum sine adiutorio ignis
 nihil calidum est, nihil sine aëre frigidum: ita honesta
 et turpia uirtutis ac malitiae societas efficit. Quid ergo 6
 est bonum? rerum scientia. Quid malum est? rerum im-
 15 peritia. Ille prudens atque artifex pro tempore quae-
 que repellit aut eliget: sed nec quae repellit timet, nec
 miratur quae eligit, si modo magnus illi et inuictus ani-
 mus est. Summitti te ac deprimi ueto. Laborem si non
 recuses, parum est: posce. « Quid ergo? inquis, labor 7
 20 friuolus et superuacuus et || quem humiles causae euoca- fol. 33r

1 admirabor Q L P Par.b, adprobator p, adprobabo Haase,
 Hense | surge & inspira Q vulg. || 2 cliuum Q sed i in ras. | exsupera
 sed e alteram supra scr. Q¹ || 3 s. ex illo uetere parentum Q p L
 P Par.b: uoto addunt vulgo post uetere, mauult ante uetere Hense:
 exemplo uetere p. con. Buecheler, ex illo uetere p. t. more C.
 Brakman. Librorum scripturam ex illo uetere (scil. dicto) defendit
 O. Roszbach, l. c., p. 494, adn. 4 || 4 tuorum Q cum rell. codd.,
 recte defendit Hense | quod Q L et m. rec. P, sed quid ante optes
 Q cum rell. praeter P corr. | 8 malicia Q || 9 Quemamm-Q et sic
 infra || 16 que nec Q cum p L P Par.b, nec quae s: sed quae re-
 pellit nec timet nec con. Hense || 17 eligit Q P et corr. L, elegit
 Haase et Hense ex Par.b p (hel- p) et pr. L | ille Q p L P
 || 18 hac Q || 19 Quis ergo Q cum p L P, quid ergo s || 20 super-
 uacuus est. quem Q cum rell. codd., superuacuus et quem corr.
 Hense, qui recte etiam uerba quem — malus interlocutori continuauit,
 ita ut interrogationis signum, quod vulgo ponebatur post superuacuus
 est, translatum sit post malus. Iam Madvig (l. c., p. 473) sic
 emendare conatus erat 'Quid ergo, inquis, si labor friuolus et su-
 peru. est, quem humiles causae euocauerunt?' Non est malus
 cet. | cause Q | uocauerunt Q cum rell. codd.: corr. Haase

uerunt, non est malus? » Non magis quam ille, qui pulchris rebus impenditur, quoniam animi est ipsa tolerantia, quae se ad dura et aspera hortatur ac dicit: « quid
 8 cessas? non est uiri timere sudorem ». Huc et illud accedat, ut perfecta uirtus sit, aequalitas ac tenor uitae per
 omnia consonans sibi, quod non potest esse, nisi rerum
 scientia contingit et ars, per quam humana ac diuina
 noscantur. Hoc est summum bonum: quod si occupas,
 9 incipis deorum socius esse, non supplex. « Quomodo, inquis,
 isto peruenitur? » Non per Poeninum Graiumue montem 10
 nec per deserta Candauiae; nec Syrtes tibi nec Scylla aut
 Charybdis adeundae sunt, quae tamen omnia transisti
 procuratiunculae pretio: tutum iter est, iucundum est,
 ad quod natura te instruxit. Dedit tibi illa, quae si non
 10 deserueris, par deo surges. Parem autem te deo pecunia 15
 non faciet: deus nihil habet. Praetexta non faciet: deus
 nudus est. Fama non faciet nec ostentatio tui et in populos
 nominis dimissa notitia: nemo nouit deum, multi de illo
 male existimant, et impune. Non turba seruorum lecticam
 tuam per itinera urbana ac peregrina portantium: deus 20
 ille maximus potentissimusque ipse uehit omnia. Ne
 forma quidem et uires beatum te facere possunt: nihil
 11 horum patitur uetustatem. Quaerendum est, quod non
 fiat in dies eius, quoi non possit obstari. Quid hoc est?
 animus, sed hic rectus, bonus, magnus: quid aliud uo- 25

2 impeditur Q Par.b p (inp-p) pr. P | qm̄ animiest Q cum rell. codd.: quoniam magni animi est Madvig | 4 Huic Q p P Par.b || 10 isto supra vers. Q^a corr. ex iste ut uidetur | poennium sed N cupra ium Q | gragiumue per/montem sed per punct. Q || 11 silla Q || 12 adeunde Q | 13 procuranti/unculae Q L Par.b et corr. P | ioc- ex iuc- Q^a || 15 per deos Q cum p L Par.b || 16 pretexta Q pr., pretextā Q^a perperam || 17 impopulis Q cum p || 19 existiment sed a supra e ead. m. Q | impunē Q | turbē Q, turbae L || 20 portantius Q pr. cum L, portantibus (b supra scr.) corr. m. rec. ut uidetur, deterius || 23 Quer- Q || 24 eius Q cum vet. libb. mss. et edd., peius s, deterius Erasmus: eius (scil. uetustatis; reuocandum recte putauit Madvig, Adv. crit. II, p. 474 | qui Q L, cui vulgo, quoi Opsopoeus | Quid Q p L^a recte

ces hunc quam deum in corpore humano hospitantem? Hic animus tam in equitem Romanum quam in libertinum, quam in seruum potest cadere. Quid est enim eques Romanus aut libertinus aut seruus? nomina ex ambitione aut iniuria nata. Subsilire in caelum ex angulo licet: exurge modo « et te quoque dignum | finge deo ». Finges autem non auro uel argento: non potest ex hac materia imago dei exprimi similis; cogita illos, cum propitii essent, fictiles fuisse. VALE.

10

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Inquiro de te et ab omnibus sciscitor, qui ex ista 1 Ep. XXXII,
 regione ueniunt, quid agas, ubi et cum quibus moreris. Verba dare non potes: tecum sum. Sic uiue, tamquam quid facias auditurus sim, immo [tamquam uisurus. ||
 15 Quaeris quid me maxime ex his, quae de te audio, fol. 33^v
 delectet? quod nihil audio, quod plerique ex his, quos interrogo, nesciunt quid agas. Hoc est salutare, non con-
 uersari dissimilibus et diuersa cupientibus. Habeo quidem fiduciam non posse te detorqueri mansurumque in
 20 proposito, etiam si sollicitantium turba circumeat. Quid ergo est? non timeo, ne mutent te, timeo, ne impediant. Multum autem nocet etiam qui moratur, utique in tanta breuitate uitae, quam breuiorem inconstantia facimus aliud eius subinde atque aliud facientes initium: didu-
 25 cimus illam in particulas ac lancinamus. Propera ergo, 3

2 equitem ex equitatem radendo Q || 3 s. aequus romanum sed s supra in extremam exp. scr. m. rec. Q || 5 aut iniuria Q L, aut ex iniuria vulg.: particula suhaudiri posse videtur ex praeced. ex || 8 deo Q cum rell. codd., dei nonnulli ead.

11 ate Q cum p L P Par.b, de te vel in te ε || 15 Queris Q | his Q L P Par.b, iis Haase et Hense ex p: 'fort. is' adm. Hense || 19 s. improposito Q || 20 s. Quid ergo Q pr., sed ē supra scr. ante ergo ead. m.

Lucili carissime, et cogita quantum additurus celeritati fueris, si a tergo hostis instaret, si equitantem aduentare suspicareris ac fugientium premere uestigia. Fit hoc, premeris: adcelera et euade, perduc te in tutum et subinde considera, quam pulchra res sit consummare uitam ante mortem, deinde expectare securum reliquam temporis sui partem, nihil sibi, in possessione beatæ uitae positum, quæ beatior non fit, si longior. O quando illud uidebis tempus, quo scies tempus ad te non pertinere, quo tranquillus placidusque eris et crastini neglegens et in summa tui satietate! Vis scire, quid sit, quod faciat homines auidos futuri? nemo sibi contigit. Optauerunt itaque tibi alia parentes tui: sed ego contra omnium tibi eorum contemptum opto, quorum illi copiam. Vota illorum multos compilant, ut te locupletent: quicquid ad te transferunt, alicui detrahendum est. Opto tibi tui facultatem, ut uagis cogitationibus agitata mens tandem resistat et certa sit, ut placeat sibi et intellectis ueris bonis, quæ, simul ut intellecta sunt, possidentur, ætatis adiectione non egeat. Ille demum necessitates supergressus est et exauctoratus ac liber, qui uiuit uita peracta. VALE.

I kar. Q Par.b | aditurus Q et corr. L || 2 fueris addidit in exitu versus ead. m. Q | æquitantem Q L (eq- L), equitem vulgo: præfero equitantem (scil. hostem) || 4 ad- sic Q L Par.b || 5 considerare sed a supra extr. e ead. m. Q || 6 exsp- sic Q | securam Q p et corr. L || 7 Nihil sibi Q cum rell. codd.: om. Muretus, inniti sibi corr. Gronovius, sed uulgatam scripturam nihil sibi (scil. expectare) egregie defendit Ruhkopf in sua edit., t. II p. 150 a. Fortasse non distinguendum est post reliquam temporis sui partem, qui accusativus temporis producti an sit dubito | impositione Q | beatæ Q || 8 positumque Q² | sibi longior Q || 10 placidusqueris Q | crastine sed i supra e ead. m. Q | neglegens Q L P¹ recte || 11 & in Q cum p L: ut in Hense ex coniectura Gertzii | saci/a&atem Q, satietatem L | scit Q || 12 contigit Q cum optimis codd., contingit s | 13 alia Q cum rell. codd.: aliena coni. P. Thomas || 15 comp- sic Q L || 16 transferunt, s supra vers. Q | detrahendum Q pr., e add. supra vers. ead. m. || 19 uerbis Q p L P Par.b: ueris Erasmus² | simul ut Q L (ut insertum m. sec. L)

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

D esideras his quoque epistulis sicut prioribus ¹ Ep. XXXIII.
 adscribi aliquas uoces nostrorum procerum. Non fuerunt
 circa flosculos occupati: totus contextus illorum uirilil
 5 est. Inaequalitatem scias esse, ubi quae eminent, notabilia
 sunt: non est admirationi una arbor, ubi in eandem
 altitudinem tota silua surrexit. Eiusmodi || uocibus referta
 sunt carmina, refertae historiae. Itaque nolo illas Epi- ²
 curi existimes esse: publicae sunt et maxime nostrae, ^{fol. 34^r}
 10 sed *in* illo magis adnotantur, quia rarae interim inter-
 ueniunt, quia inexpectatae, quia mirum est fortiter ali-
 quid dici ab homine mollitiam professo. Ita enim ple-
 rique iudicant: apud me Epicurus est et fortis, licet
 [manuleatus sit. Fortitudo et industria et ad bellum
 15 prompta mens tam in Persas quam in alte cinctos cadit.
 Non est ergo quod exigas excerpta et repetita: conti- ³
 num est apud nostros quicquid apud alios excerptur.
 Non habemus itaque ista oculifera nec emptorem deci-
 20 quae in fronte suspensa sunt: ipsis permittimus, unde
 uelint sumere exemplaria. Puta nos uelle singulares sen- ⁴
 tentias ex turba separare: cui illas adsignabimus? Ze-
 noni an Cleanthi an Chrysippo an Panaetio an Posido-

2 aepistolis Q, epistolis L P || 3 ascribi Q L Par.b || 5 ubiq; Q,
 ubique L, ubiquae (quae *compend.*) corr. Q² || 6 admirationi
 corr. ex amm- Q², ammirationi L, adm- P Par.b || 8 refertę Q
 || 9 maxime Q, maximae L || 10 sed illos, s *punct.* Q, sed illo
plerique codd.; in *suppl.* Erasmus¹, sed ex illo Hense dubitans | rare
 Q | interim *secl.* Muretus || 11 inspectate Q cum *vett. codd.*, inex-
 spectatae aut *insperatae* s || 15 prompta Q || 16 excerpta Q sed r
supra vers. || 17 excerptur Q sed c *supra vers.* || 18 oculifera Q sed
ia in ras. || 21 exemplaria Q cum. *rell. codd.*: exemplar Muretus ||
 22 adsignauimus Q p L || 23 ancleanti Q | panetio Q | possidonio
 Q p L P Par.b

nio? Non sumus sub rege : sibi quisque se uindicat. Apud istos quicquid Hermarchus dixit, quicquid Metrodorus, ad unum refertur : omnia quae quisquam in illo contubernio locutus est, unius ductu et auspiciis dicta sunt. Non possumus, inquam, licet temptemus, educere aliquid ex tanta rerum aequalium multitudine : « pauperis est numerare pecus. » Quocumque miseris oculum, id tibi occurret, quod eminere posset, nisi inter paria legeretur.

5 Quare depone istam spem, posse te summatim degustare ingenia maximorum uirorum : tota tibi inspicienda sunt, tota tractanda. Res geritur et per lineamenta sua ingenii opus nectitur, ex quo nihil subduci sine ruina potest. Nec recuso, quo minus singula membra, dummodo in ipso homine, consideres : non est formosa, cuius crus laudatur aut brachium, sed illa, cuius uniuersa facies admirationem partibus singulis abstulit.

15 Si tamen exegeris, non tam mendice tecum agam, sed plena manu fiet : ingens eorum turba est passim iacentium, sumenda erunt, non colligenda. Non enim excidunt, sed fluunt ; perpetua et inter se contexta sunt. Nec dubito, quin multum conferant rudibus adhuc et extrinsecus auscultantibus : facilius enim singula insidunt circumscripta et carminis modo inclusa. Ideo

fol. 34^v pueris et sententias ediscendas || damus et has quas Graeci chrias uocant, quia complecti illas puerilis animus potest, qui plus adhuc non capit. Certi profectus uiro cap-

1 summus Q || 2 hermar/chus Q cum L recte || 8 possit Q L || 10 ingenia Q, ingenium L || 11 Res/geritur Q cum p L P Par.b: res seritur con. Madvig, per partes igitur Brakman. Scripturam codicum sic explanare studet Ruhkopf in sua ed. t. II. p. 154 'strenue incepta sua perficiunt in libris suis', O. Rossbach autem, l. c. 'ein Ereigniss spielt sich nach und nach ab'. An regeritur, scil. aggeritur, congeritur? | lineamenta Q cum plerisque codd. || 14 homini Q et pr. L | formosa Q L P Par.b, formosa Hense ex p || 15 aut Q sed a supra vers. || 17 tammendice Q sed altera m supra vers. || 23 carmini Q p L P¹ Par.b || 24 greci Q || 26 non capit certi profectus. Viro Q edd. ante Madvigium qui interpunctionem recte emendavit

tare flosculos turpe est et fulcire se notissimis ac paucissimis uocibus et memoria stare: sibi iam innitatur. Dicat iste, non teneat: turpe est enim seni aut prospicienti senectutem ex commentario sapere. « Hoc Zenon dixit »: tu quid? « Hoc Cleanthes »: tu quid? quousque sub alio moueris? impera et dic, quod memoriae tradatur: aliquid et de tuo profer. Omnes itaque istos, numquam auctores, semper interpretes sub aliena umbra latententes, nihil existimo habere generosi, numquam ausos aliquando facere, quod diu didicerant. Memoriam in alienis exercuerunt: aliud autem est meminisse, aliud scire. Meminisse est rem commissam memoriae custodire: at contra scire est et sua facere quaeque nec ad exemplar pendere et totiens respicere ad magistrum. « Hoc dixit Zenon, hoc Cleanthes. » Aliquid inter te intersit et librum: quousque disces? iam et praecipe. Quid est quod a te audiam, quod legere possum? « Multum, inquit, uiua uox facit. » Non quidem haec, quae alienis uerbis commodatur et actuari uice fungitur. Adice nunc quod isti, qui numquam tutelae suae fiunt, primum in ea re secuntur priores, in qua nemo non a priore desciiuit;

3 dicat iste *Q pr.*, discat ista *corr. m. rec.*, dicat ista *vulgo*: praeferebam puto primam scripturam codicis Quiriniani, unde aptior efficitur sensus Dicat (*scil.* praecipiat sua, auctoris munere fungatur) iste (*scil.* senex aut prospiciens senectutem), non teneat (*scil.* aliena, ut interpres) || 5 Hoc ocle/antes (*oc in ras.*) *Q*, ocleantes etiam *p pr.* || 6 sub alio merebis? et ipse impera *van der Vliet et R. Waltz*, sed sub alio moueris *idem valet* atque auctoribus aliis tibi opus est. *An moueberis?* || 7 profert *sed t punct.* *Q* || 12 memoriae *Q* || 13 est & *Q cum vell. codd.*: et *seclusit Madvig*, defendit *Rosbach recte* || 14 totiens *sed lineolam super addidit m. rec. Q*, *item L* || 15 cleantes *Q L* || 16 dices *Q p P^a Par. b* | *prec- Q* | quid est quodarte *Q*, quidem quod ar te *L*, quid est et quare *vel* quid est quare *alii*: quid est et quare *Haase*, quid est quare et *Hense*: scripturis *codicum Q et L adducor ut coniciam* quid est quod a te || 17 possim *Q L* || 18 inquit *Q* | Num et mox interrogationis signum post fungitur *Q*, num etiam *L*, non *vulgo* | quid est *Q Par. b* || 19 actuari *Q pr.*, actuarii *corr. m. rec.* || 20 tutelae suae *Q* | primum *ex primunt corr. Q^a*

deinde in ea re secuntur, quae adhuc quaeritur: numquam autem inuenietur, si contenti fuerimus inuentis. Praeterea qui alium sequitur, nihil inuenit, immo nec
 11 quaerit. Quid ergo? non ibo per priorum uestigia? ego uero utar uia uetere, sed si propiorem planioremque in-
 uenero, hanc muniam. Qui ante nos ista mouerunt, non domini nostri, sed duces sunt. Patet omnibus ueritas, nondum est occupata: multum ex illa etiam futuris relictum est. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

10

Ep. XXXIII. 1

Cresco et exulto et discussa senectute recalesco, quotiens ex his, quae agis ac scribis, intellego, quantum te ipse — nam turbam olim reliqueras — super te egeris. Si agricolam arbor ad fructum perducta delectat, si pastor ex fetu gregis sui capit uoluptatem, si alumnum suum nemo aliter intuetur quam ut adulescentiam illius suam iudicet: quid euenire credis his, qui ingenia educauerunt et quae tenera formauerunt, adulta subito uident?
 2 || Assero te mihi: meum opus es. Ego quum uidissem in-
 fol. 35^r dolem tuam, inieci manum, exhortatus sum, addidi stimulos nec lente ire passus sum, sed subinde incitauit: et nunc idem facio, sed iam currentem hortor et inuicem

20

3 Pret- Q | aliud Q p L P Par.b, alium ε || 4 querit Q || 5 si priorem Q p L

12 quoties Q pr. cum L, quotiēs corr. m. rec. | exhis Q, ex his L P Par.b vulg. || 13 super te geris Q P, supertegeris p L Par.b: supergrederis Erasmus, superieceris L. de Ian. Cum Ficherto praefero super te egeris ut habent nonnulli ε || 15 foetu Q p L P || 16 adulescentiam Q L Par.b || 17 euenire Q sed prima e supra vers. | his Q p et pr. L, iis Hense ex P et, ut uidetur, pr. Par.b || 18 qui Q et, ut uidetur, pr. L: quae vulg. || 19 Ass- sic Q cum L Par.b | quam punct. et supra scr. cū Q, eadem corr. in L, cum P: quom Rossbach. Puto fuisse quum || 20 exort- Q || 21 lente te ire con. Aem. Baehrens

hortantem. « Quid aliud? inquis, adhuc uolo. » In hoc 3
 plurimum est, non sic quomodo principia totius operis
 dimidium occupare dicuntur. Ista res animo constat:
 itaque pars magna bonitatis est uelle fieri bonum. Scis
 5 quem bonum dicam? perfectum, absolutum, quem ma-
 lum facere nulla uis, nulla necessitas possit. Hunc [in] te 4
 prospicio, si perseueraueris et incubueris et id egeris,
 ut omnia facta dictaque tua inter se congruant ac respon-
 deant sibi et una forma percussa sint. Non est huius ani-
 10 mus in recto, cuius acta discordant. VALE.

¶ SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Cum te tam ualde rogo, ut studeas, ¶ meum nego- 1 Ep. XXXV.
 tium ago: habere te amicum uolo, quod contingere mihi,
 nisi pergis ut coepisti excolere te, non potest. Nunc enim
 15 amas me, amicus non es. « Quid ergo? haec inter se diuersa
 sunt? » immo dissimilia. Qui amicus est, amat; qui
 amat, non utique amicus est: itaque amicitia semper
 prodest, amor aliquando etiam nocet. Si nihil aliud, ob
 hoc profice, ut amare discas. Festina ergo, dum mihi 2
 20 proficis, ne istuc alteri didiceris. Ego quidem praecipio
 iam fructum, cum mihi fingo uno nos animo futuros et

1 'Quid aliud, inquis, adhuc uolo?' *vulg.*: 'Quid aliud, [in-
 quis, adhuc nisi uolo?'] *coni. Madvig*: 'Quid aliud?' inquis 'adhuc
 uolo.' *Hense suadente Buechelero; quam interpunctionis mutationem
 aliquatenus confirmat Q* Quid/aliudinquis? adhuc uolo || 3 ita *Q*
cum vell. codd.: ista *Haase* || 4 uelle, le *supra vers. Q* || 6 hunc
 in te *Q L P Par. b*: in *seclusi Haase, expungendum putauit Cha-
 telain, l. c., p. 107* || 7 perseueraueris *Q cum plerisque codd.,*
 perseueraris *L*

13 ago *om. Q* | habere amicum *Q cum vell. codd.*: te *suppl.*
Linde || 14 pergas *ex peragas radendo Q*, pergas *ex pergis L m.*
tertia || 15 haec *supra vers Q* || 20 istuc *Q cum vell. codd.*, istud *s*
 | pcpio *ex precipio, m. rec, Q*, pcpio *sed post p duae litt. rasae*
 (re ut *videtur*) *L*: praecipio *magis quam vulg.* percipio *ad contextum*
quadrare videtur

quicquid aetati meae uigoris abscessit, id ad me ex tua,
 quamquam non multum abest, rediturum: sed tamen
 3 re quoque ipsa esse laetus uolo. Venit ad nos ex his, quos
 amamus, etiam absentibus gaudium, sed id leue et euani-
 dum: conspectus et praesentia et conuersatio habet ali- 5
 quid uiuae uoluptatis, utique si non tantum quem uelis,
 sed qualem uelis, uideas. Affer itaque te mihi ingens mu-
 nus, et quo magis instes, cogita te mortalem esse, me se-
 4 nem. Propera ad me, sed ad te prius: profice et ante om-
 nia hoc cura, ut constes tibi. Quotiens experiri uoles, an 10
 aliquid actum sit, obserua, an eadem hodie uelis, quae heri:
 mutatio uoluntatis indicat animum natate, aliubi atque
 aliubi apparere, prout tulit uentus. Non uagatur, quod
 fixum atque fundatum est: istud sapienti perfecto contin-
 git, aliquatenus et proficienti prouectoque. Quid ergo 15
 fol. 35^v interest? hic commouetur || quidem, non tamen transit,
 sed suo loco nutat; ille ne commouetur quidem. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XXXVI. 1

Amicum tuum hortare, ut istos magno animo con-
 temnat, qui illum obiurgant, quod umbram et otium 20
 petierit, quod dignitatem suam destituerit, et cum plus
 consequi posset, praetulerit quietem omnibus: quam
 utiliter suum negotium gesserit, cotidie illis ostendet. Hi,

2 quamquam (quamq- Q^a) non (non *compend.*) ex quantum
 Q || 3 rem sed m *transfossa* Q | his Q L et m. rec. P: iis Haase
 et Hense ex p || 4 leue Q L || 5 praesentia Q || 6 uitae Q L || 7
 Affer sic Q cum Par.b || 10 Quoties, *lineolam super addidit m. rec.*
 Q: item L | experiri Q L || 11 uelis Q P Par.b recte || 12 natate
 sed u supra a priorem m. rec. Q, item P: † nutare in marg. L
 || 17 necommouetur Q cum L P Par.b

19 s. contempnat Q et corr. L || 22 pret- Q || 23 ostendit
 Q L, ostendet vulgo, ostendet ex P et nonnullis s Schweighaeuser
 et Madvig recte. Hense, qui et ipse probat ostendet, simul coni.
 ostendat

quibus inuidetur, non desinent transire: alii elidentur, alii cadent. Res est inquieta felicitas, ipsa se exagitat, mouet cerebrum non uno genere: alios in aliud irritat, hos in potentiam, illos in luxuriam; hos inflat, illos mollit et totos resoluit. « At bene aliquis illam fert. » Sic, quomodo uinum. Itaque non est quod tibi isti persuadeant eum esse felicem, qui a multis obsidetur: sic ad illum, quemadmodum ad lacum concurritur, quem exhauriunt et turbant. « Nugatorium et inertem uocant. » Scis quosdam peruerse loqui et significare contraria. Felicem uocabant: quid ergo? erat? Ne illud quidem curo, quod quibusdam nimis horridi animi uidetur et tetrici. Ariston aiebat malle se adulescentem tristem quam hilarem et amabilem turbare: uinum enim bonum fieri, quod recens durum et asperum uisum est; non pati aetatem, quod in dolio placuit. Sine eum tristem appellent et inimicum processibus suis: bene se dabit et in uetustate ipsa tristitia, perseueret modo colere uirtutem, perbibere liberalia studia, non illa, quibus perfundi satis est, sed haec, quibus tingendus est animus. Hoc est discendi tempus. « Quid ergo? aliquod est, quo non sit discendum? » Minime: sed quemadmodum omnibus annis studere honestum est, ita non omnibus institui. Turpis et ridicula res est elementarius senex: iuueni parandum, seni utendum est. Facies ergo rem utilissimam tibi, si illum quam optimum feceris: haec aiunt bene-

5 aliquid Q et pr. L || 6 uinum Q L P Par.b recte | persuadeant Q sed a alt. supra vers. || 7 quiamultis Q, quia m. L, qui a m. P Par.b, qui m. p quam scripturam Hense probare uidetur id reuocans quod Gertz adnotauit in Senecae dial. p. 256, 14 'datiuum saepe sic usurpat Seneca' || 8 quemamm- Q || 10 Felicem] in marg. † facilē Q, item L || 13 adol- Q L Par.b || 14 turbe Q || 16 Sin eum (eum ex cum Q), Q cum L P Par.b || 17 dabit et in Q, dabit in rell.: et punct. m. rec. Q, sed particula in sententiam apte cadit || 18's. perhibere Q L Par.b || 19 profundi Q || 20 sed haec quibus tingendus (u punct. Q, tingendus Par.b) est Q L P Par.b || 26 obt- Q P

5 ficia esse expetenda tribuendaque, non dubie primae
 sortis, quae tam dare prodest quam accipere. Denique
 nihil illi iam liberi est, spondit: minus autem turpe
 est creditori quam spei bonae decoquere. Ad [illud] aes
 alienum soluendum opus est negotianti nauigatione pro- 5
 spera, agrum colenti ubertate eius, quam colit, terrae,
 caeli fauore: ille quod debet, sola potest uoluntate per-
 6 solui. In mores fortuna ius non habet. Hos disponat, ut
 quam tranquillissimus ille animus ad perfectum ueniat,
 qui nec ablatum sibi quicquam sentit nec adiectum, sed 10
 in eodem habitu est, quomodocumque res cedunt: cui
 siue adgeruntur uulgaria bona, supra res suas eminet,
 fol. 36^r siue aliquid ex istis || uel omnia casus excussit, minor non
 7 fit. Si in Parthia natus esset, arcum infans statim ten-
 deret; si in Germania, protinus puer tenerum hastile 15
 uibraret; si auorum nostrorum temporibus fuisset, equi-
 tare et hostem comminus percutere didicisset. Haec sin-
 8 gulis disciplina gentis suae suadet atque imperat. Quid
 ergo huic meditandum est? quod aduersus omnia tela,
 quod aduersus omne hostium genus bene facit, mortem 20
 contemnere, quae quin habeat aliquid in se terribile,
 ut et animos nostros, quos in amorem sui natura forma-
 uit, offendat, nemo dubitat: nec enim opus esset in id
 comparari et acui, in quod instinctu quodam uoluntario
 iremus, sicut feruntur omnes ad conseruationem sui. 25
 9 Nemo discit, ut si necesse fuerit, aequo animo in rosa
 iaceat, sed in hoc duratur, ut tormentis non summittat

1 dubie Q | prime Q || 2 quae tam Q pr., quae tam Q¹ || 4
 bone Q | decoquere Q p Par.b | At illud Q : ad aliud proposuit
 Rossbach, ad (om. illud) subdubians con. Hense, cui assentior
 || 6 terre Q pr., terre Q¹ || 8 inmores Q, immores p || 10 quic/quid
 Q et pr. L || 11 in eo Q cum p P Par.b | habitus Q L Par.b |
 cedunt Q L recte, caedunt vel cedunt alii || 12 adger- sic Q p P¹
 et pr. L || 15 hastile ex host- Q¹ || 16 s. aeq- Q || 17 & supra vers. Q
 || 18 suę Q || 19 ergo huc Q || 20 bene, ne ex corr. Q || 21 contempn- Q
 || 24 instinctu Q L recte, varie mendosum in aliis codd. || 27 in Q¹
 cum vell., sed i incerta forma

fidem, ut si necesse fuerit, stans etiam aliquando saucius pro uallo peruigilet et ne pilo quidem incumbat, quia solet obrepere interim somnus in aliquod adminiculum reclinatis. Mors nullum habet incommodum: esse enim
 5 debet aliquid, cuius sit incommodum. Quod si tanta cupiditas te longioris aevi tenet, cogita nihil eorum, quae ab oculis abeunt et in rerum naturam, ex qua prodierunt ac mox processura sunt, reconduntur, consumi: desinunt ista, non pereunt et mors, quam pertimescimus ac
 10 recusamus, intermittit uitam, non eripit: ueniet iterum, qui nos in lucem reponat dies, quem multi recusarent, nisi oblitos reduceret. Sed postea diligentius docebo omnia, quae uidentur perire, mutari. Aequo animo debet rediturus exire. Obserua orbem rerum in se remeantium:
 15 nihil uidebis in hoc mundo extingui, sed uicibus descendere ac surgere. Aestas abit, sed alter illam annus adducet; hiemps cecidit, referent illam sui menses; solem nox obruit, sed ipsam statim dies abiget. Stellarum iste discursus, quicquid praeterit, repetit: pars caeli leuatur assidue, pars mergitur. Denique finem faciam, si
 20 hoc unum adiecero, nec infantes [nec] pueros nec mentelapsos timere mortem et esse turpissimum, || si eam securitatem nobis ratio non praestat, ad quam stultitia perducit. VALE.

2 ne om. Q pr., ne supra scr. Q¹ | incumbent Q L, incumbat Par. b || 5 aliquis Q p L P Par. b, aliquid vulg. || 6 eui Q || 7 habeunt Q || 8 consūmi Q, consummi p || 9 hac Q || 11 quam Q L P Par. b || 13 mutari./aequo Q cum vell. codd.: utique (vel interim) ante aequo addendum putat Io. Mueller. Malim ergo || 15 nihil uidebis Q L, uidebis nihil vulg. languidius || 16 abit Q cum veti. codd., abiit s: abit Hense³ quem sequor | adducit Q P L || 17 cecidit Q cum vell., cessit sed coni. Haase, cecidit, set (vel sed) Hense || 18 ista Q L || 19 preterit Q p (praet- p), preteriit alii: praeterit Hense³ quem sequor || 20 assidue Q || 21 necpue/ros Q cum vell.: nec secluisit Madvig || 23 praestat Q, praestat vulg.: exspectes praestaret

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XXXVII. 1 **Q**uod maximum uinculum est ad bonam mentem. promissisti uirum bonum, sacramento rogatus es. Deridebit te, si quis tibi dixerit mollem esse militiam et facilem: nolo te decipi. Eadem honestissimi huius 5 et illius turpissimi auctoramenti uerba sunt: «uri, 2 uinciri ferroque necari.» Ab illis, qui manus harenae locant et edunt ac bibunt, quae per sanguinem reddant, cauetur, ut ista uel inuiti patiantur: a te, ut uolens libensque patiaris. Illis licet arma summittere, 10 misericordiam populi temptare: tu neque summittes nec uitam rogabis: recto tibi inuicitoque moriendum est. Quid porro prodest paucos dies aut annos lucrificare? 3 sine missione nascimur. «Quomodo ergo, inquis, me expediam?» Effugere non potes necessitates, potes uin- 15 cere. «Fit uia ui.» Et hanc tibi uiam dabit philosophia. Ad hanc te confer, si uis saluus esse, si securus, si beatus, denique si uis esse, quod est maximum, liber: hoc 4 contingere aliter non potest. Humilis res est stultitia, abiecta, sordida, seruilis, multis affectibus et sae- 20 uissimis subiecta. Hos tam graues dominos, interdum alternis imperantes, interdum pariter, dimittit a te sapientia, quae sola libertas est. Vna ad hanc fert uia, et

4 se Q cum plerisque codd. | malitiā Q cum L || 6 auctoramenti Q L Par.b et pr. P | Veri Q cum p L P Par.b pr. || 7 uerb-
rari post uinciri suppl. Geriz, ante uinciri Hense dubitanter | hare-
naelocant Q pr., harenae locant distinxit m. rec. || 8 p supra
vers. ante sanguinem Q || 11 summittes ex summitteres radendo Q
|| 12 rogabis ex rogabilis Q^a | inuito/que Q || 13 lucrificare Q Hense,
lucri facere vulgo || 14 missione sed in marg. t re Q, item L mis-
sione sed in marg. re L^a || 15 effugere ex effugire Q^a, effugire p L
|| potes ex potest (ante necessitates) radendo Q || 16 ui suppl. Gru-
terus ex Vergili Aen. II 494 | uiam Q p P Par.b: uim Haase,
una Geriz | phyl- Q || 19 s. stulta Q p L || 20 s. seu- Q || 22 al-
terius (alteruis?) Q, alteris L | adte Q, ad te L corr.

quidem recta : non aberrabis. Vade certo gradu : si uis omnia tibi subicere, te subice rationi. Multos reges, si ratio te rexerit : ab illa disces, quid et quemadmodum adgredi debeas : non incidēs rebus. Neminem mihi 5 dabis, qui sciat, quomodo quod uult, coeperit uelle : non consilio adductus illo, sed impetu impactus est. Non minus saepe fortuna in nos incurrit quam nos in illam. Turpe est non ire, sed ferri et subito in medio turbine rerum stupentem quaerere : « huc ego quemadmodum ueni ? » VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALUTEM.

Merito exigit, ut hoc inter nos epistularum com- 1 Ep. XXXVIII.
mercium frequentemus. Plurimum proficit sermo, quia minutatim inrepat animo : disputationes praeparatae et
15 effusae audiente populo plus habent strepitus, minus familiaritatis. Philosophia bonum consilium est : consilium nemo clare dat. Aliquando utendum est et illis, ut ita dicam, contionibus, || ubi qui dubitat, impellendus fol. 37^r
est : ubi uero non hoc agendum est, ut uelit discere, 20
sed ut discat, ad haec submissiora uerba ueniendum est. Facilius intrant et haerent : nec enim multis opus

2 te subice rationi *Q cum vulg.* : omnia te subice rationi *p*, unde omnem subice te *r. con.* Haase, omnem te subice *r. Châtelain* || 6 illo *Q cum vell. exc. p* ubi est omissum, *secl. Haase*; illo *ed. Mentel.* Adverbium esse loci adnotat Fickert. Fort. ille | imp&u sic *Q cum L P* | impactus sic *Q L* || 7 saepe *Q* || 9 s. quemamm- *Q*

12 epistularum et continuo duae vel tres litt. erasae *Q*, epistol- etiam *L P Par. b* || 13 quia *sed a punct. Q*, quia *p* et *corr. L*, qui alii, *sed quia praefendum recte uidit Châtelain* || 14 prep- *Q* || 15 strepitus *ex strepidus corr. Q* || 16 Phyl- *Q* || 17 clare dat *Q cum vulg.* : clamore dat *con.* Muretus, clamat C. E. Georges. *Sed uulgatam clare (scil. clara et elata uoce) iam recte defendit Rühkopf* || 18 conc- *Q* | ubique *Q* || 20 summ- *Q L Par. b* || 21 intrent (trent *add. in extr. versu Q*¹) & (ante & erasae nonnullae litt.) herent *Q*, intrent etiam *p*, intrant et haerent *vulgo* : i. sed h.

2 est, sed efficacibus. Seminis modo spargenda sunt, quod quamuis sit exiguum, cum occupauit idoneum locum, uires suas explicat et ex minimo in maximos auctus diffunditur. Idem facit ratio: non late patet, si aspicias; in opere crescit. Pauca sunt, quae dicuntur, sed 5 si illa animus bene exceptit, conualescunt et exsurgunt. Eadem est, inquam, praeceptorum condicio quae seminum: multum efficiunt, et angusta sunt. Tantum, ut dixi, idonea mens rapiat illa et in se trahat: multa inuicem et ipsa generabit et plus reddet quam acce- 10 perit. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XXXIX. 1 **C**ommentarios, quos desideras, diligenter ordinatos et in angustum coactos ego uero componam: sed uide, ne plus profutura sit ratio ordinaria quam haec, 15 quae nunc uulgo breuiarium dicitur, olim cum latine loqueremur, summarium uocabatur. Illa res discenti magis necessaria est, haec scienti: illa enim docet, haec admonet. Sed utriusque rei tibi copiam faciam; tu³ a me non est quod illum aut illum exigas: qui notorem 20 2 dat, ignotus est. Scribam ergo quod uis, sed meo more: interim multos habes, quorum scripta nescio an satis ordinent. Sume in manus indicem philosophorum: haec

Erasm.², i. sed et h. Gruterus, non necessario | 3 s. auctos sed u supra o Q², auctos p || 4 s. asp- sic Q L P Par.b || 6 si Q L, om. p P¹ Par.b¹ | exsurg- Q L P || 7 in qua (lineolam super add. Q²) Q | prec- Q | conditio Q || 8 sint sed u supra i Q || 9 rapiat Q cum vulg., capiat ε quam scripturam praetulit Hense praeunte Volkmanno

13 s. ornatos Q cum vet. codd., ordinatos ε || 14 comp- sic Q P || 16 breuiarium Q || 17 dicenti Q p P¹ Par.b || 18 scienti Q sed c supra vers. || 19 amm- Q | Tuame Q || 21 morem sed m transfixa Q || 23 ordinent Q cum vulg. (scil. grammatici): ordines coni. Madvig. Vulgatam scripturam quasi ordinentur explicat Ruhkopf

ipsa res expergisci te coget, si uideris, quam multi tibi laborauerint. Concupisces et ipse ex illis unus esse: habet enim hoc optimum in se generosus animus, quod concitatur ad honesta. Neminem excelsi ingenii uirum
 5 humilia delectant et sordida: magnarum rerum species ad se uocat et extollit. Quemadmodum flamma surgit 3 in rectum, iacere ac deprimi non potest, non magis quam quiescere: ita noster animus in motu est, eo mobilior et actuosior, quo uehementior fuerit. Sed felix
 10 qui ad meliora hunc impetum dedit: ponet se extra ius ditionemque fortunae; secunda temperabit, aduersa comminuet et aliis admiranda despiciet. Magni animi est magna 4 contemnere ac mediocria malle quam nimia. Illa enim utilia uitaliaque sunt: at haec eo, quod superfluunt, nocent.
 15 Sic segetem nimia || sternit ubertas, sic rami onere franguntur, sic ad maturitatem non peruenit nimia fecunditas. Idem animis quoque euenit, quos inmoderata felicitas rumpit, qua non tantum in aliorum iniuriam, sed etiam in suam utuntur. Qui hostis in quemquam 5
 20 tam contumeliosus fuit quam in quosdam uoluptates suae sunt? quorum inpotentiae atque insanae libidini ob hoc unum possis ignoscere, quod, quae fecere, patiuntur. Nec inmerito hic illos furor uexat: necesse est enim in inmensum exeat cupiditas, quae naturalem modum
 25 transilit. Ille enim habet suum finem, inania et ex libidine

in sua ed., II, p. 159 '... multos auctores philosophicos habes quos legas, sed ordinem serua, qui in legendis hisce libris saepe negligitur'. Aliter Hense 'quasi ordine res disponant, ordinem seruent', | phyl- Q || 3 eni hoc optimum in ras. Q || 9 actuosior Q sed prior o supra vers. || 10 imp- sic Q L P | ius ditionemque Q pr., sed m. rec. corr. iuris ditionem || 11 fortunae Q | temperauit Q p L || 12 & aliis Q cum. rell. codd.: et om. Muretus ex uno s || 13 contempn- Q || 14 uitaliaquae Q | at Q L recte || 15 nimio ante onere Hense ex coniectura Gertzii || 19 Quis Q m. rec. ex Qui, item P || 21 suae Q || insanae Q || 22 quodq; Q | facere Q et pr. L || 24 quae Q || 25 transilit Q cum vet. codd.: transiliit complures edd. | hab& Q pr. sed lineolam supra & addidit m. rec. perperam

6 orta sine termino sunt. Necessaria metitur utilitas: superuacua quo redigis? Voluptatibus itaque se mergunt, quibus in consuetudinem adductis carere non possunt, et ob hoc miserrimi sunt, quod eo peruenerunt, ut illis quae superuacua fuerant, facta sint necessaria. Seruiunt 5 itaque uoluptatibus, non fruuntur, et mala sua, quod malorum ultimum est, amant. Tunc autem est consummata infelicitas, ubi turpia non solum delectant, sed etiam placent, et desinit esse remedio locus, ubi quae fuerant uitia, mores sunt. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XL. 1

Quod frequenter mihi scribis, gratias ago: nam quo uno modo potes, te mihi ostendis. Numquam epistulam tuam accipio, ut non protinus una simus. Si imagines nobis amicorum absentium iucundae sunt, quae 15 memoriam renouant et desiderium absentiae falso atque inani solacio leuant: quanto iucundiores sunt litterae, quae uera amici absentis uestigia, ueras notas adferunt? Nam quod in conspectu dulcissimum*est, id amici manus 2 epistulae inpressa praestat, agnoscere. Audisse te scribis Serapionem philosophum, cum istuc adplicuisset: 20 « solet magno cursu uerba conuellere, quae non effundit una, sed premit et urguet: plura enim ueniunt quam

7 et ante amant Haase et Hense ex p, om. Q L P Par.b. Particulam omittere malunt Chatelain et Roszbach, quos sequor || 9 ubi quae (quae compend.) ex ubiq; m. rec. Q

13 te add. in extr. versu Q | epistolam Q L P || 15 iocunde ex iuc- m. rec. Q | quæ Q || 16 absentiae sect. Hense² praeunte Gemollio, at retineri posse mihi videtur || 17 inane Q L | solatio Q | ioc- Q L P Par.b | litteræ Q || 18 s. adferunt? Nam Q cum L¹ P recte || 20 eplæ Q, epistolae L P | præstat Q || 21 phylosophū ex phylosophiā corr. Q^s || adplicuiss& Q cum L¹ P Par.b recte || 22 sol& Q pr., solere corr. m. rec. || 23 ima Q cum vet. codd., una s | urgu& Q cum p L et pr. P

quibus uox una sufficiat. » Hoc non probo in philosopho, cuius pronuntiatio quoque, sicut uita, debet esse composita: nihil autem ordinatum est, quod praecipitatur et properat. Itaque oratio illa apud Homerum concitata
 5 et sine intermissione in morem niuis superueniens || *iuueni* fol. 38^r
 oratori data est, lenis et melle dulcior seni profluit. Sic 3
 itaque habe, [ut] istam uim dicendi rapidam atque
 abundantem aptiorem esse circulanti quam agenti rem
 magnam ac seriam docentique. Aequè stillare illum nolo
 10 quam currere: nec extendat aures nec obruat. Nam illa
 quoque inopia et exilitas minus intentum auditorem
 habet taedio interruptae tarditatis; facilius tamen insidit,
 quod exspectatur, quam quod praeteruolat. Denique
 tradere homines discipulis praecepta dicuntur: non tra-

1 phyl- Q || 3 prec- Q || 5 sup ueniens/oratori Q cum rell. codd. . Aliquid excidisse patet: vix persuadet quod G. H. Mueller 'Animadv. ad L. Ann. Sen. epp. quae sunt de oratione spectantes, 1910, p. 19 ss.' adfert ad librorum scripturam tuendam. Veri similitius putaverim quod suspicatus est Haupt iuueni excidisse propter simillimam vocem anteced. superueniens: non ausim tamen secludere vocabulum oratori quod omnes codd. habent, quamvis suspectum sit, cum popolare istud pronuntiationis genus Seneca continuo iudicet aptius circulanti quam agenti rem magnam ac seriam, et paulo post (§ 8) affirmet uix oratori permiserim talem dicendi uelocitatem irreuocabilem ac sine lege uadentem. Madvig autem, cui etiam superueniens suspicionem mouet, coni. uber iuueni oratori: Hense mauuli superveniens iuueniori oratori. De dicendi vi ac celeritate, quam Homerus Ulixi tribuit, quid existimaverit Quintilianus, constat: cf. I. O. XII 10, 64 s. (Homerus) summam expressurus in Ulixæ faciundiam et magnitudinem illi vocis et vim orationis nivibus hibernis copia verborum atque impetu parem tribuit.... Haec (scil. vis et celeritas) est vere dicendi facultas || 7 habe utistam Q cum vet. codd., ut om. 5 aut inserunt credas aut cognoscas aut iudices aut scias ante vel post aptiorem esse vel post circulanti: habeas istam coni. G. H. Mueller. Particulae ut consecutivae constructionem cum infinitivo enuntiato hic fortasse commixtam opinatur W. A. Baehrens, Philol. suppl. XII 1912, p. 468 s.: probabilius autem particulam temere inlatam esse priori sic quasi responsuram putat Hense, qui dubitanter proponit tu habe, istam | rabidam Q || 8 abt- Q | circui antiquam Q L || 9 Aequae Q | stillare ex stellare Q | illam Q || 12 ted- Q | interrupte Q | insidit (in supra vers.) Q pr., insidet corr. m. rec. || 13 pteruolat Q || 14 prec- Q

4 ditur quod fugit. Adice nunc, quod quae ueritati operam
 dat oratio, incomposita esse debet et simplex: haec po-
 pularis nihil habet ueri. Mouere uult turbam et inconsultas
 aures impetu rapere, tractandam se non praebet, aufer-
 tur: quomodo autem regere potest, quae regi non po-
 test? Quid, quod haec oratio, quae sanandis mentibus
 adhibetur, descendere in nos debet? remedia non pro-
 5 sunt, nisi immorantur. Multum praeterea habet inani-
 tatis et uani, plus sonat quam ualet. Lenienda sunt,
 quae me exterrant, compescenda, quae irritant, di-
 10 scutienda, quae fallunt, inhibenda luxuria, corripienda
 auaritia: quid horum raptim potest fieri? quis medi-
 cus aegros in transitu curat? Quid, quod ne uoluptatem
 quidem ullam habet talis uerborum sine delectu ruen-
 6 tium strepitus? Sed ut pleraque, quae fieri posse non
 credideris, cognouisse satis est, ita istos, qui uerba exer-
 cuerunt, abunde est semel audisse. Quid enim quis di-
 scere, quid imitari uelit? quid de eorum animo iudi-
 cet, quorum oratio perturbata et inmissa est nec potest
 7 reprimi? Quemadmodum per procliuē currentium non
 ubi uisum est, gradus sistitur, sed incitato corporis pon-
 dere se rapit ac longius quam uoluit effertur: sic ista
 dicendi celeritas nec in sua potestate est nec satis decora
 philosophiae, quae ponere debet uerba, non proicere, et

1 fugit ex fugiet (vel fugiat) radendo Q | quod quae (quae compend.)
 ex quodq; m. rec. Q, quodque L || 2 incomposita Q, inconposita L
 P Par.b: incompta Schultess, Wolters, G. H. Mueller, sed ad librorum
 scripturam, quam seq. simplex commendat, recte rediit Hense², qui in
 proecdosi eam emendationem acceperat || 4 imp- sic Q L P | preb- Q
 || 5 regerepotes Q cum p L P et corr. Par.b || 6 hec Q || 8 immor-
 sic Q L² | pre ter ea Q || 10 comp- sic Q L | irr- sic Q L Par.b
 || 14 delectu (ex delictu Q²) Q Par.b vulg., delictu p: dilectu mauult
 Hense praeeunte Grutero ex L et aliquot s (t delictu in marg. m.
 sec. L) || 15 pleraquaeq; Q pr., pleraq; corr. m. rec. Q || 16 crederes
 Q vulg., credideris nonnulli s quos sequor: credes e re con. Gemoll
 || 17 habunde Q || dicere Q p L || 18 imitari ex imitari Q | de eorum
 Q L P Par.b recte || 22 serpit Q L P Par.b, se rapit s || 23 cael- Q
 || 24 phyl- Q | que Q

pedetemptim procedere. « Quid ergo? non aliquando et 8
 insurget? » Quidni? sed salua dignitate morum, quam
 uiolenta ista et nimia uis exigit. Habeat uires magnas,
 moderatas tamen: perennis sit unda, non torrens. Vix
 5 oratori permiserim talem dicendi uelocitatem inreuo-
 cabilem ac sine lege uadentem: quemadmodum enim iudex fol. 38^v
 subsequi poterit aliquando etiam imperitus et rudis?
 Tum quoque, cum illum aut ostentatio abstulerit aut
 affectus impotens sui, tantum festinet atque ingerat,
 10 quantum aures pati possunt. Recte ergo facies, si non 9
 uideris istos, qui quantum dicant, non quemadmodum
 quaerunt, et ipse malueris, si necesse est, ut P. Vinicius
 dicere. « Qui itaque? » Cum quaereretur, quomodo P. Vini-
 cius diceret, Asellius ait: « tractim ». Nam Geminus Va-
 15 rius ait: « quomodo istum disertum dicatis, nescio: tria
 uerba non potest iungere. » Quidni malis tu sic dicere,
 quomodo Vinicius? Aliquis tam insulsus interuenerit 10
 quam qui illi singula uerba uellenti, tamquam dictaret,
 non diceret, ait: « dic, numquid dicas ». Nam Q. Hateri
 20 cursum, suis temporibus oratoris celeberrimi, longe ab-
 esse ab homine sano uolo: numquam dubitauit, num-
 quam intermisit; semel incipiebat, semel desinebat.

3 exigit Q et pr. L (scil. relegat, non recipit): *efficacius uide-
 tur quam vulg. exuit* || 7 imp- sic Q L P || 9 affectus impetus
 sui Q; affectus etiam Murelius qui corr. impotens ex impetus:
 effectus impetus sui p L P Par.b, commendant Buecheler et G. H.
 Mueller | ingerat ex ingenerat radendo Q || 11 uideris istos Q cum
 vet. codd., audieris istos s: mireris istos con. Haase dubitanter,
 inuideris istis Madvig, sed uideris istos idem ualeat atque spectaueris
 istos tamquam exemplar || 12 quef Q | uel po&a (lineolam super
 addidit m. rec.) uincincium (altera c supra vers.), uel p. uincium
 (aut uincius aut uinitium) rell. vet.: uelut P. Vinicius con. Lipsius,
 ut P. Vinicius Madvig || 13 quef- Q | po&a uincincium Q || 14 asellius
 Q cum. rell.: Arellius Haase, cui mutationi repugnat G. H. Mueller,
 l. c., p. 32 || 17 uincincium Q || 18 illa sed i supra a Q², illi corr.
 ex illa m. tertia L | dicta & Q cum. vet. codd., dictaret s
 || 19 numquam Q L P Par.b: num iam con. Madvig, numquid
 Buecheler | Namq; a&heri Q cum L: Nam Q. Haterii (rectius Ha-
 teri Hense) corr. Lipsius || 20 cael- Q || 21 sane Q L

11 Quaedam tamen et nationibus puto magis aut minus
 conuenire: in Graecis hanc licentiam tuleris; nos etiam
 cum scribimus, interpungere adsueuimus. Cicero quo-
 que noster, a quo Romana eloquentia exiuit, grada-
 rius fuit. Romanus sermo magis se circumspicit et aesti- 5
 12 mat praebetque aestimandum. Fabianus, uir egregius
 et uita et scientia et, quod post ista est, eloquentia
 quoque, disputabat expedite magis quam concitate,
 ut posses dicere facilitatem esse illam, non celeritatem.
 Hanc ego in uiro sapiente recipio, non exigo; ut oratio 10
 eius sine impedimento exeat, proferatur tamen malo
 13 quam profuat. Eo autem magis te deterreo ab isto
 morbo, quod non potest tibi ista res contingere aliter
 quam si te pudere desierit: perfrices frontem oportet
 et te ipse non audias. Multa enim inobseruatus ille cur- 15
 14 sus feret, quae reprehendere uelis. Non potest, inquam,
 tibi contingere res ista salua uerecundia. Praeterea exer-
 citatione opus est cotidiana et a rebus studium trans-
 ferendum est ad uerba. Haec autem etiam si aderunt
 et poterunt sine ullo tuo labore decurrere, tamen tem- 20
 peranda sunt: nam quemadmodum sapienti uiro incessus
 modestior conuenit, ita oratio pressa, non audax. Summa
 ergo summarum haec erit: tardiloquum esse te iubeo.
 VALE.

2 grec- Q || 3 interpug- Q pr. || 6 præb- Q || 7 uitae sed e punct.
 Q, uitae L: continuo & scientia & Q recte, et scientiae et L
 || 10 s. recipionexigo. ut — exeat proferatur Q: confirmat distinctio-
 nem quam optauit P. Thomas prae vulg. recipio: non exigo, ut —
 exeat. proferatur || 15 ipse Q L P, ipsum aut ipso alii || 16 re-
 pendere Q reprehendere vulgo: scribo reprehendere ex L, quamquam
 et rependere (scil. iterum pendere, examinare: contr. inobseruatus)
 protinus abiiciendum non videtur || 17 uerecundia Q sed i supra
 vers. || Præt- Q || 18 adreb; sed d punct. Q || 23 tardiloquum Q et
 corr. L, tardilocum p P Par. b M¹

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Facies rem optimam et tibi salutarem, si, ut scri- 1 Ep. XLI.
bis, perseueras ire ad bonam || mentem, quam stultum fol. 39^r
est optare, cum possis a te impetrare. Non sunt ad cae-
lum eleuandae manus nec exorandus aedituus, ut nos
5 ad aurem simulacri, quasi magis exaudiri possimus,
admittat: prope est a te deus, tecum est, intus est. Ita 2
dico, Lucili: sacer intra nos spiritus sedet, malorum
bonorumque nostrorum obseruator et custos: hic prout
10 a nobis tractatus est, ita nos ipse tractat. Bonus uero
uir sine deo nemo est: an potest aliquis supra fortunam
nisi ab illo adiutus exurgere? Ille dat consilia magni-
fica et erecta: in unoquoque uirorum bonorum « quis
deus incertum est, habitat deus ». Si tibi occurrit ue- 3
15 tustis arboribus et solitam altitudinem egressis frequens
lucus et conspectum caeli ramorum aliorum alios pro-
tegentium summouens obtentu, illa proceritas siluae et
secretum loci et admiratio umbrae in aperto tam den-
sae atque continuae fidem tibi numinis facit. Et si quis

2 Facis Q cum plerisque codd., Facies p quam scripturam com-
mendat Rossbach | obt- Q p | sicut Q L, si ut vulg.: fort. si, sicut
|| 7 adm- ex amm- Q | i punct. ante ate Q || 8 sed & Q cum L
|| 9 obseruator & custos Q cum vulg.; obseruator custos (om. et)
p, commendat Uhl || 12 exsurg- sic Q L P | Ille Q ex corr.
|| 13 erecta, prior e supra vers. Q: recta p P || 14 incertus sed in
marg. at incertū Q, item L. Verba quis — deus ex Verg. Aen. VIII
352 (Hensio excidit VII) | occurrit Q cum vulg., occurrerit Haase
et Hense ex p, sed hypothetici enuntiati forma si est — est vel erit
inde a Tacito ideoque non multo post Senecam in omnium usu fuit
(cf. St.-Schm.⁴, p. 585). Eadem. de causa retinenda videtur codicum
prope omnium scriptura facit et (facit. Et Q), pro qua faciet ex
uno s reponere voluit Madvigius simul tollens et, ut hoc enuntiatum
ad formam sequentis si quis — suspenderit — percutiet redigeret.
Quam aequalitatem Senecae elocutioni qui imperat, nescio an a vero
abhorreat || 15 s. frequens lucili Q || 17 sūmouens Q, summouens vel
sub mouens alii codd. vet.: densitate vel umbra ante ramorum vel
umbra ante submouens inserunt s: summouens obtentu conī. Hense
(summouentus p) | siluę Q || 18 umbrę Q | dense Q || 19 continuę Q

specus saxis penitus exesis montem suspenderit, non manu factus, sed naturalibus causis in tantam laxitatem excauatus, animum tuum quadam religionis suspicione percutiet. Magnorum fluminum capita ueneramur; subita ex abdito uasti amnis eruptio aras habet; coluntur 5
 aquarum calentium fontes, et stagna quaedam uel opacitas uel immensa altitudo sacrauit. Si hominem uideris 4
 interritum periculis, intactum cupiditatibus, inter aduersa felicem, in medijs tempestatibus placidum, ex superiore loco homines uidentem, ex aequo deos: non 10
 subibit te ueneratio eius? non dices: «ista res maior est altiorque quam ut credi similis huic, in quo est, corpusculo possit?» Vis isto diuina descendit: animum 5
 excellentem, moderatum, omnia tamquam minora transeuntem, quicquid timemus optamusque ridentem, caelestis potentia agitatur. Non potest res tanta sine adminiculo numinis stare: itaque maiore sui parte illic est, unde descendit. Quemadmodum radii solis contingunt quidem terram, sed ibi sunt, unde mittuntur: sic 15
 animus magnus ac sacer et in hoc demissus, ut propius quaedam diuina nossemus, conuersatur quidem nobiscum, sed haeret origini suae: illinc pendet, illuc spectat ac nititur, nostris tamquam melior interest. Quis 6
 est ergo hic animus? qui nullo bono nisi suo nitetur. Quid enim est stultius quam in homine aliena || laudare? 25
 quid eo dementius, qui ea miratur, quae ad alium transferri protinus possunt? Non faciunt meliorem equum

3 suspitione Q cum L Par.b || 4 s. Subito Q || 6 s. opacitas tibi immensa Q, ubi tibi plane ex prava interpretatione compendii || 8 tantum Q (pro intactum) || 12 credis? similis Q, credis s. p L || 13 isto Q L, probavit Hense prae vulg. istuc || 19 sedibi sunt ex sedibilisunt radendo Q || 20 dimissus Q L || 21 quidem diuina Q cum codd. veti., diuina s: quiddam diuini con. Hense. Praefero quaedam diuina (quidem ei quaedam etiam alibi permutantur in codd.) || 22 illic Q L P || 23 est Q L sed inter in marg. suppl. L

aurei freni. Aliter leo aurata iuba mittitur, dum con-
tractatur et ad patientiam recipiendi ornamenti cogitur
fatigatus, aliter incultus, integri spiritus: hic scilicet
impetu acer, qualem illum natura esse uoluit, speciosus
5 ex horrido, cuius hic decor est, non sine timore aspici,
praeferitur illi languido et bratteato. Nemo gloriari nisi 7
suo debet. Vitem laudamus, si fructu palmites onerat,
si ipsa pondere ad terram eorum, quae tulit, adminicula
deducit: num quis huic illam praeferret uitem, cui au-
10 reae uuae, aurea folia dependent? Propria uirtus est in
uite fertilitas: in homine quoque id laudandum est, quod
ipsius est. Familiam formonsam habet et domum pul-
chram, multum serit, multum fenerat: nihil horum in
ipso est, sed circa ipsum. Lauda in illo, quod nec eripi 8
15 potest nec dari, quod proprium hominis est. Quaeris
quid sit? animus et ratio in animo perfecta. Rationale
enim animal est homo: consummatur itaque bonum eius,
si id impleuit, cui nascitur. Quid est autem, quod ab illo 9
haec ratio exigit? rem facillimam, secundum naturam

i frena ex freni m. rec. Q, | Alter con. Madvig et sic mox, sed
cf. Rossbachium, de Sen. libr. rec. et em., p. 53 adn. 42 || 2 recipiendo
Q L || 3 integri spiritus (spiritus compend.) Q sed ante integri
est exp. spiritus compend. | silicet Q || 4 impetus sed s punct.
Q || 6 pref- Q | illo Q L Par. b et pr. P | post nisi add. de compend.
in extr. versu m. rec. Q || 7 debet ex debito Q || 8 pondera Q cum
rell. codd., pondere Erasm.² | ad terrā/eorum Q cum rell. codd.: ad
terram secl. Haase, eorum quae tulit exp. R. Waltz. Verborum
ordinem profecto asperum varie inuenerunt emendatores: si ipsa ad
terram, pondere eorum, quae tulit, adminicula deducit Erasm.²:
si i. ad terram eorum quae tulit, pondere a. d. Buecheler, si i.
eorum, quae tulit, adminicula pondere ad terram d. Rossbach, si
i. adminicula ad terram eorum q. t. pondere d. Hense. Si mu-
tandus esset ordo, ad Erasmi coniecturam accederem: quod quidem
necessarium non videtur, quia eorum artificio quodam peruulgato et
ex pondere et ex adminicula pendet | adminiculo Q cum plerisque
codd., adminicula unus s teste Fickerto || 9 pref- Q || 10 uue Q
|| 11 uite Q || 12 formonsam Q p P, sed n punct. in Q, erasa in P
| pulchram & sed & punct. Q || 14 inillum Q cum L || 16 Ratio-
nalem sed m punct. Q || 19 haec ratio Q L, ratio haec vulg.

suam uiuere. Sed hanc difficilem facit communis insania : in uitia alter alterum trudimus. Quomodo autem reuocari ad salutem possunt, quos nemo retinet, populus impellit? VALE.

L. ANNAEI SENECAE
EPISTVLARVM MORALIVM AD LVCILIVM
LIB. IIII EXPLICIT

5

1 suam Q cum. vell., suspectat G. Gemoll, defendit Hense ||
2 Quomodo compendiosa corr. ex Qm̄ Q², qm̄ L || 4 imp- sic Q ||
5 ANANEI sed altera A punct. Q, ANNANEI p̄ | SENECAE LVCILIO SVO
LITTERARUM Q L (om. SVO L), SENECA LVCILIO SVO SALVTM.
RARUM p̄

INCIPIT EIVSDEM LIB. V.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

I am tibi iste persuasit uirum se bonum esse? atqui 1 Ep. XLII.
 uir bonus tam cito nec fieri potest nec intellegi. Scis quem
 nunc uirum bonum dicam? huius secundae notae. Nam
 5 ille alter fortasse tamquam phoenix semel anno quingen-
 tesimo nascitur. Nec est mirum ex interuallo magna ge-
 nerari: mediocria et in turbam nascentia saepe fortuna
 producit, eximia uero ipsa raritate commendat. Sed iste 2
 multum adhuc abest ab eo, quod profitetur; et si sciret, quid
 esset uir bonus, nondum esse se crederet, fortasse etiam
 fieri posse desperaret. «At male existimat de malis.» Hoc
 etiam mali faciunt, nec ulla maior poena || nequitia est fol. 40r
 quam quod sibi ac suis displicet. «At odit eos, qui subita 3
 15 et magna potentia inpotenter utuntur.» Idem faciet, cum
 idem potuerit. Multorum, quia inbecilla sunt, latent
 uitia, non minus ausura, cum illis uires suae placuerint,
 17 quam illa, quae iam felicitas aperuit: instrumenta illis
 explicandae nequitiae desunt. Sic tuto serpens etiam 4
 20 pestifera tractatur, dum riget frigore: non desunt tunc
 illi uenena, sed torpent. Multorum crudelitas et ambi-
 tio et luxuria, ut paria pessimis audeat, fortunae fauore

*Inter libri titulum et salutationis formulam uerba FELICITER
 VIVAS ET PLURA (PLURAM p) CONFICIAS inserunt Q p L || 5 se-
 cundae Q | notae Q || 8 saepe Q || 13 nequitia est Q, ut com. Hense
 || 17 suae Q || 21 uenena Q || 22 luxuriae sed e punct. Q, luxuriae L*

deficitur. Eadem uelle, si subinde audiat istis, cognosces: da posse, quantum uolunt. Meministi, cum quendam adfirmares esse in tua potestate, dixisse me uolaticum esse ac leuem et te non pedem eius tenere, sed pennam? Mentitus sum: pluma tenebatur, quam remisit et fugit. Scis, quos postea tibi exhibuerit ludos, quam multa in caput suum casura temptauerit. Non uidebat se per aliorum pericula in suum ruere: non cogitabat, quam onerosa essent, quae petebat, etiam si superuacua non essent. Hoc itaque in his, quae affectamus, ad quae labore magno contendimus, inspicere debemus, aut nihil in illis commodi esse aut plus incommodi: quaedam superuacua sunt, quaedam tanti non sunt. Sed hoc non peruidemus et gratuita nobis uidentur, quae carissime constant. Ex eo licet stupor noster appareat, quod ea sola putamus emi, pro quibus pecuniam soluimus, ea gratuita uocamus, pro quibus nos ipsos impendimus. Quae emere nollemus, si domus nobis nostra pro illis esset danda, si amoenum aliquod fructuosumue praedium, ad ea paratissimi sumus peruenire cum sollicitudine, cum periculo, cum iactura pudoris et libertatis et temporis: adeo nihil est cuique se uilius. Idem itaque in omnibus

1 s. uellesisub auditis cognos/cis Q cum L g (subaudisti g), uelle subaudis (uel sub audis: om. si) cognosces alii uett., uelle cognosces aut uelle eos c. aut uelle si auderent c. aut uelle subinde c. 5: uelle scire vis? con. Madvig, uelle, si auebis cognoscere Io. Mueller, uelle, si iuvat audentis, cognosces Buecheler. Ausim scribere uelle, si subinde audiat istis (scil. fortuna: quod ad structuram audiat istis attinet, ab ea argenteam et posteriorem aetatem haud alienam fuisse constat), cognosces || 2 s. quendam Q, quendam uel quondam uel quando uell.: meministi, eum cum quando con. Hilgenfeld, meministi, istum cum quando Hense, sed non uidetur idem spectari qui supra || 5 mentitus sum? pluma tenebatur distinguit Hense, sed uulgata interpunctione mentitus sum: pluma t. quam confirmat Q et defendit Aem. Thomas, argutius efficitur dictum || 8 ruere Q sed r prior supra uers. || 9 patebat Q || 10 que Q | aff- sic Q L³ Par. b | atq; Q, atque uell. uett., ad quae 5 | laborare sed ra puncti. Q || 12 Quaedam Q et sic mox quaedam || 14 que Q || 17 imp- sic Q | que Q || 19 aliquid Q L | pred- Q

consiliis rebusque faciamus, quod solemus facere, quotiens ad institorem alicuius mercis accessimus: uideamus, hoc quod concupiscimus, quanti deferatur. Saepe maximum pretium est, pro quo nullum datur. Multa
 5 possum tibi ostendere, quae adquisita acceptaque libertatem nobis extorserint; nostri essemus, si ista nostra non essent. Haec ergo tecum ipse uersa, non solum ubi
 9 de incremento agetur, sed etiam ubi de iactura. «Hoc perituum est.» Nempe aduentitium fuit: tam facile sine
 10 isto uiues quam uixisti. Si diu illud habuisti, perdis postquam satiatus es: si non diu, perdis antequam aduescas. «Pecuniam minorem habebis.» Nempe et molestiam. «Gratiam minorem.» || Nempe et inuidiam. Circumspice ista, quae nos agunt in insaniam, quae cum
 15 plurimis lacrimis amittimus: scies non damnum in his molestum⁷ esse, sed opinionem damni. Nemo illa perisse sentit, sed cogitat. Qui se habet, nihil perdidit: sed quoto cuique habere se contingit? VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

20 **Q**uomodo hoc ad me peruenerit quaeris, quis mihi 1 Ep. XLIII.
 id te cogitare narrauerit, quod tu nulli narraueras? Is qui scit plurimum, rumor. «Quid ergo? inquis, tantus sum, ut possim excitare rumorem?» Non est quod te ad hunc locum respiciens metiaris: ad istum respice, in

1 s. quoties Q pr. L || 2 mercis ex mentis corr. Q², mentis L |
 | accessimus Q sed prior c supra vers. || 3 quam Q | Sepe Q ||
 4 est eius, pro quo coni. Madvig: 'non sine acuminis detrimento'
 adnotat Hense || 6 extorserit Q pr. et L || 9 aduentitium sed
 altera n punct. Q || 10 quem sed a supra e Q | Sidū corr. in Sidiu
 m. rec. Q || 14 que et sic mox Q || 15 plurimis Q cum vulg., plurimis
 Hense ex p ubi plurum his | inhis Q, in his vulg., in is Hense²
 ex p || 16 dampni Q || 18 contingit Q L s Hense¹, contigit vulgo
 20 quaeris Q || 21 adte Q, ad te sed d exp. L || 22 plurimum Q
 cum vulg., plurimum Hense ex p || 24 meciaris Q

2 quo moraris. Quicquid inter uicina eminent, magnum est
 illic, ubi eminent. Nam magnitudo *non* habet modum
 certum: comparatio illam aut tollit aut deprimit. Nauis,
 quae in flumine magna est, in mari paruula est:
 gubernaculum, quod alteri naui magnum, alteri exi- 5
 3 guum est. Tu nunc in prouincia, licet contempnas ipse te,
 magnus es. Quid agas, quemadmodum cenes, quemad-
 modum dormias, quaeritur, scitur: eo tibi diligentius
 uiuendum est. Tunc autem felicem esse te iudica, cum
 poteris in publico uiuere, cum te parietes tui tegent, non 10
 abscondent, quos plerumque circumdatos nobis iudica-
 mus non ut tutius uiuamus, sed ut peccemus occultius.
 4 Rem dicam, ex qua mores aestimes nostros: uix quem-
 quam inuenies, qui possit aperto ostio uiuere. Iani-
 tores conscientia nostra, non superbia opposuit: sic 15
 uiuimus, ut deprehendi sit subito aspici. Quid autem
 prodest recondere se et oculos hominum auresque uitare?
 5 Bona conscientia turbam aduocat, mala etiam in solitu-
 dine anxia atque sollicita est. Si honesta sunt quae facis,
 omnes sciant, si turpia, quid refert neminem scire, cum 20
 tu scias? O te miserum, si contempnis hunc testem!
 VALE.

2 non ε, om. Q p L g || 3 Com/parato Q | aut tollit Q vulg., aut
 attollit *malunt* Rossbach et Hense ex L² et codd. Wirceburg. et Er-
 lang. || 4 quę Q | est in mari ex aestimari corr. m. pr. Q || 5 inter
 magnum et alteri aliquid erasum, fort. est, ut habent nonnulli ε:
 quod est alteri naui magnum conī. Hense || 6 contempnas sed t supra
 d Q² || 7 es Q P Par. b et corr. L recte | caenes Q L || 8 queritur
 ex quemaritur Q¹ | tibi/die Q L P¹ Par. b: *insitium* die om. p
 vulg.; tibi dein vel tibi, dico conī. Lipsius || 13 aestimes Q pr., sed
 supra alteram e puncti. m. rec. scr. a quae postea est abraza:
 aestinas L || 14 s. Ianitores ex Genitores corr. m. rec. Q || 16 deprehen-
 di Q, deprehendi L P, deprendi Hense² ex p | aspici sic Q L P
 || 19 quę Q || 21 contempnis Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

I terum tu mihi te pusillum facis et dicis malignius 1 Ep. XLIIII.
 tecum egisse naturam prius, deinde fortunam, cum pos-
 sis eximere te uulgo et ad felicitatem hominum maximam
 5 emergere. Si quid est aliud in philosophia boni, hoc est,
 quod stemma non inspicit: omnes, si ad originem primam
 reuocantur, a dis sunt. Eques Romanus es, et ad hunc 2
 ordinem tua te produxit industria: at mehercules multis
 quattuordecim clausa sunt; non omnes curia admittit;
 10 castra quoque, quos ad laborem et periculum recipiant,
 fastidiose legunt: bona mens omnibus patet, || omnes ad hoc fol. 41r
 sumus nobiles. Nec reicit quemquam philosophia nec
 eligit: omnibus lucet. Patricius Socrates non fuit: 3
 Cleanthes aquam traxit et rigando horto locauit manus:
 15 Platonem non accepit nobilem philosophia, sed fecit.
 Quid est quare desperes his te posse fieri parem? Om-
 nes hi maiores tui sunt, si te illis geris dignum: geres
 autem, si hoc protinus tibi ipse persuaseris, a nullo te
 nobilitate superari. Omnibus nobis totidem ante nos sunt: 4
 20 nullius non origo ultra memoriam iacet. Platon ait neminem

2 tepusillum Q | malignius, i altera supra vers. Q¹, item
 L² || 5 quid est Q p L recte | phyl- Q || 6 primum Q || 7 adis-
 sunt Q pr., confirmat quod Hense coniecit de P¹: alteram i addi-
 dit Q² || 8 produxit Q pr., perduxit Q¹ cum vulg.: quamquam
 particulas pro et per saepe permutatas exhibet etiam Q, attamen
 praefero produxit, quod legitur etiam in cod. Parisino 8615 s. XIII
 et cod. Rehdigerano I s. XIV teste Ficherto. Cf. Cic. de Rep. I
 44,68 a quibus producti sunt (scil. euecti ad imperia). Facile
 autem fieri potuit, ut librarii scriberent perduxit, quod usitatius est,
 pro produxit | Adme hercules Q || 9 clausa Q L, clausa (scil. sub-
 sellia, loca) Hense² ex p P Par. b Chatelainium secutus: antea clausi
 vel clusi (scil. gradus) edd. ex 5 | om̄s Q sed i supra scr. (scil.
 omnis) Q¹, omnes sed i supra e L² | admittit ex admittit radendo Q
 || 12 phyl- Q || 14 Cleanthes Q cum p P | traxit Q cum vulg., tra-
 duxit p | 15 phyl- Q || 16 desperes ex disp- corr. m. rec. Q
 || 17 hi Q P Par. b recte

regem non ex seruis esse oriundum, neminem seruum
 non ex regibus. Omnia ista longa uarietas miscuit et sur-
 5 sum deorsum fortuna uersauit. Quis est generosus? ad uir-
 tutem bene a natura compositus. Hoc unum intuendum
 est: alioquin si ad uetera reuocas, nemo non inde est, ante 5
 quod nihil est. A primo mundi ortu usque in hoc tempus
 perduxit nos ex splendidis sordidisque alternata series.
 Non facit nobilem atrium plenum fumosis imaginibus;
 nemo in nostram gloriam uixit nec quod ante nos fuit,
 nostrum est: animus facit nobilem, cui ex quacumque 10
 6 condicione supra fortunam licet surgere. Puta itaque
 te non equitem Romanum esse, sed libertinum: potes
 hoc consequi, ut solus sis liber inter ingenuos. «Quo-
 modo?» inquis. Si mala bonaque non populo auctore
 distinxeris. Intuendum est non unde ueniant, sed quo 15
 eant. Si quid est, quod uitam beatam potest facere,
 id bonum est suo iure: deprauari enim in malum non
 7 potest. Quid est ergo, in quo erratur, cum omnes
 beatam uitam optent? quod instrumenta eius pro ipsa
 habent et illam, dum petunt, fugiunt. Nam cum summa 20
 uitae beatae sit solida securitas et eius inconcussa fi-
 ducia, sollicitudinis colligunt causas et per insidiosum
 iter uitae non tantum ferunt sarcinas, sed trahunt: ita
 longius ab effectu eius, quod petunt, semper abscedunt
 et quo plus operae impenderunt, hoc se magis impediunt 25
 et feruntur retro. Quod euenit in labyrintho properanti-
 bus: ipsa illos uelocitas implicat. VALE.

1 s. non seruum *Q cum rell. codd.: corr. Madvig* || 3 es *Q p L*
 || 4 comp- sic *Q* || 6 hortu *Q L* || 7 explendidisordidisdq; *Q pr.*
 | alter natura series *Q* || 11 condit- *Q* || 12 aequitem *ex* aequita-
 tem *Q* || 13 ingenuos, in *supra vers. Q^s* || 16 quidem (*pro* quid est)
Q et pr. L || 20 sum/me *Q p*, summae *L* | 21 uitę beatę et sic
infra uitę *Q* | et eius *Q cum vulg.*, eius *secludit Gemoll, defendit*
Hense || 23 fuerunt *sed prior u punct. Q* || 25 opere impenderunt
 hocsemagis impediunt *Q cum L P Par.b* (*sed* impenderunt *L P*
Par.b, inpediunt *L*), opere impediunt *p* || 26 laberintho *Q L Par.b*
 || 27 impl- sic *Q P*

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Librorum istic inopiam esse quereris. Non refert, ¹ Ep. XLV.
 quam multos, sed quam bonos habeas: lectio certa pro-
 dest, uaria delectat. Qui, quo destinauit, peruenire uult,
⁵ unam sequatur uiam, non per multas uagetur: non
 ire istuc, sed errare est. || «Vellem, inquis, non magis consi-
 lium mihi quam libros dares.» Ego uero quoscumque ² fol. 41^v
 habeo, mittere paratus sum et totum horreum excutere:
 me quoque isto, si possem, transferrem, et nisi mature te
¹⁰ finem officii sperarem impetraturum, hanc senilem ex-
 peditionem indixissem mihi nec me Charybdis et Scylla
 et fabulosum istud fretum deterrere potuissent. Trans-
 sem ista, non solum traiecissem, dummodo te conplecti
 possem et praesens aestimare, quantum animo creuisses.
¹⁵ Ceterum quod libros meos tibi mitti desideras, non magis ³
 ideo me disertum puto quam formosum putarem, si
 imaginem meam peteres. Indulgentiae scio istud esse,
 non iudicii: et si modo iudicii est, indulgentia tibi in-
 posuit. Sed qualescumque sunt, tu illos sic lege, tam- ⁴
²⁰ quam uerum quaeram adhuc, non sciam, et contumaciter
 quaeram. Non enim me cuiquam emancipauit, nullius no-
 men fero: multum magnorum uirorum iudicio credo,

² quaer- Q || ⁴ qui quo destinauit (Quiquo Q) Q *Par. b recte, P L ex corr.* (destim- L) || 6s. magis consilium mihi. quam libros Q cum vet. codd., magis libros mihi q. consilium ε: *priorem scripturam accepit Hense qui expectaverit nollem pro uellem, posteriorem, quam vulgo probarunt edd., tuetur Rossbach. Sed nollem in nullo codice apparet, commutatio autem verborum consilium et libros in nonnullis ε coniecturalem emendationem redolet. Itaque retinere mihi videtur ordinem verborum, quem Q cum vet. codd. praebet, et supplere non ante magis (n̄ facile excidere potuit ante m: cf. ep. 66, 8 magis quam, om. non Q), unde urbanus fit quod a Lucilio obicitur || 9 mutare Q L || 10 imp- sic Q L P || 11 sylla Q || 14 praesens Q || 16 des- Q p L | formosam sed in marg. † formosum Q, item L || 21 emancipauit Q sed e punct. perperam*

aliquid et meo uindico. Nam illi quoque non inuenta, sed
 quaerenda nobis reliquerunt, et inuenissent forsitan ne-
 5 cessaria, nisi et superuacua quaesissent. Multum illis
 temporis uerborum cauillatio eripuit, captiosae dispu-
 tationes, quae acumen irritum exercent. Nectimus no- 5
 dos et ambiguam significationem uerbis inligamus ac
 deinde dissoluimus: tantum nobis uacat? iam uiuere,
 iam mori scimus? Tota illo mente pergendum est, ubi
 6 prouideri debet, ne res nos, non uerba, decipiant. Quid
 mihi uocum similitudines distinguis, quibus nemo um- 10
 quam, nisi dum disputat, captus est? res fallunt: illas
 discerne. Pro bonis mala amplectimur; optamus contra id,
 quod optauimus: pugnant uota nostra cum uotis, consilia
 7 cum consiliis. Adulatio quam similis est amicitiae! non
 imitatur tantum illam, sed uincit et praeterit; apertis 15
 ac propitiis auribus recipitur et in praecordia ima de-
 scendit, eo ipso gratiosa, quo laedit: doce quemadmodum
 hanc similitudinem possim dinoscere. Venit ad me pro
 amico blandus inimicus; uitia nobis sub uirtutum nomine
 obrepunt: temeritas sub titulo fortitudinis latet, moderatio 20
 uocatur ignauia, pro cauto timidus accipitur. In his magno
 8 periculo erramus: his certas notas imprime. Ceterum qui
 interrogatur, an cornua habeat, non est tam stultus, ut
 frontem suam temptet, nec rursus tam ineptus aut hebes,
 ut nescio tu illi subtilissima collectione persuaseris. Sic 25
 fol. 42^r ista || sine noxa decipiunt, quomodo praestigiatorum aceta-

I uind- Q pr., uend- m. rec. *perperam* || 2 quer- Q || 5 que Q ||
 13 comuotis Q pr. || 14 Adulatio Q cum L || 15 imitatur Q, prior i
supra vers. | pret- Q || 16 propitiis Q *alteram i, supra quam scr.*
 u Q², *restituit postea alia m.* | prec- Q || 17 led- Q || 20 obrepunt
 ex opr- Q || 23 cornu Q L || Q | 24 suum Q | templet Q cum vulg.
 || 25 nesciat. Tuilli Q cum *vett. codd.*, nesciat si tu illi s. *Varie hic*
locus emendatus est inde ab Erasmo qui supplevit 'ut non habere se
nesciat quod tu illi cet.': ut nesciat, cum illi Haase: ut ne sciat
tu illi Buecheler et Bickel ingeniose. Malo tamen scribere ut nescio
(scil. nescienti se cornua non habere) tu illi unde hyperbaton fit ex
Senecae consuetudine || 26 prest- Q

bula et calculi, in quibus me fallacia ipsa delectat. Effice, ut quomodo fiat intellegam: perdidit usum. Idem de istis captionibus dico: quo enim nomine potius sophismata appellem? nec ignorantem nocent nec scientem iuuant.

5 Si utique uis uerborum ambiguitates diducere, hoc nos doce, beatum non eum esse, quem uulgus appellat, ad quem pecunia magna confluxit, sed illum, cui bonum omne in animo est, erectum et excelsum et mirabilia calcantem, qui neminem uidet, cum quo se commutat

10 uelit, qui hominem ea sola parte aestimat, qua homo est, qui natura magistra utitur, ad illius leges componitur, sic uiuit, quomodo illa praescrisit, cui bona sua nulla uis excutit, qui mala in bonum uertit, certus iudicii, inconcussus, intrepidus, quem aliqua uis mouet, nulla

15 perturbat, quem fortuna, cum quod habuit telum nocentissimum ui maxima intorsit, pungit, non uulnerat, et hoc raro: nam cetera eius tela, quibus genus humanum debellatur, grandinis more dissultant, quae incussa tectis sine ullo habitatoris incommodo crepitat ac soluitur.

20 Quid me detines in eo, quem tu ipse pseudomenon appellas, de quo tantum librorum compositum est? Ecce tota mihi uita mentitur: hanc coargue, hanc ad uerum, si acutus es, redige. Necessaria iudicat, quorum magna pars superuacua est: etiam quae non est superuacua, nihil in se momenti habet in hoc, ut possit fortunatum beatumque praestare. Non enim statim bonum est,

25 si quid necessarium est: aut proicimus bonum, si hoc

3 sophysm- Q || 6 s. atquem Q pr. || 8 excisum Q cum veti. codd., excelsum ε | mirabilia Q cum veti., mutabilia Hense ex coniectura Hauptii. Retinere mihi uidetur mirabilia (scil. quae vulgo admirationem movent), cui uocabulo apte calcantem opponitur || 9 commut- sic Q || 11 comp- sic Q P || 12 prescr- Q || 15 pturbat, p add. ead. m. Q || 16 pungit Q sed t supra vers. | 18 dissultant Q sed prior s exp., disultant L || 19 s. ac soluitur ex ads- Q || 20 tuiipse eudomenon Q cum veti. codd., tu ipse pseudomenon ε vulg.: ipse delendum putat Rosbach || 21 comp- sic Q L P || 25 s. fortunatum Q sed tu supra vers. || 26 prest- Q

nomen pani et polentae damus et ceteris, sine quibus
 11 uita non ducitur. Quod bonum est, utique necessarium
 est : quod necessarium est, non utique bonum est, quo-
 niam quidem necessaria sunt quaedam eadem uilissima.
 Nemo usque eo dignitatem boni ignorat, ut illud ad haec 5
 12 in diem utilia demittat. Quid ergo? non eo potius cu-
 ram transferes, ut ostendas nobis omnibus magno temporis
 impendio quaeri superuacua et multos transisse uitam,
 dum uitae instrumenta conquirunt? Recognosce singu-
 los, considera uniuersos : nullius non uita spectat in cra-
 13 stinum. Quid in hoc sit mali, quaeris? infinitum. Non
 enim uiuunt, sed uicturi sunt : omnia differunt. Etiani-
 si adtenderemus, tamen nos uita praecurreret : nunc
 uero cunctantes quasi aliena transcurrit et ultimo die
 fol. 42^v finitur, omni perit. Sed ne epistulae modum || excedam, 15
 quae non debet sinistram manum legentis implere, in
 alium diem hanc litem cum dialecticis differam nimium
 subtilibus, et hoc solum curantibus, non et hoc. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. XLVI. 1

Librum tuum, quem mihi promiseras, accepi et tam- 20
 quam lecturus ex commodo adaperui ac tantum degu-
 stare uolui : deinde blanditus est ipse, ut procederem
 longius. Qui quam disertus fuerit, ex hoc intellegas
 licet : leuis mihi uisus est, cum esset nec mei nec tui cor-

1 polente Q || 3 s. qm̄ quidem Q L recte || 6 demittat Q
 P Par.b, dimittat p L || 7 nobis om/nibus Q L, omnibus vulg.
 || 8 transisse Q sed is supra vers. Q¹ || 9 instrumente sed a supra
 extr. e puncti. Q | Recognosces Q || 13 prec- Q || 15 epistolę Q
 || 16 debet et sinistram conī. Hense | impl- sic Q L || 18 subtilius
 Q L

20 accepi ex accipi Q || 22 utipse (pro ipse ut) Q || 23 differtus
 sed ss supra ff puncti. scr. m. rec. Q

poris, sed qui primo aspectu aut Titi Liuii aut Epicuri
 posset uideri. Tanta autem dulcedine me tenuit et tra-
 xit, ut illum sine ulla dilatione perlegerim. Sol me in-
 uitabat, fames admonebat, nubes minabantur: tamen
 exhausti totum. Non tantum delectatus, sed gauisus ²
 sum. Quid ingenii iste habuit, quid animi! dicerem, quid
 impetus, si interquieuisset, si *ex* interuallo surrexisset:
 nunc non fuit impetus, sed tenor, compositio uirilis et
 sancta; nihilominus interueniebat dulce illud et loco
¹⁰lene. Grandis, erectus es: hoc te uolo tenere, sic ire. Fecit
 aliquid et materia: ideo eligenda est fertilis, quae capiat
 ingenium, quae incitet. *De* libro plura scribam, cum illum ³
 retractauro; nunc parum mihi sedet iudicium, tamquam
 audierim illa, non legerim: sine me et inquirere. Non est
¹⁵quod uerearis: uerum audies. O te hominem felicem, quod
 nihil habes, propter quod quisquam tibi tam longe
 mentiatur! nisi quod iam etiam ubi causa sublata est,
 mentimur consuetudinis causa. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

²⁰ Libenter ex his, qui a te ueniunt, cognoui fami- ¹ Ep. XLVII.
 liariter te cum seruis tuis uiuere: hoc prudentiam tuam,
 hoc eruditionem decet. «Serui sunt.» Immo homines.
 «Serui sunt.» Immo contubernales. «Serui sunt.» Immo
 humiles amici. «Serui sunt.» Immo conserui, si cogitaueris

7 imp- sic Q L P, item infra | siinter quieuisset siinteruallo
 Q cum prope omnibus codd.: ex addidit Madvig || 8 comp- sic Q
 || 9 interueniebat *ex* interuenitbat Q || 10 scire (pro sic ire) Q
 || 11 eleganda Q | fertilisq; (pro fertilis quae) Q || 12 Libro Q
 cum veti. codd., de libro 5: set de libro Madvig || 15 uereris Q
 || 16 propter quid Q L || 17 quod etiam etiam sed prius etiam
 punct. Q, quod etiam aut quod iam etiam vulg.

20 his Q p L Par.b, iis P, is Hense^a || 24 cogitaueris] at co-
 gnoueris in marg. m. ead. ut uidetur Q, item L sed hic t pr.

2 tantundem in utrosque licere fortunae. Itaque rideo
 istos, qui turpe existimant cum seruo suo cenare: quare,
 nisi quia superbissima consuetudo cenanti domino stan-
 tium seruorum turbam circumdedit? Est ille plus quam
 capit, et ingenti auiditate onerat distentum uentrem 5
 ac desuetum iam uentris officio, ut maiore opera omnia
 3 egerat quam ingessit: at infelicibus seruis mouere labra
 ne in hoc quidem, ut loquantur, licet. Virga murmur
 omne compescitur, et ne fortuita quidem uerberibus
 fol. 43^r excepta sunt, tussis, || sternumenta, singultus: magno malo 10
 4 ulla uoce interpellatum silentium luitur; nocte tota ie-
 iuni mutique perstant. Sic fit, ut isti de domino loquantur,
 quibus coram domino loqui non licet. At illi, quibus non
 tantum coram dominis, sed cum ipsis erat sermo, quorum
 os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere cer- 15
 uicem, periculum imminens in caput suum auertere:
 in conuiuuis loquebantur, sed in tormentis tacebant.
 5 Deinde eiusdem adrogantiae prouerbium iactatur, toti-
 dem hostes esse quot seruos: non habemus illos hostes,
 sed facimus. Alia interim crudelia, inhumana praetereo, 20
 quod ne tamquam hominibus quidem, sed tamquam
 iumentis abutimur, quod cum ad cenandum discubui-
 mus, alius sputa detergit, alius reliquias temulentorum
 6 toro subditus colligit. Alius pretiosas aues scindit: per
 pectus et clunes certis ductibus circumferens eruditam 25
 manum frustra excutit, infelix, qui huic uni rei uiuit, ut
 altitia decenter secat, nisi quod miserior est, qui hoc

2 caen- Q et sic mox || 6 maiora Q L || 7 incessit Q p L ||
 9 comp- sic Q P || 10 strumenta Q pr. || 11 interpellatū ex -tur Qⁱ
 | Noctetota Q cum vulg., nocte tamen p | ieiunimutiq; Q pr.,
 sed m transfixit m. rec., ieiuni utique Par.b || 12 perstant ex prest-
 Qⁱ || 16 imm- sic Q P Par.b || 18 adrog- sic Q Lⁱ g || 20 proptereo Q
 || 22 quod seclisit Hense. Buechelerum secutus | cen - Q | discui-
 buimus sed altera i punct. Q || 23 sputam sed m transfixa Q,
 sputam sed m erasa L | detergit Q L, deterget vel detergeret
 alii || 24 toro add. Roszbach | prec- Q || 26 frus/ta Q cum P
 recte | et sed u supra e Q

uoluptatis causa docet quam qui necessitatis discit.
 Alius uini minister in muliebrem modum ornatus cum 7
 aetate luctatur: non potest effugere pueritiam, retra-
 hitur, iamque militari habitu glaber retritis pilis aut
 5 penitus euulsis tota nocte peruigilat, quam inter ebrie-
 tatem domini ac libidinem diuidit et in cubiculo uir, in
 conuiuio puer est. Alius, cui conuiuiarum censura permissa 8
 est, perstat infelix et expectat, quos adulatio et intem-
 perantia aut gulae aut linguae reuocet in crastinum.
 10 Adice obsonatores, quibus dominici palati notitia sub-
 tilis est, qui sciunt, cuius illum rei sapor excitet, cuius
 delectet aspectus, cuius nouitate nauseabundus erigi possit,
 quid iam ipsa satietate fastidiat, quid illo die esuriat.
 Cum his cenare non sustinet et maiestatis suae deminu-
 15 tionem putat ad eandem mensam cum seruo suo accedere.
 Dii melius! quot ex istis dominos habet! Stare ante limen 9
 Callisti dominum suum uidi et eum, qui illi impegerat
 titulum, qui inter reicula mancipia produxerat, aliis intran-
 tibus excludi: rettulit illi gratiam seruus ille in primam
 20 decuriam coniectus, in qua uocem praeco experitur:
 et ipse illum inuicem apologauit, et ipse non iudicauit
 domo sua dignum. Dominus Callistum uendidit: sed
 domino quam multa Callistus! Vis tu cogitare istum, 10
 quem seruum tuum uocas, ex isdem seminibus ortum

4 glaber] lenis caluus † leuis *in marg.* Q L || 6 etinter
 cubiculo Q cum L (et inter L), sed ter *transfixit m. rec.* Q
 || 8 pstat ex prestat *corr.* Q², prestat p | exp- sic Q P
 Par.b | adol- Q L P¹ || 9 gulae ex gule *m. rec.* Q, et sic mox
 lingue ex lingue || 13 sac- Q || 14 caen- Q | magestatis suae Q ||
 || 16 Dii sic Q cum p L | quod Q L P Par.b | habent Q cum
 rell.: *corr. Haase* || 17 calisti Q p L Par.b, et sic *infra* calistum....
 calistus Q | impegerat Q P, inpegerat *vel* inpeierat *vel* inpelorat
 alii || 18 ridicula Q cum rell. *codd.*: reicula *coni. Muretus* | pro-
 duxerat (pro *compend.*) ex perd- Q² || 19 Retulit Q cum L Par.b
 || 20 uocē *lineolam super addidit* Q² || 21 adpologauit sed d *punct.*
 et *in marg.* excusauit Q, *item L ubi in marg.* excusaū || 23 Illis
 (pro Vis) Q cum p L || 24 hisdem Q p L P | hortū Q

eodem frui caelo, aequae spirare, aequae uiuere, aequae
 mori! tam tu illum uidere ingenuum potes quam ille
 te seruum. Mariana clade multos splendidissime natos,
 senatorium per militiam auspicantes gradum, fortuna
 fol. 43^v depressit, alium ex illis pastorem, alium || custodem ca- 5
 sae fêcit: contemne nunc eius fortunae hominem, in
 11 quam transire, dum contemnīs, potes. Nolo in ingentem
 me locum inmittere et de usu seruorum disputare, in
 quos superbissimi, crudelissimi, contumeliosissimi su-
 mus. Haec tamen praecepti mei summa est: sic cum 10
 inferiore uiuas, quemadmodum tecum superiorem uelis
 uiuere. Quotiens in mentem uenerit, quantum tibi in
 seruum *tuum* liceat, ueniat in mentem tantundem in
 12 te domino tuo licere. «At ego, inquis, nullum habeo do-
 minum.» Bona aetas est: forsitan habebis. Nescis, qua 15
 aetate Hecuba seruire coeperit, qua Croesus, qua Darei
 13 mater, qua Platon, qua Diogenes? Viue cum seruo clemen-
 ter, comiter quoque, et in sermonem illum admitte et in
 consilium et in conuictum. Hoc loco adclamabit mihi tota
 manus delicatorum: «nihil hac re humilius, nihil turpius.» 20
 Hos ego eosdem deprehendam alienorum seruorum oscu-
 14 lantes manum. Ne illud quidem uidetis, quam omnem in-
 uidiā maiores nostri dominis, omnem contumeliā
 seruis detraxerint? Dominum patrem familiāe appel-
 lauerunt, seruos, quod etiam in minimis adhuc durat, fami- 25
 liares. Instituerunt diem festum, non quo solo cum seruis

2 tamquam tu *Q cum L g* | ingenium, *i punct. Q* || 3 mariana *Q cum rell., Variana coni. Lipsius: librorum scripturam iuentur Buecheler et Hense rectius* || 4 senatorium *Q cum rell. codd. sed i punct.* || 5 s. casę *Q* || 6 fortunę *Q* || 7 contemnīs *Q* || 8 usus *sed extr. s exp. Q* || 9 quo *Q L* || 10 prec- *Q* || 12 Quoties *lineolam super addidit m. rec. Q, quoties L¹* || 13 tuum *addidit Gertz* || 14 At ego *Q cum L P recte* || 16 coeperit *Q P recte* | darei *Q pr., darii corr. m. rec.* || 18 comitē *supra vers. Q¹, comitem L* || 22 manus *Q, manum ceteri codd.* | illo *Q* || 24 patri *Q pr. cum L, s super add. m. rec.* | familię *Q, familiae veit. codd., familias s* || 25 minis *Q L*

domini uescerentur, sed quo utique; honores illis in domo gerere, ius dicere permiserunt et domum pusillam rem publicam esse iudicauerunt. « Quid ergo? omnes seruos ad- 15 mouebo mensae meae? » Non magis quam omnes liberos. 5 Erras, si existimas me quosdam quasi sordidioris operae reiecturum, ut puta illum mulionem et illum bubulcum: non ministeriis illos aestimabo, sed moribus. Sibi quisque dat mores, ministeria casus adsignat. Quidam cenent tecum, quia digni sunt, quidam, ut sint: si quid enim in 10 illis ex sordida conuersatione seruile est, honestiorum conuictus excutiet. Non est, mi Lucili, quod amicum tantum 16 in foro et in curia quaeras: si diligenter adtenderis, et domi inuenies. Saepe bona materia cessat sine artifice: tempta, et experiere. Quemadmodum stultus est, qui equum emp- 15 turus non ipsum inspicit, sed stratum eius ac frenos, sic stultissimus est, qui hominem aut ex ueste aut ex conditione, quae uestis modo nobis circumdata est, aestimat. « Seruus est. » Sed fortasse liber animo. « Seruus est. » Hoc 17 illi nocebit? ostende, quis non sit: alius libidini seruit, 20 alius auaritiae, alius ambitioni, *omnes spei*, omnes timori. Dabo consularem aniculae seruiertem, dabo ancillulae diuitem, ostendam nobilissimos iuuenes mancipia panto- 25 mimorum: nulla seruitus turpior est quam uoluntaria. Quare non est quod fastidiosi isti te deterreant, quo minus seruis tuis hilarem te praestes et non superbe

I uescentur Q L *perperam* | sed quo *corr. ex dequo* Q¹ | post utique *distinguit Hense Gerzium secutus recte* || 2 pusillam *ex pusillum* Q¹ || 4 mense Q || 5 opere Q || 8 caenent *ex canent* Q² || 10 honestiorem Q L || 13 caessat *sed prior s supra vers., in marg. caesa* Q., cesa L || 14 experiere Q *cum rell. codd.: experiere Madvig et Hense ex correctione Pontani, experieris vel experiere etiam Schweighaeuser* || 16 ex (*ante ueste supra vers.*) Q | condit- || 18 animo seruus Q *cum rell. codd. exc. p* || 20 omnes spei *addidit Hense ex Macrobio, qui in Sat. I 11, 7 ss. quam multa ex hac epistula sumpserit, idem vir doctus adnotat* || 21 consolarē *sed u supra alteram* o Q | aniculae Q, annicula te L | ancillula Q || 23 turpior est sic Q L *cum vulg., turpior Macr.* || 24 ipsi Q *cum rell. codd.: isti Schweighaeuser* || 25 praestes Q

18 superiorem : colant potius te quam timeant. Dicit aliquis
nunc me uocare ad pilleum seruos et dominos de fastigio
suo deicere, quod dixi : colant potius dominum quam
timeant. « Ita, inquit, prorsus? colant tamquam clientes,
tamquam salutatores? » Hoc qui dixerit, obliuiscetur id 5
dominis parum non esse, quod dec sat est. Qui colitur,
19 et amatur : non potest amor cum timore misceri. Rec-
tissime ergo facere te iudico, quod timeri a seruis tuis
non uis, quod uerborum castigatione uteris: uerberibus
muta admonentur. Non quicquid nos offendit, et laedit: 10
sed ad rabiem nos cogunt peruenire deliciae, ut quicquid
20 non ex uoluntate respondit, iram euocet. Regum nobis
induimus animos : nam illi quoque obliti et suarum uirium
et inbecillitatis alienae sic excandescunt, sic saeuunt,
quasi iniuriam acceperint, a cuius rei periculo illos fortunae 15
suae magnitudo tutissimos praestat. Nec hoc ignorant,
sed occasionem nocendi captant querendo ; acceperunt
21 iniuriam ut facerent. Diutius te morari nolo ; non est
enim tibi exhortatione opus. Hoc habent inter cetera
boni mores, placent sibi, permanent : leuis est malitia, 20
saepe mutatur, non in melius, sed in aliud. VALE.

4 inquit Q L P recte. 'Ita, inquit, prorsus?' colant t. *interpungo*
cum Hessio et Mückio: 'Ita, inquit, prorsus colant t. *plerique*
edd. ante Haasium; 'ita, inquit, prorsus, colant t. Haase; 'ita
inquit prorsus: colant t. Hense || 6 est (*pro esse*) Q || 8 seruis,
s. extr. supra vers. Q || 9 uteris ex uteres Q^a || 10 multa admo-
uentur Q p L: corr. Pincianus | et (*ante laedit*) om. Q L || 11 nos
om. Q cum vet. codd. | deliciae Q || 14 alienae Q | seu- Q || 15 for-
tunae Q || 16 magnitudo ex magnitudo Q || 17 quaerendo Q L P
Par. b. Distinguit captant querendo; acceperunt Hense praecun-
tibus Mureto, Grutero, Gronouio, Madvigio: captant: quaerendo
acceperunt alii || 18 aut Q || 21 saepe Q.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ad epistolam, quam mihi ex itinere misisti, quae 1 Ep. XLVIII.
 tam longa quam ipsum iter fuit, postea rescribam:
 seducere me debeo et quid suadeam circumspicere. Nam
 5 tu quoque, qui consulis, diu an consuleres cogitasti:
 quanto magis hoc mihi faciendum est, cum longiore
 mora opus sit, ut soluas quaestionem quam ut propo-
 nas? utique cum aliud tibi expediat, aliud mihi. Ite- 2
 rum ego tamquam Epicureus loquor? mihi uero idem
 10 expedit, quod tibi: aut non sum amicus, nisi quicquid
 agitur ad te pertinens, meum est. Consortium rerum
 omnium inter nos facit amicitia: nec secundi quicquam
 singulis est nec aduersi: in commune uiuitur. Nec potest
 15 quisquam beate degere, qui se tantum intuetur, qui om-
 nia ad utilitates suas conuertit: alteri uiuas oportet,
 si uis tibi uiuere. Haec societas diligenter et sancte ob- 3
 seruata, quae nos homines hominibus miscet et iudicat
 aliquod esse commune ius generis humani, plurimum
 ad illam quoque, de qua loquebar, interiorem societatem
 20 amicitiae colendam proficit: omnia enim cum amico
 communia habebit, qui multa cum homine. Hoc, Lucili 4
 uirorum optime, mihi ab istis subtilibus praecipere malo,
 quid amico praestare debeam, quid homini, quam quot
 modis amicus dicatur, et homo quam multa significet.

2 epistolam Q L P | itinere, prior i supra vers. Q | quaetam
 longaquam (longaquam ex longamiam corr. pr. m.) Q, tam lon-
 gam quam vell. codd. (ante tam super add. quae m. sec. ei m exp.
 ex longam L) et omnes edd. || 6 longiora Q L || 7 quest- Q || 9 id
 Q cum plerisque veti. codd., idem s || 11 ate Q cum p L || 13 uiuun-
 tur Q || 14 quicquam sed s supra c punct. Q¹ | beate Q || 16 sancta
 compend. Q, sanctae ex sancta corr. L || 17 om̄s hominibus Q
 cum veti. codd., homines hominibus s: omnes omnibus Muretus
 || 18 aliquod Q P Par. b recte || 19 socia&atem Q || 20 s. cum amico
 communia Q cum vulg., communia cum amico Haase || 22 prec- Q
 || 24 dicatur Q p P Par. b, datur L

In diuersum ecce sapientia et stultitia discedunt : cui accedo ? in utram ire partem iubes ? Illi homo pro amico est, huic amicus non est pro homine : ille amicum sibi
 fol. 44^v parat, hic se amico : tu mihi uerba distorques || et syllabas
 5 digeris. Scilicet nisi interrogationes uaferrimas struxero
 et conclusione falsa a uero nascens mendacium adstrin-
 xero, non potero a fugiendis petenda secernere. Pudet me :
 in re tam seria senes ludimus.

[SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.]

6 « Mus syllaba est : mus autem caseum rodit : syllaba 10
 ergo caseum rodit. » Puta nunc me istuc non posse soluere : quod mihi ex ista inscientia periculum inminet ? quod incommodum ? Sine dubio uerendum est, ne quando in muscipulo syllabas capiam aut ne quando, si negligentior fuero, caseum liber comedat. Nisi forte illa acutior 15
 est collectio : « mus syllaba est : syllaba autem caseum
 7 non rodit : mus ergo caseum non rodit. » O pueriles ineptias ! in hoc supercilia subduximus ? in hoc barbam demisimus ? hoc est, quod tristes docemus et pallidi ? Vis scire, quid philosophia promittat generi humano ? consilium. Alium 2
 mors uocat, alium paupertas urit, alium diuitiae uel alienae torquent uel suae : ille malam fortunam horret, hic se felicitati suae subducere cupit : hunc homines male
 8 habent, illum dii. Quid mihi lusoria ista componis ? non

3 s. ille — hic Q vulg. : invertit K. Niemeyer (*Philol.* LVIII 1899, p. 443), parum opportune || 4 sill- Q || 8 sera Q L | Vale post ludimus em. Q, sed sequitur salutationis formula ideoque, sicut in compluribus libb. mss. et edd., a uerbis Mus syllaba est incipit nova epistula, cui in margine m. rec. adscripsit XLVIII. Sed recte Muretus sequentia cum praecedentibus materiae continuatione conexa diuelli non oportere existimauit || 12 Quid Q | scientia Q p L P¹ Par.b || 14 muscipulo Q p L P¹, muscipula vulgo || 18 subduximus Q sed sub ex corr. | dim- Q L P¹ || 19 scire quod Q L || 20 phyl- Q || 22 alieng Q | ille ex illa Q² | malum Q || 23 felicitatis Q L et pr. P || 24 dii Q cum vet. codd., di s | luxuria Q p P¹ L² | comp- sic Q

est iocandi locus : ad miseros aduocatus es. Opem laturum te naufragis, captis, aegris, egentibus, intentae securi subiectum praestantibus caput pollicitus es : quo diuerteris? quid agis? Hic, cum quo ludis, timet : succurre,
 5 quicquid laqueat timor, pendentium poenis. Omnes undique ad te manus tendunt, perditae uitae perituraeque auxilium aliquod implorant, in te spes opesque sunt : rogant, ut ex tanta illos uoluntate extrahas, ut disiectis et errantibus clarum ueritatis lumen ostendas. Dic, quid
 9 natura necessarium fecerit, quid superuacuum, quam faciles leges posuerit, quam iucunda sit uita, quam expedita illas sequentibus, quam acerba et implicita eorum, qui opinioni plus quam naturae crediderunt : si prius docueris, quae partem malorum leuatura sint.
 15 Quid istorum cupiditates demit? quid temperat? Vtina tantum non prodessent! nocent. Hoc tibi, cum

I es *Q P Par.b* || 4 s. succurre/quicquid laqueati (*corr. loquatur m. rec.*) respondentium poenis *Q*. *Similem scripturam exhibent rell. vet. codd., nisi quod laqueati L Par.b, paenis Par.b, succurrere et laquetis pendentium poenis p, laque ti P: varie autem s immutanti plane emendandi causa (cf. Fickertum, I p. 185 s.). Succurre, quicquid lacessivit (vel flauit uenti), respondentium poenis copy. Madvig, Adv. cr. II p. 478 s.: Succurre, quicquid laqueo uerbi respondet, iam poenis Gemoll: succurre quicquid laqueis istis respondentium poenis Io. Mueller. At eiusdem imaginis esse laquei (aut laqueandi) et pendendi uerba recte uiderunt Buecheler et Hense, quorum priori haec esse loci sententia uidetur succurre, quicquid laqueist timore pendenti rumpens. Audeo scribere succurre, quicquid (= utut) laqueat (scil. eos) timor, pendentium (scil. animo) poenis || 6 perditae *Q* || 7 impl- sic *Q L P* | opes exp. post opesq; *Q* || 11 leges om. *Q L p P¹ Par.b* | iocanda sed u supra a priorem *Q²* || 12 acerba ex -ua *Q²* | implicita] in marg. sinepace *Q*, item *L* (ubi impl-) || 13 naturae supra vers. *Q¹* || 14 quam *Q* cum vet. codd., quae s | eorum *Q* cum rell. codd., malorum conii. Schweighauser: ad horum mala levanda ualere lusoria ista crediderim addidit ante si prius Hense, qui librorum vet. scripturam quam partem eorum tuetur. Quod supplementum uix necessarium uidebitur, si probetur quae partem malorum, unde satis perspicua efficitur sententia Dic, quid natura necessarium fecerit cet., si (scil. si modo) prius docueris cet. Qua quidem enuntiationi structura saepe utitur Seneca: cf. ep. 58, 13 de quo statim dicam, si prius — docuero et alibi*

uoles, manifestissimum faciam, comminui et debilitari
 10 generosam indolem in istas argutias coniectam. Pudet
 dicere, contra fortunam militaturis quae porrigant tela,
 quemadmodum illos subornent. Hac ad summum bo-
 num itur? per istud philosophiae « siue niue » et turpes 5
 infamesque etiam ad album sedentibus exceptiones?
 Quid enim aliud agitis, cum eum, quem interrogatis,
 scientes in fraudem inducitis, quam ut formula ceci-
 disse uideatur? Sed quemadmodum illos praetor, sic hos
 11 philosophia in integrum restituit. Quid disceditis ab 10
 ingentibus promissis et grandia locuti, effecturos uos,
 ut non magis auri fulgor quam gladii praestringat oculos
 fol. 45^r meos, ut ingenti constantia et quod omnes optant et
 quod omnes timent calcem, ad grammaticorum elementa
 descenditis? Quid dicitis? « sic itur ad astra? » Hoc enim 15
 est, quod mihi philosophia promittit, ut parem deo faciat:
 12 ad hoc inuitatus sum, ad hoc ueni: fidem praesta. Quantum
 potes ergo, mi Lucili, reduc te ab istis exceptionibus
 et praescriptionibus philosophorum: aperta decent et
 simplicia bonitatem. Etiam si multum superesset aetatis, 20
 parce dispensandum erat, ut sufficeret necessariis: nunc
 quae dementia est superuacua discere in tanta temporis
 egestate? VALE.

4 quemamm- Q | ac Q || 5 phylosophyae Q | siue niue Q,
 siue niuem L || 9 pretor Q || 10 phyl- Q | quidiscentis Q
 (-tes corr. m. rec.) cum p L P¹ Par. b, quid disceditis P² ||
 12 fulgur Q et pr. P | quid (pro quam) Q | praestringat Q
 L recte || 14 elimenta Q et pr. L || 16 phyl- Q || 17 adhuc ex
 adhuc (ante inuitatus) Q² | fide presta Q || 19 prescr- Q | phyl- Q ||
 23 aeg- Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Est quidem, mi Lucili, supinus et neglegens, qui in 1 Ep. XLIX.
 amici memoriam ab aliqua regione admonitus reducitur:
 tamen repositum in animo nostro desiderium loca inter-
 dum familiaria euocant nec extinctam memoriam reddunt,
 5 sed quiescentem irritant, sicut dolorem lugentium, etiam
 si mitigatus est tempore, aut seruulus familiaris amisso aut
 uestis aut domus renouat. Ecce Campania et maxime
 Neapolis ac Pompeiorum tuorum conspectus incredibile
 10 est quam recens desiderium tui fecerint: totus mihi in
 oculis es. Cum maxime a te discedo: uideo lacrimas con-
 bibentem et affectibus tuis inter ipsam coercionem
 exeuntibus non satis resistantem. Modo amisisse te uideo: 2
 quid enim non « modo » est, si recorderis? modo apud So-
 15 tionem philosophum puer sedi, modo causas agere coepi,
 modo desii uelle agere, modo desii posse. Infinita est
 uelocitas temporis, quae magis apparet respicientibus.
 Nam ad praesentia intentos fallit: adeo praecipitis fugae
 transitus lenis est. Causam huius rei quaeris? quic- 3
 20 quid temporis transit, eodem loco est: pariter aspici-
 tur, una iacet: omnia in idem profundum cadunt. Et
 alioquin non possunt longa interualla esse in ea re, quae
 tota breuis est. Punctum est quod uiuimus et adhuc puncto
 minus: sed et hoc minimum specie quadam longioris spatii.

2 supinus Q sed n supra vers. || 4 desiderio ex dederio Q¹,
 ū supra o extr. Q² || 6 irr- sic Q Par.b L² | dolore Q || 7 seruuli
 familiaris amisso Q L P Par.b: corr. Gertz || 9 ad — conspectum
 Q L P Par.b, a — conspectū p: corr. Volkman || 10 totibi
 (pro totus) Q || 12 aff- sic Q et pr. L | coercionem Q, cohortionem
 L || 13 nobis Q cum vet. codd., non ε | amisisse Q sed is supra
 vers. || 15 phyl- Q || 18 presentia sed lineola exp. Q, praesen-
 tiam L | prec- Q | fuge Q || 20 transit Q L P Par.b: transft
 Hense² || 21 inde sed de punct. Q, inde p L Par.b, in P: in
 idem Rosbach || 22 alio quinon Q | esset Q L, sed t punct Q
 || 22-24 quae tota — spatii om. Q

natura derisit; aliud ex hoc infantiam fecit, aliud pueritiam, aliud adolescentiam, aliud inclinationem quandam ab adolescentia ad senectutem, aliud ipsam senectutem.

4 In quam angusto quodam quot gradus posuit! Modo te pro-
secutus sum: et tamen hoc « modo » aetatis nostrae bona 5
portio est, cuius breuitatem aliquando [futuram] cogi-
temus. Non solebat mihi tam uelox tempus uideri: nunc
incredibilis cursus apparet, siue quia admoueri lineas
sentio, siue quia adtendere coepi et computare damnum
5 meum. Eo magis itaque indignor aliquos ex hoc tempore, 10
quod sufficere ne ad necessaria quidem potest, etiam si
custoditum diligentissime fuerit, in superuacua maiorem
partem erogare. Negat Cicero, si duplicetur sibi aetas,
habiturum se tempus, quo legat lyricos: eodem loco
fol. 45^v *loca* dialecticos: || tristius inepti sunt. Illi ex professo lasci- 15
6 uiunt, hi agere ipsos aliquid existimant. Nec ego nego
prospicienda ista, sed prospicienda tantum et a limine sa-
lutanda in hoc unum, ne uerba nobis dentur et aliquid esse
in illis magni ac secreti boni iudicemus. Quid te torques et
maceras in ea quaestione, quam subtilius est contempsisse 20
quam soluere? Securi est *et* ex commodo migrantis minuta
conquirere: cum hostis instat a tergo et mouere se iussus
est miles, necessitas excutit quicquid pax otiosa colle-
7 gerat. Non uacat mihi uerba dubie cadentia consecrari

1 derisit] diuisit *vulgo edd. ante Haasium* || 2 adul- Q *pr.*,
adol- Q² *cum L Par.b* | ab adolescentia Q L || 4 angusto quo-
dam quot Q L *et corr. P recte* || 5 nostra *compend. Q* || 6 fu-
tura Q *cum rell. codd., expungendum putat P. Thomas cui assentior:*
defecturam Hense² ex coniectura Io. Muelleri || 9 comp- sic Q
P || 10 aliquis *sed o supra alteram i Q* || 14 quod Q L || 15 *loca*
supplendum putat Rossbach (Berl. phil. Wochenschr. 1914, p. 494),
habeo vel pono Schweighauser, pone Haase, conloco Aem. Hermes
quem secutus est Hense² | ineptiunt P. Thomas || 17 *etalimine ex*
utalimina Q || 20 *subtilius Q cum rell. codd., defendit Hense recte:*
utilius Madvig | contemps- Q || 21 *Securi Q pr. cum rell. codd.,*
Securius (us compend.) corr. m. rec. | et om. Q || 22 *conquerere sed*
i supra e primam Q¹ | iussum sed s supra m punct. Q¹ || 23 s. col-
ligarat Q p L || 24 *dubie cadentia ex dubiae cadentiae radendo Q*

et uafritiam in illis meam experiri. « Aspice qui coeant populi, quae moenia clausis | ferrum acuunt portis. » Magno mihi animo strepitus iste belli circumsonantis exaudientus est. Demens omnibus merito uiderer, si cum saxa in 8
 5 munimentum murorum senes feminaeque congererent, cum iuuentus intra portas armata signum eruptionis expectaret aut posceret, cum hostilia in portis tela uibrarent et ipsum solum suffusionibus et cuniculis tremeret, sederem otiosus et eiusmodi quaestiunculas ponens: « quod
 10 non perdidisti, habes: cornua autem non perdidisti: cornua ergo habes » aliaque ad exemplum huius acutae delirationis concinnata. Atqui aequae licet tibi demens uidear, 9
 si istis impendero operam: et nunc obsideor. Tunc tamen periculum mihi obsesso externum immineret,
 15 murus me ab hoste secerneret: nunc mortifera mecum sunt. Non uaco ad istas ineptias: ingens negotium in manibus est. Quid agam? mors me sequitur, fugit uita. Aduersus haec me doce aliquid: effice, ut ego mortem 10
 non fugiam, uita me non effugiat. Exhortare aduersus
 20 difficilia, da aequanimitatem aduersus ineuitabilia: angustias temporis mei laxa. Doce non esse positum bonum uitae in spatio eius, sed in usu, posse fieri, immo saepissime fieri, ut qui diu uixit, parum uixerit. Dic mihi dormituro: « potes non expergisci »; dic experrecto: « potes
 25 non dormire *amplius*. » Dic exeunti: « potes non reuerti »;

1 uafritiam Q L | Asp- sic Q L P Par.b: de hac scriptura cf. epp. 51,11; 52,12; 56,7 et alibi || 2 clausis Q pr. cum Par.b, a erasit Q¹ restituit m. rec., clusis ex aliis codd. praetulerunt Fickert, Haase, Hense || 5 femineq; ex femineq; Q¹ || 6 iuuentur sed s supra r m. rec. Q || 8 suffusionib; Q et pr. L || 11 Aliaquae Q pr. || 12 concinnata, c supra vers. Q || 13 impendero Q cum rel. codd.: nunc ex coniectura Gertzii addit Hense, qui simul dubitat an scriptum fuerit si istis in praesentia impendero o. Additamento opus non esse Rossbachio assentior || 14 immin- sic Q Par.b || 20 deaequanimitate Q cum rel. codd., da aequanimitatem Schweighaeuser, quem sequor (cf. ep. 1,5): adde aequanimitatem Linde || 22 eius (us compend.) ex est Q || 23 uixit, it supra vers. Q¹ || 25 amplius om. Q et L², fort. recte

11 dic redeunti: «potes non exire.» Erras, si in nauigatione
 tantum existimas minimum esse, quo a morte uita didu-
 citur: in omni loco aequae tenue interuallum est. Non ubi-
 que se mors tam prope ostendit: ubique tam prope est.
 Has tenebras discute: et facilius ea trades, ad quae prae- 5
 paratus sum. Dociles natura nos edidit et rationem dedit
 12 imperfectam, sed quae perfici posset. De iustitia mihi, de
 pietate disputa, de frugalitate, de pudicitia utraque, et illa,
 cui alieni corporis abstinentia est, et hac, cui sui cura.
 Si me nolueris per deuia ducere, facilius ad id, quo tendo, 10
 perueniam. Nam, ut ait ille tragicus, «ueritatis simplex
 oratio est» ideoque illam implicari non oportet: nec enim
 quicquam minus conuenit quam subdola ista calliditas
 animis magna conantibus. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM. ||

15

Ep. L. 1
 fol. 46^r **E**pistulam tuam accepi post multos menses quam
 miseris: superuacuum itaque putauit ab eo, qui af-
 ferebat, quid ageres quaerere. Valde enim bonae memo-
 riae est, si meminit: et tamen spero te sic iam uiuere,
 ut ubicumque eris, sciam quid agas. Quid enim aliud 20
 agis quam ut meliorem te ipse cotidie facias, ut ali-
 quid ex erroribus ponas, ut intellegas tua uitia esse,
 quae putas rerum? Quaedam enim locis et temporibus
 adscribimus: at illa, quocumque transierimus, secutura
 2 sunt. Harpasten, uxoris meae fatuam, scis heredita- 25

2 qua sed a punct. Q, quo uell. sed a super add. L³ || 5 ad-
 quae (quae compend.) ex atq; Q³ | pparatus Q || 7 que ex qui Q³
 || 8 frugilitate sed a supra i priorem punct. Q¹ || 9 cui, i ex corr.
 Q || 12 implicari Q P, implicare uel implicare alii

16 Epistolam Q L P Par.b || 17 s. aff- sic Q L³ Par.b || 18
 bonę Q || 21 cotidie Q L P Par.b, cottidie Hense ex p || 24 ut
 Q L || 25 harpasten ex harparten Q¹ | meae Q L P Par.b recte

rium onus in domo mea remansisse. Ipse enim auarissimus ab istis prodigiis sum: si quando fatuo delectari uolo, non est mihi longe quaerendus: me rideo. Haec fatua subito desiit uidere. Incredibilem rem tibi narro, 5 sed ueram: nescit esse se caecam; subinde paedagogum suum rogat ut migret, ait domum tenebricosam esse. Hoc quod in illa ridemus, omnibus nobis accidere liqueat 3 tibi: nemo se auarum esse intellegit, nemo cupidum. Caeci tamen ducem quaerunt, nos sine duce erramus et 10 dicimus: «non ego ambitiosus sum, sed nemo aliter Romae potest uiuere: non ego sumptuosus sum, sed urbs ipsa magnas impensas exigit. Non est meum uitium, quod iracundus sum, quod nondum constitui certum genus uitae: adulescentia haec facit.» Quid nos decipimus? 4 non est extrinsecus malum nostrum: intra nos est, in uisceribus ipsis sedet, et ideo difficulter ad sanitatem peruenimus, quia nos aegrotare nescimus. Si curari coeperimus, quando tot morborum tantas uires discutimus? Nunc uero ne quaerimus quidem medicum, qui 20 minus negotii haberet, si adhiberetur ad recens uitium: sequerentur teneri et rudes animi recta monstrantem. Nemo difficulter ad naturam reducitur, nisi qui ab illa 5 deficit: erubescimus discere bonam mentem. At mehercules, si turpe est magistrum huius rei quaerere, illud

1 s. auarissimus *Q cum vell. codd.*, auersissimus *corr. R. Agricola. Librorum scripturam retinere mihi uidetur: haec est enunitiati sententia 'ipse enim, qui ex sapientiae praeceptis minime auarus sum, ab istis prodigiis deterreor summa avaritia'* || 2 sumpsi (*pro sum si*) *Q p L* || 3 quer- *Q* || 4 narra *Q* || 6 tenebricosam *Q P Par.b*, tenebrosam *L* || 9 Caeci tamen *Q cum L P Par.b recte* | quer *Q* || 10 abiciosus *ex abic- m. rec. Q* | romę *Q* || 11 postest *sed s prior puncti. Q* || 12 Nonest *ex Nouest Q* || 14 adol- *Q L Par.b* || 16 sedet- *ideo Q* || 17 egr- *Q* || 18 morbos/tantasue *res Q p L, prope item vell.: m. tantasue aegritudines edd. vell., m. tam veteres Haase, m. tantosve (om. res) Haupt, morbos, tantas febres Madvig: probabilius tot morborum tantas uires Geriz in Sen. dial. p. 414* || 19 nec *Q cum vell. codd.*, ne *Muretus* | modicum *Q* || 21 monstrantē *Q pr., monstrantes corr. m. rec.* || 22 nisi *supra vers. Q* || 24 turpe est (*om. si*) *Q L P Par.b M*

desperandum est, posse nobis casu tantum bonum influere :
laborandum est, et ut uerum dicam, ne labor quidem ma-
gnus est, si modo, ut dixi, ante animum nostrum formare
incipimus et recorigere, quam indurescat prauitas eius.

6 Sed nec indurata despero : nihil est, quod non expugnet 5
pertinax opera et intenta ac diligens cura. Robora in
rectum quamuis flexa reuocabis ; curuatas trabes calor
explicat et aliter natae in id finguntur, quod usus noster exi-
git : quanto facilius animus accipit formam, flexibilis 10
et omni umore obsequentior! Quid enim est aliud animus
quam quodam modo se habens spiritus? uides autem
tanto spiritum esse faciliorem omni alia materia, quanto
7 tenuior est. Illud, mi Lucili, non est quod te impediatur,
quo minus de nobis bene speres, quod malitia nos iam
tenet, quod diu in possessione nostri est : ad neminem ante 15
bona mens uenit quam mala. Omnes praeoccupati sumus:
8 uirtutes discere uitia dediscere || est. Sed eo maiore animo
fol. 46^v ad emendationem nostri debemus accedere, quod semel
traditi nobis boni perpetua possessio est : non dediscitur
uirtus. Contraria enim male in alieno haerent, ideo depelli 20
et exturbari possunt ; fideliter sedent, quae in locum suum
ueniunt. Virtus secundum naturam est, uitia inimica
9 et infesta sunt. Sed quemadmodum uirtutes receptae

1 disp- Q || 5 indurata Q cum vet. codd., -tam s || 7 fluxa Q
pr. | Curbatas Q pr. cum L || 8 ut aliter Q: fort. ut — fin-
gantur | natę Q || 10 omni humore Q L | Quid ē enim (ē in marg.)
Q || 11 Videns sed n punct. Q || 12 omī ex omīa corr. m. rec. Q ||
13 tenuiorē, i supra vers. Q | imp- sic Q L || 15 possessionē Q cum
L || 16 simus sed n supra i Q¹ || 17 uitia dediscere. Sed eo Q cum
p L: est uitia dediscere. sed eo Gronovius, uitia dediscere est. eo
Haupt, v. dediscere est. sed eo Hense, cui assentior: particula sed
opportuna uidetur contextui ubi uerba Sed eo maiore animo ad
em. n. debemus accedere cet. respondent praeced. Illud, mi Lucili,
non est quod te impediatur | maiorem Q L || 19 traditi nobis ex
traditionibus corr. ead. m. Q || 20 mala Q cum vet. codd.: corr.
P. Thomas | haerent Q cum L (her- L) recte || 21 & supra vers.
Q¹ || 23 quemamm- Q | regete Q L¹, rege te Par. b, rege tae p,
receptę P ex corr., receptae s

exire non possunt facilisque earum tutela est, ita initium ad illas eundi arduum, quia hoc primum inbecillae mentis atque aegrae est, formidare in experta: itaque cogenda est, ut incipiat. Deinde non est acerba medicina: protinus enim delectat, dum sanat. Aliorum remediorum post sanitatem uoluptas est, philosophia pariter et salutaris et dulcis est. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTM.

Quomodo quisque potest, mi Lucili: tu istic habes 1 Ep. LI.
 10 Aetnam, editum illum ac nobilissimum Siciliae montem, quem quare dixerit Messala unicum, siue Valgius, — apud utrumque enim legi, — non reperio, cum plurima loca euomant ignem, non tantum edita, quod crebrius euenit, uidelicet quia ignis in altissimum effertur, sed etiam
 15 iacentia: nos utcumque possumus, contenti sumus Bais, quas postero die quam attigeram reliqui, locum ob hoc deuotandum, cum habeat quasdam naturales dotes, quia illum sibi celebrandum luxuria desumpsit. « Quid ergo? 2 ulli loco indicendum est odium? » Minime: sed quemadmodum aliqua uestis sapienti ac probo uiro magis conuenit quam al'qua, nec ullum colorem ille odit, sed aliquem parum putat aptum esse frugalitatem professo: sic regio quoque est, quam sapiens uir aut ad sapien-

1 exire *sed i in ras.* Q | *facilius quae Q, faciliusque plerique veti. codd., facilisque* 5 || 2 primum Q *cum rell. codd.: proprium coni. Madvig, priuim O. Rossbach, l. c., p. 494, non necessario* || 3 aegra esse Q || 4 acerba *ex acerua* Q² || 6 phyl- Q
 10 aethnam Q | *etilluc Q cum p L P Par.b (sed illic ex illuc P): editum ac Chatelain, editum illum ac Hense, aliter alii opinati sunt et emendarunt | sicilie Q || 11 Messala sic Q cum L || 13 ignē Q sed lineolam super addidit* Q² | tantum Q P *recte* | aed- Q || 16 potero Q | attig- Q L | ab (*ex ad* Q²) hoc Q P² || 18 cael- Q || 19 s. quemadm- *ex quemamm. corr.* Q² || 20 aliqua Q *pr. cum veti. codd., alia corr.* Q²

tiam tendens declinet tamquam alienam bonis moribus.
 3 Itaque de secessu cogitans numquam Canopum eliget,
 quamuis neminem Canopus esse frugi uetet, ne Baias
 quidem: deuersorium uitiorum esse coeperunt. Illic sibi
 plurimum luxuria permittit, illic, tamquam aliqua licentia 5
 4 debeat loco, magis soluitur. Non tantum corpori, sed
 etiam moribus salubrem locum eligere debemus: quem-
 admodum inter tortores habitare nolim, sic ne inter
 popinas quidem. Videre ebrios per litora errantes et co-
 messationes nauigantium et symphoniarum cantibus stre- 10
 pentes lacus et alia, quae uelut soluta legibus luxuria
 5 non tantum peccat, sed publicat, quid necesse est? Id
 agere debemus, ut irritamenta uitiorum quam longissime
 profugiamus: indurandus est animus et a blandimentis
 uoluptatum procul abstrahendus, Vna Hannibalem hi- 15
 berna soluerunt et indomitum illum niuibus atque Alpibus
 uirum eneruauerunt fomenta Campaniae: armis uicit,
 6 uitis uictus est. Nobis quoque militandum est, et quidem
 tol. 47^r genere militiae, quo numquam quies, numquam || otium
 datur: debellandae sunt in primis uoluptates, quae, ut 20
 uides, saeua quoque ad se ingenia rapuerunt. Si quis sibi
 proposuerit, quantum operis adgressus sit, sciet nihil
 delicate, nihil molliter esse faciendum. Quid mihi cum
 istis calentibus stagnis? quid cum sudatoriis, in quae
 siccus uapor corpora exhausurus includitur? omnis su- 25
 7 dor per laborem exeat. Si faceremus, quod fecit Hannibal,
 ut interrupto cursu rerum omissoque bello fouendis cor-
 poribus operam daremus, nemo non intempestiuam de-

4 diuersorum Q pr. L | caepeŕ Q pr. || 7 s. Quemamm- Q || 9 |
 Vide Q pr., re super add. Q¹ | ebrios Q¹ | comessationes Q pr.
 recte, côm- Q² || 15 uoluptantium sed n et i punct.. Q | abstr- Q
 recte, s supra vers. | hannabilem Q pr. || 16 calpibus sed c punct.
 Q || 20 debellandę Q || 23 nihil (ante molliter) supra vers. Q¹: for-
 tasse omitti potest || 24 sudatoriis ex sudatoribus corr. ead. m. Q
 || 27 cursum sed m punct. Q | omm- Q

sidiam uictori quoque, nedum uincenti, periculosam merito
 reprehenderet: minus nobis quam illis Punica signa
 sequentibus licet, plus periculi restat cedentibus, plus
 operis etiam perseuerantibus. 8 Fortuna mecum bellum
5 gerit: non sum imperata facturus; iugum non recipio,
 immo, quod maiore uirtute faciendum est, excutio. Non
 est emolliendus animus: si uoluptati cessero, cedendum
 est dolori, cedendum est labori, cedendum est pauper-
 tati; idem sibi in me iuris esse uolet et ambitio et ira:
10 inter tot affectus distrahar, immo discerpar. Liber- 9
 tas proposita est; ad hoc praemium laboratur. Quae
 sit libertas, quaeris? Nulli rei seruire, nulli necessitati,
 nullis casibus, fortunam in aequum deducere. Quo die
 illa me intellexero plus posse, nil poterit: ego illam feram,
15 cum in manu mors sit? His cogitationibus intentum loca 10
 seria sanctaque eligere oportet: effeminat animos amoe-
 nitas nimia nec dubie aliquid ad corrumpendum uigorem
 potest regio. Quamlibet uiam iumenta patiuntur, quorum
 durata in aspero ungula est: in molli palustrique pascuo
20 saginata cito subteruntur. Et fortior miles ex confragoso
 uenit: segnis est urbanus et uerna. Nullum laborem re-
 cusant manus, quae ad arma ab aratro transferuntur: in
 primo deficit puluere ille unctus et nitidus. Seuerior loci 11
 disciplina firmat ingenium aptumque magnis conatibus
25 reddit. Literni honestius Scipio quam Bais exulabit:

1 periculosani Q, periculo sani L || 3 s. *verba* cedentibus —
 perseuerantibus *secludenda* putauit Fickert || 7 emoti indus Q L,
 emolliendus ε: emotus sui iuris Haase | si ex sibi radendo Q | ced-
 ex caed- radendo Q et sic mox || 10 aff- sic Q Par. b L² || 11 propos-
 (pro compend.) ex p̄pos- Q | prem- Q || 13 s. quoddi eillumintelle-
 xero Q et prope item alii vet. codd.: corr. Lipsius || 16 animos ex
 animo videtur correxisse ead. m. Q, animo L | Amoenitas sed ni
 supra vers. Q || 17 inima Q pr. cum L | dubie ex dubiae Q | aliqui Q
 || 20 saginata ex sanguinata Q, sanguinata L | subterunt Q L
 || 22 aratro Q sed ra supra vers. || 23 defecit Q L Par. b, deficit
 vulgo || 25 exulabat Q cum vet. codd.: exulabit Io. Mueller cui
 assentior

ruina eius non est tam molliter conlocanda. Illi quoque, ad quos primos fortuna populi Romani publicas opes trans- tulit, C. Marius et Cn. Pompeius et Caesar struxerunt qui- dem uillas in regione Baiana, sed illas inposuerunt summis iugis montium: uidebatur hoc magis militare, ex edito 5 speculari late longaque subiecta. Aspice, quam positio- nem elegerint, quibus aedificia excitauerint locis et qualia : 12 scies non uillas esse, sed castra. Habitaturum tu putas umquam fuisse in mica Catonem, ut praenauigantes adul- teras dinumeraret et tot genera cumbarum uariis colo- 10 ribus picta et fluuitantem toto lacu rosam, ut audiret canentium nocturna conuicia? nonne ille manere intra uallum malisset, quod in unam noctem manu sua ipse duxisset? Quidni malit, quisquis uir est, somnum suum 13 classico || quam symphonia rumpi? Sed satis diu cum Bais 15 fol. 47^v litigauimus, numquam satis cum uitiiis, quae, oro te, Lucili, persequere sine modo, sine fine: nam illis quoque nec finis est nec modus. Proice quaecumque cor tuum laniant, quae si aliter extrahi nequirent, cor ipsum cum illis reuellendum erat. Voluptates praecipue exturba et inui- 20 sissimas habe: latronum more, quos φιλήτας Aegyptii uocant, in hoc nos amplectuntur, ut strangulent. VALE.

1 coll- sic Q L Par.b || 2 p r Q pr. cum L P Par.b, sed populi romani suppl. m. rec.: mox ead. m. supplevit Celius (ex C) perperam et Gneius (ex c. n.) || 3 maurius Q L, sed u prior punct. Q | C. ante Caesar add. Gertz: non uidetur necessarium | struxerunt Q L, extruxerunt (vel extr-) vulgo: praefero struxerunt quod in poeticum Senecae stilum aptius cadit (cf. Horat. Carm. II 18, 18 s. sepulcri | immemor struis domos cet., ubi quidem villae in regione Baiana significauerunt) || 9 inimica an immica incertum Q, inimica || 10 cumb- in cymb- corr. m. rec. Q || 11 fluuitantem (corr. ex fluuitantem Q) Q L P Par.b, fluuitan- tem s || 12 conuicia Q L P Par.b || 14 mallit Q L Par.b, malit || 16 littig- Q || 20 reuoll- Q pr. | praecipue Q | exturba et inuisissimas Q et corr. L recte || 21 ostilistas (s. altera supra vers.) Q, similiter L et alii: corr. Muretus || 22 strangulent ex strangulant corr. m. rec. Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Quid est hoc, Lucili, quod nos alio tendentes alio 1 Ep. LII.
 trahit et eo, unde recedere cupimus, impellit? quid con-
 luctatur cum animo nostro nec permittit nobis quicquam
 5 semel uelle? Fluctuamur inter uaria consilia: nihil libere
 uolumus, nihil absolute, nihil semper. « Stultitia, inquis, 2
 est, cui nihil constat, nihil diu placet. » Sed quomodo nos
 aut quando ab illa reuellemus? Nemo per se satis ualet
 ut emergat: oportet manum aliquis porrigat, aliquis
 10 educat. Quosdam ait Epicurus ad ueritatem sine ullius 3
 adiutorio exisse, fecisse sibi ipsos uiam; hos maxime
 laudat, quibus ex se impetus fuit, qui se ipsi protulerunt:
 quosdam indigere ope aliena, non ituros, si nemo prae-
 cesserit, sed bene secuturos. Ex his Metrodorum ait esse:
 15 egregium hoc quoque, sed secundae sortis ingenium. Nos
 ex illa prima nota non sumus: bene nobiscum agitur,
 si in secundam recipimur. Ne hunc quidem contempseris
 hominem, qui alieno beneficio esse saluus potest: et hoc
 multum est, uelle seruari. Praeter haec adhuc inuenies 4
 20 genus aliud hominum ne ipsum quidem fastidiendum
 eorum, qui cogi ad rectum compellique possunt, quibus
 non duce tantum opus sit, sed adiutore et, ut ita dicam,
 coactore: hic tertius color est. Si quaeris huius quoque
 exemplar, Hermarchum ait Epicurus talem fuisse. Itaque
 25 alteri magis gratulatur, alterum magis suspicit: quamuis
 enim ad eundem finem uterque peruenerit, tamèn maior est

3 imp- sic Q Par. b || 7 nihil (ante diu) Q sed i altera supra
 vers. || 13 s. prec- Q || 14 secutoros sed u supra o priorem Q¹ ||
 Ex his Q, ex his L, ex is vel ex iis alii || 15 Egregium ex Egrium
 corr. Q² | secunde Q || 17 secunda Q | recipimur Q P et corr. L
 recte || 21 compelliquae Q || 22 adiutore Q sed ad supra vers.
 || 23 Sicq; (pro Si quaeris) Q, similiter L² || 24 emarchum Q
 || 25 suscipit Q

5 laus idem effecisse in difficiliore materia. Puta enim
 duo aedificia excitata esse, ab imo disparia, aequae ex-
 celsa atque magnifica. Alterum pura area accepit, illic
 protinus opus creuit; alterum fundamenta lassarunt
 in mollem et fluidam humum missa multumque labo- 5
 ris exhaustum est, dum peruenitur ad solidum, inueniendo:
 quicquid fecit, alterius magna pars et difficilior latet.
 6 Quaedam ingenia facilia, expedita, quaedam manu, quod
 aiunt, facienda sunt et in fundamentis suis occupata.
 Itaque illum ego feliciorum dixerim, qui nihil negotii secum 10
 habuit, hunc quidem melius de se meruisse, qui maligni-
 tatem naturae suae uicit et ad sapientiam se non perdu-
 7 xit, sed extraxit. Hoc durum ac laboriosum ingenium
 nobis datum scias licet: imus per obstantia. Itaque pugne-
 mus, aliquorum inuocemus auxilium. « Quem, inquis, 15
 inuocabo? » Hunc aut illum. Tu uero etiam ad priores
 reuertere, qui uacant: adiuuare nos possunt non tantum
 8 qui sunt, sed qui fuerunt. Ex his autem, qui sunt, eligamus

2 ambo Q L P Par.b: corr. Buecheler | disparia Q L P Par.b,
 paria s vulg. || 3 purā corr. ex purū Q: praefero pura area ex
 Arg. b concinnitatis causa || 4 lassabunt (bunt compend. Q) Q L
 P Par.b; ex magna codd. et edd. varietate recte praetulit Hense las-
 sarunt ex coniectura Lipsii quam confirmat codex Vatic. 2207 teste
 Chatelainio || 5 missā Q cum L¹ || 6 inueniebo (eb punct. Q)
 Q L P Par.b, inuenio aut inueniendo aut inueniam aut inuenit
 aut inuenit ergo s, apparet in altero unus s et vulgata quae habet
 apparet in altero quidquid factum est ex Erasmi, ut videtur, con-
 iectura: intuente ambo coni. Buecheler, in medio Haupt qui etiam
 coni. duo duos aedificia excitasse, ambo paria ac praeterea alter
 (pro alterum) ante puram || 7 alter post fecit addunt s: inuenio q. f.
 alterius opifex; alterius cet. supplevit Haase, intuente ambo quicquid
 fecit alter in aperto est, alterius cet. Hense dubitans et similiter
 Disselbeck. Audeo proponere multumque laboris exhaustum est, d.
 p. ad s., inueniendo (scil. inueniendi opere): quicquid fecit, alterius
 (scil. agentis) m. p. cet. || 8 facilia et expedita vulg., et om. Q L
 Hense² || 9 aiunt ex agiunt, ut videtur, radendo Q || 10 illum ego
 Q L, ego illum alii || 11 demeruisse Q || 14 mihi (pro imus) Q ||
 18 se Q pr., d supra vers. add. Q¹

non eos, qui uerba magna celeritate || praecipitant et com- fol. 48
 munes locos uoluunt et in priuato circulantur, sed eos, qui
 uita docent, qui cum dixerunt, quid faciendum sit, probant
 faciendo, qui docent, quid uitandum sit, nec umquam
 5 in eo, quod fugiendum dixerunt, deprehenduntur. Eum
 elige adiutorem, quem magis admireris, cum uideris quam
 cum audieris. Nec ideo te prohibuerim hos quoque audire, o
 quibus admittere populum ac disserere consuetudo est, si
 modo hoc proposito in turbam prodeunt, ut meliores
 10 fiant *faciantque* meliores, si non ambitionis hoc causa
 exercent. Quid enim turpius philosophia captante cla-
 mores? numquid aeger laudat medicum secantem? Ta- 10
 cete, *faucte* et praebete uos curationi: etiam si exclama-
 ueritis, non aliter audiam, quam si ad tactum uitiorum
 15 uestrorum ingemescatis. Testari uultis attendere uos
 mouerique rerum magnitudine? sane liceat: ut quidem
 iudicetis et feratis de meliore suffragium, quidni non per-
 mittam? Apud Pythagoram discipulis quinque annis ta-
 cendum erat: numquid ergo existimas statim illis et loqui
 20 et laudare licuisse? Quanta autem dementia eius est, quem 11
 clamores imperitorum hilarem ex auditorio dimittunt?
 Quid laetaris, quod ab hominibus his laudatus es, quos

1 caeleritatem Q L (cel- L) | prec- Q || 3 uitam Q cum *rell.*
codd., corr. *Muretus*: vitam uita con. Hense, sed accusativus pro
 ablativo ex librarii arbitrio propter seq. docent projectus uidetur
 | dixeŕ Q, dixerint L et sic infra || 4 qui uitandum Q || 5 dephen-
 duntur Q || 6 cum quem uideris sed quem exp. Q || 8 amittere
 Q || 10 fiantq; / (pro fiant faciantque) Q || 11 phyl- Q || 12 s. facite
 Q L² (dein aliquid rasi in L), tacete faucte s || 13 cum rationi Q,
 cum exp. m. rec. || 14 adtac'um Q L || 15 ingemescatis sic Q L P¹ |
 att- sic Q || 16 moueriquae Q pr., mon- corr. m. rec. | rerum ma-
 gnitudine Q L : uisatur clausula heroica quam efficit uulgata scrip-
 tura magnitudine rerum || 17 meliora Q pr. cum L, meliori corr.
 m. rec. || 18 quod compend. ante apud super add. Q² | pythagorū
 Q pr. cum L || 19 Nunquid Q || 21 imp- sic Q || 22 is Q pr. et
 corr. L, his Q² cum L pr. et *rell. veti.* | est sed t punct. Q, est L

- non potes ipse laudare? Disserebat populo Fabianus, sed audiebatur modeste: erumpebat interdum magnus clamor laudantium, sed quem rerum magnitudo euocauerat, non sonus inoffense ac molliter orationis elapsae.
- 12 Intersit aliquid inter clamorem theatri et scholae: est aliqua et laudandi licentia. Omnia rerum omnium, si obseruentur, indicia sunt et argumentum morum ex minimis quoque licet capere: impudicum et incessus ostendit et manus mota et unum interdum responsum et relatus ad caput digitus et flexus oculorum; improbum risus, insanum uultus habitusque demonstrat. Illa enim in apertum per notas exeunt: qualis quisque sit, scies, si quemadmodum laudet, quemadmodum laudetur, aspexeris.
- 13 Hinc atque illinc philosopho manus auditor intentat et super ipsum caput mirantium turba consistit: non laudatur ille nunc, si intellegis, sed conclamatur. Relinquantur istae uoces illis artibus, quae propositum habent populo placere: philosophia adoretur. Permittendum erit aliquando iuuenibus sequi impetum animi, tunc autem, cum hoc ex impetu facient, cum silentium sibi imperare non poterunt: talis laudatio aliquid exhortationis affert ipsis audientibus et animos adulescentium exstimulat.

1 potest sed extr. t punct. Q || 3 laudantium Q cum vulg., laudentium Par.b unde vix conici posse plaudentium Hense arbitratur || 4 inoffense (in supra vers.) Q, praetulit Hense vulgatae inoffense | molliter ex mollitur Q | elapse Q || 5 scholae Q L P || 6 laudat diligentia Q, laudandi licentia vulg., l. diligentia coni. Geriz, l. decencia Hense ex coniectura Kochii. Librorum scripturam retineo quae idem valet atque aliquatenus et laudare licet || 8 Etincessus impudicum Q L, impudicum et incessus vulg. || 9 s. relatus an relictus incertum Q || 12 sit in ras. Q || 13 quem adm- ex quem amm-corr. Q^s, sic mox corr. m. rec. || 14 atq; Q cum L et vulg., itaque alii | phyl- Q || 15 constantium Q L Par.b, consistit sed istit in rasura maioris spatii P^s teste Hensio || 17 prop- (pro compend.) ex pp- Q^s, praep- L || 18 phyl- Q || 21 aff- sic Q Par.b || 22 adol- Q L P Par.b

Ad rem commoueantur, non ad uerba composita: alioquin nocet illis eloquentia, si non rerum cupiditatem facit, sed sui. Differam hoc in praesentia: desiderat enim pro- 15
 priam et longam executionem, quemadmodum populo
 5 disserendum, quid sibi apud populum permittendum sit,
 quid populo apud se. Damnum quidem fecisse philosophiam non erit dubium, postquam prostituta est: sed potest in penetralibus suis ostendi, si modo non || instito- fol. 48
 rem, sed antistitem nacta est. VALE.

EXPLICIT LIBER QUINTVS

10

1 comp- sic Q L | Alioquin Q cum vell. codd., alioqui Muretus
 || 4 quē amm- Q || 5 scit Q || 6 s. phyl- Q || 8 penetrabilibus
 Q L et pr. P | modo ex modum corr. m: rec. Q || 9 nacta sed
 n punct. Q, nacta P | VALE om. Q L

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM
INCIPIIT LIBER SEXTVS

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Quid non potest mihi persuaderi, cui persuasum est 7 Ep. LIII.
5 ut nauigarem? Solui mari languido: erat sine dubio caelum
graue sordidis nubibus, quae fere aut in aquam aut in
uentum resoluuntur, sed putauit tam pauca milia a Parthe-
nope tua usque Puteolos subripi posse, quamuis dubio
et impendente caelo. Itaque quo celerius euaderem, pro-
10 tinus per altum ad Nesida direxi praecisurus omnes sinus.
Cum iam eo processissem, ut mea nihil interesset, utrum 2
irem an redirem, primum aequalitas illa, quae me cor-
ruperat, periit: nondum erat tempestas, sed iam incli-
natio maris ac subinde crebrior fluctus. Coepi governa-
15 torem rogare, ut [me in aliquo litore exponeret: aiebat
ille aspera esse et inportuosa nec quicquam se aequae
in tempestate timere quam terram. Peius autem uexabar, 3
quam ut mihi periculum succurreret: nausea enim me

*Libri inscriptio prope eadem exstat in Q et L, finem libri
praecedentis non signant P V, tituli nullum vestigium in Par.b
|| 1 L. ex VEL corr. m. rec. Q: ± L || 4 persuasū ex persuasus
Q || 5 maris Q pr. cum L², mare corr. Q² | languidus Q pr. cum
L², languidius corr. Q² || 7 putauitā Q | pauca illi Q cum L Par.b
|| 9 imp- sic Q | cael- Q || 10 direxi Q V L P Par.b, derexi
Hense | prec- Q || 11 precississem Q pr. | meam sed extr. m exp. Q
|| 13 periit Q L P Par.b V (perit V pr.): perit Rossbach || 15 ali-
quo sed u supra vers. Q | Aiegebat Q pr. || 18 Nausia Q pr.,
Nausea Q²*

segnis haec et sine exitu torquebat, quae bilem mouet
 nec effundit. Institi itaque gubernatori et illum, uellet
 nollet, coegi, peteret litus. Cuius ut uiciniam attigi-
 mus, non expecto, ut quicquam ex praeceptis Vergillii
 fiat, « obuertunt pelago proras » aut « ancora de prora iaci-
 tur »: memor artificii mei uetus frigidae cultor mitto me
 4 in mare, quomodo psychrolutam decet, gausapatus. Quae
 putas me passum, dum per aspera erepo, dum uiam quaero,
 dum facio? intellexi non inmerito nautis terram timeri.
 Incredibilia sunt, quae tulerim, cum me ferre non pos-
 sem: illud scito, Ulixem non fuisse tam irato mari na-
 tum, ut ubique naufragia faceret: nausiator erat. Et
 ego quocumque nauigare debuero, uicesimo anno per-
 5 ueniam. Vt primum stomachum, quem scis non cum
 mari nausiam effugere, collegi, ut corpus unctione re-
 15 creati, hoc coepi mecum cogitare, quanta nos uitiorum
 nostrorum sequeretur obliuio, etiam corporalium, quae
 subinde admonent sui, nedum illorum, quae eo magis
 6 latent, quo maiora sunt. Leuis aliquem motiuncula
 decipit; sed cum creuit et uera febris exarsit, etiam duro
 et perpersicio confessionem excipit. Pedes dolent, arti-
 culi punctiungulas sentiunt: adhuc dissimulamus et aut
 talum extorsisse dicimus nos aut in exercitatione aliqua
 laborasse. Dubio et incipiente morbo quaeritur nomen, ||

3 peteret sed extr. t punct. Q | attingimus sed n punct. Q || 4
 pceptis Q | uerg- Q L, uirg- alii || 5 obuertant Q cum plerisque
 codd., obuertunt Verg. | anciora Q pr. sed h supra i Q² || 6 frigide
 Q || 7 psychrolutam Q L || 8 eripio Q L V Par. b || 9 nautis Q pr.,
 nautas Q² | timere Q L² || 10 me ferre Q, me ferre vulg.: efferre
 Rossbach ex P (scil. eloqui) | possim Q cum rell. vet. codd., defendit
 Rossbach: possem Erasmus² || 11 ulixē ex ulixest Q² | fuisset
 sed t punct. Q, fuisset L || 12 nausiator Q pr., nauseator Q² et sic mor-
 nansiam Q pr., nauseam Q² || 13 uicesimo Q L P cum vulg. || 14 non
 doluerunt Ruhkopf et alii || 15 effugere collegi Q: effugere, recol-
 legi oomi. Hense || 19 motiuncula Q || 21 exceptit Q L, excipit rell.
 prope omnes: accepit aut extorquet aut exprimit edd. vet., excutit
 Hense, non necessario || 22 puncti angulas Q, punctiungulas L V
 P¹ Par. b || 23 dicimus ex didicimus radendo Q

qui ubi uel talaria coepit intendere et utrosque distortos fol. 49^r
pedes fecit, necesse est podagram fateri. Contra euenit in his 7
morbis, quibus afficiuntur animi : quo quis peius se habet,
minus sentit. Non est quod mireris, Lucili carissime. Nam
5 qui leuiter dormit, et species secundum quietem capit,
aliquando dormire se dormiens cogitat : grauis sopor
etiam somnia extinguit animumque altius mergit, quam
ut in ullo intellectu sui sit. Quare uitia sua nemo con- 8
fitetur? quia etiam nunc in illis est : somnium narrare
10 uigilantis est, et uitia sua confiteri sanitatis indicium
est. Expergiscamur ergo, ut errores nostros coarguere
possimus. Sola autem nos philosophia excitabit, sola
somnum excutiet grauem : illi te totum dedica. Dignus
illa es, illa digna te est : ite in complexum alter alterius.
15 Omnibus aliis rebus te nega, fortiter, aperte : non est
quod precario philosopheris. Si aeger esses, curam inter-
misisses rei familiaris et forensia tibi negotia excidissent
nec quemquam tanti putares, cui aduocatus in remissione
descenderes : toto animo id ageres, ut quam primum morbo
20 liberareris. Quid ergo? non et nunc idem facies? omnia
impedimenta dimitte et uaca bonae menti : nemo ad illam
peruenit occupatus. Exercet philosophia regnum suum ;

I ut talaria Q p L Par.b V corr. P pr.: etiam talaria Hense, vel tal. Rossbach, cui assentior (ut et uel facile permutantur in libris) | dextros Q cum vulg., quam scripturam alii defenderunt, alii aliter emendarunt: aegros con. Vavassor, deteriores Reitz, distortos Toup et Chatelain quibus assentior: distorserit (pro dextros fecit) Lipsius || 3 aff- sic Q Par.b | animo Q cum vet. codd., animi s: adficimur animo con. Rossbach | se habet Q V P recte || 4 kar- Q || 5 quietem ex quiaetem radendo Q | capit al. Q L P Par.b, capit et al. alii, unde Haase et Hense sic distinguunt qui leuiter dormit, et species s. q. capit et aliquando quam inter-
punctionem retineo, particula et ommissa ante al. ut in optimis codd., cum prior et pro etiam usurpata sit || 7 s. quam ut inullo/in-
tellectus sui est Q L (in ullo L): corr. Schuldess || 11 Expergi-
scamur sed i ex e Q V P || 12 phyl- Q || 14 digna te est Q L V
Par.b recte || 15-22 uerba aperte — occupatus refecit m. rec. Q ||
16 phyl- Q | eger Q | intermississes Q || 17 megocia Q || 21 imp-
sic Q pr. || 22 phyl- Q

dat tempus, non accipit. Non est res subsiciua ; ordinaria
 10 est, domina est, adesse iubet. Alexander cuidam ciuitati
 partem agrorum et dimidium rerum omnium promit-
 tenti « eo, inquit, proposito in Asiam ueni, ut non id
 acciperem, quod dedissetis, sed ut id haberetis, quod 5
 reliquissetem. » Idem philosophia rebus omnibus, « non
 sum hoc tempus acceptura, quod uobis superfuerit, sed
 11 id uos habebitis, quod ipsa reiecero. » Totam huc con-
 uerte mentem, huic asside, hanc cole : ingens inter-
 uallum inter te et ceteros fiet; omnes mortales multo 10
 antecedes, non multo te dii antecedent. Quaeris, quid
 inter te et illos interfuturum sit? diutius erunt. At me-
 hercules magni artificis est cluisse totum in exiguo:
 tantum sapienti sua, quantum deo omnis aetas patet.
 Est aliquid, quo sapiens antecedit deum : ille naturae 15
 12 beneficio non timet, suo sapiens. Ecce res magna, habere
 inbecillitatem hominis, securitatem dei. Incredibilis philo-
 sophiae uis est ad omnem fortuitam uim retundendam.
 Nullum telum in corpore eius sedet, munita est, solida :
 quaedam defetigat et uelut leuia tela laxo sinu eludit, 20
 quaedam discutit et in eum usque, qui miserat, respuit.
 VALE.

I subsiciua Q cum rell. codd., in marg. subsequens, item L ||
 2 adest et iubet Q cum rell. codd., sed lubet corr. m. rec.: adesse
 iubet con. Madvig et Haase || 6 Idē ex idest Q² | rebus Q cum
 rell. codd., quam scripturam recte defendunt Hense² et Bourgery ||
 7 hic Q cum vet. codd. || 8 re egero Q L, similiter p P V, erogauero
 Par.b vulg., reiecero Hense ex coniectura Lipsii: erogaro Haase,
 relegaro H. Mueck || 9 ass- sic Q || 10 auito Q pr. cum p L V P¹
 Par.b, corr. in auitio Q²: multo ε || 11 dii sic Q L V P || 12 fu-
 turum Q | Ad Q pr. cum P¹ Par.b || 13 artificis ex artifices Q² || 14
 sapienti Q L P Par.b recte | post omnis aliquid erasum Q || 15 quo
 ex quod Q, quod P¹ Par.b || 17 s. phyl- Q || 20 defatigat Q L
 et forti. P¹ | uerba leuia tela suspecta Hauptio defendit O. Rossbach,
 l. c., p. 494

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM. ||

Longum mihi commeatum dederat mala ualitudo; ¹ Ep. LIIII.
 repente me inuasit. « Quo genere? » inquis. Prorsus me- ^{fol. 49^v}
 rito interrogas: adeo nullum mihi ignotum est. Vni tamen
 5 morbo quasi adsignatus sum, quem quare Graeco nomine
 appellem nescio; satis enim apte dici suspirium potest.
 Breuis autem ualde et procellae similis est impetus;
 intra horam fere desinit: quis enim diu exspirat? Omnia ²
 corporis aut incommoda aut pericula per me transierunt:
 10 nullum mihi uidetur molestius. Quidni? aliud enim quic-
 quid est, aegrotare est, hoc animam agere. Itaque medici
 hanc « meditationem mortis » uocant: facit enim aliquando
 spiritus ille, quod saepe conatus est. Hilarem me putas ³
 haec tibi scribere, quia effugi? Tam ridicule facio, si hoc
 15 fine quasi bona ualitudine delector, quam ille, quisquis
 uicisse se putat, cum uadimonium distulit: ego uero et
 in ipsa suffocatione non desii cogitationibus laetis ac for-
 tibus adquiescere. « Quid hoc est? inquam: tam saepe ⁴
 mors experitur me? Faciat: at ego illam diu expertus
 20 sum. » « Quando? » inquis. Antequam nascerer. Mors est
 non esse. Id quale sit, iam scio: hoc erit post me, quod
 ante me fuit. Si quid in hac re tormenti est, necesse est et
 fuisse, antequam prodiremus in lucem; atqui nullam

2 comitatum Q cum uell. codd.: corr. Lipsius || 4 innotum Q ||
 5 quem ex quam Q² | græco Q || 7 procelle Q || 8 desinit ex desiit
 Q | diu exspirat Q cum vulg., defendit Linde: diu vix spirat
 Gertz || 9 aut ex ait (ante incommoda) Q || 11 agere Q L V P
 Par.b: egerere Hense, praeuente Chatelainio, ex V ubi 1 egerere
 supra scr. est, sed uulgatam scripturam notissima exempla commen-
 dant (cf. Cic. Tusc. I 9, 19; Cael. apud Cic. iam. VIII 13, 2 et
 alia huiusmodi) || 14 sic Q p V L P || 16 uicissese Q, se om.
 p Par.b || 18 sepe Q || 19 experitum, i erasa Q | At Q cum vulg.:
 secl. Hense praeuente Gertzio, sed at saepissime cum pron. pers.
 adhibitum esse emphaseos causa etiam a Liv. et Curt. constat (cf.
 St.-Schm.⁴, p. 500) || 22 fugit sed g erasa Q || 23 proderemus Q L

- 5 sensimus tunc uexationem. Rogo, non stultissimum dicas, si quis existimet lucernae peius esse, cum extincta est, quam antequam accenditur? Nos quoque et extinguimur et accendimur: medio illo tempore aliquid patimur, utrimque uero alta securitas est. In hoc enim, 5 mi Lucili, nisi fallor, erramus, quod mortem iudicamus sequi, cum illa et praecesserit et secutura sit. Quicquid ante nos fuit, mors est: quid enim refert, non incipias an desinas, cum utriusque rei hic sit effectus, non esse?
- 6 His et eiusmodi exhortationibus, — tacitis scilicet, nam 10 uerbis locus non erat, — alloqui me non desii: deinde paulatim suspirium illud, quod esse iam anhelitus coeperat, interualla maiora fecit et retardatum est ac remansit. Nec adhuc, quamuis desierit, ex natura fluit spiritus: sentio haesitationem quandam eius et moram. 15
- 7 Quomodo uolet, dummodo non ex animo suspirem. Hoc tibi de me recipe: non trepidabo ad extrema, iam praeparatus sum, nihil cogito de die toto. Iillum tu lauda et imitare, quem non piget mori, cum iuuet uiuere: quae est enim uirtus, cum eiciaris, exire? Tamen est et hic uirtus: eicior quidem, sed tamquam exeam. Et ideo numquam eicitur sapiens, quia eici est inde expelli, unde inuitus recedas: nihil inuitus facit sapiens. Necessitatem effugit, quia uult quod coactura est. VALE. 20

2 lucernae Q || 3 s. etextinguimur Q cum plerisque codd., et om. p || 5 utrimq; ex utrimq; radendo Q, restituit utrumq; m. rec.; utrumque Par.b || 7 p̄cess- Q | secuta Q p̄ V L P || 11 all- sic Q || 12 illud ex ille Q^s || 13 s. ac remansit Q cum vell. codd., atque emansit Madvig praeeunte Gronouio. An ac remisit? || 15 hesit- Q || 17 s. p̄paratus, p̄ supra uers. Q || 18 tu om. unus s, secl. complures edd. iam inde a Mentel. || 22 eici ē ex eiciem m. rec. Q | inde expelli Q cum vulg.: inde vi expelli Gertz, cui emendationis recte aduersatur Hense | unde Q p̄ P Par.b recte

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM. ||

A gestatione cum maxime uenio non minus fati- ¹ Ep. LV.
 gatus, quam si tantum ambulassem, quantum sedi. Labor ^{fol. 50^r}
 est enim et diu ferri, ac nescio an eo maior, quia
 5 contra naturam est, quae pedes dedit, ut per nos
 ambularemus, oculos, ut per nos uideremus. Debilitatem
 nobis indixere deliciae, et quod diu noluimus, posse
 desimus. Mihi tamen necessarium erat concutere cor- ²
 pus, ut siue bilis insederat faucibus, discuteretur, siue
 10 ipse ex aliqua causa spiritus densior erat, extenuaret
 illum iactatio, quam profuisse mihi sensi. Ideo diutius
 uehi perseueraui inuitante ipso litore, quod inter Cumas
 et Seruili Vataiae uillam curuatur et hinc mari, illinc
 15 lacu uelut angustum iter clauditur. Erat autem e recenti
 tempestate spissum: fluctus enim illud, ut scis, fre-
 quens et concitatus exaequat, longior tranquillitas soluit,
 cum harenis, quae umore alligantur, sucus abscessit.
 Ex consuetudine tamen mea circumspicere coepi, an ³
 aliquid illic inuenirem, quod mihi posset bono esse, et
 20 direxi oculos in uillam, quae aliquando Vataiae fuit. In
 hac ille praetorius diues, nulla alia re quam otio notus,
 consenuit et ob hoc unum feix habebatur. Nam quotiens
 aliquos amicitiae Asinii Gali, quotiens Seiani odium,

2 Egestati- Q L || 7 diliciae Q P¹ || 8 desimus Q p L P¹
 Par. b et pr. V, desimus Hense² quem sequor || 12 litore Q pr.,
 alteram t supra scr. m. rec. || 13 uaciae Q L || 14 clauditur sic Q L
 | Erat aut Q cum L et mox fluctus eni Q cum p L P, quae scrip-
 tura ad sententiam magis facere mihi uidetur quam vulg. Erat
 enim. — fluctus autem. Harum particularum in libris frequentem
 permutationem ex compendii diuersa interpretatione ortam esse con-
 stat | recenti Q pr., a supra e primam scr. Q¹: a recenti vulg.,
 sed praepositio e apertius quadrare uidetur || 16 exaequat Q || 17 arenis
 Q p P | umore Q pr., hum- Q² cum p L || 19 possit Q L || 20 di-
 rexi Q p L V P Par. b, der- Hense || 21 ptorius Q || 22 quoties Q pr.,
 et sic mox, cum L || 23 amicitiae Q cum vet. codd., amicitia nonnulli e

deinde amor merserat, — aequae enim offendisse illum quam amasse periculosum fuit, — exclamabant homines:

4 « o Vatia, solus scis uiuere. » At ille latere sciebat, non uiuere: multum autem interest, utrum uita tua otiosa sit an ignaua. Numquam aliter hanc uillam Vatia uiuo praeteribam, 5 quam ut dicerem: « Vatia hic situs est. » Sed adeo, mi Lucili, philosophia sacrum quiddam est et uenerabile, ut etiam, si quid illi simile est, mendacio placeat. Otiosum enim hominem seductum existimat uulgus et securum et se contentum, sibi uiuentem, quorum nihil ulli contingere nisi 10 sapienti potest. Ille sollicitus scit sibi uiuere: ille enim, quod est primum, scit uiuere. Nam qui res et homines fugit, quem cupiditatum suarum infelicitas relegauit, qui alias res feliciores uidere non potuit, qui uelut timidum atque iners animal metu oblituit, ille sibi non uiuit, sed, 15 quod est turpissimum, uentri, somno, libidini: non continuo sibi uiuit, qui nemini. Adeo tamen magna res est constantia et in proposito suo perseuerantia, 6 ut habeat auctoritatem inertia quoque pertinax. De ipsa uilla nihil tibi possum certi scribere: frontem enim eius 20 tantum noui et exposita, quae ostendit etiam transeuntibus. Speluncae sunt duae magni operis, cuius laxo atrio pares, manu factae, quarum altera solem non recipit, altera usque || in occidentem tenet. Platanona medius riuus et a mari et ab Acherusio lacu receptus 25

I merserat corr. ex mors- Q || 2 quem sed a supra e Q¹ || 5 pteribā Q || 7 phyl- Q || 11 sollicitus Q p L V Par.b; solus legitur in P (corr. ex sollicitus radendo) et super additum est in V, commendavit Madvig (adv. cr. II p. 480) quem sequor, cum praesertim etiam sollicitudo et solitudo alibi inter se permutata sint in libris: solus non sollicitus mavult Hense | sit Q || 12 homines sed s supra vers. Q || 13 cupiditatiū (sed i tertia punct. Q) Q L V | religauit Q p L P¹ Par.b et pr. V || 14 alio/res Q, alio corr. in alias Q², alios vulg. || 15 iners Q || 16 uentris omni Q, uentri somno rell. libb. mss et edd. || 21 et om. Q, exp. L | quae sed a erasa Q || 22 cuius (us compend.) Q cum p L P Par.b: corr. Lipsius || 24 Platanon amedius Q, sed medius corr. in mediis m. rec. || 25 ab acherusio sed prior c punct. Q, ab accher- L

euripi modo diuidit, alendis piscibus, etiam si assidue
exhauriatur, sufficiens. Sed illi, cum mare patet, parcitur:
cum tempestas piscatoribus dedit ferias, manus ad para-
ta porrigitur. Hoc tamen est commodissimum in uilla, 7
5 quod Baias trans parietem habet: incommodis illarum
caret, uoluptatibus fruitur. Has laudes eius ipse noui;
esse illam totius anni credo: occurrit enim Fauonio et
illum adeo excipit, ut Bais neget. Non stulte uidetur
elegisse hunc locum Vatia, in quem otium suum pigrum
10 iam et senile conferret. Sed non multum ad tranquil- 8
litate[m] locus confert: animus est, qui sibi commendet
omnia. Vidi ego in uilla hilari et amoena maestos, uidi
in media solitudine occupatis similes. Quare non est
quod existimes ideo parum bene compositum esse te,
15 quod in Campania non es. Quare autem non es? huc
usque cogitationes tuas mitte. Conuersari cum amicis 9
absentibus licet, et quidem quotiens uelis, quamdiu
uelis: magis hac uoluptate, quae maxima est, fruimur,
dum absumus. Praesentia enim nos delicatos facit, et
20 quia aliquando una loquimur, ambulamus, consedimus,
cum diducti sumus, nihil de his, quos modo uidimus,
cogitamus. Et ideo aequo animo ferre debemus absen- 10
tiam, quia nemo non multum etiam praesentibus abest.
Pone hic primum noctes separatas, deinde occupationes
25 utriusque diuersas, deinde studia secreta, suburbanas pro-
fectiones: uidebis non multum esse, quod nobis pere-
grinatio eripiat. Amicus animo possidendus est: hic au- 11
tem numquam abest; quemcumque uult, cotidie uidet.

2 sed illiricum Q L | pascitur Q L || 7 illā Q cum vell. codd.: illas
ed. Mentel., uillam Muretus alii || 9 elegisse Q recte, egisse L |
uatia Q L V Par.b recte || 12 ergo Q L | mestos Q || 13 occupatis
sed s super add. m. rec. Q, occupati L || 14 cōpos-Q || 17 quoties
Q pr. cum L || 19 assumus Q | Pres-Q || 20 quialiquando Q
|| 21 dehis Q Par.b, de his L V, de iis Haase et Hense¹ ex p ubi
altera i est supra scr., de is Hense² ex P ubi deis || 23 p̄sent-Q
|| 25 utiq; Q || 27 animo ex ammo Q || 28 quemcumq; ex quemq; Q¹

Itaque mecum stude, mecum cena, mecum ambula : in angusto uiuebamus, si quicquam esset cogitationibus clusum. Video te, mi Lucili ; cum maxime audio : adeo tecum sum, ut dubitem, an incipiam non epistulas, sed codicillos tibi scribere. VALE.

5

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LVI. 1 **P**eream, si est tam necessarium quam uidetur silentium in studia seposito. Ecce undique me uarius clamor circumsonat: supra ipsum balneum habito. Propone nunc tibi omnia genera uocum, quae in odium possunt 10 aures adducere : cum fortiores exercentur et manus plumbo graues iactant, cum aut laborant aut laborantem imitantur, gemitus audio, quotiens retentum spiritum remiserrunt, sibilos et acerbissimas respiraciones ; cum in aliquem inertem et hac plebeia unctione contentum incidi, 15 audio crepitum inlissae manus umeris, quae prout plana peruenit || aut concaua, ita sonum mutat. Si uero pilicrepus fol. 51 2 superuenit et numerare coepit pilas, actum est. Adice nunc scordalum et furem deprehensum et illum, cui uox sua in balineo placet: adice nunc eos, qui in piscinam cum 20 ingenti impulsae aquae sono saliunt. Praeter istos, quorum, si nihil aliud, rectae uoces sunt, alipilum cogita te-

1 caena Q || 2 sic sed c punct. Q, sic Par.b || 4 ep̄las Q || 5 codicillos Q p̄ L V P Par.b, probauit Hense quem sequor: codicillos vulg.

7 Per eam Q || 13 quoties Q pr. cum L || 14 acerrimas sed u in b corr. Q V, aceru- p L P || 15 conuentum Q || 16 inlissae ex inlissae Q | humerisq; Q || 17 sonum ex somnum radendo Q | pilicrepus Q pr., pilicrepitus Q^s || 18 superuenit enumerare Q || 19 scordalum Q p̄ L P Par.b | dephensum Q cum L, deprensus Hense ex P corr. || 20 balineo sed i punct. Q V || 21 impulse Q pr., impulsu perperam corr. m. rec. | aquae Q cum vulg., atque L | sonos sed s punct. Q || 22 recte Q | cogitate nuam Q, cogita tenuam L

nuem et stridulam uocem, quo sit notabilior, subinde experimentem nec umquam tacentem, nisi dum uellit alas et alium pro se clamare cogit: iam biberari uarias exclamations et botularium et crustularium et omnes popularum institores mercem sua quadam et insignita modulatione uendentis. « O te, inquis, ferreum aut surdum, 3 cui mens inter tot clamores tam uarios, tam dissonos constat, cum Chrysippum nostrum assidua salutatio perducatur ad mortem. » At mehercules ego istum fremitum 10 non magis curo quam fluctum aut deiectum aquae, quamuis audiam cuidam genti hanc unam fuisse causam urbem suam transferendi, quod fragorem Nili cadentis ferre non potuit. Magis mihi uidetur uox auocare quam crepitus: 4 illa enim animum adducit, hic tantum aures implet ac 15 uerberat. In his, quae me sine auocatione circumstrepunt, essedas transcurrentes pono et fabrum inquinum et serrarium uicinum, aut hunc, qui ad Metam Sudantem tubulas experitur et tibias, nec cantat, sed exclamat: etiamnunc molestior est mihi sonus, qui intermittitur 20 subinde quam qui continuatur. Sed iam me sic ad omnia 5 ista durauit, ut audire uel pausarium possim uoce acerbissima remigibus modos dantem. Animum enim cogo sibi intentum esse nec auocari ad externa: omnia licet foris resonent, dum intus nihil tumultus sit, dum inter se 25 non rixentur cupiditas et timor, dum auaritia luxuriaque

2 uellit *ex uelit* Q² L² || 3 biberari Q p L V M (*scil. eius qui potiones, biberes uendit*), liberarii P Par.b, libarii *vulg. ex emendatione Caelii Rhodigini. Librorum scripturam recepit Hense² (cf. Thes. l. l. vol. II, p. 1954,70 ss.)* || 4 ex clustulariū (*pro et crust-*) Q cum p L V || 5 suā Q cum L V P Par.b || 8 crhysippum Q p: Crispum *coni. Lipsius* | uestrum *compend. Q cum p L V P Par.b* | ass- sic Q L Par.b || 9 Admehercules Q cum p, ad etiam P pr. Par.b || 11 audiā *ex audaciā radendo* Q || 14 hac Q || 16 essedas (*corr. ex esse das*) Q cum *vulg.:* raedas *Buecheler ex p ubi eredas* || 17 serarium Q pr. cum L, ferarium *corr. m. rec.* || 18 tabulas Q cum *vell. codd.:* corr. *Gruterus* || 20 quam ex quum Q || 21 pausarium Q pr., sed *perperam corr. in pausariam m. rec.* | acerb- sed b ex u Q V || 24 foras Q L

non dissideant nec altera alteram uexet. Nam quid prodest
 6 totius regionis silentium, si affectus fremunt? « Omnia
 noctis erant placida composita quiete. » Falsum est: nulla
 placida est quies, nisi quam ratio composuit: nox exhibet
 molestiam, non tollit, et sollicitudines mutat. Nam 5
 dormientium quoque insomnia tam turbulenta sunt quam
 dies: illa tranquillitas uera est, in quam bona mens ex-
 7 plicatur. Aspice illum, cui somnus laxae domus silentio
 quaeritur, cuius aures ne quis agitet sonus, omnis ser-
 uorum turba conticuit et suspensum accedentium propi- 10
 us uestigium ponitur: huc nempe uersatur atque illuc,
 somnum inter aegritudines leuem captans: quae non
 8 audit, audisse se queritur. Quid in causa putas esse? Ani-
 mus illi obstreperit: hic placandus est, huius conpescenda
 seditio est, quem non est quod existimes placidum, si 15
 fol. 51^v iacet corpus. Interdum quies || inquieta est: et ideo ad
 rerum actus excitandi ac tractatione bonarum artium oc-
 cupandi sumus, quotiens nos male habet inertia sui in-
 9 patiens. Magni imperatores, cum male parere militem
 uident, aliquo labore conpescunt et expeditionibus deti- 20
 nent: numquam uacat lasciuere districtis nihilque tam
 certum est quam otii uitia negotio discuti. Saepe uidemur
 taedio rerum ciuiliū et infelicis atque ingratae stationis
 paenitentia secessisse: tamen in illa latebra, in quam nos
 timor ac lassitudo coniecit, interdum recrudescit ambitio. 25
 Non enī excisa desiit, sed fatigata aut etiam obirata

2 aff- sic Q Par.b || 3 tacita Q p L V, placida P Par.b quam
 scripturam cum seqq. nulla placida est quies aptius congruentem
 confirmat etiam Sen. rhet. Controv. VII 16,27 ubi idem Varronis
 Atacini versus affertur || 4 nisi supra vers. Q L | quā Q cum rell.
 codd.: qua Hense ex emendatione Gemollii | comp- sic Q Par.b |
 Nec exhibet Q || 5 Non Q, n̄ L, nam p V P Par.b || 8 somnum
 Q L | iaxe Q || 10 s. propitius (sed ti punct. Q) Q L || 12 egr- Q
 || 13 quaer- Q | putat sed s supra t posteriorem Q' || 15 se-
 dicio Q V | Quā Q || 18 quoties Q pr. cum L || 20 comp- sic Q
 L P || 21 tam supra vers. Q' || 22 negocio Q || 23 ted- Q | in-
 grate Q || 24 inquā Q, in qua L || 25 lascit- Q || 26 desiit Q L,
 desit Hense² | obirata Q V et pr. L, abiecta Par.b et complures edd.

rebus parum sibi cedentibus. Idem de luxuria dico, quae 10
uidetur aliquando cessisse, deinde frugalitatem professo
sollicitat atque in media parsimonia uoluptates non dam-
natas, sed relictas petit, et quidem eo uehementius, quo
5 occultius. Omnia enim uitia in aperto leniora sunt : morbi
quoque tunc ad sanitatem inclinant, cum ex abdito erumpunt ac uim suam proferunt. Et auaritiam itaque et ambitionem et cetera mala mentis humanae tunc perniciosissima scias esse, cum simulata sanitate subsidunt. Otiosi 11
10 uidemur, et non sumus. Nam si bona fide sumus, si receptui cecinimus, si speciosa contempsimus, ut paulo ante dicebam, nulla res nos auocabit, nullus hominum auiumque concentus interrumpet cogitationes bonas, solidasque
iam et certas. Leue illud ingenium est nec sese adhuc re- 12
15 duxit introrsus, quod ad uocem et accidentia erigitur. Habet intus aliquid sollicitudinis et habet aliquid concepti pauoris, quod illum curiosum facit, ut ait Vergilius noster :
« et me quem dudum non ulla iniecta mouebant | tela neque
aduerso glomerati ex agmine Grai, | nunc omnes terrent
20 aurae, sonus excitat omnis | suspensum et pariter comitique onerique timentem. » Prior ille sapiens est, quem 13
non tela uibrantia, non arietata inter se arma agminis densi, non urbis impulsae fragor territat : hic alter imperitus est, rebus suis timet ad omnem crepitum expauescens, quem una quaelibet uox pro fremitu accepta
25 deicit, quem motus leuissimi exanimant : timidum illum

1 idē ex idest Q || 2 frugil- sed a supra i Q¹ || 11 contempsimus Q, contemps- V P Par.b et corr. L, contemnimus Haase et Hense ex p || 13 contemptus Q p et pr. L || 15 introrsus Q cum vulg., introsus p quae scriptura Hense dubitat an praeferenda sit || 16 et secl. P. Thomas, habet aliquid om. Muretus, Schweighaeuser, alii || 17 uirg- Q L V P Par.b || 21 oneriq; Q pr., hon- Q² || 22 inter Q p L P Par.b : inter se Erasmus² || 23 impulsę Q | imp- sic Q V || 24 rebus suis timet secl. P. Thomas | ad ōnem ex adeo nempe corr. Q || 25 cum Q p L V Par.b, quem ex qum corr. m. rec. P : quom suspicatur Hense || 26 deiecit Q L V P Par.b, edd. ante Hensium

14 sarcinae faciunt. Quemcumque ex istis felicibus elegeris,
 multa trahentibus, multa portantibus, uidebis illum « com-
 mitique onerique timentem ». Tunc ergo te scito esse com-
 positum, cum ad te nullus clamor pertinebit, cum te nulla
 uox tibi excutiet, non si blandietur, non si minabitur, 5
 15 non si inani sono uana circumstrepet. « Quid ergo? non ali-
 quando commodius est et carere conuicio? » Fateor: itaque
 ego ex hoc loco migrabo. Experiri et exercere me uolui:
 quid necesse est diutius torqueri, cum tam facile reme-
 fol. 52^r dium Vlixes sociis etiam aduersus Sirenas inuenerit? 10
 VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LVII. 1 **C**um a Bais deberem Neapolim repetere, facile cre-
 didi tempestatem esse, ne iterum nauem experirer:
 et tantum luti tota uia fuit, ut possim uideri nihilomi- 15
 nus nauigasse. Totum athletarum fatum mihi illo die
 perpetiendum fuit: a ceromate nos haphe excepit in cryp-
 2 ta Neapolitana. Nihil illo carcere longius, nihil illis faci-
 bus obscurius, quae nobis praestant non ut per tene-
 bras uideamus, sed ut ipsas. Ceterum etiam si locus ha- 20
 beret lucem, puluis auferret, in aperto quoque res grauis
 et molesta: quid illic, ubi in se uoluntatur et, cum sine
 ullo spiramento sit inclusus, in ipsos, a quibus excitatus
 est, recidit? Duo incommoda inter se contraria simul 25
 pertulimus: eadem uia, eodem die et luto et puluere la-
 3 borauimus. Aliquid tamen mihi illa obscuritas, quod co-

1 faciant Q L P¹ Par.b V pr. p corr. | quemcumq; Q recte, quae-
 cumque L || 3s. comp- sic Q V P || 6 circum/strepit Q cum p
 L V P¹ Par.b || 7 conuicto Q p P Par.b, conuicio L || 10 syr-
 Q p L V P

13 bais Q pr., bagis corr. m. rec. || 16 adletarū Q || 17s. etcrypta
 Q pr., sed in scr. supra et puncti. Q¹ || 19 prest-Q

gitarem, dedit : sensi quendam ictum animi et sine metu
 mutationem, quam insolitae rei nouitas simul ac foeditas
 fecerat. Non de me nunc tecum loquor, qui multum ab
 homine tolerabili, nedum a perfecto absum, sed de illo,
 5 in quem fortuna ius perdidit : huius quoque ferietur ani-
 mus, mutabitur color. Quaedam enim, mi Lucili, nulla 4
 effugere uirtus potest : admonet illam natura mortalita-
 tis suae. Itaque et uultum adducet ad tristia et inhor-
 rescet ad subita et caligabit, si uastam altitudinem in
 10 crepidine eius constitutus despexerit : non est hoc timor,
 sed naturalis affectio inexpugnabilis rationi. Itaque fortes 5
 quidam et paratissimi fundere suum sanguinem alienum
 uidere non possunt : quidam ad uulneris noui, quidam ad
 ueteris et purulenti tractationem inspectionemque succi-
 15 dunt ac linquuntur animo ; alii gladium facilius reci-
 piunt quam uident. Sensi ergo, ut dicebam, quandam 6
 non quidem perturbationem, sed mutationem : rursus
 ad primum conspectum redditae lucis alacritas rediit
 incogitata et iniussa. Illud deinde mecum loqui coepi,
 20 quam inepte quaedam magis aut minus timeremus, cum
 omnium idem finis esset. Quid enim interest, utrum su-
 pra aliquem uigilarium ruat an mons ? nihil inuenies.
 Erunt tamen, qui hanc ruinam magis timeant, quam-
 uis utraque mortifera aequae sit : adeo non effectus, sed
 25 efficientia timor spectat. Nunc me putas de Stoicis dicere, 7
 qui existimant animam hominis magno pondere extritri
 permanere non posse et statim spargi, quia non fuerit
 illi exitus liber ? Ego uero non facio : qui hoc dicunt, ui-

2 insolito Q L | fed- Q L || 7 amm- Q || 8 adtristitiã Q cum L
 Par.b, corr. Gruterus | horrescet Q L || 10 disp- Q L P || 11 affectio
 Q Par.b | rationi Q pr., ratione corr. m. rec. || 14 inspectionem quae
 Q pr. || 18 redite Q || 21 s. supraliquẽ Q pr. || 22 uigila///iũ Q
 pr., uigillariũ corr. ead. m.: scribo uigilarium cum Hensio, cuius
 uide adnotationem p. 176, 9 | aut Q cum vet. codd., an s || 24 eque Q
 || 25 dei stoicis sed i prima punct. Q || 26 pendere Q | extritri Q pr.,
 extritri corr. m. rec., exterriti Par.b

8 dentur mihi errare. Quemadmodum flamma non potest
 obprimi, nam circa id diffugit, quo urguetur: quemad-
 modum aer uerbere atque ictu non laeditur, nec scinditur
 quidem, sed circa id, cui cessit, refunditur: sic animus,
 101. 52^v qui ex tenuissimo constat, deprehendi non potest || nec 5
 intra corpus affligi, sed beneficio subtilitatis suae per ipsa,
 quibus premitur, erumpit. Quomodo fulmini, etiam cum
 latissime percussit ac fulsit, per exiguum foramen est
 reditus, sic animo, qui adhuc tenuior *est* igne, per omne
 9 corpus fuga est. Itaque de illo quaerendum est, an possit 10
 immortalis esse. Hoc quidem certum habet: si superstes
 est corpori, praeteri illum nullo genere posse, propter quod
 non perit, quoniam nulla immortalitas cum exceptione
 est nec quicquam noxium aeterno est. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

15

Ep. LVIII. 1

Quanta uerborum nobis paupertas, immo egestas
 sit, numquam magis quam hodierno die intellexi. Mille
 res inciderunt, cum forte de Platone loqueremur, quae
 nomina desiderarent nec haberent, quaedam uero, *quae*
 cum habuissent, fastidio nostro perdidissent. Quis autem 20
 2 ferat in egestate fastidium? Hunc quem Graeci oestron
 uocant pecora peragentem et totis saltibus dissipantem,

1 Quem amm- Q || 2 obprimi sic Q V | diffugit (difugit Q) Q
 L V P Par.b O vulg., effugit Haase et Hense ex p | urguetur sic
 Q L V | Quemamm- Q || 3 led- Q | nec sic Q L et corr. V || 6 affligi
 Q cum vulg.: effligi L P pr., praetulit Hense || 8 hac Q | fulgit
 sed s supra g Q¹ || 9 tenuior (om. est) Q || 10 quer- Q | possis
 sed t supra extr. s Q¹ || 11 quidem est Q L || 12 propter *compend.*
 Q cum L P Par.b et pr. V, proteri Haupt, opteri Madvig, praeteri
 Buecheler quem sequor (cf. ep. 47.5 proptereo pro praetereo Q), alia
 alii | nullo ex nullum Q | quod non perit Q cum vulg. || 13 qm̄ Q
 19 quae post uero add. Hense ex coniectura Kochii et G. Gemollii:
 num necessarium esset, dubitavit Buecheler, sed additamento omisso
 oratio abruptior existit || 20 cum Q p L P Par.b, dum cum V pr.
 et O unde dudum cum (vel cum d.) Rossbach || 21 greçio estron Q

asilum nostri uocabant. Hoc Vergilio licet credas : « est
 lucum Silari iuxta ilicibusque uirentem | plurimus Albur-
 num uolitans, cui nomen asilo | Romanum est, oestrum
 Grai uertere uocantes, | asper, acerba sonans, quo tota
 5 exterrita siluis | diffugiunt armenta. » Puto intellegi istud
 uerbum interisse. Ne te longe differam, quaedam simpli- 3
 cia in usu erant, sicut « cernere ferro inter se » dicebant.
 Idem Vergilius hoc probabit tibi : « ingentis genitos diuersis
 partibus orbis | inter se coiisse uiros et cernere ferro. » Quid
 10 nunc decernere dicimus : simplicis illius uerbi usus amis-
 sus est. Dicebant antiqui « si iusso », id est iussero : hoc 4
 nolo mihi credas, sed eidem Vergilio : « cetera, qua iusso,
 mecum manus inferat arma. » Non id ago nunc hac dili- 5
 gentia, ut ostendam, quantum tempus apud grammaticum
 15 perdiderim, sed ut ex hoc intellegas, quantum apud En-
 nium et Accium uerborum situs occupauerit, cum apud
 hunc quoque, qui cotidie excutitur, aliqua nobis subducta
 sint. « Quid sibi, inquis, ista praeparatio uult? quo spectat? » 6
 Non celabo te : cupio, si fieri potest, propitiis auribus
 20 tuis « essentiam » dicere; si minus, dicam et iratis. Cicero-
 nem auctorem huius uerbi habeo, puto locupletem : si
 recentiorem quaeris, Fabianum, disertum et elegantem,
 orationis etiam ad nostrum fastidium nitidae. Quid enim

1 asylum Q p L || 2 lucum ex locum ead. m. Q, sed s supra
 m extr. scr. m. rec. unde lucus (cf. Verg. Georg. III 146 Est lucos
 Silari circa cet.) | illicibusq; Q cum L | Pluribus Q cum p L P
 Par.b et pr. V || 3 asylo Q V P Par.b L² || 4 grai Q sed r supra
 vers. | acerba sed b ex u m. rec. Q P, item corr. V || 5 intelligi
 Q p L Par.b || 7 dicebantur Q p L V P Par.b, dicebant ed.
 Mentel. || 9 coisse Q L V P. coiisse Verg. Aen. XII 709 || 10 sim-
 plicis, extr. s supra vers. Q || 11 iusso ex iussio radendo Q | id ē ex
 idem m. rec. Q || 12 fidem Q p L V P Par.b: eidem con. Haase,
 alias antea alii emendationes temptauerant: fortasse aut librorum
 scripturam immutare non oportet aut imperativam vocem fuisse
 suspicari licet || 15 intelligas Q || 16 actium Q p | sit Q pr. cum
 L || 17 quia Q L || 18 inquit sed s supra d Q¹ | ppar-Q | quos sed
 s punct. Q || 20 quid sentiam Q cum rel. codd.; corr. Muretus || 22
 recenc- Q | diss- Q L || 23 nitide Q

fiet, mi Lucili? quomodo dicetur οὐσία res necessaria, natura continens fundamentum omnium? Rogo itaque permittas mihi hoc uerbo uti. Nihilominus dabo operam, ut ius a te datum parcissime exerceam: fortasse
 7 contentus ero mihi licere. Quid proderit facilitas tua, 5
 cum ecce hoc nullo modo Latine exprimere possim, propter quod linguae nostrae conuicium feci? Magis dam-
 fol. 53^r nabis angustias Romanas, || si scieris unam syllabam esse, quam mutare non possum. Quae sit haec, quaeris? τὸ ὄν. Duri tibi uideor ingenii: in medio positum, posse sic transferri, ut dicam « quod est ». Sed multum interesse uideo: cogor uerbum pro uocabulo ponere: sed si ita necesse est,
 8 ponam « quod est ». Sex modis hoc a Platone dici amicus noster, homo eruditissimus, hodierno die dicebat: omnes tibi exponam, si ante indicauero esse aliquid genus, esse 15
 et speciem. Nunc autem primum illud genus quaerimus, ex quo ceterae species suspensae sunt, a quo nascitur omnis diuisio, quo uniuersa comprehensa sunt. Inuenietur autem, si coeperimus singula retro legere; sic enim perducemur ad primum. Homo species est, ut Aristoteles ait; 20
 equus species est; canis species est. Ergo commune aliquid quaerendum est his omnibus uinculum, quod illa complectatur et sub se habeat. Hoc quid est? animal. Ergo genus esse coepit horum omnium, quae modo rettuli, hominis, equi, canis, animal. Sed *sunt* quaedam quae animam 25

I usia Q V P Par.b, sed idem uocabulum graecis litteris iteravit in margine eadem, ut uidetur, manus in Q || 2 naturā Q cum L V P³ || 4 ad te Q L (ad te L) || 6 hic Q L, id vulg.: scribo hoc (cf. § 20 hic idos Q L pro hoc i.) || 7 linguae Q | conuicium Q || 9 scit Q | to on Q V P Par.b, in marg. adscr. graece idem uocabulum pr. m. Q || 10 positam Q cum rell. codd.: corr. Muretus || 14 dicebatur Q L: docebat con. R. Volkmann || 16 quē- Q || 17 cetera Q | suspense Q || 18 compressasunt Q, in marg. adscr. at comprehensa ead. m. (alteram e addidit m. rec.) || 21 aequus Q, et sic infra aequi | aliquid Q et pr. V || 23 compl-sic Q V | quidem Q cum L, quid est p V P Par.b || 24 modo Q recte, om. L | retuli Q p L Par.b || 25 animalis Q L² | sed quaedam quae Q cum

habent nec sunt animalia. Placet enim satis et arbustis animam inesse: itaque et uiuere illa et mori dicimus. Ergo animantia superiorem tenebunt locum, quia et animalia in hac forma sunt et sata. Sed quaedam anima carent, ut saxa: itaque erit aliquid animantibus antiquius, corpus scilicet. Hoc sic diuidam, ut dicam corpora omnia aut animantia esse aut inanima. Etiamnunc est aliquid superius quam corpus: dicimus enim quaedam corporalia esse, quaedam incorporalia. Quid ergo erit, ex quo haec deducantur? illud, cui nomen modo parum proprium inposuimus, « quod est ». Sic enim in species secabitur, ut dicamus: « quod est » aut corporale est aut incorporale. Hoc ergo est genus primum et antiquissimum et, ut ita dicam, generale; cetera genera quidem sunt, sed specialia: tamquam homo genus est. Habet enim in se nationum species, Graecos, Romanos, Parthos; colorum, albos, nigros, flauos: habet singulos. Catonem, Ciceronem, Lucretium. Ita qua multa continet, in genus cadit; qua sub alio est, in speciem. Illud genus « quod est » generale, supra se nihil habet; initium rerum est; omnia sub i lo sunt. Stoici uolunt superponere huic etiamnunc aliud genus magis principale: de quo statim dicam, si prius illud genus, de quo locutus sum, merito primum poni docuero, cum sit rerum omnium capax. « Quod est » in has species diuido, ut sint corporalia aut incorporalia: nihil tertium est. Corpus quomodo diuido? ut dicam: aut animantia sunt aut inanima. Rursus animantia quemadmo-

p L V P Par.b, sed sunt quaedam quae vulg.: quae secl. Hense⁹ ex nonnullis ε (ubi sed quaedam, om. sunt et quae), sed veri similis uidetur omissum esse sunt propter seq. sunt || 2 animā Q vulg., animum L | uiuere Q sed ui supra vers. || 7 animalia Q pr. cum p L V P Par.b, animata m. rec. Q cum vulg.: animantia Hense ex uno ε | aliqua Q L Par.b et pr. V P || 10 diducantur Q p L V || 16 grecos Q || 18 qua in quia corr. Q V, et sic mox || 20 initium Q || 21 Sithoici ex Sithoici radendo Q | superponere Q sed re supra vers. | alii Q pr. cum p || 27 inanima sic Q p V P, inanimantia aut inanimata alii

fol. 53^v dum diuido? || ut dicam: quaedam animum habent, quaedam tantum animam, aut sic: quaedam impetum habent, incedunt, transeunt, quaedam solo adfixa radicibus aluntur, crescunt. Rursus animalia in quas species seco? aut mortalia sunt aut immortalia. Primum genus Stoicis quibusdam 5 uidetur « quid »: quare uideatur, subiciam. « In rerum, in-quiunt, natura quaedam sunt, quaedam non sunt, et haec autem, quae non sunt, rerum natura complectitur, quae animo succurrunt, tamquam Centauri, Gigantes et quicquid aliud falsa cogitatione formatum habere aliquam imagi em 10 16 coepit, quamuis non habeat substantiam. » Nunc ad id, quod tibi promisi, reuertor, quomodo quaecumque sunt, in sex modos Plato partiatur. Primum illud « quod est » nec uisu nec tactu nec ullo sensu comprehenditur: cogitabile est. Quod generaliter est, tamquam homo generalis, sub oculos 15 non uenit; sed specialis uenit, ut Cicero et Cato. Animal non uidetur: cogitatur. Videtur autem species eius, equus et 17 canis. Secundum ex his, quae sunt, ponit Plato quod eminent et exsuperat omnia: hoc ait per excellentiam esse. Poeta communiter dicitur, — omnibus enim uersus facientibus 20 hoc nomen est, — sed iam apud Graecos in unius notam cessit: Homerum intellegas, cum audieris poetam. Quid ergo hoc est? deus scilicet, maior ac potentior cunctis. 18 Tertium genus est eorum, quae proprie sunt: innumera-bilia haec sunt, sed extra nostrum posita conspectum. 25 Quae sint, interrogas? Propria Platonis supellex est: ideas

2 imp- Q L V P || 4 et crescunt vulg.: secl. Haase, 'non recte. tria si fuerint uerba, addatur decrescunt, quod Buechelero placuit, nisi praestat quod mihi in mentem uenit arescunt' adn. Hense² p. 180,25 || 7 naturam Q || 8 compl- sic Q V || 13 parciatur Q || 14 comprehenditur Q || 17 set (vel sed) compend. ante cogitatur supra scr. m. rec. Q | aequus sed a. erasa Q || 19 ait Q pr., agit Q' L | ut poeta vulgo edd. ante Hensium, ut om. Q || 21 grecos Q || 22 intelligas Q || 23 homo (pro hoc) Q. Dubito utrum Quiriniani scriptura ex prava compendii interpretatione orta sit an homo poetice pro iste scripserit Seneca || 24 propriae Q || 26 Quaesint interrogas? Q: cf. adn. ad quaeris? in ep. 2.6: Quae sunt, interrogas? aut 'Quae sunt?' interrogas edd. ante Hensium, quae sint, interrogas. Hense | suppellex Q

uocat, ex quibus omnia, quaecumque uidemus, fiunt et ad
 quas cuncta formantur. Hae immortales, immutabiles, inuiol-
 abiles sunt. Quid sit idea, id est, quid Platoni esse uideatur, 19
 audi: « idea est eorum, quae natura fiunt, exemplar aeter-
 num. » Adiciam definitioni interpretationem, quo tibi res
 5 apertior fiat: uolo imaginem tuam facere. Exemplar pic-
 turae te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens
 nostra, quem operi suo imponat: ita illa, quae me docet
et instruit facies, a qua petitur imitatio, idea est. Talia
 10 ergo exemplaria infinita habet rerum natura, hominum,
 piscium, arborum, a¹ quae quodcumque fieri ab illa debet,
 exprimitur. Quartum locum habebit idos. Quid sit hoc 20
 idos, adendas oportet et Platoni inputes, non mihi,
 hanc rerum difficultatem: nulla est autem sine difficultate
 15 subtilitas. Paulo ante pictoris imagine utebar: ille cum
 reddere Vergilium coloribus uellet, ipsum intuebatur.
 Idea erat Vergilii facies, futuri operis exemplar: ex hac
 quod artifex trahit et operi suo imposuit, idos est. Quid 21
 intersit, quaeris? Alterum exemplar est, alterum forma
 20 ab exemplari sumpta et operi inposita: || alteram artifex fol. 54^r
 imitatur, alteram facit. Habet aliquam faciem statua:
 haec est idos. Habet aliquam faciem exemplar ipsum, quod
 intuens opifex statuam figurauit: haec idea est. Etiam-
 nunc si aliam desideras distinctionem, idos in opere est,
 25 idea extra opus, nec tantum extra opus est, sed ante
 opus. Quintum genus est eorum, quae communiter sunt; 22
 haec incipiunt ad nos pertinere; hic sunt omnia, homines,
 pecora, res. Sextum genus eorum, quae quasi sunt: tam-
 quam inane, tamquam tempus. Quaecumque uidemus

2 Hae Q cum L V Par.b recte || 3 idē Q, idem L || 4 eorumq;
 Q pr. || 5 definitioni Q | quod sed d punct. Q, quod L || 8 imp-
 sic Q V P | quē Q || 9 et om. Q L || 11 atq; (pro ad quae) Q
 cum L¹ Par.b || 12 idos et sic infra ubique Q, sic etiam Hense ex
 p L V P Par.b: graece vulg. | hic Q L || 13 adt- sic Q L O || 14 sine
 Q sed ne supra vers. || 16 uirg- ex uerg- Q V || 18 imp- sic Q || 20 &
 operi inposita add. in marg. inf. Q¹ || 22 hē Q || 23 intus Q

aut tangimus, Plato in illis non numerat, quae esse proprie
 putat: fluunt enim et in assidua deminutione atque adiec-
 tione sunt. Nemo nostrum idem est in senectute, qui fuit
 iuuenis; nemo nostrum est idem mane, qui fuit pridie.
 Corpora nostra rapiuntur fluminum more. Quicquid uides, 5
 currit cum tempore: nihil ex his, quae uidemus, manet:
 23 ego ipse, dum loquor mutari ista, mutatus sum. Hoc est,
 quod ait Heraclitus: «in idem flumen bis descendimus et
 non descendimus.» Manet enim idem fluminis nomen, aqua
 transmissa est. Hoc in amne manifestius est quam in 10
 homine: sed nos quoque non minus uelox cursus prae-
 teruehit, et ideo admiror dementiae nostram, quod tan-
 toperere amamus rem fugacissimam, *corpus*, timemusque,
 ne quando moriamur, cum omne momentum mors prioris
 habitus sit: uis tu non timere, ne semel fiat, quod cotidie 15
 24 fit! De homine dixi, fluuida materia et caduca et omnibus
 obnoxia causis: mundus quoque, aeterna res et inuicta,
 mutatur nec idem manet. Quamuis enim omnia in se ha-
 beat, quae habuit, aliter habet quam habuit: ordinem
 25 mutat. «Quid ista, inquis, mihi subtilitas proderit?» Si me 20
 interrogas, nihil: sed quemadmodum ille caelator oculos
 diu intentos ac fatigatos remittit atque auocat et, ut dici
 solet, pascit, sic nos animum aliquando debemus relaxare
 et quibusdam oblectamentis reficere. Sed ipsa oblecta-
 menta opera sint: ex his quoque, si obseraueris, sumes, 25

1 propriae, a *erasa* Q || 2 s. adiectione *ex* deiectione Q¹ || 3 idem esse Q || 6 quae Q | uidimus Q, uidemus *vulg.* | manet, t *supra vers.* Q || 8 ait *ex corr.* Q¹ | eraclitus Q L P | descendimus Q *recte, ex corr.* V, et sic mox || 10 inane, *lineolam super addidit* Q¹ | manifestius Q || 11 currus Q L | pteruehit Q || 12 ammiror Q, admiror L || 13 refugacissimam (*pro rem f.*) Q | corpus *om.* Q | timemus quae Q || 15 non *ante* timere *recte omisisse nonnullos* 5 *et vet. edd. Gemoll opinatur: sed vis tu cum infinitivo est formula hortantis, iubentis usitata* || 16 fluuida sic Q *cum plerisque codd.* || 19 quae *ex* quod Q² | alter Q || 20 isti *sed a supra i extr. punct.* Q¹ | mihi inquis (*inquis corr. ex inquit*) Q || 21 quemamm- Q || 25 his Q L V *Par.b.*, hiis *aut is alii*

quod possit fieri salutare. Hoc ego, Lucili, facere soleo: ex
 26 omni notione, etiam si a philosophia longissime auersa est,
 eruere aliquid conor et utile efficere. Quid istis, quae modo
 tractauimus, remotius a reformatione morum? quomodo
 5 meliorem me facere ideae Platonicae possunt? quid ex istis
 traham, quod cupiditates meas comprimat? Vel hoc ipsum,
 quod omnia ista, quae sensibus seruiunt, quae nos accendunt
 et irritant, negat Plato ex his esse, quae uere sint. Ergo 27
 ista imaginaria sunt et ad tempus aliquam faciem ferunt,
 10 nihil horum || stabile nec solidum est: et nos tamen cupimus, fol. 54^v
 tamquam aut semper futura aut semper habituri. Inbecilli
 fluidique inter uana constitimus: ad illa mittamus ani-
 mum, quae aeterna sunt. Miremur in sublimi uolitantes
 rerum omnium formas deumque inter illa uersantem et
 15 hoc prouidentem, quemadmodum quae immortalia facere
 non potuit, quia materia prohibebat, defendat a morte ac
 ratione uitium corporis uincat. Manent enim cuncta, non 28
 quia aeterna sunt, sed quia defenduntur cura regentis:
 immortalia tutore non egerent. Haec conseruat artifex
 20 fragilitatem materiae ui sua uincens. Contemnamus omnia,
 quae adeo pretiosa non sunt, ut an sint omnino, dubium
 sit. Illud simul cogitemus, si mundum ipsum, non minus 29
 mortalem quam nos sumus, prouidentia periculis eximit,
 posse aliquatenus nostra quoque prouidentia longiorem
 25 prorogari huic corpusculo moram, si uoluptates, quibus

2 natione Q p L Par.b (scil. secta Gruterus), ratione corr. V,
 oratione s, uacatione Erasmus, tractatione Muretus: notione con-
 de Ian, quam emendationem confirmari codice P (ubi notione
 corr. radendo ex nat-) testatur Hense² in adn. p. 184,2 | phyl- Q
 || 3 quodmodo Q, quod modo L V Pcr.b, quae modo s || 4 re-
 motis Q cum rell. codd.: corr. Madvig || 5 s. existis trahā Q¹ ex
 existimestrahā ut uidetur || 6 compr- sic Q L || 8 irr- sic Q Par.b
 L² | negat, t supra vers. Q | uere ex uere Q² || 12 fluidiqui Q | inter
 ualla constituimus Q p Par.b, interualla aut per interualla alii:
 per interualla consistimus Muretus, inter talia consistimus Madvig,
 inter uana constitimus Hense ex emendatione Gertzii || 15 quemamm-
 Q | quae supra vers. Q || 20 uincens, n supra vers. Q | Contem- pn- Q
 || 21 adō Q pr. || 25 uoluptatis Q et pr. L

30 pars maior perit, potuerimus regere et coercere. Plato
 ipse ad senectutem se diligentia protulit. Erat quidem
 corpus ualidum ac forte sortitus et illi nomen latitudo
 pectoris fecerat, sed nauigationes ac pericula multum
 detraxerant uiribus: parsimonia tamen et eorum, quae 5
 audidatē euocant, modus et diligens sui tutela perduxit
 31 illum ad senectutem multis prohibentibus causis. Nam
 hoc scis, puto, Platoni diligentiae suae beneficio conti-
 gisse, quod natali suo decessit et annum unum atque
 octogesimum impleuit sine ulla deductione. Ideo magi, 10
 qui forte Athenis erant, inmolauerunt defuncto, amplioris
 fuisse sortis quam humanae rati, quia consummasset
 perfectissimum numerum, quem nouem nouies multiplicata
 componunt: non dubito quin paratus esset paucos dies
 32 ex ista summa et sacrificium remittere. Potest frugalitas 15
 producere senectutem,* quam ut non puto concupiscendam,
 ita ne recusandam quidem. Iucundum est secum esse quam
 diutissime, cum quis se dignum, quo frueretur, effecit: ita-
 que de isto feremus sententiam, an oporteat fastidire
 senectutis extrema et finem non opperiri, sed manu facere. 20
 Prope est a timente, qui fatum segnīs exspectat, sicut
 ille ultra modum deditus uino est, qui amphoram exsiccat
 33 et faecem quoque exsorbet. De hoc tamen quaeremus,
 pars summa uitae utrum [ea] faex sit an liquidissimum

i periit Q p L V P Par.b || 3 hac sed h punct. Q || 10 octoges- sic Q L Par.b | impl- sic Q L V P || 12 fortis Q | huma- naerrati Q L (humana err- L) | consumasset et Q L || 14 parat ausisset Q L et similiter, ut Hense testatur, parat auset p, parata (in fine vers.) xusset ut uidetur V¹, parat.... et (4 litt. erasae, quarum prima a) P, parat ausisset (parat in fine pag.) Par.b. Vulgatam scripturam paratus esset exhibet O, quam iure probat Roszbach (subaudi si ei diutius uivere licuisset): paratus et Haupt, par laus sit Buecheler. Incertus autem sum an fuerit non dubito quin pa- ratus tu sis et cet. (paratus sis et iam Madvig) || 16 pducere Q pr. | tuto Q p L et pr. V P || 17 Ioc- Q, L pr. alii || 20 opperiri Q V L² recte || 21 exsp- sic Q p L || 22 ampho/rem Q pr. cum L, amphoram corr. m. rec. | exsiccat sic Q L V Par.b || 23 exsorbet sic Q L et ex corr. P || 24 ea sed. Hense² praecunte Haasio | haec Q cum plerisque codd., faex nonnulli s

ac purissimum quiddam, si modo mens sine iniuria est et
 integri sensus animum iuuant nec defectum et praemortu-
 um corpus est: plurimum enim refert, uitam aliquis
 extendat an mortem. At si inutile ministris corpus
 5 est, quidni oporteat educere animum laborantem? et
 fortasse paulo ante quam debet, faciendum est, ne cum
 fieri debebit, facere non possis: et cum maius periculum
 sit male uiuendi quam cito moriendi, stultus est, qui non
 exigua temporis mercede magnae rei aleam redimit. Paucos
 10 longissima senectus ad mortem sine iniuria pertulit, multis
 iners uita sine usu sui iacuit: quanto deinde crudelius
 iudicas aliquid ex uita perdidisse quam ius finiendae?
 Noli me inuitus audire, tamquam ad te iam pertineat ista
 15 sententia, et quid dicam aestima: non relinquam senectu-
 tem, si me totum mihi reseruabit, totum autem ab illa
 parte meliore; at si coeperit concutere mentem, si partes
 eius conuellere, si mihi non uitam reliquerit, sed animam,
 prosiliam ex aedificio putri ac ruenti. Morbum morte non
 20 fugiam, dumtaxat sanabilem nec officientem animo. Non
 afferam mihi manus propter dolorem: sic mori uinci est.
 Hunc tamen si sciero perpetuo mihi esse patiendum, exhibo,
 non propter ipsum, sed quia impedimento mihi futurus
 est ad omne, propter quod uiuitur. Inbecillus est et
 25 ignauus, qui propter dolorem moritur, stultus, qui doloris
 causa uiuit. Sed in longum exeo: est praeterea materia, 34
 fol. 55.

2 s. pmort- Q || 7 particulū Q pr. || 9 magne Q | aiā Q cum p L ||
 11 uita Q cum vulg., expungit Io. Mueller | Quanto Q cum vulg.:
 quoto (vel quoto cuiq.) con. Hense | crudelius Q cum rell. codd.:
 leuius Madvig, utilius Gertz. Librorum uero scriptura ad sententiam
 quadrare uidetur quae est 'quanto deinde crudelius iudicas uitae finem
 imponere ante tempus quam remittere ius finiendae uitae, id est
 quam uitam quamuis vexatam et inutilem paulisper prorogare?' || 12
 quāius Q, quamius p, quam ius Madvig: quamuis L V P Par.b,
 quam vim Io. Mueller | finiendae Q recte || 13 iste Q pr. || 15
 reseruabit vulg., ser/uabit Q, fort. rectius || 18 exaedificatio corr. ex
 etaedificatio m. rec. Q || 20 aff- sic Q Par.b || 22 impedit- sic Q
 || 25 pret- Q

quae ducere diem possit: et quomodo finem imponere uitae poterit, qui epistulae non potest? Vale ergo: quod libentius quam mortes meras lecturus es. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LIX. 1 **M**agnam ex epistula tua percepi uoluptatem: per- 5
mitte enim mihi uti uerbis publicis nec illa ad significa-
tionem Stoicam reuoca. Vitium esse uoluptatem credimus.
Sit sane: ponere tamen illam solemus ad demonstrandam
2 animi hilarem affectionem. Scio, inquam, et uoluptatem,
si ad nostrum album uerba dirigimus, rem infamem esse 10
et gaudium nisi sapienti non contingere: est enim animi
elatio suis bonis uerisque fidentis. Vulgo tamen sic lo-
quimur, ut dicamus magnum gaudium nos ex illius con-
sulatu aut nuptiis aut ex parte uxoris percepisse, quae
adeo non sunt gaudia, ut saepe initia futurae tristitiae 15
sint: gaudio autem iunctum est non desinere nec in con-
3 trarium uerti. Itaque cum dicit Vergilius noster « et mala
mentis | gaudia », diserte quidem dicit, sed parum proprie:
nullum enim malum gaudium est. Voluptatibus hoc nomen
inposuit et quod uoluit expressit: significauit enim homi- 20
4 nes malo suo laetos. Tamen ego non inmerito dixeram
cepisse me magnam ex epistula tua uoluptatem: quamuis

1 inponere ex -rit ead. m. Q || 2 uitę Q | eplae Q || 3 mortis moras Q L² Par.b (moras ex corr. Par.b) complures s, probauerunt Gronouius et alii: mortis timores con. Guil. Gemoll, adn. cr. in L. A. Sen. epp. mor., p. 12. Recipio cum Hensio mortes meras ex p V et pr. L, quamquam et mortis moras probabilem sententiam exhibet

5 epla Q || 8 demonstrandum Q L || 9 aff- sic Q Par.b L² || 10 nostram Q P et pr. p | alium Q p L V P: corr. R. Agricola | dirig- sic Q cum rell. codd., derig- Hense || 13 s. consolatu sed u supra alt. o Q || 14 aut ex nuptiis Q L V P Par.b, ex om. p | precipisse Q pr. || 15 sepe Q | inicia Q | futurę Q | tristitiae Q pr. || 18 propriae Q pr. || 22 coepisse Q L P | epla Q et sic infra

enim ex honesta causa imperitus homo gaudeat, tamen affectum eius inpotentem et in diuersum statim inclinaturum uoluptatem uoco, opinione falsi boni motam, immoderatam et inmodicam. Sed ut ad propositum reuertar, ||
 5 audi, quid me in epistula tua delectauerit: habes uerba fol. 55^v
 in potestate, non effert te oratio nec longius quam destinasti trahit. Multi sunt, qui ad id, quod non proposue- 5
 rant scribere, alicuius uerbi placentis decore uocentur, quod tibi non euenit: pressa sunt omnia et rei aptata,
 10 loqueris quantum uis et plus significas quam loqueris. Hoc maioris rei indicium est: apparet animum quoque nihil habere superuacui, nihil tumidi. Inuenio tamen 6
 translationes uerborum ut non temerarias ita quae periculum sui fecerint; inuenio imagines, quibus si quis nos
 15 uti uetat et poetis illas solis iudicat esse concessas, neminem mihi uidetur ex antiquis legisse, apud quos nondum captabatur plausibilis oratio: illi, qui simpliciter et demonstrandae rei causa eloquebantur, parabolis referti sunt, quas existimo necessarias, non ex eadem causa qua
 20 poetis, sed ut inbecillitatis nostrae adminicula sint, ut et dicentem et audientem in rem praesentem adducant. Sextium ecce cum maxime lego, uirum acrem, Graecis 7
 uerbis, Romanis moribus philosophantem. Mouit me imago ab illo posita: ire quadrato agmine exercitum, ubi hostis
 25 ab omni parte suspectus est, pugnae paratum. « Idem, inquit, sapiens facere debet: omnes uirtutes suas undique expandat, ut ubicumque infesti aliquid orietur, illic pa-

i homine ista Q p L O Par.b, nomine ista aut omine ista aut ista aut iusta alii: honesta Lipsius, non iniusta vel non inhon. Roszbach | imp- sic Q L V || 2 aff- sic Q Par.b L² || 6 nec Q sed c supra vers. || 8 auocentur con. Haase || 12 tumidi Q pr., -dū corr. m. rec. || 13 itaq; Q cum p L P Par.b || 18 demonstrande Q | loquebantur idemque uerbum post parabolis iteratum Q L || 20 sunt Q | utet Q, ut et p L, et ut alii: set ut et Hense dubilans || 21 inre mihipresentem sed m extr. punct. Q, similiter L | adducantur Q L || 22 grec- Q || 23 phyl- Q || 25 pugne Q || 26 inquit Q et pr. V | omis Q pr., super add. i (unde omnis) Q¹, omnis p || 27 expandit Q

rata praesidia sint et ad nutum regentis sine tumultu
 respondeant. » Quod in exercitibus his, quos imperatores
 magni ordinant, fieri uidemus, ut imperium ducis simul
 omnes copiae sentiant, sic dispositae, ut signum ab uno
 datum peditem simul equitemque percurrat: hoc aliquanto 5
 8 magis necessarium esse nobis ait. Illi enim saepe hostem
 timere sine causa, tutissimumque illis iter quod suspectis-
 simum fuit: nihil stultitia pacatum habet. Tam superne
 illi metus est quam infra: utrumque trepidat latus. Se-
 cuntur pericula et occurrunt: ad omnia pauet, imparata 10
 est et ipsis terretur auxiliis. Sapiens autem ad omnem
 incursum munitus, intentus, non si paupertas, non si
 luctus, non si ignominia, non si dolor impetum faciat,
 pedem referet: interritus et contra illa ibit et inter illa.
 9 Nos multa alligant, multa debilitant. Diu in istis uitiiis 15
 iacuimus, elui difficile est: non enim inquinati sumus,
 sed infecti. Ne ab alia imagine ad aliam transeamus, hoc
 quaeram, quod saepe mecum dispicio, quid ita nos stul-
 titia tam pertinaciter teneat? Primo quia non fortiter
 illam repellimus nec toto ad salutem impetu nitimur, 20
 deinde quia illa, quae a sapientibus uiris reperta sunt,
 non satis credimus nec apertis pectoribus haurimus leui-
 10 terque tam magnae rei insistimus. Quemadmodum autem
 potest aliquis, quantum satis sit, aduersus uitia discere,
 fol 56^r qui quantum a uitiiis uacat, discit? || Nemo nostrum 25
 in altum descendit; summa tantum decerpimus et exi-
 guum temporis impendisse philosophiae satis abundeque

1 pres- Q || 2 his sic Q L Par.b || 4 copiae Q | sentiunt corr.
 in sentiant Q, sentiant L | dispositae Q || 5 equitemq; (ex aeq-)
 qui Q || 6 saepe Q || 7 tutissimum quae Q || 8 pacatum Q L V
 P recte || 10 imperata sed a supra e punct. ead. m. Q || 12 munitur
 intentus Q L || 14 interritus Q sed r prior supra vers. || 15 debi-
 litant ex deibitant, ut videtur, corr. ead. m. Q | uiciis Q ||
 18 saepe Q | dispicio Q recte, despicio alii || 20 tota Q et pr. L
 || 23 magne Q | Quem amm- Q || 27 impēdisse, lineolam supra e prio-
 rem addidit Q^o, imped- p L Par.b et pr. V | phyl- Q | habundeq; Q

occupatis fuit. Illud praecipue impedit, quod cito nobis 11
 placemus: si inuenimus, qui nos bonos uiros dicat, qui pru-
 dentes, qui sanctos, agnoscimus. Non sumus modica lau-
 datione contenti: quicquid in nos adulatio sine pudore
 5 concessit, tamquam debitum prendimus. Optimos nos esse,
 sapientissimos adfirmantibus adsentimur, cum sciamus
 illos saepe multa mentiri; adeoque indulgemus nobis, ut
 laudari uelimus in id, cui contraria cum maxime facimus.
 Mitissimum ille se in ipsis suppliciis audit, in rapinis li-
 10 beralissimum et in ebrietatibus ac libidinibus temperan-
 tissimum. Sequitur itaque, ut ideo mutari nolimus, quia
 nos optimos esse credimus. Alexander cum iam in India 12
 uagaretur et gentes ne finitimis quidem satis notas bello
 uastaret, in obsidione cuiusdam urbis, dum circumit muros
 15 et inbecillissima moenium quaerit, sagitta ictus diu per-
 sedere et incepta agere perseuerauit. Deinde cum represso
 sanguine sicci uulneris dolor cresceret et crus suspensum
 equo paulatim obtorpuisset, coactus absistere « omnes, in-
 quit, iurant esse me Iouis filium, sed uulnus hoc hominem
 20 esse me clamat. » Idem nos faciamus. Pro sua quemque 13
 portione adulatio infatuat: dicamus: « uos quidem dicitis
 me prudentem esse, ego autem uideo, quam multa inutilia
 concupiscam, nocitura optem. Ne hoc quidem intellego,
 quod animalibus satietas monstrat, quis cibo debeat esse,
 25 quis potioni modus: quantum capiam, adhuc nescio. » Iam 14
 docebo, quemadmodum intellegas te non esse sapientem.

1 prec- Q || 3 agnosc- Q L || 4 adol- Q L, pr. V P || 5 pendimus
 Q || 7 sepe Q || 8 in nobis id prop. Koch, in eo Guil. Gemoll |
 tum Q p L V Par. b || 9 autdit Q | liberariss- Q || 10 etinebr- Q,
 et in ebr- p L V P Par. b, et om. ed. Mentel. quam secuti sunt
 cum alii tum Hense | libidibus Q || 12 tam Q p L || 14 et, ut uidetur,
 eras. ante in obs. Q | dum om. Q p L V P¹ Par. b, supra scr. P²:
 cuius mauult Rossbach || 15 inbecilliss- Q | persedere Q L V¹
 recte || 18 aeq- Q | obtorp- sic Q L vulg., optorp- Hense | coactus
 ex cumactus corr. Q² | absist- sic Q L V P vulg., apsisit- Hense || 20
 ante Pro addunt cum vet. edd. || 21 adul- ex adol- Q² V² P m.
 rec. || 23 intellego Q || 25 modius sed i punct. Q || 26 quemamm- Q |
 intellegas Q

Sapiens ille plenus est gaudio, hilaris et placidus, inconcussus; cum diis ex pari uiuit. Nunc ipse te consule: si numquam maestus es, nulla spes animum tuum futuri expectatione sollicitat, si per dies noctesque par et aequalis animi tenor erecti et placentis sibi est, peruenisti ad 5
humani boni summam. Sed si appetis uoluptates et undique et omnes, scito tantum tibi ex sapientia, quantum ex gaudio deesse. Ad hoc cupis peruenire, sed erras, qui inter diuitias illuc uenturum esse te speras, inter honores, id est, gaudium inter sollicitudines quaeris. Ista, quae 10
sic petis tamquam datura laetitiam ac uoluptatem, causae
15 dolorum sunt. Omnes, inquam, illi tendunt ad gaudium, sed unde stabile magnumque consequantur, ignorant: ille ex conuiuuiis et luxuria, ille ex ambitione et circumfusa clientium turba, ille ex amica, alius ex studiorum libera- 15
lium uana ostentatione et nihil sanantibus litteris: omnes istos oblectamenta fallacia et breuia decipiunt, sicut ebrietas, quae unius horae hilarem insaniam longi temporis taedio pensat, sicut plausus et adclamationis se-
fol. 56^v cundae fauor, qui magna sollicitudine et partus est || et 20
16 expiandus. Hoc ergo cogita, hunc esse sapientiae effectum, gaudii aequalitatem. Talis est sapientis animus, qualis mundi super lunam: semper illic serenum est. Habes ergo et quare uelis sapiens esse, si numquam sine gaudio est. Gaudium hoc non nascitur nisi ex uirtutum conscientia: 25
non potest gaudere, nisi fortis, nisi iustus, nisi temperans.

2 diis Q L || 4 expect- sic Q V P Par.b || 5 erectis Q L || 6 appetis sed prior p supra vers. Q || 8 qui Q cum rell. codd., excepto p ubi uix: con. via Haase || 9 illud Q p L || 10 idem (pro id est) Q P || 14 conuiuuiis Q recte, conuiuus p L | circumfusam Q pr. cum L, m extr. exp. m. rec. || 15 s. liberarium Q || 18 horę Q || 19 s. secunde Q || 20 sollicitudinē Q || 23 mundi Q p L V P¹: mundi status Erasm.¹, qualis facies mundi con. Hense, q. mundi s. l. natura Buecheler. An mundi habitus? | illic, c supra vers. Q¹ || 24 ut Q p L V, et Haase | uellis Q p L | esse quia sinumquam Q L V P¹ Par.b O (is pro si O): quia exp. Haase

« Quid ergo? inquis, stulti ac mali non gaudent? » Non 17
 magis quam praedam nancti leones: cum fatigauerunt se
 uino ac libidinibus, cum illos nox inter uitia defecit, cum
 uoluptates angusto corpori ultra quam capiebat ingestae
 5 suppurare coeperunt, tunc exclamant miseri Vergilianum
 illum uersum: « namque ut supremam falsa inter gaudia
 noctem | egerimus, nosti. » Omnem luxuriosi noctem inter 18
 falsa gaudia et quidem tamquam supremam agunt: illud
 gaudium, quod deos deorumque aemulos sequitur, non
 10 interrumpitur, non desinit: desineret, si sumptum esset
 aliunde. Quia non est alieni muneris, ne arbitrii quidem
 alieni est: quod non dedit fortuna, non eripit. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Queror, litigo, irascor. Etiamnunc optas, quod tibi 1 Ep LX.
 15 optauit nutrix tua aut paedagogus aut mater? nondum
 intellegis, quantum mali optauerint? O quam inimica
 nobis sunt uota nostrorum! eo quidem inimiciora quo
 cessere felicius. Iam non admiror, si omnia nos a prima
 pueritia mala secuntur: inter execrationes parentum creui-
 20 mus. Exaudiant dii nostram quoque pro nobis uocem
 gratuitam. Quousque poscemus aliquid deos ita quasi 2
 nondum ipsi alere nos possimus? quamdiu sationibus
 implebimus magnarum urbium campos? quamdiu nobis

1 inquistulti Q | hac Q || 2 pdam Q | nancti sic Q L O pr. V ||
 3 alibi/dinibus Q || 4 ingeste Q || 7 luxuriosi ex luxur- Q² || 8 qui-
 dem Q pr. recte, sed a supra e punct. Q¹ | suprema Q L || 9 em- Q
 || 10 desinet Q L | si supra vers. Q¹

14 Quaeror Q L V P || 15 ped- Q || 16 quantumalii Q cum p L
 | obtauerint Q || 19 si ante mala exp. Q | secuntur sic Q p P || 20 dii
 Q L Par. b | quoq; nostram (nostram compend. Q) Q p L V P Par. b,
 corr. Buecheler: quoque dii nostram Erasmus¹, dii quandoque no-
 stram Muretus, exaudiunt di quoque nostrorum p. n. uocem.
 Gratuitum q. K. Niemeyer, Philol. LVIII 1899, p. 444 || 21 quasi
 ita Q L V P Par. b, inuertit Haase || 23 impleuimus Q L

populus metet? quamdiu unius mensae instrumentum
 multa nauigia et quidem non ex uno mari subuehent?
 Taurus paucissimorum iugerum pascuo impletur; una silua
 elephantis pluribus sufficit: homo et terra et mari pasci-
 3 tur. Quid ergo? tam insatiabilem nobis natura aluum 5
 dedit, cum tam modica corpora dedisset, ut uastissimo-
 rum edacissimorumque animalium auiditatem uinceremus?
 Minime: quantulum est enim, quod naturae datur? Paruo
 illa dimittitur: non fames nobis uentris nostri magno con-
 4 stat, sed ambitio. Hos itaque, ut ait Sallustius, « uentri 10
 oboedientes » animalium loco numeremus, non hominum,
 quosdam uero ne animalium quidem, sed mortuorum. Viuit
 is, qui multis usui est, uiuit is, qui se utitur; qui uero
 latitant et torpent, sic in domo sunt, quomodo in condi-
 tiuo. Horum licet in limine ipso nomen marmori inscribas: 15
 mortem suam antecesserunt. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM. ||

Ep. LXI. 1
 fol. 57^r **D**esinamus quod uoluimus, uelle: ego certe id ago,
 senex *ne* eadem uelim, quae puer uolui. In hoc unum eunt
 dies, in hoc noctes, hoc opus meum est, haec cogitatio, 20
 inponere ueteribus malis finem: id ago, ut mihi instar
 totius uitae dies sit. Nec mehercules tamquam ultimum
 rapio, sed sic illum aspicio, tamquam esse uel ultimus
 2 possit. Hoc animo tibi hanc epistulam scribo, tamquam
 me cum maxime scribentem mors euocatura sit: paratus 25

1 strumenta Q || 3 pascuę Q | impl- Q alii || 4 s. et terra et mari
 pascitur Q cum p L, sic etiam Haase et Hense; et terra pascitur et
 mari alii libb. mss. et edd. || 5 insatiabile ex -li Q | nobis supra
 vers. Q || 6 et (pro ut) Q et pr. L || 7 aed- Q

18 ergo Q p et pr. L || 19 senex eadem uelle Q cum vet. codd.
 et nonnullis s, senex ne eadem uelle uidear alii s: senex ne eadem
 uelim Hense ex Madvigii coniectura (ne s. Madvig), senex: ea desii
 uelle Schultess || 23 uelultimus, ul supra vers. Q' || 24 eplam Q

exire sum et ideo fruar uita, quia quam diu futurum hoc sit, non nimis pendeo. Ante senectutem curauit, ut bene uiuerem, in senectute, ut bene moriar: bene autem mori est libenter mori. Da operam, ne quid umquam inuitus facias: quicquid necesse futurum est repugnanti, id uolenti necessitas non est. Ita dico: qui imperia libens excipit, partem acerbissimam seruitutis effugit, facere quod nolit. Non qui iussus aliquid facit, miser est, set qui inuitus facit. Itaque sic animum componamus, ut quicquid res exigit, id uelimus et in primis ut finem nostri sine tristitia cogitemus. Ante ad mortem quam ad uitam praeparandi sumus. Satis instructa uita est, sed nos in instrumenta eius auidi sumus; deesse aliquid nobis uidetur et semper uidebitur: ut satis uixerimus, nec anni nec dies facient, sed animus. Vixi, Lucili carissime, quantum satis erat: mortem plenus expecto. VALE.

SENECA LVCILIO. SVO SALVTEM.

Mentiuntur, qui sibi obstare ad studia liberalia turbam negotiorum uideri uolunt: simulant occupationes et augment et ipsi se occupant. Vaco, Lucili, uaco et ubicumque sum, ibi meus sum. Rebus enim me non trado, 1 Ep. LXII.

3 et punct. ante in sen. Q: asyndeton ad vim orationis confert || 4 deoperam sed a supra e priorem punct. Q || 5 s. est repugnantiuolenti Q cum L pr., similiter p et pr. V P Par.b: pro inuolenti con. id uolenti Haase, cui assentior (cf. mox ut quicquid res exigit, id uelimus): annuenti (innuenti M Wirceb.) Rossbach, [in] uolenti Hense || 7 acerbissimam ex aceru- Q² V || 8 et Q p et pr. V, sed vulg., set Hense quem sequor || 9 comp- sic Q L P || 10 inprimi/sui Q: inprimis ut (ut ex corr.) L, sicut con. Guil. Gemoll || 11 s. ppar- Q || 12 s. in instrumento Q L V et pr. p || 15 faciente sed e exir. punct. Q, facient plerique codd. et vulg., faciunt Haase et Hense ex p | kar- Q || 16 plenus Q L | exp- sic Q L P Par.b

18 liberalia ex -ria Q || 20 Vaco ex Voco Q¹ et sic mox

sed commodo, nec consector perdendi *temporis* causas:
 et quocumque constiti loco, ibi cogitationes meas tracto
 2 et aliquid in animo salutare conuerso. Cum me amicis
 dedi, non tamen mihi abduco nec cum illis moror, quibus
 me tempus aliquod congregauit aut causa ex officio nata 5
 cui, sed cum optimo quoque sum: ad illos, in quocumque
 loco, in quocumque saeculo fuerunt, animum meum mitto.
 3 Demetrium, uirorum optimum, mecum circumfero et re-
 lictis conchyliatis cum illo seminudo loquor, illum ad-
 miror. Quidni admirer? uidi nihil ei deesse. Contem- 10
 nere aliquis omnia potest, omnia habere nemo potest:
 breuissima ad diuitias per contemptum diuitiarum uia
 est. Demetrius autem noster sic uiuit, non tamquam
 contempserit omnia, sed tamquam aliis habenda permi-
 serit. VALE.

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM
 LIB. VI EXPLICIT

1 temporis *om.* Q L || 5 tempus aliquod Q L (ad *supra scr.*
ante al. L) || 6 cui Q *cum vet. codd.*, cuius & *vulg.*: civis Haase
 | quoq; Q *cum L P Par. b recte* | At Q *cum L pr.* || 8 obt- Q
 || 9 conchili- Q || 10 s. contempnere Q *p P Par. b*

INCIPIT EIVSDEM LIBER VII.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM. ||

Moleste fero decessisse Flaccum, amicum tuum, plus 1 Ep. LXIII.
 tamen aequo dolere te nolo. Illud, ut non doleas, uix au- fol. 57^v
 5 debo exigere: et esse melius scio. Sed cui ista firmitas
 animi continget nisi iam multum supra fortunam elato?
 illum quoque ista res uellicabit, sed tantum uellicabit.
 Nobis autem ignosci potest prolapsis ad lacrimas, si non
 nimiae decucurrerunt, si ipsi illas repressimus. Nec sicci
 10 sint oculi amisso amico nec fluant: lacrimandum est, non
 plorandum. Duram tibi legem uideor ponere, cum poeta- 2
 rum Graecorum maximus ius flendi dederit in unum dum-
 taxat diem, cum dixerit etiam Niobam de cibo cogi-
 tasse? Quaeris, unde sint lamentationes, unde inmodici
 15 fletus? per lacrimas argumenta desiderii quaerimus et do-
 lorem non sequimur, sed ostendimus. Nemo tristis sibi est:
 o infelicem stultitiam! est aliqua et doloris ambitio.
 « Quid ergo? inquis, obliuiscar amici? » Breuem illi apud 3
 te memoriam promittis, si cum dolore mansura est: iam
 20 istam frontem ad risum quaelibet fortuita res transferet.
 Non differo in longius tempus, quo desiderium omne
 mulcetur, quo etiam acerrimi luctus residunt. Cum primum

*Eadem libri inscriptio exstat in Q et L nisi quod ƛ AN.
 et LL. in Q, prope similis in p, om. et libri et epistulae inscr.
 in V P Par. b | FELICITER post VII add. Q p L || 12 ius ex uis Q²,
 uis L || 14 inmodici, ci supra vers. Q || 16 tristis ibi Q L || 20
 transferret sed r prior punct. Q || 21 omnē sed lineola exp. Q*

te obseruare desieris, imago ista tristitiae discedet: nunc ipse custodis dolorem tuum; sed custodienti quoque elabitur eoque citius, quo est acrior, desinit. Id agamus, ut iucunda nobis amissorum fiat recordatio. Nemo libenter ad id redit, quod non sine tormento cogitaturus est: sic et illud fieri necesse est, ut cum aliquo nobis morsu amissorum, quos amauius, nomen occurrat, sed hic quoque morsus habet suam uoluptatem. Nam, ut dicere solebat Attalus noster, « sic amicorum defunctorum memoria iucunda est, quomodo poma quaedam sunt suauiter aspera, quomodo in uino nimis ueteri ipsa nos amaritudo delectat: cum uero interuenit spatium, omne, quod angebat, extinguitur et pura ad nos uoluptas uenit. » Si illi credimus, « amicos incolumes cogitare melle ac placenta frui est: eorum, qui fuerunt, retractatio non sine acerbitate quadam iuuat. Quis autem negauerit haec acria quoque et habentia austeritatis aliquid stomachum excitare? » Ego non idem sentio, mihi amicorum defunctorum cogitatio dulcis ac blanda est: habui enim illos tamquam amissurus, amisi tamquam habeam. Fac ergo, mi Lucili, quod aequitatem tuam decet, desine beneficium fortunae male interpretari: abstulit, sed dedit. Ideo amicis auide fruamur, quia quamdiu contingere hoc possit, incertum est. Cogitemus, quam saepe illos reliquerimus in aliquam peregrinationem || longinquam exituri, quam saepe eodem morantes loco non uiderimus: intellegemus plus nos temporis in uiuis perdidisse. Feras autem hos, qui neglegen-

1 tristitia Q L P || 3 ante acrior aliquid eras. Q || 4 ioc- Q L Par.b || 5 s. Sicut Q cum p L et pr. V: sic et Hense || 6 etcumaliqua Q cum L || 10 ioc- Q^s L P Par.b || 13 Si ex Sed Qⁱ || 14 incolomes Q L V P Par.bⁱ | melle ex mella Q^s, contrarium in L | placencia sed i punct. Q, contrarium in L || 15 retractio Q L | aceruitate Q L || 16 hac Q || 17 hauster- Q || 22 interptari Q || 24 sepe Q et sic mox | reliquerimus sed n exp. Q || 26 intelligimus Q L Par.b

tissime amicos habent, miserrime lugent, nec amant quem-
quam, nisi perdidierunt? ideoque tunc effusius maerent,
quia uerentur, ne dubium sit, an amauerint: sera indicia
adfectus sui quaerunt. Si habemus alios amicos, male de
5 his et meremur et existimamus, qui parum ualent in
unius elati solacium: si non habemus, maiorem iniuriam
ipsi nobis fecimus quam a fortuna accepimus: illa unum
abstulit, nos, quemcumque non fecimus. Deinde ne unum 11
quidem nimis amauit, qui plus quam unum amare non
10 potuit. Si quis despoliatus amissa unica tunica conplorare
se malit quam circumspicere, quomodo frigus effugiat et
aliquid inueniat, quo tegat scapulas, nonne tibi uideatur
stultissimus? Quem amabas, extulisti: quaere, quem ames.
Satius est amicum reparare quam flere. Scio pertritum 12
15 iam hoc esse, quod adiecturus sum, non ideo tamen prae-
termittan, quia ab omnibus dictum est: finem dolendi
etiam qui consilio non fecerat, tempore inuenit. Turpis-
simum autem est in homine prudente remedium maeroris
lassitudo maerendi: malo relinquo dolorem quam ab illo
20 relinquare, et quam primum id facere desiste, quod etiam
si uoles, diu facere non poteris. Annum feminis ad lugen- 13
dum constituere maiores, non ut tam diu lugerent, sed
ne diutius: uiris nullum legitimum tempus est, quia
nullum honestum. Quam tamen mihi ex illis mulierculis
25 dabis uix retractis a rogo, uix a cadauere reuulsis, cui la-
crimae in totum mensem durauerint? Nulla res citius in
odium uenit quam dolor, qui recens consolatorem inuenit
et aliquos ad se adducit, inueteratus uero deridetur, nec

1 habeant Q L V P Par.b: qui cum (vel quum) — habeant
edd. ante Fickertium || 2 nisi Q p L¹ V P Par.b Hense², nisi cum
5 vulg., nisi si Buecheler || 5 his Q L Par.b et pr. V, iis aut hiis
alii || 6 solatium Q || 10 dispol- Q L | unaca sed i supra a prio-
rem puncti. Q¹ | tonica Q pr. || 13 quem ex quam (ante ames)
Q || 15 esse ex est Q | p̄mittam ex prem- Q || 18 prudente sic Q
cum optimis codd. | meroris Q || 21 feminis Q || 22 legerent sed u
supra e priorem puncti. Q² || 25 uix et sed et puncti. Q | lacrimae Q

14 inmerito: aut enim simulatus aut stultus est. Haec tibi
scribo is, qui Annaeum Serenum, carissimum mihi, tam
inmodice fleui, ut, quod minime uelim, inter exempla
sim eorum, quos dolor uicit. Hodie tamen factum meum
damno et intellego maximam mihi causam sic lugendi 5
fuisse, quod numquam cogitaueram mori eum ante me
posse. Hoc unum mihi occorrebat, minorem esse et multo
15 minorem, tamquam ordinem fata seruarent. Itaque assidue
cogitemus tam de nostra quam omnium, quos diligimus,
mortalitate. Tunc ego debui dicere: « minor est Serenus 10
meus: quid ad rem pertinet? post me mori debet, sed
ante me potest. » Quia non feci, inparatum subito for-
tuna percussit. Nunc cogito omnia et mortalia esse et
incerta lege mortalia: hodie fieri potest, quicquid unquam
26 potest. Cogitemus ergo, Lucili carissime, cito nos eo per- 15
fol. 58^v uenturos, || quo illum peruenisse maeremus. Et fortasse,
si modo uera sapientium fama est recipitque nos locus
aliquis, quem putamus perisse, praemissus est. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LXIII. I **F**uisti here nobiscum. Potes queri, si here tantum; ideo 20
adieci « nobiscum »: mecum enim semper es. Interuenerant
quidam amici, propter quos maior fumus fieret, non hic,
qui erumpere ex lautorum culinis et terrere uigiles so-
2 let, sed hic modicus, qui hospites uenisse significet. Va-
rius nobis fuit sermo, ut in conuiuio, nullam rem usque 25
ad exitum adducens, sed aliunde alio transiliens. Lectus

2 quia anneum Q L | kar- Q || 4 tamen Q V P Par.b, tamem
L, autem Haase et Hense ex p || 5 intelligo Q || 7 multo ex -tū
ead. m. Q || 8 facta Q pr. cum p et pr. Par.b | ass- sic Q Par.b
L² || 13 cogito Q cum vulg.: cogita Hense ex uno s || 15 kar- Q ||
16 mer- Q || 18 pmissus ex pmissus ead. m. Q

20 heri Q L et corr. V, et sic mox | potest quaeri Q L V ||
24 uenisset sed t punct. Q

est deinde liber Quinti Sextii patris, magni, si quid mihi
 credis, uiri et, licet neget, Stoici. Quantus in illo, di boni, 3
 uigor est, quantum animi! Hoc non in omnibus philoso-
 phis inuenies: quorundam scripta clarum habent tantum
 5 nomen, exanguia sunt. Instituunt, disputant, cauillantur,
 non faciunt animum, quia non habent: cum legeris
 Sextium, dices: « uiuit, uiget, liber est, supra hominem est,
 dimittit me plenum ingentis fiduciae. » In qua positione 4
 mentis sim, cum hunc lego, fatebor tibi: libet omnis
 10 casus prouocare, libet exclamare: « quid cessas, fortuna?
 congregere: paratum uides. » Illius animum induo, qui
 quaerit, ubi se experiatur, ubi uirtutem suam ostendat,
 « spumantemque dari pecora inter inertia uotis | optat aprum
 aut fuluum descendere monte leonem ». Libet aliquid ha- 5
 15 bere, quod uincam, cuius patientia exerceat. Nam hoc
 quoque egregium Sextius habet, quod et ostendet tibi
 beatæ uitæ magnitudinem et desperationem eius non
 faciet: scies esse illam in excelso, sed uolenti penetrabilem.
 Hoc idem uirtus tibi ipsa præstabit, ut illam admireris et 6
 20 tamen speres. Mihi certe multum auferre temporis solet
 contemplatio ipsa sapientiæ: non aliter illam intueor ob-
 stupefactus quam ipsum interim mundum, quem saepe
 tamquam spectator nouus uideo. Veneror itaque inuenta 7
 sapientiæ inuentoresque: adire tamquam multorum here-
 25 ditatem iuuat. Mihi ista adquisita, mihi laborata sunt. Sed
 agamus bonum patrem familiae, faciamus ampliora, quae
 accepimus: maior ista hereditas a me ad posteros transeat.
 Multum adhuc restat operis: multumque restabit, nec
 ulli nato post mille saecula praecludetur occasio aliquid

1 sexti Q L et corr. P || 3 s. phyl- Q || 4 habent tantū Q cum L
 V P Par. b; habentium Hense^s ex coniectura Bickelii || 5 cetera
 ante exanguia vulg., om. Q p L || 6 animo Q pr. || 13 paterā (pro
 pecora) Q L^s | optat Q sed t extr. supra vers. || 14 montē sed li-
 neola puncti. Q || 15 exerceatur Q p L || 18 uolent Q || 19 prest-
 | ammireris Q || 22 quem Q recte, quae sed a exp. L | sepe Q || 24
 inuentores quae Q || 27 adme Q cum p L || 29 precl- ex procl- Q

8 adhuc adiciendi. Sed etiam si omnia a ueteribus inuenta
sunt, hoc semper nouum illi erit, usus et inuentorum
ab aliis scientia ac dispositio. Puta relicta nobis medica-
menta, quibus sanarentur oculi: non opus est mihi alia
fol. 59^r quaerere, sed haec tamen morbis et temporibus || ap- 5
tanda sunt. Hoc asperitas oculorum conleuatur; hoc pal-
pebrarum crassitudo tenuatur; hoc uis subita et umor
auertitur; hoc acuetur uisus: teras ista oportet et eligas
tempus, adhibeas singulis modum. Animi remedia inuenta
sunt ab antiquis: quomodo autem admoueantur aut 10
9 quando, nostri operis est quaerere. Multum egerunt, qui
ante nos fuerunt, sed non peregerunt: suspiciendi tamen
sunt et ritu deorum colendi. Quidni ego magnorum uiro-
rum et imagines habeam incitamenta animi et natales
celebrem? quidni ego illos honoris causa semper ap- 15
pellem? Quam uenerationem praeceptoribus meis debeo,
eamdem illis praeceptoribus generis humani, a quibus
10 tanti boni initia fluxerunt. Si consulem uidero aut prae-
torem, omnia, quibus honor haberi honori solet, faciam:
equo desiliam, caput adaperiam, semita cedam. Quid 20
ergo? Marcum Catonem utrumque et Laelium Sapiensem
et Socraten cum Platone et Zenonem Cleanthenque in
animum meum sine dignatione summa recipiam? Ego
uero illos ueneror et tantis nominibus semper adsurgo.
VALE.

2 nouum ille erit Q L, n. e. vulg.: scribo n. illi e. quod esse rectum
iam suspicatus est Hense || 3 hac Q et pr. L || 7 uis subitaet-
humor Q cum L V² P Par.b (umor P Par.b): uis sub. et tumor
coni. Cornelissen || 8 istas sed s extr. punct. Q || 12 suscipiendi
Q || 14 incitamento sed a supra e extr. punct. Q || 16 prec- Q, mox
prec- || 17 eandem Q sed n supra vers. || 18 s pret- Q || 20 aequo
Q | semitam Q L, fort. recte || 21 lel- Q || 22 et zenone Q L V P:
Zenona Aem. Hermes | cleantithen quae Q et pr. L || 23 sumam Q

SENECA LYCILIO SVO SALVTEM.

Hesternum diem diuisi cum mala ualitudine: ante-¹ Ep. LXV.
 meridianum illa sibi uindicauit, postmeridiano mihi cessit.
 Itaque lectione primum temptaui animum. Deinde cum
 5 hanc recepisset, plus illi imperare ausus sum, immo permit-
 tere: aliquid scripsi et quidem intentius quam soleo, dum
 cum materia difficili contendo et uinci nolo, donec interue-
 nerunt amici, qui mihi uim afferrent et tamquam aegrum
 intemperantem coercerent. In locum stili sermo successit,²
 10 ex quo eam partem ad te perferam, quae in lite est: te ar-
 bitrum addiximus. Plus negotii habes quam existimas:
 triplex causa est. Dicunt, ut scis, Stoici nostri duo esse in
 rerum natura, ex quibus omnia fiant, causam et materiam.
 Materia iacet iners, res ad omnia parata, cessatura, si nemo
 15 moueat: causa autem, id est ratio, materiam format, quo-
 cumque uult uersat et ex illa uaria opera producit. Esse
 ergo debet, unde fiat aliquid, deinde a quo fiat: hoc causa
 est, illud materia. Omnis ars naturae imitatio est: itaque³
 quod de uniuerso dicebam, ad haec transfer, quae ab
 20 homine facienda sunt. Statua et materiam habuit, quae
 pateretur artificem, et artificem, qui materiae daret faciem:
 ergo in statua materia aes fuit, causa opifex. Eadem
 condicio rerum omnium est: ex eo constant, quod fit, et
 ex eo, quod facit. Stoicis placeat unam causam esse, id,⁴
 25 quod facit. Aristoteles putat causam tribus modis dici: ||
 « prima, inquit, causa est ipsa materia, sine qua nihil fol. 59v

2 diuisit sed t punct. Q | ualit- Q L P Par. b || 4 elatione Q
 || 8 afferent Q || 9 coercerent ex cernerent ead. m. Q || 10 s. arbitrum
 sed e punct. Q || 14 s. sinemouea. Q pr., corr. in si si moueat Q¹
 || 15 et post format om. Q (exp. L), habet contra et ex post uersat
 (sic etiam L ex corr.), unde concinnior existit enuntiati struc-
 tura || 18 Omnis ex Omnes m. rec. Q || 21 qui, i in ras. Q | ma-
 terie Q || 23 conditio Q | est om. Q L | constat Q L V P Par. b
 | sit ex (pro fit et ex) Q || 25 Arest- Q || 26 inquit Q

potest effici: secunda opifex: tertia est forma, quae unicuique operi inponitur tamquam statuae »: nam hanc Aristoteles idos uocat. « Quarta quoque, inquit, his accedit, propositum totius operis. » Quid sit hoc, aperiam. Aes prima statuae causa est: numquam enim facta esset, nisi fuisset id, ex quo funderetur ducereturue. Secunda causa artifex est: non potuisset enim aes illud in habitum statuae figurari, nisi accessissent peritae manus. Tertia causa est forma: neque enim statua ista doryphoros aut diadumenos uocaretur, nisi haec illi esset inpressa facies. Quarta causa est faciendi propositum: nam nisi hoc fuisset, facta non esset. Quid est propositum? quod inuitauit artificem, quod ille secutus fecit: uel pecunia est haec, si uenditurus fabricauit, uel gloria, si laborauit in nomen, uel religio, si donum templo parauit. Ergo et haec causa est, propter quam fit: an non putas inter causas facti operis esse numerandum, quo remoto factum non esset? His quintam Plato adicit exemplar, quam ipse ideam uocat: hoc est enim, ad quod respiciens artifex id, quod destinabat, effecit. Nihil autem ad rem pertinet, utrum foris habeat exemplar, ad quod referat oculos, an intus, quod *ibi* ipse concepit et posuit. Haec exemplaria rerum omnium deus intra se habet numerosque uniuersorum, quae agenda sunt, et modos mente complexus est: plenus his figuris est, quas Plato ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidem pereunt, ipsa autem humanitas, ad quam homo effingitur, permanet, et hominibus laborantibus, intereun-

3 idos *Q* *rell. vet.* || 5 ex *Q* *pr.*, es *supra scr. m. rec.* || 8 peritae *Q* || 9 s. doryph- *Q* *L* || 10 illi *ex illa corr. ead. m. Q* || 11 s. nā nisi hoc non fuisset *Q* || 12 quod est *Q* *rell. vet.* || 14 haec *om. Q* || 15 dono *ex donū ead. m. Q* | templū *Q* *cum L* || 18 quā ipse *Q* *recte, ex corr. V^s L^s* || 19 idaeam *Q* *p L V* | id quod *Q* *P* || 21 ad id quod *sed id punct. Q* || 22 *ibi om. Q, exp. L* || 24 modos, s *supra vers. Q* || 25 plenius *Q* | idaeas *Q* *L O V Par. b* || 28 laborantibus *ex laborantem corr. ead. m. Q*

tibus illa nihil patitur. Quinque ergo causae sunt, ut Plato 8
dicit: id ex quo, id a quo, id in quo, id ad quod, id propter
quod: nouissime id quod ex his est. Tamquam in statua,
— quia de hac loqui coepimus, — id ex quo aes est, id a
5 quo artifex est, id in quo forma est, quae aptatur illi, id
ad quod exemplar est, quod imitatur is, qui facit, id
propter quod facientis propositum est, id quod ex istis
est, ipsa statua est. Haec omnia mundus quoque, ut ait 9
Plato, habet: facientem, hic deus est: ex quo fit, haec
10 materia est: formam, haec est habitus et ordo mundi,
quem uidemus: exemplar, scilicet ad quod deus hanc
magnitudinem operis pulcherrimi fecit: propositum, *prop-*
ter quod fecit. Quaeris, quod sit propositum deo? bo- 10
nitas. Ita certe Plato ait: « quae deo⁴ faciendi mundum
15 fuit causa? bonus est: bono nulla cuiusquam boni inuidia
est: fecit itaque quam optimum potuit. » Fer ergo iudex
sententiam et pronuntia, quis tibi || uideatur uerissimum fol. 60^r
dicere, non quis uerissimum dicat: id enim tam supra
nos est quam ipsa ueritas.

20 Haec, quae ab Aristotele et Platone ponitur, turba 11
causarum aut nimium multa aut nimium pauca compren-
dit. Nam si, quocumque remoto quid effici non potest, id
causam iudicant esse faciendi, pauca dixerunt. Ponant
inter causas tempus: nihil sine tempore potest fieri. Po-
25 nant locum: si non fuerit, ubi fiat aliquid, ne fiet quidem.
Ponant motum: nihil sine hoc nec fit nec perit; nulla sine
motu ars, nulla mutatio est. Sed nos nunc primam et 12
generalem quaerimus causam. Haec simplex esse debet:
nam et materia simplex est. Quaerimus, quid sit causa?

8 statua (*om. est*) Q L V P Par. b || 11 silicet Q || 12 s. propter
om. Q || 13 quod (*ante sit*) ex quae *corr. ead. m. Q* || 15 cuiusquā
ex cuiusq; *corr. ead. m. Q* || 17 uerisimillimum Q cum L V P Par. b,
uerissimum Hense² ex p. praeeunte Buechelero (cf. etiam Hensii¹ praef-
ationem, p. XXII) || 18 n̄quis uerissimum dicere. nonquis uerissimum
dicat Q cum L || 20 quę Q || 21 s. comprehendit sic Q p, compr- V P
|| 23 ponent Q L pr. || 25 nec sed. c punct. Q

- ratio scilicet faciens, id est deus: ista enim, quaecumque
 rettulistis, non sunt multae et singulae causae, sed ex una
 13 pendent, ex ea, quae faciet. Formam dicis causam esse? hanc
 inponit artifex operi: pars causae est, non causa. Exem-
 plar quoque non est causa, sed instrumentum causae ne-
 cessarium. Sic necessarium est exemplar artificii, quomodo
 5 scalprum, quomodo lima: sine his procedere ars non
 14 potest, non tamen hae partes artis aut causae sunt. « Pro-
 positum, inquit, artificis, propter quod ad faciendum ali-
 quid accedit, causa est. » Vt sit causa, non est efficiens 10
 causa, sed superueniens. Hae autem innumerabiles sunt:
 nos de causa generali quaerimus. Illud uero non pro solita
 ipsis subtilitate dixerunt, totum mundum et consumma-
 tum opus causam esse: multum enim interest inter opus
 et causam operis. 15
- 15 Aut fer sententiam aut, quod facilius in eiusmodi re-
 bus est, nega tibi liquere et nos reuerti iube. « Quid te,
 inquis, delectat tempus inter ista conterere, quae tibi nul-
 lum affectum eripiunt, nullam cupiditatem abigunt? » Ego
 quidem priora illa ago ac tracto, quibus pacatur ani- 20
 16 mus, et me prius scrutor, deinde hunc mundum. Ne
 nunc quidem tempus, ut existimas, perdo: ista enim omnia,
 si non concidantur nec in hanc subtilitatem inutilem dis-

1 v. id est deus ut interpolata expunxit Schweighaeuser, secutus
 est Fickert | Ita Q cum V P Par.b || 2 retulistis (prior s supra
 vers. Q) Q L Par.b et corr. V: quae nunc retuli Erasmus¹, quae-
 cumque rettulerunt isti P. Hauck | cause Q || 9 inquit Q || 10
 causae sed e punct. Q || 12 quer- Q | solita ex soluta radendo
 Q || 16 Aufer Q cum p L et pr. V | quod om. Q p L || 17 negat
 ibi Q || 18 conterere Q || 19 ambigant sed m punct. Q, similiter
 L || 20 peiora Q L Par.b et pr. V P, priora V P ex corr. cum vulg.
 Varie emendarunt viri docti: peculiari (potiori Koch) cura con-
 Madvig, ampliora Chatelain, superiora C. Brakmann, potiora vsq
 ut potiora Hense. At vulgatam scripturam priora (scil. priore loco)
 recipio anaphorice mox reuocata per prius in altera enuntiatu parte
 et — scrutor | ac Q pr., haec corr. Q^a | pacatur Q L P Par.b, pla-
 catur aut pascatur alii || 22 nunc sic Q p L, tunc aut hunc aut
 hoc alii | ita Q L P Par.b

trahantur, attollunt et leuant animum, qui graui sarcina
 pressus explicari cupit et reuerti ad illa, quorum fuit.
 Nam corpus hoc animi pondus ac poena est: premente
 illo urgetur, in uinculis est, nisi accessit philosophia et
 5 illum respirare rerum naturae spectaculo iussit et a terre-
 nis ad diuina dimisit. Haec libertas eius est, haec euagatio:
 subducit interim se custodiae, in qua tenetur, et caelo
 reficitur. Quemadmodum artifices [ex] alicuius rei subtilio- 17
 ris, quae intentione oculos defatigat, si malignum habet
 10 et precarium lumen, in publicum prodeunt et in aliqua
 regione ad populi otium dedicata oculos libera luce de-
 lectant: sic animus || in hoc tristi et obscuro domicilio fol. 60v
 clusus, quotiens potest, apertum petit et in rerum naturae
 contemplatione requiescit. Sapiens adsectatorque sapien- 18
 15 tiae adhaeret quidem in corpore suo, sed optima sui parte
 abest et cogitationes suas ad sublimia intendit. Velut sa-
 cramento rogatus hoc, quod uiuit, stipendium putat: et
 ita formatus est, ut illi nec amor uitae nec odium sit,
 patiturque mortalia, quamuis sciat ampliora superesse.
 20 Interdicis mihi inspectionem rerum naturae, a toto ab- 19
 ductum redigis in partem? Ego non quaeram, quae sint
 initia uniuersorum? quis rerum formator? quis omnia in
 uno mersa et materia inerti conuoluta discreuerit? Non
 quaeram, quis sit istius artifex mundi? qua ratione tanta
 25 magnitudo in legem et ordinem uenerit? quis sparsa col-
 legerit, confusa distinxerit, in una deformitate iacentibus

2 praessus Q || 4 urgetur sic Q L V P | uinculis sic Q, item
 § 21 uinculum et § 24 uincula (hic uincula etiam Hense) | phyl- Q ||
 5 naturę Q || 6 euacuatio Q L || 7 custodiae Q || 8 Quem amm- Q | ex
 secl. Haase || 9 quaeintentione Q cum p L V: ex alicuius rei sub-
 ttilioris intentione quae o. aut ex al. r. inspectione quae intentione
 o. aut similia edd. ante Haasium | defatigant Q L Par.b et pr. P
 || 10 pclarum Q cum L Par.b || 14 adsectator quo Q cum L¹
 || 15 adheret Q | corpori Q L² | obt- Q || 18 uitę Q || 20 inspectionē
 sic Q V L²: cf. ep. 18, 13 quarum possessionem tibi non interdico
 || 21 queram Q || 22 quis sic Q V P Par.b recte || 23 nersa, m supra
 n Q | etinerti Q || 24 queram Q || 26 distinxerit Q P, distrinx- L

faciem diuiserit? unde lux tanta fundatur? ignis sit, an
 20 aliquid igne lucidius? Ego ista non quaeram? ego nesciam,
 unde descenderim? semel haec mihi uidenda sint, an saepe
 nascendum? quo hinc iturus sim? quae sedes exspectet
 animam solutam legibus seruitutis humanae? Vetas me 5
 21 caelo interesse? iubes me uiuere capite demisso? Maior
 sum et ad maiora genitus, quam ut mancipium sim mei
 corporis, quod equidem non aliter aspicio quam uinculum
 aliquod libertati meae circumdatum. Hoc itaque oppono
 fortunae, in quo resistat, nec per illud ad me ullum transire 10
 uulnus sino. Quicquid in me potest iniuriam pati, hoc est:
 22 in hoc obnoxio domicilio animus liber habitat. Numquam
 me caro ista compellet ad metum, numquam ad indignam
 bono simulationem; numquam in honorem huius corpu- 15
 sculi mentiar. Cum uisum erit, distraham cum illo socie-
 tatem: et nunc tamen, dum haeremus, non erimus aequis
 partibus socii. Animus ad se omne ius uindictet: con-
 23 temptus corporis sui certa libertas est. Vt ad propositum
 reuertar, huic libertati multum conferet et illa, de qua
 modo loquebamur, inspectio: nempe uniuersa ex materia 20
 et ex deo constant. Deus ista temperat, quae circumfusa
 rectorem secuntur et ducem. Potentius autem est ac pre-
 tiosius, quod facit, quod est deus, quam materia patiens
 24 dei. Quem in hoc mundo locum deus obtinet, hunc in ho-
 mine animus: quod est illic materia, id in nobis corpus est. 25
 Seruiant ergo deteriora melioribus: fortes simus aduersus

2 quaeram Q || 3 saepe Q || 4 s. exspectat animā Q, expectata
 nimiam L || 5 solitam Q pr. | humanę Q || 6 id est ante iubes
 om. Q, exp. L^a: interesse, id est iubes vulg. languidius, ut uidetur
 | dimisso Q p || 7 aut Q et pr. L || 8 etaspicio sed et punct. Q
 | uinculum sic Q et corr. L || 10 illū (pro ullum) Q L || 13 comp-
 sic Q P | metū ex mecū Q², mecum L | indigna bonasimulatione Q
 (bona L) || 16 her- Q || 17 uindictet Q, ducet vulg.: praefero uin-
 dicitur qui coniunctionem hortativus ad vim orationis multum conferre
 uidetur. Locutionem autem ad se uindicare a Livio aliisque usur-
 patam esse constat | Contemptus, altera t supra vers. Q || 21 dō Q,
 etiam mox compend. Deus et dei | ita Q p L¹ || 24 quem ex quam Q²

fortuita: non contremescamus iniurias, non uulnera, non uincula, non egestatem. Mors quid est? aut finis aut transitus. Nec desinere timeo, || idem est enim, quod non fol. 61r
coepisse, nec transire, quia nusquam tam anguste ero.

5 VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Claranum, condiscipulum meum, uidi post multos 1 Ep. LXVI.
annos: non, puto, expectas, ut adiciam senem, sed meher-
cules uiridem animo ac uigentem et cum corpusculo suo
10 concludantem. Inique enim se natura gessit et talem ani-
mum male collocauit: aut fortasse uoluit hoc ipsum nobis
ostendere, posse ingenium fortissimum ac beatissimum sub
qualibet cute latere. Vincit tamen omnia impedimenta et
ad cetera contemnenda a contemptu sui uenit. Errare 2
mihi uisus est, qui dixit « gratior et pulchro ueniens e
corpore uirtus ». Non enim ullo honestamento eget: ipsa
magnum sui decus est et corpus suum consecrat. Aliter
certe Claranum nostrum coepi intueri: formosus mihi
uidetur et tam rectus corpore quam est animo. Potest ex 3
20 casa uir magnus exire, potest et ex deformi humilique
corpusculo formosus animus ac magnus. Quosdam itaque

1 *inter non et contr. aliquid eras. Q* | uincula *ex est/uinc-*
*corr. Q*² || 3 *desine (ex dis- corr.) Q* | idest enim *Q cum p* (id est
supra vers. p) *V P Par. b*, idem enim *L*

8 *exp- sic Q V Par. b* || 11 *coll- sic Q* || 13 *Vicit Q cum P*
Par. b || 14 *adcontem/tum sui Q cum V P Par. b ubi contempt-*
|| 17 *consecraliter tractat Q, consecraliter p V P Par. b M*¹. *Haase*
corr. consecrat: aliter ex qua emendatione commutatam Quiriniani
scripturam consecrat, aliter tractat sic explicare conatus sum 'la
virtù rende sacro il corpo in cui è passata ad abitare, ed esercita
su di esso tale violenza da trasformarlo' (cf. Riv. di Filol. XLII
Torino 1914, p. 25): sed tractat potius reiciendum esse ut recen-
tius additamentum postea animadvertit Hense (cf. Berl. phil. Wo-
chenschr. 1914, p. 635) || 19 s. ex casa humili Q 5, humili om.
vulg. rectius

mihi uidetur in hoc tales natura generare, ut adprobet uirtutem omni loco nasci. Si posset per se nudos edere animos, fecisset: nunc, quod amplius est, facit: quosdam enim edit corporibus impeditos, sed nihilominus perrumpentes obstantia. Claranus mihi uidetur in exemplar editus, ut scire possemus non deformitate corporis foedari animum, sed pulchritudine animi corpus ornari. Quamuis autem paucissimos una fecerimus dies, tamen multi nobis sermones fuerunt, quos subinde egeram et ad te permit- tam. Hoc primo die quaesitum est: quomodo possint paria bona esse, si triplex eorum condicio est. Quaedam, ut nostris uidetur, prima bona sunt, tamquam gaudium, pax, salus patriae; quaedam secunda, in materia infelici expressa, tamquam tormentorum patientia et in morbo graui temperantia: illa bona directo optabimus nobis, haec, si necesse erit. Sunt adhuc tertia, tamquam modestus incensus et compositus ac probus uultus et conueniens prudenti uiro gestus. Quomodo ista inter se paria esse possunt, cum alia optanda sint, alia auersanda? Si uolumus ista distinguere, ad primum bonum reuertamur et consideremus id quale sit: animus intuens uera peritus fugiendorum ac petendorum, non ex opinione sed ex natura pretia rebus imponens, toti se inserens mundo et in omnes eius actus contemplationem suam mittens, cogitationibus actionibusque intentus, ex aequo magnus ac uehemens, asperis blandisque pariter inuictus, neutri se fortunae summittens supra omnia quae contingunt acciduntque eminens, pul-

2 possit Q p et pr. V || 4 s. perrumpentis Q || 10 tria Q p V P Par. b, paria s et sic § 6 in. || 11 conditio Q || 14 pac- Q || 15 directo optabimus Q p (obt- p) recte || 17 comp- sic Q V || 19 auersanda sed prior d punct. Q || 21 s. fugiendorum petendorum-ue Q, fort. recte quia particulam ue copulativa magis vi quam disiunctiva poetice usurpatam esse constat. Quod autem ad totius enuntiatum in gemina membra inter se respondentia discripti interpolationem attinet, id sequor quod apte animadvertit O. Rossbach, l. c., p. 491 s.: cf. etiam § 12 || 22 expunione Q pr | p̄cia Q || 25 eq- Q || 26 fortunę Q

cherrimus || ordinatissimus cum decore tum uiribus, sanus fol. 61^v
 ac siccus, inperturbatus intrepidus, quem nulla uis frangat
 quem nec attollant fortuita nec deprimant: talis animus
 uirtus est. Haec eius est facies, si sub unum ueniat aspec- 7
 5 tum et semel tota se ostendat. Ceterum multae eius
 species sunt, quae pro uitae uarietate et pro actionibus
 explicantur: nec minor fit aut maior ipsa. Decrescere enim
 summum bonum non potest nec uirtuti ire retro licet:
 sed in alias atque alias qualitates conuertitur ad rerum,
 10 quas actura est, habitum figurata. Quicquid attingit, in si- 8
 militudinem sui adducit et tinguit: actiones, amicitias,
 interdum domos totas, quas intrauit disposuitque, con-
 decorat: quicquid tractauit, id amabile, conspicuum, mi-
 rabile facit. Itaque uis eius et magnitudo ultra non potest
 15 surgere, quando incrementum maximo non est: nihil inue-
 nies rectius recto, non magis quam uerius uero, quam
 temperato temperatius. Omnis in modo est uirtus. Modo 9
 certa mensura est: constantia non habet, quo procedat,
 non magis quam fiducia aut ueritas aut fides. Quid acce-
 20 dere perfecto potest? nihil, aut perfectum non erat, cui
 accessit: ergo ne uirtuti quidem, cui si quid adici potest,
 deficit. Honestum quoque nullam accessionem recipit:
 honestum est enim propter ista, quae rettuli. Quid porro?
 decorum et iustum et legitimum non eiusdem esse formae
 25 putas, certis terminis comprehensum? Crescere posse imper-

1 cum uiribus Q cum uell. codd.: corr. Haase || 2 ac siccus Q
 vulg., ac sincerus s: cf. quod Hense² adnotat p. 211, 23 | quenulla Q
 || 3 attoll- sic Q V Par.b || 5 s. multę plus species Q cum p
 || 6 st/quaeprouitę uarietate Q cum s: quae om. p V P Par.b
 Hense qui etiam sunt expungendum putat || 8 potest, t supra
 vers. Q || 10 Quicquid sic Q cum P Par.b || 11 tinguit sic Q p V,
 quam scripturam recepit iam Hense || 13 quicquid sic Q p P Par.b
 || 16 non om. ante magis Q || 17 temperantius Q p V et pr. P | ē
 ante uirtus supra vers. Q | modus Q cum vulg., modo de P unde
 modo Hense || 19 Quid Q cum p recte || 22 deficit honestum. ho-
 nestum quoq; Q || 23 retuli Q Par.b || 24 decorem sed u supra e
 posteriorem scr. ead. m. Q | formę Q || 25 s. Inpfecte Q

10 fectae rei signum est. Bonum omne in easdem cadit leges:
iuncta est priuata et publica utilitas, tam mehercules
quam inseparabile est laudandum petendumque. Ergo uir-
tutes inter se pares sunt et opera uirtutis et omnes ho-
11 mines, quibus illae contingere. Satorum uero animaliumque 5
uirtutes cum mortales sint, fragiles quoque caducaequae
sunt et incertae: exiliunt residuntque et ideo non eodem
pretio aestimantur. Vna inducitur humanis uirtutibus re-
gula: una enim est ratio recta simplexque: nihil est diuino
12 diuinius, caelesti caelestius. Mortalia muniuntur cadunt, 10
deteruntur crescunt, exhauriuntur implentur. Itaque illis
in tam incerta sorte inaequalitas est: diuinorum una
natura est. Ratio autem nihil aliud est quam in corpus
humanum pars diuini spiritus mersa. Si ratio diuina est,
nullum autem bonum sine ratione est, bonum omne diui- 15
num est. Nullum porro inter diuina discrimen est: ergo
nec inter bona. Paria itaque sunt et gaudium et fortis
atque obstinata tormentorum perpressio: in utroque enim
eadem est animi magnitudo, in altero remissa et laxa, in
13 altera pugnans et intenta. Quid? tu non putas parem 20
esse uirtutem eius, qui fortiter hostium moenia expugnat,
et eius, qui obsidionem patientissime sustinet? Magnus
fol. 62^r Scipio, qui Numantiam cludit || et comprimit cogitque inuic-
tas manus in exitium ipsas suum uerti: magnus ille
obsessorum animus, qui scit non esse clusum, cui mors 25

4 opera uirtu/tis Q V², opera uirtutes aut o. uirtutum alii || 5 ille Q | animalium quae Q || 6 caduce quae Q || 7 incerte Q || 10 minuuntur Q Par.b vulg., eminent cont. Pincianus, muniuntur Gronovius quem sequor, nituntur Gertz || 11 impl- sic Q || 12 ineq- Q || 14 diuini ex corr. Q || 19 lata Q, item cod. Urbino-Romanus 219 teste Fickerto: laeta p V P Par.b Haase, Hense, laxa vulg. quam sequor (cf., ut Hense quoque adnotat, § 14 animi remissio ac laxitas): lenta q cum aliis s et aliquot edd. veti. In § 19 autem non est dubium quin laeta scriptum fuerit, sicut legitur in Q Par.b V² (lata p P et pr. V) || 20 altero (pro altera) Q | pugnans sic Q, pugnax vulg. || 22 Et magnus Q cum vulg., Et secl. Haase: Vt m. q cum aliis s || 24 in supra vers. Q

aperta est, et in complexu libertatis exspirat. Aequae reliqua quoque inter se paria sunt, tranquillitas, simplicitas, liberalitas, constantia, aequanimitas, tolerantia: omnibus enim istis una uirtus subest, quae animum rectum et indeclinabilem praestat. « Quid ergo? nihil interest inter gaudium et dolorum inflexibilem patientiam? » Nihil, quantum ad ipsas uirtutes: plurimum inter illa, in quibus uirtus utraque ostenditur. In altero enim naturalis est animi remissio ac laxitas, in altero contra naturam dolor. Itaque media sunt haec, quae plurimum interualli recipiunt: uirtus in utroque par est. Virtutem materia non mutat: nec peiorem facit dura ac difficilis, nec meliorem hilaris et laeta: necesse est ergo par sit. In utraque enim re quod fit, aequae recte fit, aequae prudenter, aequae honeste: ergo aequalia sunt bona, ultra quae nec hic potest se melius in hoc gaudio gerere nec ille melius in illis cruciatibus: duo autem, quibus nihil fieri melius potest, paria sunt. Nam si, quae extra uirtutem posita sunt, aut minuere illam aut augere possunt, desinit unum bonum esse, quod honestum. Si hoc concesseris, omne honestum perit. Quare? dicam: quia nihil honestum est, quod ab inuito, quod a coacto fit. Omne honestum uoluntarium est. Admisce illi pigritiam, querelam, tergiuersationem, metum: quod habet in se optimum, perdidit, sibi placere. Non potest honestum esse, quod non est liberum: nam quod timet, seruit. Ho-

1 compl- sic Q V | exp- sic Q || 5 interest Q sed inter supra vers. || 6 dolorem et Q, item nonnulli 5 teste Fickerto, dolorē V² (dolore V pr.) || 8 ostenditur om. Q || 10 q; (pro quae) supra vers. add. ead. m. Q || 11 pars Q p et sic infra pars sit | Virtutum materiae Q || 13 Necesse est Q cum p recte | In utraq; (ut coni. Haase) Q et cod. Urbino-Romanus 219: in utramque p | enī requod Q, re addit etiam cod. Urbino-Romanus 219 || 15 littera quae Q, similiter p V¹ P Par.b: corr. Haase || 16 hoc supra vers. Q || 18 uirtutū Q || 19 quo Q || 20 perit Q p V P Par.b: perit Hense² || 21 acoacto Q cum vulg.: coactum Haase et Hense ex p || 23 tergiuers- sed r ali. supra vers. Q || 24 sibi Q sed bi supra vers. || 25 timet ex metet corr. ead. m. Q

nestum omne securum est, tranquillum est: si recusat aliquid, si conplorat, si malum iudicat, perturbationem recepit et in magna discordia uolutatur. Hinc enim species recti uocat, illinc suspicio mali retrahit. Itaque qui honeste aliquid facturus est, quicquid opponitur, id etiam si incommodum putat, malum non putet, uelit, libens faciat. Omne honestum iniussum incoactumque est, sincerum et
 18 nulli malo mixtum. Scio, quid mihi responderi hoc loco possit: « hoc nobis persuadere conaris, nihil interesse, utrum aliquis in gaudio sit an in eculeo iaceat ac tortorem suum 10 lasset? » Poteram respondere: Epicurus quoque ait sapientem, si in Phalaridis tauro peruratur, exclamaturum: « dulce est et ad me nihil pertinet. » Quid miraris, si ego paria bona dico *alterius in gaudio positi*, alterius inter tormenta fortissime stantis, cum quod incredibilius est, dicat 15
 19 Epicurus, dulce esse torrerī? Set hoc respondeo, plurimum interesse inter gaudium et dolorem; si quaeratur electio, fol. 62^v alterum petam, alterum || uitabo: illud secundum naturam est, hoc contra. Quamdiu sic aestimantur, magno inter se dissident spatium: cum ad uirtutem uentum est, utraque 20 par est et quae per laeta procedit et quae per tristia
 20 Nullum habet momentum uexatio et dolor et quicquid aliud incommodi est: uirtute enim obruitur. Quemadmodum minuta lumina claritas solis obscurat, sic dolores, molestias, iniurias uirtus magnitudine sua elidit atque 25

4. retrahat Q || 5 quicquid opp- sic Q P Par.b || 7 incoactum quae Q || 8 quod Q || 10 ec- Q | iacet Q p || 12 in punct. ante si in Q | peruratur Q pr. || 14 alterius in gaudio positi post dico supplet q, item complures s Erasmus¹, quam scripturam non ineptam et confirmatam superioribus uerbis utrum aliquis in gaudio sit recipio non sine aliqua dubitatione: alterius in conuiuio iacentis cod. Arg. b, teste Oberlino, unius in conv. iac. Pincianus vulg.: om. Q cum veti. codd. || 15 quod cum Q V P Par.b || 16 dulce esse Q p recte | terroris (ex tortoris corr. ead. m.) et Q cum p P Par.b et pr. V: torrerī sed L. de Idn, t.? set Hense, torqueri? Et Erasmus¹ || 17 si ex se Q | elatio sed ec supra a punct. Q || 24 minuita sed i posterior punct. Q

obprimit et quocumque affulsit, ibi quicquid sine illa apparet, extinguitur: nec magis ullam portionem habent incommoda, cum in uirtutem inciderunt, quam in mari nimbus. Hoc ut scias ita esse, ad omne pulchrum uir ²¹
⁵ bonus sine ulla cunctatione procurret: stet illic licet car-nifex, stet tortor atque ignis, perseuerabit nec quid passu-
 rus, sed quid facturus sit, aspiciet et se honestae rei tam-
 quam bono uiro credet: utilem illam sibi iudicabit, tutam,
 prosperam. Eundem locum habebit apud illum honesta
¹⁰ res, sed tristis atque aspera, quem uir bonus pauper aut
 exul ac pallidus. Agedum pone ex alia parte uirum bonum ²²
 diuitiis abundantem, ex altera nihil habentem, sed in
 se omnia: uterque aequae uir bonus erit, etiam si fortuna
 dispari utetur. Idem, ut dixi, in rebus iudicium est, quod
¹⁵ in hominibus: aequae laudabilis uirtus est in corpore ualido
 ac libero posita quam in morbido ac uincto. Ergo tuam ²³
 quoque uirtutem non magis laudabis, si corpus *illaesum*
tibi et integrum fortuna praestiterit quam si ex aliqua parte
 mutilatum mulcatum: alioquin hoc erit ex seruorum ha-
²⁰ bitu dominum aestimare. Omnia enim ista, in quae domi-
 nium casus exercet, serua sunt, pecunia et corpus et ho-
 nores, inbecilla, fluuida, mortalia, possessionis incertae:
 illa rursus libera et inuicta opera uirtutis, quae non ideo
 magis adpetenda sunt, si benignius a fortuna tractantur,
²⁵ nec minus, si aliqua iniquitate rerum premuntur. Quod ²⁴

1 obpr- sic Q p | aff- sic Q Par.b || 6 perseuerauit nequid Q cum p || 7 honeste Q || 8 totā ex toto Q || 11 Agendum Q p Par.b et pr. V P | uir Q pr. || 12 habund- Q || 14 id est Q || 16 uincto Q || 17 illumentum Q: illibatum unus ex codd. Opsopoei, illexū tibi ac q, illaesum tibi et vulg. quam sequor: corpus illi tuum ex p V P aliisque Madvig || 18 prestit- Q || 19 mutilatum multatum Q cum V P Par.b, recepit Rukhkopf: mutilatum vulg., mulcatum Fickert, Haase, mutilatum mulcatum Rossbach | alioquin sic Q Par.b, ex alioqui V | et Q p P Par.b, ex V || 20 in supra vers. Q | in dominium sed prius in punct. Q || 22 fluuida Q quam scripturam prae vulgata fluida commendant epp. 58, 24 et 27; 71, 23 | incertę Q

amicitia in hominibus est, hoc in rebus appetitio. Non, puto, magis amares uirum bonum locupletem quam pauperem, nec robustum et lacertosum quam gracilem et languidi corporis: ergo ne rem quidem magis adpetes aut amabis hilarem ac pacatam quam distractam et operosam. 5

25 Aut si hoc est, magis diliges ex duobus aequae bonis uiris nitidum et unctum quam puluerulentum et horrentem: deinde hoc usque peruenies, ut magis diligas integrum omnibus membris et inlaesum quam debilem aut luscum. Paulatim fastidium tuum illo usque procedet, ut ex duobus aequae iustis ac prudentibus comatum et crispulum malis. Vbi par in utroque uirtus est, non conparet aliarum rerum inaequalitas: omnia enim alia non partes, sed 26

fol. 63^r accessiones sunt. Num quis tam || iniquam censuram inter suos agit, ut sanum filium quam aegrum magis diligit, 15 procerumue et excelsum quam breuem aut modicum? Fetus suos non distinguunt ferae et se in alimentum pariter omnium sternunt; aues ex aequo partiuntur cibos. Vlixes ad Ithacae suae saxa sic properat, quemadmodum Agamemnon ad Mycenarum nobiles muros: nemo enim 20

27 patriam quia magna est amat, sed quia sua. Quorsus haec pertinent? ut scias uirtutem omnia opera uelut fetus suos isdem oculis intueri, aequae indulgere omnibus et quidem inpensius laborantibus, quoniam quidem etiam parentium amor magis in ea, quorum miseretur, inclinatur. 25

Virtus quoque opera sua, quae uidet affici et premi, non

I appetitio est *sed est punct.* Q: est adp- con. Hense || 4 adpetas Q pr. || 6 etsi hoc est Q cum vulg. (et si vulg.), at si hoc e. nonnulli s: At si hodie Schweighauser, nisi hoc est Madvig, set si hoc e. Chatelain, aut si hoc e. Hense praeeunte Haasio || 9 inlesum Q || 12 post malis inserunt quam recaluastrum vel quam recaluum s: quam caluum malis scripserat Hense in proecdosi: nullo additamento opus est || 15 egrum Q || 17 Foetus Q | distinguunt Q p VP Par.b | fere Q || 18 partiuntur Q sed r supra vers. || 19 ulix es aditachēsuae Q || 20 agamēnon Q | mic- Q || 21 Quorsū ex Coruus corr. m. rec. Q || 23 foetus Q || 26 aff- sic Q Par.b

magis amat, sed parentium bonorum more magis con-
 plectitur ac fouet. Quare non est ullum bonum altero 28
 maius? quia non est quicquam apto aptius, quia plano
 nihil est planius. Non potes dicere hoc magis par esse
 5 alicui quam illud: ergo nec honesto honestius quicquam
 est. Quod si par omnium uirtutum natura est, tria genera 29
 bonorum in aequo sunt. Ita dico: in aequo est moderate
 gaudere et moderate dolere. Laetitia illa non uincit hanc
 animi firmitatem sub tortore gemitus deuorantem: illa
 10 bona optabilia, haec mirabilia sunt, utraque nihilominus
 paria, quia quicquid incommodi est, ui tanto maioris boni
 tegitur. Quisquis haec inparia iudicat, ab ipsis uirtutibus 30
 auertit oculos et exteriora circumspicit. Bona uera idem
 pendent, idem patent: illa falsa multum habent uani.
 15 Itaque speciosa et magna contra uisentibus, cum ad pon-
 dus reuocata sunt, fallunt. Ita est, mi Lucili: quicquid 31
 uera ratio commendat, solidum et aeternum est, firmat
 animum attollitque semper futurum in excelso: illa quae
 temere laudantur et uulgi sententia bona sunt, inflant
 20 inanibus laetos; rursus ea, quae timentur tamquam mala,
 iniciunt formidinem mentibus et illas non aliter quam
 animalia species periculi agitant. Vtraque ergo res sine 32
 causa animum et diffundit et mordet: nec illa gaudio nec
 haec metu digna est. Sola ratio immutabilis et iudicii
 25 tenax est: non enim seruit, sed imperat sensibus. Ratio ra-
 tionis par est, sicut rectum recto: ergo et uirtus uirtuti:
 nihil enim aliud est uirtus quam recta ratio.

4 potest Q p P Par.b || 7 equo Q | moderate Q || 8 dolore
 Q et pr. V || 10 optabilia Q p | nihil hominis sed h posterior
 punct. Q || 11 quicq- sic Q P Par.b | uitando (pro ui tanto) Q
 || 14 pendent Q p V P Par.b, pendūt q cum plerisque ε || 15 contra
 uincentibus Q : coram uisentibus cont. Gloeckner || 20 laetas Q || 24
 immut- sic Q || 26 ss. Ergo uirtus uirtuti. nihil eni aliud est uirtus
 quam recta ratio. Omnes uirtutes rationes sunt Q quae scriptura
 locum in rell. libb. vitiose traditum apte complet et sanat: ergo et
 uirtus uirtuti: uirtus non al. q. r. r. est iam Schweighaeuser

Omnes uirtutes rationes sunt: rationes sunt, si rectae sunt:
 33 si rectae sunt, et pares sunt. Qualis ratio est, tales et
 actiones sunt: ergo omnes pares sunt: nam cum similes
 rationi sint, similes et inter se sunt. Pares autem actiones
 inter se esse dico, qua honestae rectaeque sunt: ceterum 5
 magna habebunt discrimina uariante materia, quae modo
 latior est, modo angustior, modo inlustris, modo ignobilis,
 fol. 63^v modo || ad multos pertinens, modo ad paucos. In omnibus
 tamen istis id, quod optimum est, par est: honestae sunt.
 34 Tamquam uiri boni omnes pares sunt, qua boni sunt; sed 10
 habent differentias aetatis: alius senior est, alius iunior;
 habent corporis: alius formosus, alius deformis est; habent
 fortunae: ille diues, hic pauper est, ille gratiosus, potens,
 urbibus notus et populis, hic ignotus plerisque et obscu-
 35 rus. Sed per illud, quo boni sunt, pares sunt. De bonis 15
 ac malis sensus non iudicat: quid utile sit, quid inutile,
 ignorat. Non potest ferre sententiam, nisi in rem prae-
 sentem perductus est. Nec futuri prouidus est nec prae-
 teriti memor: quid sit consequens, nescit. Ex hoc autem
 rerum ordo seriesque contextitur et unitas uitae per rectum 20
 itura. Ratio ergo arbitra est bonorum ac malorum; aliena
 et externa pro uilibus habet et ea, quae neque bona sunt
 neque mala, accessiones minimas ac leuissimas iudicat:
 36 omne enim illi bonum in animo est. Ceterum bona quae- 25
 dam prima existimat, ad quae ex proposito uenit, tam-
 quam uictoriam, bonos liberos, salutem patriae: quaedam
 secunda, quae non apparent nisi in rebus aduersis, tam-

I rationes sunt rectae sunt. rectae sunt. et pares sunt Q cum
 V P Par.b || 5 quia Q cum uell. codd., qua Muretus ex Erasmi
 coniectura: sic § 34 qua (quia codd.) boni sunt | honeste rectae;
 Q cum p: honestae rectae quoque con. Fickert || 9 honeste Q
 || 11 iunior sic Q V P Par.b || 13 fortune Q || 14 hic ignotus
 sic Q V | obscuris sed u supra i punct. Q || 17 i supra vers. add.
 m. rec. Q | pres- Q || 18 s. pret- Q || 20 plectura Q cum P Par.b
 || 21 iturae malini Schweighauser, Fickert, Castiglioni || 24 cet- Q
 || 25 atq; (pro ad quae) Q cum p V P Par.b

quam aequo animo pati morbum magnum, exilium: quaedam media, quae nihilo magis-secundum naturam sunt quam contra naturam, tamquam prudenter ambulare, composite sedere. Non enim minus secundum naturam est
 5 sedere quam stare aut ambulare. Duo illa bona superiora 37
 diuersa sunt: prima enim secundum naturam sunt, gaudere liberorum pietate, patriae incolumitate; secunda contra naturam sunt, fortiter obstare tormentis et sitim petiti morbo urente praecordia. « Quid ergo? aliquid contra
 10 naturam bonum est? » Minime: sed id aliquando contra naturam est, in quo bonum illud existit. Vulnerari enim et subiecto igne tabescere et aduersa ualitudine affligi contra naturam est, sed inter ista seruare animum infatigabilem secundum naturam est. Et ut quod uolo exprimam breui-
 15 ter, materia boni aliquando contra naturam est, bonum numquam, quoniam bonum sine ratione nullum est, sequitur autem ratio naturam. « Quid est ergo ratio? » Naturae imitatio. « Quod est summum hominis bonum? » Ex naturae uoluntate se gerere. « Non est, inquit, dubium, quin felici-
 20 cior pax sit numquam lacessita quam multo reparata sanguine. Non est dubium, inquit, quin felicior res sit inconcussa ualitudo quam ex grauibus morbis et extrema minitantibus in tutum ui quadam et patientia educta. Eodem modo non erit dubium, quin maius bonum sit gaudium quam obnixus animus ad perpetiendos cruciatus
 25 uulnerum aut ignium. » Minime: illa enim, quae fortuita 41

3 prudenter *Q cum vulg.*: pudenter *coni.* Gronovius || 4 comp-
 sic *Q P* | natura *Q pr.* || 5 tamquã *sed tam punct.* *Q* || 7 inco-
 lom- *Q Par.b* || 8 obstare *ex optare corr. m. rec. Q, item V*
 || 9 præc- *Q* || 12 ualit- *sic Q P Par.b* | affi- *sic Q Par.b* || 14 s. bri-
 uiter *Q* || 15 naturã/et *Q cum V P Par.b* || 16 qm̄ *Q* || 17 na-
 tura *Q pr.* || 19 dubium inquit *sed super addito transpositionis*
signo et scr. t supra d punct. Q | quinfelicior *Q* || 20 lacessita *Q*
sed a extr. supra vers. add. m. rec. | reparatam *sed m punct. Q*
 || 22 ualit- *sic Q P Par.b* || 23 patientiae ducta *Q V¹ Par.b et pr. P*
 || 24 quia *Q* | maius *sic Q p P Par.b* || 25 obnexus *Q V P¹ Par.b*

fol. 64^r sunt, plurimum discriminis || recipiunt; aestimantur enim utilitate sumentium. Bonorum unum propositum est consentire naturae: hoc [contingere] in omnibus par est. Cum alicuius in senatu sententiam sequimur, non potest dici: ille magis adsentitur quam ille. Ab omnibus in eandem 5 sententiam itur. Idem de uirtutibus dico: omnes naturae adsentiuntur. Idem de bonis dico: omnia naturae adsen- 42 tiuntur. Alter adulescens decessit, alter senex, aliquis praeter hos infans, cui nihil amplius contigit quam prospicere uitam: omnes hi aequae fuere mortales, etiam si mors 10 aliorum longius uitam passa est procedere, aliorum in medio flore praecidit, aliorum interrupt ipsa principia. Alius inter cenandum solutus est; alterius continuata mors somno est; aliquem concubitus extinxit. His opponere ferro trans- 15 fossos aut exanimatos serpentium morsu aut fractos ruina aut per longam neruorum contractionem extortos minutatim. Aliquorum melior dici, aliquorum peior potest exitus: mors quidem omnium par est. Per quae ueniunt, diuersa sunt; in [id] quod desinunt, unum est. Mors nulla maior aut minor est: habet enim eundem in omnibus 20 44 modum, finisse uitam. Idem tibi de bonis dico: hoc bonum inter meras uoluptates est, hoc inter tristitia et acerba; illud fortunae indulgentiam rexit, hoc uiolentiam domuit; utrumque aequae bonum est, quamuis illud plane molli

2 unum sic Q V P Par.b || 3 nature Q | contingere in omnibus Q cum V P Par.b q: contingere ut glossema abiicit iam Muretus: consentire omnibus Haase ex p ubi contire in o. || 6 itur] in marg. & mittitur Q || 8 adol- Q Par.b | praeter Q: protinus pro praeter hos con. Badstuebner || 12 praecidit Q || 13 cen- Q || 15 exanimatos Q pr. | fluctus Q, ex fruct- Par.b || 17 minutatim Q pr. cum p V et pr. P | dicit sed t punct. Q || 18 p quae Q | ueniunt Q p V P Par.b (scil. homines ad mortem), uenit s: desinunt Hense² || 19 in id quod Q, id in quod vulg.: in quod Haase || 22 tristitia Q || 23 fortunae Q | indulgentia Q | uiolentium Q || 24 s. plene (in marg. at plana) molli (l prior supra vers.) ierit Q, plana emolliuerit vulg.: plana et molli uia ierit Gertz, plana et molli (sc. uia) uenerit Wolters. Malo scribere plane molli ierit (uia subauditur ex graeci sermonis et Senecae consuetudine): sic etiam structurae inae-

ierit, hoc aspera. Idem enim finis omnium est: bona sunt,
 laudanda sunt, uirtutem rationemque comitantur: uirtus
 aequat inter se, quicquid agnoscit. Nec est, quare hoc 45
 inter nostra placita mireris: apud Epicurum duo bona sunt,
 5 ex quibus summum illud beatumque componitur, ut cor-
 pus sine dolore sit, animus sine perturbatione. Haec bona
 non crescunt, si plena sunt: quo enim crescet, quod ple-
 num est? Dolore corpus caret: quid ad hanc accedere
 indolentiam potest? Animus constat sibi et placidus est:
 10 quid accedere ad hanc tranquillitatem potest? Quemad- 46
 modum serenitas caeli non recipit maiorem adhuc clari-
 tatem in sincerissimum nitorem repurgata, sic hominis
 corpus animumque curantis et bonum suum ex utroque
 nectentis perfectus est status et summam uoti sui inuenit,
 15 si nec aestus animo est nec dolor corpori. Si qua extra
 blandimenta contingunt, non augent summum bonum,
 sed ut ita dicam, condiunt et oblectant: absolutum enim
 illud humanae naturae bonum corporis et animi pace con-
 tentum est. Dabo apud Epicurum tibi etiamnunc simil- 47
 20 limam huic nostrae diuisionem bonorum. Alia enim sunt
 apud illum, quae malit contingere sibi, ut corporis quie-
 tem ab omni incommodo liberam et animi remissionem
 bonorum suorum contemplatione gaudentis: alia sunt,
 quae quamuis nolit accidere, nihilominus || laudat et con- fol. 64v
 25 probat, tamquam illam, quam paulo ante dicebam, malae
 ualitudinis et dolorum grauissimorum perpeccionem, in

*qualitas tollitur, qua duobus adiectiuis plana et molli unum aspera
 responderet* || 1 Idem eni Q, idem *vell. libb. mss. et edd.* || 2 s. Vir-
 tutes (*sed te puncti.*) aequat Q, uirtutes equat p, uirtus aequat
vulg.: uirtus exaequat Gertz || 3 agnoscet Q p Par.b et pr. V
 | haec (*pro Nec*) Q || 4 Aput Q || 5 beatuquae Q | comp- sic
 Q || 10 s. Quemamm- Q || 14 perfectis *sed u supra* i Q | uotissui
 Q pr., s *supra* i extr. add. Q^s *deterius* || 15 corporis Q p V P
 Par.b || 17 abs- sic Q P Par.b || 18 humane Q | animi *ex* animus
 corr. Q^s || 19 aput Q | etiam Q pr., *sed nunc add. in extr. vers.*
 Q¹ || 20 alia Q *sed a extr. supra vers.* || 21 quae malit Q *cum*
 Par.b *recte* || 25 male Q || 26 ualitudinis *corr. ex -nes* Q

qua Epicurus fuit illo summo ac fortunatissimo die suo. Ait enim se vesicae et exulcerati uentris tormenta tolerare ulterio-
 rare doloris accessionem non recipientia, esse nihilominus sibi illum beatum diem. Beatum autem diem
 48 agere, nisi qui est in summo bono, non potest. Ergo et
 apud Epicurum sunt haec bona, quae malles non experiri, sed quia ita res tulit, et amplexanda et laudanda et exaequanda summis sunt. Non potest dici, hoc non esse par maximis bonum, quod beatae uitae clausulam inposuit,
 49 cui Epicurus extrema uoce gratias egit. Permite mihi, 10
 Lucili uirorum optime, aliquid audacius dicere: si ulla bona maiora esse aliis possent, haec ego, quae tristia uidentur, mollibus illis et delicatis praetulissem, haec maiora dixissem. Maius est enim difficilia perfringere quam laeta
 50 moderari. Eadem ratione fit, scio, ut aliquis felicitatem 15
 bene et ut calamitatem fortiter ferat. Aequae esse fortis potest, qui pro uallo securus excubuit nullis hostibus castra temptantibus et qui succisis poplitibus in genua se excepit nec arma dimisit: «macte uirtute esto» sanguinolentis [et] ex acie redeuntibus dicitur. Itaque haec ma- 20
 gis laudauerim bona et exercita et fortia et cum fortuna
 51 rixata. Egone dubitem, quin magis laudem truncam illam et retorridam manum Mucii quam cuiuslibet fortissimi saluam? Stetit hostium flammaramque contemptor et manum suam in hostili foculo destillantem perspectauit, 25

2 uessicę Q et pr. V P || 4 s. Beatum autem diem agere Q, diem om. rell. libb. mss. et edd. || 6 quę Q || 7 retulit Q, rett. V P et pr. p || 8 exęq- Q || 11 audacius Q || 12 ergo Q | tristia Q V Par.b recte || 13 s. haec maiora dixissem Q cum p, om. V P Par.b vulg. || 19 s. sanguinolentis Q pr. sed is abr. et compendium syllabae us supra scr. m. rec. || 20 et, ut uidetur, Q cum rell., sed t vix legitur: copulam expungendam putavit Schweighaeuser | exaciae Q || 21 etexercitata Q, exercitata vulg., exercita p alii: particula et, quam unus Q ante exerc. exhibet, aptum efficit polysyndeton || 22 ego non dubitem quin magis Q et corr. P, non etiam V Par.b alii: Egone dubitem con. Fickert, an ego dub. Hense || 24 flammaramquae Q || 25 distill- Q

donec Porsenna, cuius poenae faebat, gloriae inuidit et ignem inuito eripi iussit. Hoc bonum quidni inter prima 52 numerem tantoque maius putem quam illa secura et intemptata fortunae, quanto rarius est hostem amissa manu uicisse quam armata? « Quid ergo? inquis, hoc bonum tibi optabis? » Quidni? hoc enim nisi qui potest et optare, non potest facere. An potius optem, ut malaxandos articulos exoletis meis porrigam? ut muliercula aut aliquis in mulierculam ex uiro uersus digitulos meos ducat? 53 Quidni ego feliciorum putem Mucium, quod sic tractauit ignem, quasi illam manum tractatori praestitisset? In integrum restituit quicquid errauerat: confecit bellum inermis ac mancus et illa manu trunca reges duos uicit. VALE.

15 SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Vt a communibus initium faciam, uer aperire se 1 Ep. LXVII. coepit, sed iam inclinatum in aestatem, quo tempore calere debebat, intepuit nec adhuc illi fides est: saepe enim in hiemem reuoluitur. Vis scire, quam dubium adhuc sit? 20 nondum me committo frigidae uerae, adhuc || rigorem fol. 65^r eius infringo. « Hoc est, inquis, nec calidum nec frigidum pati. » Ita est, mi Lucili: iam aetas mea contenta est suo frigore; uix media regelatur aestate. Itaque maior pars 2 in uestimentis degitur. Ago gratias senectuti, quod me 25 lectulo adfixit: quidni gratias illi hoc nomine agam?

1 porsenna sic Q V Par.b | poene Q || 2 quid inter Q p V P Par.b, quidni i. s || 3 s. intemptate sed a supra extr. e puncti. Q || 6 quid in Q p V P Par.b || 8 exsol- Q p V P Par.b || 10 mutium Q | quod Q p, qui vulg. | si Q || 11 quam si Q p V P | tractori Q || 12 quicq- sic Q P Par.b

16 inic- Q || 18 sepe Q || 19 scit Q || 20 frigido e (e puncti.) ueri Q || 21 infrigo Q P Par.b et pr. V || 23 regelatura Q p || 24 degitur Q P et pr. V recte | senectutis sed s extr. puncti. Q

Quicquid debebam nolle, non possum: cum libellis mihi plurimus sermo est. Si quando interuenerunt epistulae tuae, tecum esse mihi uideor et sic afficior animo, tamquam tibi non rescribam, sed respondeam. Itaque et de hoc, quod quaeris, quasi conloquar tecum; quale sit, una 5
 3 scrutabimur. Quaeris, an omne bonum optabile sit. « Si bonum est, inquis, fortiter torqueri et magno animo uri et patienter aegrotare, sequitur, ut ista optabilia sint: nihil autem uideo ex istis uoto dignum. Neminem certe adhuc scio eo nomine uotum soluisse, quod flagellis caesus 10
 4 Distingue, mi Lucili, ista, et intelleges esse in his aliquid optandum. Tormenta abesse a me uelim; sed si sustinenda fuerint, ut me in illis fortiter, honeste, animose geram, optabo. Quidni ego malim non incidere bellum? sed si 15
 5 incidere, ut uulnera, ut famem et omnia, quae bellorum necessitas affert, generose feram, optabo. Non sum tam demens, ut aegrotare cupiam; sed si aegrotandum fuerit, ut nihil intemperanter, nihil effeminate faciam, optabo, Ita non incommoda optabilia sunt, sed uirtus, qua per- 20
 5 feruntur incommoda. Quidam ex nostris existimant omnium istorum fortem tolerantiam non esse optabilem, sed ne abominandam quidem, quia uoto purum bonum peti debet et tranquillum et extra molestiam positum. Ego dissentio. Quare? primum quia fieri non potest, ut aliqua 25
 res bona quidem sit, sed optabilis non sit: deinde si uirtus optabilis est, nullum autem sine uirtute bonum, et omne bonum optabile est; deinde etiam [si] tormentorum fortis

2 aepiae Q || 3 aff- Q Par.b || 8 obt- Q || 11 aec- Q || 12 his Q P Par.b: is con. Hense || 15 incidere Q et pr. Par.b, et sic mox inciderit Q || 17 aff- sic Q Par.b | tamen Q || 18 aegrotandum Q || 19 faciant Q, faciam vulg.: fiat Haase || 20 obt- Q || 22 istorum sic Q p | toll- Q | obt- Q || 23 ne ab ominandūquidem Q cum p || 26 sed Q p, si V P Par.b | obt- et sic infra Q || 27 bonum et omne Q cum vulg.: bonum est, omne Haase et Hense ex p || 28 etiam si Q cum plerisque codd.: si expungendum putavit Madvig,

patientia optabilis est. Etiamnunc interrogo: nempe for- 6
 titudo optabilis est? Atqui pericula contemnit et pro-
 uocat: pulcherrima pars eius maximeque mirabilis illa
 est, non cedere ignibus, obuiam ire uulneribus, interdum
 5 tela ne uitare quidem, sed pectore excipere. Si fortitudo
 optabilis est, et tormenta patienter ferre optabile est: hoc
 enim fortitudinis pars est. Sed separa ista, ut dixi: nihil
 erit quod tibi faciat errorem. Non enim pati tormenta
 optabile est, sed pati fortiter: illud opto «fortiter», quod
 10 est uirtus. «Quis tamen umquam hoc sibi optauit?» Quae- 7
 dam uota aperta et professa sunt, cum particulatim fiunt;
 quaedam latent, cum uno uoto multa comprehensa sunt.
 Tamquam opto mihi uitam honestam: uita autem hone-
 sta actionibus uariis constat. In hac est Reguli || arca, fol. 65^v
 15 Catonis scissum manu sua uulnus, Rutili exilium, calix
 uenenatus, qui Socraten transtulit e carcere in caelum. Ita
 cum optauit mihi uitam honestam, et haec optauit, sine
 quibus interdum honesta non potest esse. «O terque qua- 8
 terque beati, | quis ante ora patrum Troiae sub moenibus
 20 altis | contigit obpetere!» Quid interest, optes hoc alicui
 an optabile fuisse fatearis? Decius se pro re publica de- 9
 uouit et in medios hostes concitato equo mortem petens
 irruit. Alter post hunc, paternae uirtutis aemulus, con-
 ceptis sollemnibus ac iam familiaribus uerbis in aciem
 25 confertissimam incurrit, de hoc sollicitus tantum, ut
 litaret, optabilem rem putans bonam mortem. Dubitas

*etiam deinde Fr. Schultess: etiamsi tormentorum [fortis] patientia
 optabilis non est, etiamnunc interrogo: nonne f. o. e.? K. Nie-
 meyer || 1 neme Q cum rell. vet. codd. || 2 periculo Q p | contemnit
 Q P Par.b || 3 maximeq; Q cum p V recte || 6 pac- Q || 7 se-
 pera sed a supra e posteriorem punct. Qⁱ || 8 terrorem Q
 || 10 optabit Q P Par.b V pr. vlii || 11 uoto ex uota corr. Qⁱ
 || 12 compressa Q P || 15 manus sed s punct. Q || 16 e carcere ex aec-
 radendo Q || 19 hora Q || 20 obp- sic Q || 21 R P Q pr. cum V P
 Par.b, Re Pu suppl. m. rec. || 22 et in medios Q cum vulg., et exp.
 Haase et Hense ex p: copulam retineo, quia coniungit duo enun-
 tiata, quorum posterius epexegesis prioris est | aequo Q pr. || 23
 irr- Q || 25 incurrit sed in fere eras. Q || 26 putas Q p V P Par.b:*

ergo, an optimum sit memorabilem mori et in aliquo
 10 opere uirtutis? Cum aliquis tormenta fortiter patitur,
 omnibus uirtutibus utitur. Fortasse una in promptu sit
 et maxime appareat, patientia: ceterum illic est fortitudo,
 cuius patientia et perpessio et tolerantia rami sunt; illic 5
 est prudentia, sine qua nullum initur consilium, quae
 suadet, quod effugere non possis, quam fortissime ferre;
 illic est constantia, quae deici loco non potest et propo-
 situm nulla ui extorquente dimittit; illic est indiuiduus
 ille comitatus uirtutum. Quicquid honeste fit, una uirtus 10
 facit, sed ex consilii sententia: quod autem ab omnibus
 uirtutibus conprobatur, etiam si ab una fieri uidetur,
 11 optabile est. Quid? tu existimas ea tantum optabilia esse,
 quae per uoluptatem et otium ueniunt, quae excipiuntur
 foribus ornatis? Sunt quaedam tristis uultus bona: sunt 15
 quaedam uota, quae non gratulantium coetu, sed ado-
 12 rantium uenerantiumque celebrantur. Ita tu non putas
 Regulum optasse, ut ad Poenos perueniret? Indue magni
 uiri animum et ab opinionibus uulgi secede paulisper:
 cape, quantam debes, uirtutis pulcherrimae ac magnifi- 20
 centissimae speciem, quae nobis non ture nec sertis, sed
 13 sudore et sanguine colenda est. Aspice M. Catonem sacro
 illi pectori purissimas manus admouentem et uulnera
 parum ante demissa laxantem. Vtrum tandem illi dic-
 turus es «uellem quae uelles» et «moleste fero» an «feliciter 25

defendit Gertz (Mélanges Graux, 1884, p. 369) sic interpungens
 litaret. Optabilem rem putas cet. Sed praeferenda uidetur uulgata
 scriptura putans || 3 utitur. Fortasse distinxit Schweighauser recte
 | in promptu sed s punct. Q || 6 unitur Q || 9 di/mittit Q sed t
 extr. supra vers. || 13 Quid tu — esse suppl. in marg. Q¹ || 15
 tristis uultus sic Q p et pr. V (uolt- p V) || 17 cael- Q | Ita tu |
 Quid? tu con. Haase || 18 poenas Q p || 19 uulgi ex uulgis ra-
 dendo Q, uulgis p | secedere, ut uidetur, Q pr. || 20 s. magnifi-
 centissimae Q || 21 intuere Q V P || 22 Asp- Q cum V Par.b |
 marcum Q || 24 aut Q cum p, retinuit Haase sic interpungens et
 uulnera, parum autem d. l.: con. ante Gertz quem sequor, alte
 Buecheler et Hense, om. vulg. | demissa ex dim- corr. Q¹

quod agis?» Hoc loco mihi Demetrius noster occurrit, qui 14
 uitam securam et sine ullis fortunae occursionibus mare
 mortuum uocat. Nihil habere, ad quod exciteris, ad quod
 te concites, cuius denuntiatione et incursu firmitatem
 5 animi tui temptes, sed in otio inconcusso iacere non est
 tranquillitas: malacia est. Attalus Stoicus dicere solebat: 15
 « malo me fortuna in castris suis quam in deliciis habeat.
 Torqueor, sed fortiter: bene est. Occidor, sed fortiter:
 bene est. » Audi Epicurum, dicet et « dulce est. » Ego tam
 10 honestae rei ac seuerae numquam molle nomen inpo-
 nam. Vror, sed inuictus: quidni hoc optabile sit? non 16
 quod urit me ignis, sed quod non uincit. Nihil est uirtute
 praestantius, nihil pulchrius: et bonum est et optabile,
 quicquid ex huius geritur imperio. VALE.

15 || SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Consilio tuo accedo, absconde te in otio; sed et ipsum 1 Ep. LXVIII.
 otium absconde. Hoc te facturum Stoicorum etiam si fol. 66^r
 non praecepto, at exemplo licet scias; sed ex praecepto
 quoque facies: et tibi et cui uoles adprobabis. Nec ad 2
 20 omnem rem publicam mittimus nec semper nec sine ullo

2 occursionibus sic Q V P Par.b, incur- Hense et alii ex p ||
 5 temptes Q sed p supra vers. || 6 malitia Q V P Par.b || 9 dicet
 et 'dulce est' distinxit Buecheler, antea dicet 'et d. e.': particu-
 lam delere malit Hense | tam Q cum vulg.: tamen, ut videtur, V
 pr., quam scripturam praefert Buecheler || 11 hoc optabile sit non
 Q V P Par.b, hoc optabile autem non p: quidni [hoc] opta-
 bile sit? optabile autem non vel Quidni? optabile autem non Haase:
 q. hoc opt. sit? est autem non Rossbach, q. hoc opt. putem?
 non Hense. Scriptura, quam Q ac plerique alii codd. exhibent,
 retineri posse mihi videtur || 13 prest- Q

18 pcepto Q et sic mox || 19 facias Q cum rell. codd., facies Mu-
 retus | ettibi et Q cum V P Par.b: et tibi hoc et coni. Hense, p
 duce | cum Q p V P, cui Buecheler: et te Zenoni, cum (pro et tibi
 con et ut scribit p) Madvig || 20 remp. Q pr., et sic mox | mit-
 timus nec Q cum vulg.: mittimus nos nec Aem. Hermes, sed
 obiectum sapientem facile eruas ex seq. sapienti

fine: praeterea, cum sapienti rem publicam ipso dignam
 dedimus, id est mundum, non est extra rem publicam,
 etiam si recesserit, immo fortasse relicto uno angulo in
 maiora atque ampliora transit et caelo inpositus intellegit,
 cum sellam aut tribunal ascenderet, quam humili loco 5
 sederit. Depone hoc apud te, numquam plus agere sa-
 pientem, quam cum in conspectum eius diuina atque hu-
 3 mana uenerunt. Nunc ad illud reuertor, quod suadere
 tibi coeperam, ut otium tuum ignotum sit. Non est quod
 inscribas tibi philosophiam et quietem: aliud proposito 10
 tuo nomen impone, ualitudinem et inbecillitatem uocato
 4 et desidiam. Gloriari otio iners ambitio est. Animalia
 quaedam ne inueniri possint, uestigia sua circa ipsum
 cubile confundunt: idem tibi faciendum est, alioquin non
 deerunt qui persequantur. Multi aperta transeunt, con- 15
 dita et abstrusa rimantur; furem signata sollicitant.
 Vile uidetur, quicquid patet: aperta effractarius praeterit.
 Hos mores habet populus, hos inperitissimus quisque:
 5 in secreta inrumpere cupit. Optimum itaque est non
 iactare otium suum: iactandi autem genus est nimis 20
 latere et a conspectu hominum secedere. Ille Tarentum
 se abdidit, ille Neapoli inclusus est, ille multis annis
 non transit domus suae limen: conuocat turbam, quisquis

1 pret- Q | dignum Q pr. || 3 angulo Q sed o ex u || 4 inp-
 sic Q p || 5 sella Q sed lineolam super addidit m. rec. || 6 De-
 pono Q cum V Par.b aliis || 7 quâcum Q cum V P: quam quom
 Hense | conspectu Q p V P Par.b || 10 phyl- Q | atqui etiam
 Q V P Par.b: atque etiam vulg., atque otium Schweighauser, aut
 quietem O. Rossbach. Scribere malo philosophiam et quietem
 (= philosophiae quietem), quam si sibi inscripsisset Lucilius, am-
 bitione vere laborasset: cf. infra gloriari otio cet. | aliquid Q, aliud
 vel aliud rell. codd. || 11 imp- sic Q | ualit- Q V | inbecillem Q
 P Par.b, inbecillitatem vulg.: inbecillitatem si vis Haase |
 uocato Q cum vulg., uoca Haase et Hense ex p || 12 optior iners
 Q, optior iners p || 13 inuenire Q pr. || 14 alioquin sic Q V (n
 supra scr. V) || 15 persequantur Q cum vulg., semper sequantur
 Haase et Hense ex p || 17 pterit Q || 18 inp- sic Q p || 22 neapolim
 inclusus Q, neapoli clusus P || 23 transit Q p P Par.b, transit
 Hense² | quis Q

otio suo aliquam fabulam imposuit. Cum secesseris, non 6
 est hoc agendum, ut de te homines loquantur, sed ut
 ipse tecum loquaris. Quid autem loqueris? quod homines
 de aliis libentissime faciunt, de te apud te male existima:
 5 adsuesces et dicere uerum et audire. Id autem maxime
 tracta, quod in te esse infirmissimum senties. Nota habet 7
 sui quisque corporis uitia: itaque alius uomitu leuat sto-
 machum, alius frequenti cibo fulcit, alius interposito
 ieiunio corpus exhaurit et purgat. Hi, quorum pedes dolor
 10 repetit, aut uino aut balneo abstinent: in cetera negle-
 gentes huic, a quo saepe infestantur, occurrunt. Sic in
 animo nostro sunt quaedam quasi causariae partes,
 quibus adhibenda curatio est. Quid in otio facio? ulcus 8
 meum curo. Si ostenderem tibi pedem turgidum, luuidam
 15 manum aut contracti cruris aridos neruos, permitteres
 mihi uno loco iacere et fouere morbum meum: maius
 malum est hoc, quod non possum tibi ostendere: in pec-
 tore ipso collectio et uomica est. Nolo nolo laudes, nolo
 dicas: « o magnum uirum! contempsit omnia et damnatis
 20 humanae uitae furoribus fugit. » Nihil dampnaui nisi me.
 Non est quod proficiendi causa uenire ad me uelis. Erras, 9
 qui hinc aliquid auxilii speras: non medicus, sed aeger fol. 66v
 hic habitat. Malo illa, cum discesseris, dicas: « ego istum
 beatum hominem putabam et eruditum, erexeram aures:
 25 destitutus sum, nihil uidi, nihil audiui, quod concupisce-
 rem, ad quod reuerterer. » Si hoc sentis, si hoc loqueris, ali-

1 imp- sic Q | non ē/hoc agendum Q cum p, non est agen-
 dum hoc cell. vet., vulg. || 3 Quidam loque/ris Q cum V P
 Par.b || 8 afrequenti sed a punct. Q || 9 hi Q cum vulg. || 10
 balneo sic Q V P Par.b || 13 adhibenda Q sed ad supra vers. ||
 14 etsi Q | ostenderim Q p | luuidam Q || 15 contract (c posterior
 supr. vers.) icruris Q || 18 tuo Q V P Par.b: abiicit Muretus,
 tumor corr. Schweighaeuser: rectius ipso Haase et Hense ex p
 | nolo nolo laudes sic Q p V P Par.b O || 20 fuit Q | dampnaui Q
 || 22 eger Q || 23 Malo illa cum Q cum vulg.: illa exp. Haase et
 Hense ex p || 25 audiui Q cum vulg.: audii Hense², duce Rossbachio,
 ex p ubi laudi

quid profectum est: malo ignoscas otio meo quam inui-
 10 deas. « Otium, inquis, Seneca, commendas mihi? ad Epi-
 cureas uoces delaberis. » Otium tibi commendo, in quo
 maiora agas et pulchriora quam quae reliquisti: pulsare
 superbas potentiorum fores, digerere in litteram senes 5
 orbos, plurimum in foro posse inuidiosa potentia ac breuis
 11 est et, si uerum aestimes, sordida. Ille me gratia forensi
 longe antecedit, ille stipendiis militaribus et quaesita per
 hoc dignitate, ille clientium turba. Est tanti ab omnibus
 uinci, dum a me fortuna uincatur: cuius turbæ par esse non 10
 12 possum, plus habet gratiae. Vtinam quidem hoc proposi-
 tum sequi olim fuisset animus tibi! utinam de uita beata
 non in conspectu mortis ageremus! Sed nunc quoque non
 moremur: multa enim, quae superuacua esse et inimica
 credituri fuimus rationi, nunc experientiae credimus. 15
 13 Quod facere solent, qui serius exierunt et uolunt tempus
 celeritate reparare, calcar addamus. Haec aetas optime
 facit ad haec studia: iam despumauit, iam uitia primo
 feruore adulescentiae indomita lassauit; non multum su-

2 comendes sed a supra e posteriore punct. Q¹ || 3 dilaberis
 Q Par.b || 4 que Q || 5 in litteram Q cum vulg.: in literas com.
 Gruterus || 7 es times Q pr. || 8 antecedit Q pr. | per hoc sic
 Q p (o punct. p) V P Par.b, per haec ε || 10 cuiusturbæ Q, simi-
 liter V P Par.b, cui in turba p. Haec uerba et seqq. par — gratiae
 mendosa aut aliunde inuenta uisa sunt uiris doctis: Schweighaeuser
 uincis inclusit, alii omnino sustulerunt: post clientium turba col-
 locanda esse putauit Pincianus, cui assentitur Hense, qui cui in
 turba expungere et illi clientium turba (pro ille cl. turba) scri-
 bere malit, haec adnotans 'sic aperia, opinor, interpolationis origo
 margini ut uidetur olim adscriptae'. Sed illa uerba eo, quo in libris
 sunt loco, rectius ab aliis seruata esse opinor. Haase enuntiatum
 uelatiuum cui in turba — non possum ad fortuna refert: Gemoll
 autem uocem ubi post possum addit sic interpungens vincatur.
 cui in turba p. e. non possum, ubi plus habet gratiae. Ad vul-
 gatam redire malo: cuius turbæ (= is, cui in turba) par esse
 non possum, plus habet (subaudi fateor) gratiae || 14 moramur
 Q cum plerisque codd.: corr. Erasmus¹ || 15 nunc Q sed c supra
 scr. Q¹ || 16 Quo Q pr., d supra scr. Q¹ | exier Q sed i supra
 vers. add. m. rec. || 17 cael- Q || 18 disputauit Q p V P Par.b ||
 19 adol- Q

perest ut extinguat. « Et quando, inquis, tibi proderit 14
 istud, quod in exitu discis, aut in quam rem? » In hanc,
 ut exeam melior. Non est tamen ut existimes ullam aeta-
 tem aptiorem esse ad bonam mentem quam quae se multis
 5 experimentis, longa ac frequenti rerum paenitentia do-
 munit, quae ad salutaria mitigatis affectibus uenit. Hoc
 est huius boni tempus: quisquis senex ad sapientiam
 peruenit, annis peruenit. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

10 **M**utare te loca et aliunde alio transilire nolo, pri- 1 Ep. LXIX.
 mum quia tam frequens migratio instabilis animi est: coa-
 lescere otio non potest, nisi desit circumspicere et errare.
 Vt animum possis continere, primum corporis tui fugam
 siste. Deinde plurimum remedia continuata proficiunt: 2
 15 interrumpenda non est quies et uitae prioris obliuio. Sine
 dediscere oculos tuos, sine aures adsuescere sanioribus
 uerbis: quotiens processeris, in ipso transitu aliqua, quae
 renouent cupiditates tuas, tibi occurrent. Quemadmo- 3
 dum ei, qui amorem exuere conatur, euitanda est om-
 20 nis admonitio dilecti corporis, — nihil enim facilius quam

2 dicis Q p V P Par.b, discis s || 3 ut Q, quod *rell. libb. mss. et edd.*: Quiriniani codicis scriptura non est...ut, raro quidem adhibita ad significandum 'non è il caso che, non v'è motivo che', Ciceronis vero ipsius exemplis freta (cf. pro Cael. 6,14; pro Mil. 13,35, al.), ut in usitatiorum locutionem non est... quod a librariis mutaretur, facile factum esse suspicor || 5 rerum Q cum *rell. libb. mss. et edd.*: errorum con. Gemoll, ut non necessario | paenitentia domuit Q cum plerisque *codd.*, patientia domuit *vulg.*, paenitentia edomuit Haase et Hense ex p ubi penitentiae domuit. Praefero domuit, quod verbo simplici potius quam composito Seneca poetarum more uti solet || 6 aff- sic Q || 8 annis Q cum *rell. libb. mss. et edd.*: omnis con. Gertz, l. v., p. 369

10 in alium de alio Q cum *vulg.*: aliunde alio Hense, Haasio auctore, ex p P Par.b qui particulam in omittunt || 12 desit Q p V P Par.b: desit Hense² || 19. et. Q p V P Par.b, ei s

amor recrudescit, — ita qui deponere uult desideria rerum
 omnium, quarum cupiditate flagrauit, et oculos et aures
 fol. 67⁴ ab his, quae || reliquit, auertat. Cito rebellat adfectus: quo-
 cumque se uerterit, pretium aliquod praesens occupatio-
 nis suae aspiciet. Nullum sine auctoramento malum est: 5
 auaritia pecuniam promittit, luxuria multas ac uarias
 uoluptates, ambitio purpuram et plausum et ex hoc po-
 5 tentiam et quicquid *potest* potentia. Mercede te uitia
 sollicitant: hic tibi gratis uiuendum est. Vix efficiuntoto
 saeculo potest, ut uitia tam longa licentia tumida subigan- 10
 tur et iugum accipiant, nedum, si tam breue tempus
 interuallis discidimus. Vnam quamlibet rem uix ad perfec-
 6 tum perducit assidua uigilia et intentio. Si me quidem uelis
 audire, hoc meditare et exerce te ut mortem et excipias
 et, si ita res suadebit, accersas: interest nihil, illa ad nos 15
 ueniat an ad illam nos. Illud imperitissimi cuiusque uer-
 bum falsum esse tibi ipse persuade: «bella res est mori sua
 morte.» Nemo moritur nisi sua morte. Illud praeterea te-
 cum licet cogites: nemo nisi suo die moritur. Nihil perdis
 ex tuo tempore: nam quod relinquis, alienum est. VALE. 20

SENECAE AD LVCILIVM

LIBER VII EXPLICIT

1 s. omniū rerū *Q* || 3 his *Q Par.b vulg.* | adfatus *Q* || 4 pres-
Q || 8 potentia *Q V P Par.b*, potentia potest *vulg.*: potest
 potentia *Hense*. An quicquid ex potentia? || 11 s. tempus inter-
 uallum discidimus (disced- *corr. m. rec.*) *Q*, similiter *V P Par.b*
 (ubi discid-) *p* (ubi disced-). *Varie emendatus est hic locus iam a*
vett. librariis et edd. temporis interuallum discidimus aut tempus
 ex intervallo (vel interuallo vel per interuallum vel per inter-
 ualla) discidimus (aut discindimus): *seclusit tempus Haase*: in-
 teruallis caedimus *corr. Madvig, cui adsentitur Hense*. Malo scri-
 bere tempus interuallis discidimus *ex cod. Palatino-Romano* 1549
sec. XIII fide Fickerti, et interpretor discidimus ex dis et cae-
dimus || 13 assid- sic *Q Par.b* | inter si et me duae litterae erasae *Q*
 || 14 etexerce te *Q*, exerce te *vulg.*, et exerce *Hense ex p* || 16 ueniat
Q sed a supra vers. || 18 Nemo — morte sic *Q p, om. V P Par.b*
vulg. | pret- *Q* || 19 cogitet *sed s supra t extr. punct. Q*

INCIPIIT EIVSDEM LIBER VIII.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

P ost longum interuallum Pompeios tuos uidi: in 1 Ep. LXX.
 conspectum adulescentiae meae reductus sum. Quicquid illic
 5 iuuenis feceram, uidebar mihi facere adhuc posse et paulo
 ante fecisse. Praenuigauimus, Lucili, uitam et quemad- 2
 modum in mari, ut ait Vergilius noster, «terraeque urbesque
 recedunt», sic in hoc cursu rapidissimi temporis primum
 pueritiam abscondimus, deinde adulescentiam, deinde
 10 quicquid est illud inter iuuenem et senem medium, in
 utriusque confinio positum, deinde ipsius senectutis op-
 timos annos: nouissime incipit ostendi publicus finis
 generis humani. Scopulum esse illum putamus dementissi- 3
 mi: portus est, aliquando petendus, numquam recusandus,
 15 in quem si quis intra primos annos delatus est, non ma-
 gis queri debet quam qui cito nauigauit. Alium enim, ut
 scis, uenti segnes ludunt ac detinent et tranquillitatis
 lentissimae taedio lassant, alium pertinax flatus celerrime

*Eadem libri inscriptio in Q et p (LIB. - EXPLC. - LBR p),
 titulum et salutationis formulam omittunt V P Par.b, sed in V tres
 versus scriptura vacant, quod spatium libri initio signando destina-
 tum fuisse recte suspicatur Hense, Berl. philol. Wochenschr. 1914,
 p. 125 | SENECA in priore inscriptionis parte Q p || 1 LIB VIII
 Q || 4 adol- Q || 6 Praenuigamus Q cum nonnullis s | quemamm-
 Q pr. || 7 uirg- Q P Par.b V corr. | terreq; Q || 8 occurru
 (pro hoc cursu) Q P Par.b || 9 adol- Q || 10 quicq- sic Q P
 Par.b || 11 s. optimos Q || 14 portus Q sed r supra vers. || 15 di-
 latus Q p Par.b alii || 16 quaeri Q || 18 lentissime Q | tēd- Q*

- 4 perfert. Idem euenire nobis puta: alios uita uelocissime adduxit, quo ueniendum erat etiam cunctantibus, alios macerauit et coxit. Quae, *ut* scis, non semper retinenda est: non enim uiuere bonum est, sed bene uiuere. Itaque sapiens uiuet, quantum debet, non quantum potest: uidebit ubi uicturus sit, cum quibus, quomodo, quid acturus.
- 5 Cogitat semper, || qualis uita, non quanta sit: [sit] si multa
fol. 67^v 5 occurrunt molesta et tranquillitatem turbantia, emittit se. Nec hoc tantum in necessitate ultima facit, sed cum primum illi coepit suspecta esse fortuna, diligenter circumspicit, numquid illic desinendum sit. Nihil existimat sua referre, faciat finem an accipiat, tardius fiat an citius: non tamquam de magno detrimento timet. Nemo multum
- 6 ex stillicidio potest perdere. Citius mori aut tardius ad rem non pertinet, bene mori aut male ad rem pertinet: bene 15 autem mori est effugere male uiuendi periculum. Itaque effeminatissimam uocem illius Rhodii existimo, qui cum in caueam coniectus esset a tyranno et tamquam ferum aliquod animal aleretur, suadenti cuidam, ut abstineret cibo: «omnia, inquit, homini, dum uiuit, speranda sunt.» 20
- 7 Vt sit hoc uerum, non omni pretio uita emenda est. Quaedam licet magna, licet certa sint, tamen ad illa turpi

3 ut om. Q p || 5 uiuet Q p V cod. Rehdiger. I: hanc scripturam commendat prae vulg. uiuit sequens iui. videbit, post quod oratio redit ad tempus praes. cogitat || 7 Cogita Q | Sit simulata Q cum p, si simulata V P Par.b alii, si multa pauci s vulg.: sed simul atque Haase, simulac Roszbach, Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 495. Vulgatam scripturam praefero, quia multa molesta et tranquillitatem turbantia efficiunt necessitatem ultimam de qua mox loquitur Seneca sententiam corrigens et amplificans || 11 illo Q cum rell. codd.: illo die Muretus, illico Madvig, cito vel potius ideo, ut con. C. Brakmann, scribere mauult Hense, cui illico suspectum est ut ab Annaeano sermone alienum: scribo illic eodem sensu quo in ep. 95, 2 || 12 incipiat Q || 14 stillic- sic Q V P || 15 ptinet. Non Q pr., similiter p, sed nō super add. ante ptinet m. rec. Q || 16 uiuendo periculo Q pr. || 17 effem- ex effemen- Q || 18 coniectus sic Q P Par.b recte | atyr/ranno Q || 19 Suadendiquidem Q || 22 adillaturpi Q pr. cum vulg., adillaturpis (s supra vers.) corr. m. rec.

infirmittatis confessione non ueniam: ego cogitem in eo,
 qui uiuit, omnia posse fortunam, potius quam cogitem
 in eo, qui scit mori, nil posse fortunam? Aliquando tamen, 8
 etiã si certa mors instabit et destinatum sibi supplicium
 5 sciet, non commodabit poenae suae ~~manum~~: sibi commo-
 daret. Stultitia est timore mortis mori: uenit qui occidat,
 expecta. Quid occupas? quare suscipis alienae crudelitatis
 procurationem? utrum inuides carnifici tuo an parcis?
 Socrates potuit abstinentia finire uitam et inedia potius 9
 10 quam ueneno mori: triginta tamen dies in carcere et in
 expectatione mortis exegit, non hoc animo tamquam omnia
 fieri possent, tamquam multas spes tam longum tempus
 reciperet, sed ut praeberet se legibus, ut fruendum
 15 mortem contemnere, uenenum timere? Scribonia, grauis 10
 femina, amita Drusi Libonis fuit, adolescentis tam stolidi
 quam nobilis, maiora sperantis quam illo saeculo quisquam
 sperare poterat aut ipse ullo. Cum aeger a senatu in lectica
 relatus esset non sane frequentibus exequiis, — omnes enim
 20 necessarii deseruerant impie iam non reum, sed funus, —
 habere coepit consilium, utrum conscisceret mortem an
 expectaret. Cui Scribonia: « quid te, inquit, delectat alienum

I confessionē Q | fūeniã ex inueniã Q | cognitē Q pr. et sic
 infra || 4 destitutum sed n supra t alteram punct. Q || 5 cōmen-
 daut Q cum p ubi commend- | sibi commodaret om. vulg.
 || 6 timere Q | mortē ex mortis corr. m. rec. Q || 7 suscipis ex
 suspicis corr. ead. m. Q | alienę Q || 8 carnificatio (ca punct.) tuo
 Q || 9 inēdia Q || 10 in om. ante exp. Q || 13 preb- Q || 14 stul-
 tius Q sed l supra vers. || 15 contempn- Q | timere ex timore ead.
 m. Q || 16 amit adrusili bonis Q | adol- Q | solidi Q cum plerisque
 codd., sordidi unus s: corr. Torrentius || 18 assenatu Q || 19 rela-
 xatus sed ax punct. Q | exsequi studi is Q, exequiis vel exse-
 quiis vel exsequis codd. vet., obsequiis duo s fide Fickerti. Qui-
 riniani scripturam esse interpolatam immisso glossemate studiis ad
 declarandum uocabulum exsequiis audacter hic adhibitum Hense
 monet in Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 636. An praestat cor-
 rigere exsequentium studiis? || 20 deseruerant sed i punct. Q |
 impiae Q | funus sic Q p P recte || 21 conscisceret Q

negotium agere? » Non persuasit illi: manus sibi attulit
nec sine causa. Nam post diem tertium aut quartum inimici
11 moriturus arbitrio si uiuit, alienum negotium agit. Non
possis itaque de re in uniuersum pronuntiare, cum mortem
fol. 68^r uis externa denun|tiat, occupanda sit an exspectanda: 5
multa enim sunt, quae in utramque partem trahere possunt.
Si altera mors cum tormento, altera simplex et facilis est,
quidni huic inicienda sit manus? Quemadmodum nauem
eligam nauigaturus et domum habitaturus, sic mortem
12 exiturus e uita. Praeterea quemadmodum non utique melior 10
est longior uita, sic peior est utique mors longior. In nulla
re magis quam in morte morem animo gerere debemus.
Exeat, qua impetum cepit: siue ferrum appetit siue la-
queum siue aliquam potionem uenas occupantem, pergat
et uincula seruitutis abrumpat. Vitam et aliis approbare 15
13 quisque debet. mortem sibi: optima est, quae placet. Stulte
haec cogitantur: « aliquis dicet me parum fortiter fecisse,
aliquis nimis temere, aliquis fuisse aliquod genus mortis
animosius. » Vis tu cogitare id in manibus esse consilium,
ad quod fama non pertinet! Hoc unum intuere, ut te 20
14 fortunae quam celerrime eripias: alioquin aderunt, qui de
facto tuo male existiment. Inuenies etiam professos sapien-
tiam, qui uim afferendam uitae suae negent et nefas iu-
dicent ipsum interemptorem sui fieri: exspectandum esse

i agere *supra* add. ead. m. Q | psuasit, c punct. Q || 4 pronun-
tiaret sed t extr. punct. Q || 5 uix Q | exst- Q | exsp- sic Q
|| 8 sit Q sed t in ras. | Quem/amm- Q || 10 et (ante uita) sed t
punct. Q | quēamm- Q || 11 longior/mors Q || 12 inmortē morte Q
|| 13 coepit Q | Siue (ante ferrum) Q sed ue *supra* vers. | appetit Q
sed petit in ras. || 14 aliquam ex aliquem corr. Q² || 15 appr- sic
Q P Par.b || 16 optima est quae Q cum vulg., est om. V P Par.b
|| 17 fortiter Q sed titer ex corr. || 18 aliquid Q p V, aliquod P, ali-
quis Par.b || 21 eripies sed a *supra* e *poster.* punct. ead. m. Q | alioquin
Q sed o *supra* vers. || 22 s. professos sapientiam ex professes sa-
pientem corr. ead. m. Q || 23 aff- sic Q | uitę Q || 24 ipsū *supra* vers.
add. ead. m. Q | fieri ex fieri corr. ead. m. Q | Exspectanouum
esse exitum Q cum V P Par.b

exitum, quem natura decreuit. Hoc qui dicit, non uidet
 se libertatis uiam cludere. Nihil melius aeterna lex fecit,
 quam quod unum introitum nobis ad uitam dedit, exitus
 multos. Ego exspectem uel morbi crudelitatem uel hominis, 15
 cum possim per media exire tormenta et aduersa discutere?
 Hoc est unum, cur de uita non possimus queri: ne-
 minem tenet. Bono loco res humanae sunt, quod nemo
 nisi uitio suo miser est. Placet, uiue: non placet, licet
 eo reuerti unde uenisti. Vt dolorem capitis leuares, sangui- 16
 nem saepe misisti: ad extenuandum corpus uena percu-
 titur. Non opus est uasto uulnere diuidere praecordia:
 scalpello aperitur ad illam magnam libertatem uia et
 puncto securitas constat. Quid ergo est, quod nos facit
 pigros inertesque? Nemo nostrum cogitat quandoque
 15 sibi ex hoc domicilio exeundum: sic ueteres inquilinos
 indulgentia loci et consuetudo etiam inter iniurias detinet.
 Vis aduersus hoc corpus liber esse? tamquam migra- 17
 turus habita. Propone tibi quandoque hoc contubernio ca-
 rendum: fortior eris ad necessitatem exeundi. Sed quemad-
 20 modum suus finis ueniet in mentem omnia sine fine con-
 cupiscentibus? Nullius meditatio rei tam necessaria est: 18
 alia enim fortasse exercentur in superuacuum. Aduersus
 paupertatem praeparatus est animus: permansere diuitiae.
 Ad contemptum nos doloris armauimus: numquam a
 25 nobis exigit huius uirtutis experimentum integri ac sani

2 se Q V, sed aut si *rell. vet. codd.* | Nihil Q cum V¹P
Par. b., nil p || 4 exsp- sic Q || 6 possimus Q, ut Erasmus²: posse-
 mus aut possumus *rell. vet. codd.* | quaeri Q V || 7 humane
 Q || 8 placet ut uiuet Q, similiter p ubi uiue || 9 leuares ex lau-
 corr. ead. m. Q || 10 sepemisisti Q, similiter p P || 11 p̄cordia Q || 12
 magna con. Castiglioni || 17 post liber esse duae litterae erasae,
 fort. et Q || 19 s. quem amm- Q pr. || 21 Nullius medita-
 tio rei Q, nullius rei meditatio *rell. libb. mss. et edd.*: Quiriniani
 scripturam praefero, qua hyperbaton ad Senecae stilum apte quadrans
 efficitur | tam ex tamen radendo Q || 22 in supra vers. add. ead.
 m. Q || 23 p̄paratus Q || 24 numq- sic Q || 25 exigit Q cum vulg.,
 exegit (quod iam comecerat Pincianus) Haase et Hense ex p

felicitas corporis. Vt fortiter amissorum desideria pa-
 fol. 68^v teremur, praecepimus nobis: omnes, || quos amabamus,
 superstites fortuna seruauit. Huius unius rei usum qui
 19 exigat dies, ueniet. Non est quod existimes magnis tantum,
 uiris hoc robur fuisse, quo seruitutis humanae claustra
 perrumperent; non est quod iudices hoc fieri nisi a Cato-
 ne non posse, qui quam ferro non emiserat animam, manu
 extraxit: uilissimae sortis homines ingenti impetu in tu-
 tum euaserunt, cumque e commodo mori non licuisset
 nec ad arbitrium suum instrumenta mortis eligere, obuia 10
 quaeque rapuerunt et quae natura non erant noxia, ui
 20 sua tela fecerunt. Nuper in ludo bestiariorum unus e Ger-
 manis, cum ad matutina spectacula pararetur, secessit
 ad exonerandum corpus: nullum aliud illi dabatur sine cu-
 stode secretum: ibi lignum id, quod ad emundanda obsce-
 na adhaerente spongia positum est, totum in gulam far- 15
 sit et ui praecclusis faucibus spiritum elisit. Hoc fuit morti
 contumeliam facere. Ita prorsus: parum munde et parum
 21 decenter: quid est stultius quam fastidiose mori? O ui-
 rum fortem, o dignum, cui fati daretur electio! quam 20
 fortiter ille gladio usus esset, quam animose in profundam
 se altitudinem maris aut abscisae rupis inmisisset! Vndi-
 que destitutus inuenit, quemadmodum et mortem sibi
 deberet et telum, ut scias ad moriendum nihil aliud in

2 Prec- Q || 4 ex/citat Q cum vet. codd. | tantū ex tam ead.
 m. Q || 5 uiribus Q | quod seruitutis Q | humane Q || 7 quic-
 quam sed c punct. Q || 8 cū (ex cui) uilissimesortis homines Q,
 cum uilissimae s. h. vulg.: cum om. p (ubi hutilissime) Haase et
 Hense recte, quoniam particula propter seq. cumque immissa appa-
 ret, unde factum est ut euaserint (sic Q V P Par.b) vel euaserit
 (sic p) scriberetur pro euaserunt quem indicativum restituit Haase
 || 9 cumq; incommodo Q cum p, cumque commodo vulg.: corr.
 Hense, praeunte C. F. G. Muellero || 11 erant Q sed n supra vers.
 || 16 adherentē Q || 17 in pclusis Q, similiter V P Par.b, i preclusis
 q cum aliis 5: vi praecclusis vulg., vi sect. Haase, interclusis scripsit
 Hense || 18 munde Q || 20 diretur sed a supra i punct. Q | electio
 (o supra vers.) flecti Q || 21 profundum sed a supra u extr. Q
 || 22 abscisse Q || 23 quemamm- Q pr. || 24 deberet Q cum rell. codd.
 Varie emendarunt uiri docti, inter quos Schweighaeuser expectabat

mora esse quam uelle. Existimetur de facto hominis acer-
 rimi, ut cuique uisum erit, dum hoc constet, praeferendam
 esse spurcissimam mortem seruituti mundissimae. Quon- 22
 iam coepi sordidis exemplis uti, perseuerabo: plus enim
 5 a se quisque exiget, si uiderit hanc rem etiam a contem-
 ptissimis posse contemni. Catones Scipionesque et alios,
 quos audire cum admiratione consueuimus, supra imita-
 tionem positos putamus: iam ego istam uirtutem habere
 tam multa exempla in ludo bestiaro quam in ducibus belli
 10 ciuili ostendam. Cum adueheretur nuper inter custodias 23
 quidam ad matutinum spectaculum missus, tamquam
 somno premente nutaret, caput usque eo demisit, donec
 radiis insereret, et tamdiu se in sedili suo tenuit, donec
 ceruicem circumactu rotae frangeret: eodem uehiculo, quo
 15 ad poenam ferebatur, effugit. Nihil obstat erumpere et 24
 exire cupienti: in aperto nos natura custodit. Cui per-
 mittit necessitas sua, circumspiciat exitum mollem; cui
 ad manum || plura sunt, per quae sese adserat, is dilec- fol. 69^r
 tum agat et qua potissimum liberetur, consideret: cui
 20 difficilis occasio est, is proximam quamque pro optima
 arripiat, sit licet inaudita, sit noua. Non deerit ad mor-
 tem ingenium, cui non defuerit animus. Vides, quemadmo- 25
 dum extrema quoque mancipia, ubi illis stimulos adegit
 dolor, excitentur et intentissimas custodias fallant? Ille

daret aut pararet, *Buecheler coni.* praeberet, *Hense* deferret, *Guil.*
Gemoll corr. inuenit, quandoquidem mortem sibi deberet, et
 telum. *At librorum scripturam haud mutandam putauerim, cum*
enuntiati sententia haec sit undique (*scil.* ab omnibus) destitutus
 inuenit, quemadmodum et mortem et telum, id est instrumentum
 euadendi in tutum, sibi deberet (*scil.* sibi acceptum referret)
 || 2 preferendum *Q p* || 3 mundissime *Q* || 5 s. etiã/acontemptissimis
 sic *Q cum vulg.* || 6 contempni *Q p V* || 9 s. belliciuilis *ex becil-*
liuilis corr. ead. m. Q || 12 dimisit *Q* || 14 uehi iculo *Q* || 15 erum-
pere supra vers. add. ead. m. Q || 18 s. dilectum *Q pr., del-*
corr. m. rec. || 19 considerat cui *Q: fort. consideret: at cui ut*
coni. O. Rossbach || 20 si (*pro is*) *Q p* | quãq; *ex quaeq; Q* || 21 ar-
ripiat Q sed ri supra vers. || 22 s. quemamm- *Q* || 23 illos *Q*
Par.b et pr. V

uir magnus est, qui mortem sibi non tantum imperavit,
 sed inuenit. Ex eodem tibi munere plura exempla pro-
 26 misi. Secundo naumachiae spectaculo unus e barbaris
 lanceam, quam in aduersarios acceperat, totam iugulo
 suo mersit. « Quare, quare, inquit, non omne tormentum, 5
 omne ludibrium iamdudum effugio? quare ego mortem ar-
 matus exspecto? » Tanto hoc speciosius spectaculum fuit,
 quanto honestius mori discunt homines quam occidere.
 27 Quid ergo? quod animi perditum quodque noxiosum habent,
 non habebunt illi, quos aduersus hos casus instruxit longa
 meditatio et magistra rerum omnium ratio? Illa nos do-
 cet fati uarios esse accessus, finem eundem, nihil autem
 28 interesse, unde incipiat quod uenit. Eadem illa ratio
 monet, ut scilicet moriaris quemadmodum potes et quic-
 quid obuenerit, ad uim adferendam tibi inuadas. Iniu- 15
 riosum est raptum uiuere, at contra pulcherrimum mori
 raptum. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LXXI. I

Subinde me de rebus singulis consulis oblitus uasto
 nos mari diuidi. Cum magna pars consilii sit in tempore, 20
 necesse est euenire, ut de quibusdam rebus tunc ad te per-
 feratur sententia mea, cum iam contraria potior est.

I tantum non Q || 3 secunda Q pr. || 5 Quarequare Q cum p
 V Hense², quare semel P Par.b vulg. | inquis Q V P Par.b || 7
 exsp- sic Q || 8 discunt Q sed s supra vers. || 9 quoq; Q cum
 p P Par.b | noxios si Q || 14 scilicet sic Q p alii, si licet vulg. |
 Post moriaris addunt s sine dolore: sin autem non potes (aut
 potest), fac: Schweighauser coni. ut, si licet, moriaris quemad-
 modum placet: sin autem non, quemadmodum potes, ad quam
 emendationem accedit Hense, qui tamen si minus pro sin autem non
 exempli causa proponit. Fickerto autem, qui ipsum scilicet recte su-
 spectat, in s additamentum ortum inde esse videtur, 'quod librariorum
 quidam, cum scilicet pro si licet accepisset, mancum esse locum pu-
 tauit et de ingenio supplevit' (I p. 294) || 16 ad Q pr. cum V
 20 consilii sit Q vulg.: consilii sit coni. Hense (consilisti p)

Consilia enim rebus aptantur: res nostrae feruntur, im-
mo uoluuntur: ergo consilium nasci sub diem debet. Et
hoc quoque nimis tardum est: sub manu, quod aiunt,
nascatur. Quemadmodum autem inueniatur, ostendam.
5 Quotiens, quid fugiendum sit aut quid petendum, uoles 2
scire, ad summum bonum, propositum totius uitae
tuae, respice. Illi enim consentire debet, quicquid agimus:
non disponet singula, nisi cui iam uitae suae summa
proposita est. Nemo, quamuis paratos habeat colores,
10 similitudinem reddet, nisi iam constat, quid uelit pingere.
Ideo peccamus, quia de partibus uitae omnes delibe-
ramus, de tota nemo deliberat. Scire debet quid petat ille, 3
qui sagittam || uult mittere, et tunc dirigere ac moderari fol. 69r
manu telum: errant consilia nostra, quia non habent,
15 quo dirigantur. Ignoranti, quem portum petat, nullus suus
uentus est. Necessae est multum in uita nostra casus possit,
quia uiuimus casu. Quibusdam autem euenit, ut quaedam 4
scire se nesciant: quemadmodum quaerimus saepe eos,
cum quibus stamus, ita plerumque finem summi boni
20 ignoramus adpositum. Nec multis uerbis nec circumitu
longo, quod sit summum bonum, colliges: digito, ut ita
dicam, demonstrandum est nec in multa spargendum.
Quid enim ad rem pertinet in particulas illud diducere?
cum possis dicere: «summum bonum est, quod honestum est»
25 et quod magis admireris, «unum bonum est, quod hone-
stum est, cetera falsa et adulterina bona sunt». Hoc si per- 5
suaseris tibi et uirtutem adamaueris, — amare enim pa-
rum est, — quicquid illa contigerit, id tibi, quaecumque
aliis uidebitur, faustum felixque erit. Et torqueri, si modo

2 et Q vulg., super add. m. rec. in q. secl. Haase || 3 nimis tardum
est sic Q p | sub manuquoq; quod Q || 5 Quoties Q pr. || 6 bonū
et Q cum V P Par. b vulg. || 13 & (ante tunc) supra scr. Q¹ | dirige
acmoderari Q || 15 dirig- sic Q cum vell. codd.: derig- Hense sicut
antea derigere || 18 sepe Q || 20 circumitu Q pr., m exp. m. rec.
|| 21 colligis Q cum vell. codd.: colliges vulgo edd. ex Mureti emen-
datione, colligas scr. Schweighaeuser || 28 contingerit Q et pr. V

iacueris ipso torquente securior, et aegrotare, si non male dixeris fortunae, si non cesseris morbo, omnia denique, quae ceteris uidentur mala, et mansuescent et in bonum abibunt, si super illa eminueris. Hoc liqueat, nihil esse bonum nisi honestum: et omnia incommoda suo iure bona ⁵ uocabuntur, quae modo uirtus honestauerit. Multis uide- ⁶ mur maiora promittere quam recipit humana condicio, non inmerito: ad corpus enim respiciunt. Reuertantur ad animum: iam hominem deo metientur. Erige te, Lucili uirorum optime, et relinque istum ludum litterarium philosophorum, qui rem magnificentissimam ad ¹⁰ syllabas uocant, qui animum minuta docendo demittunt et conterunt. Fies similis illis, qui inuenerunt ista, non qui docent et id agunt, ut philosophia potius difficilis quam ⁷ magna uideatur. Socrates [qui] totam philosophiam reuo- ¹⁵ cauit ad mores et hanc summam dixit esse sapientiam, bona malaque distinguere. Sequere itaque illos, si quid apud te habeo auctoritatis, ut sis beatus, et te alicui stultum uideri sine. Quisquis uolet, tibi contumeliam faciat et iniu-

3 mansuescunt Q || 4 habibunt *sed h punct.* Q | ille minueris Q *pr. cum p P*, illa eminueris *corr.* Q' || 7 conditio *ex conuitio ut videtur* Q || 9 metientur *sic Q Par.b recte* || 10 s. litterarum Q || 11 phyl- Q || 12 animam Q p || 13 dissimiles (*pro fies similis*) Q || 14 phyl- Q *et sic mox* || 15 uideatur socrates] *hic desinit p, ut adnotat Hense* | qui Q *cum rell. codd., secl. Haase. Librorum autem scriptura Socrates qui — 'sequere inquit illos cet. uirorum doctorum acumen magnopere exercuit, hac praecipue de causa quod illos ad praeced. illis qui inuenerunt ista referendum ideoque uerba sequereillos cet. non Socrati qui ipse esset inter illos, sed Senecae tribuenda esse uiderunt: cf. edd. et Joh. Muelierum qui non modo ablegat qui Haasio duce, sed addit etiam haec (scil. sapientia) ante sequere, sic interpungens Socrates totam philosophiam — distinguere. haec, sequere, inquit, illos, si quid apud te habeo auctoritatis. ut sis beatus et te alicui stultum uideri sine (Krit. Stud. zu d. Brief. Senecas, 1897, p. 13 s.). Hunc locum haud satis ad liquidum perductum iure putauit Schweighaeuser: fortasse, qui retento, suppleri potest ut ante Socrates qui memoratur ut insigne exemplum illorum qui inuenerunt ista. Rühkopffio autem duce scribo itaque pro inquit, ita ut tota oratio Senecae quadret || 16 bonam Q || 17 inquit Q *cum rell. vet., inquam cod. Rehdig. I* || 18 s. uiderit Q*

riam, tu tamen nihil patieris, si modo tecum erit uirtus. Si uis, inquam, beatus esse, si fide bona uir bonus, sine contemnat te aliquis. Hoc nemo praestabit, nisi qui omnia prior ipse contempserit, nisi qui omnia
 5 bona exaequauerit, quia nec bonum sine honesto est et honestum in omnibus par est. « Quid ergo? nihil interest 8 inter praeturam Catonis et repulsam? nihil interest, utrum Pharsalica acie Cato uincatur an uincat? hoc eius bonum, quo uictis partibus non potest uinci, par erat illi bono,
 10 quo uictor rediret in patriam et componeret pacem? » || Quidni par sit? eadem enim uirtute et mala fortuna fol. 70^r uincitur et ordinatur bona: uirtus autem non potest maior aut minor fieri: unius staturae est. « Sed Cn. Pompeius 9 amittet exercitum, sed illud pulcherrimum rei p. praetextum, optimates, et prima acies Pompeianarum partium,
 15 senatus ferens arma, uno proelio profligabuntur et tam magni ruina imperii in totum dissiliet orbem: aliqua pars eius in Aegypto, aliqua in Africa, aliqua in Hispania cadet. Ne hoc quidem miserae rei p. continget, semel ruere. »
 20 Omnia licet fiant: Iubam in regno suo non locorum notitia 10 adiuuet, non popularium pro rege suo uirtus obstinatissima, Vticensium quoque fides malis fracta deficiat et Scipio-

2 inquit Q cum *rell. codd.*: inquam Pincianus quem sequor ita ut Senecae haec quoque sint || 3 prest- Q | nisi quomā priori contempserit. nisi quomā bona exaequauerit Q. Verba nisi qui — contempserit unus Q exhibet eaque leuiter immutata (prior ipse pro priori se) aptissime ad sententiam quadrare et ego iam monui (*Riv. di filol.* XLII 1914, p. 26 s.) et Rossbach (*Berl. phil. Wochenschr.* 1914, p. 492, *adm.* 2) et Hense (*ib.* p. 605) assenserunt || 5 honesto ex honestum corr. m. rec. Q || 6 par par Q pr. || 6-10 uerba Quid — pacem? interlocutori recte dedit Hense || 7 pret- Q et sic infra || 8 aciae Q || 9 erat Q cum *rell. codd.*: erit Madvig || 13 sed ante Cn. Pompeius om. Muretus et Madvig: sed etiam ante illud om. Muretus (qui scr. ille... praetextus), et corr. Madvig. At haec aduersarii esse uerba recte adnotat Hense | caesar naso (pro Cn.) Q || 14 s. rei (om. p.) p̄textum Q || 15 primacies Q || 18 egypto Q || 19 miser Q | rei p. sed post p. spatium vacuum Q et sic infra, § 12 || 21 abstin- sed o supra a punct. Q¹

nem in Africa nominis sui fortuna destituat: olim prou-
 11 sum est, ne quid Cato detrimenti caperet. «Victus est ta-
 men.» Et hoc numerata inter repulsas Catonis: tam magno
 animo feret aliquid sibi ad uictoriam quam ad praeturam
 obstitisse. Quo die repulsus est, lusit, qua nocte periturus 5
 fuit, legit: eodem loco habuit praetura et uita excidere;
 omnia, quae acciderent, ferenda esse persuaserat sibi.
 12 Quidni ille mutationem rei p. forti et aequo pateretur
 animo? quid enim mutationis periculo exceptum? non
 terra, non caelum, non totus hic rerum omnium con- 10
 textus, quamuis deo agente ducatur: non semper tenebit
 hunc ordinem, sed illum de hoc cursu aliquis dies deiciet.
 13 Certis eunt cuncta temporibus: nasci debent, crescere,
 extingui. Quaecumque supra nos uides currere et haec,
 quibus innixi atque inpositi sumus ueluti solidissimis, 15
 carpentur ac desinent: nulli non senectus sua est. Inae-
 qualibus ista spatiis eodem natura dimittet: quicquid est,
 14 non erit, nec peribit, sed resoluetur. Nobis solui perire est:
 proxima enim intuemur, ad ulteriora non prospicit mens
 hebes et quae se corpori addixerit: alioquin fortius finem 20
 sui suorumque pateretur, si speraret, ut omnia illa, sic
 uitam mortemque per uices ire et composita dissolui, dis-

4 feret aliquid sibi sic Q V Par. b vulg. || 7 pferenda Q, ferenda
 vell. libb. mss. et edd.: Quiriniani scripturam perferenda (= patienter,
 magno animo ferenda) potiozem haberem, nisi, ut recte animad-
 vertit Hense (Berl. phil. Wochenschr. 1914, p. 637), praepositio per
 ex seq. persuaserat iterata appareret || 8 eq- Q || 9 quidem enī Q
 | Non terra, non caelum. Totus (non exp.) hic r. o. contex-
 tus, quamvis d. a. ducatur, non s. t. h. o. scribendum suspicatur
 Madvig || 12 de Q unus, quae particula magis quam vulg. ex cum verbo
 deiciet conuenit || 14 nosupranos sed prius no punct. Q || 15 inmixti
 Q cum vet. codd., innixi s quam scripturam recte praeferunt cum
 alii inde ab Erasmo tum Guil. Gemoll (Adn. cr. in L. A. Sen. epp.
 morales, 1886, p. 2) || 17 dimittet Q cum edit. Mentelini, dimittit
 aut demittit vulg.: futurum ad sententiam aptius quadrare videtur
 || 20 hebes Q pr., hēbes Q³ | addixerit Q pr., -rat corr. m. rec. | alio-
 quin sic Q || 21 suorumque ex -qua Q | ut add. Haase: omnia illa
 sic in vitam vulg., o. i. sicut vitam P. Hauck ex s || 22 p (ante uices)
 supra vers. Q

soluta conponi, in hoc opere aeternam artem cuncta tem-
 perantis dei uerti. Itaque ut M. Cato, cum aeuum animo 15
 percucurrerit, dicet: « omne humanum genus, quodque est
 quodque erit, morte damnatum est: omnes, quae usquam
 5 rerum potiuntur urbes quaeque alienorum imperiorum
 magna sunt decora, ubi fuerint, aliquando quaeretur et
 uario exitii genere tollentur: alias destruent bella, alias
 desidia paxque ad inertiam uersa consumet et magnis
 opibus exitiosa res, luxus. Omnes hos fertiles campos
 10 repentina maris inundatio abscondet || aut in subitam cauer- fol. 70r
 nam considentis soli lapsus abducat. Quid est ergo quare
 indigni aut doleam, si exiguo momento publica fata prae-
 cedo? » Magnus animus deo pareat et quicquid lex uniuersi 16
 iubet, sine cunctatione patiatur: aut in meliorem emitti-
 15 tur uitam lucidius tranquilliusque inter diuina mansurus
 aut certe sine ullo futurus incommodo sui naturae remi-
 scabitur et reuertetur in totum. Non est ergo M. Catonis
 maius bonum honesta uita quam mors honesta, quoniam
 non intenditur uirtus. Idem esse dicebat Socrates uerita-
 20 tem et uirtutem. Quomodo illa non crescit, sic ne uirtus
 quidem: habet numeros suos, plena est. Non est itaque 17
 quod mireris paria esse bona, et quae ex proposito sumenda
 sunt et quae si ita res tulit. Nam si hanc inaequalitatem
 receperis, ut fortiter torqueri in minoribus bonis numeres,
 25 numerabis etiam in malis, et infelicem Socraten dices
 in carcere, infelicem Catonem uulnera sua animosius quam

1 comp- sic Q || 2 deuerti Q | magister cato Q | eu- Q || 3 pec-
 currerit dicet sic Q V recte || 4 dampn- Q | Om̄sq; (pro omnes
 quae) Q || 5 urbesq; quae Q || 6 quaeretur Q pr., -rētur corr.
 m. rec. || 7 exilii Q P Par.b, exitii ε || 10 repentina Q V P Par.b
 || 12 indigni Q sed n altera supra vers. | facta sed c punct. Q | prec- Q
 || 13 uniuersis Q || 14 cuntat- Q || 16 si Q cum plerisque codd., suae
 vulg.: sinu Chatelain, sui (ex incommodo pendens) Guil. Gemoll.,
 sic Castiglioni | naturae Q V vulg. || 17 magister (pro M.) Q pr.,
 magistri corr. m. rec. || 18 Qm̄ Q || 20 quod (pro quomodo) Q || 23 si
 ita Q Par.b M, similiter V, subita ε || ineq- Q pr. || 24 et/fortiter
 Q V P

fecerat retractantem, calamitosissimum omnium Regulum
 fidei poenas etiam hostibus seruatae pendentem. Atqui
 nemo hoc dicere, ne ex mollissimis quidem, ausus est:
 negant enim illum esse beatum, sed tamen negant miserum.
 18 Academici ueteres beatum quidem esse etiam inter hos 5
 cruciatus fatentur, sed non ad perfectum nec ad plenum,
 quod nullo modo potest recipi: nisi beatus est, in summo
 bono non est. Quod summum *bonum* est, supra se gra-
 dum non habet, si modo illi uirtus inest, si illam aduersa
 non minuunt, si manet etiam comminuto corpore incolu- 10
 mis: manet autem. Virtutem enim intellego animosam
 19 et excelsam, quam incitat quicquid infestat. Hunc animum,
 quem saepe induunt generosae indolis iuuenes, quos ali-
 cuius honestae rei pulchritudo percussit, ut omnia fortuita
 contemnunt, profecto sapientia [non] infundet et tradet: 15
 persuadebit unum bonum esse, quod honestum: hoc nec
 remitti nec intendi posse, non magis quam regulam, qua
 rectum probari solet, flectes. Quicquid ex illa mutaueris,
 20 iniuria est recti. Idem ergo de uirtute dicemus: et haec 20
 recta est, flexuram non recipit: rigidari, quid amplius in-
 tendi potest? Haec de omnibus rebus iudicat, de hac
 nulla. Si rector ipsa non potest fieri, ne quae ab illa qui-
 dem fiunt, alia aliis rectora sunt: huic enim necesse est

5 Achad- *Q V P* || 7 nisi beatus (*om. est*) *vel* nisi beatus qui
 est *coni. Geriz* (*Mélanges Graux*, 1884, p. 369 s.) || 8 bonum *om.*
Q V || 9 illā *lineolam add. Q²* || 10 sed manet *Q V P Par.b* | cūmin-
Q | incolomis *Q V P* || 12 inest. Ad (*pro infestat*) *Q* || 13 quā *Q V*
P | sepe *Q* | generose *Q* || 14 honeste *Q* || 15 contēpn- *Q* | sapientia
 non infundet *Q V P Par.b alii*, sapientia infundet *vulg.*: sapientia no-
 bis i. *coni. Chatelain* || 20 s. rigidariquidem amplius intendipotest
Q, similiter V Par.b: rigidari quidem amplius potest intendi non
 potest *corr. Q² et sic legitur in ed. Mentelini, ad quam scripturam*
leviter commutatam accedunt Schweighaeuser (rigidari quidem po-
 test, amplius intendi non potest), *Fickert et Haase* (rigidari quidem,
 amplius i. n. p.): rigidari, quid amplius intendi potest? *Hense ex*
P et ex Buecheleri distinctione, quam emendationem probo, cum quid
amplius per traiectionem collocatum sit post rigidari || 22 necquae
Q cum vulg.: ne quae *Haase* | ab illa quidem fiunt *Q cum vulg.*,
 a. i. fiunt quidem *Hense ex P*

respondeant : ita paria sunt. « Quid ergo? inquis, iacere 21
 in conuiuio et torqueri paria sunt? » Hoc mirum uidetur
 tibi? illud licet magis admireris: iacere in conuiuio malum
 est, iacere in eculeo bonum est, si illud turpiter, hoc
 5 honeste fit. Bona ista aut mala non efficit materia, sed |
 uirtus: haec ubicumque apparuit, omnia eiusdem men- fol. 71r
 surae ac pretii sunt. In oculos nunc mihi manus intentat 22
 ille, qui omnium animum aestimat ex suo, quod dicam
 paria bona esse honeste iudicanti [quod dicam paria bona
 10 esse] eius, qui triumphat, et eius, qui ante currum uehitur
 inuictus animo. Non putant enim fieri, quicquid facere non
 possunt: ex infirmitate sua ferunt de uirtute sententiam.
 Quid miraris, si uri, uulnerari, occidi, alligari iuuat, ali- 23
 quando etiam libet? Luxurioso frugalitas poena est,
 15 pigro supplicii loco labor est, delicatus miseretur indu-
 strii, desidioso studere torqueri est: eodem modo haec,
 ad quae omnes inbecilli sumus, dura atque intoleranda
 credimus, obliui, quam multis tormentum sit uino carere
 aut prima luce excitari. Non ista difficilia sunt natura,
 20 sed nos fluuidi et enerues. Magno animo de rebus magnis 24
 iudicandum est: alioquin uidebitur illarum uitium esse,

1 inquit Q V P Par.b, inquis 5 || 3 s. iacere inconuiuio malum
 est iacere ineculeo Q quae scriptura Woltersii coniecturam confir-
 mat: iacere i. c. m. est, torqueri in eculeo vulg., iacere in eculeo
 V P Par.b ceteris omissis, quae cum prius Hense reieciisset ut vanam
 loquacitatem efficientia, postea tamen, Quiriniani scriptura cognita,
 probauit (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 607) || 5 honeste
 sit Q V Par.b | effecit Q | seduir (desinit fol. 70v) uirtus (inc.
 fol. 71r) Q || 7 precii Q | manus sic Q V vulg. || 8 exuo Q pr. || 9
 iudicantis Q vulg., et honeste periclitantis add. Gertz: aduersa
 fortiter portantis et prospera honeste iudicantis vulg. Putaverim
 iudicantis pro iudicanti esse scriptum et v. quod — bona esse
 prae iterata a librariis || 12 ferunt de uirtute Q, de uirtute ferunt
 roll. libb. mss. et edd.: Quiriniani scriptura et ablatiuos seiungit et
 rotundiores clausulam efficit || 13 iubet Q || 14 Luxurioso ex -ose
 m. rec. Q || 15 s. delicatus miseritus industrii Q Par.b (Dil- Par.b),
 delicatis miseria est industria aliquot edd. ex nonnullorum 5 scrip-
 tura prope simili || 17 atq; Q cum P || 20 fluuidi sic Q V Par.b |
 magnis Q sed s supra vers. || 21 Alioquin sic Q cum Par.b et corr. V

quod nostrum est. Sic quaedam rectissima, cum in aquam demissa sunt, speciem curui prae fractique uisentibus reddunt. Non tantum quid uideas, sed quemadmodum, 25 refert: animus noster ad uera perspicienda caligat. Da mihi adolescentem incorruptum et ingenio uegetum: dicet 5 fortunatiorem sibi uideri, qui omnia rerum aduersarum onera rigida ceruice sustollat, qui supra fortunam extet. Non est mirum in tranquillitate non concuti: illud mirare, ibi extolli aliquem, ubi omnes deprimuntur, ibi 26 stare, ubi omnes iacent. Quid est in tormentis, quid est 10 in aliis, quae aduersa appellamus, mali? hoc, ut opinor, succidere mentem et incuruari et subcumbere. Quorum nihil sapienti uiro potest euenire: stat rectus sub quolibet pondere. Nulla illum res minorem facit; nihil illi eorum, quae ferenda sunt, displicet. Nam quicquid cadere 15 in hominem potest, in se cecidisse non queritur. Vires suas 27 nouit: scit se esse natum oneri ferendo. Non educo sapientem ex hominum numero nec dolores ab illo sicut ab aliqua rupe nullum sensum admittente submoueo. Memini 20 ex duabus illum partibus esse compositum: altera est in-

2 dim- Q | uiscent-, c punct. Q || 5 adol- Q | incorruptum Q || 7 s. exstat Q, extat V P Par. b, existat cod. Bern.: exiliat con. Hermes, extet Hense quem sequor, Quiriniani tamen scriptura exstretenta || 8 non est mirum Q qui uerborum ordo rector quam uulg. non mirum est apparet: dicitur enim ab optimis scriptoribus laudatus non est uel non est laudatus, raro non laudatus est (cf. St.-Schm.⁴, p. 646) || 11 hoc ut Q V recte || 12 subc- sic Q || 13 potest Q V Par. b, poterit P || 15 eorundem (pro eorum quae) Q || 16 homine Q | quaer- Q || 17 se essenatū oneri ferendo Q, similiter V, se esse oneri ferendo uulg.: Quiriniani et Veneti supplementum natum, quod etiam nonnulli s exhibent, ablegandum non puto, quamquam Annaeana locutio Livianam omnino redolet II 9,6 ut diuites conferrent, qui oneri ferendo essent || 20 comp- sic Q

uero perfectum est, inmota illa stabilitas est. Itaque in- 28
 choatus || et ad summa procedens cultorque uirtutis, fol. 71^v
 etiam si adpropinquat perfecto bono, sed ei nondum
 summam manum inposuit, ibit interim cessim et remittet
 5 aliquid ex intentione mentis: nondum enim incerta trans-
 gressus est, etiamnunc uersatur in lubrico. Beatus uero
 et uirtutis exactae tunc se maxime amat, cum fortissime
 expertus est, et metuenda ceteris, si alicuius honesti of-
 ficii pretia sunt, non tantum fert, sed amplexatur multoque
 10 audire mauult «tanto melior» quam «tanto felicior». Venio 29
 nunc illo, quo me uocat exspectatio tua. Ne extra rerum
 naturam uagari uirtus nostra uideatur, et tremet sapiens
 et dolebit et expallescet: hi enim omnes corporis sensus
 sunt. Vbi ergo calamitas, ubi illud malum uerum est?
 15 illic scilicet, si ista animum detrahunt, si ad confessionem
 seruitutis adducunt, si illi paenitentiam sui faciunt. Sa- 30
 piens quidem uincit uirtute fortunam, at multi professi
 sapientiam leuissimis nonnumquam minis exterriti sunt.
 Hoc loco nostrum uitium est, qui idem a sapiente exigi-
 20 mus et a proficiente. Suadeo adhuc mihi que ista laudo,
 nondum persuadeo: etiam si persuasissem, nondum tam
 parata haberem aut tam exercitata, ut ad omnes casus
 procurrent. Quemadmodum lana quosdam colores semel 31
 ducit, quosdam nisi saepius macerata et recocta non per-

1 illa Q vulg.: illi Buecheler || 4 ibi interim cessim Q vell. vet.:
 corr. Gruiterus | remittet sic Q V Par.b: ibi interim cessabit et
 remittet vulg., ibi interim cessat et remittit Aem. Thomas || 5 nondū
 Q sed dū supra vers. || 7 exacte Q || 9 precia Q || 10 quam tanto Q
 V ut scripsit Muretus || 11 exsp- sic Q || 12 tremebit Q V P Par.b,
 quam scripturam cum seq. dolebit perperam aequatam puto: treme-
 scet coni. Hense, tremefiet Buecheler || 13 & (incertae formae) expal-
 lescit Q || 14 ergo calamitas Q cum nonnullis optimis codd., ergo
 est origo calamitatis vel origo calamitatis (ergo est om.) vulg.:
 ergo calamitas est Gemoll || 16 penit- Q || 17 ante uirtute duae
 litterae erasae, fort. et Q || 18 nonnumquā inis Q || 19 qui idem Q
 recte || 20 proficiente Q | mihi quaeista Q plane pro mihi que ista,
 quam scripturam vulgatae mihi ista quae praefero, cum aptam gra-
 dationem efficiat || 22 exercitata Q sed er supra vers. || 24 sep- Q

bibit, sic alias disciplinas ingenia, cum accepere, protinus
 praestant: haec, nisi alte descendit et diu sedit et animum
 non coloravit sed infecit, nihil ex his, quae promiserat,
 32 praestat. Cito hoc potest tradi et paucissimis uerbis:
 unum bonum esse uirtutem, nullum certe sine uirtute, et 5
 ipsam uirtutem in parte nostri meliore, id est rationali,
 positam. Quid erit haec uirtus? iudicium uerum et in-
 motum: ab hoc enim impetus uenient mentis, ab hoc
 omnis species, quae impetum mouet, redigetur ad liqui-
 33 dum. Huic iudicio consentaneum erit omnia, quae uirtute 10
 contacta sunt, et bona iudicare et inter se paria. Corpo-
 rum autem bona corporibus quidem bona sunt, sed in
 totum non sunt bona. His pretium quidem erit aliquod,
 ceterum dignitas non erit: magnis inter se interuallis
 34 distabunt: alia minora, alia maiora erunt. Et in ipsis 15
 sapientiam sectantibus magna discrimina esse fateamur
 necesse est: alius iam in tantum profecit, ut contra fortunam
 audeat ad tollere oculos, sed non pertinaciter, — cadunt
 enim nimio splendore praestrici; — alius in tantum, ut
 possit cum illa conferre uultum, si iam peruenit ad sum- 20
 35 mum et fiduciae plenus est. Imperfecta necesse est labent
 et modo prodeant, modo sublabantur aut succidant. Subla-
 fol. 72^r bentur autem, nisi ire et niti perseuerauerint: si quicquam
 ex studio et fideli intentione laxauerint, retro eundum est.
 36 Nemo profectum ibi inuenit, ubi reliquerat. Instemus ita 25
 que et perseueremus: plus, quam profligauimus, restat,

2 praestant ex prest- Q¹ || 4 praestat Q || 6 meliori Q || 10 iudicio ex
 iudicium corr. Q¹ || 14 Magis Q || 17 proficit Q Par. b nonnulli s,
 profecit vulg. || 18 cedunt Q Par. b cum vulg.: corr. Haase || 19
 praestrici Q cum P || 20 uultu si iam Q cum vell. codd.: vultum; si
 iam peruenit ad summum, et fiduciae plenus est vulg.: vultum;
 alius iam peruenit cet. Madvig: vultum, nisi iam cet. Hense. Sed
 si iam, ut si maxime, saepe adhibitum est ad idem prope signifi-
 candum atque si quidem (= quandoquidem, quoniam) quod rarum
 apud Senecam est: quapropter codicum scriptura servata, cum Fic-
 kerto et Haasio scribo vultum, si iam peruenit ad summum et
 cet. || 21 Imperfecto Q || 22 ut Q

tauerunt. Si quicquam studio et fidelis intentione laxauerint et deuidant esse.
 Non pro profectum ibi mutuit ubi reliquerit. Infirmus itaq; et seuerus plusqu
 proflixiuam nisi etia. Sed magis p[ro]fite profectum uelle proficere huius rationis
 nihil sum uolo et mente tota uolo. I quoq; infirmus esse et magno ad pulcherrima
 properare impetu uideo. properemus ita de manu ut beneficium erit. Alioq[ue]
 mora est. et quidem turpis inter foeda uersantibus. Idcirco ut in omne
 tempus sit. Non ita ut nisi prius h[ab]uerit esse coeperimus. quando contingeret con
 tempnere utriusq; fortia. quando contigerit omnibus obpressis. affertibus et
 sub uerbis uisum ad ducta hanc uocem emittere. uel quoniam uicerim quaueris.
 non per se nec a terrore mediourum. nec si quid ultra dabitur bellicosum uicet sed uia
 ritam sed a uibitione sed metum mortis quicquid torrens gerant uincit. uale.

magis par se p[ro]fite et
 colligit
 65

Quod quaeris am[ic]e liquebat mihi scire medicum esse SENICA LUCILIO SUI SALUTEM
 sed da nonne temp[or]u[m] memoriam meam itaq; non facile me sequitur.
 Quod dicitur libri. Itaque in orationibus. hoc euenisse mihi seruo. Exple indus est
 ammus et quae cumq; quid illum depositum subinde praeuidet ut parua
 sint quoties usus pregerit. Ergo hoc in presentia differamus. multum enim opere
 multa diligentiae possit. cum primum longiora sperauero moram tunc facta
 immanis sum un. quae tunc emittens quae possit et in his scribere. quae diu lecta. et
 animum et seruum desiderant. nihil minus huiusq; occupatis dieb[us] agatur
 Aliquod equidem in totis numquam enim non succedent occupationes nocte.
 seruum illis. haec quae una graui plures. Deinde ipsi nobis dilationem exigant.
 Cum hoc per egero tota in nocte in cubiliam et si hanc rem molestam composuero
 studio me clado. Non cum uacaueris philosophandum est. sed ut philosopheris
 uiuendum est. Omnia hanc legendi huius assiderimus. cum nullum tempus
 sita magni uideat. tam si a pueritia usq; ad longissimos huius uita. tam
 nos uita producat. Non multum refert utrum ommitas philosophiam an
 intermittas. Non enim ubi interrupta est manet sed eorum more quae in tenet a desila
 ut ut aliquid in uisum recurrat. quod a continuatione discessit. Resistendum est
 occupationibus. nec a plura inde sed sum mouendae sunt. Tempus quidem nulla
 est. parum idoneum studio uilitari. et quae multa inter illa non student p[ro]p[ri]a quae

med. motu. uicet
 lxii.

eadem loco

Exemplum uoculi sic
 flegh uenit.

Residuo occupato
 sub.

sed magna pars est profectus uelle proficere. Huius rei
 conscius mihi sum: uolo et mente tota uolo. Te quoque
 instinctum esse et magno ad pulcherrima properare im-
 petu uideo. Properemus: ita demum uita beneficium erit;
 5 alioquin mora est, et quidem turpis inter foeda uersanti-
 bus. Id agamus, ut nostrum omne tempus sit: non erit
 autem, nisi prius nos nostri esse coeperimus. Quando con- 37
 tinget contemnere utramque fortunam, quando continget
 omnibus obpressis affectibus et sub arbitrium suum ad-
 10 ductis hanc uocem emittere «uici»? Quem uicerim quaeris?
 Non Persas nec extrema Medorum nec si quid ultra Dahas
 bellicosum iacet, sed auaritiam, sed ambitionem, sed metum
 mortis, qui uictores gentium uicit. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

15 **Q**uod quaeris a me, liquebat mihi — sic rem edidi- 1 Ep. LXXII.
 ceram — per se; sed diu non retemptauī memoriam meam,
 itaque non facile me sequitur. Quod euenit libris situ
 cohaerentibus, hoc euenisse mihi sentio: explicandus est
 animus et quaecumque apud illum deposita sunt, subinde
 20 excuti debent, ut parata sint, quotiens usus exegerit.
 Ergo hoc in praesentia differamus: multum enim operae,
 multum diligentiae poscit. Cum primum longiorem eodem
 loco sperauro moram, tunc istud in manus sumam.

5 Alioquin Q cum V Par.b || 7 O quando Gerts || 8 con/tempn-
 Q | fortunā. quando Q cum V et vulg. | contigit Q, contingit
 Par.b || 9 obpr- sic Q | aff- Q || 11 persas Q V Par.b recte | dabas
 Q || 13 uincit Q

15 s. sciremedicerāpse Q, sic rem edidiceram per se V. A qua
 scriptura varie discedunt cum interpolati codd. tum complures edd.
 et virorum doctorum emendationes; sed iam olim a Pinciano eam
 acceperat Lipsius (qui tamen om. per se et corrigere conatus est) et
 nuper Hense recte restituit || 18 coher- Q || 20 quotiēs lineolam add. m.
 rec. Q || 21 pres- Q | opere Q || 22 poscit ex possit corr. m. rec. Q
 eodem loco in marg. Q¹

2 Quaedam enim sunt, quae possis et in cisio scribere; quaedam lectum et otium et secretum desiderant. Nihilominus his quoque occupatis diebus agatur aliquid et quidem totis. Numquam enim non succedent occupationes nouae: serimus illas, itaque ex una exeunt plures. Deinde
 5 ipsi nobis dilationem gignimus: « cum hoc peregero, toto animo incumbam » et « si hanc rem molestam composuero, studio me dabo. » Non cum uacaueris, philosophandum est,
 3 sed ut philosopheris, uacandum est: omnia alia neglegenda, ut huic assideamus, cui nullum tempus satis
 10 magnum est, etiam si a pueritia usque ad longissimos humani aevi terminos uita producitur. Non multum refert, utrum omittas philosophiam an intermittas: non enim ubi interrupta est, manet, sed eorum more, quae intenta
 15 dissiliunt, usque ad initia sua recurrit, quod a continuatione discessit. Resistendum est occupationibus, nec explicandae, sed summouendae sunt. Tempus quidem nullum est parum idoneum studio salutari: atqui multi inter illa
 4 non student, propter quae || studendum est. « Incidet ali-
 fol. 72^v quid, quod impediatur. » Non quidem eum, cuius animus in
 20 omni negotio laetus atque alacer est: imperfectis adhuc interscinditur laetitia, sapientis uero contextitur gaudium, nulla causa rumpitur, nulla fortuna, semper et ubique

1 incisio Q et pr. P || 2 s. Nihil minus Q cum P et pr. V || 5 noue Q || 6 damus vulg., gignant Q pr., unde gignimus effici posse putaverim, quod aptius quam vulg. damus cum praec. serimus cohaerere videtur: m. rec. exp. n priorem et scr. n supra g ali. (an geminant compend. pro geminamus?) || 7 comp- Q || 8 s. philosophandum est. sed ut philosopheris/uacandum est. Omnia alia Q, ubi uerba sed ut — uacandum est, quae Quirinianus tantum codex exhibet, ad sententiae vim atque concinnitatem haud parum conferre sermonique Annaeano aptissime conuenire et ego monui (cf. Riv. di Filol. cl. XLII 1914, p. 27) et Hense assensus est (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 605) || 10 ut supra vers. Q | ass- sic Q || 12 qui Q | producitur Q sed ur punct. Q || 13 omm- Q | phyl- Q || 15 desiliunt Q || 16 s. explicandae Q || 17 summouendae Q || 18 est. parum Q, est p. nonnulli edd., parum est alii | idoneam Q pr. || 19 quae Q | Incide Q cum V P || 20 imp- sic Q

tranquillum est. Non enim ex alieno pendet nec fauorem
 fortunae aut hominis exspectat. Domestica illi felicitas est;
 exiret ex animo, si intraret: ibi nascitur. Aliquando ex- 5
 trinsecus, quo admoneatur mortalitatis, interuenit, sed id
 5 leue et quod summam cutem stringat. Aliquo, inquam,
 incommodo adflatur: maximum autem illud bonum fixum
 est. Ita dico, extrinsecus aliqua sunt incommoda, uelut
 in corpore interdum robusto solidoque eruptiones quae-
 dam pustularum et ulcuscula, nullum in alto malum est.
 10 Hoc, inquam, interest inter consummatae sapientiae uirum 6
 et [alium] procedentis, quod inter sanum et ex morbo
 graui ac diutino emergentem, cui sanitatis loco est leuior
 accessio: hic nisi adtendit, subinde grauatur et in eadem
 reuoluitur, sapiens recidere non potest, ne incidere quidem
 15 amplius. Corpori enim ad tempus bona ualitudo est, quam
 medicus, etiam si reddidit, non praestat, saepe ad eundem,
 qui aduocauerat, excitatur: *animus* semel in totum sa-
 natur. Dicam, quomodo intellegas sanum: si se ipse con- 7
 tentus est, si confidit sibi, si scit omnia uota mortalium,
 20 omnia beneficia quae dantur petunturque, nullum in beata
 uita habere momentum. Nam cui aliquid accedere potest,
 id imperfectum est; cui aliquid abscedere potest, id in-
 perpetuum est: cuius perpetua futura laetitia est, is
 suo gaudeat. Omnia autem, quibus uulgu inhiat, ultro

1 tranquillum *Q* *rell.*: tranquillus *corr.* *Haase, at cf. ep. 73, 1*
 tranquillo otio | ne *Q* || 4 quod *Q* || 5 exstringat *Q* | Aliquo *Q*
sed u supra vers. || 6 maximum autem (autem *compend.*) sic *Q* *V* |
 fixum est *Q*, est fixum *rell. libb. mss. et edd.* || 8 robuste *Q* *pr.*
 || 9 pustularum *Q* *Par.b vulg.*, pusularum *alii* || 10 consumatę *Q*
 || 11 aliae/ut (*pro alium*) *Q*, alium *vulg.*: *prave immissum ad eam,*
quae visa est, lacunam supplendam puto || 12 leuior est loco *Q* ||
 13 adgrauatur *Q* | eandem *Q* *V* *P* || 14 recedere *Q* *Par.b* || 15 ualit-
 || 16 sietiam *Q*, etiam si *vulg.* | prest- *Q* || 17 quę *Q* *cum plerisque*
codd.: *corr. Lipsius* | animus *om. Q* *cum rell. codd., suppl. Muretus*
 || 18 intellegas *Q* *cum vulg.*: intellegam *corr. Koch, non necessario* |
 ipse *Q* *P* *edd. vett.*, ipso *alii* || 22 ab/scindere *Q* || 23 s. is de suo
coni. M. Zimmermann

citroque fluunt: nihil dat fortuna mancipio. Sed haec
 quoque fortuita tunc delectant, cum illa ratio tempe-
 ravit ac miscuit: haec est, quae etiam externa com-
 8 mendet, quorum avidis usus ingratus est. Solebat Attalus
 hac imagine uti: « uidisti aliquando canem missa a do-
 mino frustra panis aut carnis aperto ore captantem? 5
 quicquid exceperit, protinus integrum deuorat et semper
 ad spem uenturi hiat. Idem euenit nobis: quicquid
 exspectantibus fortuna proiecit, id sine ulla uoluptate
 demittimus statim, ad rapinam alterius erecti et attoniti. » 10
 Hoc sapienti non euenit: plenus est. Etiam si quid obue-
 nit, secure excipit ac reponit: laetitia fruitur maxima,
 9 continua, sua. Habet aliquis bonam uoluntatem, habet
 profectum, sed cui multum desit a summo: hic depri-
 mitur alternis et extollitur ac modo in caelum adleuatur, 15
 fol. 73^r modo defertur || ad terram. Inperitis ac rudibus nullus
 praecipitationis finis est: in Epicureum illud chaos deci-
 10 dunt, inane, sine termino. Est adhuc genus tertium eorum,
 qui sapientiae adludunt, quam non quidem contigerunt,
 in conspectu tamen et, ut ita dicam, sub ictu habent: 20
 hi non concutiuntur, ne defluunt quidem: nondum in
 11 sicco, iam in portu sunt. Ergo cum tam magna sint inter
 summos imosque discrimina, cum medios quoque sequatur
 fluctus suus, sequatur ingens periculum ad deteriora re-
 deundi, non debemus occupationibus indulgere. Exclu- 25
 dendae sunt: si semel intrauerint, in locum suum alias
 substituent. Principiis illarum obstemus: melius non in-
 cipient, quam desinent. VALE.

1 dant Q V P | fortuna Q P¹ Par.b, fortunae aut fortuita alii,
 dant fortunae Fickert || 4 auidi Q || 8 inhiat Q || 9 exsp- sic Q
 || 10 dimittimus Q V P Par.b | attoniti sic Q P || 12 secure Q
 || 16 Inpeditis Q cum vet. codd., imperitis ε || 17 prec- Q || 22 cū
 supra vers. Q¹ || 23 commedios sed u supra o priorem Q¹ || 24 fructus
 Q cum vet. codd., fluctus ε || 25 s. excludendę Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

E rrare mihi uidentur, qui existimant philosophiae fide- 1 Ep. LXXIII.
liter deditos contumaces esse ac refractarios, contemptores
magistratum aut regum eorumue, per quos publica
5 administrantur. Ex contrario enim nulli aduersus illos
gratiorum sunt, nec inmerito: nullis enim plus praestant
quam quibus frui tranquillo otio licet. Itaque hi, quibus 2
altum ad propositum bene uiuendi confert securitas pu-
blica, necesse est auctorem huius boni ut parentem colant,
10 multo quidem magis quam illi inquieti et in medio positi,
qui multa principibus debent, sed multa et inputant,
quibus numquam tam plene occurrere ulla liberalitas po-
test, ut cupiditates illorum, quae crescunt, dum implentur,
exsatiat. Quisquis autem de accipiendo cogitat, oblitus
15 accepti est, nec ullum habet malum cupiditas maius, quam
quod ingrata est. Adice nunc, quod nemo eorum, qui in 3
re publica uersantur, quot uincat, sed a quibus uincatur,
aspicit: et illis non tam iucundum est multos post se
uidere quam graue aliquem ante se. Habet hoc uitium
20 omnis ambitio: non respicit. Nec ambitio tantum insta-
bilis est, uerum cupiditas omnis, quia incipit semper a

2 uidentur Q sed n supra vers., item V | phyl- Q || 3 etcon-
temptores Q cum vulg., et recte om. Haase et Hense ex P || 4 aut-
re/gum Q cum V, sic etiam Hense: ac regum P vulg. || 5 nullus Q
|| 6 prest- Q || 7 seruire (pro frui) Q: quam scripturam non audeo
praeferre vulgatae frui, quamquam et ex ea sensus probabilis (= ser-
uire tranquillis philosophiae studiis) existit | hi supra vers. Q, hi
etiam Par.b, ii V P || 8 altū Q cum plerisque codd. (scil. in animo
penitus defixum, nequaquam labans): multum corr. Haase acute
quidem, non tamen necessario || 11 inputanti Q sed i extr. vi-
detur posterius addita || 14 exsa/ciet Q || 15 necullū ex necillū
corr. m. rec. Q | maius ex malus radendo Q || 17 replica sed pu
super add. Q^r | quod Q pr. cum P Par.b || 18 ioc- Q | posse Q
|| 20 s. instabilis Q cum rell. codd., insatiabilis mauit Madvig

4 fine. At ille uir sincerus ac purus, qui reliquit et curiam
 et forum et omnem administrationem rei publicae, ut ad
 ampliora secederet, diligit eos, per quos hoc ei facere tuto
 licet, solusque illis gratuitum testimonium reddit et mag-
 nam rem nescientibus debet. Quemadmodum praecep- 5
 fol. 73^v tores suos ueneratur ac suspicit, quorum beneficio || illis
 inuiis exit, sic et hos, sub quorum tutela positus exercet
 5 artes bonas. « Verum alios quoque rex uiribus suis protegit. »
 Quis negat? sed quemadmodum Neptuno plus debere se
 iudicat ex his, qui eadem tranquillitate usi sunt, qui plura 10
 et pretiosiora illo mari uexit, animosius a mercatore quam
 a uectore soluitur uotum, et ex ipsis mercatoribus effu-
 sius gratus est, qui odores ac purpuras et auro pensanda
 portabat quam qui uilissima quaeque et saburrae loco
 futura congesserat: sic huius pacis beneficium ad omnes 15
 pertinentis altius ad eos peruenit, qui illa bene utuntur.
 6 Multi enim sunt ex his togatis, quibus pax operosior bello
 est: an idem existimas pro pace debere eos, qui illam
 ebrietati aut libidini impendunt aut aliis uitiiis, quae uel
 bello rumpenda sunt? nisi forte tam iniquum putas esse 20
 sapientem, ut nihil uiritim se debere pro communibus
 bonis iudicet. Soli lunaeque plurimum debeo, et non uni
 mihi oriuntur: anno temperantique annum deo priuatim
 obligatus sum, quamuis nihil in meum honorem discriptio
 7 sit. Stulta auaritia mortalium possessionem proprietatem- 25

I reliquid Q et pr. P || 2 reipublicae ex -ca Q² || 3 s. hoc
 ei facere tuto licet Q cum vulg. || 4 solumq; Q V P Par.b: corr.
 Muretus | reddidit Q || 6 uenerator Q pr. || 7 exit Q V P Par.b,
 exit Hense² | his Q P Par.b, hos s || 8 aliosquoq; Q cum s
 || 10 exhis Q cum Par.b et vulg. || 11 preciosa Q | uexit./Ani-
 mosius Q || 14 queq; ex queq; Q² | saburrae Q || 15 omnis Q
 || 17 operosior Q P¹ | bella Q pr. || 19 ebriet- Q | imp- sic Q
 || 24 s. nihilmeumhonor/est discripta sunt Q: nihil in meum
 honorem tempora discripta sint conu. Hense. Malo scribere n. i. m.
 honorem discriptio (scil. anni, deo agente) sit || 25 Est stulta Q,
 et stulta P Par.b alii, stulta V | possessionem Q sed ses supra
 vers. | propi&atemq; Q

que discernit nec quicquam suum credit esse, quod publicum est: at ille sapiens nihil magis suum iudicat quam cuius illi cum humano genere consortium est. Nec enim essent ita communia, nisi pars illorum pertineret ad singulos; socium efficit etiam quod ex minima portione commune est. Adice nunc, quod magna et uera bona non sic diuiduntur, ut exiguum in singulos cadat: ad unumquemque tota perueniunt. Ex congiario tantum ferunt homines, quantum in capita promissum est; epulum et uisceratio et quicquid aliud manu capitur, discedit in partes: at haec indiuidua bona, pax et libertas, et tam omnium tota quam singulorum sunt. Cogitat itaque, per quem sibi horum usus fructusque contingat, per quem non ad arma illum nec ad seruandas uigilias nec ad tuenda moenia et multiplex belli tributum publica necessitas uocet, agitque gubernatori suo gratias. Hoc docet philosophia praecipue, bene debere beneficia, bene soluere: interdum autem solutio est ipsa confessio. Confitebitur ergo multum se debere ei, cuius administratione ac prouidentia contingit illi pingue otium et arbitrium sui temporis et inperturbata publicis occupationibus quies. «O Meliboee, deus nobis haec otia fecit: | namque erit ille mihi semper deus.» Si illa quoque otia multum auctori

1 credit *Q* *pr.* cum *rell. codd.*, credidit *corr. ead. m. perperam* || 2 nihil magis/suum iudicat *Q* cum *V O* quam *scripturam* Rossbach *praefert* *vulgatae* nihil iudicat suum magis || 4 ita *Q* cum *omnibus fere codd.*, ista *Erasmus*¹ | ptinet *Q* || 5 Socium *Q* cum *P*, suum *Schweighaeuser* | efficit *Q* cum *rell. codd.*: fit *Guil. Gemoll* (*J. c.*, p. 14) || 8 tota *supra vers. Q* || 10 quid *Q P Par.b* et *pr. V*, *†* ante quid *super add. m. rec. Q.*: et quicquid *5* || 11 Ad *Q* cum *P Par.b* | indiuidua *Q* sed *du supra vers.* | ea (*ante tam*) *Q V P*, et *5*, *om. Par.b vulg.* || 12 Cogitat *Q* cum *vulg.* cogita *P*¹ *Par.b* | post itaque *addunt* sapiens unus *5*, *fide Fickerti*, et *multi editores*, sed *facile subauditur* ille sapiens *ex § 7* || 13 contingat *ex* contingit *Q*¹, contingat *Q*² || 15 publica *ex* *publicas radendo Q* || 16 s. *phyl-Q* || 17 *prec-Q* | dedere *Q V P Par.b*, debere *5* || 18 Interdum *Q* sed *n supra vers.* || 19 debere *Q* sed *b ex corr.* | admiratione *Q* || 20 prouidentiae *Q pr.* || 22 meliboe *Q V P*

suo debent, quorum munus hoc maximum est: « ille meas
 fol. 74^r errare boues, ut cernis, et ipsum || ludere quae uellem
 calamo permisit agresti »: quanti aestimamus hoc otium,
 12 quod inter deos agitur, quod deos facit? Ita dico, Lucili,
 et te in caelum compendiario uoco. Solebat Sextius di- 5
 cere Iouem plus non posse quam bonum uirum. Plura
 Iuppiter habet, quae praestet hominibus, sed inter duos
 bonos non est melior, qui locupletior, non magis quam
 inter duos, quibus par scientia regendi gubernaculum est,
 meliorem dixeris, cui maius speciosiusque nauigium est. 10
 13 Iuppiter quo antecedit uirum bonum? diutius bonus est:
 sapiens nihilo se minoris existimat, quod uirtutes eius
 spatio breuiore cludentur. Quemadmodum ex duobus sa-
 pientibus qui senior decessit, non est beatior eo, cuius
 intra pauciores annos terminata uirtus est, sic deus non 15
 uincit sapientem felicitate, etiam si uincit aetate. Non
 14 est uirtus maior, quae longior. Iuppiter omnia habet, sed
 nempe aliis tradidit habenda; ad ipsum hic unus usus
 pertinet, quod utendi omnibus causa est: sapiens tam
 aequo animo omnia apud alios uidet contemnitque quam 20
 Iuppiter et hoc se magis suspicit, quod Iuppiter uti illis
 15 non potest, sapiens non uult. Credamus itaque Sextio
 monstranti pulcherrimum iter et clamanti: hac « itur ad
 astra », hac secundum frugalitatem, hac secundum tempe-
 rantiam, hac secundum fortitudinem. Non sunt dii fasti- 25
 diosi, non inuidi: admittunt et ascendentibus manum
 16 porrigunt. Miraris hominem ad deos ire? Deus ad homines

I munus Q V Par.b recte || 4 inter duos Q, plane deprav.
 propter seqq. inter duos || 5 compendiario sic Q cum vulg. (scil. tra-
 mite vel itinere), alibi compendiaria (scil. via): cf. quae adnotat
 Hense³ p. 259,26 | uolebat Q V P | sextus rotius (corr. in rostius m.
 rec.) Q || 7 prest- Q || 12 qd̄ Q || 13 spacio Q | cludentur sed u supra
 e Q || 16 aetate Q cum vulg. || 18 tradit mauult Reitzenstein || 20 eq-
 (q̄ ex corr.) Q | contempn- Q P || 21 iupiter Q | suspicit Q sed s
 aliter supra vers. || 22 sic ante sapiens add. Q, plane propter prae-
 cedens uti male interpretatum || 23-25 hac - hac - haec - haec Q | dii
 sic Q P O

uenit, immo quod est propius, in homines uenit: nulla sine deo mens bona est. Semina in corporibus humanis diuina dispersa sunt, quae si bonus cultor excipit, similia origini prodeunt et paria his, ex quibus orta sunt, sur-
 5 gunt: si malus, non aliter quam humus sterilis ac palustris necat ac deinde creat purgamenta pro frugibus. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

E pistula tua delectauit me et marcentem excitauit, 1 Ep. LXXIIIIL.
 memoriam quoque meam, quae iam mihi segnīs ac lenta
 10 est, euocauit. Quidni tu, mi Lucili, maximum putes instrumentum uitae beatae hanc persuasionem, unum bonum esse, quod honestum est? Nam qui alia bona iudicat, in fortunae uenit potestatem, alieni arbitrii fit: qui omne bonum honesto circumscripsit, intra se felix est. Hic amis- 2
 15 sis liberis maestus, hic sollicitus aegris, hic turpibus et aliquam passis infamiam tristis: illum uidebis alienae uxoris amore cruciari, illum suae. Non deerit quem repulsa distorqueat: || erunt quos ipse honor uexet. Illa 3
 uero maxima ex omni mortalium populo turba miserorum, fol. 74^v
 20 quam exspectatio mortis exagitat undique inpendens: nihil enim est, unde non subeat. Itaque, ut in hostili regione uersantibus, huc et illuc circumspiciendum est et ad omnem strepitum circumagenda ceruix: nisi hic timor

4 his Q P Par.b, iis Hense ex V | horta Q || 5 s. aplaustris sed c supra a priorem add. et postea transf. Q || 6 creat ex careat radendo Q | fugibus Q et pr. V.

8 Epistola Q V P || 11 uitae beatę Q cum V, beatę uitae vulg. || 14 Intrase felix Q cum V P Par.b M, i. se felix est s: est ante felix Hense || 15 mestus Q || 16 aliquāsparsis infamiam Q pr., aliqua.... infamia corr. m. rec. | uidebis ex uidebit Q | alienę Q || 18 uexat Q || 19 turba supra vers. Q¹ || 20 exspectio Q || 21 s. regione ex relig. delendo Q || 22 hoc sed u supra o puncti. Q¹

4 e pectore eiectus est, palpitantibus praecordiis uiuitur. Occur-
 rent acti in exilium et euoluti bonis: occurrent, quod
 genus egestatis grauissimum est, in diuitiis inopes: occur-
 rent naufragi similiaue naufragis passi, quos aut popularis
 ira aut inuidia, perniciosum optimis telum, inopinantes 5
 securosque disiecit procellae more, quae in ipsa sereni fi-
 ducia solet emergere, aut fulminis subiti, ad cuius ictum
 etiam uicina tremuerunt. Nam ut illic quisquis ab igne
 propior stetit, percusso similis obstipuit, sic in his per
 aliquam uim accidentibus unum calamitas obprimit, cete- 10
 5 ros metus, paremque passis tristitiam facit pati posse. Om-
 nium animos mala aliena ac repentina sollicitant. Quemad-
 modum aues etiam inanis fundae sonus territat, ita nos
 non ad ictum tantum exagitamur, sed ad crepitum. Non
 potest ergo quisquam beatus esse, qui huic se opinioni cre- 15
 didit. Non enim beatum est, nisi quod intrepidum: inter
 6 suspecta male uiuitur. Quisquis se multum fortuitis dedit,
 ingentem sibi materiam perturbationis et inexplicabilem
 fecit: una haec uia est ad tuta uadenti, externa despiciere
 et honesto esse contentum. Nam qui aliquid uirtute melius 20
 putat aut ullum praeter illam bonum, ad haec, quae a
 fortuna sparguntur, sinum expandit et sollicitus missilia
 7 eius exspectat. Hanc enim imaginem animo tuo propone,
 ludos facere fortunam et in hunc mortalium coetum honores,
 diuitias, gratiam excutere, quorum alia inter diripientium 25
 manus scissa sunt, alia infida societate diuisa, alia magno

1 prec- Q | Occurrerent Q sed mox occurrent || 2 euoluti Q
 sed ol ex corr. || 3 aeg- Q | est etin Q || 4 naufragii Q | passi
 ex passis radendo Q || 5 inopinantis Q || 6 securos qua Q | pro-
 celled Q || 7 at cuius Q || 9 propior ex propior Q V || 10 acce-
 dentibus Q | obpr- Q | caet- Q | 13 funde Q | itanos Q cum 5
 et vulg., nos ita Hense² ex V P Par. b Baehrensium secutus || 16 in-
 trepidum ex intrepit- Q || 19 ante externa deleta est partic. & Q
 | disp- Q P || 20 esse contentum Q qui uerborum ordo in clausula
 uital nimum pondus uulgatae scripturae contentum esse || 21 pret- Q
 ! ante ad haec deletum est quae Q | quae fortuna Q pr., sed ea supra
 e exp. scr. Q¹ || 23 exsp- sic Q || 26 alio magno Q

detrimento eorum, in quos deuenerant, presa. Ex quibus
 quaedam aliud agentibus inciderunt, quaedam, quia nimis
 captabantur, amissa et, dum auide rapiuntur, expulsa sunt :
 nulli uero, etiam cui rapina feliciter cessit, gaudium rapti
 5 durauit in posterum. Itaque prudentissimus quisque cum
 primum induci uidet munuscula, a theatro fugit et scit
 magno parua constare. Nemo manum conserit cum rece-
 dente, nemo exeuntem ferit : circa praemium rixa est. Idem 8
 in his euenit, quae fortuna desuper iactat : aestuamus
 10 miseri, dstringimur, multas || habere cupimus manus, fol. 75^r
 modo in hanc partem, modo in illam respicimus :
 nimis tarde nobis mitti uidentur, quae cupiditates nostras
 iritant, ad paucos peruentura, exspectata omnibus. Ire 9
 obuiam cadentibus cupimus ; gaudemus, si quid inuasi-
 15 mus, inuadendique aliquos spes uana delusit : uilem prae-
 dam magno aliquo incommodo luimus aut destituti fal-
 limur. Secedamus itaque ab istis ludis et demus raptori-
 bus locum : illi spectent bona ista pendencia et ipsi magis
 pendeant. Quicumque beatus esse constituet, unum esse 10
 20 bonum putet, quod honestum est. Nam si ullum aliud
 esse existimat, primum male de prouidentia iudicat, quia
 multa incommoda iustis uiris accidunt et quia, quicquid
 nobis dedit, breue est et exiguum, si compares mundi to-
 tius aeuo. Ex hac deploratione nascitur, ut ingrati diui- 11
 25 norum interpretes simus : querimur, quod non semper, quod

2 quianimis Q || 3 amissa Q sed sa supra vers. || 4 uero Q sed
 u supra vers. || 8 prem- Q || 9 aestuamus Q V recte || 10 distin-
 gimus Q || 11 modo in hanc partem Q quae uerba sententiam optime
 complentia non nisi in aliquot s legebantur || 12 minus Q Par.b ||
 13 exsp- Q || 15 inuidendiquae Q | aliquos ex iliq- Q¹ || 16 ilico (pro
 aliquo) Q | aut defallimur Q, aut inde fallimur Par.b uulg.: aut
 destituti fallimur corr. Buecheler. An magno ilico incommodo lui-
 mus aut inde fallimur? || 18 spectent ex -ctant Q¹ || 19 pendant
 Q | unum bonū esse (esse compend.) Q || 21 esse om. Q V Par.b
 || 23 nobis Q cum uell. codd.: boni con. Haase, nobis boni Hense
 || 24 quo Q | post diuinorum add. munerum Geriz conferens de benef.
 II 29, 1, sed supplementum necessarium non uidetur || 25 quaer- Q
 | quod non semper donemur, quod con. Hense dubitans

et pauca nobis et incerta et abitura contingant. Inde est,
 quod nec uiuere nec mori uolumus : uitae nos odium tenet,
 timor mortis. Natat omne consilium nec implere nos ulla
 felicitas potest. Causa autem est, quod non peruenimus
 ad illud bonum immensum et insuperabile, ubi necesse est
 resistat uoluntas nostra, quia ultra summum non est
 12 locus. Quaeris, quare uirtus nullo egeat ? Praesentibus gau-
 det, non concupiscit absentia : nihil non illi magnum est,
 quod satis. Ab hoc discede iudicio : non pietas constabit,
 non fides. Multa enim utramque praestare cupienti 10
 patienda sunt ex his, quae mala uocantur ; multa inpendenda
 13 ex his, quibus indulgemus tamquam bonis. Perit fortitudo,
 quae periculum facere debet sui ; perit magnanimitas,
 quae non potest eminere, nisi omnia uelut minuta con-
 tempsit, quae pro maximis uulgus optat ; perit gratia 15
 et relatio gratiae, si timemus laborem, si quicquam
 14 pretiosius fide nouimus, si non optima spectamus. Sed ut
 illa praeteream, aut ista bona non sunt, quae uocantur,
 aut homo felicior deo est, quoniam quidem quae parata
 nobis sunt, non habet in usu deus : nec enim libido ad 20
 illum nec epularum lautitiae nec opes nec quicquam ex
 his hominem inescantibus et uili uoluptate ducentibus
 pertinet. Ergo aut *non* incredibile est bona deo deesse aut
 hoc ipsum argumentum est bona non esse, quod deo desunt.
 15 Adice, quod multa, quae || bona uideri uolunt, animalibus 25
 fol. 75^v

1 habitura Q P et pr. V || 3 impl- Q V || 5 illum, d *supra* m
 puncti. Q || 6 summam Q V P Par.b || 7 p̄sent- Q || 9 quia Q V
 et compend. P || 11 his Q P Par.b vulg., et sic mox ante quibus ubi
 his *supra* vers. add. Q¹ || 14 s. contempsit ex -pnit ut videtur Q
 || 15 proximis Q V P Par.b, pro maximis vulg., pro eximiis non-
 nulli s : pro summis conī. Hense | uulg- sic Q V || 16 si timemur.
 Labor Q, si timemur (corr. in -mus) labor V, aestimatur vel exi-
 stimatur *edd. veti.* : si timetur labor conī. Buecheler | sic quicquā Q
 || 17 prec- Q | exspectamus Q || 18 pret- Q || 19 Qm̄ Q | para
 Q V (*super scr.* † cara V) || 21 lauticia Q V (-tia V) || 22 inesc-
 (esc ex corr.) Q || 23 incredibile Q V P Par.b, credibile s vulg. :
 non ante incredibile suppl. Hense² cui assentior

quam homini pleniora contingunt. Illa cibo audius utuntur,
 uenere non aequae fatigantur, uirium illis maior est et ae-
 quabilior firmitas: sequitur, ut multo feliciora sint homine.
 Nam sine nequitia, sine fraudibus degunt; fruuntur uo-
 5 luptatibus, quas et magis capiunt et ex facili sine ullo
 pudoris aut paenitentiae metu. Considera tu itaque, an id 16
 bonum uocandum sit, quo deus ab homine uincitur. Sum-
 mum bonum in animo contineamus: obsolescit, si ab op-
 tima nostri parte ad pessimam transit et transfertur ad
 10 sensus, qui agiliores sunt animalibus mutis. Non est summa
 felicitatis nostrae in carne ponenda: bona illa sunt uera,
 quae ratio dat, solida ac sempiterna, quae cadere non
 possunt, ne decrescere quidem aut minui. Cetera opinione 17
 bona sunt et nomen quidem habent commune cum ueris,
 15 proprietates in illis boni non est: itaque commoda uocentur
 et, ut nostra lingua loquar, producta. Ceterum sciamus
 mancipia nostra esse, non partes, et sint apud nos, sed
 ita, ut meminerimus extra nos esse: etiam si apud nos
 sint, inter subiecta et humilia numerentur, propter quae
 20 nemo se ad tollere debeat. Quid enim stultius quam ali-
 quem eo sibi placere, quod ipse non fecit? Omnia ista 18
 nobis accedant, non haereant, ut si abducentur, sine ulla
 nostri laceratione discedant. Utamur illis, non gloriemur,
 et utamur parce tamquam depositis apud nos et abituris.
 25 Quisquis illa sine ratione possedit, non diu tenuit: ipsa
 enim se felicitas, nisi temperatur, premit. Si fugacissimis
 bonis creditur, cito deseritur et, ut non deseratur, affligitur.

1 audius Q pr. || 3 multa Q || 4 nequitia Q || 6 pen- Q || 7 debuisse
 Senecam scribere quo deus ab homine, homo ab animalibus uin-
 citur putat Madvig, qui tamen continuo addit 'scripserint, nescio'
 (Adv. cr. II p. 486, adn. 1); et a Senecae quidem stilo rigidiorum
 sermocinandi diligentiam ubique ne expetamus, recte monet Io. Muel-
 ler (op. cit., p. 14 s.) || 11 sunt & uera Q || 13 nec Q | ac minui
 Q V P Par.b || 15 propi&as quidem Q cum V P (propr- V P)
 | commoda ex -do Q¹ || 17 sint ex sunt radendo Q || 21 eo ex eos
 radendo Q || 22 her- Q || 23 nostra compend. Q || 27 ut deseratur
 (non om.) Q V P, ut non d. Par.b: ut deseritur ex uno s Hauck

Paucis deponere felicitatem molliter licuit : ceteri cum his,
 inter quae eminuere, labuntur et illos degrauant ipsa,
 19 quae extulerant. Ideo adhibebitur prudentia, quae modum
 illis ac parsimoniam imponat, quoniam quidem licentia
 opes suas praecipitat atque urget, nec umquam inmo- 5
 dica durarunt, nisi illa moderatrix ratio compescuit. Hoc
 multarum tibi urbium ostendet euentus, quarum in ipso
 flore luxuriosa imperia ceciderunt et quicquid uirtute par-
 tum erat, intemperantia corrui. Aduersus hos casus mu-
 niendi sumus. Nullus autem contra fortunam inexpugna- 10
 bilis murus est, intus instruamur : si illa pars tuta est,
 20 pulsari homo potest, capi non potest. Quod sit hoc instru-
 fol. 76^r mentum, scire desideras? Nihil indignetur || sibi acci-
 dere sciatque illa ipsa, quibus laedi uidetur, ad conserua-
 tionem uniuersi pertinere et ex his esse, quae cursum 15
 mundi officiumque consummant. Placeat homini, quicquid
 deo placuit : ob hoc ipsum *se* suaque miretur, quod non
 potest uinci, quod mala ipsa sub se tenet, quod ratione,
 qua ualentius nihil est, casum doloremque et iniuriam
 21 subigit. Ama rationem ! huius te amor contra durissima ar- 20
 mabit. Feras catulorum amor in uenabula inpingit feris-
 tasque et inconsultus impetus praestat indomitas ; iuue-
 nilia nonnumquam ingenia cupido gloriae in contemptum
 tam ferri quam ignium misit ; species quosdam atque
 umbra uirtutis in mortem uoluntariam trudit : quanto his 25
 omnibus fortior ratio est, quanto constantior, tanto uehe-
 22 mentius per metus ipsos et pericula exhibit. « Nihil agitis,

I molliter *ex* -tur Q¹ | his Q *Par.b.*, iis V P || 2 interq; Q
 || 3 extulerant *ex* extoll- Q | adhibebatur *sed b altera exp. Q.*
adhibeatur Schweighaeuser aliique edd. || 4 ac Q V *Par.b. vulg.*, aut
Haase et Hense ex P || 5 *prec- Q* || 6 *comp- sic Q V* || 7 ostende
Q pr. || 8 imperia Q V *recie* || 9 intemperantia *ex imper- Q* |
muniendi sumus ex muniendissimus Q || 11 *etuta sed e eyasa Q*
 || 14 sciatq; sibi illa Q | *conuersatione Q cum V P Par.b* || 15 *ex*
his Q Par.b || 17 ab Q | *se add. post ipsum ed. Rom. (facile exci-*
dit ante suaque) || 22 *prest- Q*

inquit, quod negatis ullum esse aliud honesto bonum :
 non faciet uos haec munitio tutos a fortuna et immunes.
 Dicitis enim inter bona esse liberos pios et bene moratam
 patriam et parentes bonos. Horum pericula non potestis
 5 spectare securi : perturbabit uos obsidio patriae, libero-
 rum mors, parentum seruitus. » Quid aduersus hos pro 23
 nobis responderi soleat, ponam : deinde tunc adiciam,
 quid praeterea respondendum putem. Alia condicio est
 in his, quae ablata in locum suum aliquid incommodi sub-
 10 stituunt, tamquam bona ualitudo uitata in malam trans-
 fertur ; acies oculorum extincta caecitate nos adfecit ;
 non tantum uelocitas perit poplitibus incisis, sed debili-
 tas pro illa subit. Hoc non est periculum in his, quae pau-
 15 lo ante rettulimus. Quare ? si amicum bonum amisi, non
 est mihi pro illo perfidia patienda, nec si bonos liberos
 extuli, in illorum locum impietas succedit. Deinde non 24
 amicorum illic aut liberorum interitus, sed corporum est.
 Bonum autem uno modo perit, si in malum transit : quod
 natura non patitur, quia omnis uirtus et opus omne uir-
 20 tutis incorruptum manet. Deinde etiam si amici perierunt,
 etiam si probati respondentesque uoto patris liberi, est
 quod illorum expleat locum. Quid sit quaeris ? quod illos
 quoque bonos fecerat, uirtus. Haec nihil uacare patitur 25
 loci, totum animum tenet, || desiderium omnium tollit, fol. 76v

I unum esse alius Q P Par.b V pr. | honesto Q Par.b V pr.,
 ab honesto vulg., sed recte Hense adnotat hanc structuram (alius cum
 abl. comp.) etiam ex Horatio aliisque esse notam || 3 memoratam
 sed me exp. Q || 8 pr&- Q | put& ex corr. Q¹ | condit- Q || 9 in
 his Q Par.b || 10 uic- Q transfert Q P Par.b || 11 ext- Q | cec- Q
 | adfecit Q V P Par.b, afficit ε : cf. Rossbachium, de Senecae libr. rec.
 et emend. p. 150 et Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 495. Perfectum
 tempus post praesens in continuatione similium sententiarum non of-
 fendit, cum eae, quae primam secuntur, gnomice usurpentur || 12 s.
 perit... subit Q cum rell. codd., periit... subiit Schweighaeuser, perit...
 subit Rossbach | incisis ex incissis radendo Q || 13 in his Q Par.b
 || 14 retul- Q P Par.b || 17 illis Q V P Par.b, ille vulg. : illic Bue-
 cheler || 21 respondentes quae Q || 22 ante quaeris deletum alterum
 quaeris Q || 23 facere Q

sola satis est: omnium enim bonorum uis et origo in ipsa est. Quid refert, an aqua decurrens intercipiatur atque abeat, si fons, ex quo fluxerat, saluus est? Non dices uitam iustiorē saluis liberis quam amissis nec ordinationem nec prudentiorem nec honestiorem: ergo ne meliorem 5 quidem. Non facit allectio amici sapientiorem, non facit stultiorem detractio: ergo nec beatiorem aut miseriorem. Quamdiu uirtus salua fuerit, non senties, si quid absces- 26 serit. « Quid ergo? non est beator et amicorum et liberorum turba succinctus? » Quidni non sit? Summum enim bonum 10 nec infringitur nec augetur: in suo modo permanet, utcumque fortuna se gessit. Siue illi senectus longa contingit siue citra senectutem finitus est, eadem mensura summi 27 boni est, quamuis aetatis diuersa sit. Vtrum maiorem an minorem circulum scribas, ad spatium eius pertinet, non 15 ad formam: licet alter diu manserit, alterum statim obdlexeris et in eum, in quo scriptus est, puluerem solueris, in eadem uterque forma fuit. Quod rectum est, nec magnitudine aestimatur nec numero nec tempore: non magis produci quam contrahi potest. Honestam uitam ex centum 20 annorum numero in quantum uoles corripe et in unum 28 diem coe: aequae honesta est. Modo latius uirtus funditur, regna urbes prouincias temperat, fert leges, colit amicitias, inter propinquos liberosque dispensat officia, modo arto fine concluditur paupertatis exilii orbitatis: non 25

3 hab& at Q, habetat V M pr., abeat ε || 4 amicis Q P Par.b V pr. | nec ordinatior est Q || 5 nec prudentiorem / Nec honestiorem sed utrobique em abr. Q || 6 allecto Q Par.b V pr., alecto P, alectio q, collectio vulg.: adiectio Madvig | amico Q V P Par.b, amici Haase ex aliquot ε, quem sequor. Expectes Non facies allecto amico sapientiore (scil. uitam), non facies stultiorem detracto (detracto Q V) || 8 quid Q cum plerisque codd. et vulg.: quidquid Gertz. Malo scribere si quid | abcesserit Q || 9 & amicorū Q cum V Par.b, amicorum P || 12 contingit Q || 13 se abr. ante senectutem Q || 16 statim Q V Par.b recte || 17 in eo Q | est supra vers. add. Q¹ || 20 contrahi Q pr. || 22 diem ex fient ut uidetur Q¹ | aeq; ex aq; Q¹ || 24 liberosq. ex liberosquae Q¹ || 25 fine Q sed n supra vers. | circumdatur Q V Par.b M edd. vett., concluditur Fickert,

tamen minor est, si ex altiore fastigio in priuatum, ex regio
 in humile subducitur, ex publico et spatioso iure in
 angustias domus uel anguli coit. Aequae magna est, etiam 29
 si in se recessit undique exclusa: nihilominus enim magni
 5 spiritus est et erecti, exactae prudentiae, indeclinabilis
 iustitiae. Ergo aequae beata est: beatum enim illud uno
 loco positum est, in ipsa mente, grande, stabile, tranquil-
 lum, quod sine scientia diuinorum humanorumque non
 potest effici. Sequitur illud, quod me responsurum esse
 10 dicebam. Non affligitur sapiens liberorum amissione, non 30
 amicorum: eodem enim animo fert illorum mortem, quo
 suam exspectat; non magis hanc timet quam illam dolet.
 Virtus enim conuenientia || constat: omnia opera eius fol. 77^r
 cum ipsa concordant et congruunt. Haec concordia perit,
 15 si animus, quem excelsum esse oportet, luctu aut desiderio
 summittitur. Inhonesta est omnis trepidatio et sollicitudo
 et in ullo actu pigritia: honestum enim securum et expe-
 ditum est, interritum est, in procinctu stat. « Quid ergo? 31
 non aliquid perturbationi simile patietur? non et color
 20 eius mutabitur et uultus agitabitur et artus refrigescent?
 et quicquid aliud non ex imperio animi, sed inconsulto
 quodam naturae impetu geritur. » Fateor: sed manebit illi
 persuasio eadem, nihil illorum malum esse nec dignum, ad
 25 dacter facit et prompte. Hoc enim stultitiae proprium quis 32

Haase, Hense ex P rectius || 2 humile Haase, humilem Q *rell. codd.*
 (*subaud. hominem?*): ex a. f. in humile, ex regio in priuatum
 Cornelissen || 3 domus suae (sue V) Q et pr. V | cohit Q | iam
 si Q || 7 stabile grande Q V *Par. b M edd. vetl.*, grande stabile
 P, Fichert, Haase, Hense || 9 Sequitur Q sed tur *compend. supra*
vers. || 10 affi- sic Q F | liberorum sed r *prior puncti.* Q || 11 fert
 illorum Q V *recte* || 12 exsp- sic Q || 15 esset sed t *eras.* Q || 17 &
 in Q cum s et *vulg.*, et om. Hense | pigritia Q || 21 inconsulto Q
 || 23 s. atquod Q || 24 s. auc/dacter Q, audacter V *vulg.*, audaciter
 P *Par. b quam scripturam praefert Hense et defendit in comm. crit.*
 p. 269, 19 (cf. etiam *Berl. philol. Wochenschr.* 1914, p. 637) ||
 25 propium Q

dixerit, ignaue et contumaciter facere, quae faciat, et alio corpus impellere, alio animum distrahi que inter diuersissimos motus. Nam propter illa ipsa, quibus extollit se miraturque, contempta est et ne illa quidem, quibus gloriatur, libenter facit. Si uero aliquod timetur malum, eo 5
 33 proinde, dum exspectat, quasi uenisset, urguetur et quicquid ne patiatur timet, iam metu patitur. Quemadmodum in corporibus insignia languoris [signa] praecurrunt, — quaedam enim segnitia eneruis est et sine labore ullo lassitudo et oscitatio et horror membra percurrens: — sic 10
 infirmus animus multo ante quam obrimatur malis quantitur; praesumit illa et ante tempus cadit. Quid autem dementius quam angere futuris nec se tormento reseruare, sed accessere sibi miserias et admouere? quas optimum 15
 34 est differre, si discutere non possis. Vis scire futuro neminem debere torqueri? Quicumque audierit post quinquagesimum annum sibi patienda supplicia, non perturbatur,

2 imp- sic Q P | distrahi quae Q et sic infra miratur quae || 5 aliquid Q V P Par.b || 6 proinde sic Q V P Par.b, perinde vulg. | exsp- sic Q | quamsi Q V pr. | urguetur sic Q V || 8 incorporibus insignis langorem signa Q et corr. V (languorem V), in corporibus insignis (sed insignis transfossum) langore s. P, in c. insigni languore s. Par.b, in c. infirmis languorem s. aliquot 5 edd. Mentel. et Schweighaenus.: in c. insidentis languoris (-ris 5) s. con. Hense, in c. instantis languoris s. C. Brakman et P. Thomas, ingruentis languoris s. Castiglioni, qui etiam dubitat an praefendum sit in corporum [insignis] languore s. Sed fortasse melius in plurimorum codd. scriptura aliquid esse insititii viderunt Fichert et Haase, qui scripserunt in c. languoris signa, expuncto insignis quod vocabulum transfossum est in P et omissum in nonnullis 5. Ego vero, genit. languoris recepto, signa potius abiciendum putaverim et insignia pro insignis scribendum, ita ut signa pro glossemate habendum sit: cf. ep. 77, 2 ubi codd. vet. habent siparum Alexandrinorum insigne indicium est sed indicium ut ineptum adsumendum iam Muretus recte ablegavit | pcurr- Q || 9 segnicianeruis Q || 10 oscit- ex osit- Q¹ || 11 obrp- sic Q || 12 pres- Q | 14 obt- Q || 15 diferre ex def- Q | possit ex possis corr. ead. m. Q, possis 5 vulg.: possit praefert Hense et defendit in Berl. philol. Wochenschr., l. c.

nisi si medium spatium transiluerit et se in illam saeculo post futuram sollicitudinem inmiserit: eodem modo fit, ut animos libenter aegros et captantes causas doloris uetera atque oblitterata contristent. Et quae praeterierunt et quae
 5 futura sunt, absunt: neutra sentimus. Non est autem nisi ex eo, quod sentias, dolor. VALE.

L. ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM
 EPISTVLARVM MORALIVM LIBER VIII EXPLICIT

I spac- Q || 4 p̄ter- Q || 5 sentiamus Q P Par.b || 7 SENECA
 LVCILIO SVO SALVIEM *etiam ante libri inscriptionem* Q || 8 EPISTV-
 LARVM om. Q

INCIPIT EIVSDEM LIBER VIII.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Minus tibi accuratas a me epistulas mitti quereris. 1 Ep. LXXV.
 Quis enim accurate loquitur, nisi qui uult putide loqui? fol. 77^v
 5 qualis sermo meus esset, si una desideremus aut ambu-
 larem, inlaboratus et facilis, tales esse epistulas meas
 uolo, quae nihil habent accersitum nec fictum. Si fieri 2
 posset, quid sentiam, ostendere quam loqui malletm.
 Etiam si disputarem, nec supploderem pedem nec manum
 10 iactarem nec adtollerem uocem, sed ista oratoribus reli-
 quissem, contentus sensus meos ad te pertulisse, quos nec
 exornassem nec abiecissem. Hoc unum plane tibi adpro- 3
 bare uellem, omnia me illa sentire, quae dicerem, nec tan-
 tum sentire, sed amare. Aliter homines amicam, aliter li-
 15 beros osculantur: tamen in hoc quoque amplexu tam
 sancto et moderato satis apparet affectus. Non meher-

Libri inscriptio in Q est eo notabilior quod V P Par.b initium non signant: in V paginae quod reliquum est post Vale scriptura vacare, ita ut hinc librum VIII incipere etiam in V verisimile sit, monet Hense (Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 126) || 3 aepistolas Q | quaer- Q || 5 desideremus Q, sederemus vell. libb. mss. et edd.: Quiriniani codicis scriptura (desideremus = otiosi sederemus) significantior cum sit, eam vulgatae praefero (cf. Riv. di filol. cl. XLII 1914, p. 28) idque mihi Hense assentitur (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 605) || 6 esset sed t punct. Q | aepias Q || 9 supplo/derem ex corr. Q¹ || 10 adt- sic Q || 11 sensus meos ex sensumeor Q¹ | ate Q pr. | necexornassem ex neoxornansem Q¹ || 12 s. planetibi adprobare Q cum P Par.b vulg. || 16 affectus ex affecti corr. m. rec. Q | Nonne hercules Q pr.

cules ieiuna esse et arida uolo, quae de rebus tam magnis
 dicentur, — neque enim philosophia ingenio renuntiat: —
 4 multum tamen operae impendi uerbis non oportet. Haec
 sit propositi nostri summa: quod sentimus loquamur,
 quod loquimur sentiamus: concordet sermo cum uita. Ille 5
 promissum suum impleuit, qui, et cum uideas illum et
 5 cum audias, idem est. Videbimus, qualis sit, quantus sit:
 unus sit. Non delectent uerba nostra, sed prosint. Si
 tamen contingere eloquentia non sollicito potest, si aut
 parata est aut paruo constat, adsit et res pulcherrimas 10
 prosequatur: sit talis, ut res potius quam se ostendat.
 Aliae artes ad ingenium totae pertinent, hic animi negotium
 6 agitur. Non quaerit aeger medicum eloquentem, sed, si
 ita competit, ut idem ille, qui sanare potest, compte de
 his, quae facienda sunt, disserat, boni consulat. Non tamen 15
 erit, quare gratuletur sibi, quod inciderit in medi-
 cum etiam disertum: hoc enim tale est, quale si peritus
 7 gubernator etiam formosus est. Quid aures meas scabis?
 quid oblectas? aliud agitur: urendus, secandus, absti-
 nendus sum. Ad haec adhibitus es; curare debes mor- 20
 bum ueterem, grauem, publicum: tantum negotii ha-
 bes, quantum in pestilentia medicus. Circa uerba occu-
 patus es? iamdudum gaude, si sufficis [rebus: quando
 fol. 78^r tam multa disces? || quando, quae didiceris, adfiges tibi

2 phyl- Q || 3 opere Q || 6 implebit Q || 9 eloq- Q || 12 totę
 et mox querit Q || 13 loquentē Q pr. cum V P Par.b, eloq- m.
 rec. cum 5 || 14 comp- sio Q | sanari Q P Par.b V pr. | dehis Q
 || 15 disserunt Q | consule Q pr. || 18 scabis Q cum plerisque codd.:
 capis Madvig, sed recte scabis tuetur Hense || 19 igitur Q P V pr.
 || 23 s. quando tam multa Q, quando quae m. P et pr. V, quan-
 doque (- que Par.b) m. Par.b M, quando multa vulg.: emendandi
 conamina protulerunt Haase, Roszbach, Hense, sed Quiriniani scriptu-
 ram a me significatam in 'Riv. di Filol., l. c.' protinus esse praefer-
 endam ipse Hense assensus est in 'Berl. philol. Wochenschr. l. c.'
 P. Hauck in sua edit. 'L. Annaeus Seneca, ausgewählte moralische
 Briefe, 1910' scribit quando tam multa, ut Q, sed utrum de ipsius
 penu an alterius deprompserit, perspectum non habeo || 24 quandoq;
 Q cum V corr. et P | didiceris adfiges tibi itautdidiceris. adfiges
 tibi itaut Q, eadem uerba bis scripta V P Par.b

ita, ut excidere non possint? quando illa experieris? Non enim, ut cetera, memoriae tradidisse satis est: in opere temptanda sunt. Non est beatus, qui scit illa, sed *qui* facit. « Quid ergo? infra illum nulli gradus sunt? statim a 8
 5 sapientia praeceps est? » Non, ut existimo: nam qui proficit, in numero quidem stultorum est, magno tamen interuallo ab illis diducitur. Inter ipsos quoque proficientes sunt magna discrimina: in tres classes, ut quibusdam placet, diuiduntur. Primi sunt, qui sapientiam nondum 9
 10 habent, sed iam in uicinia eius constiterunt: tamen etiam quod prope est, extra est. Qui sint hi quaeris? qui omnes iam affectus ac uitia posuerunt, quae erant complectenda, didicerunt, sed illis adhuc inexperta fiducia est. Bonum suum nondum in usu habent, iam tamen in illa, quae
 15 fugerunt, decidere non possunt. Iam ibi sunt, unde non est retro lapsus, sed hoc illis de se nondum liquet: quod in quadam epistula scripsisse me memini, « scire se nesciunt ». Iam contigit illis bono suo frui, nondum confidere. Quidam hoc proficientium genus, de quo locutus sum, 10
 20 ita complectuntur, ut illos dicant iam effugisse morbos animi, affectus nondum, et adhuc in lubrico stare, quia nemo sit extra periculum malitiae, nisi qui totam eam excussit: nemo autem illam excussit, nisi qui pro illa sapientiam adsumpsit. Quid inter morbos animi intersit et 11
 25 affectus, saepe iam dixi. Nunc quoque te admonebo: morbi sunt inueterata uitia et dura, ut auaritia, ut ambitio: nimio artius haec animum implicuerunt et perpetua eius

1 possunt Q pr. || 2 tradidisse Q sed di supra vers. || 3 sed facit Q V P Par.b, sed qui facit 5 vulg.: illud probat Baehrens, sed Hense confert ep. 87, 13. 39 ubi et Q et vell. codd. pronomem relatiuum in simili siuuctura exhibent || 4 uolligratus Q pr. || 5 prec-Q | qui compend. ex ut Q¹ || 7 deducitur Q Par.b || 11 exora est Q, ex ora (hora P Par.b) est V P Par.b nonnulli editores | hi ex qui Q¹ | queris ex quer- m. rec. Q || 12 aff- sic Q || 15 deducere Q, decidere vulg.: recidere Muretus || 17 epta Q || 20 dicant Q V recte || 21 aff- Q P et sic infra || 22 scit Q || 27 nimia (ex minia) ac uetus etanimum Q, nimia actus haec animum V P Par.b, nimia

mala esse coeperunt. Vt breuiter finiam, morbus est iudicium in prauo pertinax, tamquam ualde expetenda sint, quae leuiter expetenda sunt, uel, si mauis, ita finiamus: nimis imminere leuiter petendis uel ex toto non petendis, aut in magno pretio habere in aliquo habenda uel in nullo. 5

12 Affectus sunt motus animi improbabiles, subiti et concitati, qui frequentes neglectique fecere morbum, sicut destillatio una nec adhuc in morem adducta tussim facit, assidua et uetus phthisin. Itaque qui plurimum profecerit, extra morbos sunt, affectus adhuc sentiunt perfecto 10

13 proximi. Secundum genus est eorum qui et maxima animi mala et affectus deposuerunt, sed ita, ut non sit illis ||

fol. 78^v securitatis suae certa possessio: possunt enim in eadem 14

14 relabi. Tertium illud genus extra multa et magna uitia est, sed non extra omnia. Effugit auaritiam, sed iram adhuc 15

sentit: iam non sollicitatur libidine, etiamnunc ambitione: iam non concupiscit, sed adhuc timet, et in ipso metu ad quaedam satis firmus est, quibusdam cedit; mortem contemnit, dolorem reformidat. De hoc loco aliquid cogitemus: bene nobiscum agetur, si in hunc admittimur 20

artius haec a. nonnulli 5, aliter alii 5 et edd. et critici. Quiriniani codicis scriptura ac uetus me motum esse atque haec pro et ante animum scribi debere significavi in 'Riv. di filol. cl.', l. c.: recte autem animadvertit Hense in 'Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 126 s.' ac uetus haud felix emendandi conamen putandum esse et probauit quod exhibent nonnulli 5, mutato tamen nimia in nimio ex Rossbachii sententia | implic- sic Q V || 5 aliquo Q recte | in ullo Q || 6 Aff- sic Q P || 8 destillatio Q pr., dist- corr. m. rec. | uua Q pr., uuae corr. m. rec. | morem Q P recte || 9 assidua Q P | phitissin Q pr., tisin corr. m. rec. || 10 morbos Q sed s supra vers. | aff- sic Q | sentiunt. perfecto Q cum Par.b || 11 proximis Q P Par.b pr. V sentiunt. perfecto proximis secundum con. Radermacher || 12 affectos Q pr. || 13 s. in eadem re labi Q || 14 est extremamulta et magnauitia est Q sed posterius est exp. m. rec. || 16 & etiamnunc Q cum Par.b et pr. V: an set? | ambitionē Q pr. cum P O et pr. V, habet compend. ante ambitionē super add. m. rec., sed cf. quae de codicis O(xoniensis) scriptura sentit ambitionem disserit Hense in proeod. praef. p. XXVIII || 17 concupiscit Q || 18 ad ex at m. rec. Q || 19 contēpnit Q || 20 in delet. ante si in Q

malis videtur: quam praeiudicium in ambiguo loco quod plucido per orbem videtur sed quia
 bonum sit bonum ut sit firmiter et plura et recte est: et ad utrumque voluntaria
 tum accommodata huc vocatur utriusque hoc est honestum et iudicium: et honestum
 nisi bonum: si autem cum solatio officii hominem solatio profectum bonum facit.
 hoc autem unum bonum est quod unum bonum efficitur: etiam si et illa bonum esse quae
 ad iudicium profectum contra est: sunt: id est operae eius omnia sed id est unum ipsi
 bonum est quia nullum sine illa est: hominem in iudicio bonum esse quae quid illi
 confirmat et tollit ampliat bonum est: et aliorum ut: et animi
 et excellentiorum et ampliorum facit utriusque. Nam cetera quae in sunt ac
 multa unitate delatant. Ergo si ad unum bonum est quod honestum
 mus efficitur: Omnia et rationes totius virtutis honesti ad utrumque respiciunt
 perantur ad haec faciendum non faciendum ratio diriguntur: quid sit hoc dicam.
 Quis bonus quod honeste se faciat ut patuerit faciat etiam in se prima
 si laboriosus meritis faciat etiam si ad in se sumis et facit etiam si periculum
 erit: Nam si quod turpe erit non faciat etiam si periculum afferat etiam
 ut utrumque etiam si potentia: Ab honesto nulli re decere debetur ad utrumque nulla
 mutabitur: Ergo si honestum ut patuerit ut turpe ut patuerit ut turpe ut
 actu ut utrumque faciat ut haec duo nec aliquid malum quod ut turpe: si autem in de
 prava utriusque est et solatio iudicium tenoris sui unum est bonum utriusque etiam si
 acciderit in se bonum non potest mutationis periculum effugit sed ita
 ad sapientiam erit: Si autem in utilitate non reuoluitur: Dixit si forte
 meminit et concupita ut quo referuntur in consulta impetu ut utrumque: cui
 casse inuenit et quod utriusque proceret: inuenit et quod utrumque inuenit
 imponere cuius dum non inter impetum torquuntur in se laboriosa
 etiam non mittit: et quod moritur non periculum occurrit: et amor et in se capi
 ditas pericula de se poposcerunt quod potest breuis obsecratio animi aliquo si
 malo praeiudicium: quanto magis utriusque quod impetu nec subito se utrumque
 videt: Cupperium robur est: Sequitur utrumque ab inconsultis se periculis inuenit
 utrumque utrumque semper et nec bonum sunt nec male: Unum ergo bonum ipsi
 utriusque est quod in se hanc formam nulli supra in se etiam magno utrumque:

Sol. no. hanc fac 8

No. bon. qd

et cupiditate in se irritant de inuenit quod animi et laboriosa facit et inuenit et inuenit

numerum. Magna felicitate naturae magnaue et assidua
 intentione studii secundus occupatur gradus : sed ne hic
 quidem contemnendus est color tertius. Cogita, quantum
 circa te uideas malorum, aspice, quam nullum sit nefas
 5 sine exemplo, quantum cotidie nequitia proficiat, quantum
 publice priuatimque peccetur : intelleges satis nos consequi,
 si inter pessimos non sumus. « Ego uero, inquis, spero me 16
 posse et amplioris ordinis fieri. » Optauerim hoc nobis
 magis quam promiserim : praeoccupati sumus, ad uirtu-
 10 tem contendimus inter uitia districti. Pudet dicere : honesta
 colimus, quantum uacat. At quam grande praemium
 exspectat, si occupationes nostras et mala tenacissima
 abruptimus! Non cupiditas nos, non timor pellet: inagi- 17
 tati terroribus, incorrupti uoluptatibus nec mortem horre-
 15 bimus nec deos : sciemus mortem malum non esse, deos
 malo non esse. Tam inbecillum est, quod nocet quam cui
 nocetur : optima ui noxia carent. Exspectant nos, si ex 18
 hac aliquando faece in illud euadimus sublime et excel-
 sum, tranquillitas animi et expulsis erroribus absoluta
 20 libertas. Quaeris quae sit ista? Non homines timere,
 non deos ; nec turpia uelle nec nimia ; in se ipsum habere
 maximam potestatem : inaestimabile bonum est suum fieri.
 VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

25 **I**nimicitias mihi denuntias, si quicquam ex his, quae 1 Ep. LXXXVI.
 cotidie facio, ignoraueris. Vide, quam simpliciter tecum
 uiuam : hoc quoque tibi committam. Philosophum audio

1 ass- sic Q || 2 hoccup- Q pr. || 3 contēpn- Q || 7 sumus ex
 summus radēdo Q || 8 optaueri ex optauerit Q || 9 quā miserim Q
 || 11 prem- Q || 12 exsp- sic Q | hoccup- Q pr. | male cenacissima
 Q pr. || 13 s. Inagitat interterroribus Q cum P || 16 maio Q pr. cum
 P M¹, malos corr. m. rec. cum vulg., malo Hense cui assentior
 || 17 exsp- sic Q P | si om. Q cum plerisque codd. || 19 expulsus Q pr.
 25 ex his Q || 26 uideo Q V Par. b || 27 phyl- Q

et quidem quintum iam diem habeo, ex quo in scholam
 eo et ab octaua disputantem audio. «Bona, inquis, aetate.»
 Quidni bona? quid autem stultius est quam, quia diu non
 2 didiceris, non discere? «Quid ergo? idem faciam, quod
 trossuli et iuuenes?» Bene mecum agitur, si hoc unum 5
 senectutem meam dedecet: omnis aetatis homines haec
 fol. 79^r schola admittit. «In hoc senescamus, ut iuuenes || sequa-
 mur?» In theatrum senex ibo et in circum deferar et
 nullum par sine me depugnabit: ad philosophum ire
 3 erubescam? Tamdiu discendum est, quamdiu nescias: si 10
 prouerbio credimus, quamdiu uiuas. *Nec ulli hoc rei ma-
 gis conuenit quam huic: tamdiu discendum est, quemad-
 modum uiuas, quamdiu uiuas.* Ego tamen illic aliquid
 et doceo. Quaeris, quid doceam? etiam seni esse discen-
 4 dum. Pudet autem me generis humani, quotiens scho- 15
 lam intraui. Praeter ipsum theatrum Neapolitanorum, ut
 scis, transeundum est Metronactis petenti domum. Illud
 quidem fartum est et ingenti studio, quis sit pythau-
 les bonus, iudicatur; habet tubicen quoque Graecus et
 praeco concursus: at in illo loco, in quo uir bonus quae- 20
 ritur, in quo uir bonus discitur, paucissimi sedent, et hi
 plerisque uidentur nihil boni negotii habere, quod agant:
 inepti et inertes uocantur. Mihi contingat iste derisus:

I scolam Q || 4 s. verba Quid ergo? — iuuenes? *Lucilio quasi obicenti tribuit recte Schweighaeuser* || 6 decet Q cum rell. codd.: corr. *Pincianus* | *Omnis* (ex *Omnes corr. m. rec.*) homines aetatis Q || 7 scola Q V P | admittat Q | sequantur Q, tuetur *Schweighaeuser* qui etiam corr. senes eamus ex *Scriverii* coniectura. Verba In hoc — sequamur *Lucilio tamquam obicenti tribui Fickert, interrogationis nota addita* || 9 pars sed s punct. Q | depugnauit Q || 11-13 verba *Nec ulli* — quamdiu uiuas om. Q: *librarii oculus ab altero ad alterum quamdiu uiuas aberravit* || 15 s. scolā Q sed *lineolam compendii super addidit m. rec.* || 16 Pret- Q || 17 petentis Q pr., potentis corr. m. rec.: petenti q *Erasm.*¹ || 18 quisquit Q | phitaulēs Q || 19 tubicem Q || 20 preco Q || 21 discitur Q cum *plerisque codd.*, *discerit q* (an *disserit?*): verba in quo — discitur *suspectat ut glossema Fickert*, educitur (pro discitur) *coni. Guil. Gemoll* || 23 inernes Q pr., inermes Q¹

aequo animo audienda sunt inperitorum conuicia et ad
 honesta uadenti contemnendus est ipse contemptus. Perge, 5
 Lucili, et propera, ne tibi accidat, quod mihi, ut senex
 discas : immo ideo magis propera, quoniam id nunc ad-
 5 gressus es, quod perdere uix senex possis. « Quantum,
 inquis, proficiam ? » Quantum temptaueris. Quid exspectas ? 6
 nulli sapere casu obtigit. Pecunia ueniet ultro, honor
 offeretur, gratia ac dignitas fortasse ingerentur tibi : uir-
 tus in te non incidet. Ne leui quidem opera aut paruo
 10 labore cognoscitur : sed est tanti laborare omnia bona se-
 mel occupaturo. Vnum est enim bonum, quod honestum :
 in illis nihil inuenies ueri, nihil certi, quaecumque famae pla-
 cent. Quare autem unum sit bonum, quod honestum, dicam, 7
 quoniam parum me exsecutum priore epistula iudicas
 15 magisque hanc rem tibi laudatam quam probatam putas,
 et in artum, quae dicta sunt, contraham.

Omnia suo bono constant. Vitem fertilitas commendat 8
 et sapor uini, uelocitas ceruum: quam fortia dorso iumenta
 sint quaeris, quorum hic unus est usus, sarcinam ferre.
 20 In cane sagacitas prima est, si inuestigare debet feras,
 cursus, si consequi, audacia, si mordere et inuadere : id
 in quoque optimum esse debet, cui nascitur, quo censetur.
 In homine optimum quid est ? ratio : hac antecedit animalia, 9
 deos sequitur. Ratio ergo perfecta proprium bonum est,
 25 cetera illi cum animalibus satisque communia sunt. Valet :

1 conuitia Q | abhonestia Q || 2 uadendi Q | contempn- Q P
 || 3 netibi/ Q cum 5 et vulg.; post ne tibi in exitu versus aliquid
 spatii vacuum, sed et alii versus eiusdem folii paulo interius termi-
 nantur: tibi ne et ipsi scribere maluit Hense || 4 qm̄ Q | id non Q
 V P Par.b, id nunc 5 vulg., id (om. non) q: diu non Buecheler,
 olim id non Rossbach, quoniam id non adgressus es adulescens quod
 Hense. Sed rectam scripturam hic, ut saepe alias, in 5 exstare pua-
 verim || 6 exsp- sic Q || 7 post obtigit duo vel tria uerba erasa || 8 effertur
 Q V P: offeretur ed. Ven. a. 1492 f. XXVIII^r || 11 opcup- Q
 || 12 fame Q || 13 autem compend. Q V || 14 aep̄a Q || 17 bona Q
 | post constant aliquid erasi Q || 18 uini Q pr. cum V et corr. P,
 uinū corr. m. rec. | dorso ex borso Q¹ || 21 sic consequi Q
 || 23 quid est optimum Q V

fol. 79^v et leones. Formosus est: et pauones. || Velox est: et equi.
 Non dico, in his omnibus uincitur: non quaero, *quid* in
 se maximum habeat, sed quid suum. Corpus habet: et
 arbores. Habet impetum ac motum uoluntarium: et
 bestiae et uermes. Habet uocem: sed quanto clariorem,
 canes, acutiorem aquilae, grauiorem tauri, dulciorem mo-
 10 bilioremque luscini? Quid est in homine proprium? ratio:
 haec recta et consummata felicitatem hominis impleuit.
 Ergo si omnis res, cum bonum suum perfecit, laudabilis
 est et ad finem naturae suae peruenit, homini autem suum
 bonum ratio est: si hanc perfecit, laudabilis est et finem
 naturae suae tetigit. Haec ratio perfecta uirtus uocatur
 11 eademque honestum est. Id itaque unum bonum est in
 homine, quod unum hominis est: nunc enim non quae-
 rimus, quid sit bonum, sed quid sit hominis bonum. Si
 15 nullum aliud est hominis quam ratio, haec erit unum eius
 bonum, sed pensandum cum omnibus. Si sit aliquis malus,
 puto improbabitur; si bonus, puto probabitur. Id ergo
 in homine primum solumque est, quo et probatur et impro-
 12 batur. Non dubitas, an hoc sit bonum: dubitas an solum
 bonum sit. Si quis omnia alia habeat, ualitudinem, diui-
 tias, imagines multas, frequens atrium, sed malus ex con-
 fesso sit, improbabis illum. Item si quis nihil quidem
 eorum, quae rettuli, habeat, deficiatur pecunia, clientium
 turba, nobilitate et auorum proauorumque serie, sed ex
 25 confesso bonus sit, probabis illum. Ergo hoc unum est
 bonum hominis, quod qui habet, etiam si aliis destituitur,

1 formosus Q P Par.b et corr. V, formosus Hense ex V pr.
 | pauones sed u supra vers. Q V | aequi Q pr. || 2 quid om. Q
 || 3 Habetcorpus Q || 6 acuc-Q | -le Q || 7 Quid est in Q, est om.
 rell. libb. mss. et edd. || 12 uocatur (tur compend.) ex uocato Q¹
 || 14 homini Q V P || 17 scit Q || 18 bonos Q pr. || 19 solūq. ex solum
 Q¹ | quod Q | etprobatur etimprobatur Q cum V Par.b et vulg.
 || 21 ualit- sic Q P Par.b || 22 magis (pro malus) Q || 23 impr- Q V
 || 24 eorum Q V P, illorum Par.b vulg.; notatu dignum est
 eorum ante prononem relativum (contra hi, his pro ii, iis) | ret- Q
 | deficiatur Q pr., ur transfixit m. rec.

laudandus est, quod qui non habet, in omnium aliorum
 copia damnatur ac reicitur. Quae condicio rerum, eadem 13
 hominum est: nauis bona dicitur non quae pretiosis coloribus
 picta est nec cui argenteum aut aureum rostrum est nec
 5 cuius tutela ebore caelata est nec quae fiscis atque opibus
 regis pressa est, sed stabilis et firma et iuncturis aquam
 excludentibus spissa, ad ferendum incursum maris solida,
 gubernaculo parens, uelox et non sentiens uentum. Gla- 14
 dium bonum dices non cui auratus est balteus nec cuius
 10 uagina gemmis distinguitur, sed cui et ad secandum sub-
 tilis acies est et mucro munimentum omne rupturus. Re-
 gula non quam formosa, sed quam recta sit quaeritur:
 eo quidque laudatur, cui comparatur, quod illi proprium
 est. Ergo in homine quoque nihil ad rem pertinet, quantum 15
 15 aret, quantum feneret, a quam || multis salutetur, quam fol. 80r
 pretioso incumbat lecto, quam perlucido poculo bibat,
 sed quam bonus sit. Bonus autem est, si ratio eius ex-
 plicita et recta est et ad naturae suae uoluntatem accom-
 modata. Haec uocatur uirtus, hoc est honestum et unicum 16
 20 hominis bonum. Nam cum sola ratio perficiat hominem,
 sola ratio perfecta beatum facit: hoc autem unum bonum
 est, quo uno beatus efficitur. Dicimus et illa bona esse,
 quae a uirtute profecta contractaque sunt, id est opera
 eius omnia: sed ideo unum ipsa bonum est, quia nullum
 25 sine illa est. Si omne in animo bonum est, quicquid illum 17
 confirmat, extollit, amplificat, bonum est: ualidiorem autem
 animum et excelsiorem et ampliorem facit uirtus. Nam
 cetera, quae cupiditates nostras iritant, deprimunt quo-
 que animum et labefaciunt et, cum uidentur attollere, in-

2 dampn- sed p punct. Q | condit- Q || 3 ꝑc- Q || 7 ad feren-
 dum ex affer- Q^s || 8 -la Q || 15 fen- sic Q | aquam (desinit fol.
 79^v) multis Q cum V Par. b vulg., et quam m. P: quam m. Guil.
 Gemoll || 16 prec- Q || 18 aure suae Q || 23 ad sed d abrasa Q | con-
 tractaq; (ta supra vers. add. Q^t) Q cum rell. codd.: contactaque
 Lipsius || 27 animum bis exaratum sed prius erasum Q || 28 s. uerba
 cupiditates — attollere add. in marg. infer. Q^t

flant ac multa uanitate deludunt. Ergo id unum bonum
 18 est, quo melior animus efficitur. Omnes actiones totius
 uitae honesti ac turpis respectu temperantur: ad haec fa-
 ciendi et non faciendi ratio dirigitur. Quid sit hoc, dicam:
 uir bonus quod honeste se facturum putauerit, faciet, 5
 etiam sine pecunia si laboriosum erit, faciet, etiam si dam-
 nosum erit, faciet, etiam si periculosum erit; rursus quod
 turpe erit, non faciet, etiam si pecuniam afferet, etiam si
 uoluptatem, etiam si potentiam. Ab honesto nulla re
 19 deterrebitur, ad turpia nulla inuitabitur. Ergo si ho-
 nestum utique secuturus est, turpe utique uitaturus et
 in omni actu uitae spectaturus haec duo, *nec aliud bonum*
quam honestum nec aliud malum quam turpe, si una inde-
 prauata uirtus est et sola permanet tenoris sui: unum est
 bonum uirtus, cui iam accidere, ne sit bonum, non potest. 15
 Mutationis periculum effugit: stultitia ad sapientiam
 20 erepfit, sapientia in stultitiam non reuoluitur. Dixi, si
 forte meministi, et concupita uulgo et formidata incon-
 sulto impetu plerosque calcasse: inuentus est, qui
 diuitias proiceret, inuentus est, qui flammis manum 20

I id (*corr. ex* quid) unum Q, unum id *vulg.*: cf. § 12 Ergo hoc unum est bonum et §§ 16, 30 et *alibi* || 2 efficitur Q *cum nonnullis* et *vulg.*, efficitur *alii*: cf. § 16 quo uno beatus efficitur || 4 dirigitur sic Q V P Par.b || 6 etiam sinepecunia/silaboriosum Q *cum V P Par.b*, sine pecunia *om. nonnulli* et *vulg.* sed non ineptum videtur quippe quod gradationis cuiusdam initium faciat cum seq. damnosum: particula autem si ab enuntiati principio remota est sigmatismi vitandi causa || 8 aff- sic Q | etiam/uoluptatem (*om. si*) Q || 11 utiq; Q sed i supra vers. | secuturus ex secuc- Q || 12 s. nec aliud bonum quam honestum Haase et Hense ex *codd. Guelferbyt.* 23,32, fide Fickerti, et ed. Ven. a. 1492 f. XXVIII^r in qua iamen nisi pro quam || 13 s. inde/prauata Q sed ta supra vers. || 15 nec sit Q P Par.b et pr. VM || 16 effugit Q recte, et sic mox erepfit || 18 etconcupita Q, concupita *rell. libb. mss. et edd.*: et — et (et concupita — et formidata) *res inter se contrarias apte distinguunt* || 19 s. inuentus est quidiuitias proiceret. inuentus est qui flammis manum/ inponeret Q. *Verbis inuentus est — proiceret, quae nullus notus codex exhibet, rerum concupitarum exemplum optime suppleri, quod adhuc desiderabatur, cum praesertim complura sint formidatarum rerum exempla quae Seneca adfert, et ego monui in*

inponeret, cuius risum non interromperet tortor, qui in funere liberorum lacrimam non mitteret, qui morti non trepidus occurreret: amor enim, ira, cupiditas pericula depoposcerunt. Quod potest brevis obstinatio animi aliquo stimulo excitata, quanto magis uirtus, quae non ex impetu nec subito, sed aequaliter ualet, cui perpetuum robur est? Sequitur, ut quae ab inconsultis saepe contem-
 5 nuntur, a sapientibus semper, ea nec bona sint nec mala. Vnum ergo bonum ipsa uirtus est, quae inter hanc fortunam
 10 et illam superba incedit cum magno utriusque || contemptu. fol. 80r
 Si hanc opinionem receperis, aliquid bonum esse praeter
 honestum, nulla non uirtus laborabit: nulla enim obtineri poterit, si quicquam extra se respexerit. Quod si est, rationi repugnat, ex qua uirtutes sunt, et ueritati, quae
 15 sine ratione non est: quaecumque autem opinio ueritati repugnat, falsa est. Virum bonum concedas necesse est
 20 summae pietatis erga deos esse. Itaque quicquid illi accidit, aequo animo sustinebit: sciet enim id accidisse lege diuina, qua uniuersa procedunt. Quod si est, unum illi
 20 bonum erit, quod honestum: in hoc enim positum est et parere diis nec excandescere ad subita nec deplorare sortem suam, sed patienter excipere fatum et facere imperata. Si ullum aliud est bonum quam honestum, sequetur nos
 24 auditas uitae, auditas rerum uitam instruentium, quod
 25 est intolerabile, infinitum, uagum. Solum ergo bonum est

'Riv. di filol. cl., l. c.' et Hense pluribus argumentis confirmavit coll. Sen. de ira II 36,6 et Philod. de ira col. XV 16 Wilke. Praeterea Quiriniani scriptura manum inponeret in enuntiatorum serie eundem finiendi modum seruat, quem vulgata inponeret manum chiasmo inepte effecto turbat || 1 torqui Q et pr. V || 2 mittere Q cum vulg.: emitteret praefert Chatelain ex cod. Gueiferby. 23,32 || 3 amor & ira Q: amor enim, ira Chatelain || 4 depoposcerint ex-runt altero ductu vocalis u eraso Q || 7 utq: Q | sepe Q | contēpn- Q cum P || 10 incedit ex incidit Q¹ || 11 pret- Q || 12 obtin- sic Q || 14 exuirtute (pro ex qua uirtutes) Q || 17 summe Q || 18 sciat Q Par.b || 19 Quotsi Q || 20 positum (om. est) Q V P || 21 parē ex parer corr. m. rec. Q | diis (dis V) nec Q V P cum vulg. || 23 quā Q cum V Par.b recte | sequeretur Q

- 25 honestum, cui modus est. Diximus futuram hominum feliciorem uitam quam deorum, si ea bona sunt, quorum nullus diis usus est, tamquam pecunia, honores. Adice nunc, quod si modo solutae corporibus animae manent, feliciores illis status restat quam est, dum uersantur in corpore. 5
Atqui si ista bona sunt, quibus per corpora utimur, emissis erit peius, quod contra fidem est, feliciores esse liberis et in uniuersum datis clusas et obsessas. Illud quoque 26
dixeram, si bona sunt ea, quae tam homini contingunt quam mutis animalibus, et muta animalia beatam uitam actura : quod fieri nullo modo potest. Omnia pro honesto 10
patienda sunt : quod non erat faciendum, si esset ullum aliud bonum quam honestum. Haec quamuis latius executus essem priore epistula, constrinxi et breuiter percucurri. Numquam autem uera tibi opinio talis uidebitur, 15
nisi animum adleues et te ipse interrogas, si res exegerit, ut pro patria moriaris et salutem omnium ciuium tua redimas, an porrecturus sis ceruicem non tantum patienter, sed etiam libenter. Si hoc facturus es, nullum aliud bonum est : omnia enim relinquis, ut hoc habeas. Vide 20
quanta uis honesti sit : pro re publica morieris, etiam si statim facturus hoc eris, cum scieris tibi esse faciendum.
- 28 Interdum ex re pulcherrima magnum gaudium etiam exiguo tempore ac breui capitur, et quamuis fructus operis peracti nullus ad defunctum exemptumque rebus humanis 25
pertineat, ipsa tamen contemplatio futuri operis iuuat, et uir fortis ac iustus, cum mortis suae pretia ante se

2 nullum Q *rell. veti.* || 5 uersantur Q V P, uers- Par.b : prior scriptura poetico Senecae stilo magis consentanea uidetur, sed sententiae parum satisfacit || 8 datis Q cum *rell. codd.* : elatis Aem. Hermes | clusas sic Q || 9 iam Q P Par.b || 10 multis sed l punct. Q, similiter V || 14 aepta Q | pcucurri Q sed prius cu *exp. m. rec.* || 16 adleuasset (*plane pro adleuas et*) Q, adleuas et V Par.b | ipsum Q cum aliquot *veti. edd.* | interrogas Q Par.b || 17 tuae Q || 21 honesti Q *recte* | propre (*plane depravatam ex pro re p*) Q || 22 erit Q V P | esset sed t punct. Q || 23 pulcherrima Q || 27 p̄cia Q

posuit, || libertatem patriae, salutem omnium, pro quibus fol. 87.
 dependit animam, in summa uoluptate est et periculo
 suo fruitur. Sed ille quoque, cui hoc gaudium eripitur, quod 29
 tractatio operis maximi et ultimi praestat, nihil cunctatus
 5 desiliet in mortem, facere recte pieque contentus. Oppone
 etiamnunc illi multa quae dehortentur, dic: « factum tuum
 matura sequetur obliuio et parum grata existimatio ciuium».
 Respondebit tibi: « ista omnia extra opus meum sunt,
 ego ipsum contemplor; hoc esse honestum scio; itaque
 10 quocumque ducit ac uocat, uenio.» Hoc ergo unum bonum 30
 est, quod non tantum perfectus animus, sed generosus
 quoque et indolis bonae sentit: cetera leuia sunt, muta-
 bilia. Itaque sollicitè possidentur: etiam si fauente fortuna
 in unum congesta sunt, dominis suis incubant grauiæ et
 15 illos semper premunt, aliquando et illidunt. Nemo ex istis, 31
 quos purpuratos uides, felix est, non magis quam ex illis,
 quibus sceptrum et chlamydem in scaena fabulae adsignant:
 cum praesente populo lati incesserunt et coturnati, simul
 exierunt, excalceantur et ad staturam suam redeunt.
 20 Nemo istorum, quos diuitiae honoresque in altiore fasti-
 gio ponunt, magnus est. Quare ergo magnus uidetur? cum
 basi illum sua metiris. Non est magnus pumilio, licet in

3 cui etiam hoc Q V Par.b | quam Q V P Par.b, quod Arg.b
 || 4 tractati Q P Par.b et pr. V | maxime et ultimi Q, maximum et
 ultimum aut maxime et ultime vulg.: maximi et ultimi Sanctolo-
 ninus et Madvig || 5 piaeq; contemptus Q || 8 Respondebit Q cum
 5 et vulg., respondet alii 5, respondit V P Par.b || 9 Ego Q cum
 Par.b recte || 10 ac uocat Q sed t add. m. rec. in extr. vers. || 12 bone Q
 || 13 fauente Q sed u supra vers. || 14 incubant Q V P, incum-
 bunt 5 vulg. || 15 illidunt Q, inludunt V P, elidunt aut inli-
 dunt vulg. (illidunt con. iam Gruterus): veterum codd. scripturam
 tuentur Radermacher et Hense³, sed illidunt post premunt optime
 facit || 16 porpuratus Q pr. || 17 clamidē Q cum P | scena fabule
 Q || 18 p̄sente Q | lati Q pr., elati corr. m. rec. | coturnati sic Q
 V P || 20 ante istorum una littera rasa Q | inalt punct. ante ho-
 noresq; Q || 22 metiris Q sed me supra vers. | ñ est magnus
 pumi/lío Q, sic etiam Hense cum Lipsio, Ruhkopffo et aliis: magnus
 non est p. alii: non est om. P Par.b, unde nanus p. Gruterus,
 manet p. Haase, manebit nanus p. Chatelain

monte constitit; colossus magnitudinem suam seruabit,
 32 etiam si steterit in puteo. Hoc laboramus errore, sic nobis
 inponitur, quod neminem aestimamus eo, quod est, sed
 adicimus illi et ea, quibus adornatus est. Atqui cum uoles
 ueram hominis aestimationem inire et scire, qualis sit, nu- 5
 dum inspicere: ponat patrimonium, ponat honores et alia
 fortunae mendacia, corpus ipsum exuat: animum intueri,
 33 qualis quantusque sit, alieno an suo magnus. Si rectis
 oculis gladios micantes uidet et si scit sua nihil interesse,
 utrum anima per os an per iugulum exeat, beatum uoca: 10
 si cum illi denuntiata sunt corporis tormenta et quae casu
 ueniunt et quae potentioris iniuria, si uincula et exilia
 et uanas humanarum formidines mentium securus audit
 et dicit: « non ulla laborum, | o uirgo, noua mi facies inopi-
 naue surgit: | omnia praecepi atque animo mecum ipse 15
 peregi. » Tu hodie ista denuntias: ego semper denuntiaui
 34 mihi et hominem paraui ad humana. » Praecogitati mali
 mollis ictus uenit. At stultis et fortunae credentibus omnis
 fol. 81v uidetur noua rerum et inopinata facies: || magna autem
 pars est apud imperitos mali nouitas. Hoc ut scias, ea 20
 quae putauerant aspera, fortius, cum adsueuere, patiu-
 35 tur. Ideo sapiens adsuescit futuris malis et quae alii diu
 patiendo leuia faciunt, hic leuia facit diu cogitando. Au-
 dimus aliquando uoces imperitorum dicentium: « sciebam
 hoc mihi restare »: sapiens scit sibi omnia restare. Quic- 25
 quid factum est, dicit: « sciebam ». VALE.

1 Colossus *pr.* Q V (col- V) || 3 in- sic Q | eo quod Q *recte*
 || 4 adhorn- Q | Atqui Q *sed t supra vers., item V* || 5 homini Q |
 scit (*pro sit*) Q | nondum Q || 6 alias *sed s punct.* Q || 7 fortune
 Q *pr.* | mendacia Q || 8 quantus Q | erectis Q V *Par.b* || 9 et-
 sciscit *sed c prior punct.* Q || 10 uocat Q *perperam.* Notatu dignus
 est *chiasmus, cuius tertium membrum secundo par subauditur* || 12 eue-
 niunt Q || 13 formidines Q V *recte* || 14 nonnulla Q *cum P* | labo-
 rum omniū uirgo Q || 15 *pcipi/Atq;* Q *cum V pr.* | ante (*pro ipse*)
Verg. Aen. VI 105 || 17 mihi *compend.* Q | adhumana Q | *Precog-* Q
 || 18 ad Q *pr.* || 20 s. eaq; Q || 21 s. patiantur Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Subito nobis hodie Alexandrinae naues apparuerunt, ¹ Ep. LXXVII.
 quae praemitti solent et nuntiare secuturae classis aduen-
 tum : tabellarias uocant. Gratus illarum Campaniae aspec-
 5 tus est; omnis in pilis Puteolorum turba consistit et ex ipso
 genere uelorum Alexandrinas quamuis in magna turba
 nauium intellegit: solis enim licet siparum intendere,
 quod in alto omnes habent naues. Nulla enim res aequae ²
 adiuuat cursum quam summa pars ueli: illinc maxime
 10 nauis urguetur. Itaque quotiens uentus increbuit maiorque
 est quam expedit, antenna submittitur: minus habet
 uirium flatus ex humili. Cum intrauere Capreas et pro-
 munturium, ex quo «alta procelloso speculatur uertice
 Pallas», ceterae uelo iubentur esse contentae: siparum
 15 Alexandrinarum insigne [indiciu] est. In hoc omnium ³
 discursu properantium ad litus magnam ex pigritia mea
 sensi uoluptatem, quod epistulas meorum accepturus
 non properaui scire, quis illic esset rerum mearum status,
 quid afferrent: olim iam nec perit quicquam mihi nec
 20 adquiritur. Hoc, etiam si senex non essem, fuerat sentien-
 dum, nunc uero multo magis: quantulumcumque haberem,
 tamen plus iam mihi superesset uiatici quam uiae, prae-
 sertim cum eam uiam simus ingressi, quam peragere non
 est necesse. Iter imperfectum erit, si in media parte aut ⁴
 25 citra petitum locum steteris: uita non est imperfecta, si
 honesta est. Vbicumque desines, si bene desines, tota est.

2 al erasum ante hodie Q | alexandrine Q || 3 p̄mitti Q |
 | secuturę Q || 7 siparum sic Q P Par.b et pr. V et sic infra
 || 10 urguetur Q sed u punct. m. rec. || 11 antempna Q | subm- sic Q
 || 12 s. promunturium Q pr., promuntor- corr. m. rec. || 13 quo
 om. Q || 14 Ceterę Q | contente Q || 15 indicium (corr. ex iudic-
 Q cum vet. codd., secl. Muretus: cf. ep. 74.33 || 17 eptas Q
 || 19 aff- sic Q || 20 s. sciendum Q, sentiendum rell. libb. mss. et edd.
 || 23 sumus Q V P Par.b || 24 non erasum ante erit Q

Saepe autem et fortiter desinendum est et non ex maximis causis : nam nec hae maximae sunt, quae nos tenent.

5 Tullius Marcellinus, quem optime noueras, adulescens quietus et cito senex, morbo et non insanabili correptus sed longo et molesto et multa imperante, coepit deliberare de morte. Conuocauit complures amicos : unusquisque aut quia timidus erat, id illi suadebat, quod sibi suasisset, aut quia adulator et blandus, id consilium dabat, quod

6 deliberanti gratius fore suspicabatur. Amicus noster Stoicus, homo egregius et, ut uerbis illum, quibus laudari dignus est, || laudem, uir fortis ac strenuus, uidetur mihi optime

fol. 82^r illum cohortatus. Sic enim coepit : « noli, mi Marcelline, torqueri, tamquam de re magna deliberes. Non est res magna uiuere : omnes serui tui uiuunt, omnia animalia : magnum est honeste mori, prudenter, fortiter. Cogita, quamdiu iam idem facias : cibus, somnus, libido, per hunc circulum

7 curritur. Mori uelle non tantum prudens aut fortis aut miser, etiam fastidiosus potest. » Non opus erat suasore illi, sed adiutore : serui parere nolebant. Primum detraxit illis metum et indicauit tunc familiam periculum adire, cum incertum esset, an mors domini uoluntaria fuisset : alioqui tam mali exempli esse occidere dominum quam

8 prohibere. Deinde ipsum Marcellinum admonuit non esse inhumanum, quemadmodum cena peracta reliquiae circumstantibus diuidantur, sic peracta uita aliquid porrigi his, qui totius uitae ministri fuissent. Erat Marcellinus

1 Saepe Q || 2 nec et Q pr. V P Par.b, nec hee corr. Q^e, e alteram rejecit m. rec., uel heae supra nec scr. m. secunda in M : nec hae nonnulli s et Erasm⁹, nec eae Rosbach | maxime Q || 3 adol-Q || 4 s. correptus sed longo Q cum rell. codd. : correptus et l. con. Gertz || 6 cōplures Q || 8 adolator Q pr., adul-corr. m. rec. || 9 amicus Q cum rell. codd. : Attalus con. Schweighaeuser, nomen proprium potius latere in Stoicus putat Madvig. At librorum scripturam tuetur Hense recte coll. ep. 58,8 || 12 cepit-Q : mihi (pro mi) Q || 22 Alioqui lineolam super addidit Q² : scribo alioqui quamquam prope ubique alioquin Q exhibit | esset Q P Par.b et pr. V || 24 cena Q | reliquie Q || 25 diuidun/tur Q cum V Par.b || 26 his Q P Par.b, iis V : is Hense

facilis animi et liberalis, etiam cum de suo fieret: minutas itaque summulas distribuit fientibus seruis et illos ultro consolatus est. Non fuit illi opus ferro, non sanguine: tri- 9
 duo abstinuit et in ipso cubiculo poni tabernaculum iussit.
 5 Solium deinde inlatum est, in quo diu iacuit et calda subinde suffusa paulatim defecit, ut aiebat, non sine quadam uoluptate, quam afferre solet lenis dissolutio non inexperta nobis, quos aliquando liquit animus. In fabellam 10
 excessi non ingratham tibi: exitum enim amici tui cognosces
 15 non difficilem nec miserum. Quamuis enim mortem sibi consciuerit, tamen mollissime excessit et uita elapsus est. Sed ne inutilis quidem haec fabella fuerit: saepe enim talia exempla necessitas exigit. Saepe debemus mori nec uolumus, morimur nec uolumus. Nemo tam inperitus est, 11
 15 ut nesciat quandoque moriendum: tamen cum prope accessit, tergiuersatur, tremit, plorat. Nonne, tibi uideatur stultissimus omnium, qui fleuit, quod ante annos mille non uixerat? aequae stultus est, qui flet, quod post annos mille non uiuet. Haec paria sunt, non eris nec fuisti:
 20 utrumque tempus alienum est. In hoc punctum coniectus 12
 es, quod ut extendas, quo usque extends? Quid fles? quid optas? perdis operam. « Desine fata deum flecti sperare precando. » Rata et fixa sunt et magna atque aeterna necessitate ducuntur: eo ibis, quo omnia eunt. Quid tibi
 25 noui est? Ad hanc legem natus es: hoc patri tuo accidit, hoc matri, hoc maioribus, hoc omnibus ante te, hoc omnibus post te. Series inuicta et nulla mutabilis ope inli- fol. 82v

5 calda sic Q P Par.b et pr. V || 6 aiebat Q pr. || 7 aff-
 sic Q | nonexperta Q, non experta Par.b || 8 liquit Q V recte || 9 ex/
 excessi sed prius ex punct. Q || 11 consciuerat Q | uitae/lapsus
 Q pr. cum P || 12 sepe Q || 14 inp- sic Q || 16 s. tibi uideatur Q,
 sic etiam ed. Ven. a. 1492 f. XXIX: uideatur tibi P, tibi uidebitur
 vulg. || 17 s. flebit — uixerit (uixerit etiam codd. Rehdiger. I) Madvig
 || 20 hoc punctū Q cum Par.b et pr. V recte | coniectus Q V Par.b
 || 21 est Q | quod optas Q || 22 opera Q pr. | facta Q | flecti Q sed
 c supra vers. || 23 ꝑcando Q || 27 poste sed alteram t super addidit
 ead. m. Q | inmutabilis Q

13 gaudit ac trahit cuncta. Quantus te populus moriturorum
 sequetur? quantus comitabitur? Fortior, ut opinor, esses,
 si multa milia tibi commorerentur: atqui multa milia et
 hominum et animalium hoc ipso momento, quo tu mori
 dubitas, animam uariis generibus emittunt. Tu autem non 5
 putabas te aliquando ad id peruenturum, ad quod semper
 14 ibas? Nullum sine exitu iter est. Exempla nunc magnorum
 uirorum me tibi iudicas relaturum? puerorum referam.
 Lacon ille memoriae traditur inpubis adhuc, qui captus
 clamabat « non seruiam » sua illa Dorica lingua, et uer- 10
 bis fidem imposuit: ut primum iussus est seruili fungi
 et contumelioso ministerio, — afferre enim uas obscenum
 15 iuebatur, — inlisum parieti caput rupit. Tam prope liber-
 tas est: et seruit aliquis? Ita non sic perire filium tuum mal-
 les quam per inertiam senem fieri? Quid ergo est, cur per- 15
 turberis, si mori fortiter etiam puerile est? Puta nolle te
 sequi: duceris. Fac tui iuris, quod alieni est. Non sumes
 pueri spiritum, ut dicas « non seruius »? Infelix seruis ho-
 minibus, seruis rebus, seruis uitae: nam uita, si moriendi
 16 uirtus abest, seruitus est. Ecquid habes, propter quod 20
 exspectes? uoluptates ipsas, quae te morantur ac reti-
 nent, consumpsisti: nulla tibi noua est, nulla non iam
 odiosa ipsa satietate. Quis sit uini, quis mulsi sapor, scis:
 nihil interest, centum per uesicam tuam an mille ampho-
 rae transeant: saccus es. Quid sapiat ostreum, quid mul- 25
 lus, optime nosti: nihil tibi luxuria tua in futuros annos
 intactum reseruauit: atqui haec sunt, a quibus inuitus

3 tibi *super* add. Q¹ || 6 atquod Q || 8 puerum Q || 9 inpubis Q
pr., -bes *corr. m. rec.* || 11 imp- Q P | fungi seruili/ & Q *cum V*
Par.b., seruili fungi et alii || 12 aff- sic Q || 14 tu *pro ita con.* H.
Mueck, sed librorum scripturam tuetur Hense coll. ep. 87,10 || 17 tu
 iuris Q || 20 ius (*pro uirtus*) *con.* Castiglioni | & quid Q *cum P*
 || 21 exsp- sic Q || 23 societate (*et sigl.*) Q | Quidsit Q | quis
 mulsi Q P *Par.b.* || 24 uess- Q V | anforte Q || 25 est Q V P
Par.b., es ε || 27 Atqui Q *cum V*, atque P *Par.b.* | inuitis Q
perperam

diuelleris. Quid est aliud, quod tibi eripi doleas? Amicos? scis enim amicus esse? Patriam? tanti enim illam putas, ut tardius cenes? Solem? quem, si posses, extingueres: quid enim umquam fecisti luce dignum? 5 Confitere non curiae te, non fori, non ipsius rerum naturae desiderio tardiozem ad moriendum fieri: inuitus relinquis macellum, in quo nihil reliquisti. Mortem times: at quomodo illam media boletatione contempnis? Viuere uis: scis enim? Mori times: quid porro? ista 10 uita *non* mors est? C. Caesar, cum illum transeuntem per Latinam uiam unus ex custodiarum agmine demissa usque in pectus uetere barba rogaret mortem: « nunc enim, inquit, uiuis? » Hoc istis respondendum est, quibus succursura mors est: mori times: nunc enim uiuis? « Sed ego, 15 inquit, uiuere uolo, qui multa honeste facio: inuitus relinquo officia uitae, quibus fideliter et industrie fungor. » Quid? tu nescis unum esse || ex uitae officiis et mori? fol. 83^r Nullum officium relinquis: non enim certus numerus, quem debeas explere, finitur. Nulla uita est non breuis: 20

I s. amicos scis enī amicus esse patriā Q, qua scriptura apte restitui hunc locum, quem *rell. codd. lacunosum tradunt, monui in 'Riv. di Filol. class., l. c.' et Hense assensus est in 'Berl. philol. Wochenschr., l. c.' itaque sic distinguo Amicos? scis enim amicus esse? Patriam? Madvig coni. amicos? quis enim tibi potest amicus esse? Patriam? P Par.b et pr. V habent amicus esse patriam: vulg. Amicos et patriam? Quod ad sententiam scis enim amicus esse? attinet, cf. ep. 81,12 solus sapiens scit amare, solus sapiens amicus est || 3 uttardius (t prior supra vers.) Q | cenes Q | solem quem Q V P Par.b: vulg. solem quoque sed rectius Hense solem? quem Wollersium et Gerzium secutus || 8 ad Q P | mediabulo laetatione Q, media boletatione P Par.b, m. oblectatione ε: in edendi oblectatione coni. Madvig, at de vocabulo boletatione quod iam Sanctoloniū probauit interpretans 'nimiam fungorum comestionem' cf. quae adnotat Hense² p. 289,12. Quod ad sententiam attinet, Seneca ventri ad dictum monet eum contra se ipsum facere, qui mortem timeat, copiosius boletos comedat | contempnis Q P || 10 non om. Q | tullius (corr. in Iulius m. rec.) cesar Q, t. caesar V O unde C. Caesar Bentley et Rossbach, caesar P Par.b vulg. || 12 rogaret Q sed t supra vers. || 13 respondiendum sed i erasa Q || 16 uitte Q pr. | industriae Q pr. || 17 tunescit Q*

nam si ad naturam rerum respexeris, etiam Nestoris est Sattia brevis est, quae inscribi monumento suo iussit annis se nonaginta nouem uixisse. Vides aliquem gloriari senectute longa: quis illam ferre potuisset, si contigisset centesimum implere? Quomodo fabula, sic uita non quam 5 diu, sed quam bene acta sit, refert. Nihil ad rem pertinet, quo loco desinas. Quocumque uoles desine: tantum bonam clausulam impone. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LXXVIII. 1

Vexari te destillationibus crebris ac febriculis, quae 10 longas destillationes et in consuetudinem adductas secuntur, eo molestius mihi est, quia expertus sum hoc genus ualitudinis, quod inter initia contempsi: poterat adhuc adulescentia iniurias ferre et se aduersus morbos contumaciter gerere. Deinde succubui et eo perductus sum, ut 15 ipse destillarem ad summam maciem deductus. Saepe impetum cepi abruptendae uitae: patris me indulgentissimi senectus retinuit. Cogitauit enim non quam fortiter ego mori possem, sed quam ille fortiter desiderare non posset. Itaque imperaui mihi, ut uiuerem: aliquando enim et 20 uiuere fortiter facere est. Quae mihi tunc fuerint solacio dicam, si prius hoc dixero, haec ipsa, quibus adquiesce-

2 sattia Q V P, saciae Par.b, Statiliae Erasm.²: Fickert confert Plinium n. h. VII. 158 ubi codices habent Statilia aut Sattilia aut Stratilia. Dubitat igitur Buecheler utrum Sattia an Satilia fuerit || 3 aliquem Q cum roll. codd. exc. Vindobonensi I, aniculam coni. Muretus || 5 uita quamnon Q || 8 imp- sic Q

10 destillationibus Q pr., dist- corr. m. rec.; mox distillationes Q: infra destillarem Q pr., dist- corr. m. rec. || 11 consuetudinē Q | sequuntur Q P || 13 ualit- sic Q P | inf initia Q sed t i ex corr. || 14 adol- Q || 15 succubuit, t punct. Q || 16 summam matiem Q || 17 coepi Q | abrupt- ex adrump- Q' || 19 posset Q sed t supra vers. || 21 solatio Q, sic etiam infra solatia || 22 dixeris (d ex u Q) Q V P Par.b, dixero vel dixerim s: dixero, ista ipsa coni. Hense

bam, medicinae uim habuisse. Et in remedium cedunt
 honesta solacia, et quicquid animum erexit, etiam corpori
 prodest: studia mihi nostra saluti fuerunt. Philosophiae
 acceptum fero, quod surrexi, quod conualui: illi uitam
 5 debeo: et nihil illi minus debeo. Multum autem mihi con- 4
 tulerunt ad bonam ualitudinem amici, quorum adhorta-
 tionibus, uigiliis, sermonibus adleuabar. Nihil aequè, Lucili,
 uirorum optime, aegrum reficit atque adiuuat quam ami-
 corum affectus; nihil aequè exspectionem mortis ac
 10 metum subripit: non iudicabam me, cum illos superstites
 relinquerem, mori. Putabam, inquam, me uicturum non
 cum illis, sed per illos: non effundere mihi spiritum uide-
 bar, sed tradere. Haec mihi dederunt uoluntatem adiuuandi
 me et patiendi omne tormentum: alioquin miserrimum
 15 est, cum animum moriendi proieceris, non habere uiuendi.
 Ad haec ergo remedia te confer. Medicus tibi quantum 5
 ambules, quantum exercearis, monstrabit; ne indulgeas
 otio, ad quod uergit iners ualitudo; ut legas clarius et
 spiritum, cuius iter ac receptaculum laborat, exerceas; ut
 20 nauiges et uiscera molli iactatione concutias; quibus ||
 cibus utaris, uinum quando uirium causa aduoces, quando fol. 83v
 intermittas, ne irritet et exasperet tussim. Ego tibi illud
 praecipio, quod non tantum huius morbi, sed totius uitae

1 medicine ex medicinae Q | Et in Q, in cett. codd.: et (= etiam)
 non ablegandum puto || 3 phyl- Q || 5 nihil illum minus Q cum Par.b
 et vulg., nihil minus P, nihil minus illi V | multum enim mihi Q cum
 cod. Rhdiger. II, multum mihi uell. codd. et vulg.: enim pro autem
 ex prava compendii interpretatione librarium scripsisse apparet, ut
 Hense quoque adnotat in 'Berl. philol. Wochenschr., l. c.' || 6 ualiti-
 sic Q P, item infra ualitudo || 8 egr- Q pr. | refecit Q pr. || 9 aff-
 sic Q | exspectionē Q sed ta supra vers. || 10 metū Q cum V P
 M¹ || 11 relinquere Q V P Par.b || 13 trahere Q pr. cum V P Par.b,
 tradere corr. m. rec., quae scriptura emendationem Mureti confir-
 mat | ad punct. ante adiuuandi Q || 14 Alioquin sic Q cum Par.b
 || 17 monstrabit ex -uit Q¹ || 18 at sed d supra t Q¹ || 22 intmit-
 tas Q sed t ex corr. | irr- sic Q Par.b | exasperet ex -rem ut ui-
 detur Q¹ || 23 ꝑcipio Q | morbi ex moribus radendo Q

remedium est: contemne mortem. Nihil triste est, cum
 6 huius metum effugimus. Tria haec in omni morbo grauia
 sunt: metus mortis, dolor corporis, intermissio uolupta-
 tum. De morte satis dictum est: hoc unum dicam, non
 morbi hunc esse sed naturae metum. Multorum mortem 5
 distulit morbus et salus illis fuit uideri perire. Morieris,
 non quia aegrotas, sed quia uiuis. Ista te res et sanatum
 manet: cum conualueris, non mortem, sed ualitudinem ef-
 7 fugies. Ad illud nunc proprium incommodum reuertamur:
 magnos cruciatus habet morbus, sed hos tolerabiles inter-
 ualla faciunt. Nam summi doloris intentio inuenit finem;
 nemo potest ualde dolere et diu: sic nos amantissima
 nostri natura disposuit, ut dolorem aut tolerabilem aut
 8 breuem faceret. Maximi dolores consistunt in macerrimis
 corporis partibus: nerui articuliue et quicquid aliud 15
 exile est, acerrime saeuit, cum in arto uitia concepit.
 Sed cito hae partes obstupescunt et ipso dolore sensum
 doloris amittunt, siue quia spiritus naturali prohibitus
 cursu et mutatus in peius uim suam, qua uiget admonet-
 que nos, perdit, siue quia corruptus umor, cum desiit 20
 habere, quo confluat, ipse se elidit et his, quae nimis
 9 impleuit, excutit sensum. Sic podagra et cheragra et
 omnis uertebrae dolor neruorumque interquiescit, cum
 illa, quae torquebat, hebetauit: omnium istorum prima uer-

I contempne Q | mentē Q || 6 morbos Q | salus Q, sa-
 luti vulg.: praefero salus qui nominativus seniorum scriptorum con-
 suetudini respondet et chiasmum cum praeced. morbus pulchre efficit
 || 7 uiuit sed s supra t punct. Q¹ || 8 ualut- sic Q P || 9 illud
 ex illum Q¹ | reuertamur Q sed m ex corr. || 10 cruciatus Q P et
 pr. V || 11 intentio cito inuenit coni. Stephanus || 13 ut Q V recte
 || 16 sequit Q | uicia Q || 17 e partes Q: an eae partes? || 18 admit-
 tunt Q || 19 inmutatus (pro et mutatus) Q | admonet quae Q
 || 20 humor Q Par.b et corr. V || 21 confluati sed i punct. Q | se-
 om. Q | his Q || 22 podagra sed r prior punct. Q | cheragra (sed
 h et r supra vers.) Q cum P et pr. V, chir- corr. m. rec. cum Par.b
 V² || 23 uertebrae Q pr., uertebror- corr. m. rec. | etneruorum
 quae Q, et neruorumq. P Par.b et pr. V., et neruorum ed. Men-
 tel. | intertiascit Q || 24 hebetabit Q V P Par.b

minatio uexat, longior impetus mora extinguitur et finis dolendi est optorpuisse. Dentium, oculorum, aurium dolor ob hoc ipsum acutissimus est, quod inter angusta corporis nascitur, non minus, mehercule, quam capitis ipsius: 5 sed si incitator est, in alienationem soporemque conuertitur. Hoc itaque solacium uasti doloris est, quod necesse 10 est desinas illum sentire, si nimis senseris. Illud autem est, quod imperitos in uexatione corporis male habet: non adsueuerunt animo esse contenti; multum illis cum 10 corpore fuit. Ideo uir magnus ac prudens animum diducit a corpore et multum cum meliore ac diuina parte uersatur, cum hac querula et fragili quantum necesse est. « Sed 11 molestum est, inquit, carere adsuetis uoluptatibus, abstinere cibo, sitire, esurire. » Haec prima abstinentia graua 15 sunt: deinde cupiditas relanguescit ipsis, per [se] quae [re] cupimus, fatigatis ac deficientibus: inde morosus est stomachus, inde quibus || fuit auuiditas cibi, odium est. fol. 84^r Desideria ipsa moriuntur: non est autem acerbum carere eo, quod cupere desieris. Adice, quod nullus non inter- 12 mittitur dolor aut certe remittitur. Adice, quod licet cauere uenturum et obsistere imminenti remediis: nullus enim non signa praemittit, utique qui ex solito reuertitur.

I longior impe/tus mora Q, impetus mora *rell. codd.*: Quiriniani additamentum haud ineptum videtur; longior enim et prima inter se opponuntur, impetus mora autem idem valet atque morante impetu. Ceterum cf. subsequencia verba, quae ad dentium cet. dolorem respiciunt || 3 ob supra vers. Q || 4 mehercule sic Q V P Par.b: cf. quae adnotat Hense² p. 292, 24 || 6 solacium Q || 7 senserit sed s supra t punct. scr. ead. m. Q || 7-19 verba Illud autem est — cupere desieris traicienda esse post huius epistolae § 21 Bartsch coniecit Hilgenfeldio annuente: iam Haase idem de imemate 11 suspicatus erat. Sed non satis causae videtur esse, cur tanta ordinis turbatione in librorum scripturam inuehatur, cum de animi vi in doloribus aut uoluptatibus percipiendis sermo continuetur || 10 deducit Q P Par.b || 12 quaer- Q || 15 s. psequere Q, per se quae *rell. codd.*: se expunxit Muretus || 16 hac Q || 17 quibus Q V P Par.b: cuius con. Madvig | cybi Q || 21 cauere Q V P Hense², et cauere vulg. || 22 pmittit Q

Tolerabilis est morbi patientia, si contempseris id quod
 13 extremum minatur. Noli mala tua facere tibi ipse gra-
 uiora et te querelis onerare: leuis est dolor, si nihil illi
 opinio adiecerit. Contra, si exhortari te coeperis ac dicere:
 « nihil est aut certe exiguum est, duremus; iam desinet »: 5
 leuem illum, dum putas, facies. Omnia ex opinione sus-
 pensas sunt; non ambitio tantum ad illam respicit et
 luxuria et auaritia: ad opinionem dolemus. Tam miser
 14 est quisque quam credit. Detrahendas praeteritorum
 dolorum conquestiones puto et illa uerba: « nulli umquam 10
 fuit peius: quos cruciatus, quanta mala pertuli! nemo
 me surrecturum putauit. Quotiens deploratus sum a meis,
 quotiens a medicis relictus! in eculeum inpositi non sic
 distrahuntur. » Etiam si sunt uera ista, transierunt. Quid
 iuuat praeteritos dolores retractare et miserum esse, quia 15
 fueris? Quid, quod nemo non multum malis suis adicit
 et sibi ipse mentitur? Deinde quod acerbum fuit ferre,
 [re]tulisse iucundum est: naturale est mali sui fine gau-
 dere. Circumcidenda ergo duo sunt, et futuri timor et
 ueteris incommodi memoria: hoc ad me iam non pertinet, 20
 15 illud nondum. In ipsis positus difficultatibus dicat: « forsitan
 et haec olim meminisse iuuabit ». Toto contra ille pugnet
 animo: uincetur, si cesserit, uincet, si se contra dolorem

1 Toller- Q: haec uerba Tolerabilis est — minatur *secludenda* putat Hilgenfeld || 2 ipsi Q V P Par. b: corr. Haase || 3 quae-
 relis Q || 4 ceperis Q || 6 Om̃a (a supra vers.) ex Om Q¹ || 7 o
 punct. ante non Q || 8 auaria Q || 9 credit Q cum plerisque codd.,
 credit M: credit. item detrahendas con. Hilgenfeld | pret- Q
 || 10 cum/questiones Q | puta con. Stephanus || 11 cruciatus Q |
 quantā/mali Q, quanta mala *rell. libb. mss. et edd.*: an quantum
 (a pro u et alibi saepe et in huius epistolae imemate 16 patiantur
 pro patiantur Q) mali vel quantam mali molem? || 14 detrahun-
 tur Q V P || 15 pter- Q || 16 quicquid (pro quid quod) Q || 17 ipse ex
 ipsi Q¹ | fuit ferreretulisse Q, fuit retulisse *rell. codd.*: Quirmani
 scriptura, ubi retulisse pro tulisse ex *dittographia* ortum esse veri
 simile est, Bartschii emendationem ferre, tulisse confirmat. Cf. adn.
 ad ep. 9, 2 || 18 ioc- Q | malissui Q || 22 iuuauit Q P et pr. V
 | illa Q V, illum *vulg.*: ille Hense

suum intenderit: nunc hoc plerique faciunt, adtrahunt in
 se ruinam, cui obstandum est. Istud quod premit, quod
 impendet, quod arguet, si subducere te coeperis, sequetur
 et grauius incumbet: si contra steteris et obniti uoueris,
 5 repelletur. Athletae quantum plagarum ore, quantum toto 16
 corpore excipiunt? ferunt tamen omne tormentum gloriae
 cupiditate nec tantum quia pugnant, ista patiuntur, sed
 ut pugnent: exercitatio ipsa tormentum est. Nos quoque
 euincamus omnia, quorum praemium non corona nec palma
 10 est nec tubicen praedicationi nominis nostri silentium
 faciens, sed uirtus et firmitas animi et pax in ceterum
 parta, si semel in aliquo certamine debellata fortuna est.
 « Dolorem grauem sentio. » Quid ergo? non sentis, si illum 17
 muliebriter tuleris? Quemadmodum perniciosior est hostis
 15 fugientibus, sic omne fortuitum incommodum || magis ol. 84^v
 instat cedenti et auerso. « Sed graue est. » Quid? nos ad
 hoc fortes sumus, ut leuia portemus? Vtrum uis longum
 esse morbum an concitatum et breuem? Si longus est,
 20 habet intercapedinem, dat refectioni locum, multum tem-
 poris donat, necesse est, ut exsurgit, et desinat: breuis
 morbus ac praiceps alterutrum faciet, aut extinguetur
 aut extinguet. Quid autem interest, non sit an non sim?
 in utroque finis dolendi est. Illud quoque proderit, ad 18
 alias cogitationes auertere animum et a dolore discedere.
 25 Cogita quid honeste, quid fortiter feceris; bonas partes
 tecum ipse tracta: memoriam in ea, quae maxime miratus
 es, sparge. Tunc tibi fortissimus quisque et uictor doloris

3 imp- Q V | arguet Q V P corr. || 7 patiantur Q || 9 prem- Q
 || 10 predicationis Q et pr. V || 13 sencio Q || 14 pnit- Q || 15 mag-
 nis sed n punct. Q || 17 et sed u supra e punct. Q || 18 atiorbū
 (pro morbū) Q | cogitatū Q cum V P Par.b, concitatum s || 19 in-
 tercapid- Q et pr. V || 20 est ut Q V Par.b recte | exsurgat Q
 V P (exur- P) Par.b, exsurgit corr. Haase: necesse est et exsur-
 gat et d. conī. Madvig || 21 preceps ex princeps Q¹ || 22 extin-
 guit Q || 24 a supra vers. Q¹ || 25 partes Q cum rell. codd.: artes
 proposuit Madvig, sed subesse vitae cum fabula comparisonem Sene-
 cae familiarem recte adnotat Hense² p. 295, 18 || 26 s. miratus est Q

occurrat: ille, qui dum uarices exsecandas, praeberet,
legere librum perseuerauit; ille, qui non desiit ridere,
cum hoc ipsum irati tortores omnia instrumenta crude-
litate suae experirentur: non uincetur dolor ratione,
19 qui uictus est risu? Quicquid uis nunc licet dicas, de-
stillationes et uim continuae tussis egerentem uisce-
rum partes et febrem praecordia ipsa torrentem et sitim
et artus in diuersum articulis exeuntibus tortos: plus est
flamma et eculeus et lamina et uulneribus ipsis intume-
scentibus quod illa renouaret et altius urgueret inpressum. 10
Inter haec tamen aliquis non gemit. Parum est: non rogauit.
Parum est: non respondit. Parum est: risit et quidem ex
20 animo. Vis tu post hoc dolorem deridere? «Sed nihil, inquit,
agere sinit morbus, qui me omnibus abduxit officiis.» Corpus
tuum ualitudo tenet, non et animum. Itaque cursoris mora-
tur pedes, sutoris aut fabri manus impedit: si animus tibi
esse in usu solet, suadebis docebis, audies disces, quaeres
recordaberis. Quid porro? nihil agere te credis, si tempe-
rans aeger sis? ostendes morbum posse superari uel certe
21 sustineri. Est, mihi crede, uirtuti etiam in lectulo locus. 20
Non tantum arma et acies dant argumenta alacris animi
indomitique terroribus: et in uestimentis uir fortis apparet.
Habes, quod agas: bene luctare cum morbo. Si nihil te

I quidum (i supra vers.) Q cum rell. codd.: qui cum corr. Haase, cui assensus est Hense, sed de particula dum similiter cum imperf. coniunct. apud Verg., Phaedr., Liv., Val. Max., alios coniuncta cf. St.—Schm., p. 558 | etsecandas Q | preber& Q || 2 ridere ex redire Q¹ || 3 qui (pro cum) Q: an quū? | tortores (ex -ris corr. ead. m.) quiomia Q || 4 experissentur (s prior supra vers.) Q | etuincetur Q pr., non compend. supra et punct. scr. ead. m. || 5 nunc Q V recte || 6 tussis ex usis Q¹ || 7 prec- Q || 8 artos Q || 9 eculeus ex aec- radendo Q | lamina sic Q Par.b || 10 urguer& Q cum V: ureret coni. Haase || 13 post hoc Q V P M, post haec Par.b s | derideri Q | quid Q: fort. inquit pro inquit, ut saepe || 14 morbos Q || 15 tunc (pro tuum) Q | ualit- sic Q P Par.b || non Q P Par.b et pr. M, num V ex corr. | moratur Q cum rell. codd.: morabitur coni. Matthiae || 16 imp- sic Q P || 17 dices Q V P Par.b || 18 nil Q, nihil rell. codd.

coegerit, si nihil exorauerit, insigne produs exemplum. O
 quam magna erat gloriae materia, si spectaremur aegri!
 ipse te specta, ipse te lauda. Praeterea duo genera sunt 22
 uoluptatum. Corporales morbus inhihet, non tamen tollit:
 5 immo, si uerum aestimes, incitat. Magis iuuat bibere
 sitientem; || gratior est esurienti cibus: quicquid ex absti- fol. 85r
 nentia contigit, auidius excipitur. Illas uero animi uolupta-
 tes, quae maiores certioresque sunt, nemo medicus aegro
 negat: has quisquis sequitur et bene intellegit, omnia
 10 sensuum blandimenta contemnit. « O infelicem aegrum! » 23
 Quare? quia non uino niuem diluit? quia non rigorem
 potionis suae, quam capaci scypho miscuit, renouat fracta
 insuper glacie? quia non ostrea illi Lucrina in ipsa mensa
 aperiuntur? quia non circa cenationem eius tumultus co-
 15 corum est ipsos cum opsoniis focos transferentium? Hoc
 enim iam luxuria commenta est: ne quis intepescat cibus,
 ne quid palato iam calloso parum ferueat, cenam culina
 prosequitur. « O infelicem aegrum! » Edet, quantum conco- 24
 quat: non iacebit in conspectu aper ut uilis caro a mensa
 20 relegatus, nec in repositoio eius pectora auium, — totas
 enim uidere fastidium est, — congesta ponentur. Quid
 tibi mali factum est? cenabis tamquam aeger, immo ali-
 quando tamquam sanus. Sed omnia ista facile perferemus, 25
 sorbitionem, aquam calidam et quicquid aliud intolerabile
 uidetur delicatis et luxu fluentibus magisque animo quam
 corpore morbidis: tantum mortem desinamus horrere. De-
 sinemus autem, si fines bonorum ac malorum cognoue-

1 exorauerit Q cum vell.: exarmauerit coni. Guil. Gemoll, sed
 exorauerit et praeced. coegerit contrarie relata de industria apparent
 || 2 erit Q | matheria Q | egri Q || 3 exspecta Q, expecta V P
 Par. b | Pret. Q || 4 morbos Q || 7 contingit Q V || 9 intelligit Q
 || 10 contempnit Q || 11 regionē Q pr. || 13 glaciae Q || 14 cen- Q
 | cocorum sic Q V || 16 cybus Q || 17 nequit Q | caenā Q || 18 edet-
 quantum in marg. add. ead. m. Q | conquoquat Q P || 19 in con-
 spectu Q cum vell. codd.: in contemptu coni. Koch || 20 relig- Q
 P Par. b et pr. V || 22 caen- Q || 24 aliuo (u punct.) Q || 26 s. De-
 sinamus (pro Desinemus) Q

rimus: ita demum nec uita taedio erit nec mors timori.
 26 Vitam enim occupare satietas sui non potest tot res uarias,
 magnas, diuinas percensentem: in odium illam sui addu-
 cere solet iners otium. Rerum naturam peragranti num-
 27 quam in fastidium ueritas ueniet: falsa satiabunt. Rursus 5
 si mors accedit et uocat, licet immatura sit, licet mediam
 praecidat aetatem, perceptus longissimae fructus est. Co-
 gnita est illi ex magna parte natura, scit tempore hone-
 sta non crescere: his necesse est uideri omnem uitam
 breuem, qui illam uoluptatibus uanis et ideo infinitis me- 10
 28 tiuntur. His te cogitationibus recrea et interim epistulis
 nostris uacando. Veniet aliquod tempus, quod nos iterum
 iungat ac misceat: quantulumlibet sit illud, longum faciet
 scientia utendi. Nam, ut Posidonius ait, «unus dies homi-
 num eruditorum plus patet quam imperitis longissima 15
 29 aetas.» Interim hoc tene, hoc morde: aduersis non suc-
 cumbere, laetis non credere, omnem fortunae licentiam in
 fol. 85^v oculis habere, tamquam quicquid || potest tacere, factura
 sit. Quicquid exspectatum est diu, lenius accedit. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

20

Ep. LXXIX. I **E**xspecto epistulas tuas, quibus mihi indices, circuitus
 Siciliae totius quid tibi noui ostenderit, et omnia de ipsa

1 tēd- Q || 2 saci&as Q || 4 natura Q || 5 satia/buntur Q cum
 P Par.b (-ur compend. P, sac- Par.b) || 7 prec- Q | longissime Q
 cum rell. codd.: corr. Madvig || 9 his Q P Par.b: is con. Hense
 || 10 uanis — infinitis in marg. Q (uanis. Q¹, etideo infinitis pr.
 m.) || 11 epist- Q || 12 uacando ueniet aliquod t. Q V Par.b cum
 vulg. quae distinguit post uacando: con. vaca. ueniet aliquando
 tempus P. Thomas || 13 quantulumlibet Q P, quantulumlibet V
 Par.b || 14 possid- Q P || 15 eruditorem Q pr. | patet ex plac& Q¹
 | imp- sic Q V || 16 hoc tene hoc morde Q cum rell. codd.: tene
 hoc mordicus Muretus || 17 fortune Q || 19 exsp- sic Q | laeuus
 Q, leuius vulg.: lenius corr. Wolters

21 Exsp- sic Q | epistol- Q || 22 siciliae ex sicilia et corr. m. rec. Q
 | quid Q sed t supra vers. | ante omnia add. ante Wolters, sed cf.
 Rossbach, Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 495

Charybdi certiora. Nam Scyllam saxum esse et quidem non terribile nauigantibus optime scio: Charybdis an respondeat fabulis, perscribi mihi desidero et, si forte obseruaueris, — dignum est autem quod obserues, — fac nos certiores, utrum uno tantum uento agatur in uertices an omnis tempestas aequae mare illud contorqueat, et an uerum sit, quicquid illo freti turbine abreptum est, per multa milia trahi conditum et circa Tauromenitanum litus emergere. Si haec mihi perscripseris, tunc tibi audebo 2
 10 mandare, ut in honorem meum Aetnam quoque ascendas, quam consumi et sensim subsidere ex hoc colligunt quidam, quod aliquando longius nauigantibus solebat ostendi. Potest hoc accidere, non quia montis altitudo descendit, sed quia ignis euauit et minus uehemens ac largus ef-
 15 fertur, ob eandem causam fumo quoque per diem segniore. Neutrum autem incredibile est, nec montem, qui deuoretur cotidie, minui, nec manere eundem, quia non ipsum exest, sed in aliqua inferna ualle conceptus *ignis* exaestuatur et aliis pascitur, in ipso monte non alimentum habet, sed
 20 uiam. In Lycia regio notissima est, Hephaestion incolae 3 uocant, foratum pluribus locis solum, quod sine ullo nascentium damno ignis innoxius circumit. Laeta itaque regio est et herbida nihil flammis adurentibus, sed tantum ui remissa ac languida refulgentibus. Sed reseruemus ista 4
 25 tunc quaesituri, cum tu mihi scripseris, quantum ab ipso

1 charibdi Q || 3 s. obseruaberis Q || 6 atq; Q V P, aequae Par.b || 8 milia Q V Par.b || 10 a&hna (h supra vers. Q¹) Q || 12 aliquanto Q V P || 14 nimis Q V P, minus Par.b || 15 signior Q cum vetl. codd.: corr. Pincianus || 17 nec manere eundem Q cum vetl. codd., nec ignem non manere e. vulg.: nec manere e. ignem Rossbach | ipsum exse est Q et corr. V, ipse ex se est vulg.; corr. Haase. Buecheler autem putat subiectum ignis addendum esse post exest vel mox post pascitur: rectius, ut mihi videtur, post conceptus || 19 pascitur ignis, ipsum montem conu. Radermacher | habet Q¹ in ras. || 20 uia Q | lycia Q P | regione Q | hephestion Q | incolae Q || 22 dampno Q | innoxium sed s supra m Q¹ | circu/it Q cum V P Par.b || 23 adurentibus Q vulg.: adulentibus P, unde adolentibus Haase || 24 uim Q

ore montis niues absint, quas ne aestas quidem soluit: adeo tutae sunt ab igne uicino. Non est autem quod istam
 5 curam imputes mihi: morbo enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid mandaret tibi, donec Aetnam describas in tuo carmine et hunc sollemnem omnibus poetis locum
 adtingas. Quem quo minus Ouidius tractaret, nihil obstitit, quod iam Vergilius impleuerat: ne Seuerum quidem Cornelium uterque deterruit. Omnibus praeterea feliciter hic locus se dedit et qui praecesserant, non praeripuisse
 6 mihi uidentur, quae dici poterant, sed aperuisse. Multum
 interest, utrum ad consumptam materiam an ad subactam
 fol. 86^r accedas: crescit in dies et inuenturis inuenta non obstant. Praeterea condicio optima est ultimi: parata uerba inuenit, quae aliter instructa nouam faciem habent. Nec illis manus inicit tamquam alienis: sunt enim publica. [iuris
 7 consulti negant quicquam publicum usu capi.] Aut ego te non noui aut Aetna tibi saliuam mouet: iam cupis grande aliquid et par prioribus scribere. Plus enim sperare modestia tibi tua non permittit, quae tanta in te est, ut uidearis mihi retracturus ingenii tui uires, si uincendi pe-
 8 riculum sit: tanta tibi priorum reuerentia est. Inter cetera hoc habet boni sapientia: nemo ab altero potest uinci,

2 tute Q || 4 nemo quid mandar& tibi donec/ethnam describit Q, similiter vell. veti. codd., nisi quod donec aetnam (vel donec aetnam) describat (sed s supra t) V, donec aetnam describar P, manducare tibi donec aetnam describat Par.b: nemo mandaret. quid tibi do, ne Aetnam describas Hense ex Rubenii coniectura. A libris veti. non recedens ita scribo morbo (scil. carminis de Aetna componendi peruicaci consilio) enim tuo daturus eras, etiam si nemo quid (= aliquid) mandaret tibi, donec Aetnam describas in tuo carmine (scil. carmen de Aetna componas): cf. infra § 7 || 5 ne Q V P, et Par.b, quo efficitur hysteron proteron || 7 uirg-Q P Par.b || 8 pret-Q || 9 pcess-Q | prip-Q || 10 urentur (pro uidentur) Q | sed aperuissese. sed Q, sed aperuisse sed vell. codd. et vulg.: sed eiecit Madvig quem sequor, scilicet coni. Io. Mueller [s]et Castiglioni || 12 in Q pr., hinc corr. Q¹ | obstant Q sed aliquid eras. inter ob et stant || 13 Pret-Q | conditio Q || 15 s. uerba iuris-consulti — usu capi huc perperam illata esse ex ep. 88, 12 animadvertit Wolters || 17 aethna Q V

nisi dum ascenditur. Cum ad summum perueneris, paria sunt, non est incremento locus, statur. Numquid sol magnitudini suae adicit? numquid ultra quam solet, luna procedit? Maria non crescunt; mundus eundem habitum
 5 ac modum seruat. Extollere se, quae iustam magnitudinem impleuere, non possunt: quicumque fuerint sapientes, pares erunt et aequales. Habebit unusquisque ex his proprias dotes: alius erit adfabilior, alius expeditior, alius promptior in eloquendo, alius facundior: illud, de quo
 10 agitur, quod beatum facit, aequalest in omnibus. An Aetna tua possit sublabi et in se ruere, an hoc excelsum cacumen et conspicuum per uasti maris spatia detrahat assidua uis ignium, nescio: uirtutem non flamma, non ruina inferius adducet. Haec una maiestas deprimi nescit: nec pro-
 15 ferri ultra nec referri potest. Sic huius, ut caelestium, stata magnitudo est: ad hanc nos conemur educere. Iam multum operis effecti est: immo, si uerum fateri uolo, non multum. Nec enim bonitas est pessimis esse meliorem: quis oculis gloriatur, qui suspicetur diem? Cui sol per caliginem splendet, licet contentus interim sit effugisse tenebras, adhuc non fruitur bono lucis. Tunc animus noster
 20 habebit, quod gratuletur sibi, cum emissus his tenebris, in quibus uolutatur, non tenui uisu clara prospexerit, sed totum diem admiserit et redditus caelo suo fuerit, cum
 25 receperit locum, quem occupauit sorte nascendi. Sursum illum uocant initia sua: erit autem illic etiam antequam hac custodia exsoluatur, cum uitia disiecerit purusque ac

1 dum ad Q cum *rell.*: corr. Gronovius || 2 s. -dinis Q et pr. V || 3 sol est Q || 5 hac sed h punct. Q | seque Q || 6 implere Q || 7 his Q Par. b M || 8 expeditior Q sed ti supra vers. | alius (us compend.) promptior add. Q' in *urg.* || 10 aequale Q V P Par. b, aequale est (erit Muretus) s, aequalest Hense | aethna Q || 13 flammam Q | inferius Q V recte || 14 maiestas (in supra vers.) Q || 19 s. diem, cui — splendet? *distinguebant ante Buechelorum*: splendoat? *coni. Fickert cui assentitur Guil. Gemoll* || 24 et eum (pro cum) *coni. Madvig*

13 leuis in cogitationes diuinas emicuerit. Hoc nos agere,
 Lucili carissime, in hoc ire impetu toto, licet pauci sciant,
 licet nemo, iuuat. Gloria umbra uirtutis est: etiam inui-
 tam comitabitur. Sed quemadmodum aliquando umbra
 fol. 86^v antecedit, aliquando sequitur uel || a tergo est, ita gloria 5
 aliquando ante nos est uisendamque se praebet, aliquando
 in auerso est maiorque quo serior, ubi inuidia secessit.
 14 Quamdiu uidebatur furere Democritus! Vix recepit So-
 craten fama. Quamdiu Catonem ciuitas ignorauit! respuit
 nec intellexit, nisi cum perdidit. Rutili innocentia ac uir- 10
 tus lateret, nisi accepisset iniuriam: dum uiolatur, effulsit.
 Numquid non sorti suae gratias egit et exilium suum com-
 plexus est? De his loquor, quos illustrauit fortuna, dum
 uexat: quam multorum profectus in notitiam euasere post
 15 ipsos! quam multos fama non excepit, sed eruit! Vides 15
 Epicurum quantopere non tantum eruditiores, sed haec
 quoque imperitorum turba miretur: hic ignotus ipsis Athen-
 nis fuit, circa quas delituerat. Multis itaque iam annis
 Metrodoro suo superstes in quadam epistula, cum amicitiam
 suam et Metrodori grata commemoratione cecinisset, 20
 hoc nouissime adiecit, nihil sibi et Metrodoro inter bona
 tanta nocuisse, quod ipsos illa nobilis Graecia non ignotos
 16 solum habuisset, sed paene inauditos. Numquid ergo non
 postea quam esse desierat, inuentus est? numquid non
 opinio eius enituit? Hoc Metrodorus quoque in quadam 25
 epistula confitetur, se et Epicurum non satis enotuisse:

2 lucikarissime (k supra vers.) Q || 3 uirtutis Q sed ti supra
 vers. | inuita Q V P Par.b, inuitam cod. Velz. rectius || 4 aliquando
 umbra sic Q V Par.b cum vulg., umbra al. P || 5 sequitur uel
 om. unus cod. Guelferbyt. 23, 32 saec. XV: 'poterat sequitur a tergo,
 sed dedit vel a tergo est ut consonaret in auerso est' adnotat Hense²
 p. 302,3 || 6 p̄bet Q || 8 s. sacraten Q pr. || 10 rutili Q pr., rutili m.
 rec. || 11 peffulsit Q || 13 illustr- sic Q || 14 innotitiā ex innocentia Q²
 || 16 quanto opere Q et pr. V || 17 s. adthenis Q || 19 epla Q | ami-
 ticiam Q || 20 cummem- Q pr. || 22 quos Q | greca Q || 23 pene Q
 || 26 aepta Q | enotuisse Q M et corr. V, enituisse aut emicuisse
 aut eminuisse alii

sed post se et Epicurum magnum paratumque nomen
 habituros, qui uoluissent per eadem ire uestigia. Nulla 17
 uirtus latet, et latuisse non ipsius est damnum: ueniet
 qui conditam et saeculi sui malignitate compressam dies
 5 publicet. Paucis natus est, qui populum aetatis suae co-
 gitat. Multa annorum milia, multa populorum superue-
 nient: ad illa respice. Etiam si omnibus tecum uiuentibus
 silentium lior indixerit, uenient qui sine offensa, si re
 gratia iudicent. Si quod est pretium uirtutis ex fama, nec
 10 hoc interit. Ad nos quidem nihil pertinebit posterorum
 sermo: tamen etiam non sentientes colet ac frequentabit.
 Nulli non uirtus et uiuo et mortuo rettulit gratiam, si 18
 modo illam bona secutus est fide, si se non exornauit et
 pinxit, sed idem fuit, siue ex denunciato uidebatur, siue
 15 inparatus ac subito. Nihil simulatio proficit: paucis in-
 ponit leuiter extrinsecus inducta facies; ueritas in omnem
 partem sui eadem est. Quae decipiunt, nihil habent solidi.
 Tenue est mendacium: perlucet, si diligenter inspexeris.
 VALE.

20 SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Hodierno die non tantum meo beneficio mihi uaco, 1 Ep. LXXX.
 sed spectaculi, quod omnes molestos ad sphaeromachian
 auocauit. Nemo inrumpet, nemo cogitationem meam || im- fol. 87^r
 pediet, quae hac ipsa fiducia procedit audacius. Non cre-

1 poss& (pro post se) Q *perperam* || 2 apud eos ante qui uoluis-
 sent *addiderunt* vulgo ex *Mureti ingenio*, defendit K. Niemeyer,
Philol. LVIII 1899, p. 445 s.: *additamentum nulla grammaticae ratio*
postulare uidetur, cum qui uoluissent *absolute usurpatum sit* pro si
 qui fuissent qui uellent || 4 compr- sic Q V || 7 Atilla Q || 11 fre-
 quentaui Q pr. cum V P || 12 retulit Q V et ut uidetur Par.b
 22 speromacheian Q V Par.b (-eîā Par.b) || 23 inrumpit Q P
 Par.b, inrumpet pr. V, de Ian, Gertz et Hense || 24 audatius Q
 | crepabit de Ian et Madvig

puit subinde ostium, non adleuabitur uelum: licebit uni uadere, quod magis necessarium est per se eunti et suam sequenti uiam. Non ergo sequor priores? facio, sed permitto mihi et inuenire aliquid et mutare et relinquere: 2 non seruiis illis, sed assentior. Magnum tamen uerbum 5 dixi, qui mihi silentium promittebam et sine interpellatore secretum: ecce ingens clamor ex stadio perfertur et me non excutit mihi, sed in huius ipsius rei contentionem transfert. Cogito mecum, quam multi corpora exerceant, ingenia quam pauci; quantus ad spectaculum non fidele 10 et lusorium fiat concursus, quanta sit circa artes bonas solitudo; quam inbecilli animo sint, quorum lacertos ume- 3 rosque miramur. Illud maxime reuoluo mecum: si corpus perduci exercitatione ad hanc patientiam potest, qua et pugnos pariter et calces non unius hominis ferat, qua 15 solem ardentissimum in feruentissimo puluere sustinens aliquis et sanguine suo madens diem ducat: quanto facilius animus conroboreari possit, ut fortunae ictus inuictus excipiat, ut proiectus, ut conculcatus exurgat. Corpus enim multis eget rebus, ut ualeat: animus ex se crescit, 20 se ipse alit, se exercet. Illis multo cibo, multa potione opus est, multo oleo, longa denique opera: tibi continget uirtus sine apparatu, sine inpensa. Quicquid facere te 4 potest bonum, tecum est. Quid tibi opus est, ut sis bonus? uelle. Quid autem melius potes uelle quam eripere te huic 25

1 adleuabitur Q | lucebit Q | uno uadere Q V P Par.b: unum agere con. Madvig, tuto uadere Hense. Malo scribere cum nonnullis uett. edd. uni (scil. sine interpellatorum comitatu) uadere: cf. § 2 sine interpellatore secretum || 2 eunti Q sed e supra vers. || 5 assis Q V || 7 ignens Q || 8 contēptionē Q V: intentionem prop. Gertz. At contentionem = comparisonem, scil. huius ipsius rei (ingentis clamoris ex stadio perlato) cum eo, quod ipse ago, studio || 9 quā lineolam super add. Q² || 10 adexspectaculum Q || 11 luxuriū Q || 12 s. hum- Q P et corr. V || 15 huius Q pr. || 18 fortune Q || 21 ipsa Q pr. | Illis Q cum P Par.b M et corr. V, illi uulg.: 'sed intelleg. luctatoribus, pugilibus' adnotat Heuse² p. 304,23 | multa Q | cybo Q || 24 utsi Q || 25 potest Q

seruituti, quae omnes premit, quam mancipia quoque
 condicionis extremae et in his sordibus nata omni modo
 exuere conantur? Peculium suum, quod comparauerunt
 uentre fraudato, pro capite numerant: tu non concupisces
 5 quanticumque ad libertatem peruenire, qui te in illa putas
 natum? Quid ad arcam tuam respicis? emi non potest. 5
 Itaque in tabulas uanum coicitur nomen libertatis, quam
 nec qui emerunt, habent nec qui uendiderunt: tibi des
 oportet istud bonum, a te petas. Libera te primum metu
 10 mortis: illa nobis iugum inponit; deinde metu paupertatis.
 Si uis scire, quam nihil in illa mali sit, compara inter se 6
 pauperum et diuitum uultus: saepius pauper et fidelius
 ridet; nulla sollicitudo in alto est; etiam si qua incidit
 cura, uelut nubes leuis transit: horum, qui felices uocantur,
 15 hilaritas ficta est aut grauis et subpurata tristitia, eo
 quidem grauior, quia interdum non licet et palam esse
 miseros, sed inter aerumnas cor ipsum exedentes necesse
 est agere felicem. Saepius hoc exemplo mihi utendum est, 7
 nec enim ullo efficacius exprimitur hic humanae uitae
 20 mimus, || qui nobis partes, quas male agamus, adsignat: fol. 87^v
 ille, qui in scaena latus incedit et haec resupinus dicit
 « en impero Argis: regna mihi liquit Pelops, | qua ponto
 ab Helles atque ab Ionio mari | urguetur Isthmos », seruus
 est, quinque modios accipit et quinque denarios. Ille qui 8
 25 superbus atque inpotens et fiducia uirium tumidus ait:
 « quod nisi quieris, Menelae, hac dextra occides », diurnum
 accipit, in centunculo dormit. Idem de istis licet omnibus

2 condit- Q | extreme Q || 7 tabellas Q V O Par.b, tabulas P |
 coicitur Q V O, conic- Par.b, cohic- P || 10 ille Senecam scripsisse
 putat Guil. Gemoll || 15 aut Q cum rell. codd.: at corr. Madvig, sed
 particulae aut corrigendi vis hic inest 'o in altri termini, o più
 esaltamente' | subpur- sic Q et pr. P || 16 etpalam Q, palam rell.
 libb. mss. et edd.: particula et (= etiam) orationis vim auget || 19 ef-
 ficatius Q | humanę Q || 21 resupino Q || 22 enī impero argis Q
 | liquid Q || 23 urguetur sic Q V | sthimos ex ithimos Q || 26 me-
 naele Q || 27 centunculo Q V P Par.b

dicas, quos supra capita hominum supraque turbam deli-
 catos lectica suspendit: omnium istorum personata felicitas
 9 est; contempnes illos, si despoliaueris. Equum empturus
 solui iubes stratum, detrahis uestimenta uenalibus, ne qua
 uitia corporis lateant: hominem inuolutum aestimas? Man- 5
 gones quicquid est, quod displiceat, id aliquo lenocinio
 abscondunt, itaque ementibus ornamenta ipsa suspecta
 sunt: siue crus alligatum siue brachium aspiceres, nudari
 10 iuberet et ipsum tibi corpus ostendi. Vides illum Scythiae
 Sarmatiaeue regem insigni capitis decorum? Si vis illum 10
 aestimare totumque scire, qualis sit, fasciam solue: mul-
 tum mali sub illa latet. Quid de aliis loquor? si perpen-
 dere te uoles, sepone pecuniam, domum, dignitatem, intus
 te ipse considera: nunc qualis sis, aliis credis. VALE.

ANNAEI SENECAE AD LVCILIVM
 LIBER VIII EXPLICIT

1 turba Q || 3 contempnes Q | si supra vers. Q || 6 displicet
 ex displicet corr. Q^a | id ante aliquo Q. Pronomen inutile putat
 Hense coll. ep. 110, 10, nat. qu. III praef. 12, sed protinus expun-
 gendum non crediderim, cum ab Annaeano sermone non abhorreat
 || 8 alligatū Q cum rell. codd.: obligatum mavult Buecheler || 10 sar-
 matiaeue Q | insigni Q pr., insignis corr. m. rec. perperam || 11 totū
 (om. que) Q || 12 quod Q V Par.b || 14 nunc Q pr., non Q^a

INCIPIT LIBER X EIVSDEM

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Quereris incidisse te in hominem ingratum: si hoc 1 Ep. LXXXI.
 nunc primum, age aut fortunae aut diligentiae tuae gratias.
 5 Sed nihil facere hoc loco diligentia potest nisi te mali-
 gnum: nam si hoc periculum uitare uolueris, non dabis
 beneficia: ita ne apud alium pereant, apud te peribunt.
 Non respondeant potius quam non dentur: et post malam
 segetem serendum est. Saepe quicquid perierat assidua
 10 infelicis soli sterilitate, unius anni restituit ubertas. Est 2
 tanti, ut gratum inuenias, experiri et ingratos. Nemo habet
 tam certam in beneficiis manum, ut non saepe fallatur:
 aberrent, ut aliquando haereant. Post naufragium maria
 temptantur; feneratorem non fugat a foro decoctor. Cito
 15 inertis otio uita torpebit, si relinquendum est, quicquid
 offendit. Te uero benigniorem haec ipsa res faciat: nam
 cuius rei euentus incertus est, id ut aliquando procedat,

*Libri inscriptio et salutationis formula in Q scriptae exstant quales
 edo, nisi quod syllabae AN NA EI SE NE CAE setunctae sunt et supra
 se compendii notam perperam habent: utramque omittunt V P Par.b,
 tres versus scriptura vacuos reliquit V ut ante ep. 70. Itaque Q etiam
 hic confirmat quod Hense de V adnotat, in antiquiore codice et salu-
 tationis formulam et novi libri initium hic signata fuisse || 4 fortune
 Q || 5 post facere una littera erasa Q || 7 apte Q sed add. supra p
 signum circumflexo simile quod compendii nota videtur || 9 ass-
 sic Q P || 10 infelices Q pr. | estanti Q || 11 gradum Q pr. | inue-
 nies Q || 12 sepe Q || 13 her- Q || 14 fener- Q P | coctor (r supra
 vers. Q) Q Par.b et pr. V P, decoctor ex uno vet. cod. Mu-
 retus*

3 saepe temptandum est. Sed de isto satis multa in his
 libris locuti sumus, qui de beneficiis inscribuntur: illud
 magis quaerendum videtur, quod non satis, ut existimo,
 explicatum est, an is, qui profuit nobis, si postea nocuit,
 fol. 88^r paria fecerit || et nos debito soluerit. Adice, si uis, et 5
 4 illud: multo plus postea nocuit quam ante profuerat. Si
 rectam illam rigidi iudicis sententiam quaeris, alterum ab
 altero absoluet et dicet: « quamuis iniuriae praeponderent,
 tamen beneficiis donetur, quod ex iniuria superest. » Plus
 nocuit, sed prius profuit: itaque habeatur et temporis 10
 5 ratio. Iam illa manifestiora sunt, quam ut admoneri debeas
 quaerendum esse, quam libenter profuerit, quam inuitus
 nocuerit, quoniam animo et beneficia et iniuriae constant.
 « Noli beneficium dare: uictus sum aut uerecundia aut
 6 instantis pertinacia aut spe. » Eo animo quidque debetur, 15
 quo datur, nec quantum sit, sed a quali profectum uolun-
 tate, perpenditur. Nunc coniectura tollatur: et illud
 beneficium fuit et hoc, quod modum beneficii prioris exces-
 sit, iniuria est. Vir bonus utrosque calculos sic ponit, ut
 se ipse circumscribat: beneficio adicit, iniuriae demit. Alter 20
 7 ille remissior iudex, quem esse me malo, iniuriae obliuisci
 iubebit, officii meminisse. « Hoc certe, inquis, iustitiae conue-
 nit, suum cuique reddere, beneficio gratiam, iniuriae talionem
 aut certe malam gratiam. » Verum erit istud, cum alius iniu-
 riam fecerit, alius beneficium dederit: nam si idem est, 25

1 satis est sed est punct. Q | his Q || 3 existimo Q pr., ut add.
 ineunī versui ead. m. Q || 4 explicatum Q Par.b cum vulg. | id
 quod Q V P Par.b, is qui ε | si supra vers. Q || 7 rectam Q cum
 rell. codd.: strictam scribi mavult Gertz | rigidi Q sed rigid ex corr.
 | iudicii Q V || 8 prep- Q || 9 tamen beneficiis donetur (tur com-
 pend.) / tamenquod Q cum V et pr. P || 10 plus (pro prius) Q V
 Par.b || 11 illo Q | ut om. Q Par.b | ammon- Q || 12 esse Q sed
 sse ex corr. | profuit Q, sed deinde nocuerit || 15 ptinatia Q
 || 16 quod Q | sit nec Q P et pr. V, sit sed vulg.: set pro sed
 Hense || 17 non pro Nunc Q || 22 debet Q cum rell. codd.: corr.
 Gertz | inquam Q V P Par.b, inquis ε || 23 iniuriae talionem Q
 Par.b recte || 24 aliis Q pr.

beneficio uis iniuriae extinguitur. Nam cui, etiam si merita non antecessissent, oportebat ignosci, post beneficia laedenti plus quam uenia debetur. Non pono utrique par pretium: pluris aestimo beneficium quam iniuriam. Non omnes esse grati sciunt; debere beneficium potest etiam imprudens et rudis et unus e turba, utique dum prope est ab accepto: ignorat autem, quantum pro eo debeat. Vni sapienti notum est, quanti res quaeque taxanda sit. Nam ille, de quo loquebar modo, stultus etiam si bonae uoluntatis est, aut minus quam debet aut tempore aut quo non debet loco reddit: id quod referendum est, effundit atque abicit. Mira in quibusdam rebus uerborum proprietates est et consuetudo sermonis antiqui quaedam efficacissimis et officia docentibus notis signat. Sic certe solemus loqui: « ille illi gratiam rettulit. » Referre est ultro, quod debeas, afferre. Non dicimus « gratiam reddidit »: reddunt enim et qui repossuntur et qui inuiti et qui ubilibet et qui per alium. Non dicimus « reposuit beneficium » aut « soluit »: nullum nobis placuit, quod aeri alieno conuenit, uerbum. Referre est ad eum, a quo acceperis, rem ferre. Haec uox significat uoluntariam relationem: qui rettulit, ipse se appellauit. Sapiens omnia examinabit

2 s. led- Q || 5 esse grati Q, esse om. vell. codd.: esse post grati iam suppleverat Madvig. Expectes non omnes esse grati sciunt: debere se beneficium scire potest cet.: sed per synchysin subauditur sententia quae iam praeced. verbo sciunt significata est || 7 quantum pro eo debeat sic Q VM || 8 quæq; Q || 10 aut/tempore Q cum vulg.: aut alio quam debet tempore sim. con. Buecheley, aut tempore quo non debet aut loco Madvig, aut t. quo non debet vel loco Hense. Sed emendationes non necessarias recte putat Baehrens, Beitr. p. 270, qui duo tantum membra (aut minus... debet — aut tempore... loco) distinguit, cum ex communi quo non debet de tempore et loco praedicetur || 11 quodreferendum Q || 12 s. uerborum proprietates Q || 13 s. efficacissimi Q pr. cum Par. b et pr. P, efficacissima m. rec. || 14 signat Q pr., signat m. rec. || 15 retulit Q || 16 aff- sic Q || 19 aere Q V Par. b et pr. P || 20 s. referre (pro rem ferre) Q Par. b || 21 s. queretulit Q || 22 apell- Q P | examinabit ex -uit corr. ead. m. Q

secum: quantum acceperit, a quo, quando, ubi, quem-
 admodum. Itaque negamus quemquam scire gratiam
 referre nisi sapientem: non magis quam beneficium dare
 fol. 88^v quisquam scit || nisi sapiens, hic scilicet, qui magis dato
 11 gaudet quam alius accepto. Hoc aliquis inter illa nu- 5
 merat, quae uidemur inopinata omnibus dicere, παραδόξα
 Graeci uocant, et ait: «nemo ergo scit praeter sapien-
 tem referre gratiam? ergo nec quod debet, creditori suo
 reponere quisquam scit alius nec, cum emit aliquam
 rem, pretium uenditori persolvere?» Nobis fiat inuidia: 10
 scito idem dicere Epicurum. Metrodorus certe ait solum
 12 sapientem referre gratiam scire. Deinde idem admiratur,
 cum dicimus: «solus sapiens scit amare; solus sapiens
 amicus est.» Atqui et amoris et amicitiae pars est re-
 ferre gratiam, immo hoc magis uulgare est et in plu- 15
 res cadit quam uera amicitia. Deinde idem admiratur,
 quod dicimus fidem nisi in sapiente non esse, tamquam
 non ipse idem dicat. An tibi uidetur fidem habere, qui
 13 referre gratiam nescit? Desinant itaque infamare nos tam-
 quam incredibilia iactantes et sciant apud sapientem esse 20
 ipsa honesta, apud uulgum simulacra rerum honestarum
 et effigies. Nemo referre gratiam scit nisi sapiens. Stultus
 quoque, utcumque scit et quemadmodum potest, referat:
 scientia illi potius quam uoluntas desit: uelle non disci-
 14 tur. Sapiens omnia inter se comparabit: maius enim aut 25

I s. quem amm- Q || 2 negamus sic Q cum vulg. || 2-4 verba
 scire — quisquam scit suppl. in marg. infer. ead. m. Q: deinde in-
 cipit fol. 88^v ubi scir ut uidetur erasum est ante nisi || 6 dicere ita
 Q, dicere vulg. An dicere, ista? || 7 greci Q | pter Q || 9 quis-
 quascit ex quisquiscit ead. m. Q || 10 uinditori Q | psolvere Q sed p
 supra vers. | Ne vulg. ante nobis, om. Q V P Par.b: particula ne-
 cessaria non uidetur, cum enuntiatum nobis fiat inuidia protasis haberi
 possit, ut saepe apud poetas || 14 amoris ex mortis ead. m. Q || 18 ui-
 detur Q sed b erasa inter uide et tur || 23 scit & Q sed & supra vers. |
 quem am- Q || 25 omnia inter se Q cum V, qua scriptura cum uitetur
 hiatus inter se et omnia, eam praefero vulgatae inter se omnia |
 comp- sic Q V

minus fit, quamuis idem sit, tempore, loco, causa. Saepe enim hoc *non* potuere diuitiae in domum infusae, quod opportune dati mille denarii. Multum enim interest, donaueris an succurreris, seruauerit illum tua liberalitas an
 5 instruxerit: saepe quod datur, exiguum est, quod sequitur ex eo, magnum. Quantum autem existimas interesse, utrum aliquis quod dederat a se [quod praestabat] sumpserit an beneficium acceperit ut daret? Sed ne in eadem, 15
 quae satis scrutati sumus, reuoluamur: in hac comparatione beneficii et iniuriae uir bonus iudicabit quidem quod erit aequissimum, sed beneficio fauebit: in hanc erit partem procliuior. Plurimum autem momenti persona solet 16
 afferre in rebus eiusmodi: «dedisti mihi beneficium in seruo, iniuriam fecisti in patre; seruasti mihi filium, sed patrem
 15 abstulisti.» Alia deinceps, per quae procedit omnis conlatio, prosequetur et, si pusillum erit, quod intersit, dissimulabit. Etiam si multum fuerit, sed si id donari salua pietate ac fide poterit, remittet: id est, si ad ipsum tota pertinebit iniuria. Summa rei haec est: facilis erit in commu- 17
 20 tando; patietur plus inputari sibi; inuitus beneficium per compensationem iniuriae soluet; in hanc partem inclinabit, huc uerget, ut cupiat debere gratiam, cupiat referre. Errat enim, si quis beneficium || accipit libentius quam fol. 89^r
 reddit: quanto hilarior est, qui soluit quam qui mutuatur,

2 hoc enī Q, enim hoc *vulg.* *quam sequor* | non om. Q V Par.b | infuse Q || 3 oportunaē Q || 4 liberalitas *ex* libertas *ead.* m. Q || 5 Sepe Q || 7 quoddederat sed/quod praestabat Q cum Par.b (quod dederat — praestabat Par.b), *similiter* V P (derata sed V, deratased P). *Locum plane etiam in 5 corruptum varie ediderunt et emendarunt viri docti:* quod daret, a se, quod praesto erat *coni.* *Madvig:* quod derat a se, quod praestabat *Hense.* *Equidem ipse quoque Haasii emendationem a se pro sed probo, sed dederat ex Q et Par.b retineo, verbis quod praestabat seclusis tamquam glossemate. Praeterea chiasmus efficitur et concinnitati inservitur, iterato verbo dandi || 9 scrutati Q recte | comp- sic Q || 11 s. in/hac erit parte Q || 13 aff- sic Q || 14 patri Q V Par.b, patrem *vulg.* || 15 pquem Q || 17 donaris salua Q || 19 s. comm- sic Q P || 21 comp- sic Q V || 23 Errat Q sed r prior supra vers. || 24 mutatur Q pr.*

tanto debet laetior esse, qui se maximo aere alieno accepti beneficii exonerat, quam qui cum maxime obligatur.

18 Nam in hoc quoque falluntur ingrati, quod creditori quidem praeter sortem extra ordinem numerant, beneficiorum autem usum esse gratuitum putant: et illa crescunt mora 5 tantoque plus soluendum est, quanto tardius. Ingratus est, qui beneficium reddit sine usura: itaque huius quoque rei habebitur ratio, cum conferentur accepta et expensa.

19 Omnia facienda sunt, ut quam gratissimi simus. Nostrum enim hoc bonum est, quemadmodum iustitia non est, ut 10 uulgo creditur, ad alios pertinens: magna pars eius in se reddit. Nemo non, cum alteri prodest, sibi profuit, non eo nomine dico, quod uolet adiuuare adiutus, protegere defensus, quod bonum exemplum circuitu ad facientem reuertitur, sicut mala exempla recidunt in auctores nec ulla miseratio 15 contingit his, qui patiuntur iniurias, quas posse fieri faciendo docuerunt, sed quod uirtutum omnium pretium in ipsis est. Non enim exercentur ad praemium: recte facti fecisse merces est. Gratus sum, non ut alius mihi libentius 20 praestet priori inritatus exemplo, sed ut rem iucundissimam ac pulcherrimam faciam; gratus sum, non quia expedit, sed quia iuuat. Hoc ut scias ita esse, si gratum esse non licebit, nisi ut uidear ingratus, si reddere beneficium non aliter quam per speciem iniuriae potero, aequissimo animo ad honestum consilium per mediam infamiam tendam. Nemo 25 mihi uidetur plus aestimare uirtutem, nemo illi magis esse deuotus quam qui boni uiri famam perdidit, ne scientiam perderet. Itaque, ut dixi, maiore tuo quam

21

2 cum maximo Q || 4 pret- Q || 5 gratuitum Q V recte | & Q V Par.b pr. P, At P² || 8 & expensa Q sed & supra vers. || 9 simus Q V recte || 11 s. secedit sed c punct. Q || 13 quo Q V || 16 his Q || 17 ptium Q || 18 pmium Q || 20 prest- Q | prioris Q | iucundissimā hac Q || 24 aequissimo (a abr.) Q || 26 aestimare Q V Par.b recte || 27 qui om. Q | uiri supra vers. Q | nec Q || 28 maiore Q V Par.b, maiori P alii

alterius bono gratus es: illi enim uulgaris et cotidiana
 res contigit, recipere, quod dederat, tibi magna et ex bea-
 tissimo animi statu profecta, gratum fuisse. Nam si malitia
 miseros facit, uirtus beatos, gratum autem esse uirtus est,
 5 rem usitatam reddidisti, inaestimabilem consecutus es, con-
 scientiam grati, quae nisi in animum diuinum fortunatumque
 non peruenit. Contrarium *autem* huic adfectum summa infeli-
 citas arguet: nemo sibi gratus est, qui alteri non
 fuit. Hoc me putas dicere: qui ingratus est,
 10 miser erit? non differo illum: statim miser est. Itaque 22
 ingrati esse uitemus, non aliena causa, sed nostra. Mini-
 mum ex nequitia leuissimumque ad alios redundat: ||
 quod pessimum ex illa est et, ut ita dicam, spississimum, fol. 89r
 domi remanet et premit habentem, quemadmodum Atta-
 15 lus noster dicere solebat: « malitia ipsa maximam partem
 ueneni sui bibit. » Illud uenenum, quod serpentes in alie-
 nam perniciem proferunt, sine sua continent, non est huic
 simile: hoc habentibus pessimum est. Torquet ingratus 23
 se et macerat: odit, quae accepit, quia redditurus est, et
 20 extenuat, iniurias uero dilatat atque auget. Quid autem
 eo miserius, cui beneficia excidunt, haerent iniuriae? At
 contra sapientia exornat omne beneficium ac sibi ipsa
 commendat et se assidua eius commemoratione delectat.

I cotid- sic Q P Par.b et corr. V, cott- V pr. || 2 contingit Q
 | quamdederat Q || 3 gratu Q pr., gratus m. rec. perperam ||
 5 redded- Q pr. || 6 fornatum/que Q pr., form- m. rec. || 7 In
 contrarium Q cum vulg., in erasum P quo confirmatur Madvigii coniec-
 tura | autem om. Q | huic ex hic Q || 8 arguet sic Q || 8-10 nemo
 sibi/gratus est. qui alteri non fuit. Hoc me putas dicere qui ingratus
 est miser erit Q cum cod. Urb.-Romano 219. Verba qui alteri — in-
 gratus est omittunt vell. codd. et vulg.: haec ab Haasio in editionem
 recepta cum Hense² reieccisset (cf. praef. p. XXIII), postea
 tamen, Quiriniani scriptura cognita ex eo quod declaravi in 'Riv. di
 Filol. cl. XLII (1914) p. 23', probanda esse concessit (cf. Berl. philol.
 Wochenschr. 1914, p. 607) || 11 ingrati Q | uitemus Q V Par.b
 recte || 12 leuissimumquae Q || 14 remaneret et Q | quem amm- Q
 || 15 malia (i punct.) Q || 18 s. Torquet se (ex si corr. ead. m.) ingra-
 tus Q || 19 oditq; Q | est supra vers. Q || 21 her- Q || 22 hac Q
 || 23 assid- sic Q, item infra | commemoratio dilectat Q

24 Malis una uoluptas est et haec breuis, dum accipiunt benefi-
 cia, ex quibus sapienti longum gaudium manet ac perenne.
 Non enim illum accipere, sed accepisse delectat, quod in-
 mortale est et assiduum: illa contemnit, quibus laesus est,
 25 nec obliuiscitur per negligentiam, sed uolens. Non uertit 5
 omnia in peius nec quaerit, cui inputet casum, et pec-
 cata hominum ad fortunam potius refert. Non calumnia-
 tur uerba nec uultus: quicquid accidit, benigne interpre-
 tando leuat: non offensae potius quam officii meminit.
 Quantum potest, in priore ac meliore se memoria detinet 10
 nec mutat animum aduersus bene meritos, nisi multum
 male facta praecedunt et manifestum etiam coniuenti
 discrimen est: tunc quoque in hoc dumtaxat, ut talis sit
 post maiorem iniuriam qualis ante beneficium. Nam cum
 beneficio par est iniuria, aliquid in animo beniuolentiae 15
 26 remanet. Quemadmodum reus sententiis paribus absolui-
 tur et semper quicquid dubium est, humanitas inclinatur
 in melius, sic animus sapientis, ubi paria maleficiis merita
 sunt, desinit quidem debere, sed non desinit uelle debere
 27 et hoc facit, quod qui post tabulas nouas soluunt. Nemo 20
 autem gratus esse potest, nisi contempsit ista, propter
 quae uulgi insanit: si referre uis gratiam, et in exilium
 eundem est et effundendus sanguis et suscipienda egestas
 et ipsa innocentia saepe maculanda indignisque obicienda
 28 rumoribus. Non paruo sibi constat homo gratus. Nihil 25
 carius aestimamus quam beneficium, quamdiu petimus,

3 illud QVP || 4 contēpnit Q | les- Q || 6 querit cum Q || 9 -se Q
 || 12 preced- Q | contuenti QVP Par.b || 15 beniu- ex beneu-
 corr. ead. m. Q || 16 Quem amm- Q || 18 in animo Q || 19 desinet
 quidem Q cum rell. codd., desinit q. *mauult Chatelain recte: desi-*
net quidem — sed non desinet vulgo edd. ante Haasium || 20 quod ex
 quid Q || 21 esse gratus QV | contempsit QVP Par.b, con-
 tempserit vulg. || 23 aeg- Q || 24 saepe Q || 25 ss. *uerba Nihil carius —*
cum accepimus transponenda esse ante Cogitamus putat Haase
(vol. III praef. p. V), a quo dissentiens Io. Mueller (Krit. Stud.
zu den Briefen Senecas, p. 18 ss.) addi uult Nos ante nihil carius
 || 26 clarius Q | quoddiu Q

metu potest non dubitare potest per se ceruicem non uis se uerius loqui nec mortuo
 rulum mouere, non me heredes facile tibi dicitur ut non inter eos fuerit quae
 hac inter rogatione indicium moris tibi quae conquire, an qui hoc in qui ad
 rempant et conatus est soluere. Nam et ipse inter rogatione contrariam
 opposuit et conuicti quod mortem inter differentia ponimus. quae ad
 populi gratia uocant. Nihil inquit indifferens gloriosum est. Quod si
 gloriosum est et mors non est indifferens. hac inter rogatio uidet ubi ob
 repat mors non est gloriosa sed fortiter mori gloriosum est. Et cum dicitur in
 differentia nihil gloriosum est. Concedit tibi ut a dicit nihil gloriosum est.
 nisi a re indifferenti. tanquam indifferenti esse. dicit id est nec malum nec bo
 nam uerbum dolor et in paupertate et in uim morte. nihil horum pro gloriosum est
 nihil tamen in suis. Laudatur enim non paupertas sed ille non paupertas non sum
 marent sed in eum uirt. Laudatur non quod ille uirtus qui fortiter uirtu in
 etiam et qui in suis. Laudatur non dolor sed ille qui nihil coegit dolor.
 Non enim laudat sed eum cui uis mortis ante abstat animi qui conatus ba
 ut omni ut ipse non sunt ho. nec in nec gloriosa sed qui quid ex illis uirtus
 ad ut in eum ut quae honesta in nec gloriosum facit. Illa in medio postea.
 inter est utrum malum a illis amittas. Nā uirtus manu ad in uerit.
 Mors in illa quae in eum nec gloriosum est in bruto sciam in ipse est et tribuenda
 in eum in uirtus qui cum per uirtus mortis. motu qui quere et ad eum in eum
 uirtus recessit. et tu octus ad mortem uis susq. prebere ceruicem. prebebo
 inquit ut uirtus in uirtus dicitur uel sub antonio. O hominem digni qui uirtus
 dederit ut. Sed ut coepit dicere. ut de ipsa mortem nec malum esse
 nec bonum. Caro illa honestissime usus est. turpissime in uirtus in uirtus quod non
 habuit decus uirtus. id ita sunt. Cubiculum lucidum dicimus hoc idem
 obscurissimum in nocte die illi lucem in fundit nox eripit. Sic in ista quae in ob
 indifferenti ac media dicuntur diuinitas uirtus in forme honoribus regno
 et conatus in re in male ualitudinis doloribusque quae illa aut minus aut
 magis premium. aut malum aut uirtus dat boni uel mali nomen. in ista
 nec alibi nec frigidum est in formam in conatus conatus. in qua remissi

Ronal

H. eodem
tunc.humile
mort
tunc.

nihil uilius, cum accepimus. Quaeris quid sit, quod obli-
 uionem nobis acceptorum faciat? cupiditas accipiendorum.
 Cogitamus non quid impetratum, sed quid petendum sit. ||
 Abstrahunt a recto diuitiae, honores, potentia et cetera, fol. 90^r
 5 quae opinione nostra cara sunt, pretio suo uilia. Nescimus 29
 aestimare res, de quibus non cum fama, sed cum rerum
 natura deliberandum est: nihil habent ista magnificum,
 quo mentes in se nostras trahant, praeter hoc, quod mi-
 rari illa consueuimus. Non enim, quia concupiscenda sunt,
 10 laudantur, sed concupiscuntur, quia laudata sunt, et cum
 singulorum error publicum fecerit, singulorum errorem
 facit publicus. Sed quemadmodum illa credidimus, sic et 30
 hoc eidem populo credamus, nihil esse grato animo ho-
 nestius. Omnes hoc urbes, omnes etiam ex barbaris
 15 regionibus gentes conclamabunt: in hoc bonis malisque
 conueniet. Erunt qui uoluptates laudent, erunt qui labores 31
 malint; erunt qui dolorem maximum malum dicant, erunt
 qui ne malum quidem appellent; diuitias aliquis ad sum-
 mum bonum admittet, alius illas dicet malo uitae hu-
 20 manae repertas, nihil esse eo locupletius, cui quod donet
 fortuna non inuenit: in tanta iudiciorum diuersitate re-
 ferendam bene merentibus gratiam omnes tibi uno, quod
 aiunt, ore affirmabunt. In hoc tam discors turba consen-
 tiet: cum interim iniurias pro beneficiis reddimus, et
 25 prima causa est, cur quis ingratus sit, si satis gratus esse
 non potuit. Eo perductus est furor, ut periculosissima res 32
 sit beneficia in aliquem magna conferre: nam quia putat
 turpe non reddere, non uult esse, cui reddat. Tibi habe,

1 accipimus Q plane propter praeced. petimus | Queris Q ||
 2 -turum Q pr. || 3 imp- sic Q P || 8 pret Q || 13 fidem Q V Par. b
 || 15 gentes (per compendium) cumclamabunt Q | bono Q || 16 conue-
 nient Q || 19 s. uitaē humane Q || 20 locopl- sed u supra o alteram
 ead. m. Q || 22 gratiā ex -tias ead. m. Q || 23 affirm- sic Q || 25 cur
 quis Q Par. b recte | sit om. Q

quod accepisti; non repeto, non exigo: profuisse tutum sit. Nullum est odium perniciosius quam e beneficii uiolati pudore. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LXXXII. I

D

esii iam de te esse sollicitus. «Quem, inquis, deorum 5
sponsorem accepisti?» Eum scilicet, qui neminem fallit,
animum recti ac boni amatorem. In tuto pars tui melior
est. Potest fortuna tibi iniuriam facere: quod ad rem
magis pertinet, non timeo, ne tu facias tibi. I, qua ire
coepisti et in isto te uitae habitu compone placide, non 10
2 molliter. Male mihi esse malo quam molliter: hoc sic excipe,
quemadmodum a populo solet dici: dure, aspere, laboriose.
Audire solemus sic quorundam uitam laudari, quibus
nuidetur: «molliter uiuit»; hoc dicunt: «mollis est.» Pau-
latim enim effeminatur animus atque in similitudinem 15
otii sui et pigritiae, in qua iacet, soluitur. Quid ergo?
uירו non uel obrigescere satius est? deinde idem delicati
timent [morti est], cui uitam suam fecere similem. Mul-

2 pnitiosius Q | quā (sed lineola punct.) me beneficii (ex benefi-
cisi radendo) uiolati pudere Q

5 Desii Q cum vulg. | sollicitus Q sed ci supra vers. rubro colore
|| 8 fortitudinē (pro fortuna) Q | fecere Q || 9 I om. Q P Par.b
|| 10 comp- sic Q V || 11 malo Q pr., mallo m. rec. | Nunc Q cum ple-
risque codd., Hunc q, Hoc alii s quos sequor: Male nunc comi. Mu-
retus, hoc nunc alii, uerbum nunc Hense¹ | accipe Muretus ex s
|| 12 quemamm- Q pr. | a populo Q pr. cum V Par.b, sed a fere
abr. || 16 odii Q | uerba Quid ergo — satius est interpolata putat
Hilgenfeld, tuetur Hense qui tamen recte adnotat aliquid intercidisse
ante deinde || 18 timent morti est. cui Q, t. morti cui P Par.b M
pr. V: timent, cui Madvig, expuncto morti tanquam adscripto de-
clarandi causa ad cui (idem, cui). Equidem Quiriniani scripturam
morti est ex mortē (mortem nonnulli s et vulg.) ortam esse cum
veri simile sit, sic locum intellegi posse significavi in 'Riv. di Filol.
cl.', XLII (1914), p. 29 s. Deinde idem (scil. idem) delicati timent
mortem, cui uitam suam fecere similem. Hense uero monuit in
Berl. philol. Wochenschr., 1914, p. 638 idem potius pro accus. neu-

tum || interest inter otium et conditium. « Quid ergo? ³
inquis, non satius est uel sic iacere quam in istis officiorum ^{fol. 90^v}
uerticibus uolutari?» Vtraque res detestabilis est, et contrac-
tio et torpor. Puto, aequae qui in odoribus iacet, mortuus
5 est quam qui rapitur unco: otium sine litteris mors est et
hominis uiui sepultura. Quid deinde prodest secessisse? 4
tamquam non trans maria nos sollicitudinum causae per-
sequantur. Quae latebra est, in quam non intret metus
mortis? quae tam emunita et in altum subducta uitae
10 quies, quam non dolor territet? quacumque te abdidideris,
mala humana circumstrepent. Multa extra sunt, quae
circumeunt nos, quo aut fallant aut urgeant, multa intus,
quae in media solitudine exaestuant. Philosophia circum- 5
danda est, inexpugnabilis murus, quem fortuna multis
15 machinis lacessitum non transit. In insuperabili loco stat
animus, qui externa deseruit, et arce se sua uindicat:
infra illum omne telum cadit. Non habet, ut putamus,
fortuna longas manus: neminem occupat nisi haerentem
sibi. Itaque quantum possumus, ab illa resiliamus: quod 6
20 sola praestabit sui naturaeque cognitio. Sciat, quo iturus
sit, unde ortus, quod illi bonum, quod malum sit, quid
petat, quid euitet, quae sit illa ratio, quae adpetenda ac
fugienda discernat, qua cupiditatum mansuescit insania,
timorum saeuitia compescitur. Haec quidam putant ipsos 7
25 etiam sine philosophia repressisse: sed, cum securos

*trali esse accipiendum et morti est (sicut mortem vel mori) esse
ablegandum: quod glossema ad explicandum idem (scil. obrigescere)
pertinet, ita ut Seneca ad duplicem eiusdem uerbi significationem
'rigida morum regula et rigor mortis' iocose respiciat || 2 et ex
istis Q, et istis V P Par.b, in istis ε || 7 cause Q || 10 quacumq;
Q cum vet. codd., quoc- ε || 12 circū ex circa corr. ead. m. Q, cir-
cumeunt vel circueunt ε | quae aut Q P Par.b et corr. V, quo
aut ε || 13 sollicitudine Q | exest- Q | phylosophia in ras. Q || 14 inex-
pugnabili moros sed s punct. et u supra o priorem Q || 15 insupe-
rabili Q sed in ex corr. || 18 her- Q || 20 prest- Q | naturaequae Q
| conditio Q V Par.b || 21 sit in ras. Q || 24 seu- Q | comp- sic Q
V | quidem Q V P Par.b || 25 phylosophiam Q | securos Q Par.b recte*

aliquis casus expertus est, exprimitur sera confessio. Magna uerba excidunt, cum tortor poposcit manum, cum mors propius accessit. Possis illi dicere : facile pro-uocabas mala absentia : ecce dolor, quem tolerabilem esse dicebas, ecce mors, quam contra multa animose locutus 5
 es ; sonant flagella, gladius micat : « nunc animis opus,
 8 Aenea, nunc pectore firmo. » Faciet autem illud firmum adsidua meditatio, si non uerba exercueris, sed animum, si contra mortem te praeparaueris, aduersus quam non exhortabitur nec adtollet, qui cauillationibus tibi persua- 10
 dere temptauerit mortem malum non esse. Libet enim, Lucili uirorum optime, ridere ineptias Graecas, quas non-
 9 dum, quamuis mirer, excussi. Zenon noster hac conlec-tione utitur : « nullum malum gloriosum est : mors autem gloriosa est : mors ergo non est malum. » Profecisti : libera- 15
 fol. 91^r tus sum || metu ; post hoc non dubitabo porrigere ceruicem. Non uis seuerius loqui nec morituro risum mouere ? Non mehercules facile tibi dixerim, utrum ineptior fuerit, qui se hac interrogatione iudicauit mortis metum extinguere, an qui hoc, tamquam ad rem pertineret, conatus est soluere. 20
 10 Nam et ipse interrogationem contrariam opposuit ex eo natam, quod mortem inter indifferentia ponimus, quae ἀδιάφορα Graeci uocant. « Nihil, inquit, indifferens gloriosum est : mors autem gloriosum est : ergo mors non est indifferens. » Haec interrogatio uides ubi obrepit : mors 25
 non est gloriosa, sed fortiter mori gloriosum est. Et cum dicis : « indifferens nihil gloriosum est », concedo tibi ita, ut dicam nihil gloriosum esse nisi circa indifferentia : tamquam indifferentia esse dico, id est nec mala nec bona,
 11 morbum, dolorem, paupertatem, exilium, mortem. Nihil 30

3 potius Q V P Par. b, propius s || 7 enea Q || 8 exsecueris Q
 || 9 prepar- Q || 10 exort- Q | adtollet sic Q || 11 temperauerit Q
 || 12 grec- Q et sic § 10 greci || 19 indicaui Q || 22 inter differen-
 tia Q pr. || 27 Concede Q pr. || 29 nec malo necbo/na (-na ex -no
 ead. m.) Q, unde nec mala n. b. scribo : nec bona n. m. vulg.

horum per se gloriosum est, nihil tamen sine his. Laudatur enim non paupertas, sed ille *quem* paupertas non summittit nec incuruat: laudatur non exilium, sed ille Rutilius, qui fortiore uultu in exilium iit quam
 5 misisset: laudatur non dolor, sed ille, quem nihil coegit dolor. Nemo mortem laudat, sed eum, cuius mors ante abstulit animum quam conturbauit. Omnia ista per se non
 12 sunt honesta nec gloriosa, sed quicquid ex illis uirtus adiit tractauitque, honestum et gloriosum facit: illa in medio po-
 10 sita sunt. Interest, utrum malitia illis an uirtus manum admouerit: mors enim illa, quae in Catone gloriosa est, in Bruto statim turpis est et erubescenda. Hic est enim Brutus, qui cum periturus mortis moras quaereret, ad exonerandum uentrem secessit et euocatus ad mortem ius-
 15 susque praebere ceruicem: « praebedo, inquit, ita uiuam. » *Quae dementia est fugere, cum retro ire non possis? « Praebedo, inquit, ita uiuam. »* Paene adiecit: « uel sub Antonio. » O hominem dignum, qui uitae dederetur! Sed, ut coeperam 13

2 sed ille non paupertas Q, sed ille quem p. *cod. Rehdig. I, om. P Par.b et pr. V* (sed quem p. *in marg. V²*) || 3 sed Q *V P Par.b*, nec s: et *coni. Hense* || 3-5 non exiliū. sed ille rutilius qui fortiore uultu in/exilium iit quā misisset (*ex misset ead. m.*) Q, non exilium (*ex illium P*) ut quam misisset (*missi- P Par.b*) P *Par.b et pr. V* (sed qui in exilium iit *in marg. V²*), *varie s inter quos ad Q prope accedit cod. Vaticano-Romanus 2212* non exilium, sed ille Rutilius qui fortior in exilium ire uult quam ut misisset *teste Fickerto qui adnotauit 'Fortasse hic latet verum' (I p. 379). Haase coni.* non exilium, sed ille Rutilius, qui fortior in exilium ire uoluit quam misisset. *Quiriniani scriptura hunc locum, quem diuise viri docti supplere conati sunt, optime restitui quamuis Hense mihi concesserit (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 127), suspectauit tamen certae personae nomen Rutilius. Hanc autem dubitationem refellit O. Rossbach recte affirmans uerba ille Rutilius significare 'ein Mann wie der berühmte Rutilius' (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 492, adn. 3) || 6 Nemortem Q || 8 quicquid Q sed c supra vers. | adiit Q cum uell. *codd.*: adigit *coni. A. I. Kronenberg* || 9 tractauit quae Q | ipsa pro illa malit *Hense* || 10 malitiam Q | illis an uirtus. Nā uirtus manū admouerit Q || 12 ~ (*scil. est*) supra vers. *add. ante enī ead. m. Q* || 13 periturus ex-rū Q | quæ- Q || 15 preb- Q et sic mox Prebeto || 16 s. uerba Quae dementia — ita uiuam *om. Q* || 17 pene Q || 18 quiuittē Q*

dicere, uides ipsam mortem nec malum esse nec bonum :
 Cato illa honestissime usus est, turpissime Brutus. Omnis res
 quod non habuit decus, uirtute addita sumit. Cubiculum
 lucidum dicimus, hoc idem obscurissimum est nocte ;
 14 dies illi lucem infundit, nox eripit : sic istis, quae a nobis 5
 indifferentia ac media dicuntur, diuitiis, uiribus, formae,
 honoribus, regno et contra morti, exilio, malae ualitudi-
 ni, doloribus quaeque alia aut minus aut magis pertimui-
 mus, aut malitia aut uirtus dat boni uel mali nomen.
 Massa per se nec calida nec frigida est : in fornacem 10
 fol. 91^v coniecta concaluit, in aquam demissa || refrixit. Mors
 honesta est per illud, quod honestum est : *est* id uirtus
 15 et animus extrema contemnens. Est et horum, Lucili, quae
 appellamus media, grande discrimen. Non enim sic mors
 indifferens est, quomodo utrum capillos pares habeas : mors 15
 inter illa est, quae mala quidem non sunt, tamen habent
 mali speciem : sui amor est et permanendi conseruandi-
 que se insita uoluntas atque aspernatio dissolutionis,
 quia uidetur multa nobis bona eripere et nos ex hac,
 cui adsueuimus, rerum copia educere. Illa quoque res 20
 morti nos alienat, quod haec iam nouimus, illa, ad quae
 transituri sumus, nescimus, qualia sint, et horremus ignota.
 Naturalis praeterea tenebrarum metus est, in quas adduc-

1 ut des Q V P || 2 om̄s Q V || 3 adita Q pr. || 4 est *supra vers.* Q ||
 6 forme Q || 7 male Q | ualit- sic Q P || 8 doloribusq; quae Q || 11 con-
 caluit Q *sed c altera ex u* | remissa Q *vulg.* : corr. Haase || 12 honesta
 Q V P Par.b, honestum ε | est id uirtus Q P Par.b, est id dat
 (dat *supra vers.*) u. V, est. id est u. *alii codd. et vulg.* : malo scri-
 bere honestum est : est id uirtus || 13 extrema Q *cum plerisque codd.*,
 externa *vulg.* | contempn- Q | sunt ethorum Q *cum P Par.b, pr. V*
 | luciliq; Q pr. || 15 pares habeas Q *cum plerisque codd.*, pares
 habeas necne ε : pares an impares habeas Hense *ex Kochii con-*
iectura. At sufficere uidetur scriptura quam exhibent codd. optimi :
cf. Cic. ad Att. X 15, 2 torqueor utrum ventum expectem. Eiusmodi
vero structuram particulae utrum, altero enuntiati membro subaudito,
usque ad seriores scriptores pertinuisse monet St. — Schm.⁴ p. 520 ||
 16 qui Q *perperam* || 17 s. conseruandiqui Q || 18 aeq; Q V P
 || 20 copiae/ducere Q pr. || 21 s. atq; trans- Q *cum. P* || 23 p̄ter- Q

tura mors creditur. Itaque etiam si indifferens mors est, 16
 non tamen ea est, quae facile neglegi possit: magna exerci-
 tatione durandus est animus, ut conspectum eius accessum-
 que patiat. Mors contemni debet magis quam solet.
 Multa enim de illa credidimus: multorum ingeniis cer-
 tatum est ad augendam eius infamiam: descriptus est carcer
 infernus et perpetua nocte oppressa regio, in qua «ingens
 ianitor Orci | ossa super recubans antro semesa cruento, |
 aeternum latrans exsanguis terreat umbras». Etiam cum
 10 persuaseris istas fabulas esse nec quicquam defunctis su-
 peresse, quod timeant, subit alius metus: aequae enim
 timent, ne apud inferos sint, quam ne nusquam. His ad- 17
 uersantibus, quae nobis offundit longa persuasio, fortiter
 pati mortem quidni gloriosum sit et inter maxima opera
 15 mentis humanae? quae numquam ad uirtutem exsurget,
 si mortem malum esse crediderit: exsurget, si putabit
 indifferens esse. Non recipit rerum natura, ut aliquis magno
 animo accedat ad id, quod malum iudicat: pigre ueniet
 et cunctanter. Non est autem gloriosum, quod ab inuito
 20 et tergiuersante fit: nihil facit uirtus, quia necesse est.
 Adice nunc, quod nihil honeste fit, nisi cui totus animus 18
 incubuit atque adfuit, cui nulla parte sui repugnauit. Vbi
 autem ad malum acceditur aut peiorum metu aut spe
 bonorum, ad quae peruenire tanti sit deuorata unius mali
 25 patientia, dissident inter se iudicia facientis: hinc est, quod
 iubeat proposita perficere, illinc, quod retrahat et ab re
 suspecta ac periculosa fugiat. Igitur in diuersa distrahitur:
 si hoc est, perit gloria. Virtus enim concordia animo decreta

4 contempni Q || 5 credidimus Q cum vet. codd., credimus vulg.
 || 8 orti Q | semensa sed n punct. Q || 9 aeterno Q || 10 defruc/tis
 Q pr., defuc/tis corr. rubro colore m. rec. || 12 ab inferos Q pr.: an
 ad i.? || 15 humane quem Q || 16 si mortem — exsurget eadem, ut
 videtur, m. add. in marg. Q || 19 aut supra vers. Q | quid sed o supra
 i punct. ead. m. Q || 21 s. verba nisi cui — adfuit om. Q || 23 ad
 om. ante malum Q || 24 atq; Q, similiter P et pr. V || 26 adre Q
 || 27 fugiat Q cum rell. codd.: fuget con. Pincianus

peragit: non timet, quod facit. « Tu ne cede malis, sed contra
 19 audentior ito | qua tua te fortuna sinet. » Non ibis au-
 fol. 92^r dentior, si mala illa || esse credideris. Eximendum hoc
 e pectore est: alioqui haesitabit impetum moratura suspi-
 cio: trudetur in id, quod inuadendum est. Nostri quidem 5
 uideri uolunt Zenonis interrogationem ueram esse, fallacem
 autem alteram et falsam, quae illi opponitur. Ego non
 redigo ista ad legem dialecticam et ad illos artificii ueter-
 nosissimi nodos: totum genus istuc exturbandum iudico,
 quo circumscribi se, qui interrogatur, existimat et ad 10
 confessionem perductus aliud respondet, aliud putat.
 Pro ueritate simplicius agendum est, contra metum fortius.
 20 Haec ipsa, quae uoluuntur ab illis, soluere malim et expen-
 dere, ut persuadeam, non ut inponam. In aciem educturus
 exercitum pro coniugibus ac liberis mortem obiturum 15
 quomodo exhortabitur? Do tibi Fabios totum rei publi-
 cae bellum in unam transferentes domum. Laconas tibi
 ostendo in ipsis Thermopylarum angustiis positos: nec
 uictoriam sperant nec reditum; ille locus illis sepulchrum
 21 futurus est. Quemadmodum exhortaris, ut totius gentis 20
 ruinam obiectis corporibus excipiant et uita potius quam
 loco cedant? Dices: « quod malum est, gloriosum non est:
 mors gloriosa est: mors ergo non malum »? O efficacem con-
 tentionem! Quis post hanc dubitet se infestis ingerere
 mucronibus et stans mori! At ille Leonidas quam fortiter 25
 illos adlocutus est! « Sic, inquit, conmiliones, prandete tam-
 quam apud inferos cenaturi. » Non in ore creuit cibus, non

2 quam Q V P || 3 mala Q sed la supra vers. || 4 alio qui Q sed
 lineolam super addidit m. rec. | hesit-Q | imp- sic Q V | mori-
 turo Q || 8 s. ueternodissimi Q || 10 circūscribis cum interroga-
 tur Q || 11 pductos Q | respondens Q || 12 ueritatē sed lineola exp. Q
 || 13 s. expandere Q et pr. Par.b || 14 atiem Q || 17 locones Q pr.
 || 18 termopylarū Q || 19 sepulchrum sic Q V P || 20 exort- Q
 || 21 abiectis Q || 22 non est Q sed est supra vers. || 23 ergo Q
 sed r supra vers. | contentionē Q cum P pr. et aliquot s, quae uera
 scriptura plane est (scil. sermonem contentione uehementem): edd.
 contionem vulgo: conlectionem Cornelissen || 26 conmil- sic Q

haesit in faucibus, non elapsus est manibus : Tacres et ad
 prandium illi promiserunt et ad cenam. Quid ? dum ille Ro- 22
 manus, qui ad occupandum locum milites missos, cum per
 ingentem hostium exercitum ituri essent, sic adlocutus
 5 est : « ire, commilitones, illo necesse est, unde redire non est
 necesse. » Vides, quam simplex et imperiosa uirtus sit :
 quem mortalium circumscriptiones uestrae fortio-rem fa-
 cere, quem erectio-rem possunt ? frangunt animum, qui
 numquam minus contrahendus est et in minuta ac spinosa
 10 cogendus, quam cum aliquid grande componitur. Non 23
 trecentis, sed omnibus mortalibus mortis timor detrahi
 debet. Quomodo illos doces malum non esse ? quomodo
 opiniones totius aevi, quibus protinus infantia inuitur,
 euincis ? quod auxilium inuenis [quid dicis] inbecillitati
 15 humanae ? quid dicis, quo inflammati in media pericula
 inruant ? qua oratione hunc timendi consensum, quibus
 ingenii uiribus obnixam contra te persuasionem humani
 generis auertis ? uerba mihi captiosa componis et interroga-
 tiunculas nectis ? Magnis || telis magna portenta feriuntur. fol. 92v
 20 Serpentem illam in Africa saeuam et Romanis legionibus 24
 bello ipso terribiliorem frustra sagittis fundisque petie-
 runt ; ne Pythio quidem uulnerabilis erat, cum ingens
 magnitudo pro uastitate corporis solida ferrum et quicquid
 humanae torserant manus reiceret : molaribus demum
 25 fracta saxis est : et aduersus mortem tu tam minuta
 iacularis ? subula leonem excipis ? Acuta sunt ista, quae
 dicis : nihil est acutius arista ; quaedam inutilia et ineffi-
 cacia ipsa subtilitas reddit. VALE.

I haesit Q || 2 Quidux Q pr. || 6 et imperiosa adscripsit
 ead. m. in marg. Q || 7 uestre compend. Q || 8 quã Q || 14 quid
 dicis (corr. ex quidicis) Q, quid dicis uel q. dices uell. codd. : secl.
 Gertz || 15 humanae Q || 16 quia sed i punct. Q || 17 ingenii Q V
 Par.b || 18 comp- sic Q V || 19 portenta Q sed r supra uers.
 || 20 seuam Q || 21 fecundisq; sed ec punct. Q || 22 pithio Q V:
 cf. quod adnotat Hense^s p. 323,3 || 24 humane Q | malar- Q pr.
 || 25 totã Q cum V P Par.b, tu tam s || 26 acuta Q V P recte

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LXXXIII. 1

Singulos dies tibi meos et quidem totos indicari iubes: bene de me iudicas, si nihil esse in illis putas, quod abscondam. Sic certe uiuendum est, tamquam in conspectu uiuamus; sic cogitandum, tamquam aliquis in pectus intimum 5 introspicere possit: et potest. Quid enim prodest ab homine aliquid esse secretum? nihil deo clusum est. Interest animis nostris et cogitationibus mediis interuenit: sic interuenit, dico, tamquam aliquando discedat. Faciam ergo, quod iubes, et quid agam et quo ordine, libenter tibi scribam. 10 Obseruabo me protinus et, quod est utilissimum, diem meum recognoscam. Hoc nos pessimos facit, quod nemo uitam suam respicit. Quid facturi simus cogitamus, et id raro; quid fecerimus, non cogitamus: atqui consilium 3 futuri ex praeterito uenit. Hodiernus dies solidus est, nemo 15 ex illo quicquam mihi eripuit. Totus inter stratum lectionemque diuisus est, minimum exercitationi corporis datum, et hoc nomine ago gratias senectuti: non magno mihi constat; cum me moui, lassus sum. Hic autem est exerci- 4 tationis etiam fortissimis finis. Progymnastas meos quaeris? 20 unus mihi sufficit Pharius puer, ut scis, amabilis, sed mutabitur: iam aliquem teneriorem quaero. Hic quidem

2 totis Q pr. || 3 putas ex putat ead. m. Q || 5 in pectus Q V recte || 6 prospicere Q V P Par.b, inspicere vulg.: introspicere coni. Hense || 7 clausum Q || 13 s. cogitamus, etidrarō. quid fecerimus non cogitamus autquod (plane corruptum ex atqui) Q. Verba et id raro; quid fecerimus non cogitamus quae vulgata ex 5 acceperat, tamquam supervacua et molesta vehementer suspectavit Hense in proecdosis praef. p. XXIII s. et ex editione altera expunxit, sed, Quiriniani scriptura cognita, ad ea accessit quae disserui in 'Riv. di Filol. cl. XLII (1914) p. 24' (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 607) || 15 solidus est ex solidem corr. ead. m. Q || 19 ne sed m supra n puncti. Q | autem (compend.) est sic Q cum V Arg.b || 20 finisset sed set puncti. Q: an finis. Et? | progymnastias Q || 21 ūnus ex umnus Q | pharius Q et pr. V, Earinus Erasm.² || 22 teneriorem ex tenorem Q

ait nos eandem crisin habere, quia utrique dentes cadunt. Sed iam uix illum assequor currentem et intra paucissimos dies non potero: uide, quid exercitatio cotidiana proficiat. Cito magnum interuallum fit inter duos in diuersum
 5 euntes: eodem tempore ille ascendit, ego descendo, nec ignoras, quanto ex his uelocius alterum fiat. Mentitus sum: iam enim aetas nostra non descendit, sed cadit. Quomodo tamen hodiernum certamen nobis cesserit
 5 quaeris? quod raro cursoribus euenit, hieran fecimus.
 10 Ab hac || fatigatione magis quam exercitatione in frigidam descendi: hoc apud me uocatur parum calda. Ille tantus psychrolutes, qui kalendis Ianuariis euripum saluta-
 15 tabam, qui anno nouo quemadmodum legere, scribere, dicere aliquid, sic auspicabar in Virginem desilire, primum ad Tiberim transtuli castra, deinde ad hoc solium, quod,
 20 cum fortissimus sum et omnia bona fide fiunt, sol temperat: non multum mihi ad balneum superest. Panis deinde
 6 siccus et sine mensa prandium, post quod non sunt lauandae manus. Dormio minimum: consuetudinem meam
 20 nosti, breuissimo somno utor et quasi interiungo. Satis est mihi uigilare desisse: aliquando dormisse me scio, aliquando suspicor. Ecce circensium obstrepit clamor: subita
 7 aliqua et uniuersa uoce feriuntur aures meae, nec cogitationem meam excutiunt, ne interrumpunt quidem. Fremi-
 25 tum patientissime fero: multae uoces et in unum confusae pro fluctu mihi sunt aut uento siluam uerberante et ceteris sine intellectu sonantibus. Quid ergo est *nunc*, cui ani-
 8 mum adiecerim? dicam. Superest ex hesterno mihi cogi-

1 crisin Q recte || 2 ass- sic Q || 3 cotidiana Q sed na supra vers. et eras. p ante cot- || 4 in diuersum Q V O, praetulit uulgatae itinere diuerso Hense, inter diuersos P Par.b || 5 asc- sic Q V O || 9 hieran fecimus Q cum uulg.: cf. quae adnotant Ruhkopf III p 63 et Hense² p. 324,16 || 12 psych- Q || 15 ab hoc solū Q || 16 confortissimus Q || 18 s. lauande Q || 19 s. noster compend. Q pr., nosti Q¹ || 22 subdita Q || 24 nec (supra vers. add. ead. m. Q) Q Par.b || 25 multæ Q | confusæ Q || 27 nunc om. Q

tatio, quid sibi uoluerint prudentissimi uiri, qui rerum maximarum probationes leuissimas et perplexas fecerunt, quae ut sint uerae, tamen mendacio similes sunt. Vult nos ab ebrietate deterrere Zenon, uir maximus, huius sectae fortissimae ac sanctissimae conditor. Audi ergo, quem admodum colligat uirum bonum non futurum ebrium: « ebrio secretum sermonem nemo committit, uiro autem bono committit: ergo uir bonus ebrius non erit. » Quemadmodum opposita interrogatione simili derideatur, attende: satis enim est unam ponere ex multis: « dormienti nemo secretum sermonem committit, uiro autem bono committit: uir bonus ergo non dormit. » Quo uno modo potest, Posidonius Zenonis nostri causam agit, sed ne sic quidem, ut existimo, agi potest. Ait enim ebrium duobus modis dici: altero, cum aliquis uino grauis est et impos sui, altero, si solet ebrius fieri et huic obnoxius uitio est: hunc a Zenone dici, qui soleat fieri ebrius, non qui sit, huic autem neminem commissurum arcana, quae per uinum eloqui possit.

Quod est falsum: prima enim illa interrogatio complectitur eum, qui est ebrius, non eum, qui futurus est. Plurimum enim interesse concedes et inter ebrium et ebriosum: potest et qui ebrius est, tunc primum esse nec habere hoc uitium, et qui ebriosus est, saepe extra ebrietatem esse: itaque id intellego, quod significari uerbo isto solet, || praesertim cum ab homine diligentiam professo ponatur et uerba examinante. Adice nunc quod, si hoc intellexit Zenon et nos intellegere noluit, ambiguitate

2 fecerint Q V Par.b || 3 uere Q | -atio Q || 4 aebriet- Q | secte fortissime hac sanctissime (sanct- compend.) Q || 5 s. quem/amm- Q || 6 s. ebrium ast (ex est corr. ead. m.) aebrio Q || 8 aebr- Q || 9 att- sic Q || 10 enim/est Q V Par.b, est enim P || 12 s. possid- Q || 14 aebr- Q || 15 imposui (inp- P) Q pr. P || 17 ebr- Q | sit Q V Par.b recte || 18 arcana Q pr., archana Q^s || 19 s. compl- sic Q V || 21 ebriosū Q et sic infra ebriosus || 23 sepe Q || 25 etpraesertim sed et punct. Q | professio (pro compend.) Q || 27 noluit Q V P, uoluit Par.b alii: noluit cum sententia magis congruit

uerbi quaesiit locum fraudi, quod faciendum non est, ubi
 ueritas quaeritur. Sed sane hoc senserit: quod sequitur, 12
 falsum est, ei qui soleat ebrius fieri, non committi sermo-
 nem secretum. Cogita enim, quam multis militibus non
 5 semper sobriis et imperator et tribunus et centurio tacenda
 mandauerint. De illa C. Caesaris caede, illius dico, qui
 superato Pompeio rem publicam tenuit, tam creditum est
 Tillio Cimbro quam C. Cassio. Cassius tota uita aquam
 bibit, Tillius Cimber et nimius erat in uino et scordalus.
 10 In hanc rem iocatus est ipse: « ego, inquit, quemquam
 feram, qui uinum ferre non possum? » Sibi quisque nunc 13
 nominet eos, quibus scit et uinum male credi et sermonem
 bene: unum tamen exemplum, quod occurrit mihi, referam,
 ne intercidat. Instruenda est enim uita exemplis inlustri-
 15 bus, nec semper confugiamus ad uetera. L. Piso, urbis 14
 custos, ebrius ex quo semel factus est, fuit. Maiorem noc-
 tis partem in conuiuio exigebat; usque in horam fere sex-
 tam dormiebat: hoc eius erat matutinum. Officium tamen
 suum, quo tutela urbis continebatur, diligentissime admi-
 20 nistravit: huic et diuus Augustus dedit secreta mandata,
 cum illum praeponeret Thraciae, quam perdomuit, et
 Tiberius proficiscens in Campaniam, cum multa in urbe
 et suspecta relinqueret et inuisa. Puto, quia bene illi 15
 cesserat Pisonis ebrietas, postea Cossum fecit urbis prae-

3 ebrius Q || 5 ebriis (pro sobriis) Q | etacenda sed e prior
 punct. Q || 6 G Q pr., Gagii Q^s | cessaris sed s prior punct. Q
 || 7 superato Q V Par.b recte | pompegio Q || 8 illicimbro ex illic
 imbro Q: tillio cimbro O Muretus || 9 tullius Q V P Par.b || 10 etin
 Q, in vulg.: set in prop. Ed. Schwartz, quae emendatio an sit acci-
 pienda dubitat Hense (cf. Berl. phil. Wochenschr. 1914, p. 607) | lo-
 cutus Q cum rell. codd.: iocatus Muretus quem sequor | eo inquit Q
 || 15 ne semp Q: nec semper Ed. Schwartz, quam coniecturam
 sequor nec Hensii dubitationibus (cf. l. c.) moveor | L Q pr., Lucius
 (us compend.) Q^s || 16 s. noctis partem Q V, partem noctis vulg.
 || 17 exiebat Q pr. | sextam fere Q V Par.b || 21 ppon- Q | traciae Q,
 trahitiae P unde Thraiciae Roszbach || 23 quia bene illi Q V O,
 quia illi bene P Par.b M unde hiatus quia illi quem Quiriniani
 scriptura tollit || 24 aebrietas Q | pref- Q

fectum, uirum grauem, moderatum, sed mersum uino et
 madentem, adeo ut ex senatu aliquando, in quem e conui-
 uio uenerat, obpressus inexcitabili somno tolleretur. Huic
 tamen Tiberius multa sua manu scripsit, quae commit-
 tenda ne ministris quidem suis iudicabat: nullum Cosso 5
 16 aut priuatum secretum aut publicum elapsum est. Itaque
 declamationes istas de medio remoueamus: « non est ani-
 mus in sua potestate ebrietate deuinctus: quemadmodum
 musto dolia ipsa rumpuntur et omne, quod in imo iacet,
 in summam partem uis caloris eiectat, sic uino exaestuante, 10
 quicquid in imo iacet abditum, effertur et prodit in medium:
 onerati mero quemadmodum non continent cibum uino re-
 dundante, ita ne secretum quidem; quod suum alienumque
 17 est, pariter effundunt. » Sed quamuis hoc soleat accidere,
 ita et illud solet, ut cum his, quos sciamus libentius bibere, 15
 de rebus necessariis deliberemus. Falsum ergo est hoc, quod
 patrocinii loco ponitur, ei qui soleat ebrius fieri, non dari
 fol. 94^r tacitum. Quanto || satius est aperte accusare ebrietatem et
 uitia eius exponere, quae etiam tolerabilis homo uitauerit,
 nedum perfectus ac sapiens, cui satis est sitim extinguere, 20
 qui, etiam si⁴ quando hortata est hilaritas aliena causa
 18 producta longius, tamen citra ebrietatem resistit. Nam de
 illo uidebimus, an sapientis animus nimio uino turbetur
 et faciat ebriis solita: interim, si hoc colligere uis uirum
 bonum non debere ebrium fieri, cur syllogismis agis? Dic, 25
 quam turpe sit plus sibi ingerere quam capiat et stomachi
 sui non nosse mensuram, quam multa ebrii faciant, quibus
 sobrii erubescant, nihil aliud esse ebrietatem quam uolun-

1 s. mersum et uino etmadentem sed prius et exp. Q V, mer-
 sum uino et madentem q, mersum et uino madentem (emad- P) P
 Par.b qua scriptura insignius exemplum schematis ex communi praeberi
 putat Baehrens Beitr. p. 270 || 3 inexcitabili Q sed in supra vers.
 || 4 tibe/rius multasua manu Q cum V Par.b, multa t. manu sua
 P | quem sed m exp. Q || 8 aebri&ate Q || 9 in imo Q P, et
 sic mox, recte || 10 uir Q pr. || 13 alienum quae Q et pr. V || 15 his
 Q P Par.b M || 17 aebr- Q || 24 faciet Q || 25 aebrium Q

tariam insaniam. Extende in plures dies illum ebrii habitum: numquid de furore dubitabis? nunc quoque non est minor, sed breuior. Refer Alexandri Macedonis exemplum, qui Clitum, carissimum sibi ac fidelissimum, inter epulas transfodit et intellecto facinore mori uoluit, certe debuit. Omne uitium ebrietas et incendit et detegit, obstantem malis conatibus uerecundiam remouet: plures enim pudore peccandi quam bona uoluntate prohibitis abstinent. Vbi possedit animum nimia uis uini, quicquid mali latebat, emergit. Non facit ebrietas uitia, sed protrahit: tunc libidinosus ne cubiculum quidem expectat, sed cupiditatibus suis quantum petierunt sine dilatione permittit: tunc inpudicus morbum profitetur ac publicat: tunc petulans non linguam, non manum continet. Crescit insolenti superbia, crudelitas saeuo, malignitas liuido: omne uitium laxatur et prodit. Adice illam ignorationem sui, dubia et parum explanata uerba, incertos oculos, gradum errantem, uertiginem capitis, tecta ipsa mobilia uelut aliquo turbine circumagente totam domum, stomachi tormenta, cum efferuescit merum ac uiscera ipsa distendit. Tunc tamen utcumque tolerabile est, dum illi uis sua est: quid, cum somno uitatur et quae ebrietas fuit, cruditas facta est? Cogita, quas clades ediderit publica ebrietas: haec acerrimas gentes bellicosasque hostibus tradidit, haec multorum annorum pertinaci bello defensa moenia patefecit, haec contumacissimos et iugum recusantes in alienum egit arbitrium, haec inuictos acie mero domuit. Alexandrum,

I extendi *Q P Par.b* || 4 kar- *Q* || 6 deruit *Q V P Par.b*, decuit nonnulli ε; debuit *Lipsius*, meruit *Gruterus*, mori uoluit. Certe eruit omne uitium ebrietas *Fickert*. An deruit retineri potest intransitive usurpatum (scil. in voluntariae mortis speciem)? | incendit *Q cum vulg.*: intendit *q* et supra at incendit: intendit *Muretus* || 11 necubiculū *Q* || 15 credelitas sed u supra e priorem ead. m. *Q* | libido *Q* || 16 taxatur *Q V P*: corr. *Lipsius* || 17 explanata *Q V Par.b vulg.* || 18 uelut *Q Par.b recte* || 21 ui *Q* | quid (ex quod corr. *Q*) cum sic *Q V* || 22 ebrietas *Q* || 25 pti/nacia *Q cum V P* (-tia *V P*) *Par.b*: pertinacia [bello] conī. *Buecheler* || 27 aciē *Q*

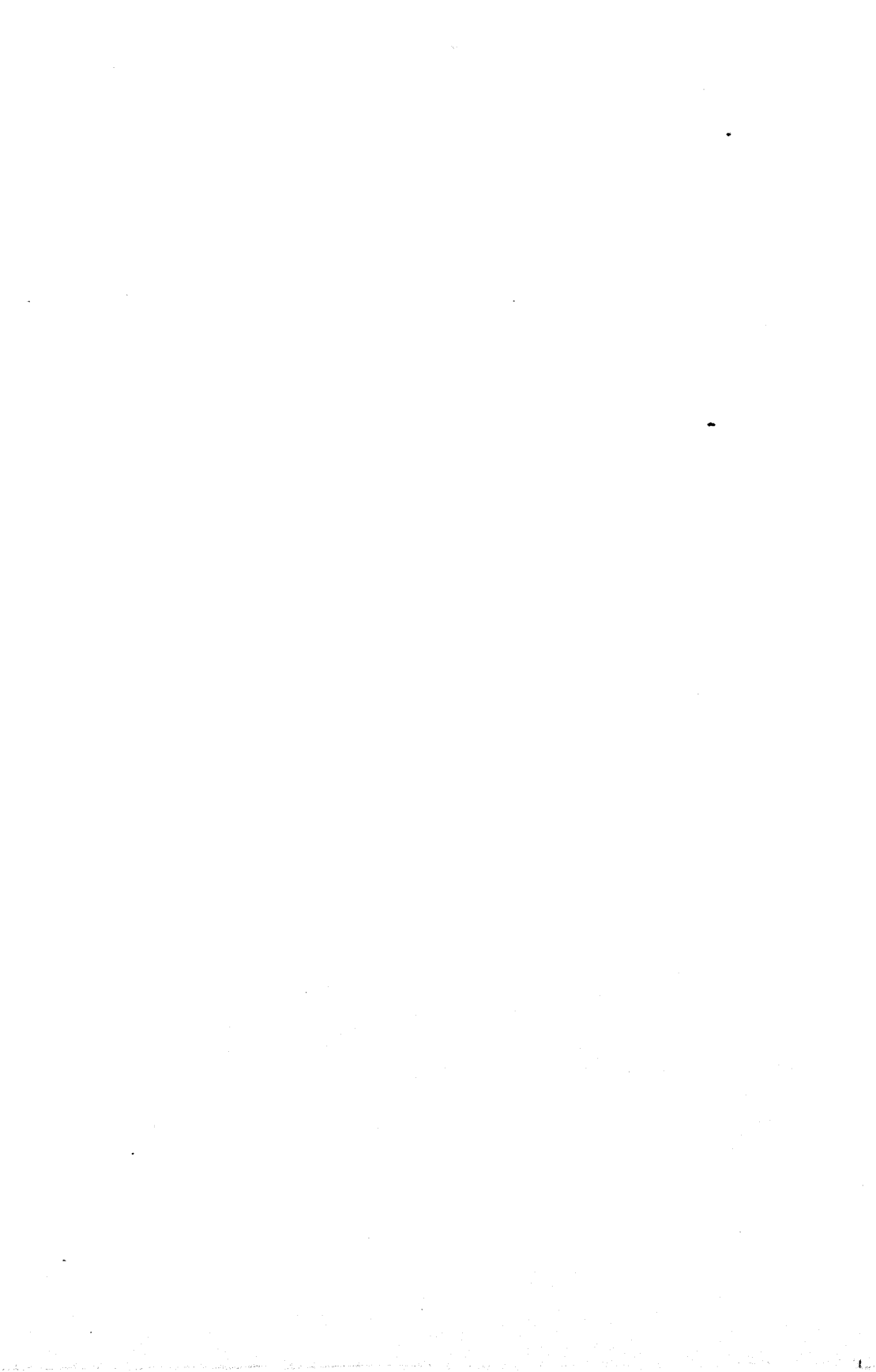
cuius modo feci mentionem, tot itinera, tot proelia, tot
 hiemes, per quas uicta temporum locorumque difficultate
 transierat, tot flumina ex ignoto cadentia, tot maria
 tutum dimiserunt: intemperantia bibendi et ille Hercu-
 24 laneus ac fatalis scyphus condidit. Quae gloria est capere 5
 fol. 94^v multum? cum penes te palma || fuerit et propinationes
 tuas strati somno ac uomitantes recusauerint, cum superstes
 toti conuiuio fueris, cum omnes uiceris uirtute magna
 25 et nemo uini tam capax fuerit, uinceris a dolio. M. Anto-
 nium, magnum uirum et ingenii nobilis, quae alia res 10
 perdidit et in externos mores ac uitia non Romana traiecit
 quam ebrietas nec minor uino Cleopatrae amor? Haec illum
 res hostem rei publicae, haec hostibus suis imparem reddi-
 dit; haec crudelem fecit, cum capita principum ciuitatis
 cenanti referrentur, cum inter apparatissimas epulas lu- 15
 xusque regales ora ac manus proscriptorum recognosce-
 ret, cum uino grauis sitiret tamen sanguinem. Intolera-
 bile erat, quod ebrius fiebat, cum haec faceret: quanto
 6 intolerabilius, quod haec in ipsa ebrietate faciebat! Fere
 uinolentiam crudelitas sequitur: uitiatum enim exaspera- 20
 turque sanitas mentis. Quemadmodum morosos difficilesque
 faciunt diutini morbi et ad minimam rabidos offensionem,
 ita ebrietates continuae efferant animos. Nam cum saepe

1 feci *ex-cit radendo* Q | itinera Q || 2 uicta Q *sed c supra vers.*
 || 3 flumina Q *sed a supra vers.* | ignota Q || 7 sup/estes (estes
ex corr.) Q || 8 uirtute *ex -tes radendo* Q || 10 nobilisq; aliares Q
 || 12 ebr- Q | minor uino Q V *Par.b cum vulg.* | cleopatre Q
 || 13 publice Q | impar est reddit Q || 15 referentur Q | apar- Q
 || 16 hac Q | pscript- Q *pr.* || 19 aebriet- Q || 20 crudelitas *sed u*
supra e priorem Q | uillatur Q *pr. cum V P*, uiolatur Q² *cum*
vulg., uitiatum *Par.b Haupt, Madvig, Hense, quos sequor* | exaspera-
 iraturq; *sed ira punct.* Q || 21 quem difficilesque Q, *pr. V, P Par.b,*
item q sed admodum super add. ead. m. unde quemadmodum ut
alii s: quemadmodum morosos difficilesque con. Hense, Buechelero
recte annuente (vel iniquos Hense): querulos difficilesque Haupt,
ut querulos d. Madvig, uementis quomodo d. Roszbach || 22 radios
 Q V P *Par.b,* rabidos (*ut coniecit Haupt*) q || 23 aebr- Q

apud se non sint, consuetudo insaniae durat ac uitia uino
 concepta etiam sine illo ualent. Dic ergo, quare sapiens 27
 non debeat ebrius fieri: deformitatem rei et inoportuni-
 tatem ostende rebus, non uerbis. Quod facillimum est,
 5 proba istas, quae uoluptates uocantur, ubi transcenderunt
 modum, poenas esse. Nam si illud argumentaberis, sapien-
 tem multo uino non inebriari et retinere rectum tenorem,
 etiam si temulentus sit: licet colligas nec ueneno potu
 moriturum nec sopore sumpto dormiturum nec elleboro
 10 accepto, quicquid in uisceribus haerebit, eiecturum deiec-
 turumque. Sed si temptantur pedes, lingua non constat:
 quid est, quare illum existimes in parte sobrium esse, in
 parte ebrium? VALE.

EXPLICIT LIBER X.

1 sunt Q V P Par.b | durata Q V Par.b, durat ac cod. Palat.,
 IV Gruteri: durat et Wolters || 2 ullo Q pr. || 5 quæ Q || 6 argu-
 mentaueris Q V P Par.b || 7 uino non inebriari Q, uino inebriari
 vell. libb. mss. et edd.: Quiriniani scripturam praefero, cum quae
 adduntur et retinere rectum tenorem, etiam si temulentus sit eandem
 explicent sententiam per chiasmum (non inebriari = retinere rectum
 tenorem et multo uino = etiam si temulentus sit) || 10 her- Q

INCIPIT LIBER XI

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Itinera ista, quae segnitiam mihi excutiunt, et ualid- 1 Ep. LXXXIII.
 itudini meae prodesse iudico et studiis. Quare ualitudi-
 nem adiuuent, uides: cum pigrum me et neglegentem
 corporis litterarum amor faciat, aliena opera exerceor.
 Studio quare prosint, indicabo: a lectionibus recessi.
 Sunt autem, ut existimo, necessariae, primum[¶]ne sim me
 uno contentus; deinde ut, cum ab aliis quaesita cogno-
 uero, tum et de inuentis iudicem et cogitem de inuenien-
 dis. Alit lectio ingenium et studio fatigatum, non sine stu-
 dio tamen, reficit. Nec scribere tantum nec tantum || le- 2
 fol. 95^r

EXPLICIT liber (liber compendiose super addidit ead. m.) X.
 INCIPIT LIBER XI. SENECA LVCILIO SVO SAL Q: om. V P Par.b, in
 V reliquam paginam vacuum esse et fol. III^r incipere ab Itinera, sed
 ut duo versus scriptura careant, adnotat Hense idemque recte suspi-
 catur libri inscriptionem paucioribus quam soleat verbis enuntiatam
 et salutationis formulam Veneti codicis scriptori esse obseruatas
 (Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 126). Proximorum autem li-
 brorum XII et XIII initia in Q, sicut in V P Par.b, signata non
 sunt nec ullius indicii vestigium exstat || 3 s. ualet- Q V, et sic
 infra || 5 uiae Q V P Par.b, uie q, me alii s || 7 studio Q V
 O, studiiis s | recessi Q V P Par.b, non (nō supra vers. q) r. q et
 alii s: nihil r. Hense ex Buecheleri coniectura. Particula negans
 inepta quodammodo est; huius loci sententia multis interuersa obser-
 uationibus haec est: 'itinera ista studio meo profuerunt, cum me
 a lectionum labore ad alterum et eum quidem utiliore transferrent,
 ut, quae legeram, animo concoquerem, scribendo tractarem nullius
 libri praesentia ad alia legenda allectus' || 10 tunc Q || 12 ñ scri-
 bere Q

gere debemus: altera res contristabit uires et exhauriet, de stilo dico, altera soluet ac diluet. Inuicem hoc et illo com-
meandum est et alterum altero temperandum, ut quic-
3 quid lectione collectum est, stilus redigat in corpus. Apes,
ut aiunt, debemus imitari, quae uagantur et flores ad 5
mel faciendum idoneos carpunt, deinde quicquid attulere,
disponunt ac per fauos digerunt et, ut Vergilius noster ait,
«liquentia mella || stipant et dulci distendunt nectare cel-
4 las». De illis non satis constat, utrum sucum ex floribus
ducant, qui protinus mel sit, an quae collegerunt, in hunc 10
saporem mixtura quadam et proprietate spiritus sui mu-
tent. Quibusdam enim placet non faciendi mellis scien-
tiam esse illis, sed colligendi. Aiunt inueniri apud Indos
mel in arundinum foliis, quod aut ros illius caeli aut
ipsius arundinis umor dulcis et pinguior gignat: in nostris 15
quoque herbis uim eandem, sed minus manifestam et no-
tabilem poni, quam persequatur et contrahat animal huic
rei genitum. Quidam existimant conditura et dispositione in
hanc qualitatem uerti, quae ex tenerissimis uirentium floren-
tiumque decerpserint, non sine quodam, ut ita dicam, fer- 20
5 mento, quo in unum diuersa coalescunt. Sed ne ad aliud
quam de quo agitur, abducar, nos quoque has apes debemus
imitari et quaecumque ex diuersa lectione conguessimus, se-
parare, — melius enim distincta seruantur; — deinde adhi-
bita ingenii nostri cura et facultate in unum saporem uaria 25
illa libamenta confundere, ut etiam si apparuerit, unde
sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum est,

I s. contristauit (sic etiam V pr.)... exhauri et... soluet... diluet
Q pr., contristat... exhaurit... soluit... diluit Q² || 2 hac Q
|| 3 et (ante quicquid) sed u supra e ead. m. Q || 5 imitari Q
|| 7 diger Q cum vell. codd.: diuidunt Macrobius, Saturnal. praef. 5
| uirg- Q P Par.b || 10 anq; Q || 14 arundinem sed u supra e puncti.
ead. m. Q || 15 har- Q V | humor Q V P Par.b || 18 existimet sed
ant supra et puncti. ead. m. Q || 22 adducar Q V P Par.b, abdu-
cat q, abducar cod. Velzensis, Erasmus² || 24 s. adhibita Q Par.b
recte || 26 etiamsi quid apparuerit Macr. ibid. 6

apparet. Quod in corpore nostro uidemus sine ulla opera
 nostra facere naturam: alimenta, quae accepimus, quam- 6
 diu in sua qualitate perdurant et solida innatant stomacho,
 onera sunt; at cum ex eo, quod erant, mutata¹ sunt, tum
 5 demum in uires et in sanguinem transeunt. Idem in his,
 quibus aluntur ingenia, praestemus, ut quaecumque hau-
 simus, non patiamur integra esse, ne aliena sint. Con- 7
 coquamus illa: alioquin in memoriam ibunt, non in inge-
 nium. Adsentiamur illis fideliter et nostra faciamus, ut
 10 unum quiddam fiat ex multis, sicut unus numerus fit ex
 singulis, cum minores summas et dissidentes computatio
 una comprehendit. Hoc faciat animus noster: omnia, quibus
 est adiutus, abscondat, ipsum tantum ostendat, quod
 effecit. Etiam si cuius in te comparebit similitudo, quem 8
 15 admiratio tibi altius fixerit, similem esse te uolo quomodo
 filium, non quomodo imaginem: imago res mortua est.
 «Quid ergo? non intellegetur, cuius imiteris orationem?
 cuius argumentationem? cuius sententias?» Puto aliquando
 ne intellegi quidem posse, || si magni uir ingenii omnibus, fol. 95
 20 quae ex quo uelut exemplari traxit, formam suam inpres-
 sit, ut in unitatem illa competant. Non uides, quam mul- 9

2 accepimus *ex* accip- Q, accip- q, *Macr. ibid.* 7 || 4 tunc Q
 V *Par.b* || 5 in uires et sanguinem *Macr. ibid.* || 6 prest- Q
 | quec- Q || 7 s. con/quoquamus Q *cum P Par.b* || 8 alioquin
 in sic Q *Par.b Macr.* || 11 disid- Q | comp- sic Q V || 12 cōphen-
 dit Q, comprehendit P *Par.b* | noster animus *Macr. ibid.* 8
 || 14 cōparebit Q || 16 quomo Q *pr.* || 17 intellegetur Q *Par.b*
 || 19 si magni uiri nicenii Q *cum cod. Guelferbyi.* 23, 32 (*w Fick-
 kerli*), si magni uiri nec enim (*necenii sed n ex corr. et supra
 nii scriptum ssarii V*) V P *Par.b*, si magni uir ingenii *cod. Otto-
 boniano-Romanus* 1579 *quae scriptura in Quiriniano aliquatenus de-
 pravata et iam a Niemeyero, A. I. Kronenbergio et Hensio com-
 mendata ad sententiam apte quadrare uidetur. Cf. ep.* 114, 4 magni
 uir ingenii (magni uiri ingenii Q B *et pr. A, i altera in uiri
 punct.* Q) fuerat. *Rubenius* *aliquae ex ε* si magni uiri ingenium,
Madvig si imago vera sit: haec enim, *Hense dubitans* si imago
 est, nedum si magni uir ingenii | om̄ibusq; Q || 20 exemplaria
 Q V P || 21 etin unitatē illam Q | competat Q *Par.b, pr. V:
 de huius loci sententia cf. quae monui in Riv. di Filol. cl. XLII
 (1914), p. 30* | uides (*om. non*) quam multorum uocibus chorus

torum uocibus chorus constet? unus tamen ex omnibus redditur. Aliqua illic acuta est, aliqua grauis, aliqua media: accedunt uiris feminae, interponuntur tibiae: singulorum
 10 illic latent uoces, omnium apparent. De choro dico, quem ueteres philosophi nouerant. In commissionibus nostris
 5 plus cantorum est quam in theatris olim spectatorum fuit: cum omnes uias ordo canentium impleuit et cauea aenatoribus cincta est et ex pulpito omne tibiarium genus organorumque consonuit, fit concentus ex dissonis. Talem
 10 animum nostrum esse uolo: multae in illo artes, multa
 11 conspirata. «Quomodo, inquis, hoc effici poterit?» Adsidua intentione: si nihil egerimus nisi ratione suadente, nihil uitauerimus nisi ratione suadente. Hanc si audire uolueris, dicet tibi: relinque ista iamdudum, ad quae
 15 discurritur: relinque diuitias, aut periculum possidentium aut onus: relinque corporis atque animi uoluptates, molliunt et eneruant: relinque ambitum, tumida res est, uana, uentosa, nullum habet terminum, tam sollicita est, ne quem ante se videat, quam ne secum, laborat inuidia et
 20 quidem duplici. Vides autem, quam miser sit, si is, cui inuidetur, et inuidet. Intueris illas potentium domos, illa tumultuosa rixa salutantium limina? multum habent con-

constet: una tamen ex omnibus redditur *Macr. l. c. § 9* || 3 femine *Q* | tibie *Q* || 4 omnium *ex unum ead. m. Q* || 5 phyl- *ex phil. ead. m. Q* | nō erant (*pro nouerant*) *Q* || 6 teatris *ex teatriis corr. Q^a* || 7 impl- *sic Q P* | aeneat- *Q V P Par. b:* aenat- *Buecheler* || 8 tyb- *Q* || 10 esse nostrum (nostrum *compend. Q*) *Q V Par. b vulg.:* nostrum esse *Hense ex P* | multę *Q* || 11 p̄cepta *Q* || 13 fusi *Q V* | suadente. nihil uitaueri/mus nisiratione suadente *Q:* *verba nihil uitauerimus — suadente add. etiam cod. Palatino-Romanus 1546 saec. XII, om. vell. Quibus verbis sententiam concinne compleri mihi assensus est Hense in 'Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 607'* || 17 uoluntates *Q P Par. b* || 20 quā nescum *Q*, quam ne quem secum *O*, quam ne se *V P Par. b, q.* ne post se ε (*post supra vers. q.*): quam ne quem post se *Hense qui tamen, Quiriniani scriptura cognita, ei assentitur et quem post se non esse a Seneca iteratum ne minus bene sonaret, recte suspicatur (Berl. philol. Wochenschr., l. c.)*

tumeliarum, ut intres, plus, cum intraueris. Praeteri istos
 gradus diuitum et magno adgestu suspensa uestibula :
 ¶ non in praerupto tantum istic stabis, sed in lubrico. Huc
 potius te ad sapientiam dirige tranquillissimasque res
 5 eius et simul amplissimas pete. Quaecumque uidentur 13
 eminere in rebus humanis, quamuis pusilla sint et compara-
 tione humillimorum exstent, per difficiles tamen et arduos
 tramites adeuntur. Confragosa in fastigium dignitatis uia
 est: at si conscendere hunc uerticem libet, cui se fortuna
 10 summisit, omnia quidem sub te, quae pro excelsissimis
 habentur, aspicias, sed tamen uenies ad summa per planum.
 VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Peperceram tibi et quicquid nodosi adhuc supererat, ¶ 1 Ep. LXXXV.
 15 praeterieram, contentus quasi gustum tibi dare eorum,
 quae a nostris, ¶ dicuntur, ut probetur uirtus ad explendam,
 beatam ¶ uitam ¶ sola, ¶ satis efficac. ¶ Iubes me quicquid est
 interroga ¶ tionum aut nostrarum aut ad traductionem no- fol. 96^r
 stram excogitatarum comprehendere : quod si facere uoluero,
 20 non erit epistula, sed liber. Illud totiens testor, hoc me
 argumentorum ¶ genere ¶ non ¶ delectari : ¶ pudet in aciem
 descendere pro ¶ dis hominibusque susceptam subula ar-
 matum.

« Qui prudens est, et temperans est: qui temperans est, 2
 25 est et constans : qui constans est, inperturbatus est : qui
 inpertubatus est, sine tristitia est : qui sine tristitia est,

1 cum *supra vers.* Q | pret-Q || istas *sed o supra a ead. m.* Q
 || 3 prer-Q | lubrica Q || 4 dirige *sic* Q V P *Par. b* | -que Q
 || 7 exst- *sic* Q || 10 subteq; Q
 15 pret-Q || 16 prohibetur Q || 20 aep̄ta Q || 21 Putet Q || 22 -que
 Q || 25 et constans Q *vulg.*, et constans est q: qui temperans,
 est et constans *Haase*, q. t. est, est et constans *scribo ex Hensii*
coniectura valde probabili || 26 sine tristitiae (*om. est*) *sed extr. e*

beatus est : ergo prudens beatus est et prudentia ad beatam uitam satis est.»

- 3 Huic collectioni hoc modo Peripatetici quidam respondent, ut imperturbatum et constantem et sine tristitia sic interpretentur, tamquam imperturbatus dicatur qui raro 5 perturbatur et modice, non qui numquam. Item sine tristitia eum dici aiunt, qui non est obnoxius tristitiae nec frequens nimisue in hoc uitio; illud enim humanam naturam negare, alicuius animum immunem esse tristitia: sapientem non uinci maerore, ceterum tangi: et cetera 10
- 4 in hunc modum sectae suae respondentia. Non his tollunt affectus sed temperant. Quantulum autem sapienti damus, si inbecillissimis fortior est et maestissimis laetior et effrenatissimis moderatior et humillimis maior? Quid, si mireretur uelocitatem suam Ladas ad claudos debilesque respiciens? «Illa uel intactae segetis per summa uolaret || 15 gramina nec cursu teneras laeisset aristas, || uel mare per medium fluctu suspensa tumentis || ferret iter celeres nec tingeret aequore plantas». Haec est pernicitas per se aestimata, non quae tardissimorum conlatione laudatur. Quid, si sanum uoces leuiter febricitantem? non est 20
- 5 bona ualitudo mediocritas morbi. «Sic, inquit, sapiens imperturbatus dicitur, quomodo apyrina dicuntur, non quibus nulla inest duritia granorum, sed quibus minor.» Falsum est. Non enim deminutionem malorum in bono uiro intellego, sed uacationem; nulla debent esse, non parua: nam si ulla sunt, crescent et interim impediunt. Quomodo oculos maior et perfecta suffusio excaecat, sic 25

punct. Q: licet suspicari fuisse tristitia ē, quamquam mox sine tristitiae (e extr. punct.) est Q || 3 quidem Q || 4 sine tristitiā sed lineo'a exp. Q || 8 nimius uae Q || 10 mer- Q V P || 11 mundum Q | secte Q || 12 aff- sic Q || 13 mest- Q | letitior Q || 15 laudans Q cum plerisque codd.: corr. Lipsius | -que Q || 16 illam Q || 17 lesis et Q || 22 inquit Q || 23 aprina Q V P Par.b || 25 dimin- Q P Par.b || 26 uagat- Q || 27 imp- sic Q P || 28 oculos ex -lus ead. m. Q | excec- Q

modica turbat. Si das aliquos affectus sapienti, impar 6
 illis erit ratio et uelut torrente quodam auferetur, praeser-
 tim cum illi non unum affectum des, cum quo conluctetur,
 sed omnis. Plus potest quamuis mediocrium turba quam
 5 posset unius magni uiolentia. Habet pecuniae cupidita- 7
 tem, sed modicam: habet ambitionem, sed non concita-
 tam: habet iracundiam, sed placabilem: habet incon-
 stantiam, sed minus uagam ac mobilem: habet libidinem,
 sed non insanam. Melius cum illo ageretur, qui unum ||
 10 uitium integrum haberet, quam cum eo, qui leuiores qui- fol. 96^r
 dem, sed omnia. Deinde nihil interest, quam magnus sit 8
 adfectus: quantuscumque est, parere nescit, consilium
 non accipit. Quemadmodum rationi nullum animal optem-
 perat, non ferum, non domesticum et mite, — natura enim
 15 illorum est surda suadenti: — sic non secuntur, non audiunt
 affectus, quantulicumque sunt. Tigres leonesque numquam
 feritatem exuunt, aliquando summittunt, et cum minime
 expectaueris, exasperatur toruitas mitigata. Numquam
 bona fide uitia mansuescunt. Deinde, si ratio proficit, ne 9
 20 incipient quidem affectus: si inuita ratione coeperint,
 inuita perseuerabunt. Facilius est enim initia illorum pro-
 hibere quam impetum regere. Falsa est itaque ista me-
 diocritas et inutilis, eodem loco habenda, quo si quis
 diceret modice insaniendum, modice aegrotandum. Sola 10
 25 uirtus habet, non recipiunt animi mala temperamentum:
 facilius sustuleris illa quam rexeris. Numquid dubium est,
 quin uitia mentis humanae inueterata et dura, quae mor-

1 modica ex modo corr. ead. m. Q | aff- sic Q P et hic et
 mox v. 3 | imp- sic Q || 2 s. pres- Q || 3 sed Q P Par. b pr. V,
 des unus s: unum des affectum conl. Gruterus || 5 pecunie Q
 || 8 s. libidinem sed insanam Q cum cod. Ambian. Opsopoei, sed
 om. V P Par. b M: Quiriniani scriptura commendatur orationis
 concinnitate || 12 adf- sic Q || 14 mitem Q || 15 sequuntur Q || 16
 aff- Q | Trigres leones/quae Q || 21 separabunt (pro perseuerabunt)
 Q || 24 egrot- Q || 26 illa corr. ex illam radendo Q || 27 hu-
 mana Q

bos uocamus, immoderata sint, ut auaritia, ut crudelitas,]
 ut inpotentia [impietas]? Ergo inmoderati sunt et adfec-
 11 tus: ab his enim ad illa transitur. Deinde si das aliquid
 iuris tristitiae, timori, cupiditati, ceteris motibus prauis,
 non erunt in nostra potestate. Quare? quia extra nos sunt, 5
 quibus iritantur: itaque crescent, prout magnas habuerint
 minoresue causas, quibus concitentur. Maior erit timor,
 si plus, quo exterreatur, aut propius aspexerit, acrior
 12 cupiditas, quo illam amplioris rei spes euocauerit. Si in
 nostra potestate non est, an sint adfectus, ne illud quidem 10
 est, quanti sint: si ipsis permisisti incipere, cum causis
 suis crescent tantique erunt, quanti fient. Adice nunc,
 quod ista, quamuis exigua sint, in maius excedunt: num-
 quam perniciosae seruant modum. Quamuis leuia initia
 13 morborum serpunt et aegra corpora minima interdum mer-
 git accessio. Illud uero cuius dementiae est, credere qua-
 rum rerum extra nostrum arbitrium posita principia sunt,
 earum nostri esse arbitrii terminos? Quomodo ad id
 finiendum satis ualeo, ad quod prohibendum parum ualui,
 cum facilius sit excludere quam admissa comprimere? 2
 14 Quidam ita distinxerunt, ut dicerent: «temperans ac pru-
 dens positione quidem mentis et habitu tranquillus est,
 fol. 97^r euentu non est. || Nam, quantum ad habitum mentis
 suae, non perturbatur, nec contristatur nec timet, sed
 multae extrinsecus causae incidunt, quae illi perturba- 25

1^rimmod- sic Q | ^rut crudelitas (crud- ex cred- ead. m.) / utno-
 centia impietas Q, ut crudelitas ut innocentia impietas V P Par.b,
 ut cr. ut inpotentia impietas s vulg., ut impietas Erasmus²: im-
 pietas ut glossema exp. Madvig et Hense recte. Quod ad scriptu-
 ram nocentia attinet, cf. quae scripsi in 'Riv. di Filol. cl., l. c.'
 et quae animadvertit Hense in 'Berl. philol. Wochenschr. 1914,
 p. 638', cuius argumentis moveor || 4 ceteris Q P V (caet- V),
 ceterisque alii | moribus Q V P Par.b || 6 habuerit Q P, -erunt
 V Par.b, -erint s || 7 minoresuae Q | Manor Q pr., Minor Q² de-
 terius || 9 spes ex specus ead. m. Q || 11 permisisti sed si supra
 vers. Q || 12 quanto Q P Par.b || 15^rserpunt ex aegra Q || 20 compr-
 sic Q || 25 multae Q | cause Q

tionem afferant.» Tale est, quod uolunt dicere: iracundum 15
quidem illum non esse, irasci tamen aliquando; et timidum
quidem non esse, timere tamen aliquando, id est, uitio
timoris carere, affectu non carere. Quod si recipitur, usu
5 frequenti timor transibit in uitium et ira in animum ad-
missa habitum illum ira carentis animi retexet. Praeterea 10
si non contemnit uenientes extrinsecus causas et aliquid
timet, cum fortiter eundem erit aduersus tela, ignes,
pro patria, legibus, libertate, cunctanter exhibit et animo
10 recedente. Non cadit autem in sapientem haec diuersitas
mentis. Illud praeterea iudico obseruandum, ne duo, quae 17
separatim probanda sunt, misceamus: per se enim colli-
gitur unum bonum esse, quod honestum, per se rursus,
ad uitam beatam satis esse uirtutem. Si unum bonum est,
15 quod honestum, omnes concedunt ad beate uiuendum suf-
ficere uirtutem: e contrario non remittetur, si beatum sola
uirtus facit, unum bonum esse, quod honestum est. Xeno- 18
crates et Speusippus putant beatum uel sola uirtute fieri
posse, non tamen unum bonum esse, quod honestum est.
20 Epicurus quoque iudicat, cum uirtutem habeat, beatum
esse, sed ipsam uirtutem non satis esse ad beatam uitam,
quia beatum efficiat uoluptas, quae ex uirtute est, non
ipsa uirtus. Inepta distinctio: idem enim negat umquam
uirtutem esse sine uoluptate. Ita si ei iuncta semper 25
atque inseparabilis, et sola satis est: habet enim secum
uoluptatem, sine qua non est, etiam cum sola est. Illud 19
autem absurdum est, quod dicitur beatum quidem futurum
uel sola uirtute, non futurum autem perfecte beatum:

4 recipit Q V pr. P Par.b Arg.b || 6 Pret- Q || 7 con-
tēpnit Q || 8 eundem Q || 9 exhibit Q cum rell. codd.: ibit Koch
|| 11 pret- Q || 15 beate Q || 18 putabant Q parum latine | beatā
Q || 20 cum Q et vulg., cum qui aliquot s: eum qui con. Koch,
qui Hense. At cum uirtutem habeat (subaudi quis ut saepe apud
senioris latinitatis scriptores) idem valet atque uirtutem habentem:
quae ratione grammatica nihil amplius desideratur || 22 beatū Q V P
Par.b, beatam s

quod quemadmodum fieri possit, non reperio. Beata enim uita bonum in se perfectum habet, inxsuperabile: quod si est, perfecte beata est. Si deorum uita nihil habet maius aut melius, beata autem uita diuina est: nihil habet, in⁷quod
 20 amplius possit attolli. Praeterea si beata uita nullius est 5
 indigens, omnis beata uita perfecta est eademque est et
 beata et beatissima. Numquid dubitas, quin beata uita
 summum bonum sit? ergo si summum bonum habet,
 summe beata est. Quemadmodum summum bonum adiec-
 tionem non recipit, — quid enim supra summum erit? — 10
 ita ne beata quidem uita, quae sine summo bono non est. ||
 fol. 97^r Quod si aliquem magis beatum induxeris, induces et multo
 magis: innumerabilia discrimina summi boni facies, cum
 summum bonum intellegam, quod supra se gradum non
 21 habet. Si est aliquis minus beatus quam alius, sequitur, 15
 ut hic alterius uitam beatioris magis concupiscat quam
 suam: beatus autem nihil suae praefert. Vtrumlibet ex
 his incredibile est: aut aliquid beato restare, quod esse
 quam quod est malit, aut id illum non malle, quod illo
 melius est. Vtique enim quo prudentior est, hoc magis se 20
 ad id, quod est optimum, extendet et id omni modo con-
 sequi cupiet. Quomodo autem beatus est, qui cupere etiam-
 22 nunc potest, immo qui debet? Dicam, quid sit, ex quo
 ueniat hic error: nesciunt beatam uitam unam esse. In
 optimo illam statu ponit qualitas sua, non magnitudo: 25
 itaque in aequo est longa et breuis, diffusa et angustior,
 in multa loca multasque partes distributa et in unum
 coacta. Qui illam numero aestimat et mensura et partibus,
 id illi, quod habet eximium, eripit. Quid autem est in beata
 23 uita eximium? quod plena est. Finis, ut puto, edendi biben- 30

1 reperio Q P V² || 3 uitā Q *perperam* || 4 aut melius in marg.
 add. ead. m. Q: an *supervacaneum*? || 5 Pret- Q || 7 Nunquid Q
 || 11 quidem uita in marg. add. ead. m. Q || 17 pref- Q || 19 illa
 Q V P *Par.b.*, illo 5 || 24 nescium Q

dique satietas est. Hic plus edit, ille minus : quid refert ?
 uterque iam satur est. Hic plus bibit, ille minus : quid
 refert ? uterque non sitit. Hic pluribus annis uixit, hic
 paucioribus : nihil interest, si tam illum multi anni beatum
 5 fecerunt quam hunc pauci. Ille, quem tu minus beatum
 uocas, non est beatus : non potest hoc nomen inminui.

« Qui fortis est, sine timore est : qui sine timore est, 24
 sine tristitia est : qui sine tristitia est, beatus est. »

Nostrorum haec interrogatio est. Aduersus hanc sic
 10 respondere conantur : falsam nos rem et controuersio-
 sam pro confessa uindicare, eum, qui fortis est, sine timore
 esse. « Quid ergo ? inquit, fortis imminetia mala non ti-
 mebit ? istuc dementis alienatique, non fortis est. Ille
 uero, inquit, moderatissime timet, sed in totum extra me-
 15 tum non est. » Qui hoc dicunt, rursus in idem reuoluuntur, 25
 ut illis uirtutum loco sint minora uitia : nam qui timet
 quidem, sed rarius et minus, non caret malitia, sed leuiore
 uexatur. « At enim dementem puto, qui mala imminetia
non extimescit. » Verum est, quod dicis, si mala sunt :
 20 sed si scit mala illa non esse et unam tantum turpitudinem
 malum iudicat, debet secure pericula aspicere et aliis
 timenda contemnere. Aut si stulti et amentis est mala non
 timere, quo quis prudentior est, hoc timebit magis. « Vt 26
 uobis, inquit, uidetur, praebet se periculis fortis. » Mi-
 25 nime : non timebit illa, sed uitabit : cautio illum decet,
 timor non decet. « Quid ergo ? inquit, mortem, uincla, ||
 ignes, alia tela fortunae non timebit ? » Non : scit enim illa fol. 98^r
 non esse mala, sed uideri ; omnia ista humanae uitae formi-

4 tam Q *pr.*, tam Q^a || 6 hoc ante nomen *add.* Q non inepte
 ut uidetur || 13 istuc sic Q P || 18 immin- Q sicut supra, ubi in-
 etiam Hense^a || 19 non om. Q || 22 contēpnere Q || 23 prudentio-
 rem Q *pr.*, prudentior ē *corr. m. rec.* || 24 preb- Q || 26 uincla sic
 Q V P || 27 ignis Q | fortune Q | nonsicit Q || 28 s. humanae uanas
 v. f. conī. Io. Mueller: humanae uitae formidines inanes uel hu-
 manae inanes uitae form. Hense. *Additamento opus non esse uide-*
tur : quanquam enim in ep. 76, 33 Seneca scribit uanas humanarum

- 27 dines putat. Describe captiuitatem, uerbera, catenas, egestatem et membrorum lacerationes uel per morbum uel per iniuriam et quicquid aliud adtuleris: inter lymphatos metus numerat. Ista timidis timenda sunt. An id existimas malum, ad quod aliquando nobis nostra sponte uenien- 5
- 28 dum est? Quaeris quid sit malum? cedere his, quae mala uocantur, et illis libertatem suam dedere, pro qua cuncta patienda sunt: perit libertas, nisi illa contemnimus, quae nobis iugum imponunt. Non dubitarent, quid conueniret forti uiro, si scirent, quid esset fortitudo. Non est enim 10
- inconsulta temeritas nec periculorum amor nec formidabilem adpetitio: scientia est distinguendi, quid sit malum et quid non sit. Diligentissima in tutela sui fortitudo est et eadem patientissima eorum, quibus falsa species ma- 15
- 29 lorum est. «Quid ergo? si ferrum intentatur ceruicibus uiri fortis, si pars subinde alia atque alia suffoditur, si uiscera sua in sinu suo uidit, si ex interuallo, quo magis tormenta sentiat, repetitur et per adiccata uiscera recens demittitur sanguis: non timet? istum tu dices nec dolere?» Iste uero dolet, — sensum enim hominis nulla exuit uirtus, 20
- sed non timet: inuictus ex alto dolores suos spectat. Quaeris quis tunc animus illi sit? qui aegrum amicum adhortantibus.
- 30 «Quod malum est, nocet: quod nocet, deteriorem facit: dolor et paupertas, deteriorem non faciunt: ergo 25
- mala non sunt.»

formidines mentium, ad vim tamen verbi formidines ea quoque sententia pertinet, quae adiectivo uanas vel inanes continentur || 1 uerbera Q pr. | catenas Q | aegest- Q || 3 transtuleris Q | lymphatos Q V P Par.b (limph- Par.b), lymphaticos vulgo edd. ante Hensium || 5 s. uiuendūest Q || 6 qđ Q, quod V | his quae Q || 8 contēpn- Q || 9 imp- sic Q || 10 essent compend. Q pr. || 12 qđ Q, quod V et sic mox || 13 intuta telauī Q, in tutela ui V P Par.b, in t. sui ε || 17 interualla Q pr. || 18 uiscera Q cum vell. codd.: vulnera conī. Gronovius || 19 non/timet. Q V, non timet P Par.b, non timet? Arg.b et aliquot ε et edd. vet. fide Fickerti: non timere vulg. | dicis Q Arg.b | dolore Q pr. || 22 scit Q

«Falsum est, inquit, quod proponitis : non enim, si quid nocet, etiam deteriolem facit. Tempestas et procella nocet gubernatori, non tamen illum deteriolem facit.» Quidam e Stoicis ita aduersus hoc respondent : deteriolem 31 fieri gubernatorem tempestate ac procella, quia non possit id, quod proposuit, efficere nec tenere cursum suum¹: deteriolem illum in arte sua non fieri, in opere fieri. Quibus Peripateticus «ergo, inquit, et sapientem deteriolem faciet paupertas, dolor et quicquid aliud tale fuerit: uirtutem enim illi non eripiet, sed opera eius impedit.» Hoc 32 recte diceretur, nisi dissimilis esset gubernatoris conditio et sapientis. Huic enim propositum est in uita agenda non utique, quod temptat, efficere, sed omnia recte facere: gubernatori propositum est utique nauem in portum 15 perducere. Artes ministrae sunt, praestare debent quod promittunt, sapientia domina rectorique est: artes seruiunt uitae, sapientia imperat. Ego aliter respondendum 33 iudico: nec artem gubernatoris deteriolem ulla tempestate fieri nec ipsam administrationem artis. Gubernator tibi fol. 98^r non felicitatem promisit, sed utilem operam et nauis regendae scientiam: haec eo magis apparet, quo illi magis aliqua fortuita uis obstitit. Qui hoc potuit dicere «Neptune, numquam hanc nauem nisi rectam [obrues]», arti satis fecit: tempestas non opus gubernatoris impedit,

¹ est Q V Par.b vulg., est ergo P || 3 nocet... facit Q V P (faciunt P) Par.b, nocent... faciunt vulg. || 4 stoici Q Par.b, vulgo edd. ante Hensium || 10 imp- sic Q || 11 conditio Q || 15 ministrae (e ex corr.) Q | prest- Q || 18 ne Q || 21 quod Q P Par.b et pr. V || 23 rectam obrues Q, rectam V P Par.b vulg., rectam uidebis aliquot s. Vocem obrues, quam Q addit, iam Haasius suspicatus erat in praef. p. XXVII, et verbo obruere utitur Seneca in Consol. ad Marc. 6,3 ubi idem factum his uerbis significat at ille (scil. nauis rector) vel in naufragio laudandus, quem obruit mare clauum tenentem et obnixum: cf. etiam [Aristid.] or. Rhod. II p. 75 Keil. Aposiopesis contra seruandam putat coll. Teletis vel.² p. 62,2 (Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 638 s.) Hense, cui assentior, cum illa invocandi genere commendetur | artis sed s punct. Q

- 34 sed successum. «Quid ergo? inquit, non nocet gubernatori
 ea res, quae illum tenere portum uetat, quae conatus
 eius irritos efficit, quae aut refert illum aut detinet et exar-
 mat?» Non tamquam gubernatori, sed tamquam nau-
 ganti nocet: alioqui gubernatoris artem adeo non impedit, 5
 ut ostendat: tranquillo enim, ut aiunt, quilibet guberna-
 tor est. Nauigio ista obsunt, non rectori eius, qua rector
 35 est. Duas personas habet gubernator: alteram communem
 cum omnibus, qui eandem conscenderunt nauem, ipse
 quoque uector est; alteram propriam, gubernator est. 10
 Tempestas tamquam uectori nocet, non tamquam guberna-
 36 tori. Deinde gubernatoris ars alienum bonum est: ad eos,
 quos uehit, pertinet, quomodo medici ad eos, quos curat:
 commune bonum est et eorum, cum quibus uiuit, et pro-
 prium ipsius. Itaque gubernatori fortasse noceatur, cuius 15
 37 ministerium aliis promissum tempestate impeditur: sa-
 pienti non nocetur a paupertate, non a dolore, non ab
 aliis tempestatibus uitae. Non enim prohibentur opera
 eius omnia, sed tantum ad alios pertinentia; ipse semper
 in actu est, in effectu tunc maximus, cum illi fortuna se 20
 opposuit: tunc enim ipsius sapientiae negotium agit,
 38 quam diximus et alienum bonum esse et suum. Prae-
 terea ne aliis quidem tunc prodesse prohibetur, cum illum

3 irr- sic Q || 5 alioqui gubernatoris Q, alioqui vel alioquin gubernatoris vulg.: alioqui gubernator ille non est, gubernatoris suppl. Hense. At alioquin hic idem valet atque ceterum, ceteroquin ut saepe apud Livium, Quintilianum, alios | imp- sic Q V || 6 s. gubernatorem (perperam pro gubernator ē) Q || 7 quia Q || 13 curant Q || 14 est sapientis addidit Hense ante est et eorum: inserit sapientia ante commune vulg. ex nonnullis s. Additamentum supervacaneum videtur: hic enim Seneca distinguit commune bonum ab eo quod alienum est, tamquam dicat 'alienum gubernatoris ars bonum est, non commune; quia commune est et proprium eorum cum quibus quis vivit, et proprium ipsius (quis vel aliquis saepissime subauditur a Seneca)' || 15 noceat Q cum vell. codd. (scil. tempestas): noceatur corr. Schweighaeuser | cuius Q cum vell. codd.: cum eius Haase || 16 abhis Q Par.b, ab eo aliis corr. ex ab his q, aliis s | imp- sic Q || 17 a om. Q || 21 Tunc/enī Q V M, tunc P Par.b vulg. || 22 s. Pret- Q || 23 nec diis Q, plane ex nec aliis

aliquae necessitates premunt. Propter paupertatem prohibetur docere, quemadmodum tractanda res publica sit, at illud docet, quemadmodum sit tractanda paupertas: per totam uitam opus eius extenditur. Ita nulla fortuna, 5 nulla res actus sapientis excludit: id enim ipsum agit, quo alia agere prohibetur. Ad utrosque casus aptus est: bonorum rector est, malorum uictor. Sic, inquam, se exercuit, ut uirtutem tam in secundis quam in aduersis exhiberet uec materiam eius, sed ipsam intueretur. Itaque 10 nec paupertas illum nec dolor nec quicquid aliud imperitos auertit et praecipites agit, prohibet. Tu illum premi putas malis? utitur. Non ex ebore tantum Phidias sciebat facere simulacra; faciebat ex aere. Si marmor illi, si adhuc uiliorem materiam obtulisses, fecisset, || quale fol. 99^r 15 ex illa fieri optimum posset. Sic sapiens uirtutem, si licet, in diuitiis explicabit, si minus, in paupertate; si poterit, in patria, si minus, in exilio; si poterit, imperator, si minus, miles; si poterit, integer, si minus, debilis. Quamcumque fortunam acceperit, aliquid ex illa memorabile efficiet. Certi 41 20 sunt domitores ferarum, qui saeuissima animalia et ad occursum expauescenda hominem pati subigunt nec asperitatem excussisse contenti usque in contubernium mitigant: leonibus magister manum insertat, osculatur tigrim suus custos, elephantum minimus Aethiops iubet subsidere 25 in genua et ambulare per funem: sic sapiens artifex est domandi mala. Dolor, egestas, ignominia, carcer, exilium ubique horrenda, cum ad hunc peruenere, mansueta sunt. VALE.

1 aliquae Q | premunt Q || 3 ad illud Q || 6 aptatus Q V || 8 s. exhiberet Q || 11 precip- Q || 12 malus Q || 13 et ex Rossbach || 18 debiles Q pr. || 20 seu- Q || 21 expauescentia (ex expauisc- Q) Q V P Par.b: corr. Gertz | sub iugum Q V P Par.b: subigunt L. de Ian || 24 suus Q cum uell. codd.: seruus con. Rossbach | minimus ex -mum ead. m. Q | eth- Q || 25 ambulare Q sed re supra vers. || 26 mala ex -lo ead. m. Q

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Ep. LXXXVI. 1 **I**n ipsa Scipionis Africani uilla iacens haec tibi scribo
 adoratis manibus eius et ara, quam sepulchrum esse tanti
 uiri suspicor. Animum quidem eius in caelum, ex quo
 erat, redisse persuadeo mihi, non quia magnos exercitus 5
 duxit, — hos enim et Cambyses furiosus ac furore feliciter
 usus habuit, — sed ob egregiam moderationem pietatem-
 que, quam magis in illo admirabilem iudico, cum reliquit
 patriam, quam cum defendit: aut Scipio Romae esse
 2 debebat aut Roma in libertate. « Nihil, inquit, uolo derogare 10
 legibus, nihil institutis. Aequum inter omnes ciues ius
 sit: utere sine me beneficio meo, patria. Causa tibi liberta-
 tis fui, ero et argumentum: exeo, si plus quam tibi expedit,
 3 creui. » Quidni ego admirer hanc magnitudinem animi,
 qua in exilium uoluntarium secessit et ciuitatem exo- 15
 nerauit? Eo perducta res erat, ut aut libertas Scipioni aut
 Scipio libertati faceret iniuriam. Neutrum fas erat: itaque
 locum dedit legibus et se Liternum recepit tam suum exi-
 4 lium rei publicae imputaturus quam Hannibalis. Vidi
 uillam extractam lapide quadrato, murum circumdatum 20
 siluae, turres quoque in propugnaculum uillae utrimque
 subrectas, cisternam aedificiis ac uiridibus subditam,
 quae sufficere in usum uel exercitus posset, balneolum an-
 gustum, tenebricosum ex consuetudine antiqua: non ui-
 5 debatur maioribus nostris caldum nisi obscurum. Magna 25
 ergo me uoluptas subiit contemplantem mores Scipionis
 ac nostros: in hoc angulo ille Carthaginis horror, cui Roma

3 ara Q: pr., arcã ut videtur corr. m. rec. || 5 exercitus Q pr.
 || 6 fur. ex fer- Q || 8 iudico Q V M, om. P Par.b || 9 esse
 (compend. Q) Q V M, deesse P Par.b || 10 debeat Q | derogari Q
 || 13 fuero Q P | quã/tibi Q cum V Par.b, tibi quam P || 15 quia Q
 || 19 imput- sic Q P || 20 extractã Q cum V, structam vulg.
 || 22 edif- Q || 24 ex Q P Par.b, et V

debet, quod tantum semel capta est, abluerat corpus || fol. 99^r, 27
 laboribus rusticis fessum. Exercebat enim opere se terram- fol. 101^r, 7
 que, ut mos fuit priscis, ipse subigebat. Sub hoc ille tecto
 tam sordido stetit, hoc illum pavementum tam uile susti-
 5 nuit: at nunc quis est, qui sic lauari sustineat? Pauper 6
 sibi uidetur ac sordidus, nisi parietes magnis et pre-
 tiosis orbibus refulserunt, nisi Alexandrina marmora
 Numidicis crustis distincta sunt, nisi illis undique operosa
 et in picturae modum uariata circumlitio praetexitur, nisi
 10 uitro absconditur camera, nisi Thasius lapis, quondam
 rarum in aliquo spectaculum templo, piscinas nostras
 circumdedit, in quas multa sudatione corpora exaniata
 demittimus, nisi aquam argentea epitonia fuderunt. Et 7
 adhuc plebeias fistulas loquor: quid, cum ad balnea li-
 15 bertinorum peruenero? quantum statuarum, quantum
 columnarum est nihil sustentium, sed in ornamentum
 positarum impensae causa! quantum aquarum per gradus
 cum fragore labentium! Eo deliciarum peruenuimus, ut
 nisi gemmas calcare nolimus. In hoc balneo Scipionis mi- 8
 20 nimae sunt rimae magis quam fenestrae muro lapideo ex-
 sectae, ut sine iniuria munimenti lumen admitterent: at
 nunc blattaria uocant balnea, si qua non ita aptata
 sunt, ut totius diei solem fenestris amplissimis recipiant,
 nisi et lauantur simul et colorantur, nisi ex solio agros
 25 ac maria prospiciunt. Itaque quae concursum et admirationem
 habuerant, cum dedicarentur, haec in antiquorum

2 inde a verbis laboribus rusticis usque ad non nascitur itaque
 (ep. 87,25) totus hic locus in Q perperam transpositus est in ep. 88,4
 post verba ad musicen (fol. 101^r, 7 — fol. 104^r, 22) || 6 s. pretiosis Q
 || 9 pretex- Q || 10 camera Q pr. V Par.b | thasius Q pr.,
 thassius m. rec. || 11 aliqui Q pr., bus compend. super add. Q²
 || 12 exani- sic Q Par.b || 13 dim- Q Par.b | epitonia Q P V pr.
 recte || 14 circum sed cir punct. Q || 19 s. minimè Q || 20 fan- Q pr.
 | exsecte Q || 22 apta Q || 25 ac Q V P Par.b, et s || 26 dedica-
 rentur etin Q cum V (sed et exp. V) P Par.b Arg.b; et prave
 scriptum ex ec (= hec vel hec) puto, ut in ep. 75,11, cum prae-

numerum reiciuntur, cum aliquid noui luxuria commenta
 9 est, quo ipsa se obrueret. At olim et pauca erant balnea
 nec ullo cultu exornata : cur enim exornaretur res quadran-
 taria et in usum, non in oblectamentum reperta? Non
 suffundebatur aqua nec recens semper uelut ex calido s
 fol. 10r^v fonte currebat, nec referre credebant, || in quam perlucida
 10 sordes deponerent. Sed, di boni, quam iuuat illa balinea
 intrare obscura et gregali tectorio inducta, quae scires
 Catonem tibi aedilem aut Fabium Maximum aut ex Cor-
 neliis aliquem manu sua temperasse? Nam hoc quoque 10
 nobilissimi aediles fungebantur officio intrandi ea loca,
 quae populum receptabant, exigendique munditias et
 utilem ac salubrem temperaturam, non hanc, quae nuper
 inuenta est similis incendio, adeo quidem, ut conuictum
 in aliquo scelere seruum uiuum lauari oporteat. Nihil 15
 mihi uidetur iam interesse, ardeat balineum an caleat.
 11 Quantae nunc aliqui rusticitatis damnant Scipionem,
 quod non in caldarium suum latis specularibus diem ad-
 miserat, quod non in multa luce decoquebatur et exspec-
 tabat, ut in balneo concoqueret! O hominem calamito- 20
 sum! nesciit uiuere. Non saccata aqua lauabatur, sed
 saepe turbida et, cum plueret uehementius, paene lutu-
 lenta. Nec multum eius intererat, an sic lauaretur: ue-
 niebat enim ut sudorem illic ablueret, non ut unguentum.
 12 Quas nunc quorundam uoces futuras credis? «Non inuideo 25
 Scipioni: uere in exilio uixit, qui sic lauabatur.» Immo,

sertim haec habeant cod. Guelferbyt. (Gud. 10) et aliquot edd.: de-
dicantur, deuitantur (vel declinantur) et in coni. Hense, iam fa-
stidiuntur Buecheler, dedecora uidentur Roszbach || 2 quod ipsa
Q P Par.b et pr. V || 3 exortata sed N supra t priorem punct. Q
|| 7 balinea Q V sed i puncti. Q, i erasa V || 8 sires Q || 16 bali-
neum nulla emendatione Q || 17 Quantę Q | aliquis Q P Par.b
pr. V | damnant Q V P, damnat alii | scipionem Q sed i altera
supra vers. || 19 s. spectabat Q V P Par.b || 20 balneo Q V
|| 21 nescit Q cum rell. codd.: corr. Gothofredus. An nescit? || 22 pene
Q || 23 ac Q V P Par.b, an q

si scias, non cotidie lauabatur : nam, ut aiunt qui priscos mores urbis tradiderunt, brachia et crura cotidie abluebant, quae scilicet sordes opere collegerant, ceterum toti nundinis lauabantur. Hoc loco dicit *aliquis*: « aliquotiens liquet mihi inmundissimos fuisse ». Quid putas illos oluisse ?
 5 militiam, laborem, uirum. Postquam munda balnea inuenta sunt, spurciores sunt. Descripturus infamem et
 10 nimis notabilem deliciis Horatius Flaccus quid ait ? « pastillos Buccillus olet. » Dares nunc Buccillum : proinde
 15 esset ac si hircum oleret, Gargonii loco esset, quem idem Horatius Buccillo opposuit. Parum est sumere unguentum, nisi bis die terque renouatur, ne euanescat in corpore. Quid, quod hoc odore tamquam suo gloriantur ? Haec si tibi
 14 nimium tristia uidebuntur, uillae inputabis, in qua didici ab Aegialo, diligentissimo patre familiae, — is enim nunc huius agri possessor est, — quamuis uetus arbustum posse transferri. Hoc nobis senibus discere necessarium est, quorum nemo non oliuetum alteri ponit : quod uidi illi arborum trimum et quadrimum fastidienti fructus
 20 fructus autumnno deponere. Te quoque proteget illa, quae 15

3 toti Q pr., totis Q^s || 4 aliquoties Q sed lineolam add. Q^s, aliquis V corr., q vulg., aliquotis vel aliquo alii : aliquis : 'olim Hense. Malo supplere aliquis post dicit, retento ex Q aliquotiens ante quod similis vox facile excidit : aliquotiens autem pertinet ad fuisse || 5 mundissimas (corr. ex inmund-) Q || 7 spurciores Q || 8 nimis Q V P Par.b : nimis Lipsius, nimis Rossbach || 9 buccillos Q pr. cum V, corr. buccillus et supra scr. k rufillus Q^s : cf. Hor. serm. I 2, 27 et 4, 92 || 10 hircum Q || 12 ne euanescat Q Par.b et corr. V recte || 14 tristitia Q | uille Q || 15 patrefamiliae sic Q V Par.b (-ie V Par.b) | His Q q || 18 ponitur (tur compend.) Q | quid ante quod supplet Rossbach (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914, p. 495) || 19 illud Q V P Par.b, illum vulg. | arborū Q cum rell. codd. : arboretum Lipsius | non excidisse ante fastidienti putat Madvig || 20 autdeponere Q, aut d. P Par.b et pr. V, causa d. V^o, autopno d. (opno supra vers.) q, autumnno d. vulg. : auide ponere Madvig, Totum hunc locum a doctis uiris varie temptatum ita restituere audeo quod uidi illi (scil. arbusto, arboreto) arborum trimum et quadrimum (gen. qual.) fastidienti (scil. antea) fructus fructus autumnno deponere (scil. cum translato esset). Dativus autem relationis illi.... fastidienti ex liberiore Senecae consuetudine est | protegit Q

«tarda uenit seris factura nepotibus umbram», ut ait Vergilius noster, qui non quid uerissime, sed quid decentissime diceretur aspexit nec agricolas docere uoluit, sed legentes
 16 delectare. Nam, ut alia omnia transeam, hoc quod mihi
 fol. 102^r hodie necesse fuit || deprehendere, adscribam: «uere fabis 5
 satio est: tunc te quoque, medica, putres | accipiunt sulci, et milio uenit annua cura.» An uno tempore ista ponenda sint et an utriusque uerna sit satio, hinc aestimes licet: Iunius mensis est, quo tibi scribo, iam procliuus in Iulium:
 17 eodem die uidi fabam metentes, milium serentes. Ad 10
 oliuetum reuertar, quod uidi duobus modis depositum: magnarum arborum truncos circumcisis ramis et ad unum redactis pedem cum rapo suo transtulit amputatis radicibus, relicto tantum capite ipso, ex quo illae pependerant. Hoc fimo tinctum in scrobem demisit, deinde terram non 15
 18 adgessit tantum, sed calcauit et pressit. Negat quicquam esse hac, ut ait, pisatione efficacius: uidelicet frigus excludit et uentum, minus praeterea mouetur et ob hoc nascentes radices prodire patitur ac solum adprendere, quas necesse est | teneras adhuc et precario | haerentes 20
 leuis quoque reuellat agitatio. Rapum autem arboris, antequam obruat, radit: ex omni enim materia, quae nudata est, ut ait, radices exeunt nouae. Non plures autem super terram eminere debet truncus quam tres aut quattuor pedes: statim enim ab imo uestietur nec magna pars 25
 eius quemadmodum in oliuetis ueteribus arida et retorri-

² Quid nonquid, d prior punct. Q || 4 Non compend. (pro Nam) Q | mihi (compend.) hodie Q cum V Par.b, hodie mihi P || 6 satio; tum Verg. georg. I 215 || 7 Annuo Q cum V P Par.b, an uno ex Añuo q || 11 dispositum Q cum vell. codd.: corr. Gronovius || 14 ex ipso sed ex punct. Q | ille Q || 17 pisatione Q V, spissatione s || 19 prode/re Q || 20 ceteras Q Par.b, caeteras V P, teneras q (ut Erasmus²) et supra cereas m. recentior ut alii s | herentis Q || 21 reuelat Q V P Par.b | parum Q cum vell. codd.: corr. L. de Ian || 22 radix Q cum vell. codd.: corr. Pinicianus || 24 aut supra vers. Q || 25 s. pars eius Q, pars vell. libb. mss. et edd.: pronomem ad sententiam optime quadrat

da erit. Alter ponendi modus hic fuit : ramos fortes nec 19
 corticis duri, quales esse nouellarum arborum solent, eo-
 dem genere deposuit. Hi paulo tardius surgunt, sed cum
 tamquam a planta processerint, nihil habent in se abhor-
 5 ridum aut triste. Illud etiamnunc uidi, uitem ex arbusto 20
 suo annosam transferri ; huius capillamenta quoque, si
 fieri potest, colligenda sunt, deinde liberalius sternenda
 uitis, ut etiam ex corpore radicescat. Et uidi non tantum
 10 mense Februario positas, sed etiam Martio exacto : te-
 nent et complexae sunt non suas ulmos. Omnes autem 21
 istas arbores, quae, ut ita dicam, grandiscapiae sunt, ait
 aqua adiuuandas cisternina, quae si prodest, habemus
 pluuiam in nostra potestate. Plura te docere non cogito,
 ne quemadmodum Aegialus me sibi aduersarium parauit,
 15 sic ego parem te mihi. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

Naufragium, antequam nauem ascenderem, feci: quo- 1 Ep. LXXXVII.
 modo acciderit, non adicio, ne et hoc putes inter Stoica
 paradoxa ponendum, quorum nullum esse falsum nec tam
 20 mirabile quam prima facie uidetur, cum uolueris, adpro-
 babo, immo etiam si nolueris. Interim hoc me iter docuit, fol. 102^v
 quam multa haberemus superuacua et quam facile iudi-
 cio possemus deponere, quae, si quando necessitas abstu-
 lit, non sentimus ablata. Cum paucissimis seruis, quos 2

2 corticis *ex* corticos Q || 4 adplanta Q P | abhorridū
 Q (ab punct. m. rec.) cum V P Par. b, recepit Hense coll. Charis.
 p. 57,5 K. abhorride: q cum aliis s aut horridum (horid- q)
 || 5 triste Q | arbustu Q || 8 radicescit Q pr., item V || 9 iam Q V
 || 10 complexę Q || 11 grandes capite Q, grandis capite cod. Urbino-
 Romanus 219, quae depravatio vulgatae grandiscapiae faciliior fuit
 propter vocabuli novitatem | aut (pro ait) Q || 12 Quaesit Q
 || 15 ual Q
 17 ascend- sic Q V || 18 aditione (pro adicio ne) Q

unum capere uehiculum potuit, sine ullis rebus, nisi quae corpore nostro continebantur, ego et Maximus meus bi-
 duum iam beatissimum agimus. Culcita in terra iacet,
 ego in culcita: ex duabus paenulis altera stragulum, al-
 3 tera opertorium facta est. De prandio nihil detrahi po- 5
 tuit: paratum fuit non magis hora, nusquam sine cari-
 cis, numquam sine pugillaribus: illae, si panem habeo, pro
 pulmentario sunt, si non habeo, pro pane. Cotidie mihi
 annum nouum faciunt, quem ego faustum et felicem reddo
 bonis cogitationibus et animi magnitudine, qui numquam 10
 maior est, quam ubi aliena seposuit et fecit sibi pacem
 4 nihil timendo, fecit sibi diuitias nihil concupiscendo. Vehi-
 culum, in quod inpositus sum, rusticum est; mulae uiuere
 se ambulando testantur; mulio excalceatus, non propter
 aestatem. Vix a me obtineo, ut hoc uehiculum uelim ui- 15
 deri meum: durat adhuc peruersa recti uerecundia, et quo-
 tiens in aliquem comitatum lautiozem incidimus, inuitus
 erubesco, quod argumentum est ista, quae probo, quae
 laudo, nondum habere certam sedem et immobilem. Qui
 5 sordido uehiculo erubescit, pretioso gloriabitur. Parum 20
 adhuc profeci: nondum audeo frugalitatem palam ferre;
 etiamnunc curo opiniones uiatorum. Contra totius gene-
 ris humani opiniones mittenda uox erat: « insanitis, erra-
 tis, stupetis ad superuacua, neminem aestimatis suo. Cum
 ad patrimonium uentum est, diligentissimi computato- 25
 res sic rationem ponitis singulorum, quibus aut pecuniam

4 penulis *Q alii* || 5 s. potui/ *Q* || 6 Non magis ora *Q cum P*
 (hora *P*) *Par.b.*, *pr. V M.*, *i.* non longiore tempore quam hora est:
coni. sine magiro *Muretus*, non magidis ora *Hense* | nusquam sine
 caricis *Q V P Par.b vulg.* || 7 Nūquā (ex *Nusquā corr. Q*) sine
 pugillaribus *Q cum V P Par.b.*, nusquam s. p. *alii.* *Intellexerim*
 paratum fuit non magis hora: caricis enim constitit, quae ubique
 sunt, ut numquam ego sum sine pugillaribus | ille *Q* || 13 Mule *Q*
 || 15 nolim *Q P Par.b.*, *pr. V*, *alii*: ut ne — nolim *Ed. Schwarz*
 || 16 mecum *Q* || 19 certā sed & (& *supra scr. Q*) immobilem *Q*,
 fidē *supra sed scr. m. rec.* || 20 p̄tioso *Q* || 21 profici *Q pr.* || 22 opion-
 sed o punct. *Q* || 23 insanitis ex -itas *ead. m. Q*

creditori estis aut beneficia, — nam haec quoque iam expensa
 fertis : — late possidet, sed multum debet ; habet domum for- 6
 mosam, sed alienis nummis paratam ; familiam nemo cito
 speciosiore[m] producet, sed nominibus non respondet ;
 5 si creditoribus soluerit, nihil illi supererit. Idem in reli-
 quis quoque facere debebitis et excutere quantum proprii
 quisque habeat. » Diuitem illum putas, quia aurea su- 7
 pellex etiam in uia sequitur, quia in omnibus prouinciis
 arat, quia magnus kalendarii liber uoluitur, quia tantum
 10 suburbani agri possidet, quantum inuidiose in desertis
 Apuliae possideret : cum omnia dixeris, pauper est. Quare ?
 quia debet. « Quantum ? » inquis. Omnia : nisi forte iudicas
 interesse, utrum aliquis ab homine an a fortuna mu-
 tuum || sumpserit. Quid ad rem pertinent mulae saginatae 8
 15 unius omnes coloris ? quid ista uehicula caelata ? « Instra- fol. 103^r
 tos ostro alipedes pictisque tapetis, | aurea pectoribus de-
 missa monilia pendent, | tecti auro fuluum mandunt sub
 dentibus aurum. » Ista nec dominum meliorem possunt
 facere nec mulam. M. Cato Censorius, quem tam e re p. 9
 20 fuit nasci quam Scipionem, — alter enim cum hostibus
 nostris bellum, alter cum moribus gessit, — cantherio
 uehebatur et hippoperis quidem impositis, ut secum u-
 tilia portaret. O quam cuperem illi nunc occurrere aliquem
 ex his trossulis in uia diuitibus cursores et Numidas et
 25 multum ante se pulueris agentem ! Hic sine dubio cultior

1 ad Q V P, aut Par.b || 2 habet (pro debet). Habet Q || 3 ina-
 lienis sed in exp. Q || 6 et excutere Q cum V, et om. edd. : particula
 apte coniungit duo enuntiata, quorum posterius prioris epexegetis est
 || 7 quia sed a erasa Q | suppellex Q || 9 kalendarii liber Q P Par.b
 || 14 Cum (pro Quid) Q | saginate Q || 15 caelata Q || 17 fuluum
 Q cum vell. codd. (u ante m in ras. V) : fulvom Hense | mundunt
 Q pr. || 19 mulum Q | Magister cato censorius/ quae tam erepoeta
 fuit Q || 21 cantherio Q Par.b || 22 hypp. Q | imp- sic Q P
 || 24 diuitibus Q cum vell. codd. : suspectum habuit Lipsius et sect.
 Haase et Hense, defendit Rossbach (cf. Berl. philol. Wochenschr.
 1914, p. 495 s.) cui assentior scripturam in uia diuitibus apte fa-
 cere | numidas Q pr. cum V pr. et P

comitatorque quam M. Cato uideretur, hic, qui inter illos
 apparatus delicatos cum maxime dubitat, utrum se ad
 10 gladium locet an ad cultrum. O quantum erat saeculi
 decus, imperatorem triumphalem, censorium, quod super
 omnia haec est, Catonem uno caballo esse contentum et 5
 ne toto quidem ! partem enim sarcinae ab utroque latere
 dependentes occupabant. Ita non omnibus obesis mannis
 et asturconibus et tolutariis praeferres unicum illum
 11 equum ab ipso Catone defricum? Video non futurum fi-
 nem in ista materia ullum, nisi quem ipse mihi fecero. 10
 Hic itaque conticescam, quantum ad ista, quae sine
 dubio talia diuinavit futura, qualia nunc sunt, qui primus
 appellauit « impedimenta ». Nunc uolo paucissimas adhuc
 interrogationes nostrorum tibi reddere ad uirtutem per-
 tinentes, quam satisfacere uitae beatae contendimus. 15
 12 « Quod bonum est, bonos facit; nam et in arte musica
 quod bonum est, facit musicum: fortuita bonum non
 faciunt: ergo non sunt bona. »

Aduersus hoc sic respondent Peripatetici, ut quod
 primum proponimus, falsum esse dicant. « Ab eo, inquit, 20
 quod est bonum, non utique fiunt boni. In musica est
 aliquid bonum tamquam tibia aut chorda aut organum
 aliquod aptatum ad usus canendi: nihil tamen horum
 13 facit musicum. » His respondebimus: « non intellegitis,
 quomodo posuerimus quod bonum est in musica. Non enim 25
 id dicimus, quod instruit musicum, sed quod facit: tu ad
 supellectilem artis, non ad artem uenis. Si quid autem
 in ipsa arte musica bonum est, id utique musicum fa-

1 comitatorq; Q | magister cato Q || 2 apar- Q | delicatus Q
 V P || 4 quod Q P Par. b, ex corr. V, et quod §: quodq. coni. Hense
 || 7 dependentes Q pr., -tē corr. m. rec. sed lineola postea trans-
 fixa est || 8 pref- Q || 9 aeq- Q || 11 conticesc- Q pr., item V |
 istā Q || 13 imp- sic Q P || 22 aliquod Q pr. | cor/da Q P || 24 His Q
 ut coni. Koch, hic vell. libb. mss. et edd. || 25 musicae sed e
 puncti. Q: an musice? cf § 15 in grammaticae || 27 suppell- Q

ciet. » Etiamnunc facere *hoc uel* planius uolo. Bonum in 14
 arte musica duobus modis dicitur, alterum, quo effectus
 musici adiuuatur, alterum, quo ars : ad effectum || perti- fol. 103v
 nent instrumenta, tibiae et organa et chordae, ad artem
 5 ipsam non pertinent. Est enim artifex etiam sine istis :
 uti forsitan non potest arte. Hoc non est aequae duplex
 in homine : idem enim est bonum et hominis et uitae.

« Quod contemptissimo cuique contingere ac turpissimo 15
 potest, bonum non est : opes autem et lenoni et lanistae
 10 contingunt : ergo non sunt bona. »

« Falsum est, inquit, quod proponitis : nam et in gram-
 matice et in arte medendi aut gubernandi uidemus bona
 humillimis quibusque contingere. » Sed *istae* artes non 16
 sunt magnitudinem animi professae, non consurgunt in
 15 altum nec fortuita fastidiunt : uirtus extollit hominem
 et super cara mortalibus conlocat : nec ea, quae bona,
 nec ea, quae mala uocantur, aut cupit nimis aut expaue-
 scit. Chelidon, unus ex Cleopatrae mollibus, patrimonium
 grande possedit. Nuper Natalis tam improbae linguae
 20 quam impurae, in cuius ore feminae purgabantur, et mul-
 torum heres fuit et multos habuit heredes. Quid ergo ?
 utrum illum pecunia impurum effecit an ipse pecuniam
 inspurcauit ? quae sic in quosdam homines quomodo
 denarius in cloacam cadit. Virtus super ista consistit, suo 17
 25 aere censetur : nihil ex istis quolibet incurrentibus bonum

1 hisme Q cum P Par.b M^a, hiis me q, is me V¹ M¹: istuc Hense.
 Malo scribere hoc (his ex prava compendii interpretatione ortum
 esse veri simile est) uel || 2 altero Q V et sic infra || 3 musici
 Q pr., -ce corr. m. rec. | affectu Q || 4 chordae Q || 7 idem eni
 ē (ē supra vers. ead. m.) Q cum V, idem enim aut id est enim
 aut idem est e. alii || 9 laniste Q || 10 Ergo Q sed r supra vers.
 || 11 s. grammatica Q || 12 artem sed m exp. Q | uidemus Q Par.b,
 uidebimus alii || 13 istae om. Q || 14 ñ Q cum P et vulg., nec
 V Par.b || 16 sup cara Q cum V P Par.b, super rara q, superio-
 rem alii s || 18 cleopatre Q || 19 impr- sic Q | linguae et mox in-
 pure Q || 20 femine Q || 22 in/purum Q cum V Par.b: purum
 Muretus

iudicat. Medicina et gubernatio non interdicit sibi ac suis admiratione talium rerum: qui non est uir bonus, potest nihilominus medicus esse, potest gubernator, potest grammaticus tam mehercules quam cocus. Cui contingit habere rem non quamlibet, hunc non quemlibet dixeris: qualia 5
 18 quisque habet, talis est. Fiscus tanti est, quantum habet: immo in accessionem eius uenit, quod habet. Quis pleno sacculo ullum pretium ponit nisi quod pecuniae in eo conditae numerus effecit? Idem euenit magnorum dominiis patrimoniorum: accessiones illorum et appendices 10
 sunt. Quare ergo sapiens magnus est? quia magnum animum habet. Verum est ergo quod contemptissimo cuique contingit, bonum non esse. Itaque indolentiam numquam 19
 bonum dicam: habet illam cicada, habet pulex. Ne quietem quidem et molestia uacare bonum dicam: quid est otio- 15
 sius uerme? Quaeris, quae res sapientem faciat? quae deum. Des oportet illi diuinum aliquid, caeleste, magnificentum: non in omnes bonum cadit nec quemlibet possessorem patitur. Vide « et quid quaeque ferat regio et quid 20
 fol. 104^r quaeque recuset: | hic segetes, | illic ueniunt felicius uuae, | 20
 arborei fetus alibi, atque iniussa uirescunt | gramina. Nonne uides, croceos ut Tmolus odores, | India mittit ebur, molles 21
 21 sua tura Sabaei, | at Chalybes nudi ferrum? » Ista in regiones discripta sunt, ut necessarium mortalibus esset inter ipsos commercium, si inuicem alius aliquid ab alio peteret. 25
 Summum illud bonum habet et ipsum suam sedem: non

2 admiratione Q pr., admirationē Q² || 4 contingit Q cum veit. codd., contigit s || 5 inter non et quē libet duae litterae erasae Q || 6 Fiscus Q sed s prior supra vers. || 8 ptium Q || 9 conditē Q || 14 illum Q pr. | quietem Q || 17 diuinū aliquid/ caeleste Q cum V, aliquid diuinum aliquid coeleste Par.b || 21 fetus Q pr. | Nonne Q sed ne supra vers. || 22 utimolos Q | mittit Q ut Verg. georg. I, 57, a super i alteram punct. scripserat ead. m. sed postea et a et punctum sunt erasa, mittat alii codd. et recentiores edd. || 23 thura Q || 24 descripta Q V Par.b || 25 commertium Q | peteret ex pat- Q¹

nascitur, ubi ebur, nec ubi ferrum. Quis sit summi boni locus quaeris? animus: hic nisi purus ac sanctus est, deum non capit.

« Bonum ex malo non fit: diuitiae autem fiunt, — fiunt 22
5 enim ex auaritia: — diuitiae ergo non sunt bonum. »

« Non est, inquit, uerum, bonum ex malo non nasci: ex sacrilegio enim et furto pecunia nascitur. Itaque malum quidem est sacrilegium et furtum, sed ideo, quia plura mala facit quam bona: dat enim lucrum, sed cum 10 metu, sollicitudine, tormentis et animi et corporis. » Quisquis 23 hoc dicit, necesse est recipiat sacrilegium, sicut malum sit, quia multa mala facit, ita bonum quoque ex aliqua parte esse, quia aliquid boni facit: quo quid fieri portentuosius potest? Quamquam sacrilegium, furtum, adulterium 15 inter bona haberi prorsus persuasimus. Quam multi furto non erubescunt, quam multi adulterio gloriantur! nam sacrilegia minuta puniuntur, magna in triumphis feruntur. Adice nunc, quod sacrilegium, si omnino ex aliqua parte 24 bonum est, etiam honestum erit et recte factum uocabitur, [nostra enim actio est.] quod nullius mortalium cogitatio recipit. Ergo bona nasci ex malo non possunt. Nam si, ut dicit iste, ob hoc unum sacrilegium malum

4 s. Diuitiae autem fiunt fiunt autem ex auaritia Q unde leui mutatione conieci diuitiae autem fiunt (scil. ex malo), fiunt enim (particularum autem et enim permutatio quam frequens fuerit, neminem fugit) ex auaritia (cf. Riv. di Filol. cl., XLII 1914, p. 31). Ceterum recte monet Hense aptum sensum erui posse etiam e scriptura codicum V Par.b M diuitiae fiunt fiunt autem ex auaritia priore fiunt non expuncto (cf. Berl. philol. Wochenschr. 1914 p. 608) || 13 aliquid etiam con. Hense ex V ubi aliquid et dein quinque litt. rasae | portentuosius sic Q V Par.b Arg.b q (portet- q) || 14 quā Q cum V Par.b q, quamquam Gruterus vulg.: fortasse cogitari potest quam esse scriptum pro quoniam, quae particula cum sententia hoc modo cohaereat 'admiratio fit eorum qui, cum sacrilegium cet. inter bona numeraverint, eadem scelera qua bona qua mala putant' || 16 s. sacrilegia ex -gio Q || 20 Nostra (compēd.) enī actio est Q cum vulg.: secludo cum Gemollio, qui (op. cit. p. 15) recte admonet ne correctione quidem per se facili honesta pro nostra contextum inuari, quod tautologia inde oritur || 22 si ut Q et cod. Rehdigeranus II saec. XIV recte, sic ut vell. | dicitis

est, quia multum mali adfert, si remiseris illi supplicia, si
 securitatem spoponderis, ex toto bonum erit. Atqui ma-
 25 ximum scelerum supplicium in ipsis est. Erras, inquam, si
 illa ad carnificem aut carcerem differs: statim puniuntur,
 fol. 104^r, 22 cum facta sunt, immo dum fiunt. Non nascitur itaque || 5
 fol. 99^r, 27 ex malo bonum, non magis quam ficus ex olea: ad semen
 nata respondent, bona degenerare non possunt. Quemad-
 modum ex turpi honestum non nascitur, ita ne ex malo
 26 quidem bonum: nam idem est honestum et bonum. Qui-
 dam ex nostris aduersus hoc sic respondent: « putemus || 10
 fol. 99^r pecuniam bonum esse undecumque sumptam: non ta-
 men ideo ex sacrilegio pecunia est, etiam si ex sacrilegio
 sumitur. Hoc sic intellege. In eadem urna et aurum est
 et uipera: si aurum ex urna sustuleris, non ideo sustu-
 leris, quia illic et uipera est: non ideo, inquam, mihi urna 15
 aurum dat, quia uiperam habet, sed aurum dat, cum et
 uiperam habeat. Eodem modo ex sacrilegio lucrum fit,
 non quia turpe et sceleratum est sacrilegium, sed quia et
 lucrum habet. Quemadmodum in illa urna uipera malum
 est, non aurum, quod cum uipera iacet, sic in sacrilegio 20
 27 malum est scelus, non lucrum. » A quibus *dissentio*: dis-
 simillima enim utriusque rei condicio est. Illic aurum pos-
 sum sine uipera tollere, hic lucrum sine sacrilegio facere

Q V Par.b, dicis ε: dicit iste *Hense*¹ recte || 1 s. si remise/ris —
 spoponderis *Q V*, si stremis erit — spoponderit *Par.b unde* si re-
 miserit — spoponderit *Hense*¹, sed *secunda persona apte facit*: si
 remiseritis — spoponderitis aliquot ε || 6 ex bono malum *Q Par.b*
alii | oleo *Q pr.* || 9 bonom sed u supra o alteram *Q* || 14 s. su-
 stuleris. non ideo sustuleris. quia *Q*, v. non ideo sustuleris *om.*
vell. libb. mss. et edd.: *Quiriniani scriptura sententiam plenior*
efficit et cum verba quia illic et uipera est (*quae Gemoll removenda*
putaverat) tum inquam in contextum apte cadere ostendit || 17 sa-
 crilegio *Q* sed i altera supra vers. || 18 quia & *Q* sed & supra vers.
ead. m. || 21 s. Aquib; dissimillima enī *Q cum q* et plerisque *codd.*,
 a quibus *dissentio* dissim. enim *pauci* ε: atqui dissimillima [enim]
prop. Rossbach, dissideo vel dissimulatur aliquid conī. *Hense* qui
 tamen *dissentio probabilius putat recte* || 22 conditio *Q* || 23 hic
Q V M, illic *alii*

non possum: lucrum istud non est adpositum sceleri, sed inmixtum.

« Quod dum consequi uolumus, in multa mala incidi- 28
mus, id bonum non est: dum diuitias autem consequi
5 uolumus, in multa mala incidimus: ergo diuitiae bonum
non sunt. »

« Duas, inquit, significationes habet propositio uestra,
unam: dum diuitias consequi uolumus, in multa nos mala
incidere. In multa autem mala incidimus et dum uirtu-
10 tem consequi uolumus: aliquis dum nauigat studii causa,
naufragium fecit, aliquis captus est. Altera significatio talis 29
est: per quod in mala incidimus, bonum non est. Huic
propositioni non erit consequens per diuitias nos aut per
uoluptates in mala incidere: aut si per diuitias in multa
15 mala incidimus, non tantum bonum non sunt diuitiae,
sed malum sunt: uos autem illas dicitis tantum bonum
non esse. Praeterea, inquit, conceditis diuitias habere ali-
quid usus: inter commoda illas numeratis. Atqui eadem
ratione *ne* commodum quidem erunt: per illas enim multa
20 nobis incommoda eueniunt. » His quidam hoc respondent: 30
« erratis, qui incommoda diuitiis imputatis. Illae neminem
laedunt: aut sua nocet cuique stultitia aut aliena nequi-
tia, sic quemadmodum gladius neminem occidit: occidentis

I istud Q VM, illud Par.b alii || 12 bonum Q primo cum V Par.b, sed in super addidit ead. m.: id bonum q et alii s || 13 propositioni ñ Q recte || 15 bonū non sunt diuitiae Q VM, bonum diuitiae non sunt Par.b q alii || 16 illas (sed s add. supra vers.) dicitis tantū Q, idem uerborum ordo in V Par.b q, tantum illas dicitis vulgo || 17 pret-Q || 18 atq; Q || 19 Commodum quidem Q cum V Par.b aliis, incommodum quidem q et alii s, ne commodum quidem vulg., ne commoda quidem cod. Rehätiger. I teste Fickerto qui particulam in plerisque codd. excidisse propter similem syllabam in ratione et a nonnullis librariis ex arbitrio suppletum adnotat (I p 427) | multa mala sed mala punct. Q, plane interpolatum ex praeced. in multa mala incid. || 20 incommode ueniunt Q || 21 qui incōmoda Q cum s, qui commoda V Par.b | imp- sic Q | Ille Q || 23 gladius neminem Q q cum vet. codd., gl. qui neminem vulg. | occidit occidentis Q q vulg., occidit et occidentis s pauci

telum est. Non ideo diuitiae tibi nocent, si propter diui-
 31 tias tibi nocetur. » Posidonius, ut ego existimo, melius, qui
 ait diuitias esse causam malorum, non quia ipsae faciunt
 aliquid, sed quia facturos irritant. Alia est enim causa
 efficiens, quae protinus necesse est noceat, alia praecedens. 5
 Hanc praecedentem causam diuitiae habent: inflant ani-
 fol. 100^r mos, superbiam pariunt, || inuidiam contrahunt et usque
 eo mentem alienant, ut fama pecuniae nos etiam nocitura
 32 delectet. Bona autem omnia carere culpa decet: pura sunt,
 non corrumpunt animos, non sollicitant; extollunt quidem 10
 et dilatant, sed sine tumore. Quae bona sunt, fiduciam
 faciunt, diuitiae audaciam: quae bona sunt, magnitudi-
 nem animi dant, diuitiae insolentiam. Nihil autem aliud
 33 est insolentia quam species magnitudinis falsa. « Isto modo,
 inquit, etiam malum sunt diuitiae, non tantum bonum 15
 non sunt. » Essent malum, si ipsae nocerent, si, ut dixi,
 haberent efficientem causam: nunc praecedentem habent
 et quidem non irritantem tantum animos, sed adtrahen-
 tem. Speciem enim boni offundunt ueri similem ac pleris-
 34 que credibilem. Habet uirtus quoque praecedentem cau-
 sam, addit inuidiam: multis enim propter sapientiam,
 multis propter iustitiam inuidetur. Sed nec ex se hanc
 causam habet nec ueri similem: contra enim ueri similior
 illa species hominum animis obicitur a uirtute, quae illos
 in amorem et admirationem uocet. 25
 35 Posidonius sic interrogandum ait: « quae neque magni-
 tudinem animo dant nec fiduciam nec securitatem, non
 sunt bona: diuitiae autem et bona ualitudo et similia his

2 Possid- Q cum V || 4 irrit- sic Q || 5 necesse nocet Q,
 nocet etiam P Par.b et pr. V | prec- Q || 6 pcedentē Q || 11 ti-
 more sed u supra i ead. m. Q || 14 falsae Q V, false Par.b q
 || 16 ipse Q P Par.b || 17 pced- Q || 18 irrit- sic Q || 21 ad
 inuidiā Q cum plerisque codd., addunuidiam P unde addit inuidiam
 conicio: adducit inuidiam Haase || 22 necesse Q V P Par.b, nec
 ex se ε || 26 Possid- Q V || 27 animo fidant Q cum P Par.b
 || 28 ualit- sic Q Par.b

nihil horum faciunt: ergo non sunt bona. » Hanc interrogationem magis etiam nunc hoc modo intendit: « quae neque magnitudinem animo dant nec fiduciam nec securitatem, contra autem insolentiam, tumorem, adrogantiam creant, 5 mala sunt: a fortuitis autem *in* haec impellimur: ergo non sunt bona. »

« Hac, inquit, ratione ne commoda quidem ista erunt. » 36
Alia est commodorum condicio, alia bonorum: commodum est, quod plus usus habet quam molestiae: bonum 10 sincerum esse debet et ab omni parte innoxium. Non est id bonum, quod plus prodest, sed quod tantum prodest. Praeterea commodum et ad animalia pertinet et ad imper- 37fectos homines et ad stultos. Itaque potest ei esse incommodum mixtum, sed commodum dicitur a maiore sui parte 15 aestimatum: bonum ad unum sapientem pertinet; iniutilatum esse oportet.

Bonum animum habere: unus tibi nodus, sed Hercu- 38laneus restat: « ex malis bonum non fit: ex multis paupertatibus diuitiae fiunt: ergo diuitiae bonum non sunt. »
20 Hanc interrogationem nostri non agnoscunt, Peripatetici et fingunt illam et soluunt. Ait autem Posidonius hoc sophisma, per omnes dialecticorum scholas iactatum, sic ab Antipatro refelli: « paupertas non per possessionem 39 dicitur, sed per detractionem » uel, ut antiqui dixerunt, 25 orbationem, Graeci *κατὰ στέρησιν* dicunt; non quod habeat dicit, || sed quod non habeat. « Itaque ex multis fol. 100v

1 horunt Q *prave propter seq.* faciunt || 4 -tia Q | adrog- sic Q | hereant (*pro creant*) Q || 5 haec (*om. in*) Q | imp- sic Q || 8 conditio Q || 12 pret- Q || 15 aestimantū Q || 17 habere Q V P Par.b, habe '*vetus lectio*' Pinciani et vulg.: *illud receperat Hense* Baehrensium secutus, sed in *Add. et Corrig.* p. 633 habe denuo *praeferre videtur coll. ep. 108,2. Infinitivus pro imperativo ex Graecorum consuetudine popularem in cohortando locutionem exhibet* | se herculeus Q || 21 possid- Q || 22 scholas Q || 23 possessionē Q *pr. cum Par.b et pr. M.*, posesionē Q², positionem Erasmus¹ || 24 dixerunt Q *cum vet. codd. et q.* dixerunt per s vulg. || 25 kata si- pro kata st- graecis litteris Q || 26 dicit Q V P Par.b q alii,

inanibus nihil impleri potest: diuitias multae res faciunt,
 non multae inopiae. Aliter, inquit, quam debes, paupertatem
 intellegis. Paupertas enim est non quae pauca possidet,
 sed quae multa non possidet: ita non ab eo dicitur, quod
 40 habet, sed ab eo, quod ei deest. » Facilius, quod uolo, ex- 5
 primerem, si Latinum uerbum esset, quo ἀνυπαρξία signi-
 ficaretur. Hanc paupertati Antipater adsignat: ego non
 uideo, quid aliud sit paupertas quam parui possessio. De
 isto uidebimus, si quando ualde uacabit, quae sit diuitia-
 rum, quae paupertatis substantia: sed tunc quoque con- 10
 siderabimus, numquid satius sit paupertatem permulcere,
 diuitiis demere supercilium quam litigare de uerbis, quasi
 41 iam de rebus iudicatum sit. Putemus nos ad contionem
 uocatos: lex de abolendis diuitiis fertur. His interrogatio-
 nibus suasuri aut dissuasuri sumus? his effecturi, ut po- 15
 pulus Romanus paupertatem, fundamentum et causam
 imperii sui, requirat ac laudet, diuitias autem suas ti-
 meat, ut cogitet has se apud uictos repperisse, hinc am-
 bitum et largitiones et tumultus in urbem sanctissimam
 temperantissimam inrupisse, nimis luxuriose ostentari gen- 20
 tium spolia, quod unus populus eripuerit omnibus, fa-
 cilius ab omnibus uni eripi posse? Hanc satius est suadere

dicitur vulg.: illud praefero cum Hensio, subaudio tamen Antipater,
 non paupertas. Idem doctus vir dubitat num v. non quod — non
 habeat genuina sint, cum infra sententia aliis uerbis iteretur. Sed
 inferiore loco Antipatri uerba afferuntur, hic Seneca explicatio-
 nem quandam praecedentis v. detractionem addit, si recte uideo
 || 1 impl- sic Q P | multae Q || 4 non ab Q sed ab supra vers.
 || 6 annityarxia graecis litteris Q | significaretur Q ut scr. Haase
 et legitur iam in ed. Veneta a. 1492, f. XXXVI^r, significatur
 rell. mss. ut uidetur, et vulg.: coniuunctiuus sententiam concinnio-
 rem efficit || 10 tunc hoc quoque Haase || 17 laudes Q V P Par.b,
 laudet s || 18 uictores Q P, pr. V, q || 20 temperatissimā Q cum
 pr. V q | luxor- Q || 21 eripuerit Q sed ex supra vers. ead. m.,
 eripuit aliquot s et edd. Rom. a. 1475 et Ven. a. 1492 || 22 omni Q
 | Hanc Q cum P, pr. V M, q, haec Par.b vulg, hac vel hinc
 vel hoc s: hanc (scil. legem de abolendis diu.) probant Buecheler
 et Hense, quibus assentior | re add. Hense post suadere. Supple-
 mento opus esse negat Rossbach cui assentior: profecto enim suadere
 et expugnare adfectus idem est atque suadere expugnando adfectus

et expugnare adfectus, non circumscribere. Si possumus, fortius loquamur: si minus, apertius. VALE.

SENECA LVCILIO SVO SALVTEM.

De liberalibus studiis quid sentiam, scire desideras: 1 Ep. LXXXVIII.
 5 nullum suspicio, nullum in bonis numero, quod ad aes exit. Meritoria artificia sunt, hactenus utilia, si praeparant ingenium, non detinent. Tamdiu enim istis inmorandum est, quamdiu nihil animus agere maius potest: rudimenta sunt nostra, non opera. Quare liberalia studia dicta sint, 2
 10 uides: quia homine libero digna sunt. Ceterum unum studium uere liberale est, quod liberum facit: hoc est sapientiae, sublime, forte, magnanimum. Cetera pusilla et puerilia sunt: an tu quicquam in istis esse credis boni, quorum professores turpissimos omnium ac flagitiosissimos
 15 cernis? Non discere debemus ista, sed didicisse. Quidam illud de liberalibus studiis quaerendum iudicauerunt, an uirum bonum || facerent: ne promittunt quidem nec huius fol. 101r
 rei scientiam affectant. Grammaticus circa curam sermo- 3
 nis uersatur et, si latius euagari uult, circa historias, iam
 20 ut longissime fines suos proferat, circa carmina. Quid horum ad uirtutem uiam sternit? syllabarum enarratio et uerborum diligentia et fabularum memoria et uersuum lex ac modificatio? Quid ex his metum demit, cupiditatem eximit, libidinem frenat? Ad geometriam transeamus et 4
 25 ad musicen: || nihil apud illas inuenies, quod uetet timere, fol. 101r, 7
 fol. 104r, 23

1 possumus Q et cod. Guelferbyt. 23,32 (w Fickerti)
 5 suspicio, alt. ci punct. Q | ad eas exit Q perperam || 6 actenus Q | pparant Q et m. rec. V cum vulg., praeparent V pr. P Par.b (prep- Par.b) praetulit Hense² || 11 s. hoc est sapientia sublimem fortem magnanimum Q || 16 quar- Q pr. || 18 aff- sic Q || 20 proferet sed a supra e alteram punct. Q || 21 enarr- sed n prior punct. Q || 24 ss. verba Ad geometriam — uetet cupere uncis inclusit Haase, et haec et seqq. quisquis — scit expungenda putat

uetet cupere. Quae quisquis ignorat, alia frustra scit. *Videndum*, utrum doceant isti uirtutem an non: si non docent, ne tradunt quidem; si docent, philosophi sunt. Vis scire, quam non ad docendam uirtutem consederint? aspice, quam dissimilia inter se omnium studia sint: atqui 5
 5 similitudo esset idem docentium. Nisi forte tibi Homerum philosophum fuisse persuadent, cum his ipsis, quibus colligunt, negent: nam modo Stoicum illum faciunt, uirtutem solam probantem et uoluptates refugientem et ab honesto
 fol. 104^v ne immortalitatis quidem pretio recedentem, || modo Epi- 10
 cureum, laudantem statum quietae ciuitatis et inter conuiuia cantusque uitam exigentis, modo Peripateticum, tria bonorum genera inducentem, modo Academicum, omnia incerta dicentem. Apparet nihil horum esse in illo, quia omnia sunt: ista enim inter se dissident. Demus illis 15
 Homerum philosophum fuisse: nempe sapiens factus est, antequam carmina ulla cognosceret: ergo illa discamus, 6
 quae Homerum fecere sapientem. Hoc quidem me quaerere, uter maior aetate fuerit, Homerus an Hesiodus, non magis ad rem pertinet quam scire, cum minor Hecuba 20
 fuerit quam Helena, quare tam male tulerit aetatem. Quid? inquam, annos Patrocli et Achillis inquirere ad

Hense Bartschio et Hilgenfeldio assentiens et hoc ipso emblemate expulsum esse suspicatur genuini aliquid ante utrum, ubi vulg. scr. videndum ex nonnullis s. Hoc supplementum ego quoque recipio, retentis superioribus verbis, quae cur tollantur nullam video causam; nam aptissime cohaerent et cum eis quae praecedunt et cum eis quae secuntur. Ante quisquis scribo quae (scil. sternerentia ad virtutem uiam, metum dementia, cupiditatem eximentia) ex Q et duobus s: quae quisquis aut quisquis haec etiam edd. ante Hensium, quae si quis P Hauck || 3 phyl- Q sic infra || 5 aspice sed s. prior punct. Q || 7 s. colligent Q || 11 quiete Q || 13 tria om. Q P Par. b q | achad- Q || 14 App- sic Q cum V || 15 qui Q, quia vulg.: cui omnia sunt (vel insunt) s || 16 phyl- Q || 20 cum Q pr., cum exp. et an supra scr. m. rec., an etiam pauci s (an sed supra ad cum q) et edd. ante Fickertum: num m. H. f. q. Helena. Quare tam male uti vis aetate? con. Gemoll. At emendatione opus non est: hic Seneca quaestionem iocose attingit, cur Hecuba, cum minor fuerit quam Helena, tam propecta aetate apparuerit | haecuba Q V

rem existimas pertinere? Quaeris, Vlixes ubi errauerit, 7
 potius quam efficias, ne nos semper erremus? Non uacat
 audire, utrum inter Italiam et Siciliam iactatus sit an
 extra notum nobis orbem, — neque enim potuit in tam
 5 angusto error esse tam longus: — tempestates nos animi
 cotidie iactant et nequitia in omnia Vlixis mala impellit.
 Non deest forma, quae sollicitet oculos; non hostis; hinc
 monstra effera et humano cruore gaudentia, hinc insidiosa
 blandimenta aurium, hinc naufragia et tot uarietates
 10 malorum. Hoc me doce, quomodo patriam amem, quo-
 modo uxorem, quomodo patrem, quomodo ad haec tam
 honesta uel naufragus nauigem. Quid inquiris, an Pe-
 nelopa inpudica fuerit, an uerba saeculo suo dederit?
 an Vlixem illum esse, quem uidebat, antequam sciret,
 15 suspicata sit? Doce me, quid sit pudicitia et quantum
 in ea bonum, in corpore an in animo posita sit. Ad mu- 9
 sicum transeo: doces me, quomodo inter se acutae ac
 graues consonent, quomodo neruorum disparem reddent-
 tium sonum fiat concordia: fac potius, quomodo animus
 20 secum meus consonet nec consilia mea discrepent. Mon-
 stras mihi, qui sint modi flebiles: monstra potius, quo-
 modo inter aduersa non emittam flebilem uocem. Metiri me 10
 geometres docet latifundia potius quam doceat, quomodo
 metiar, quantum homini satis sit: numerare docet me et
 25 auaritiae commodat digitos potius quam doceat nihil ad

3 silicium Q || 6 nequitiae sed e punct. Q | impellitur Q pr., impellūt
 corr. m. rec. || 12 naufragius sed i punct. Q | enatem pro nauigem
 coni. Madvig sed, ut Hense² adnotat p. 364, 26, 'obtundit acumen'
 || 13 inpudica Q V P Par. b q (imp- q), pudica duo s Hense. Pene-
 lopae pudicitiam testatur Homerus: de impudicitia tantum quaestio
 esse poterat. Quod si sententiae inter se contrariae fuissent, utrum —
 an exspectabas || 17 s. acute acgraues (s supra vers.) Q, uoces om.
 etiam V P Par. b Arg. b q (s. uoces supra scr. q¹) alii plerique,
 add. vulg. || 19 fac Q cum rell. codd.: doce uel potius dic Gemoll.
 Malo subaudire sciam || 20 s. monstras Q sed tras supra vers.
 || 23 docet... doceat Q pr., docēt... doceāt m. rec. perperam || 24 me-
 docet Q || 25 auariae sed a prima et tertia punct. Q | quomodotat Q

rem pertinere istas computationes, non esse feliciorem, cuius patrimonium tabularios lassat, immo quam superuacua possideat, qui infelicissimus futurus est, si quantum habeat per se computare cogetur. Quid mihi || prodest scire agellum in partes diuidere, si nescio cum fratre 5 diuidere? Quid prodest colligere subtiliter pedes iugeri et comprehenderè etiam si quid decempedam effugit, si tristem me facit uicinus inpotens et aliquid ex meo abradens? Docet quomodo nihil perdam ex finibus meis: at 12 ego discere uolo, quomodo totos hilaris amittam. « Paterno agro et auito, inquit, expellor. » Quid? ante auum tuum quis istum agrum tenuit? cuius, non dico hominis, sed populi fuerit, potes expedire? Non dominus isto, sed colonus intrasti. Cuius colonus es? si bene tecum agitur, heredis. Negant iurisconsulti quicquam usu publicum: 15 hoc, quod tenes, quod tuum dicis, publicum est et quidem generis humani. O egregiam artem! scis rotunda metiri, in quadratum redigis quamcumque acceperis formam, interualla siderum dicis, nihil est, quod in mensuram tuam non cadat: si artifex es, metire hominis animum, dic 20 quam magnus sit, dic quam pusillus sit. Scis, quae recta sit linea: quid tibi prodest, si, quid in uita rectum sit, 14 ignoras? Venio nunc ad illum, qui caelestium notitia gloriatur: « frigida Saturni sese quo stella receptet, | quos ignis

1 comp- sic Q hic et mox || 2 tabularius Q V P Par.b || 7 comprehendere sic Q Par.b (compre- Par.b) | decimum pedem Q || 8 inpotens Q pr. sed in postea eras., potens pauci s ed. Ven. a. 1492 f. XXXVII^r || 10 discere Q V Par.b q, doceri aliquot s || 11 inquit Q | Num quid Q || 13 potes expedire? Q, quem verborum ordinem vulgato expedire potes praefero, cum ad emphasin conferat || 15-17 usu capi publicum. hocqd tenes. qd tuū dicis publicum est./etquidem generis humani Q cum codd. Vatic.-Rom. 2205 et 2208, Palat. - Rom. 1542 et Ottobon. - Rom. 1579: verba publicum — dicis om. V P Par.b q alii. At haec, quae sententiam apte complent, adhuc varie edita ex s et ab Hensio invito admissa (cf. Hensii proecdosis praef. p. XXIII) Quirinius nunc confirmat || 18 metyri Q | accip- Q et V pr. || 24 saturnis Q | sesequo ex seseco Q¹ | Quos Q sed s ex corr.

caeli Cyllenius erret in orbis. » Hoc scire quid proderit ? ut sollicitus sim, cum Saturnus et Mars ex contrario stabunt aut cum Mercurius uespertinum faciet occasum uidente Saturno, potius quam hoc discam, ubicumque sunt ista, propicia esse nec posse mutari? Agit illa continuus ordo factorum et ineuitabilis cursus: per stas uices remeant et effectus rerum omnium aut mouent aut notant. Sed siue quicquid euenit faciunt, quid immutabilis rei notitia proficiet? siue significant, quid refert prouidere quod effugere non possis? Scias ista, nescias: fient. « Si uero solem ad rapidum stellasque sequentes | ordine respicies, numquam te crastina fallit | hora nec insidiis noctis capiere serena. » Satis abundeque prouisum est, ut ab insidiis tutus essem. « Numquid me crastina non fallit hora? fallit enim quod nescienti euenit. » Ego quid futurum sit, nescio: quid fieri possit, scio. Ex hoc nihil desperabo, totum exspecto: si quid remittitur, boni consulo. Fallit me hora, si parcit, sed ne sic quidem fallit. Nam quemadmodum scio omnia accidere posse, sic scio et non utique casura: utique secunda exspecto, malis paratus sum. In illo feras me necesse est non per praescriptum euntem: non enim adducor, ut in numerum liberalium artium pictores recipiam, non magis quam statuarios aut marmorarios || aut ceteros luxuriae ministros. Aequae luctatores et totam oleo ac luto constantem scientiam expello ex his studiis liberalibus: aut et unguentarios recipiam et cocos et ceteros uoluptatibus nostris ingenia

I erret Q ex corr. | quod Q || 4 s. propicia Q || 5 nec Q P Par.b, non V M || 6 prestatas (pro per stas) Q || 9 quid ex quod Q² | prouidere Q || 10 fiant Q || 11 lunasque Verg. georg. I 424 || 12 fallat Q | neque Verg. ibid. 426 | serena Q V cum vulg., serante P Par.b, serena. sed ante nonnulli s || 16 desperabo Q cum vell. codd.: detraho coni. Bonnet, deprecor Maehly, illud Hense defendit recte | exsp- sic Q, item infra || 17 premittitur Q | nequidem (om. sic) Q || 20 in illo Q cum plerisque codd. (scil. in hoc, in hac re ex argenteae latinitatis usu) || 21 prescr- Q || 23 luxoriae Q || 25 & unguentarios Q sed & supra vers. || 26 ce/teris Q cum V (caet- V) P Par.b, ceteros q et alii s | uoluptati. Q pr.

19 accommodantes sua. Quid enim, oro te, liberale habent isti
ieiuni uomitores, quorum corpora in sagina, animi in macie
et ueterno sunt? An liberale studium istuc esse iuuentuti
nostrae credimus, quam maiores nostri rectam exercuerunt
hastilia iacere, sudem torquere, equum agitare, arma trac- 5
tare? Nihil liberos suos docebant, quod discendum esset ia-
centibus. Sed nec hae nec illae docent aluntue uirtutem: quid
enim prodest equum regere et cursum eius freno temperare,
adfectibus effrenatissimis abstrahi? quid prodest multos
20 uincere luctatione uel caestu, ab iracundia uinci? «Quid 10
ergo? nihil nobis liberalia conferunt studia?» Ad alia
multum, ad uirtutem nihil: nam et hae uiles ex professo
artes, quae manu constant, ad instrumenta uitae plurimum
conferunt, tamen ad uirtutem non pertinent. «Quare ergo
liberalibus studiis filios erudimus?» Non quia uirtutem 15
dare possunt, sed quia animum ad accipiendam uirtutem
praeparant. Quemadmodum prima illa, ut antiqui uocabant,
litteratura, per quam pueris elementa traduntur, non do-
cet liberales artes, sed mox percipiendis locum parat, sic
liberales artes non perducunt animum ad uirtutem, sed 20
21 expediunt. Quattuor ait esse artium Posidonius genera:
sunt uulgares et sordidae, sunt ludicrae, sunt pueriles,
sunt liberales. Vulgares opificum, quae manu constant et
ad instruendam uitam occupatae sunt, in quibus nul-
22 la decoris, nulla honesti simulatio est. Ludicrae sunt, 25
quae ad uoluptatem oculorum atque aurium tendunt.
His adnumeres licet machinatores, qui pegmata per se

I accommodantes Q *rell.*: commodantes Mureto tribuit Gruterus,
praefert etiam Koch || 2 ieiunii i *extr. punct.* Q | maciae sed
a altera *punct.* Q || 5 ast- Q | sedem Q *pr.* | acq- Q et sic
infra || 7 hae Q V *Par.b.*, *pr.* P (*scil.* artes): haec - illa alii
| illedocent Q | alunt ne Q *pr.* || 9 adfect- (f *prior. punct.*) ex
adfect- Q | abstr- Q sed s *supra vers.* || 10 cestu Q P || 11 Nihil
supra vers. add. Q¹ || 17 ppar- Q || 18 s. docet Q *recte* || 21 possid- Q
|| 22 sordide Q *pr.* | ludicre ex ludicare *radendo* Q | pueriles Q
sed ri *supra vers.* || 23 Vulg- sic Q cum V || 24 occupate Q ||
27 quia sed a *erasa* Q | pegmata Q

uantur ac speciem interdum stantium praebent, cum caelestibus stare non liceat, colligit mathematicus. Quae causa in speculo imagines exprimat, sciet sapiens: illud tibi geometres potest dicere, quantum abesse debeat corpus ab imagine et qualis forma speculi quales imagines reddat. 5
Magnum esse solem philosophus probabit: quantus sit, mathematicus, qui usu quodam et exercitatione procedit: sed ut procedat, impetranda illi quaedam principia sunt. Non est autem ars sui iuris, cui precarium fundamentum 28 est. Philosophia nil ab alio petit, totum opus a solo excitat: mathematice, ut ita dicam, superficialia est, in alieno aedificat: accipit prima, quorum beneficio ad ulteriora perueniat. Si per se iret ad uerum, si totius mundi naturam posset comprehendere, dicerem multum conlaturam mentibus nostris, quae tractatu caelestium crescunt trahuntque aliquid ex alto. Vna re consummatur animus, scientia bonorum ac malorum inmutabili: nihil autem 29 ulla ars alia de bonis ac malis quaerit. Singulas lubet circumire uirtutes. Fortitudo contemprix timendorum est; terribilia et sub iugum libertatem nostram mittentia despicit, prouocat, frangit: numquid ergo hanc liberalia studia corroborant? Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur praemio: «ure, inquit, caede, occide: non prodam, sed quo magis secreta quaeret dolor, hoc 25 illa altius condam»: numquid liberalia studia hos ani-

1 Acspicie Q *pr.*, c *prior et i posterior punct. m. rec. peius* | interdum instantium Q *cum V et fere Par.b* | pbent Q || 2 mathematicus Q || 5 qualis formam speculi Q *pr.*, quales formas speculū, *corr. m. rec.* || 6 phylosophus *ex -phas Q¹* || 7 mathematicus Q || 11 mathematica *ex -ce Q²* || 14 compr- sic Q || 15 tractatu *ex -ta Q¹* | trahuntq; Q *sed h et t altera supra vers.* || 16 alio Q *V P: corr. Gruterus* || 17 post inmutabili *vulgata addit ex s quae soli philosophiae competit quod supplementum non bonum recte putat Buecheler: om. Q V P Par.b Arg.b* || 18 habet Q *V P Par.b q, at habeo supra scr. q ut coni. Lipsius: lubet Muretus* || 20 mittentiā Q || 21 disp- Q || 24 premio Q | cede Q | 25 hoc *om. Q*

mos facere possunt? Temperantia uoluptatibus imperat, alias odit atque abigit, alias dispensat et ad sanum modum redigit nec umquam ad illas propter ipsas uenit: scit optimum esse modum cupitorum non quantum uelis, 5 sed quantum debeas sumere. Humanitas uetat superbum 30 esse || aduersus socios, uetat auarum: uerbis, rebus, adfectibus communem se facilemque omnibus praestat: nullum alienum malum putat, bonum autem suum ideo maxime, quod alicui bono futurum est, amat. Numquid liberalia 10 studia hos mores praecipiant? non magis quam simplicitatem, quam modestiam ac moderationem, non magis quam frugalitatem ac parsimoniam, non magis quam clementiam, quae alieno sanguini tamquam suo parcat et scit homini non esse homine prodige utendum. «Cum dicatis, inquit, sine liberalibus studiis ad uirtutem non perueniri, quemadmodum negatis illa nihil conferre uirtuti?» 15 Quia nec sine cibo ad uirtutem peruenitur, cibus tamen ad uirtutem non pertinet. Ligna nauis nihil conferunt, quamuis non fiat nauis nisi ex lignis: non est, inquam, 20 cur aliquid putes eius adiutorio fieri, sine quo non potest fieri. Potest quidem etiam illud dici, sine liberalibus studiis ueniri ad sapientiam posse: quamuis enim uirtus discenda sit, tamen non per haec discitur. Quid est autem, quare existimem non futurum sapientem eum, qui litteras 25 nescit, cum sapientia non sit in litteris? Res tradit, non uerba, et nescio an certior memoria sit, quae nullum extra se subsidium habet. Magna et spatiosa res est sapientia: 33 uacuo illi loco opus est: de diuinis humanisque discendum est, de praeteritis de futuris, de caducis de aeternis, de tempore. De quo uno uide quam multa quaerantur: pri-

7 cōmunē Q cum V P Par. b q. comem vulg. ex 5 | prest- Q || 8 bonum Q || 10 p̄cip- Q || 12 frugil- Q p̄r. || 20 aliquit Q p̄r. | putes eius Q V Par. b q vulg. | adiutoria Q p̄r. || 21 dicis Q || 23 scit Q || 28 discendumq; sed q; eras. Q || 29 pret- Q || 30 quaerantur Q Par. b recte

mum an per se sit aliquid; deinde an aliquid ante tem-
 pus sit sine tempore; cum mundo coeperit an etiam ante
 34 mundum quia fuerit aliquid, fuerit et tempus. Innume-
 rabiles quaestiones sunt de animo tantum: unde sit qualis
 sit, quando esse incipiat quamdiu sit; aliunde alio trans- 5
 eat et domicilia mutet in alias animalium formas aliasque
 coniectus, an non amplius quam semel seruiat et emissus
 uagetur in toto; utrum corpus sit an non sit; quid sit
 factururus, cum per nos aliquid facere desierit, quomodo
 libertate sua usus, cum ex hac effugerit cauea; an obliui- 10
 scatur priorum et illinc nosse se incipiat, unde corpori
 35 abductus in sublime secessit. Quamcumque partem rerum
 humanarum diuinarumque comprehenderis, ingenti copia
 quaerendorum ac discendorum fatigaberis. Haec tam
 multa, tam magna ut habere possint liberum hospitium, 15
 superuacua ex animo tollenda sunt. Non dabit se in has
 angustias uirtus: laxum spatium res magna desiderat.
 36 Expellantur || omnia, totum pectus illi uacet. « At enim
 fol. 107^r delectat artium notitia multarum. » Tantum itaque ex
 illis retineamus, quantum necessarium est. An tu existi- 20
 mas reprehendum, qui superuacua usibus comparat et
 pretiosarum rerum pompam in domo explicat: non putas
 eum, qui occupatus est in superuacua litterarum supel-
 lectile? Plus scire uelle quam sit satis, intemperantiae
 37 genus est. Quid? quod ista liberalium artium consecratio 25
 molestos, uerbosos, intempestiuos, sibi placentes facit et
 ideo non discentes necessaria, quia superuacua didicerunt.

I an *supra vers. add.* Q² || 4 quest-Q || 6 At Q *pr.*, Ad ut *vide-*
tur corr. m. rec., ad *rell. codd.*: in Koch || 11 illi ne Q *pr.* V M:
 illinc Hense | unde Q V *Par. b* Arg. b M: 'illinc cum non agnouis-
 sent, genuino unde substituerunt ubi aut cum aut postquam' adnotat
 Hense² p. 372, 17 cui assentior et utriusque adverbio temporalem vim tri-
 buo || 14 fatigaueris Q V *Par. b* || 16 Nam (pro Non) Q || 19 de-
 lectet Q || 21 reprehenden/tiū Q *pr.* | usibus Q V q, usu ibi *Par. b*,
 usus P, usibus sibi *vel* usu sibi *vel* usui s | comp- sic Q V ||
 22 p̄tios- Q || 24 scit (pro sit) Q

Quattuor milia librorum Didymus grammaticus scripsit: misereretur, si tam multa superuacua legisset. In his libris de patria Homeri quaeritur, in his de Aeneae matre uera, in his libidinosior Anacreon an ebriosior uixerit, in his an
 5 Sappho publica fuerit, et alia, quae erant dediscenda, si scires: i nunc et longam esse uitam nega. Sed ad nostros 38 quoque cum perueneris, ostendam multa securibus recidenda. Magno impendio temporum, magna alienarum aurium molestia laudatio haec constat: o hominem litteratum! Simus hoc titulo rusticiore contenti: o uirum bonum! Itane est? annales euoluam omnium gentium et
 10 quis primus carmina scripserit, *quaeram?* quantum temporis inter Orphea intersit et Homerum, cum fastos non habeam, computabo? et Aristarchi ineptias, quibus
 15 aliena carmina conpunit, recognoscam et aetatem in syllabis conteram? Itane in geometriae puluere haerebo? adeo mihi praeceptum illud salutare excidit: « tempori parce »? Haec sciam? et quid ignorem? Apion grammat- 40 ticus, qui sub C. Caesare tota circulatus est Graecia et in nomen Homeri ab omnibus ciuitatibus adoptatus, aiebat Homerum utraque materia consummata, et Odys- sia et Iliade, principium adiecisse operi suo, quo bellum Troianum complexus est. Huius *rei* argumentum adfe- rebat, quod duas litteras in primo uersu posuisset ex

1 didimus Q || 3 aenea (a prior punct. Q) Q V pr., aenaea Par.b || 5 sappho Q | publica Q | aliquae (e punct.) Q || 6 inhunc Q || 8 magnum Q | in- sic Q || 10 rusticiore Q || 12 quaeram om. Q. *Quamquam in eo persistere non audeo quod suspicatus sum hoc uerbum subaudiri posse ex praeced. annales euoluam (cf. Riv. di Filol. cl. XLII 1914, p. 32), et quaeram retineo, tamen dubitatio aliqua non me relinquit, num Quiriniani scriptura probari possit, et omisso ante quis || 14 cumputabo Q | aristhachi notas Q q, aristarchi notas V, Aristarchii neptis Par.b, aristarchi ineptias alii. Glossema esse notas Roszbachio et Hensio assentior: Hauck uero notas recipit et in commentario (p. III) declarat || 15 conpunit Q || 16 her- Q || 17 pceptū Q || 19 c. Q pr., Gaio suppl. m. rec. | totam Q | circum/latus Q | gretia Q pr., gretiā m. rec. || 22 eliade Q pr. || 23 cōpl- Q V | rei om. Q*

41 industria librorum suorum numerum continentes. Talia
 sciat oportet, qui multa uult scire. Non uis cogitare,
 quantum temporis tibi auferat mala ualitudo, quantum
 occupatio publica, quantum occupatio priuata, quantum
 occupatio cotidiana, quantum somnus? Metire aetatem 5
 42 tuam: tam multa non capit. De liberalibus studiis lo-
 quor: philosophi quantum habent superuacui, quantum
 ab usu recedentis! Ipsi quoque ad syllabarum distinctio-
 nes et coniunctionum ac praepositionum proprietates de-
 fol. 107^v scenderunt || et inuidere grammaticis, inuidere geometris: 10
 quicquid in illorum artibus superuacuum erat, transtulere
 in suam. Sic effectum est, ut diligentius loqui scirent
 43 quam uiuere. Audi, quantum mali faciat nimia subtilitas
 et quam infesta ueritati sit. Protagoras ait de omni re
 in utramque partem disputari posse ex aequo et de hac 15
 ipsa, an omnis res in utramque partem disputabilis sit.
 Nausiphanes ait ex his, quae uidentur esse, nihil magis
 44 esse quam non esse. Parmenides ait ex his, quae uidentur,
 nihil esse uni diuersum. Zenon Eleates omnia negotia de
 negotio deiecit: ait nihil esse. Circa eadem fere Pyrrhonei 20
 uersantur et Megarici et Eretrici et Academici, qui nouam
 45 induxerunt scientiam, nihil scire. Haec omnia in illum

2 non uis cogitare Q, uis om. V P Par.b M. Quirinianus con-
 firmat scripturam sententiae et Annaeano sermone consentaneam, quam
 adhuc nonnulli edd. admiserunt ex paucis s. Sic diluitur etiam
 dubitatio de pronomine tibi quod codd. uett. ante uel post temporis
 apte exhibent || 3 ualit- sic Q Par.b || 5 onus (pro somnus) Q ||
 7 phyl- Q || 9 ppos- Q || 12 loqui scirent Q, scirent loqui vulg. ex s ||
 19 nihil esse (esse compend.) / uniuerso Q cum Par.b et pr. V.
 Varie hunc locum emendare conati sunt: nihil esse nisi uniuersum
 Gronovius, n. e. ab uno diuersum Schweighauser ex adn. marg.
 Erasm.², n. e., unum esse Gertz, n. e. sed esse uniuerso Buecheler,
 n. e. unius diuersum P Hauck, n. e. uno excepto uniuerso Hense² ex
 Kalbfleischii coniectura. Ex § 45 si Parmenidi, nihil est praeter
 unum efficitur probabilius esse uni diuersum ex quo facilis corruptela
 profecta est uniuerso | elagites Q || 20 etait Q, et ait V sed a ex
 corr., ait enim q et alii s, ait (om. et) Par.b vulg; | pyrronei Q ||
 21 cretici Q pr. cum V Par.b, eretici ut uidetur corr. m. rec.:
 Eretrici Lipsius | achad- Q

superuacuum studiorum liberalium gregem coice: illi mihi non profuturam scientiam tradunt, hi spem omnis scientiae eripiunt. Satius est superuacua scire quam nihil. Illi non praeferunt lumen, per quod acies dirigatur ad uerum; hi 5 oculos mihi effodiunt. Si Protagorae credo, nihil in rerum natura est nisi dubium; si Nausiphani, hoc unum certum est, nihil esse certi; si Parmenidi, nihil est praeter unum; si Zenoni, ne unum quidem. Quid ergo nos sumus? quid 46 ista, quae nos circumstant, alunt, sustinent? Tota rerum natura umbra est aut inanis aut fallax. Non facile dixerim, 10 utris magis irascar, illis, qui nos nihil scire uoluerunt, an illis, qui ne hoc quidem nobis reliquerunt, nihil scire. VALE.

L. ANNAEI SENECAE EPISTVLARVM MORALIVM
LIBER TERTIVS DECIMVS EXPLICIT.

I coice sic Q V M q, conice alii | illam (m exp. Q) mihi Q Par.b (michi Par.b) || 2 om̄is Q sed s supra vers. || 4 profer̄ Q | dir- Q P et corr. V || 7 pret- Q || II illis Q sed s supra vers. || 12 relinquer̄ Q || 14 s. verbis ± (sic Q) ANNAEI SENECAE EPISTVLARVM MORALIVM LIBER TERTIVS DECIMVS EXPLICIT continuatur in Q quarti decimi libri inscriptio, ubi ante verba LIBER XIII INCIPIT denuo legitur ± ANNAEI SENECAE EPISTOLARVM MORALIVM, ita ut alterum hinc volumen incipere videatur: librorum enim praecedentium inscriptiones titulum operis aut omittunt aut semel exhibent.

INDEX LOCORUM, QUI AB HENSII EDITIONE ALTERA DIFFERUNT (1):

	<i>editio Hensii</i>	<i>editio haec</i>
Ep.		
1, 4	non possum <i>me</i> dicere nihil perdere,	Non possum dicere nihil perdere,
» 5	quid ergo est? non puto pauperem, cui quantumcumque superest, sat est: tu tamen	« Quid ergo est? non puto pauperem, cui quantumcumque superest. <i>Da hominem moderatum</i> : sat est.» Tu tamen
2, 1	Ex iis quae — et ex iis quae	Ex his quae — et ex his quae
» 2	iis, qui	his, qui
» 6	quaeris.	quaeris?
3, 1	ita <i>in</i> eadem epistula	ita eadem epistula
» »	proprio illo verbo quasi publico	priuo illo uerbo quasi publico
» 2	audaciter	audacter
» 3	et illi	et alii
» 4	urserit,	urit,
4, 2	transscripserit,	transscripseris.
» 3	nullum <i>malum est</i> magnum,	Nullum magnum,
» 4	amicae	amici
5, 2	et quicquid aliud ambitio nempe <i>peruersa</i> uia sequitur,	et quicquid aliud ambitionem peruersa uia sequitur,
» 5	luxuriae est,	luxuriaest,
» 7	cupiditatum	cupiditatum
» 8	utrumque futuri expectatione solliciti.	utrumque futuri expectatione sollicitum.
6, 3	animos	amicos
» 6	perspexit, observavit	perspexit et obseruauit
7, 1	quaeris?	quaeris:
» »	ex iis, quae	ex his, quae
» 5	quia occidit ille, meruit	Quia occidit, ille meruit
» 7	et emollit	et mollit
» 8	recede in te ipsum,	Recede in te ipse,
» 9	tibi didicisti.	si tibi didicisti.
8, 1	quod ego tibi uideor	Quid? <i>quod</i> ego tibi uideor
» 7	differtur	differetur
» 10	hunc sensum	Hunc uersum
» »	<i>dedi</i> de tuo tibi.	de tuo tibi.

(1) Quid in orthographia et interpunctione et in librorum inscriptionibus ab Hensii editione discrepet, plerumque omitto: librorum inscriptiones ibi tantum memoro, ubi in Hensii editione desunt.

Ep.			
9,	1	et iis quibus	et his quibus
»	6	habet autem non tantum usus amicitiae veteris et certae magnam volupta- tem, sed etiam initium et comparatio novae.	Habet autem non tantum usum amicitiae ueteris et certe ma- gnam uoluptatem, sed etiam initium et comparationem no- uae.
»	8	male cogitat. quemadmo- dum coepit, sic desinet: paravit amicum	male cogitat. Parauit amicum
»	9	qui amicus esse coepit, <i>quia expedit, et desinet, quia expedit.</i>	Qui amicus esse coepit, quia expedit, quemadmodum coe- pit, sic desinet:
»	10	in quid amicum paro?	« In quid amicum paras? »
»	»	quae quid	quaeque, quid
»	17	se contentus est et ducit uxorem; se contentus <i>est</i> et liberos tollit;	se contentus est et ducit uxo- rem [se contentus] et liberos tollit,
»	19	[id est iustitia, virtus, pru- dentia,] hoc ipsum est nihil bonum putare,	iustitia, uirtus, prudentia, hoc ipsum, nihil bonum putare.]
»	»	transeant	transeunt
»	»	concrematas	crematas
»	»	se enim ipso contentus est.	Se enim ipse contentus est:
10,	2	exponit,	expromit,
»	5	conticescent.	conticiscent,
11,	2	et illo vitio sui etiam ro- bustissimos admonet:	et illos uitii sui etiam robustis- simos admonet.
»	10	tibi semper	semper tibi
12,	1	sed villam veterem esse.	sed uillam esse ueterem.
»	6	[ex]cludit.	excludit:
»	7	[ex]cepit.	exceptit.
»	»	dixit enim	Dixit enim <i>alius</i>
»	»	plura facit ista, non <i>alia</i> ,... alias contractior, alias productior.	plura facit ista nox alias con- tractior, alias productior.
13,	12	si timeatur	si timetur
»	13	habet	habebit
»	»	damus nos aurae ferendos.	Damus nos ferendos:
»	14	[con]fecit.	confecit.
14,	4	inopia atque morbus,	inopia atque morbi,
»	6	ex iis, quae	ex his, quae
»	»	aspectu apparatusque	aspectu paratuque
»	8	petit	petit
»	13	rem p.:	rem publicam:
»	»	rei p.	rei publicae
»	»	exportandus	exportantium
»	14	a re p.	a re publica
»	16	cum occidit ***	cum occidit.
»	17	'ede'	« Adde.

Ep.			
15, 1	valere autem	Valere enim	
» 3	[in]ieiunio	in ieiunio	
» 8	modo vehementius fac vicinis convicium, modo lentius,	modo uehementius fac [uicinis conuicium] modo lentius,	
» »	media oris uia abeat	media oris tui abeat	
» 9	unum graecum	manupretium	
» »	ingrata est et trepida:	ingrata est, trepida,	
» »	ex fortuna	ex <i>re</i> fortuita	
» 10	te ipse	Tu te ipse	
16, 2	tibi apud me pluribus uerbis aut adfirmatione iam nil opus:	tibi <i>opus</i> apud me <i>non est</i> pluribus uerbis ut adfirmantis nec tam longis:	
» 4	occupauit deus	deus occupauit	
» 9	viam eunti	Via eunti	
17, 3	quaerit: † ut si	quaeritat. Si	
» »	strepitat	strepunt	
» »	illum	illam	
» 5	et parare disce:	et parare <i>te</i> disce:	
» 6	ne egestas quidem.	nec egestas quidem.	
» 11	reges Parthorum	Reges Parthos	
18, 1	publicae	publice	
» 4	nec insigniri	nec insignire,	
» 7	dat et irata.	dabit et irata.	
19, 2	obliuione	et obliuionem	
» 6	talem esse . . . cupiditatum:	talem esse cupiditatum:	
» 10	in aspero et improbo	<i>nisi</i> in aspero et probro	
20, 2	ne orationi uita dissentiat, ut ipsa inter se uita . . . his sit omnium actio † dissertationum color sit.	ne orationi uita dissentiat aut ipsa inter se uita, <i>ut</i> unus sit omnium actionum color.	
» 11	nec ego, Epicuree, † angulus si iste pauper	Nec ego, Epicuree, an gulosus iste pauper	
» 12	multo ante meditatus	multum ante meditatus	
21, 1	scripseras?	scripseras:	
» 5	super nos	supra nos	
» 10	cum adieris eius hortulos et inscriptum † hortulis	Cum adieris <i>huius</i> hortulos, en inscriptum hortulis	
22, 11	moderata, honesta, tua suadebunt.	moderata et honesta <i>tibi</i> suadebunt.	
» 13	alienas sarcinas † adoro:	alienas sarcinas adoro —:	
» 16	morietur	moritur	
» 17	† uitae laboramus.	uitae laboramus.	
23, 3	nascitur,	nascetur,	
» »	super omnia	supra omnia	
» 7	quid sit istud,	Quod sit istud,	
» »	ex honestis consiliis, † ex rectis actionibus,	ex honestis consiliis et rectis actionibus,	

Ep.			
24,	4	rei publicae	rei p.
»	9	non in hoc exempla nunc congero, ut	Nam in hoc exempla non con- gero, ut
»	11	nihil timendum sit.	nihil ante uerendum sit.
»	26	esuriam . . .	esuriam <i>satiabor</i> ,
25,	2	profecturus	perfecturus
»	6	aut talis, cuius	aut alius, cuius
»	7	dum tibi tutum non est	dum tibi tutum [non] sit
26,	1	esse me senectutis :	esse <i>me</i> meae senectutis :
»	3	quae nolim, † prodesse ha- biturus. † ad qui si no- lim quidquid non posse me gaudeo.	quae nolim prodesse abiturus. Atqui, si nolim quocquam, <i>id</i> non posse me gaudeo.
»	4	est ictus et	ictus <i>est</i> et
»	8	conficienda sunt sacra	conficienda sunt aera
»	»	ad deos.	ad <i>diuos</i> .
27,	2	et pudebit <i>te</i>	et pudebit
»	»	sint deprehensa	sunt deprehensa
»	5	[noverat]	nouerat
28,	3	urgens	urgens
»	4	istud	istuc
»	6	ibi quoque	ubi quoque
29,	3	nec habet apud eos	nec apud eos habet
»	»	ab is, quos	ab his, quos
»	6	M. Lepidi philosophum Ari- stonem,	lepidum philosophum Aristo- nem,
30,	1	quassum,	quassum et
»	»	continuauit :	continuauit :
»	3	hilarum et	hilarum esse et
»	7	iis dicentibus,	aliis dicentibus,
»	8	eum, qui in ipsa morte est quam qui circa mortem.	eum, qui circa mortem est quam qui in ipsa morte.
»	»	adtemperat.	adtemptat.
»	12	illum agere gratias dis omnibus decet,	ille agere gratias diis omni- bus debet,
»	14	animi	animae
31,	4	adprobabo	admirabor
»	5	ex illo uetere †	ex illo uetere <i>uoto</i>
»	6	elegit,	eligit,
»	11	aut ex iniuria	aut iniuria
32,	1	ex iis, quae	ex his, quae
»	3	equitem	equitatem
»	5	simul	simul ut
33,	7	dicat ista,	Dicat iste,
»	9	quid est quare et audiam,	Quid est quod a te audiam,
34,	1	ex iis, quae	ex his, quae
»	»	superieceris.	super te egeris.
»	»	iis, qui	his, qui
»	2	quom	quom

editio Hensii

editio haec

Ep.

35, 2	percipio	praecipio
» 3	ex iis, quos	ex his, quos
36, 3	se dabit in	se dabit et in
» 5	ad illud aes alienum	Ad [illud] aes alienum
» II	videbis nihil	nihil uidebis
38, 2	capiat	rapiat
39, 4	<i>nimio</i> onere franguntur,	onere franguntur,
» 6	et amant.	amant.
40, I	desiderium [absentiae]	desiderium absentiae
» 2	<i>iuueniori</i> oratori	<i>iuueni</i> oratori
» 5	sine dilectu	sine delectu
» 6	crederes,	credideris,
» 8	exuit.	exigit.
» 13	reprehendere	reprendere
41, 3	occurrerit	occurrit
» »	faciet. si	facit. Et si
» 5	[quidem] diuina	quaedam diuina
» 9	ratio haec exigat?	haec ratio exigat?
42, 2	nequitiae est	nequitiaest
» 4	eadem uelle, si † subaudis,
cognosces :	Eadem uelle, si <i>subinde</i> audiat
istis, cognosces :
» 5	sed pennam. mentitus sum ?	sed pennam ? Mentitus sum .
» 10	in is	in his
» »	contigit ?	contingit ?
43, 4	deprendi	deprehendi
44, 2	perduxit	produxit
45, 2	'uellem' inquis 'magis con-
siliium	« Vellem, inquis, <i>non</i> magis
consilium
» 8	ut ne sciat tu illi — per-
suaseris.	ut nescio tu <i>illi</i> — persuaseris.
» 9	mutabilia calcantem,	mirabilia calcantem,
» 12	omnibus	nobis omnibus
47, I	ex is, qui	ex his, qui
» 5	[quod] cum	quod cum
» 18	'ita inquit prorsus : colant	« Ita, inquit, prorsus ? colant
48, I	tam longam quam ipsum
iter fuit,	quae tam longa quam ipsum
iter fuit,
» 8	succurre, quidquid laque †
ti res pendentium penis.	succurre, quicquid laqueat ti-
mor, pendentium poenis.
» 9	<i>ad horum mala levanda va-
lere lusoria ista credide-
rim, si prius docueris,
quam partem eorum le-
vatura sint.</i>	si prius docueris, quae partem
malorum leuatura sint.
49, 4	cuius breuitatem aliquando
defecturam cogitemus.	cuius breuitatem aliquando [fu-
turam] cogitemus.
» 5	eodem loco <i>conloco</i>	eodem loco <i>loca</i>
» 9	<i>nunc</i> impendero	impendero
» 10	adde aequanimitatem	da aequanimitatem

Ep.			
50,	2	auersissimus	auarissimus
»	8-9	dediscere est. eo	dediscere <i>est</i> . Sed eo
»	9	hoc proprium	hoc primum
51,	11	exulabat :	exulabit :
»	»	et C. Caesar	et Caesar
»	»	extruxerunt	struxerunt
»	12	mallet,	malit,
52,	5	puram aream	pura area
»	»	multumque laboris exhaustum est, dum pervenitur ad solidum : intuenti ambo quicquid fecit alter, alterius magna pars et difficilior latet.	multumque laboris exhaustum est, dum pervenitur ad solidum, inueniendo : quicquid fecit, alterius magna pars et difficilior latet.
»	10	magnitudine rerum ?	rerum magnitudine ?
»	12	laudandi decentia.	laudandi licentia.
53,	6	etiam talaria	uel talaria
»	»	utrosque † dextros pedes fecit,	utrosque distortos pedes fecit,
»	7	capit et aliquando	capit, aliquando
54,	2	animam egerere.	animam agere.
»	4	[at] ego	at ego
55,	2	erat enim a recenti tempestate spissum : fluctus autem	Erat autem e recenti tempestate spissum : fluctus enim
»	4	ille sollicitus	ille sollicitus
»	5	alios	alias res
»	9	de is, quos	de his, quos
56,	2	deprehensum	deprehensum
»	6	nisi qua	nisi quam
»	9	desit,	desiit,
»	11	contemnimus,	contempsimus,
57,	8	urgetur :	urgetur :
»	»	effigi,	affligi,
58,	7	cum ecce id	cum ecce hoc
»	10	sed quaedam [quae] animam habent	Sed <i>sunt</i> quaedam quae animam habent
»	18	quae sint, interrogas.	Quae sint, interrogas ?
»	22	ex iis, quae	ex his, quae
»	31	non dubito, quin † parat auset	non dubito quin paratus esset
59,	7	iis, quos	his, quos
61,	3	[in] volenti necessitas non est.	id uolenti necessitas non est.
»	4	faciunt,	facient,
63,	10	de iis	de his
»	14	hodie autem	Hodie tamen
»	15	cogita	cogito
64,	3	clarum habentium nomen	clarum habent tantum nomen,

Ep.

64, 8	novum erit,	nouum illi erit,
65, 2	format et	format,
» »	versat.	uersat et
» 15	† peiora illa	piora illa
» 16	urgetur,	urgetur,
» »	in vinculis	in uinculis
» 19	interdicis mihi inspectione	Interdicis mihi inspectionem
» 22	ducet.	uindicet :
66, 7	species sunt. pro vitae va-	species sunt, quae pro uitae
	rietate — explicantur :	uarietate — explicantur :
» 12	minuuntur, cadunt,	muniuntur cadunt,
» »	remissa et laeta,	remissa et laxa,
» »	pugnax	pugnans
» 15	in utraque enim	In utraque enim re
» 16	quod coactum fit.	quod a coacto fit.
» 18 alterius inter tor-	<i>alterius in gaudio positi</i> , alte-
	menta fortissime stantis,	rius inter tormenta fortissime
		stantis,
» 23	si corpus illi tuum inte-	si corpus <i>illaesum tibi et</i> inte-
	grum fortuna praestite-	grum fortuna praestiterit
	rit	
» »	mutilatum :	mutilatum mulcatum :
» »	fluida,	fluuida,
» 32	ergo et virtus <i>virtuti. virtus</i>	ergo et uirtus uirtuti: nihil
	non aliud quam recta	enim aliud est uirtus quam
	ratio est.	recta ratio.
» 34	iuuenior ;	iunior ;
» 43	per quae desinunt,	Per quae ueniunt,
» 44	plana et molli via	plane molli
» »	idem finis omnium est :	Idem enim finis omnium est :
» 47	beatum autem agere,	Beatum autem diem agere,
» 50	exercita et fortia	et exercita et fortia
» 51	ego dubitem, quin	Egone dubitem, quin
67, 4	in iis	in his
» 5	bonum est, omne bonum	bonum, et omne bonum opta-
	optabile est. deinde	bile est; deinde
» 13	parum alte demissa	parum ante demissa
» 14	incurSIONibus	occursionibus
» 16	putem ?	sit ?
68, 2	quam quom	quam cum
» 3	philosophiam aut quietem :	philosophiam et quietem :
» »	voca	uocato
» 4	semper sequantur.	persequantur.
» 7	ii, quorum	Hi, quorum
» »	balineo	balneo
» 9	malo, cum discesseris, di-	Malo illa, cum discesseris, di-
	cas :	cas :
» 11	† cui in turba	cuius turbae
» 14	non est tamen quod	Non est tamen ut

Ep.

69, 3	ab iis, quae	ab his, quae
» 5	caedimus.	discidimus.
» 6	et exerce,	et exerce te,
70, 4	vivit,	uiuēt,
» 5	numquid † illo desinendum sit.	numquid illic desinendum sit.
» 18	nullius rei meditatio	Nullius meditatio rei
» »	exegit	exiget
» 20	interclusis faucibus	ui praecclusis faucibus
» 21	sibi deferret	sibi deberet
» 28	ut, si licet, moriaris <i>quemadmodum placet: si minus, quemadmodum potes</i>	ut scilicet moriaris quemadmodum potes
71, 7	Socrates qui	Socrates [qui]
» »	distinguere, 'sequere' inquit 'illos,	distinguere. Sequere itaque illos,
» »	si vis' inquit 'beatus esse,	Si uis, inquam, beatus esse,
» »	nisi qui omnia bona exaequauerit,	nisi qui omnia prior ipse contempserit, nisi qui omnia bona exaequauerit,
» 12	ex hoc cursu	de hoc cursu
» 13	innixti atque inpositi	innixi atque inpositi
» »	dimittit.	dimittet:
» 20	fiunt quidem	quidem fiunt,
» 21	iacere in convivio malum, in eculeo bonum est,	iacere in conuiuio malum est, iacere in eculeo bonum est,
» 22	quod dicam paria bona esse honeste iudicantis <i>et honeste periclitantis</i> , quod dicam paria bona esse eius, qui triumphat, et eius, qui	quod dicam paria bona esse honeste iudicanti [quod dicam paria bona esse] eius, qui triumphat, et eius, qui
» »	de uirtute ferunt sententiam.	ferunt de uirtute sententiam.
» 25	existat.	exstet.
» »	non mirum est	Non est mirum
» 26	scit se esse oneri ferendo.	scit se esse natum oneri ferendo.
» 30	suadeo adhuc mihi ista, quae laudo,	Suadeo adhuc mihi quae ista laudo,
72, 2	damus:	gignimus:
» 3	non cum uacaueris, philosophandum est: omnia alia neglegenda,	Non cum uacaueris, philosophandum est, sed ut philosopheris, uacandum est: omnia alia neglegenda,
» »	parum est idoneum	est parum idoneum
» 4	tranquillus est.	tranquillum est.
» 5	est fixum.	fixum est.

*editio Hensii**editio haec*

Ep.

- 72, 6 inter consummatae sapientiae virum et alium procedentis,
 » 7 dicam, quomodo intellegam sanum: si se ipso contentus est,
 73, 2 ii, quibus multum ad propositum bene vivendi
 » 5 ex is, qui
 » 6 quamvis nihil in meum honorem discripta sint.
 » 7 nihil iudicat suum magis
 » 16 iis, ex quibus
 74, 1 beatæ vitæ
 » » est felix.
 » 5 nos ita
 » 6 contentum esse.
 » 12 ex iis, quæ — ex iis, quibus
 » 18 cum iis, inter quæ
 » 19 aut parsimoniam
 » 20 ex iis esse, quæ
 » 23 in iis, quæ
 » » adfecit — perit — subit
 » 25 allectio amicorum
 » 30 sollicitudo,
 » 31 audaciter
 » 32 urgetur
 » 33 in corporibus † insignis languoris signa præcurrunt,
 » » possit.

Nulla inscriptio libri.

- 75, 1 sederemus
 » 6 de iis, quæ
 » 7 quando, quæ multa disces?
 76, 1 ex iis, quæ
 » 5 tibi ne et ipsi accidat,
 » » diu non adgressus es,
 » 10 quid in homine proprium?
 » 17 ergo unum id bonum est,
 » 18 etiam [sine pecunia] si laboriosum erit,
 » 20 concupita vulgo et formidata
 » » inuentus est, qui flammis inponeret manum,

- inter consummatae sapientiae virum et [alium] procedentis,
 Dicam, quomodo intellegas sanum: si se ipse contentus est,
 hi, quibus altum ad propositum bene viuendi
 ex his, qui
 quamvis nihil in meum honorem discriptio sit.
 nihil magis suum iudicat
 his, ex quibus
 vitæ beatæ
 felix est.
 ita nos
 esse contentum.
 ex his, quæ — ex his, quibus
 cum his, inter quæ
 ac parsimoniam
 ex his esse, quæ
 in his, quæ
 adfecit — perit — subit
 allectio amici
 sollicitudo et
 audacter
 urgetur
 in corporibus insignia languoris [signa] præcurrunt,
 possis.

Libri noni inscriptio.

- desideremus
 de his, quæ
 quando tam multa disces?
 ex his, quæ
 ne tibi accidat,
 id nunc adgressus es,
 Quid est in homine proprium?
 Ergo id unum bonum est,
 etiam sine pecunia si laboriosum erit,
 et concupita vulgo et formidata
 inuentus est, qui diuitias proiceret, inuentus est, qui flammis manum inponeret,

*editio Hensii**editio haec*

Ep.

- 76, 30 inludunt.
 77, 2 urgetur.
 › 4 nec eae
 › 8 iis, qui
 › 11 tibi videbitur
 › 17 quid est aliud, quod tibi
 eripi doleas? *amicos?*
quis enim tibi potest ami-
cus esse?
- 78, 3 in remedium
 › 4 multum mihi
 › 6 et saluti illis fuit
 › 8 iis, quae
 › 9 prima verminatio vexat,
 impetus mora extingui-
 tur
 › 11 cuius fuit aviditas cibi,
 › 15 urget (§ 19 urgetur)
 › 18 cum — praeberet,
 › 27 iis
 › 28 uaca. ueniet aliquando tem-
 pus,
 79, 1 et *ante* omnia
 › 2 conceptus exaestuatur
 › 5 daturus eras, etiam si nemo
 mandaret. quid tibi do,
 ne Aetnam describas in
 tuo carmine, ne hunc
 sollemnem omnibus poe-
 tis locum adtingas?
 › 9 ex iis
 › 13 umbra aliquando
 80, 1 licebit tuto vadere,
 › 6 at gravis
 [›] › non licet palam
 › 7 urgetur

Nulla inscriptio libri.

- 81, 3 in iis libris
 › 8 non omnes grati sciunt
 debere beneficium: po-
 test etiam inprudens
 › › aut . . . tempore aut quo
 non debet loco
 › 11 ne nobis fiat inuidia,
 › 14 inter se omnia
 › › quod derat a se, quod prae-
 stabat, sumpserit an

illidunt.
 urguetur.
 nec hae
 his, qui
 tibi uidetur
 Quid est aliud, quod tibi eripi
 doleas? Amicos? scis enim
 amicus esse?

Et in remedium
 Multum autem mihi
 et salus illis fuit
 his, quae
 prima uerminatio uexat, lon-
 gior impetus mora extingui-
 tur
 quibus fuit auiditas cibi,
 urguet (§ 19 urgueret)
 dum — praeberet,
 his
 uacando. Veniet aliquod tem-
 pus,
 et omnia
 conceptus *ignis* exaestuatur
 daturus eras, etiam si nemo
 quid mandaret tibi, donec
 Aetnam describas in tuo car-
 mine et hunc sollemnem
 omnibus poetis locum adtin-
 gas.
 ex his
 aliquando umbra
 licebit uni uadere,
 aut grauis
 non licet et palam
 urguetur

Libri decimi inscriptio.

in his libris
 Non omnes esse grati sciunt;
 debere beneficium potest
 etiam inprudens
 aut tempore aut quo non debet
 loco
 Nobis fiat inuidia:
 omnia inter se
 quod dederat a se [quod prae-
 stabat] sumpserit an

editio Hensii

editio haec

Ep

81, 19 iis, qui
 » 21 maiori
 » » urget: nemo si ingratus
 est, miser erit.

82, 2 male nunc sic excipe,
 » 10 nec bona nec mala,
 » 11 laudatur non exilium, . . .
 iit quam misisset.

» 14 id est virtus
 » 15 utrum capillos pares *an*
*in*pares habeas:

» 21 o efficacem contionem!
 83, 2 quid facturi simus cogita-
 mus. atqui consilium fu-
 turi ex praeterito venit.

» 11 voluit,
 » 12 locutus est ipse:
 » 13 non semper confugiamus
 » 15 quia illi bene
 » » mersum et vino madentem,
 » 17 cum iis, quos
 » 26 quem * * difficilesque

» » durat et
 » 27 inebriari

Nulla inscriptio libri.

84, 1 a lectionibus nihil recessi.
 » 8 si magni viri * * * nec enim
 » 11 si nihil egerimus nisi rati-
 one suadente.

» » quam ne *quem* post se.

85, 2 qui temperans est, et con-
 stans.

» 7 habet libidinem non insa-
 nam.

» 23 nomen

» 28 iis, quae

» 34 alioqui gubernator ille non
est. gubernatoris artem
 adeo non inpedit,

his, qui
 maiore

urguet: nemo sibi gratus est,
 qui alteri non fuit. Hoc me
 putas dicere: qui ingratus
 est, miser erit?

hoc sic excipe,
 nec mala nec bona,
 laudatur non exilium, sed ille
 Rutilius, qui fortiore uultu
 in exilium iit quam misis-
 set.

est id uirtus
 utrum capillos pares habeas:

O efficacem contentionem!
 Quid facturi simus cogitamus,
 et id raro; quid fecerimus,
 non cogitamus: atqui consili-
 um futuri ex praeterito ue-
 nit.

noluit,
 iocatus est ipse:
 nec semper confugiamus
 quia bene illi
 mersum uino et madentem,
 cum his, quos
 Quemadmodum morosos diffi-
 cilesque
 durat ac
 non inebriari

Libri undecimi inscriptio.

a lectionibus recessi.
 si magni uir ingenii
 si nihil egerimus nisi ratione
 suadente, nihil uitauerimus
 nisi ratione suadente.

quam ne secum,
 qui temperans est, *est* et con-
 stans:

habet libidinem, sed non in-
 sanam.

hoc nomen

his, quae

alioqui gubernatoris artem adeo
 non inpedit,

	<i>editio Hensii</i>	<i>editio haec</i>
Ep.		
85, 36	commune bonum <i>est sapientis</i> : est et eorum,	commune bonum est et eorum,
86, 8	cum dedicarentur, <i>devitantur</i> et	cum dedicarentur, <i>haec</i>
» 12	dicet aliquis : 'olim liquet mihi immundissimos fuisse'.	dicet <i>aliquis</i> : « aliquotiens liquet mihi immundissimos fuisse ».
» 14	quod vidi illud † arborum trimum et quadrimum fastidiendi fructus aut † deponere.	quod vidi illi arborum trimum et quadrimum fastidienti fructus <i>fructus</i> autumnno deponere.
» 18	cereas	teneras
» »	nec magna pars	nec magna pars eius
87, 6	debebitis,	debebitis et
» 9	ex his trossulis in uia [diuitibus]	ex his trossulis in uia diuitibus
» 13	hic respondebimus :	His respondebimus :
» 14	istuc planius	<i>hoc uel</i> planius
» 20	mittat	mittit
» »	Sabaei ? at Chalybes nudi ferri.	Sabaei, at Chalybes nudi ferri ?
» 22	divitiae [fiunt.] fiunt autem ex avaritia :	diuitiae autem fiunt, — fiunt enim ex avaritia : —
» 24	† nostra enim actio est.	[nostra enim actio est.]
» »	ut dicitis,	ut dicit <i>iste</i> ,
» 26	si aurum ex urna sustuleris, quia illic et vipera est, non ideo, inquam,	si aurum ex urna sustuleris, non ideo sustuleris, quia illic et vipera est : non ideo, inquam,
» 27	a quibus . . . dissimillima enim	A quibus <i>dissentio</i> : dissimillima enim
» 34	adducit invidiam,	addit invidiam :
» 39	sed per detractionem vel, ut	sed per detractionem » uel, ut
» »	sed quod non habeat. itaque	sed quod non habeat : « itaque
» 40	significatur.	significaretur.
» 41	suadere <i>re</i>	suadere
88, 1	praeparent	praeparant
» 4	[ad geometriam — cupere . quisquis ignorat, alia frustra scit.] . . . utrum	Ad geometriam — cupere. Quae quisquis ignorat, alia frustra scit. <i>Videndum</i> , utrum
» 8	[in]pudica	inpudica
» 11	comprehendere	comprehendere
» 12	expedire potes ?	potes expedire ?
» 14	propitia esse, non	propitia esse nec
» 25	aliquid nobis praestat geometriae ministerium :	Aliquod nobis praestat geometria ministerium :
» 26	observationes,	obuersationes,

*editio Hensii**editio haec*

Ep.

88, 28 scientia bonorum ac malorum inmutabili, quae soli philosophiae competit: nihil autem

» 30 comem

» 41 talia sciat oportet, qui multa vult scire, non cogitare, quantum temporis tibi auferat — somnus.

» 44 nihil esse *uno excepto* uniuerso,

scientia bonorum ac malorum inmutabili: nihil autem

communem

Talia sciat oportet, qui multa vult scire. Non uis cogitare, quantum temporis tibi auferat — somnus?

nihil esse *uni diuersum*.

ADDENDA.

- P. 7,3 adn. adde: Q
 » » 19 adn. » : Q
 » 9,4 adn. » : Q
 » 19,26 in mg. excidit numerus 10
 » 22,16 adn. adde quia expedit post verba qui amicus esse coepit
 » 99,24 adn. adde: Q
 » 186,1 adde virgulam ante res
 » 283,7 adn. adde: Q
 » 391 Ind. adde: ep. 67,9 devovit: (ed. Hens.) — deuovit et (ed. haec)
 » » » » : ep. 68,14 edomuit, (ed. Hens.) — domuit, (ed. haec)
 » 392 » » : ep. 71,34 nisi iam (ed. Hens.) — si iam (ed. haec)
 » 393 » » : ep. 74,25 quidquid abscesserit. (ed. Hens.) — si
 quid abscesserit. (ed. haec)
 » » » » : ep. 76,17 efficietur. (ed. Hens.) — efficitur. (ed.
 haec)
 » 394 » » : ep. 80,9 aliquo (ed. Hens.) — id aliquo (ed. haec)
 » 395 » » : ep. 81,26 desinet quidem (ed. Hens.) — desinit
 quidem (ed. haec)
 » » » » : ep. 83,9 satis est enim (ed. Hens.) — satis enim
 est (ed. haec)
-

CORRIGENDA (1).

Praef. XXXIV, 20	<i>lege</i> : Q pr., p,
» XLII adn.	» : adn. i.
Consp. sign. II	» : (cf. Hense ³ praef., p. XX s.)
P. 8,11 adn.	» : Q
» 12,15 adn.	» : <i>in argum̄tum corr.</i> Q ²
» 16,2 adn.	» : <i>Par.b</i>
» » 12	» : adfricuit:
» 19,13 adn.	» : 13 phylosophyae Q
» 20,3	» : inputo
» 21,3	» : [in] integro
» » 16,18 adn.	» : (m <i>punct.</i>)
» 22,24 s. adn.	» : (sse <i>in ras.</i>)
» 25,21	» : putare, quod eripi possit.
» 26,17 adn.	» : se beatum
» » 19	» : «Quid ergo? inquis,
» 27,9	» : rogo, !!
» 32,6	» : inquit: ego
» 32,15 adn.	» : L <i>pr.</i>
» 33,13 adn.	» : 13 excepit
» 38,1	» : laboramus.
» » 6	» : numquam
» 43,12 adn.	» : patient Q ² ,
» 45,13	» : Quid ergo? inquis,
» 47,9 adn.	» : <i>vulg.</i>
» » 10	» : obli-
» » 17 adn.	» : <i>adfirmatur</i>
» 50,2	» : reuocarisque,
» 52,3 <i>traiciendus est numerus 2 ante vers. 2</i>	
» 53,24	<i>lege</i> : diues. »
» 59,9 adn.	» : <i>eadem corr. in P.</i>
» » 11	» : se-
» 61,23 adn.	» : Q <i>pr.</i> , p ¹ L
» 63,2 adn.	» : mississ& Q
» 67,7	» : se
» 70,13 adn.	» : obitura p L P <i>Par.b</i>

(1) Praetermitto si qua codicum nota litteris non cursivis est scripta, vel si quis versuum numerus excidit.

P. 70,22	<i>lege</i> : quicumque
» 72,18 adn.	» : quod <i>om.</i> Q
» 79,18 s.	» : liberare :
» 80,7 adn.	» : P <i>Par.b.</i> ,
» 82,9	» : fortuna,
» 84,13 adn.	» : <i>contempait</i> Q
» 86,6 adn.	» : Q <i>p L P Par.b Hense</i> ¹ ,
» 90,1 adn.	» : <i>L pr.</i>
» 91,7 adn.	» : <i>praefero ictus est et</i> :
» 95,5 adn.	» : comp-
» 97,25	» : aliquando
» 100,2 adn.	» : 2 <i>peripatetici ex paripate tici achademici</i>
» » 17 adn.	» : LYCILIV Q
» 101,17	» : laetum-
» 104,2 adn.	» : <i>cum L</i>
» 106,26 s.	» : incubuerint
» 108,17 adn.	» : inpopulis
» » 19 adn.	» : <i>inpuņę</i>
» 111,21 adn.	» : <i>cum vell.</i>
» 116,10 adn.	» : experire Q <i>p L</i>
» 120,6 adn.	» : <i>Veri Q cum p L, P pr., Par.b</i>
» 123,12 adn.	» : <i>cum vell.</i>
» 126,5 adn.	» : P <i>ex corr.</i>
» 127,14 adn.	» : <i>cum vell.</i>
» » 18 adn.	» : <i>cum vell.</i>
» 129,14 adn.	» : <i>Eadem de causa</i>
» 136,5 adn.	» : <i>fort. est Q,</i>
» » 13 adn.	» : aestimas L
» 140,24 adn.	» : temptet
» 144,3	» : consuetudo
» 153,22 adn.	» : <i>punct.</i>
» 157,1 s.	» : auarissimus ab istis prodigiis
» » 9	» : sine
» 160,15	» : abstrahendus.
» 165,1 <i>in mg.</i>	» : fol. 48 ^r
» 167,8 »	» : fol. 48 ^v
» 175,22	» : felix
» 178,17 <i>in mg.</i>	» : fol. 51 ^r
» 186,10	» : trans/ferri
» 187,14	» : specialia
» » 19	» : generale,
» « 20	» : illo
» 188,10	» : imaginem
» 203 adn.	» : LIB.
» 205,15 s.	» : praetermittam,
» 209,14 s. adn.	» : sinemoueat Q <i>pr.</i> ,
» 220,21	» : per tristia.
» 230,19	» : optabo.
» 231,10 adn.	» : <i>alii</i>
» » 24	» : sollemnibus
» 238,4 s.	» : occupationis
» » 14	» : te, ut

P. 262,1	<i>lege</i> : curiam
» 274,8	» : languoris
» » 13	» : angi
» 286,12 s. adn.	» : <i>ex cod.</i>
» 304,18	» : facere,
» » 22 adn.	» : <i>sed d supra vers.</i>
» 305,24 adn.	» : uim <i>Q</i>
» 308,22	» : tanta
» 309,8	» : sine
» 312,8	» : nudari
» 322,14	» : inuidetur :
» 333,9	» : et scordalus.
» 337,1 adn.	» : <i>Palat.</i>
» 341,19 <i>in mg.</i>	» : fol. 95 ^v
» 345,7	» : incon-
» 353,23	» : leonibus
» 355,12	» : circumdedit,
» 396,33 Ind.	» : sed quod non habeat. « Itaque (<i>ed. haec</i>)

